SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN JULKAISUJA
A-sarja N:o 114

Pauli Koski

KONSERNI

Mit deutscher Zusammenfassung

SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN
JULKAISUJA

A-sarja N:o 114

SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN JULKAISUJA
A-sarja N:o 114

PAULI KOSKI

KONSERNI

KONZERN
ZUSAMMENFASSUNG

AKATEEMINEN KIRJAKAUPPA
JAKAJA

KONSERNI

KIRJOITTANUT

PAULI KOSKI

Yliopistollinen väitöskirja, joka Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan suostumuksella esitetään julkisesti tarkastettavaksi Porthanian luentosalissa III lauantaina toukokuun 7 päivänä 1977 kello 10.

SUOMALAINEN LAKIMIESYHDISTYS

© Pauli Koski 1977

Vammala 1977. Vammalan Kirjapaino Oy.

ISBN 951-9068-60-0 nid.
ISBN 951-9068-61-9 sid.
Verkkokirjan ISBN 978-951-855-581-3

ALKUSANAT

Konserneja koskevan tutkimukseni nyt valmistuessa muistan kiitollisin tuntein niitä henkilöitä ja yhteisöjä, jotka ovat tavalla tai toisella edesauttaneet työn edistymistä. Nykyinen Tampereen yliopiston rehtori, professori *Reino Erma* antoi alkusysäyksen väitöskirjaan tähtäävään opiskelun jatkamiseen ja tutkimustyön aloittamiseen. Professori *Matti Ylöstalo* on edesauttanut kirjoitustyötä muun muassa järjestämällä minulle useiden kuukausien ajaksi melkein rikkumattoman tutkijanrauhan Helsingin yliopiston yksityisoikeuden laitoksella. Taloudellista tukea, joka on mahdollistanut ajoittaisen päätoimisen kirjoittamisen, olen saanut seuraavilta yhteisöiltä: *Emil Aaltosen Säätiö, Oikeustieteen Tutkimussäätiö, Suomen Kulttuurirahasto* sekä *Jenny ja Antti Wihurin Rahasto.* Kaikille edellä mainituille esitän kunnioittavimmat kiitokseni.

Tutkimuksen valmistumista on viivästyttänyt valmisteilla olevan uuden osakeyhtiölain hidas ja vaivalloinen edistyminen eri valmisteluratassa. Alun alkaen tarkoitukseni oli saattaa työ päätökseen samaan aikaan, kun uusi laki olisi lopullisesti hyväksytty eduskunnassa. Ajan kuluminen on kuitenkin pakottanut tyytymään tilanteeseen, jossa asiaa koskeva hallituksen esitys on annettu eduskunnalle. Lakiehdotuksen konsernisäännöksiin eduskuntakäsittely tuskin kuitenkaan tuo muutoksia.

Fil.kand. *Riitta-Liisa Salomaa* on tarkistanut tutkimuksen tekstiosan oikeakielisyyden. Dr. *B. Assmuth* on suorittanut teoksen saksankielisen yhteenvedon käännöstyön. *Suomalainen Lakimiesyhdistys* on puolestaan hyväksynyt teoksen A-sarjaansa. Myös näille tahoille lausun parhaat kiitokseni.

Lähderannassa maaliskuun 18 päivänä 1977

Pauli Koski

SISÄLLYSLUETTELO

Alkusanat V
Sisällysluettelo VI
Kirjallisuusluettelo XIII
Lyhenneluettelo XXIX

JOHDANTO

1. Konserni — yritystoiminnan yhteistoiminta- ja organisaatiomuoto 1
2. Konsernimotiivit 5
3. Konsernien lukumäärästä ja merkityksestä 10
4. Konsernietutahot 15
5. Tutkimuksen rajaus 18

I OSA

KONSERNIN TUNNUSMERKIT

1. KONSERNI ERÄISSÄ ULKOMAISISSA LAINSÄÄDÄNNÖISSÄ 22
   1.1. USA 22
   1.2. Englanti 25
   1.3. Saksan Liittotasavalta 27
      1.3.1. Enemmistöosakkaan omistamat ja enemmistöosakkaana olevat yritykset 29
      1.3.2. Alistetut ja hallitsevat yritykset 30
      1.3.3. Konsernit ja konserniyritykset 31
      1.3.4. Vastavuoroisesti osakkaana olevat yritykset 34
      1.3.5. Yrityssopimukset 34
   1.4. Ranska 37
   1.5. Itävalta, Italia ja Sveitsi 39

1.6. EEC:n eurooppayhtiöehdotus 40
1.7. EEC:n konsernitilinpäätöksiä koskeva ohjesääntöehdotus 43
1.8. Tanska 44
1.9. Norja 45
1.10. Ruotsi 46

2. KONSERNI SUOMEN LAINSÄÄDÄNNÖSSÄ JA KÄYTÄNNÖSSÄ .. 47
2.1. Lainsäädäntö 47
2.2. Kirjallisuus 53
2.3. Oikeuskäytäntö 55
2.4. Luottolaitoskäytäntö 57

3. VUODEN 1977 OSAKEYHTIÖLAKIEHDOTUS 59
3.1. Osakeyhtiölakiehdotuksen 1:2 § 59
3.2. Konserniyrityksen tunnusmerkit 60
3.2.1. Yritysmuoto 60
3.2.2. Kansallisuus 62
3.3. Konsernin muut tunnusmerkit 64
3.3.1. Yhtiön (emoyhtiö) määräämisvalta toiseen yhtiöön (tytäryhtiö) 65
3.3.1.1. Määräämisvallasta osakeyhtiöön yleensä 65
3.3.1.2. Omistusperusteinen määräämisvalta (1:2.1 §) 70
A. Välitön määräämisvalta 70
B. Välillinen määräämisvalta 70
C. Äänestysrajoitukset 71
D. Rakennekaavioita 72
3.3.1.3. Tosiasiallinen määräämisvalta (1:2.2 §) 73
A. Omistusperusteinen määräämisvalta 75
B. Sopimusperusteinen määräämisvalta 76
C. Eräistä sopimustyypeistä 77
Ca. Yhteistoimintasopimukset 77
Cb. Luotonanto 78
Cc. Nimenomainen määräämisvaltasopimus 80
Cd. Osakassopimukset 85
Ce. Välikäsisopimukset 86
D. Yhtiöjärjestysmääräykset 87
3.3.2. Yhtiöiden taloudellinen etuyhteys (1:2.2 §) 89
3.4. Tiivistelmä 92
3.5. Konsernisuhteen perusteista käytännössä 93

4. KONSERNI- JA HOLDINGTERMINOLOGIAA 97
4.1. Konserniterminologia 97
4.2. Holdingterminologia 100

5. KONSERNIN LÄHIKÄSITTEITÄ 106

II OSA

KONSERNIN HALLINTO JA SISÄISET TOIMINNOT

1. KONSERNIN HALLINTO 114
1.1. Konsernin hallinnosta yleensä 114
1.2. Konsernin yhtiöoikeudellinen hallinto 118
1.2.1. Erityisiä hallintoelimiä ei ole 118
1.2.2. Emoyhtiö tytäryhtiön yhtiökokouksessa 119
1.2.3. Emoyhtiön edustajat tytäryhtiön johdossa 121
1.2.3.1. Tytäryhtiön johdon asettaminen 121
1.2.3.2. Yhteiset johtohenkilöt 124
1.2.3.3. Muu hallintokontrolli 126
1.3. Konsernin tosiasiallinen johto 127
1.3.1. Konsernijohdosta yleensä 128
1.3.2. Emoyhtiön johto konsernijohtona 129
1.3.3. Erillinen konsernijohto 130
1.3.4. Erillinen johtoyhtiö 132
1.4. Konsernin johtamistavoista 133
1.5. Konsernin edustus 134

2. KONSERNIN SISÄINEN RAHOITUS 136
2.1. Konsernin sisäinen ja ulkoinen rahoitus 136
2.2. Konsernin sisäinen osakeomistus 137
2.2.1. Yksisuuntainen osakeomistus 137
2.2.2. Vastavuoroinen osakeomistus 141
2.2.2.1. Merkityksestä yleensä 141
2.2.2.2. Osakeyhtiölain kanta 144
2.2.2.3. OYL-ehdotuksen säännökset 145
A. Emoyhtiön osakkeiden hankintakielto (7:1 §) .. 145
B. Kielto osallistua emoyhtiön yhtiökokoukseen (äänioikeuskielto, 9:1.3 §) 148
2.2.3. Sisäisen osakeomistuksen arvostus 151
2.3. Konsernin sisäiset luotot 156
2.3.1. Luotonannon erityispiirteet 156
2.3.2. OYL-ehdotuksen säännökset 158

3. KONSERNIN SISÄINEN TULOKSENSIIRTO JA VOITONJAKO 160
3.1. Tuloksenmuodostuksesta konsernissa 160
3.2. Tuloksensiirtotavat 161
3.3. Sisäisten suoritteiden hinnoittelu 162
3.3.1. Sisäiset suoritteet, tuloksensiirto sekä sisäinen voitto ja tappio 162
3.3.2. Vaihto-omaisuuden luovutukset 164
3.3.3. Käyttöomaisuuden luovutukset 166
3.3.4. Muut suoritteet 169

3.4. Luottoehdot 169
3.5. Konserniavustukset 170
3.6. Konsernin voitonjako 170
3.6.1. Sisäinen ja lopullinen voitonjako 171
3.6.2. Sisäinen voitonjako ja tuloksensiirto 171
3.7. Avoin ja peitelty tuloksensiirto 172
3.8. Tuloksensiirron merkityksestä ja motiiveista 172
3.9. Tuloksensiirtotavoista konsernikäytännössä 174
3.10. Osakeyhtiölaki ja tuloksensiirto konsernissa 177
3.10.1. Osakeyhtiölain varojenjakosäännöstö 177
3.10.1.1. Varojenjakokielto ja poikkeukset siitä 177
3.10.1.2. Voitto ja voitonjako 178
3.10.1.3. Laiton ja peitelty voitonjako 180
3.10.2. Tuloksensiirto konsernissa ja peitelty voitonjako 182
3.11. OYL-ehdotuksen säännöstö 183
3.11.1. Voitonjako 184
3.11.1.1. Tytäryhtiön voitonjako 184
3.11.1.2. Emoyhtiön voitonjako 184
3.11.1.3. Laiton ja peitelty voitonjako 187
3.11.2. Tuloksensiirto konsernissa 187

III OSA

KONSERNI-INFORMAATIOSTA JA ERÄIDEN ETUTAHOJEN ASEMASTA KONSERNISSA

1. KONSERNIETUTAHOISTA YLEENSÄ 189
1.1. Sisäiset ja ulkoiset etutahot 189
1.2. Etutahojen informaatiotarve 190
1.3. Vapaaehtoinen ja lakimääräinen konserni-informaatio 192
1.4. Etutahotarkastelun rajaus 194

2. LAKIMÄÄRÄINEN KONSERNI-INFORMAATIO 196
2.1. Kirjanpitolaki ja osakeyhtiölaki 196
2.2. OYL-ehdotuksen säännökset 197
2.2.1. Konserni-informaatio konserniyhtiöiden tilinpäätöksissä 198
2.2.1.1. Konserni-informaatio tuloslaskelmassa 198
A. Osingot konserniyhtiöiltä 198
B. Tuloksen vertailukelpoisuuteen vaikuttavat ja muut merkittävät tuotto- ja kuluerät 199
2.2.1.2. Konserni-informaatio taseessa 200
A. Tytäryhtiön osakkeet 200
B. Konserniluotot 200

C. Rahalainat konserniyhtiöiden johtohenkilöille .. 200
D. Konsernivakuudet ja konserniyhtiöiden johtohenkilöiden puolesta annetut vakuudet 201
2.2.1.3. Konserni-informaatio toimintakertomuksessa 201
A. Tytäryhtiön hankkiminen 201
B. Yhtiön ja/tai konsernin tilan ja tuloksen kannalta tärkeät seikat ja olennaiset tapahtumat 202
C. Konserniyhtiöiden siirrot sidottuun omaan pääomaan 203
D. Konsernin varastovaraus ja rahoituslaskelma ym. 204
2.2.2. Konsernitilinpäätös 204
2.2.2.1. Yleistä 204
2.2.2.2. Konsernitilinpäätöksen laatija 206
2.2.2.3. Tilikausi 207
2.2.2.4. Konsernitilinpäätökseen sisällytettävät yhtiöt 207
2.2.2.5. Konsernitilinpäätöksen sisältö 208
2.2.2.6. Konsernitilinpäätöksen laatiminen 209
A. Yleiset periaatteet 209
B. Käytännön edellytykset 210
C. Laatimistekniikka l. konsolidointi 210
D. Konsernituloslaskelma 211
E. Konsernitase 213
Ea. Sisäisten luottojen eliminointi 214
Eb. Vähemmistöosuuksien eliminointi 214
Ec. Sisäisen osakeomistuksen eliminointi 216
Ed. Ei lakimääräistä konsolidointimenetelmää .. 219
2.2.2.7. Konsernitilinpäätöksen tilintarkastus ja vahvistaminen 220
2.2.3. Konserni-informaation julkisuus 221

3. TYTÄRYHTIÖN ASEMASTA KONSERNISSA 223
3.1. Konserniin kuulumisen merkityksestä yleensä 223
3.2. Yhtiön intressi 225
3.2.1. Yhtiön intressistä yleensä 225
3.2.2. Yhtiön intressi contra osakkeenomistajien intressi 228
3.3. Konserni-intressi 230
3.3.1. Konserni-intressistä yleensä 230
3.3.2. Konserni-intressi contra tytäryhtiön intressi 233
3.3.3. Konserni-intressillä etuoikeus 235
3.3.3.1. AktG 308—310 § 235
3.3.3.2. Eurooppayhtiöehdotus art. 240—240 c 238
3.3.4. Tytäryhtiön intressillä etuoikeus 239
3.3.4.1. Kompensoitava intressiloukkaus; AktG 311—318 § .. 239
3.3.4.2. Intressiloukkaus kielletty; OYL-ehdotus 241
3.4. Tytäryhtiötä turvaavia suojasäännöksiä; AktG 300—302 § 243
3.4.1. Lakimääräiset vararahastosiirrot 243

3.4.2. Voitonsiirron rajoittaminen 244
3.4.3. Tytäryhtiön tappion kattaminen 244
3.5. Tytäryhtiön johdon aseman ristiriitaisuudesta 244

4. VÄHEMMISTÖOSAKKEENOMISTAJIEN ASEMASTA KONSERNISSA 248
4.1. Osakkeenomistajien keskinäisestä asemasta yleensä 248
4.1.1. Yhdenvertaisuusperiaate 248
4.1.2. Enemmistöperiaate ja vähemmistösuoja 250
4.1.3. Osakkeenomistajatyypeistä 251
4.1.4. Omistuksen ja määräämisvallan eriytyminen 254
4.2. Osakkeenomistajat konsernissa 259
4.2.1. Emoyhtiön osakkeenomistajat 260
4.2.2. Tytäryhtiön osakkeenomistajat 260
4.2.3. Rajaus tytäryhtiön vähemmistöosakkeenomistajiin 261
4.3. Vähemmistöosakkeenomistajien intressistä ja asemasta yleensä 262
4.4. Konserni-informaatio vähemmistöosakkeenomistajien kannalta 265
4.4.1. Konsernisuhteen synty 265
4.4.2. Tilinpäätösinformaatio 266
4.4.3. Yhtiökokousinformaatio; osakkeenomistajan kyselyoikeus .. 269
4.4.4. Ylimääräinen tilintarkastaja 273
4.4.5. Erityinen tarkastus 277
4.5. Vähemmistöosakkeenomistajien oikeussuojakeinoista 279
4.5.1. AktG 279
4.5.1.1. Vuosittainen minimihyvitys vähemmistöosakkeenomistajille 279
4.5.1.2. Osakkeiden lunastus emoyhtiön taholta 280
4.5.1.3. Vähemmistöosakkeenomistajien oikeus vahingonkorvauskanteen ajamiseen ja erityistarkastuksen aikaansaamiseen 281
4.5.2. Eurooppayhtiöehdotus 281
4.5.3. OYL ja OYL-ehdotus 283
4.5.3.1. Yhtiökokouksen päätöksen moittiminen 283
4.5.3.2. Vahingonkorvauskanne 285
A. Kanne tytäryhtiön lukuun 285
Aa. Kanne tytäryhtiön johtoa vastaan 286
Ab. Kanne tytäryhtiön tilintarkastajia vastaan .. 288
Ac. Kanne emoyhtiötä vastaan 289
Ad. Kantajan oikeudenkäyntikulut ja osuus korvauksesta 293
B. Kanne vähemmistöosakkeenomistajien omaan lukuun 294
4.5.3.3. Osakkeiden lunastusvaatimus ja selvitystilavaatimus tytäryhtiölle 296
4.5.3.4. Osakkeiden lunastusvaatimus emoyhtiölle 298

5. LUOTONANTAJIEN ASEMASTA KONSERNISSA 300
5.1. Luotonantajista yleensä osakeyhtiön etutahona 300

5.1.1. Luotonantajan intressistä 300
5.1.2. Luotonantajia turvaavat yleiset suojasäännökset 302
5.1.3. Luotonantajien jaottelu 303
5.2. Luotonantajien asemasta konsernitilanteessa 304
5.3. Konserni-informaatio luotonantajien kannalta 307
5.3.1. Lakimääräinen konserni-informaatio 307
5.3.2. Lisäinformaation saanti 307
5.3.2.1. Luottolaitokset 308
5.3.2.2. Muut luotonantajat 310
5.4. Luotonantajien oikeussuojakeinoista 311
5.4.1. AktG 311
5.4.2. Eurooppayhtiöehdotus 312
5.4.3. OYL ja OYL-ehdotus 313
5.4.3.1. Vahingonkorvauskanne tytäryhtiön johtoa ja tilintarkastajia vastaan 313
5.4.3.2. Vahingonkorvauskanne emoyhtiötä vastaan 314

KOKOAVIA NÄKÖKOHTIA

1. Yhtiöoikeus ja todellisuus 315
2. Konsernin käsitteestä 318
3. Konserniyhtiöistä ja konsernin sisäisistä toiminnoista 322
4. Vähemmistöosakkeenomistajien ja luotonantajien oikeussuojakeinoista 327
5. Konsernioikeuden tulevaisuus 329

Zusammenfassung 333

Asiahakemisto 353

KIRJALLISUUSLUETTELO

Adler—Düring—Schmaltz, Rechnungslegung und Prüfung der Aktiengesellschaft. Vierte Auflage. Band 3 Rechnungslegung im Konzern §§ 329—338 AktG 1965 mit Exkursen zum Publizitätgesetz. Stuttgart 1972. (*Adler—Düring—Schmaltz)*

Aintila, Heikki, Ulkomaisessa omistuksessa oleva yritystoiminta Suomessa. Taloudellisen suunnittelukeskuksen julkaisu. Helsinki 1975. *(Aintila).*

Airamo, Martti, M., Toimialarationalisointi kartellin näkökulmasta tarkasteltuna. LA 1969 316 ss. (*Airamo* LA 1969).

Aktienrecht und Rechtswirklichkeit, Forschungsstelle der Friedrich—Ebert—Stiftung. Aktuelle Beiträge. Heft 2. Hannover 1964. *(Aktienrecht und Rechtswirklichkeit).*

Andersson, Edward, Ulkomailta saadun tulon verotus Suomen sisäisen lainsäädännön mukaan. Verotus 1971 94 ss. *(Andersson* Verotus 1971).

— » — Några frågor rörande aktiebolagens dubbelbeskattning och lättnaderna däri. DL 1970 264 ss. *(Andersson* DL 1970).

— » — Resultatutjämning vid inkomstbeskattningen. Helsingfors 1962. *(Andersson* Resultatutjämning).

— » — Verotuslain kommentaari. Borgå 1968. *(Andersson* Kommentaari).

Arbeitsgruppe für die Überprüfung des Aktienrechts, Vorschlag für eine Teilrevision des Aktienrechtes. SAG 1973 30 ss. *(Arbeitsgruppe* SAG 1973).

Arendt, Ernest — Georges, Alain, Das luxemburgische Aktienrecht. Frankfurt am Main—Berlin 1968. *(Arendt—Georges).*

Assurandør-Societet, Butikshandelens Faellesraad mm., Bemaerkninger til det af folketinget nedsatte udvalg til behandling af lovforslagene nr. 171 til lov om aktieselskaber mm. København, den 25. april 1973. Moniste. *(Assurandør-Societetet m.m.)*

Augdahl, Per, Aksjeselskapet efter norsk rett. Tredje utgave. Oslo 1959. *(Augdahl).*

Baade, Hans, W., Multinationale Gesellschaften im amerikanischen Kollisionrecht. RabelsZ 1973 5 ss. (*Baade* RabelsZ 1973).

Bachelin, Herwig, Der konzernrechtliche Minderheitenschutz. Die Stellung des aussenstehenden Aktionärs in Unternehmensverbindungen. Köln 1969. *(Bachelin).*

Baran, Paul, A. — Sweezy, Paul, M., Monopolipääoma. Tutkielma Yhdysvaltain talous- ja yhteiskuntajärjestelmästä. Helsinki 1971. *(Baran—Sweezy).*

Bergo, Jarle, Multinasjonale selskaper — velsignelse eller problem. Oslo 1974. *(Bergo).*

Berle, Adolf, A. — Means, Gardiner, C., The Modern Corporation and Private Property. New York 1932. Reprinted New York 1947. *(Berle—Means).*

Bertsch, Roland, Die industrielle Familienunternehmung. Ein Überblick über ihre Bedeutung und ihre Hauptprobleme, unter besonderer Berücksichtigung der Finanzierung und Führung. Winterthur 1964. *(Bertsch).*

Betaenkning NR. 362—1964, Betaenkning om revision af aktieselskabslovgivningen. *(Betaenkning 362—1964).*

— » — *NR. 540—1969,* Betaenkning om en faellesnordisk aktieselskabslovgivning. København 1969. *(Betaenkning 540—1969).*

Biedenkopf, Kurt, H., Rechtsfragen der Konzentration. ZBJ 1972 1 ss. *(Biedenkopf* ZBJ 1972).

Blair, John, M., Economic Concentration. Structure, Behavior and Public Policy. New York 1972. *(Blair).*

Borgström, Carl, Koncernrättsliga problem. En komparativ studie. Stockholm 1970. *(Borgström).*

Bott, Burchard — Rosener, Wolfgang, The Groupement d'Intérêt Economique. JBL 1970 313 ss. *(Bott—Rosener* JBL 1970).

Boulton, A. H., Construction Consortia — Their Formation and Management. JBL 1959 234 ss. *(Boulton* JBL 1959).

Brachvogel, Gerrit, Aktiengesellschaft und Gesellschaftsgruppe im französischen Recht. Calw 1971. *(Brachvogel).*

Büchler, Hans-Peter, Das Kontrollrecht der Aktionäre. Zürich 1971. *(Büchler).*

Burchard v., Friedemann — Hüppe, Ulrich, Das Konzernrecht der Europäischen Aktiengesellschaft — Vergleich und Auswirkungen auf deutsches Aktienrecht. Freundesgabe für Hengeler. Würtzburg 1972 46 ss. *(Burchard—Hüppe* Freundesgabe für Hengeler).

Busse v. Colbe, Walther, Zur Umrechnung der Jahresabschlüsse ausländischer Konzernunternehmen für die Aufstellung von Konzernabschlüssen bei Wechselkursänderungen. LA 1972 306 ss. *(Busse v. Colbe* LA 1972).

Capriles de, Miguel, A., Modern Financial Accounting. NYULR 1962 1001 s. ja 1963 1 ss. *(Capriles* NYULR 1962 ja 1963).

Caselius, Ilmari, Jotain osakeyhtiöiden sisäisestä praksiksesta. DL 1964 152 ss. *(Caselius* DL 1964).

— » — Osakepääoman koskemattomuus. DL 1950 4 ss. *(Caselius* DL 1950).

— » — Osakeyhtiön oikeudesta lunastaa omia osakkeitaan. DL 1954 77 ss. ja DL 1955 137 ss. *(Caselius* DL 1954 ja DL 1955).

Caselius, Ilmari — Heikonen, A. R. — Huttunen, A., Osakeyhtiö. Edellinen osa. Viides, muutettu painos. Porvoo 1974. *(Caselius—Heikonen—Huttunen* I).

— » — Osakeyhtiö. Toinen osa. Ensimmäinen nide. Porvoo 1970. *(Caselius—Heikonen—Huttunen* II, 1).

— » — Osakeyhtiö. Toinen osa. Toinen nide. Porvoo 1973. *(Caselius—Heikonen—Huttunen* II, 2).

Cederberg, Lauri, Aktiebolags förvärv av egna aktier. JFT 1942 78 ss. *(Cederberg* JFT 1942).

Cederberg, Lauri, Eräitä huomautuksia ulkomaalaisten oikeutta omistaa ja hallita kiinteistöjä ja osakkeita koskevan lakiehdotuksen johdosta. LM 1939 89 ss. *(Cederberg* LM 1939).

— » — Eräs näkökohta vähemmistön oikeussuojakysymyksessä osakeyhtiöissä. LM 1931 221 ss. *(Cederberg* LM 1931).

— » — Några spörsmål angående revisors ansvar i aktiebolag. JFT 1942 295 ss. *(Cederberg* JFT 1942).

— » — Om revision enligt finsk aktiebolagsrätt. Tammerfors 1941. *(Cederberg* Revision).

— » — Osakeyhtiölain määräykset laittomasta osingonjaosta. LM 1939 289 ss. *(Cederberg* Laiton osingonjako LM 1939).

— » — Osakeyhtiölain uusiminen vähemmistösuojaa silmälläpitäen. LM 1934 1 ss. *(Cederberg* LM 1934).

— » — Osakkeenomistajan oikeudesta tarkastaa yhtiön kirjanpitoa ja sitä täydentävästä kyselyoikeudesta. LM 1939 611 ss. *(Cederberg* LM 1939).

— » — Ulkomaalaisten oikeudesta hankkia kiinteistöjä Suomessa sekä osakkeita suomalaisissa osakeyhtiöissä. DL 1940 1 ss. *(Cederberg* DL 1940).

Cederberg, Lauri — Ylöstalo, Matti, Vähemmistön oikeuksien turvaamisesta osakeyhtiössä. 4. p. Porvoo 1966. *(Cederberg—Ylöstalo).*

Charlesworth and Cain, Company Law. Tenth Edition. By T. E. Cain. London 1972. *(Charlesworth—Cain).*

Coing, Helmut, C., Germany and the Multinational Enterprise. Nationalism and the Multinational Enterprise. Legal, Economic and Managerial Aspects. Leiden 1973 87 ss. *(Coing* Multinational).

Company Law Reform, Presented to Parliament by the Secretary of State for Trade and Industry by Command of Her Majesty July 1973. London 1973. *(Company Law Reform 1973).*

Curti, Arthur, Aktiengesellschaft und Holdinggesellschaft in der Schweiz. Berlin 1930. *(Curti).*

Danielsson, Erik, Aktiekapitalet. Studier över aktiebolagets kapitalkonstruktion enligt svensk rätt. Lund 1952. *(Danielsson).*

— » — Förtäckt vinstutdelning och eliminering av vinst i aktiebolag. SvJT 1954 571 ss. *(Danielsson* SvJT 1954).

DJT-Konzernrecht, Untersuchungen zur Reform des Konzernrechts. Bericht der Studienkommission des deutschen Juristentages. Tübingen 1967. *(DJT-*Konzernrecht).

Doucet, Jean — Good, Kenneth, J., What makes a good tax haven? The Banker 1973 493 ss. *(Doucet—Good* Banker 1973).

Dreger, Karl-Martin, Der Konzernabschluss. Grundsätze ordnungsmässiger Konsolidierung. Konzernrechnungslegung nach Aktienrecht 1965 in Anlehnung an Technik und Praxis in den USA. Wiesbaden 1969. *(Dreger).*

Drockila, Lauri, Näkökohtia velkaisen osakeyhtiön saneerauksessa. DL 1966 498 ss. ja DL 1967 71 ss. *(Drockila* DL 1966 ja DL 1967).

— » — Osakepääoman korottamisesta erityisesti silmällä pitäen pääoman pysyvyyttä. Vammala 1965. *(Drockila* Korottamisesta).

Drockila, Lauri, Osakepääoman merkitys velkojille. Mercurialia MCMLXI. Helsinki 1961 53 ss. (*Drockila* Mercurialia).

— » — Osingon jakamisesta tavara- ja arvopaperisuoritteina. JFT 1963 185 ss. (*Drockila* JFT 1963).

— » — Osingonjakokelpoiset varat osakeyhtiölain mukaan. Osakeyhtiön varallisuusrakennetta koskeva tutkimus. Porvoo 1964. (*Drockila* Varat).

— » — Vähemmistösuojasta osingonjaosta päätettäessä. LM 1966 573 ss. (*Drockila* LM 1966).

Ebenroth, Carsten, Thomas, Das Auskunftsrecht des Aktionärs und seine Durchsetzung im Prozess unter besonderer Berücksichtigung des Rechtes der verbundenen Unternehmen. Bielefeld 1970. (*Ebenroth*).

EEC, Proposal for a Council Regulation embodying a Statute for European Companies (submitted to the Council on 30 June 1970). Supplement to Bulletin 8—1970. (*EEC* Proposed statute for S.E.).

— » — Proposal for a Council regulation on the Statute for European companies. (Amended proposal presented by the Commission to the Council on 13 May 1975). Bulletin of the European Communities. Supplement 4/75. (*EEC* Amended proposal for S.E.).

— » — Vorschlag einer zweiten Richtlinie des Rates zur Koordinierung der Schutzbestimmungen, die in den Mitgliedstaaten den Gesellschaften im Sinne des Artikels 58 Absatz 2 des Vertrages im Interesse der Gesellschafter sowie Dritter für die Gründung der Aktiengesellschaft sowie für Erhaltung und Änderung ihres Kapitals vorgeschrieben sind. Von der Kommission dem Rat vorgegelegt am 9. März 1970. (*EEC* Ehdotus 2. ohjeeksi).

— » — Vorschlag einer fünften Richtlinie zur Koordinierung der Schutzbestimmungen, die in den Mitgliedstaaten den Gesellschaften im Sinne des Artikels 58 Absatz 2 des Vertages im Interesse der Gesellschaften sowie Dritter hinsichtlich der Struktur der Aktiengesellschaft sowie der Befugnisse und Verpflichtungen ihrer Organe vorgeschrieben sind. (KOM (72) 887 endg. Brüssels 27. 9. 1972. (*EEC* Ehdotus 5. ohjeeksi).

— » — Proposal for a seventh Directive pursuant to Article 54 (3) (g) of the EEC Treaty concerning group accounts. COM (76) 170 final. Brussels, 28 April 1976. (*EEC* Ehdotus 7. ohjeeksi).

Entwurf eines Gesetzes über Gesellschaften mit beschränkter Haftung (GmHG), Deutscher Bundestag 7. Wahlperiode. Drucksache 7/253 26. 2. 73. (*GmbHG—Entwurf*).

Eriksson, Lennart, Koncernredovisning. Andra upplagan, andra tryckningen. Malmö 1973. (*Eriksson*).

Erma, Reino, Pankkilait 1969. Suomen luottolaitosjärjestelmä sekä liike-, säästö- ja osuuspankkilait selityksineen. Vammala 1970. (*Erma*).

Etzioni, Amitai, Nykyajan organisaatiot. 2. painos. Helsinki 1970. (*Etzioni*).

Falkenhausen v., Kurt H., Konzernabschlüsse — ungeklärte Rechtsfragen. NJW 1973 487 ss. (*Falkenhausen* NJW 1973).

Fellman, Yrjö, Osakeyhtiön tilintarkastajien siviilioikeudellisesta vastuunalaisuudesta. LM 1937 81 ss. (*Fellman* LM 1937).

Feltham, Ivan R. — Rauenbusch, William R., Canada and the Multinational Enterprise. Nationalism and the Multinational Enterprise. Legal, Economic and Managerial Aspects. Leiden 1973 39 ss. *(Feltham—Rauenbusch* Multinational).

Ficker, Hans Glaudius, A Project for a European Corporation. JBL 1970 156 ss. *(Ficker* JBL 1970).

— » — The Proposed Statute of a European Corporation. JBL 1971 167 s. *(Ficker* JBL 1971).

— » — Zur Zusammenfassung europäischer Unternehmen. NJW 1970 1569 ss. *(Ficker* NJW 1970).

Fikentscher, Wolfgang, Die Interessengemeinschaft. Eine gesellschafts- und kartellrechtliche Untersuchung. Mönchengladbach 1966. *(Fikentscher).*

Fischer, Gerald, C., Bank Holding Companies. Columbia University Press 1961. *(Fischer).*

Florence, Sargant, P., Ownership, Control and Succes of Large Companies. An analysis of English industrial structure and policy 1936—1951. London 1961. *(Florence)*

Friedlaender, Heinrich, E., Konzernrecht unter Berücksichtigung der amerikanischen Praxis. 2. neubearbeitete Auflage. Berlin und Frankfurt a.M. 1954. *(Friedlaender).*

Fröhlicher, Kurt, Konzentration und Marktmacht — ein Problem der EWG und der Schweiz. Festgabe zum 80. Geburtstag von Fritz Marbach. Bern 1972 93 ss. *(Fröhlicher* Festgabe Marbach).

Galbraith, John, Kenneth, Uusi yhteiskunta. 3. painos. Tampere 1970. *(Galbraith).*

Gessler, Ernst, Leitungsmacht und Verantwortlichkeit im faktischen Konzern. Festschrift für Harry Westermann. Karlsruhe 1974 145 ss. *(Gessler, E.* Festschrift für Westermann).

Gessler, H., Aktiengesetz. Mit Einführungsgesetz und Umwandlunsgesetz. 2. Auflage 1969. Frankfurt am Main 1969. *(Gessler).*

Gleichmann, Karl, Überlegungen zur Gestaltung eines Konzernrechts in den Europäischen Gemeinschaften. Quo vadis, ius societatum? Kluwer 1972. 49 ss. *(Gleichmann).*

Godin, v. Reinhard — Wilhelmi, Hans, Aktiengesetz vom 6. September 1965. Band I §§ 1—178; Band II §§ 179—410. Berlin 1967. *(Godin—Wilhelmi).*

Goldmann, Berthold, Schutz der Minderheitsaktionäre in den Tochtergesellschaften. Colloque sur le droit international prive des groupes de societes. Genève 9—11 mai 1973. Moniste. *(Goldmann).*

Gomard, Bernhard, Aktieselskabsret. 2. utgave. København 1970. *(Gomard).*

— » — Aktieselskaber og anpartsselskaber efter lovene af 13. juni 1973. København 1974. *(Gomard* Aktieselskaber).

— » — Shareholders' Agreements in Danish Law. Scandinavian Studies in Law 1972. Uppsala 1972 97 ss. *(Gomard* Scandinavian Studies 1972).

Gower, L. C. B., The Principles of Modern Company Law. Third Edition. London 1969. *(Gower).*

Graesvaenge, Bengt — Larsen, Viggo — Roelsen, Axel, Aktieselskabsloven af 1973 med kommentarer. København 1973. *(Graesvaenge—Larsen—Roelsen).*

Grossfeld, Bernhard, Aktiengesellschaft, Unternehmenskonzentration und Kleinaktionär. Tübingen 1968. *(Grossfeld).*

Grönfors, Kurt, Ställningsfullmakt och bulvanskap. Stockholm 1961. *(Grönfors).*

Gundersen, Fridtjof, Frank, Kontrollen med karteller og storbedrifter. Internasjonal handel og EEC. Oslo 1972. *(Gundersen).*

Haak, Bengt, Etablering utomlands. Exporträtt 1. Lund 1968. *(Haak).*

Haavisto, Matti, Konsernit luotonantajan kannalta. KOP:n kuukausikatsaus 12/1971 6 ss. *(Haavisto* KOP:n kuukausikatsaus 12/1971).

— » — Konsernin luottokelpoisuuden arvostelu. Ekonomia 1969 142 ss. *(Haavisto* Ekonomia 1969).

Hakulinen, Y. J., Osakeyhtiönlain yleislauseke ja hallituksen vastuu. LM 1945 432 ss. *(Hakulinen* LM 1943).

— » — Yhdenmiehenyhtiöistä ja muista yhtiöoikeudellisista kysymyksistä. LM 1963 217 ss. *(Hakulinen* LM 1963).

Hakulinen, Y. J. — Rapola, Marjos, Osuuskuntalaki selityksineen. Helsinki 1954. *(Hakulinen—Rapola).*

Harms, Wolfgang, Konzerne im Recht der Wettbewerbsbeschränkungen. Eine wirtschafts- und gesellschaftsrechtliche Untersuchung. Köln—Ehrenfeld 1968. *(Harms).*

Hartmann, Gunther, Bemerkungen zu einer Gesetzgebung über Grossunternehmen. Fetschrift für Rudolf Reinhardt. Bonn 1972. 263 ss. *(Hartmann* Festschrift für Reinhardt).

Haussman, Fritz, Grundlegung des Rechts der Unternehmens—Zusammenfassungen. Mannheim/Berlin/Leipzig 1926. *(Haussmann* Unternehmens—Zusammenfassungen).

— » — Vom Aktienwesen und vom Aktienrecht. Mannheim/Berlin/Leipzig 1928. *(Haussmann* Aktienrecht).

Havermann, Hans, Die verbundenen Unternehmen und ihre Pflichten nach dem Aktiengesetz 1965. Beiträge zum neuen Aktienrecht. Düsseldorf 1966 181 ss. *(Havermann).*

— » — Zur Bilanzierung von Beteiligungen an Kapitalgesellschaften in Einzel- und Konzernabschlüssen. Einige Anmerkungen zum Equity-Accounting. Festschrift für Carl Hans Barz. Berlin 1974 387 ss. *(Havermann* Festschrift für Barz).

Heede, Hartmut, Das Recht der Gesellschaftsgruppierung in Frankreich. Köln (Bentheim) 1971. *(Heede).*

Heikkonen, Jaakko, Tuloksen säätely tilinpäätöksessä ja verotuksessa. Verotus 1971 1 ss. *(Heikkonen* Verotus 1971).

Hellmann, Rainer, Europa och värdsföretagen. Borås 1972. *(Hellmann).*

Helsingin hovioikeus, Lausunto osakeyhtiölakikomitean ehdotuksesta uudeksi osakeyhtiölainsäädännöksi. 20. 12. 1971 N:o 7553. *(Hels. HO:n lausunto).*

Hermansson, C-H., Monopol och storfinans — de 15 familjerna. Tredje omarbetade och reviderade upplagan. Uddevalla 1971. *(Hermansson).*

Hernberg, A., Några paralleller inom bolagsrätten. DL 1922 49 ss. *(Hernberg* DL 1922).

Herschsohn, Heinrich, Der Sparer als Aktionär. SAG 1970 65 ss. *(Herschsohn* SAG 1970).

Hettlage, Manfred, Die Begründung von wechselseitigen Beteiligungen auf dem Wege der gegenseitigen Aktienübernahme nach dem schweizerischen Obligationenrecht. SAG 1967 33 ss. *(Hettlage* SAG 1967).

Hjalmarson, Jan, Finansiering av svenska dotterbolag i utlandet. ER 1973 89 ss. *(Hjalmarson* ER 1973).

Holding Companies in the Grand Duchy of Luxembourg, Analysis prepared by the Banque Internationale à Luxembourg. Edition 1969. *(Holding Companies in Luxembourg).*

Holmes, Arthur, W. — Meier, Robert, A. — Pabst, Donald, F., Accounting for Control and Decisions. Georgetown 1970. *(Holmes—Meier—Pabst).*

Honkasalo, Brynolf, Osakeyhtiön hallituksen vastuusta yhtiötä ja sen velkojia vastaan. DL 1923 318 ss. *(Honkasalo* DL 1923).

Honko, Jaakko, Yrityksen vuositulos. Toinen painos. Helsinki 1969. *(Honko).*

Houin, Roger — Gravenstein, Viky, Französisches Gesellschaftsrecht. Zweite, neubearbeitete Auflage. Frankfurt am Main — Berlin 1968. *(Houin—Gravenstein).*

Huttunen, Allan, Osakkeenomistajan oikeussuojasta tilinpäätösasiassa KKO:n erään ratkaisun pohjalta. DL 1964 256 ss. *(Huttunen* DL 1964).

— » — Osakeyhtiön hallintoneuvostosta. LM 1961 321 ss. *(Huttunen* DL 1961).

— » — Yhdenmiehen osakeyhtiöstä. Porvoo 1963. *(Huttunen).*

Ignatius, Kaarlo, Om skyddande av aktieägares rätt mot missbruk från bolagets flertals sida. JFT 1929 429 ss. *(Ignatius* JFT 1929).

Ikkala, Olli, Tilintarkastuksesta. Porvoo 1958. *(Ikkala).*

Ikkala, Olli — Andersson, Edvard — Nuorvala, Erkki, Uusi elinkeinoverolainsäädäntö. Toinen, uusittu painos. Vammala 1973. *(Ikkala—Andersson—Nuorvala).*

Immenga, Ulrich — Klocke, Detlef, Konzernkollisionrecht. Eine Problemskizze auf der Grundlage des deutschen Rechts der Unternehmungsverbindungen. ZSR 1973 27 ss. *(Immenga—Klocke* ZSR 1973).

Innstilling om lov om aksjeselskaper avgitt i mars 1970. (Innstilling mars 1970).

ILO, Multinational enterprises and social policy. Studies and Reports, New Series, No. 79. Geneva 1973. *(ILO* Multinational).

Jacquemin, Alex, P., Die Gesellschaftsgruppe: Dezentralisation in der Konzentration. ZHR 1973 112 ss. *(Jacquemin* ZHR 1973).

Johansson, Harry, Utländsk företagsetablering i Sverige. Uddevalla 1968. *(Johansson).*

Jägerhorn, Reginald, Informationsvärdet hos finländska aktiebolags revisionsberättelser. Borgå 1965. *(Jägerhorn).*

Järvinen, Risto — Nuorvala, Erkki — Riistama, Veijo — Tikkanen, Jukka, Uusi kirjanpitolainsäädäntö. 2. painos. Tapiola 1974. *(Järvinen—Nuorvala—Riistama—Tikkanen).*

Kara, Kimmo — Kullberg, Rolf, Rahatalouden tietokirja. Porvoo 1970. *(Kara—Kullberg).*

Kastner, Walther, Das österreichische Gesetz über Aktiengesellschaften vom 31. März 1965. Frankfurt am Main/Berlin 1965. *(Kastner).*

Kedner, Gösta, Svenska aktiebolags informationsgivning. Försöksupplaga. Lund 1970. *(Kedner).*

Kerppola, Klaus, Kirjanpitoinformaatio yrityksen intressenteille. LA 1973 43 ss. *(Kerppola* LA 1973).

Keskuskauppakamari — Kulutusosuuskuntien Keskuslitto — Pienteollisuuden Keskusliitto ym., Laasunto oikeusministeriölle osakeyhtiölakikomitean mietinnöstä. 4. 11. 1970. *(Keskuskauppakamari ym.* Lausunto).

Kilpi, Lassi, Arvostelu teoksesta: Voipio Jaakko. Peitelty voitonsiirto ja kunnallisverotus. LM 1973 628 ss. *(Kilpi* LM 1973).

— » — Eräitä verotuksellisen yhtymän ja siihen verrattavan yhteisön luonnetta koskevia näkökohtia. Verotus 1972 3 ss. *(Kilpi* Verotus 1972).

— » — Harkintataksoitus kiinteistön ja liikkeen laadun ja laajuuden perusteella kunnallisverolainsäädännössä. Vammala 1955. *(Kilpi* Harkintataksoitus).

— » — Kirjanpidon oikeudellisesta merkityksestä. LA 1971 65 ss. *(Kilpi* LA 1971).

— » — Osakeyhtiön voitonlaskelmista erityisesti silmällä pitäen osakkaiden oikeuksia. LM 1955 439 ss. *(Kilpi* LM 1955).

— » — Pääomanvähennys. Vammala 1952. *(Kilpi* Pääomanvähennys).

— » — Yhteisön ja sen jäsenen kahdenkertainen verotus. Porvoo 1962. *(Kilpi* Kahdenkertainen).

— » — Yhtiökokouksen mahdollisuudesta vahvistaa yhtiön tilinpäätös hallituksen esityksestä poiketen. DL 1955 199 ss. *(Kilpi* DL 1955).

Kivi-Koskinen, Ukko, Osakeyhtiön osingonjaon edellytyksistä Suomen yleisen osakeyhtiölain mukaan. LM 1948 404 ss. *(Kivi-Koskinen* LM 1948).

Kock, Gunhard, T., Osakesäästäjän käsikirja 1973. Tietoja pörssiyhtiöistä. 2. vuosikerta. Forssa 1973. *(Kock).*

Kolko, Gabriel, Besitz und Macht. Sozialstruktur und Einkommensverteilung in den USA. Frankfurt am Main 1967. *(Kolko).*

Komiteanmietintö 1967: A 8. Pankkilakikomitean mietintö. Helsinki 1967. *(Kom 1967: A 8).*

— » — *1969: A 20.* Ehdotus uudeksi osakeyhtiölaiksi. Osakeyhtiölakikomitean mietintö ja pohjoismaiset rinnakkaisehdotukset. Helsinki 1969. *(Kom 1969: A 20).*

— » — *1970: B 119.* Kirjanpitolakiehdotuksen tarkistustoimikunnan mietintö. Helsinki 1970. *(Kom 1970: B 119).*

— » — *1971: B 60.* Toimialarationalisointikomitean mietintö. Helsinki 1971. *(Kom 1971: B 60).*

— » — *1972: A 6.* Keskittymiskomitean mietintö. Helsinki 1972. *(Kom 1972: A 6).*

— » — *1972: B 104.* Pohjoismaiden kirjanpitolainsäädännön harmonisoimistoimikunnan mietintö. Helsinki 1972. *(Kom 1972: B 104).*

Konsernitase. Kansallis-Osake-Pankin julkaisu. Helsinki 1971. *(Konsernitase).*

Konttinen, Seppo, Yritystutkimukset ja niiden asema luotonannon apuvälineenä. Suomen lakimiesliiton XVIII lakimiespäivien pöytäkirja 1967. Helsinki 1967 138 ss. *(Konttinen* XVIII lakimiespäivät).

Koppensteiner, Hans-Georg, Das Konzernrecht des EWG-Verordnungsentwurfs

über eine europäische Aktiengesellschaft aus kollisionsrechtlicher Sicht. Aussenwirtschaftsdienst des Betriebs-Beraters 1970 433 ss. *(Koppensteiner* Konzernrecht)

— » — Gläubigerschutz im internationalen Konzern. Colloque sur le droit international prive des groupes de societes. Genève 9—11 mai 1973. Moniste. *(Koppensteiner* Gläubigerschutz).

— » — Internationale Unternehmen im deutschen Gesellschaftsrecht. Frankfurt am Main 1971. *(Koppensteiner).*

Koski, Pauli, Osakeyhtiön tilinpäätöksestä osakeyhtiölakiehdotuksen mukaan. Tilintarkastus 1/1975 26 ss. *(Koski* Tilintarkastus 1975).

— » — Pankin väliaikaisista omistussijoituksista. LM 1972 932 ss. *(Koski* LM 1972).

— » — Vaihtovelkakirjat (convertible bonds). Osakkeisiin vaihdettavissa olevat velkakirjat osakeyhtiön rahoitusmuotona. Vammala 1972. *(Koski* Vaihtovelkakirjat).

Krenchel, H. B. — Jacobsen, Estrid, Aktieselskabsloven af 15. april 1930. 3. oplag. København 1962. *(Krenchel—Jacobsen).*

Kronstein, Heinrich — Claussen, Carsten, Peter, Publizität und Gewinnverteilung im neuen Aktienrecht. Rechtsvergleichende Untersuchung unter Berücksichtigung des amerikanischen Rechts. Würzburg 1960). *(Kronstein—Claussen).*

Krähe, Walter — Hardach, Fritz, Wilhelm, Konzernorganisation. Zweite erweiterte und verbesserte Auflage. Detmold 1964. *(Krähe—Hardach).*

Kutzenberger, Gerhard, Mitbestimmung der Aktionäre. Ein wirtschaftswissenschaftlicher Beitrag zur Aktienrechtsreform. Berlin 1964. *(Kutzenberger).*

Kyläkallio, Juhani, Osakeyhtiön hallituksen vastuu. Porvoo 1963. *(Kyläkallio* Vastuu).

— » — Osakeyhtiön hallituksen vastuun toteuttaminen. Helsinki 1965. *(Kyläkallio* Vastuun toteuttaminen).

— » — Osakeyhtiön yhtiökokouksen päätöksen pätemättömyydestä. Vammala 1970. *(Kyläkallio* Pätemättömyydestä).

Kääriäinen, Kurt — Relander, Martin — Ramm-Schmidt, Christian — Sundholm, Gert, Utländska företag i Finland — en kartläggning. Helsingfors 1972. *(Kääriäinen ym.).*

Lagrådsremiss. Remiss till lagrådet den 23 augusti 1974 av förslag till ny aktiebolagslag. Stockholm 1974. *(Lagrådsremiss 1974).*

Lainvalmistelukunta, Yhdistelmä osakeyhtiölakikomitean mietinnöstä annetuista lausunnoista. Helsinki 1971. Moniste. *(Lainvalmistelukunta* Yhdistelmä).

Lamb, Ralph, W., Group Banking. A Form of Banking Concentration and Control in the United States. New York 1961. *(Lamb).*

Larmola, Eero, Sisäisten suoritteiden ongelmista ja niiden matemaattisista käsittelymahdollisuuksista. Suomalaista liiketaloustiedettä 1966. Helsinki 1966 144 ss. *(Larmola* Suomalaista liiketaloustiedettä).

Lattin, Norman, D., The Law of Corporations. Brooklyn 1959. *(Lattin).*

Lehtovuori, Jouko, Kirjanpidon perusteet yrityksen tiedotuspolitiikan kannalta. Helsinki 1972. *(Lehtovuori).*

Leleux, Paul, The Affaire Fruehauf. JBL 1972 66 s. *(Leleux* JBL 1972).

— » — France, Belgium, European Economic Community and the Multinational Enterprise. Nationalism and the Multinational Enterprise. Legal, Economic and Managerial Aspects. Leiden 1973 101 ss. *(Leleux* Multinational).

Lewis, Elmer, A., Laws relating to Securities Commission Exchanges and Holding Companies. Washington D.C. 1948. *(Lewis).*

Lichtenberg, Hagen, Die französische Rechtsprechung zum groupement d'intérêt économique. ZHR 1972 490 ss. *(Lichtenberg* ZHR 1972).

Lidén, Lars, Makten över företaget. En analys av ansvarfördelningen mellan bolagsstämma, styrelse och verkställande direktör. Stockholm 1966. *(Lidén).*

Lind, Johan, Aktiebolagslagen. Kommentar till 1975 års lagstiftning. Uddevalla 1976. *(Lind).*

Lodin, Sven-Olof, Koncernbeskattning i USA. Studier i koncernens skatterättsliga behandling. Stockholm 1973. *(Lodin).*

Losert, Walter — Schiemer, Karl — Stadler, Max, Aktiengesetz 1965 mit Gesetzesmaterialien und ausführlichen Erläuterungen. Wien 1966. *(Losert—Schiemer—Stadler).*

Lovforslag nr. 171 til lov om aktieselskaber. Fremsat den 31. januar 1973 af handelsministeren. Handelsmin. j. nr. 119—72. *(Tanskan A/S-F).*

Lovforslag nr. 172 til lov om anpartsselskaber. Fremsat den 31. januar 1973 af handelsministeren. Handelsmin. j. nr. 119—3—71. *(Tanskan Aps-F).*

Luchterhandt, Hans-Friedrich, Deutsches Konzernrecht bei grenzüberschreitenden Konzernverbindungen. Calw (Stuttgart) 1971. *(Luchterhandt).*

— » — Leitungsmacht und Verantwortlickeit im faktischen Konzern. ZHR 1970 1 ss. *(Luchterhandt* ZHR 1970).

Luoma, Väinö, Yritys ja yhteiskunta. LA 1973 18 ss. *(Luoma* LA 1973).

Luostarinen, Reijo, Ulkomaisen tytäryrityksen perustaminen. Helsinki 1968. *(Luostarinen).*

Lutter, Marcus, A European Contractual Group-Company. CMLR 1972 53 ss. *(Lutter* CMLR 1972).

— » — Für einen Europäischen Vertragskonzern. ZSR 1971 I 267 ss. *(Lutter* ZSR 1971 I).

— » — The Konzern in German Company Law. JBL 1973 278 ss. *(Lutter* JBL 1973).

— » — Teilfusionen im Gesellschaftsrecht. Festschrift für Carl Hans Barz. Berlin 1974 199 ss. *(Lutter* Festschrift für Barz).

Lutz, Benno, Die Bewertungsprobleme des Konzerns. Wädenswil 1952. *(Lutz).*

Luukka, Antti, Korvausosakkeiden hallintoyhteisö 1945—1958. Helsinki 1958. *(Luukka).*

Löw, Christoph, Der Informationsanspruch des Aktionärs im amerikanischen Recht. Basel 1973. *(Löw).*

Mahkonen, Sami, Osakeyhtiölain yleislauseke — tae vähemmistösuojasta? DL 1975 413 ss. *(Mahkonen* DL 1975).

Marthinussen, Hans, Fredrik, Aksjeloven med kommentar. Oslo 1960. *(Marthinussen).*

Mattes, Helmut, Finanzierungsvorgänge im Konzern. Stuttgart 1966. *(Mattes).*

Maurer, Alfons, Die Gemeinschaftsunternehmen im amerikanischen Antitrustrecht. Stuttgart 1969. *(Maurer).*

Melin, Ingvar, S., Förvaltningen av statsbolagen. EST 1966 43 ss. *(Melin* EST 1966).

Mestmäcker, Ernst-Joachim, Verwaltung, Konzerngewalt und Rechte der Aktionäre. Eine rechtsvergleichende Untersuchung nach deutschem Aktienrecht und dem Recht der Corporations in den Vereinigten Staaten. Bühl 1958. *(Mestmäcker).*

Mickwitz, Gösta, Företagskoncentrationen i Finland. EST 1974 289 ss. *(Mickwitz* EST 1974).

— » — Suomen talouselämän keskittyneisyys kilpailun kannalta tarkasteltuna. LA 1972 476 ss. *(Mickwitz* LA 1972).

Midgley, K., How Much Control do Shareholders Exercise? LBR Oktober 1974 24 ss. *(Midgley* LBR 1974).

Munck, Tore, Det multinasjonale firma. »Den fjerde internasjonale.» Norway 1972. *(Munck).*

Mäenpää, Matti, Tytäryhtiön perustamiseen ulkomailla liittyviä yhteisöoikeudellisia ongelmia. Suomen Lakimiesliiton vientioikeudellisten kysymysten erikoiskurssin pöytäkirja. Vammala 1970 20 ss. *(Mäenpää* Vientioikeuskurssi).

Möhring, Philipp, Vertraglicher Ausschluss von Abhängigkeit und Konzernvermutung. Festschrift für Harry Westermann. Karlsruhe 1974 427 ss. *(Möhring* Festschrift für Westermann).

Nenninger, John, Der Schutz der Minderheit in der Aktiengesellschaft nach schweizerischem Recht. Basel 1974. *(Nenninger).*

Nial, Håkan, Aktiebolagsrätt. Stockholm 1946. *(Nial* Aktiebolagsrätt).

— » — Aktiebolagsrättsliga studier. Stockholm 1935. *(Nial* Studier).

— » — Minoritetsskydd i aktiebolag. SvJT 1941 702 ss. *(Nial* SvJT 1941).

— » — Om förvärv i strid mot legala förbud. TR 1936 1 ss. *(Nial* TfR 1936).

— » — Svensk associationsrätt i huvuddrag. Stockholm 1976. *(Nial* Associationsrätt).

— » — Till begreppet moder- och dotterbolag. JFT 1973 225 ss. *(Nial* JFT 1973).

Nichols, Theo., Ownership, control and ideology. Edinburgh 1969. *(Nichols).*

Niemann, Ursula, Probleme der Gewinnrealisierung innerhalb des Konzerns. Bergisch Gladbach 1968. *(Niemann).*

Obermüller, Walter — Werner, Winfried — Winden, Kurt, Die Hauptversammlung der Aktiengesellschaft. Bentheim 1967. *(Obermüller—Werner—Winden).*

Oesch, Franz, Peter, Der Minderheitenschutz im Konzern nach schweizerischen und amerikanischen Recht. Winterthur 1971. *(Oesch).*

Olsson, Curt, Aktieförvärvarens rätt i förhållande till bolaget. Helsingfors 1949. *(Olsson).*

— » — Aktiebolagslagens generalklausul, modell Finland. Festskrift til O. A. Borum. København 1964 349 ss. *(Olsson* Festskrift Borum)

— » — Ett spörsmål rörande styrelseval i aktiebolag. JFT 1953 80 ss. *(Olsson* JFT 1953).

— » — Om minoritetsskydd vid fusion. JFT 1950 165 ss. *(Olsson* JFT 1950).

— » — Osakeyhtiön tilintarkastuksesta uuden lainsäädännön valossa. Tilintarkastus 9/1975 4 ss. *(Olsson* Tilintarkastus 6/1975).

Olsson, Kurt, Yhtiöoikeus. 2. uudistettu painos. Helsinki 1973. (*Olsson* Yhtiöoikeus).

Ott, Walter, Die Problematik einer Typologie im Gesellschaftsrecht. Bern 1972. (*Ott*).

OYL-ehdotus, Ehdotus uudeksi osakeyhtiölainsäädännöksi. Schultén af, C. G. — Finne, Sten — Koski, Pauli — Malinen, Eino. Oikeusministeriön lainsäädäntöosaston julkaisu 9/1974. Helsinki 1974. (*OYL-ehdotus*).

Paaermaa, Risto, Ulkomaisen yrityksen perustaminen Suomeen. Oikeustiede Jurisprudentia VII. Vammala 1976 53 ss. (*Paaermaa*).

Paehler, Otto, Heinrich, Die Zulässigkeit des faktischen Konzerns. Nachteilfeststellung gemäss § 311 AktG. Bielefeld 1972. (*Paehler*).

Palmer's Company Law. Twenty-First Edition by Clive M. Schmitthoff and James H. Thompson. London 1968. (*Palmer's*).

Palmgren, Gunnar, Om majoritetsbeslut i aktiebolags eller förenings styrelse. JFT 1952 265 ss. (*Palmgren* JFT 1952).

Perret, S. A. — Anttila, A. K. — Tuovinen, E., Liikeyrityksen luottotoiminta. Tampere 1970. (*Perret—Anttila—Tuovinen*).

Phatak, Arvind, V., Managing Multinational Corporations. New York 1974. (*Phatak*).

Pickering, Murray, A., Shareholders' Voting Rights and Company Control. LQR 1965 248 ss. (*Pickering* LQR 1965).

Pipkorn, Jörn, Zur Entwicklung des europäischen Gesellschafts- und Unternehmensrecht. ZHR 1972 499 ss. ja ZHR 1973 35 ss. (*Pipkorn* ZHR 1972 ja ZHR 1973).

Prentice, D., Protection of Minority Shareholders. Current Legal Probelms 1972. London 1972 124 ss. (*Prentice*).

Prop. 1975: 103. Aktiebolagslag m.m. 10. 4. 1975. Del A och Del B. (Prop 1975: 103).

Pörssiyhtiöt. Kansallis-Osake-Pankin vuosittainen julkaisu. (*Pörssiyhtiöt*).

Rajak, H., The Oppression of Minority Shareholders. MLR 1972 156 ss. (*Rajak* MLR 1972).

Raninen, Huugo, Fuusion käsitteestä. Juhlajulkaisu Auvo A. Säntti. Turku 1966 223 ss. (*Raninen* Juhlajulkaisu Säntti).

— » — Näkökohtia fuusioiden julkisesta kontrollista. LA 1972 554 ss. (*Raninen* LA 1972).

— » — Osakeyhtiön yhtiökokous ja siihen liittyviä kysymyksiä Suomen oikeuden mukaan. Porvoo 1959. (*Raninen*).

Rasch, Harold, Deutsches Konzernrecht. 5. neubearbeitete Auflage. Rosenheim 1974. (*Rasch*).

— » — Aktuelle Probleme des Konzernrechts und der Konzerngesetzgebung. Berlin 1970. (*Rasch* Aktuelle Probleme).

Reinhardt, Rudolf, Gesellschaftsrecht. Tübingen 1973. (*Reinhardt*).

Reinikainen, Veikko, O., Monikansalliset yhtiöt. Kansallis-Osake-Pankin taloudellinen katsaus 1973 256 ss. (*Reinikainen* KOP:n taloudellinen katsaus 1973).

Riistama, V., Laskentatoimen hyväksikäytöstä. LA 1971 209 ss. (*Riistama* LA 1971).

— » — Mikä on yrityksen näkökulma? Suomalaista liiketaloustiedettä 1966. Helsinki 1966 180 ss. (*Riistama* Yrityksen näkökulma).

Rodhe, Knut, Aktiebolagsrätt enligt 1944 års lag om aktiebolag. Sjätte upplagan. Stockholm 1970. *(Rodhe* Aktiebolagsrätt).

— » — Förtäckt vinsutdelning och lån från aktiebolag. Andra upplagan. Stockholm 1973. *(Rodhe* Förtäckt vinstutdelning).

— » — Indirekt innehav av egna aktier. Festskrift för Vilhelm Lundstedt. Uppsala 1947 33 ss. *(Rodhe* Festskrift för Lundstedt).

— » — Kan minoritetsskyddet i aktiobolagen göras effektivare? Festskrift till O. A. Borum. København 1964 431 ss. *(Rodhe* Festskrift Borum).

— » — Vem bestämmer i de stora aktiebolagen? ER 1950 287 ss. *(Rodhe* ER 1950).

Roos, Carl, Martin, Avtal och rösträtt. En aktiebolagsrättslig studie. Uppsala 1969. *(Roos).*

— » — Comparative Notes on Shareholders' Voting Agreements. Scandinavian Studies in Law 1971. Uppsala 1971. 164 ss. *(Roos* Scandinavian Studies).

Rönn, Lars — Söderlund, Per-Olof, Moderbolagets redovisning av aktieinnehav i dotterbolag — värderingsproblem. Tilintarkastus 3/1972 22 ss. *(Rönn—Söderlund* Tilintarkastus 3/1972).

— » — Konsernitilitys. Tilintarkastus 1/1972 8 ss. ja 2/1972 10 ss. *(Rönn—Söderlund* Tilintarkastus 1/1972 ja 2/1972).

Samuelsson, Hans-Fredrik, Utladsföretag i Sverige. Utvecklingen 1965—1970. ER 1973 22 ss. *(Samuelsson* ER 1973).

Sanders, Pieter, The European Company. JBL 1968 184 ss. *(Sanders* JBL 1968)

— » — The European Company on its way. CMLR 1971 29 ss. *(Sanders* CMLR 1971).

Sattler, Heinrich, Zu den Begriffen des Kartells und der kartellähnlichen Organisation. Zürich 1970 *(Sattler).*

Schaad, Hans-Peter, Das Depotstimmrecht der Banken nach schweizerischem und deutschem Recht. Zürich 1972. *(Schaad).*

Schilling, Wolfgang, Gesellschaftstreu und Konzernrecht. Freundesgabe für Hans Hengeler. Würzburg 1972. 226 ss. *(Schilling* Freundesgabe für Hengeler).

Schluep, Walter, Die Bemühungen um ein europäisches Gesellschaftsrecht und der Vorschlag für eine Teilrevision des schweizerischen Aktienrechts. SAG 1973 57 ss. *(Schluep* SAG 1973).

— » — Privatrechtliche Probleme der Unternehmenskonzentration und -kooperation. ZSR 1973 II, Halbband, Heft 2, 155 ss. *(Schluep* ZSR 1973 II).

Schmitthoff, Clive M., Multinationals in Court. JBL 1972 103 ss. *(Schmitthoff* JBL 1972).

— » — The multinational Enterprise in the United Kingdom. Nationalism and the Multinational Enterprise. Legal, Economic and Managerial Aspects. Leiden 1973. 22 ss. *(Schmitthoff* Multinational).

Scholtissek, Wolfgang, (Arbeitskreis), Die Eliminierung der Zwischengewinne im Konzernabschluss nach dem Aktiengesetz 1965. Berlin 1969. *(Scholtissek).*

Scholz, Rubert, Konzentrationskontrolle und Grundgesetz. Stuttgart 1971. *(Scholz).*

Schultén af, C. G., Fusion av aktiebolag. Licenciatavhandling i handelsrätt vid Helsingfors universitet. Helsingfors maj 1968. *(Schultén* Fusion).

Schultness, Benno, Funktionen der Verwaltung einer Aktiengesellschaft. Zürich 1967. *(Schultness).*

Schönle, Herbert, Bank- und Börsenrecht. München 1971. *(Schönle).*

Serick, Rolf, Rechtsform und Realität juristischer Personen. Tübingen 1955. *(Serick).*

Sihto, Mauno, Yritysten väliset menojen ja tulojen siirrot. Tilintarkastus 1/1971 20 ss. *(Sihto* Tilintarkastus 1/1971).

Siikarla, Pertti, J., Näkökohtia yhtymän jäsenten mahdollisuuksista tehdä keskenään oikeudellisia toimia, erityisesti silmällä pitäen kiinteistöyhtymiä. Verotus 1971 186 ss. *(Siikarla* Verotus 1971).

Sijoitusyhtiötoimikunnan mietintö. Suomen Pankki 1971. Moniste. *(Sijoitusyhtiötoimikunnan mietintö).*

Sjöblom, Veikko, Havaintoja toimialarationalisoinnista useammalla alalla toimivassa yrityksessä. LA 1969 243 ss. *(Sjöblom* LA 1969).

Skåre, Jan, Lov om aksjeselskaper. Oslo 1976. *(Skåre).*

Statens offentliga utredningar 1968: 3. Kreditmarknadens struktur och funktionssätt. Koncentrationsutredningen II. Stockholm 1968. *(SOU 1968: 3).*

— » — *1968: 5.* Industrins struktur och konkurrensförhållanden. Koncentrationsutredningen III. Stockholm 1968. *(SOU 1968: 5).*

— » — *1968: 6.* Strukturutveckling och konkurrens inom handeln. Koncentrationsutredningen IV. Stockholm 1968. *(SOU 1968: 6).*

— » — *1968: 7.* Ägande och inflytande inom det privata näringslivet. Koncentrationsutredningen V. Stockholm 1968. *(SOU 1968: 7).*

— » — *1970: 30.* Stordriftsfördelar inom industriproduktionen. Koncentrationsutredningen VII. Stockholm 1970. *(SOU 1970: 30).*

— » — *1970: 38.* Förtrolig företagsinformation och börshandel. Stockholm 1970. *(SOU 1970: 38).*

— » — *1971: 15.* Förslag till aktiebolagslag m.m. Stockholm 1971. *(SOU 1971: 15).*

— » — *1975: 50.* Internationella koncerner i industriländer. Samhällsekonomiska aspekter. Stockholm 1975. *(SOU 1975: 50).*

Stenbeck, E. — Wijnbladh, M. — Nial, H., Aktiebolagslagen jämte dithörande författningar med förklaringar. Sjätte upplagan. Stockholm 1970. *(Stenbeck—Wijnbladh—Nial).*

Stockmann, Heinrich, Zum Problem der Gleichbehandlung der Aktionäre. Festgabe zum 70. Geburtstag von Wolfhart Friedrich Bürgi. Zürich 1971 387 ss. *(Stockmann* Festgabe Bürgi).

Storföretag och koncentrationstendenser 1963—1967 (—1970). Koncentrationstendenser inom svensk industri under 1960-talet. Statens Pris- och Kartellnämnd. Lund 1971. *(Storföretag).*

Storm, P. M., Statute of Societas Europaea. CMLR 1967—1968 265 ss. *(Storm* CMLR 1967—68).

Suomen Pankki, Suoria sijoituksia koskeva tiedustelu, lehdistötiedotus 29. 8. 1975. *(Suomen Pankki* Sijoitustiedustelu).

Tainio, Esko, Valtioenemmistöisten osakeyhtiöiden tilintarkastajien valintamenettely. LA 1972 183 ss. *(Tainio* LA 1972).

Taxell, Lars, Aktiebolagets verkställande direktör. JFT 1947 46 ss. *(Taxell* JFT 1947).
— » — Aktieägarens rättsskydd. Åbo 1961. *(Taxell* Rättsskydd).
— » — Aktieägarens rättsskydd — synpunkter de lege ferenda. JFT 1962 305 ss. *(Taxell* JFT 1962).
— » — Aktiebolagsstyrelsens kompetens att rättshandla. Åbo 1946. *(Taxell* Kompetens).
— » — Ansvar och ansvarfördelning i aktiebolag. Åbo 1963. *(Taxell* Ansvar).
— » — Om aktierätt vid bolagsstämma. Åbo 1959. *Taxell* Aktierätt).
— » — Om dotterbolags rösträtt. JFT 1959 28. ss. *(Taxell* JFT 1959).
Tikka, Kari S., Mitä järjestelyjä hyväksytään ja mitä jätetään hyväksymättä verotuksessa huomioon ottaen verotuslain 56—57 §:t. Verotus 1974 103 ss. *(Tikka* Verotus 1974).
— » — Veron minimoinnista. Helsinki 1972. *(Tikka).*
— » — Vuositulos ja verotettava tulo. Helsinki 1975. *(Tikka* Vuositulos).
Tolonen, Juha, Der allgemeine Erklärungshintergrund der wirtschaftlichen Ordnung und seine Anwendung auf das Aktiengesellschaftsrecht. Helsinki 1974 *(Tolonen).*
Tugendhat, Christopher, The Multinationals. London 1971. *(Tugendhat).*
Tunturi, Markku O., Suomessa tapahtuvan peitellyn voitonsiirron aiheuttamat vero-oikeudelliset ongelmat I ja II Verotus 1973 105 ss. ja 169 ss. *(Tunturi* Verotus 1973).
Tuokko, Yrjö, Konsernitilinpäätös. Porvoo 1975. *(Tuokko).*
Udell, Gilman G., Federal Reserve Act of 1913 with amendments and laws relating to banking. Washington D.C. 1971. *(Udell).*
United Nations Publication. Multinational corporations in world development. New York 1973. *(UNP* Multinational).
Vakuusopas. Kansallis-Osake-Pankin julkaisu 1970. *(Vakuusopas).*
Valtionyhtiöt 1973. Valtionyhtiöiden neuvottelukunnan julkaisu. Helsinki 1974. *(Valtionyhtiöt 1973).*
Viita, Pentti, Kansainvälisten yritysten etuja ja haittoja. KA 1973 190 ss. *(Viita* KA 1973).
Vischer, Frank — Rapp, Fritz, Zur Neugestaltung des schweizerischen Aktienrechts. Bern 1968. *(Vischer—Rapp).*
Voipio, Jaakko, Peitelty voitonsiirto ja kunnallisverotus. Helsinki 1971. *(Voipio).*
— » — Peitellyn osingonjaon aiheuttamista oikaisuista tulolaskelmassa. Juhlajulkaisu Kaarlo Kaira ja U. J. Castrén. Vammala 1961 272 ss. *(Voipio* Juhlajulkaisu Kaira—Castrén).
— » — Verotuksen kiertämisestä. Porvoo 1968. (*Voipio* Kiertäminen).
Voss, Heinz, Die verdeckte Gewinnausschüttung in betriebswirtschtlicher und handelsrechtlicher Sicht. Düsseldorf 1966. *(Voss).*
Waris, Klaus — Allardt, Erik — Wiio, Osmo, A., Valinnan yhteiskunta 2. painos. Tapiola 1972. *(Waris—Allardt— Wiio).*
Wein, Ernst, August, Die betriebswirtschaftliche Aussagefähigkeit der Konzern—Rechnungslegung nach dem neuen Aktiengesetz. Opladen 1968. *(Wein).*

Wiethölter, Rudolf, Interessen und Organisation der Aktiengesellschaft im amerikanischen und deutschen Recht. Karlsruhe 1961. *(Wiethölter).*

Wiio, Osmo, A., Yritysdemokratia ja muuttuva organisaatio. Tapiola 1970. *(Wiio).*

Wohlmann, Herbert, Die Treuepflicht des Aktionärs. Zürich 1968. *(Wohlmann).*

Wuest, Jakob, Die Besteuerung der Konzerne in der Schweiz. Wintherthur 1959. *(Wuest).*

Wysocki v., Klaus, Konzernrechnungslegung in Deutschland. Eine Auswertung von 126 Konzernabschlüssen und Konzerngeschäftsberichten deutscher Obergesellschaften zum 31. 12. 1967. Düsseldorf 1969. *(Wysocki).*

Würdinger, Hans, Aktien- und Konzernrecht. 3., völlig neubearbeitet Auflage. Karlsruhe 1973. *(Würdinger).*

— » — Die Konzernregelung im Statut der »Societas Europaea» und die Harmonisierung der nationalen Rechte in den Europäischen Gemeinschaften. EuR 1/74 25 ss. *(Würdinger* EuR 1/74).

— » — Eingliederung und Beherrschungsvertrag, Zwei Instrumente der Unternehmenszusammenfassung. Quo vadis, ius societatum? Kluwer 1972 259 ss. *(Würdinger* Quo vadis).

— » — Probleme des Konzernrechts. ZfRV 1968 241 ss. *(Würdinger* ZfRV 1968).

Wöhe, Günther, Bilanzierung und Bilanzpolitik. Betriebswirtschaftlich — handelsrechtlich — steuerrechtlich. Mit einer Einführung in die verrechnungstechnischen Grundlagen. *(Wöhe).*

Zihlmann, Peter, Gemeinschaftsunternehmen (Joint Business Ventures) in der Form von Doppelgesellschaften. SJZ 1972 317 ss. *(Zihlmann* SJZ 1972).

Zweifel, Martin, Für ein schweizerisches Konzernrecht. SAG 1973 24 ss. *(Zweifel* SAG 1973).

— » — Holdinggesellschaft und Konzern. Zürich 1973. *(Zweifel).*

Zweigniederlassungen und Tochtergesellschaften im Gemeinsamen Markt. Rechtliche und steuerliche Probleme. Herausgaben von der Association européenne d'études juridiques et fiscales, Paris. 2. Auflage. Oberndorf a.N. 1970. *(Zweigniederlassungen).*

Alaviitteissä on mainittu myös muuta aiheeseen liittyvää kirjallisuutta.

LYHENNELUETTELO

AG	= Die Aktiengesellschaft. Zeitschrift für das gesamte Aktienwesen
AktG	= Aktiengesetz vom 6. 9. 1965 (Saksan Liittotasavalta)
Aps-F	= Forslag til Lov om anpartsselskaber (1973, Tanska)
A/S-F	= Forslag til Lov om aktieselskaber (1973, Tanska)
AsOYL	= Laki asunto-osakeyhtiöistä 5. 2. 1926/30
BertVG	= Betriebsverfassungsgesetz vom 15. 1. 1972 (Saksan Liittotasavalta)
BGB	= Bürgerliches Gesetzbuch vom 18. 8. 1896 (Saksan Liittotasavalta)
BGH	= Bundesgerichtshof (Saksan Liittotasavalta)
CMLR	= Common Market Law Review
DAPSL	= Lov om anpartsselskaber af 13. 6. 1973 (Tanska)
DASL	= Lov om aktieselskaber af 13. 6. 1973 (Tanska)
DL	= Defensor Legis
ER	= Ekonomisk revy
EST	= Ekonomiska Samfundets Tidskrift
EuR	= Europarecht
EVL	= Laki elinkeinotulon verottamisesta 24. 6. 1968/360
GmbH	= Gesellschaft mit beschränkter Haftung
GWB	= Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen vom 27. 7. 1957 (Saksan Liittotasavalta)
HE	= Hallituksen esitys
HO	= Hovioikeus
ibid	= samassa kirjassa, samalla sivulla
idem	= sama
ILO	= International Labour Office
Innst. O. nr. 50 (1975—1976)	= Innstilling fra justiskomiteen om lov om aksjeselskaber
J	= Juristen
JB	= Juristische Blätter
JBL	= The Journal of Business Law
JFT	= Tidskrift utgiven av Juridiska Förening i Finland
JoukkoVKL	= Laki obligaatio- ja debentuurilainoista sekä muista joukkovelkakirjalainoista 29. 8. 1969/553

JR	= Juristische Rundschau
JZ	= Juristenzeitung
JWTL	= Journal of World Trade Law
KA	= Kansantaloudellinen Aikakauskirja
KirjanpitoA	= Kirjanpitoasetus 19. 10. 1973/783
KirjanpitoL	= Kirjanpitolaki 10. 8. 1973/655
KHO	= Korkein hallinto-oikeus
KKO	= Korkein oikeus; selostuksia ja tiedonantoja
Kom	= Komiteanmietintö
KOP	= Kansallis-Osake-Pankki
KPL	= Kiinnitysluottopankkilaki 29. 8. 1969/545
KTM	= Kauppa- ja teollisuusministeriö
LA	= Liiketaloudellinen Aikakauskirja
LBR	= Lloyds Bank Review
LM	= Lakimies
LPL	= Liikepankkilaki 29. 8. 1969/540
LQR	= The Law Quarterly Review
LSC	= Loi No 66—537 du 24 juillet 1966 sur les sociétés commerciales (Ranska)
Luotto-OYL	= Luotto-osakeyhtiölaki 29. 8. 1969/546
LvvL	= Liikevaihtoverolaki 5. 12. 1963/532
MLR	= The Modern Law Review
NASL	= Lov om aksjeselskaper av 4. 6. 1976 (Norja)
1957 NASL	= Lov om aksjeselskaper av 6. 7. 1957 (Norja)
NJA	= Nytt juridiskt arkiv
NJW	= Neue Juristische Wochenschrift
NYULR	= New York University Law Review
OKL	= Osuuskuntalaki 28. 5. 1954/247
OPL	= Osuuspankkilaki 29. 8. 1969/542
OR	= Bundesgesetz über das Obligationenrecht vom 30. 3. 1911 (Sveitsi)
Ot.prp.nr. 19 (1974—75)	= Utkast til lov om aksjeselskaper 13. 12. 1974 (Norja)
OYL	= Laki osakeyhtiöistä 2. 5. 1895/22
OYLE	= Hallituksen esitykseen n:o 27 (1977 vp.) sisältyvä ehdotus osakeyhtiölaiksi
Prop.	= Regeringens proposition (Ruotsi)
PSPL	= Postipankkilaki 8. 8. 1969/511
PublG	= Gesetz über die Rechnungslegung von bestimmten Unternehmen und Konzernen vom 15. 8. 1969 (Saksan Liittotasavalta)
RabelsZ	= Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht
RO	= Raastuvanoikeus
SABL	= Aktiebolagslag 15. 12. 1975 (Ruotsi)
1944 SABL	= Lag om aktiebolag 14. 9. 1944 (Ruotsi)

SAG	= Schweizerische Aktiengesellschaft. Zeitschrift für Handels- und Wirtschaftsrecht
Sarl	= Société à responsabilité limitée
S.E.	= Societas Europea (eurooppayhtiö)
SJZ	= Schweizerische Juristen-Zeitung
SOU	= Statens offentliga utredningar
SPL	= Säästöpankkilaki 29. 8. 1969/541
SvJT	= Svensk Juristtidning
TfR	= Tidsskrift for Rettsvitenskap
TOA	= Tulo- ja omaisuusveroasetus 11. 1. 1944/27
TOL	= Tulo- ja omaisuusverolaki 19. 11. 1943/888
TSA	= Tidskrift för Sveriges Advokatsamfund
TVL	= Tulo- ja varallisuusverolaki 31. 12. 1974/1043
UNP	= United Nations Publication
VerA	= Veroasetus 30. 12 1959/530
VerL	= Verotuslaki 12. 12. 1958/482
VNp	= Valtioneuvoston päätös
ZBJ	= Zeitschrift des Bernischen Juristenvereins
ZfRV	= Zeitschrift für Rechtsvergleichung
ZHR	= Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht und Wirtschaftsrecht
ZSR	= Zeitschrift für Schweizerisches Recht

JOHDANTO

1. KONSERNI — YRITYSTOIMINNAN YHTEISTOIMINTA- JA ORGANISAATIOMUOTO

Yritykset ovat moninaisessa kanssakäymisessä keskenään. Tavanomaisiin keskinäisiin liikesuhteisiin, ts. osto-, myynti- yms. toimintoihin liittyen tai niistä erillään ilmenee yritysten välillä erityisiä yhteistyötoimintoja sekä erityisten yhteenliittymien muodostumista.[1] Yhteistoiminta voi koskea mitä erilaisimpia yritystoimintoja kuten hankintoja, tuotantoa, markkinointia, tutkimusta, tuotekehittelyä, hallintoa tai rahoitusta. Yhteistoiminta saattaa rajoittua vain yhteen tai useampaan yksittäiseen toimintoon, mutta saattaa koskea myös siihen osallisten yritysten koko toimintaa.

Yhteistoiminnalla voi olla moninaiset puitteet: nimenomaiset sopimukset, yhteiset (taloudelliset) järjestöt ja yhdistykset, muut nimenomaiset tai tosiasialliset[2] järjestelyt tai yhdenmukaiset toimenpiteet jne. Tällaisissa puitteissa yhteistoiminta on yleensä luonteeltaan enemmän tai vähemmän väljää ja vapaaehtoista. Yhteistoimintaan osalliset yritykset säilyttävät varsin pitkälle oman sekä juridisen että taloudellisen itsenäisyytensä.[3] Toisaalta kuitenkin erityisesti sopimuspohjainen yhteistoiminta saattaa olla varsin kiinteää nimenomaan silloin, kun sopimusten rikkomisen varalta on olemassa ankarat sanktiot.

Edellistä kiinteämpi yritysten yhteistoiminta perustuu useimmiten yritysten keskinäisiin omistuksiin, yhteisiin yrityksiin taikka yhteiseen omistajaan tai omistajapiiriin. Kun sopimusperusteinen tai muu edellä

---

[1] *Kom 1971: B 60* 8 ss.; *Kom 1972: A 6* 15 s.; myös *SOU 1968: 5* 170 ss.

[2] Esimerkiksi ns. *gentlemen's agreements* sekä saman alan yritysten keskeinen kokemusten vaihto aika ajoin tapahtuvien neuvottelukosketusten kautta.

[3] Ahtaassa merkityksessä yritysten väliseen yhteistoimintaan luetaankin vain sellaiset muodot, joiden yhteydessä osallisyritykset säilyttävät sekä juridisen että taloudellisen itsenäisyytensä. Tällaisen yhteistoiminnan moninaisista ilmenemismuodoista esimerkein *Schluep* ZSR 1973 II 296 ss.

väljäksi luonnehdittu yhteistoiminta useimmiten kohdistuu johonkin tai joihinkin yksittäisiin — mahdollisesti myös vain tilapäisiin — toimintoihin tai projekteihin, koskee omistuspohjainen yhteistoiminta useimmiten laajoja yritystoiminnan osa-alueita — jopa asianomaisten yritysten kaikkia toimintoja. Yhteistoiminta ei myöskään keskinäisiin omistuksiin tai yhteiseen omistajapiiriin pohjautuessaan ole siihen osallisten yritysten kannalta enää samassa mielessä ja määrin vapaaehtoista kuin sopimusperäinen tms. yhteistoiminta. Vaikkakin yhteistoimintaan osalliset yritykset säilyttävät juridisen itsenäisyytensä (olemassaolonsa), asiallisesti yhteistoiminnan muodon ja laajuuden — joko siis omistaja-omistettusuhteessa tai saman omistajan eri yritysten välillä — sanelee omistaja tai omistajat. Yhteistoiminta ns. yhteisen yrityksen [4] muodossa puolestaan koskee toisaalta toisiinsa nähden periaatteessa tasavertaisia sopijayrityksiä (omistajayrityksiä) ja toisaalta niitä ja niihin alistetussa asemassa olevaa yhteisesti omistettua yritystä.

Kiinteimmässä muodossaan yritysten välinen yhteistoiminta johtaa yritysten yhdentymiseen l. sulautumiseen yhdeksi ainoaksi yritykseksi.[5] Aikaisemmin juridisesti erillisinä, mutta taloudellisesti yleensä jo yhtenä kokonaisuutena toimineet yritykset yhdistyvät tällöin joko siten, että toinen menettää juridisen olemassaolonsa ja sulautuu toiseen, taikka siten, että molemmat menettävät juridisen olemassaolonsa ja sulautuvat tarkoitusta varten perustettuun uuteen yritykseen. Sulautuminen l. fuusio on tavallisinta osakeyhtiöiden välillä, samoin osuuskuntien välillä. Fuusio rajoittuu yleensä samaa juridista muotoa oleviin yrityksiin, koska useimmiten lainsäädäntö — tai pikemminkin sen puute — on käytännöllisenä esteenä juridisesti eri muotoa olevien yritysten sulautumiselle.

Yritysten yhteistoiminta kehittyy usein asteittain väljästä yhteistoiminnasta kohti yhä kiinteämpiä muotoja. Yhteistoiminta alkaa pieniä tai pienehköjä toimintoja koskevilla sopimuksilla tai muilla järjestelyillä. Sitten yhteistoimintaa laajennetaan koskemaan yhä useampia ja laajempia toimintoja, sopimuksia ja järjestelyjä vahvistetaan tai ne korvataan keskinäisillä omistuksilla, perustetaan tai hankitaan yhteiseen omistukseen uusia yrityksiä, valitaan yritysten johtoon yhteisiä henkilöitä jne.

---

[4] *Yhteisestä yhtiöstä* myös edempänä kohdassa I.5.

[5] *Sulautumista l. fuusiota* tarkastellaan tällöin ensisijaisesti yhdentymismenettelyn tuotteena eikä niinkään itse menettelytapana. Vrt. *Raninen* LA 1972 554. Fuusiosta myös edempänä kohdassa I.5.

Pisimmälle kehittyessään yhteistoiminta johtaa yritysten toimintojen täydelliseen koordinoimiseen ja lopulta mahdollisesti sulautumiseen yhdeksi ainoaksi yritykseksi.

Konserni on yritysten yhteistoimintamuoto, joka edellä hahmotellussa yhteistoimintakentässä sijoittuu väljän — so. lähinnä sopimuksiin perustuvan — ja täydellisen yhteistoiminnan — so. fuusion — välimaille. Konserni ei käsitteenä ole suinkaan yksiselitteinen sen paremmin juridisessa kuin taloudellisessakaan kielenkäytössä. Useimmiten sen kuitenkin katsotaan perustuvan omistukselliseen elementtiin, ts. yritysten keskinäisiin omistuksiin tai yhteiseen omistajaan tai omistajapiiriin. Alustavasti voidaankin sanoa, että konserni muodostuu tyypillisesti kahdesta juridisesti erillisestä yrityksestä, joista toinen omistaa toisen joko kokonaan tai niin suurelta osin, että se omistuksensa perusteella kykenee määräävästi vaikuttamaan tämän toimintaan. Konserniin voi kuulua myös useampia yrityksiä. Tällöin yrityksistä yksi käyttää tunnusmerkillisesti (omistukseen perustuvaa) määräämisvaltaa toisiin nähden. Konserni muodostuu joko siten, että yritys hankkii omistukseensa toisen, jo toimivan yrityksen, tai siten, että yritys itse perustaa uuden yrityksen.

Usein konsernin katsotaan muodostuvan myös muiden kriteerien kuin pelkän omistuksen perusteella. Laajasti käsitettynä konserni muodostuukin kahdesta tai useammasta juridisesti itsenäisestä (erillisestä) oikeussubjektista, joita yhdistää toisiinsa määrätynasteinen koordinoitu osallistuminen elinkeinoelämään.[6] Koordinoinnin perusteena saattavat tällöin olla omistussuhteiden ohella tai lisäksi erilaiset sopimukset, yhteiset johtohenkilöt, rahoitusjärjestelyt jne.

Tavanomaisessa kielenkäytössä konsernista puhutaan usein vain suurten konsernien yhteydessä. Tällöin edellytetään konserniin kuuluvan useita yrityksiä, joista vähintäänkin yksi on toiminnallisesti luokiteltavissa suureksi yritykseksi.[7] Lienee kuitenkin selvää, ettei absoluuttinen tai suhteellinen suuruus ole sinänsä kovin onnistunut konsernin kriteeri.[8]

---

[6] *Harms* 16.

[7] Vrt. myös *Krähe-Hardach* 12: »In der Praxis pflegt man nach dem alten lateinischen Grundsatz 'tres faciunt collegium' aber erst dann von einem Konzern zu sprechen, wenn der Zusammenschluss mindestens drei Unternehmen umfasst. Ausserdem muss es sich um mehrere grosse Unternehmen handeln; für die Grösse kann man allerdings Grenzen kaum festlegen.»

[8] Lainsäädännöt eivät yleensäkään sisällä suuryhtiö tai suuryritys käsitteitä;

Konsernista puhutaan myös riippumatta siitä, mitä juridista muotoa siihen kuuluvat yritykset kulloinkin edustavat. Tyypillisin konserniyritys on kuitenkin osakeyhtiö ja siihen läheisesti rinnastettavissa oleva yhteisö, esim. GmbH-tyyppinen yhtiö (rajavastuuyhtiö).[9]

Konserniin liittyy aina oleellisesti määräämisvaltaelementti, ts. toisen yrityksen hallitseva ja määräävä asema toiseen nähden. Yritysten välinen yhteistoiminta on tällöin käsitettävä varsin laajasti. Alistetun yrityksen osalta yhteistoiminta ei ole vapaaehtoista esimerkiksi siinä mielessä, että yritys pystyisi tasavertaisena neuvottelemaan hallitsevan yrityksen kanssa yhteistoiminnan muodoista ja laajuudesta. Alistettu yritys ei myöskään pysty oma-aloitteisesti ja omatahtoisesti irtaantumaan yhteistoiminnasta, vaikka yhteistoiminta osoittautuisikin sille jossain vaiheessa tai suhteessa haitalliseksi, jopa vahingolliseksi. Itse asiassa yhteistoimintaelementin ohella lienee kuvaavaa korostaa konsernia siihen kuuluvien yritysten muodostamana taloudellisena kokonaisuutena ja näin muodoin yritystoiminnan erityisenä ja omalaatuisena organisaatiomuotona.[10]

Hartmann Festschrift Reinhardt 263 ss. ja *Bernitz, Ulf, Konkurrens och priser i Norden, Stockholm 1971,* 106 ss., joissa poikkeuksina mainitaan *Saksan Liittotasavallan* Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen vom 27. 7. 1957 ja Gesetz über die Rechnungslegung von bestimmten Unternehmen und Konzernen vom 15. 8. 1969 (1 ja 11 §) sekä *Norjan* ns. prisloven (lov 1953 om kontroll og regulering av priser, utbytte og konkurranseforhold). Vrt. myös *Ruotsin* lag 28. 12. 1972 om offentliga styrelseledamöter i vissa aktiebolag och stiftelser (1 §) ja lag 28. 12. 1972 om styrelserepresentation för de anställda i aktiebolag och ekonomiska föreningar (1 §) sekä *Suomen* 1977 OYL-ehdotuksen 8: 1, 3 ja 11, 10: 4 sekä 11: 5, 8 ja 12 §:ään sisältyviä, vain ns. suuryhtiöitä ja suurkonserneja koskevia säännöksiä, joissa rajanveto suurten ja pienten yhtiöiden ja vastaavasti suurten ja pienten konsernien välillä ei kuitenkaan tapahdu kiintein perustein vaan säännöksittäin erilaisten kriteerien mukaan.

Suuryrityksiä ja suurkonserneja ja niiden osuutta elinkeinoelämässä koskevia tutkimuksia mm. *SOU 1968: 7* 15 ss. ja *Storföretag* 6 ss.

9 Termi *rajavastuuyhtiö* ei ole vielä vakiintunut yhteisöoikeuteemme. Ks. *Nikkola, Olli, GmbH = vastuurajayhtiö, LM 1973* 809, jossa suositellaan kielellisesti oikeammaksi katsotun termin *vastuurajayhtiö* käyttöönottoa.

10 Vrt. *Schluep* ZSR 1973 II 184, 254.

2. KONSERNIMOTIIVIT

Syyt konsernien muodostumiseen ja olemassaoloon ovat mitä moninaisimmat. Päämotiivit ovat selvästikin taloudellisia: liiketaloudellisia, tuotantoteknisiä ja organisatorisia. Kuitenkin myös juridisilla, poliittisilla, jopa psykologisilla näkökohdilla saattaa käytännössä olla oleellinen merkitys.[11]

Perimmäinen konsernimotiivi on ilmeisestikin kaikelle yritystoiminnalle tunnusomainen kasvupyrkimys. Tämä ilmenee tyypillisimmin pyrkimyksenä toisaalta kasvattaa yrityksen osuutta sen omalla toimialalla ja toisaalta laajentaa toimialaa uusille, esim. saman raaka-ainepohjan johdosta läheisille toimialoille. Kasvupyrkimys ilmenee usein myös tuotannon suuntaamisessa ja laajentamisessa täysin uudelle toimialalle. Kasvuhaluun liittyy läheisesti pyrkimys kustannusten alentamiseen, so. tuotannon tehostamiseen, sekä pyrkimys itsenäisyyteen tuotantoketjussa toisaalta edellä olevien portaiden, kuten raaka-aine- ja alihankkijoiden suhteen sekä toisaalta myöhemmin seuraavien portaiden ja markkinoinnin suhteen.[12] Yritystoiminnan kasvupyrkimyksen käytännön toteutusmuodot pohjautuvat viime kädessä suurtuotannon etuihin.[13] Keskitetyt

---

[11] Vrt. *Brachvogel* 15 s.; myös *Eriksson* 1 ss. ja *Lodin* 10 ss., joissa erityisesti korostetaan rahoituksellisten näkökohtien merkitystä konsernien muodostumiselle.

[12] Erityisesti taloustieteiden piirissä on pitkään keskusteltu yrityksen päämääristä. Toisaalla on päämääränä nähty voiton maksimointi ja toisaalla on sen rinnalle taikka sen edelle asetettu useita muita päämääriä, kuten markkinaosuuden lisääminen, liikevaihdon maksimointi, yrityksen aseman ja/tai olemassaolon säilyttäminen ja verojen minimointi. Yrityksen ja sen johdon toiminta- ja päätöksentekomotiiveja on pyritty tutkimaan myös empiirisesti — tulokset puhuvat yleensä motiivien moninaisuuden puolesta.

Voiton maksimointikaan ei ole mikään yksiselitteinen asia. Sen katsotaankin nykyisellään klassisen hinnanmuodostusteorian abstraktiona sisältävän pelkästään rationalisuuden periaatteen. »Se on siis denotatiivisesti puhdas mallikäsite ja sellaisenakin sitä on jo pitkään pidetty varsin harhaisena.» *Luoma* LA 1973 av. 7, jossa myös todetaan, että mainitusta seikasta huolimatta voiton maksimointia on meillä viime aikoina ryhdytty käyttämään poliittisen informaatiosodan käsitteenä.

Yritysorganisaation päämäärien uudelleenarvioinnista mm. *Wiio* 49 ss.; *Savage, Christopher I. — Small, John R., Liikkeenjohtotieteen perusteita, Tapiola 1971,* s. 13 ss.

[13] Suurtuotannon eduista ks. lähemmin varsin seikkaperäistä ruotsalaista selvitystä *SOU 1970: 30, Stordriftsfördelar inom industriproduktionen.* Selvitys sisältää empiirisen aineiston lisäksi mm. valaisevan tiivistelmän (s. 27 ss.) suur-

hankinnat, suuret valmistussarjat, massamarkkinointi jne. antavat suuryrityksille ja yritysryhmille, so. toistensa kanssa läheisessä yhteistoiminnassa oleville yrityksille, ylivoimaisia etuja yksittäisiin pienyrityksiin verrattuna.

Konserni on edellä kuvattu yritysten väliseksi yhteistoimintamuodoksi. Yleiset konsernimotiivit löytyvät siten yhteistoimintamotiivien joukosta. Yhteistoimintamuodoista, jotka »johtavat kokonaisen toimialan tai sen osan rakenteen muuttumiseen siten, että tuotantotuloksen ja tuotantotekijäpanosten välisen suhteen odotetaan tulevan entistä edullisemmaksi mukana olevissa yrityksissä», käytetään nykyisellään nimitystä toimialarationalisointi.[14] Toimialarationalisoinnin toteutusmuotojen pääryhminä pidetään yritysten ostoja ja/tai yhdistymisiä, yritysten osien hankintoja tai myyntejä sekä yhteistyösopimuksia — joko kirjallisia tai vapaamuotoisia — kahden tai useamman yrityksen välillä.[15]

Suomen teollisuuden piirissä tapahtunutta toimialarationalisointia ja sen motiiveja on tutkittu vuodesta 1961 lähtien aluksi Taloudellisen Tutkimuskeskuksen ja sittemmin Elinkeinoelämän Tutkimuslaitoksen toimesta.[16] Vuosia 1972—73 koskevan selvityksen mukaan toimialaratio-

---

tuotannon etuja koskevasta oppihistoriikista poliittisideologisine yhtymäkohtineen. Vrt. myös *SOU 1968: 6* 24 s. ja 94 ss.

[14] *Kom 1971: B 60* 2; vrt. *Airamo* LA 1969 318; *Hakala, Pirkko, Toimialarationalisoinnista, Suomalaista liiketaloustiedettä 1966, Helsinki 1966,* s. 56 ss. Käsitteestä myös *Jaakkola, Juhani, Toimialarationalisointitoimien motiivit — erityisesti kumulatiivisen kokemuksen kasvuvauhdin vaikutus, Otaniemi 1974,* s. 15 ss.

[15] Yksityiskohtaisemmin *Kom 1971: B 60* ss., jossa katsotaan myös yhteisen yrityksen perustamisen tapahtuvan usein toimialarationalisointitarkoituksessa, sekä *Hakala* ibid 62 ss.

Useimmat yksittäiset toimialarationalisoinniksi nimitetyt toimenpiteet koskevat nimityksestä huolimatta vain jonkin toimialan osaa ja useimmiten vain kahta yritystä. Toimenpiteiden laajuudesta ja niihin osallistuvien yritysten suuruudesta riippuu toimenpiteiden merkitys koko ko. toimialalle. Yritykset tuskin ryhtyvät mihinkään toimenpiteisiin sananmukaisesti ottaen rationalisoidakseen toimialaa vaan pyrkiäkseen vahvistamaan omia toimintamahdollisuuksiaan. Suoritetut toimenpiteet saattavat kuitenkin heijastua koko toimialan sekä mahdollisesti koko elinkeinoelämän rakenteeseen ja toimintamahdollisuuksiin. Oikeampaa onkin siten puhua tietyistä toimenpiteistä johtuvasta toimialan rationalisoitumisesta kuin toimialarationalisoinnista. Vrt. *Kom 1971: B 60* 2 ja 6; *Airamo* LA 1969 320.

[16] Ks. myös *Jaakkola* ibid 24 ss. Toimialarationalisoinnin tavoitteista yksittäisessä, useammalla alalla toimivassa suuryrityksessä (konsernissa) ks. erityisesti *Sjöblom* LA 1969 243 ss.

nalisoinnin tärkeimmät vaikutuskohteet olivat tuotevalikoiman keskittäminen, markkinoinnin tehostaminen kotimaassa, tuotantokapasiteetin lisääminen, kotimaiseen ja ulkomaiseen kilpailuun varautuminen, ostojen tehostaminen tai raaka-aineiden saannin turvaaminen, kapasiteetin käyttöasteen korottaminen ja rahoitusmahdollisuuksien parantaminen.[17]

Mitkä sitten ovat ne erityismotiivit, jotka vaikuttavat nimenomaisesti konsernien muodostumiseen, vaikka suurtuotannon ja yritysten välisen yhteistoiminnan edut ovat saavutettavissa myös yrityskokoa suurentamalla, yhteistoimintasopimuksilla, yrityksiä toisiinsa sulauttamalla jne. Seuraavassa esitetään eräitä kirjallisuudessa mainittuja[18] sekä empiirisissä tutkimuksissa[19] esille tulleita erityisiä konsernimotiiveja. Motiiveja ei ole tässä yhteydessä kategorioitu taloudellisiin, juridisiin tms. ryhmiin. Motiivit vaihtelevat toimialoista ja yksittäistapauksista riippuen. Käytännön ratkaisut perustuvat pikemminkin useisiin yhtäaikaisiin motiiveihin kuin yhteen ainoaan motiiviin.

Konsernin muodostuminen liittyy usein suoranaiseen kilpailutilanteeseen: yritys hankkii omistukseensa määräämisvallan tuottavan osuuden kilpailijayrityksestä. Oman markkinaosuuden kasvattamiseen voidaan tällöin pyrkiä myös kilpailua rajoittamalla; tähän luonnollisesti omistus kilpailijayrityksessä antaa paremmat mahdollisuudet kuin pelkät yritysten väliset sopimusperäiset järjestelyt, esim. kartellit.

Jo toiminnassa olevan yrityksen ostaminen — verrattuna oman yrityksen välittömään laajentamiseen — on usein rahoituksellisesti varsin edullinen. Määräämisvalta ostettavassa yrityksessä voidaan nimittäin monasti

---

17 *Selvitys toimialarationalisoinnista Suomen teollisuudessa vv. 1972—73, Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos, Moniste 9, Toukokuu 1974*, s. 20. Tulosten vertailussa aikaisempiin vuosiin voidaan myös todeta, että yhteistyösopimusten osuudessa on tapahtunut huomattava lisäys ja vastaavasti omistukseen puuttuvien toimenpiteiden osuus on alentunut; *idem* 3.

18 Mm. *Brachvogel* 15 ss.; *Borgström* 26 s.; *Harms* 18 s.; *Heede* 5 s.; *Oesch* 63 s. ja 129 s.; *Rasch* 2 s. ja 39; *Krähe—Hardach* 22 ss.; *Würdinger* 242 s.; *Lodin* 10 ss.

19 Mm. *US Federal Trade Commission, Report on Corporate Merger and Acquisitions, Washington DC 1955.* Tutkimuksessa selvitettiin mm. syitä siihen, miksi amerikkalaiset yhtiöt olivat hankkineet omistukseensa toisia yhtiöitä. Tutkimus käsitti yhteensä 2 091 yhtiön ostoa. Lähde *Oesch* 63 s. *Ruotsin* osalta *SOU 1966: 21; 1968: 3, 1968: 5—7; 1970: 30* ja *1975: 50. Suomen* osalta *Kom 1971: B 60; Kom 1972: A6* sekä *Taloudellisen Tutkimuskeskuksen* ja *Elinkeinoelämän Tutkimuslaitoksen* toimialarationalisointia koskevat tutkimukset.

saada jo suhteellisen vaatimattomalla pääomasijoituksella, esim. ostamalla vain 20—30 prosenttia ko. yrityksen osakekannasta. Ostettavaa yritystä vastaava oman yrityksen välitön laajentaminen vaatisi vähintäänkin 100 prosentin osakesijoitusta vastaavan pääoman.

Vanhan toiminnassa olevan yrityksen ostaminen tapahtuu usein myös sen tähden, että ostettavan yrityksen mukana saadaan valmis organisaatio hankkijoineen ja asiakaspiireineen. Varsinkin uudelle toimialalle pyrittäessä on tällä seikalla huomattava etu oman yrityksen välittömään laajentamiseen verrattuna.

Usein todetaan yritysten oston olevan ensi askel ko. yritysten sulauttamiseen omaan yritykseen. Sulauttaminen saattaakin olla jo alunperin tavoitteena tai ainakin lopullisena seurauksena. Näin ei kuitenkaan tarvitse yleisesti ottaen olla.[20] Konsernimuoto on nimittäin fuusioon nähden varsin elastinen yritysten yhteistoimintamuoto. Konserni ei ole samassa määrin »lopullinen» kuin fuusio. Sulautettua yhtiötä ei enää saada sellaisenaan irroitettua kokonaisuudesta ja esimerkiksi myytyä. Konsernia sitä vastoin voidaan aina tarpeen mukaan laajentaa ja supistaa; konserniin voidaan helposti liittää uusia yrityksiä ja vastaavasti siitä voidaan varsin vaivattomasti erottaa (myydä) yrityksiä näiden operaatioiden silti vaikuttamatta haitallisesti koko muun konsernin organisaatioon tai toimintaan.

Konserni on myös keino tasoittaa yritystoimintaan aina liittyvää riskiä. Erityisesti silloin, kun konserniyritykset toimivat useilla eri aloilla, konsernin asema ja toiminta saattaa muodostua suhteellisen vakaaksi ja riippumattomaksi muun muassa ajoittaisista suhdannevaihteluista, markkinahäiriöistä ja kriiseistä. Kukin konserniyritys on myös oma, muista erillinen oikeussubjekti, jonka sitoumuksista vastaa periaatteessa vain sen oma varallisuus. Konserniyrityksistä saatetaan täten jokin päästää tarpeen vaatiessa konkurssiinkin sen silti merkitsemättä ratkaisevia vaikeuksia muulle konsernille.

---

20 Toisinpäin ajatellen voidaan kuitenkin todeta, että useimmat fuusiot ovat samaan konserniin kuuluvien yhtiöiden fuusioita, lähinnä ns. tytäryhtiöfuusioita, joissa siis tytäryhtiö sulautuu emoyhtiöönsä. Ks. esim. *Kom 1969: A 20* 181, 186; samoin *Schultén* 6 ja Appendix 1 b, josta ilmenee, että Helsingin RO:n vv. 1961—1962 käsittelemistä yhteensä 47 osakeyhtiöfuusiosta vain kahdessa tapauksessa oli kysymys ei-konsernisuhteessa olevien yhtiöiden fuusiosta. Näistäkin toisessa omisti vastaanottava yhtiö lähes puolet (2499/5000:sta) sulautuvan yhtiön osakkeista.

Konsernimuodolla voidaan saavuttaa suuryrityksen, so. suurtuotannon edut. Toisaalta konsernimuodolla on kuitenkin mahdollisuus välttää yksittäisen suuryrityksen haitat, kuten esim. suuren organisaation raskaus ja tehottomuus, joka saattaa ilmetä varsinkin silloin, kun toimitaan useilla eri toimialoilla. Konserni mahdollistaa myös erilaisten esikuntaelimien ja asiantuntijoiden käytön, jollaiseen yksinään toimivilla yrityksillä ei monastikaan ole (taloudellisia) mahdollisuuksia. Konserni tarjoaa myös henkilökuntapoliittisia etuja yksittäiseen suuryhtiöön verrattuna. Pystyville henkilöille voidaan konsernin puitteissa järjestää (ainakin muodollisesti) itsenäisiä ja arvostettuja asemia, jollaisiin yhden yrityksen puitteissa toimittaessa ei olisi mahdollisuuksia. Konsernin olemassaolo vahvistaa myös sekä konsernijohdon että yksittäisten konserniyritysten neuvotteluasemaa tertiukseen nähden, samoin konserniyritysten rahoitusmahdollisuuksia.

Konsernimotiivina saattaa olla myös tarve säilyttää omistukseen hankitun yrityksen toiminimi sen huomattavan goodwill-arvon, tunnettujen merkkitavaroiden tai laajan asiakaspiirin hyväksi käyttämiseksi. Konsernimotiivina voi olla myös pyrkimys pitää salassa yrityksen todellinen omistuspohja ulkopuolisilta — mahdollisesti jopa itse omistetulta yritykseltä ja muilta kanssaomistajilta.[21] Viimeksi mainittu tilanne saattaa tulla kysymykseen erityisesti silloin, kun yritykset ovat samalla alalla toimivia kilpailijoita.

Lainsäädäntö voi antaa aiheen konsernin muodostamiselle. Lähinnä tulevat tällöin kysymykseen verotussäännökset, joiden osalta konsernimuoto tarjoaa keinoja tuloksen tasaamiseen ja verotuksen minimoimiseen, jotka eivät ole mahdollisia yksittäisten yritysten puitteissa. Mahdollista on myös, että konsernijärjestelyillä pyritään lainsäännösten, kuten juuri verotussäännösten taikka omistus- tai toimintarajoituksia sisältävien säännösten kiertämiseen.[22] Ulkomaankauppaa harjoittaville

[21] Tällöin voidaan puhua peitellystä konsernisuhteesta, jonka perustana on esim. välikäsisopimus. Vrt. edempänä kohta I.3.3.1.3.Ce.

[22] Yleisen omistusrajoituksen sisältää laki ulkomaalaisten sekä eräiden yhteisöjen oikeudesta omistaa ja hallita kiinteätä omaisuutta ja osakkeita, ns. rajoituslaki (219/39). Siihen liittyy laki osakkeita koskevista välikäsisuhteista, ns. bulvaanilaki (224/39), jolla pyritään estämään rajoituslain säännösten kiertäminen. Erityisiä omistusrajoituksia sisältävät mm. asetus »koskeva rajoituksia eräänlaatuisten yhtiöiden ja yhdistysten oikeuteen kiinteistön hankintaan maalla» (4/15), liikepankkilain (540/69) 22—30 §, säästöpankkilain (541/69) 28—35 §, osuuspankki-

yrityksille on usein jopa välttämätöntä perustaa ulkomaille tytäryrityksiä joko välittömästi tai ns. holdingyhtiöiden[23] välityksellä, koska sivuliikkeitä koskevat säännökset sekä vero-, tulli- ja valuuttamääräykset aiheuttaisivat muutoin tarpeettomia hankaluuksia tai kustannuksia. Sama koskee myös tuotantotoimintaa harjoittavien tytäryritysten perustamista ulkomaille. Niiden osalta erityismotiiveina voidaan mainita myös sellaiset tekijät kuin ulkomaisen pääoman tai raaka-aineen käyttöönsaanti, kotimaata alhaisempi kustannus- ja palkkataso, turvallinen työvoimareservi, kuljetuskustannusten välttäminen jne.[24]

3. KONSERNIEN LUKUMÄÄRÄSTÄ JA MERKITYKSESTÄ

Konsernien lukumäärästä ei maamme osalta ole olemassa empiirisiä selvityksiä saati tilastollisia tietoja. Tämä johtuu ainakin osittain konserni-käsitteen »uutuudesta» ja epämääräisyydestä sekä ilmeisesti myös

---

lain (542/69) 19—26 §, kiinnitysluottopankkilain (545/69) 21—28 §, luotto-osakeyhtiölain (546/69) 8 § ja postipankkilain (511/69) 23 §.

Konsernijärjestelyillä kierrettävissä on myös OYL 21.2 §:n säännös. Vrt. OYL-ehdotus 7:1 § sekä esitystä edempänä kohdassa II.2.2.2.

Omistusrajoituksen kiertämisestä bulvaani- eli välikäsiyhtiötä käyttäen esim. *Cederberg* LM 1939 101 ss.; *sama* DL 1940 29 ss.; *Nial* TfR 1936 32 ss.

Ulkomaisia esimerkkejä elinkeinotoimintaa koskevien rajoitusten ja kartellikieltosäännösten kiertämisestä konsernijärjestelyin *Serick* 72 ss.

[23] *Holdingyhtiöistä* lähemmin edempänä kohdissa I.1.1. ja 4.2.

[24] Ulkomaisten tytäryritysten perustamismotiiveista empiiristen tutkimusten valossa ks. *Kääriäinen* ym. 4 s. ja 40 ss.; *Johansson* 94 ss.; *Thiel, Eva, Lönsamheten på svenska företags produktion utomlands, ER 1973 291 ss.* sekä *Luostarisen,* 126 ss., esittämää amerikkalaista tutkimusta amerikkalaisten yritysten ulkomaisten investointien motiiveista; samoin *Baran—Sweezy'n,* 178, esittämiä tutkimustuloksia.

Motiiveista monikansallisten konsernien muodostamiselle myös mm. *UNP* Multinational 28 ss.; *ILO* Multinational 21 ss.; *SOU 1975: 50* 16 ss., 105 ss.; *Bergo* 16 ss.; *Hjalmarson* ER 1973 89 s.; *Hellman* 160 s. ja 166 s.; *Koppensteiner* 42 ss.; *Immenga-Klocke* ZSR 1973 27 ss.; *Phatak* 9 ss.; *Baade* RabelsZ 1973 7; *Andersson* Verotus 1971 99 s.; *Reinikainen* KOP:n Taloudellinen katsaus 1973 257; *Viita* KA 1973 190 ss.

siitä, ettei lainsäädännössämme ainakaan toistaiseksi ole kiinnitetty konserni-ilmiöön huomiota muutoin kuin eräiden hajanaisten yksittäissäännösten puitteissa.[25]

Kuten edellä on todettu, konserneilla yleisessä kielenkäytössä tarkoitetaan usein vain suuria ja monien yritysten muodostamia kokonaisuuksia. Tältä pohjalta lähtien konsernien lukumäärä on ilmeisesti maassamme jokseenkin vähäinen. Jos kuitenkin konserni-käsitettä täsmennetään siten, ettei yritysten koolla eikä lukumäärällä — vähimmäismäärän ollessa kuitenkin kaksi yritystä — katsota olevan merkitystä konsernin kriteerinä, joudutaan toteamaan, että konserneja on varsin monilukuinen määrä. Erään, jo muutaman vuoden takaisen asiantuntija-arvion mukaan konserneja olisi maassamme yli 3 000 ja niihin kuuluisi yhteensä yli 10 000 yritystä.[26] Vertailun vuoksi voidaan todeta, että maassamme nykyisellään on osakeyhtiöitä, jotka ilmeisestikin ovat tyypillisimpiä konserniyrityksiä, runsaat 50 000.[27] Osuuskuntia puolestaan on noin 2 000 sekä avoimia ja kommandiittiyhtiöitä arvion mukaan toiminnassa noin 10 000.

Konsernit nähdään nykyisellään ehkä huomattavimpana talous- ja elinkeinoelämän keskittymismuotona.[28] Viime vuosien aikana onkin useissa teollistuneissa maissa osoitettu erityistä mielenkiintoa juuri mainitulle keskittymiselle ja keskittyneisyysasteelle. Tästä ovat osoituksena muun muassa useat viralliset keskittymisselvitykset.[29]

---

25 Lähemmin edempänä kohdassa I.2.1.

26 *Haavisto* Ekonomia 1969 142; *Sama* KOP:n kuukausikatsaus 12/1971 6.

27 On huomattava, että lukuun sisältyy tällöin myös asunto-osakeyhtiöt, yhteensä runsaat 17 400, joista valtaosa on konsernien ulkopuolella sekä kiinteistöosakeyhtiöt, yhteensä noin 4 000, joista osa ilmeisesti kuuluu konsernien piiriin.

28 »Die Konzernierung ist geradezu der typische Ausdruck der Unternehmenskonzentration geworden. Sie ist die häufigste Form der Unternehmenszusammenschlüsse — weit häufiger als die völlige Fusion.» *Grossfeld* 8 s.

29 Esim. *USA:* Bureau of the Census for the Subcommittee on Antitrust and Monopoly'n selvitykset, Concentration Rations in Manufackturing Industry 1958 ja 1963, (Washington 1962, 1966—1967). Ks. myös *John M. Blair'in* laajaa selvitystä Economic concentration. Structure, behavior and public policy (New York 1972).

Saksan Liittotasavalta: Bundesregierung, Bericht über das Ergebnis einer Untersuchung der Konzentration in der Wirtschaft (Bonn 1964).

Ruotsi: SOU 1966: 21, 1968: 3 ja 5—7, 1970: 30 sekä Statens Pris- och kartellnämnd, Storföretag och koncentrationstendenser 1963—1967 (—1970) (Lund 1971).

Mainittujen selvitysten tutkimustuloksia teollisuuden osalta on vertailtu pääpiirteittäin keskenään *SOU 1968: 5* 74 ss.

Tuotannon keskittymisellä tarkoitetaan tuotantoyksiköiden ja yritysten suurenemista sekä yritysryhmien syntymistä.[30] Viimeksi mainitulla tarkoitetaan tällöin yritysten välistä yhteistyötä ja yhdistymistä toisiinsa. Keskittyneisyyden astetta eri toimialoilla ja koko kansantaloudessa arvioidaan yritysten ja yritysryhmien luvun ja niiden tuotanto-osuuksien perusteella.[31]

Keskittymiskomitean mietinnössä (1972: A 6) konserneja ei ole erotettu omaksi keskittymismuodokseen. Komitea käyttää selvityksissään yleisempää ryhmittymä-käsitettä, jossa varsinaisten ryhmittymien [32] lisäksi ovat mukana myös yksittäiset yritykset. Näin ollen mietinnön perusteella voidaan tehdä vain joitakin summittaisia arvioita konsernien lukumäärästä maassamme.

Komitea toteaa, että teollisuuden ryhmittymät, joiden palveluksessa on alle 200 henkilöä (noin 4 500), muodostuvat yleensä yhdestä yrityksestä, jolla tavallisesti on myös vain yksi toimipaikka.[33] Yli 200 hengen teollisuusryhmittymiä komitea on laskenut olevan 222, joihin kuuluu yhteensä 804 yritystä. Näillä yrityksillä on puolestaan yhteensä 2 213 toimipaikkaa. Toisaalta komitea on laskenut teollisuudessa olevan yhteensä 4 749 ryhmittymää, jossa luvussa ovat siis mukana myös yksittäiset yritykset.

---

30 *Kom 1972: A 6* 6; *Grossfeld* 5. Vrt. *Scholz* 3 ja 10, jossa korostetaan sitä, että keskittyneisyys-käsite saa eri sisällön sen mukaan, tarkastellaanko asiaa taloudelliselta, oikeudelliselta, poliittiselta tms. kannalta. Taloudellinen (yritystoiminnan) keskittyneisyys voidaan aikaansaada mitä erilaisimmilla tavoilla, sillä voidaan pyrkiä mitä erilaisimpiin päämääriin ja sillä voi olla mitä erilaisimpia vaikutuksia. Näin ollen keskittyneisyyttä ei voida sen paremmin oikeudellisesti kuin talousteoreettisestikaan määritellä yleispätevästi. Yleisesti voidaan kuitenkin todeta, että keskittyneisyyden kohteena ovat yritystoiminnassa käytettävät hyödykkeet. Keskittyminen merkitsee tällöin itse asiassa yritystoiminnan yksiköiden toisiinsa sitomista, yhdistämistä tai hallintaa omaisuuteen kohdistuvilla oikeudellisilla toimenpiteillä.

31 *Kom 1972: A 6* 7; vrt. *Storföretag* 6 s.

32 Teollisuuden yritykset on komitean laskelmissa yhdistetty ryhmittymiksi seuraavien periaatteiden mukaan: »Jos pääyrityksen omistuksessa on vähintään 30 % jonkin toisen yrityksen osake- tai osuuspääomasta, viimeksi mainittu on yhdistetty pääyritykseen. Jos kaksi yritystä omistaa yhtä suuren osan, yritys on yhdistetty suurempaan näistä kahdesta.» Osuustoiminnallisten keskusliikkeiden piiriin kuuluvien yritysten sekä valtion ja kuntien yritysten ryhmittelystä ks. *Kom 1972: A 6* 32. Ryhmittymiin kuulumattomat yritykset on katsottu itsenäisiksi yksiköiksi. »Tällöin tällaiset yritykset muodostavat siis ryhmittymiä koskevassa tarkastelussa yhden yrityksen ryhmittymän.»

33 *Kom 1972: A 6* 35.

Näissä ryhmittymissä on yhteensä 5 370 yritystä ja yhteensä 7 207 toimipaikkaa.[34] Mainituista luvuista voitaneen päätellä, että teollisuuden piirissä ainakin 621 yritystä kuuluu vähintään kahden yrityksen muodostamaan ryhmittymään, jonka ei kuitenkaan välttämättä tarvitse olla konsernimuotoinen.

Komitean kotimaankauppaa koskevien selvitysten perusteella ei ole mahdollista tehdä päätelmiä konserniyritysten lukumäärästä kyseisellä sektorilla. Kotimaankaupan keskittyneisyyttä[35] nimittäin tarkastellaan pääasiassa keskusliikkeiden ympärille muodostuneiden suurryhmittymien pohjalta. Luottolaitossektoria koskevat selvitykset eivät myöskään tarjoa riittäviä tietoja konsernien lukumäärän arvioimiselle.

Teollisuuden keskittyneisyyden astetta koskevat tiedot antavat viitteitä konsernien ja nimenomaan suurkonsernien merkityksestä elinkeinotoiminnassa. Komitean mukaan 100 suurimman ryhmittymän palveluksessa oli vuonna 1968 noin 63 % teollisuuden koko henkilökunnasta ja niiden jalostusarvo oli yhteensä noin 72 % teollisuuden koko jalostusarvosta. Kaikilla näillä ryhmittymillä, jotka lukumääräisesti vastasivat vain noin 2 %:ia teollisuuden ryhmittymien koko lukumäärästä, oli palveluksessaan vähintään 200 henkilöä. Henkilökunnaltaan 30 suurimman ryhmittymän palveluksessa oli noin 51 % koko teollisuuden henkilökunnasta, ja niiden jalostusarvo vastasi noin 54 %:ia teollisuuden koko jalostusarvosta.[36] Mainituista 30 ryhmittymästä on komitean erikseen antamien tietojen perusteella ainakin 25 luokiteltavissa konsernin emoyhtiöksi.[37]

Keskittymiskomitean tilastoiman 30 suurimman teollisuusryhmittymän joukkoon kuuluu yhteensä 13 pörssiyhtiötä.[38] Pörssiyhtiöitä oli vuonna 1974 kaikkiaan 48. Vuosikertomus- ym. julkisuuteen saatettujen

---

34 *Kom 1972: A 6* 36 taulu B.2.a.

35 Kotimaankaupan keskittyneisyyttä erikseen vähittäiskaupan ja erikseen tukkukaupan osalta on selvitelty lähemmin tutkimuksessa *Mäkinen, Helena, Kotimaankaupan keskittyminen ja keskittyneisyys tarkasteltuna erityisesti kaupan kilpailuolosuhteiden kannalta, Turun Kauppakorkeakoulun julkaisuja A I—3: 1975.*

36 *Kom 1972: A 6 33* ss., jossa on myös ryhmittymiä koskevat tilastotaulukot.

37 *Kom 1972: A 6* 45 ss. Konsernien ulkopuolelle jäävät tällöin ryhmittymiksi tilastoidut Helsingin kaupunki, osuusteurastamot, valtion liikelaitokset ja virastot sekä 2 valtionyhtiötä (Outokumpu Oy ja Rautaruukki Oy), joiden viimeksi mainittujen osalta ei ole tietoja mahdollisista tytäryrityksistä.

38 Yksityisiä ryhmittymiä on kaikkiaan 17, osuuskuntien omistamia 5 ja loput 8 ovat valtion tai kunnan laitoksia taikka valtionyhtiöitä.

tietojen mukaan pörssiyhtiöistä 46 oli tuolloin konsernin emoyhtiöitä,[39] 1 oli itse monikansalliseen konserniin kuuluva tytäryhtiö,[40] ja ainoastaan 1 oli konsernien ulkopuolella.[41] Konserneihin kuuluvilla pörssiyhtiöillä oli ainakin 436 tytär- ja osakkuusyhtiötä, joista ulkomaisia oli 83,[42] sekä lisäksi runsaat 300 muuta osakeomistusta koti- ja ulkomaisissa yhtiöissä.[43]

Konserneilla on merkittävä osa myös julkisen vallan harjoittaman yritystoiminnan piirissä. Vuoden 1973 lopulla oli maassamme yhteensä 16 valtionyhtiötä,[44] joista 10:llä yhtiöllä ilmoitettiin olevan yhteensä 92 tytär- ja osakkuusyhtiötä. Näistä oli kotimaisia 78 ja ulkomaisia loput eli 14. Valtionyhtiöiden konsernien merkitys koko maan talous- ja elinkeinoelämän kannalta on varsin huomattava, koskapa jo pelkästään valtion suurten teollisuusyhtiöiden osuus koko tehdasteollisuuden tuotannon jalostusarvosta oli vuonna 1973 noin viidennes ja käyttöomaisuusinves-

---

39 Näistä tosin kaksi, nim. Säteri Oy ja Kone Oy, kuuluivat tuolloin itse tytäryhtiöinä samaan konserniin, jonka emoyhtiönä oli Holding Manutas Oy. (Säteri Oy on myöhemmin fuusioitu Kemira Oy:hyn.) Samoin Suomen Maanviljelijäin Kauppa Oy on itse SOK:n tytäryhtiö ja Metsäliiton Teollisuus Oy kuuluu Metsäliitto-Yhtymään.

Pörssiyhtiöiden lukumäärä on pysynyt meillä melko vakaana. Vuonna 1976 pörssiyhtiöitä oli 47.

40 Oy Ford Ab, joka on amerikkalaisen Ford Motor Co:n tytäryhtiö. Monikansalliseen Ford-konserniin kuulunee kaikkiaan noin 50, useimmiten kokonaan emoyhtiön omistuksessa olevaa tytäryhtiötä 33 maassa. *Kock* 141.

41 Oy Stockmann Ab.

42 Lähde: *Pörssiyhtiöt 1974.* Lukumäärältään eniten tytär- ja osakkuusyhtiöitä oli vuonna 1974 Oy Tampella Ab:lla, yht. 154, joista 25 oli ulkomaisia, ja valtionyhtiöihin kuuluvalla Enso-Gutzeit Oy:llä, yht. 40, joista 11 ulkomaisia. Viimeksi mainitun osalta myös *Valtionyhtiöt 1973* 70 ss.

Pörssiyhtiöt 1976:n mukaan tytär- ja osakkuusyhtiöitä oli huomattavasti vähemmän eli 339, joista 101 oli ulkomaisia.

43 *Kock*'in mukaan pörssiyhtiöillä oli vuonna 1973 osakeomistuksia yhteensä 715 yhtiössä, joista 122 oli ulkomaisia.

44 Ns. suurten valtionyhtiöiden ryhmään, yhteensä 13 yhtiötä, kuului 9 teollisuusyhtiötä, 2 luottolaitosyhtiötä (Kehitysaluerahasto Oy ja Suomen Vientiluotto Oy) ja 2 muuta suuryhtiötä (Oy Alko Ab ja Finnair Oy). »Liikevaihdoltaan pieniin valtionyhtiöihin» luokitellaan loput eli 3 yhtiötä (Ajokki Oy, Oy Pohjolan Liikenne Ab ja Suomen Malmi Oy). *Valtionyhtiöt 1973* 3 ja 7.

Mainituista luvuista puuttuu ainakin Tervakoski Oy, jonka osake-enemmistön omistaa Suomen Pankki. Valtionyhtiöistä Enso-Gutzeit Osakeyhtiö on myös pörssiyhtiö.

toinneista runsas kolmannes. Valtionyhtiöiden osuus koko teollisuuden liikevaihdosta oli samaan aikaan 15,3 %.[45]

Ilmeistä on, ettei konsernien merkitystä talous- ja elinkeinoelämän yritys- ja organisaatiomuotona voida yliarvostaa.[46] Keskittymiskomitean selvityksistä kuvastuu selvästi suurten teollisuuskonsernien huomattava osuus Suomen teollisuudessa.[47] Konsernien merkitys piilee nimenomaan lukumääräisesti suhteellisen harvojen suurkonsernien suuruudessa. Lukumääräisesti valtaosa konserneista on kuitenkin pieniä tai keskisuuria — ennen kaikkea ns. perheyrityskonserneja. Tässä suhteessa tilanne konsernien osalta on sama kuin yksittäisten osakeyhtiöidenkin osalta. Viimeksi mainituistahan suurin osa on kategorioitavissa perheyritysten luokkaan.

4. KONSERNIETUTAHOT

Yritystä — talouselämän keskeistä yksikköä — tarkastellaan nykyisellään usein yhteiskunnan elimellisenä osana, joka monin tavoin kytkey-

---

45 *Valtionyhtiöt 1973* 7 ja 11. Valtionyhtiöiden vertailuluvuissa eivät ole mukana tytär- ja osakkuusyhtiöt.

Valtionyhtiöillä on Suomessa huomattavasti suurempi merkitys kuin Ruotsissa; vertailua *Mickwitz* EST 1974 295.

46 Vrt. ulkomaiden osalta esim. *Harms* 17, jossa todetaan esimerkkinä, että jo vuoden 1932 lopussa kuului kaiken kaikkiaan 9 634:stä saksalaisesta osakeyhtiöstä peräti 4 060 konserneihin. Konserneihin kuuluvien osakeyhtiöiden yhteenlaskettu osakepääoma oli tällöin jopa 85 % kaikkien osakeyhtiöiden yhteenlasketusta osakepääomasta. Eräiden laskelmien mukaan olisi vuonna 1965 vastaavasti 70 % kaikista saksalaisista osakeyhtiöistä kuulunut johonkin konserniin; myös *Grossfeld*, 9, jossa todetaan mm., että vuonna 1966 25:stä suurimmasta saksalaisesta teollisuusyrityksestä vain 3 ei ollut konserni. *Sveitsin* osalta on myös todettu, että sadan suurimman teollisuusyrityksen joukossa on nykyisellään vain konserneja. *Zweifel* 31.

47 Myös *Mickwitz* LA 1972 479; *sama* EST 1974 293 ss.

Myös kotimaankauppa on voimakkaasti keskittynyt neljän suuren tukkukaupan, so. Tukon, Keskon, SOK:n ja OTK:n, johtamiin ryhmittymiin. Kun otetaan vielä mukaan Hankkija ja Teknisen Tuonnin Keskusliitto, voidaan todeta, että vuonna 1970 näiden kuuden ryhmittymän osalle tuli yhteensä lähes 80 % tilastoidusta tukkumyynnistä. *Kom 1972: A 6* 222. Tosin — kuten komiteakin toteaa — mainitut ryhmät eivät varsinkaan yksityisessä kaupassa merkitse vain

tyy sitä ympäröiviin järjestelmiin ja joka itsessään sisältää moninaisia osajärjestelmiä.[48] Yritys nähdään tällöin avoimena organisaationa, avoimena järjestelmänä, jossa vuorovaikutussuhteet kulkevat yrityksestä ja sen osajärjestelmistä toisiin järjestelmiin ja ympäröivään yhteiskuntaan ja vastaavasti takaisin yritykseen. Organisatoris-sosiologisesti yritys nähdään toiminnallisena yksikkönä, erilaisten intressentti- l. sidosryhmien yhteisenä toiminnan ja päätösten kohteena.[49] Nämä sidosryhmät puolestaan muodostuvat yrityksen organisaatiossa ja ympäröivissä järjestelmissä ja yhteiskunnassa olevista henkilöistä, joiden suhde yritykseen on verrattain samankaltainen.[50]

Esitettyä tarkastelutapaa voidaan soveltaa myös konserniin — konsernihan on itse asiassa yksi yritystoiminnan juridis-taloudellinen organisaatiomuoto. Avoimena systeeminä konserni on useiden sekä sisäisten että ulkoisten etutahojen kiinnostuksen, so. toiminnan ja päätösten kohteena. Periaatteessa voidaan olettaa, että konsernista on kiinnostunut jokainen, jonka omaan talouteen konserni olemassaolollaan ja toiminnallaan vaikuttaa.[51] Lisäksi on olemassa tiettyä yleisempää, monasti ideologisesti sävyttynyttä yhteiskunnallista ja poliittista kiinnostusta yritystoimintaan ja sen toteutusmuotoihin yleensä ja (suur)konserneihin erityisesti.

Kuviossa 1 on hahmoteltu konsernin etutahoja. *Yhteiskunnan yleistä (poliittista) mielenkiintoa* konserneja kohtaan kuvastavat muun muassa eri maissa viime aikoina suoritetut elinkeinotoiminnan keskittyneisyyttä koskevat virallisselvitykset, joissa juuri erilaisille ryhmittymille, ml. konsernit, on omistettu pääasiallinen huomio. *Julkiselta vallalta* voidaan myös mm. verotustaloudellisten syiden johdosta odottaa erityistä mielenkiintoa konserneihin ja niiden puitteissa tapahtuviin toimintoihin. Samoin kuluttajansuojaa sekä taloudellista kilpailua ja sen säilymistä vaalivana ja valvovana tekijänä julkisen vallan voidaan katsoa edustavan omaa erityistä konsernietutahoa. Julkisen vallan ja yleensä koko yhteiskunnan — jopa valtioliittojen ja kokonaisten maanosien piirissä virinnyt mielenkiinto monikansallisiin (suur)konserneihin yksittäisiin kansantalouksiin

---

yhtä ja muutamaa yritystä, vaan toistensa kanssa kilpailevien yritysten melko väljiä ryhmittymiä.

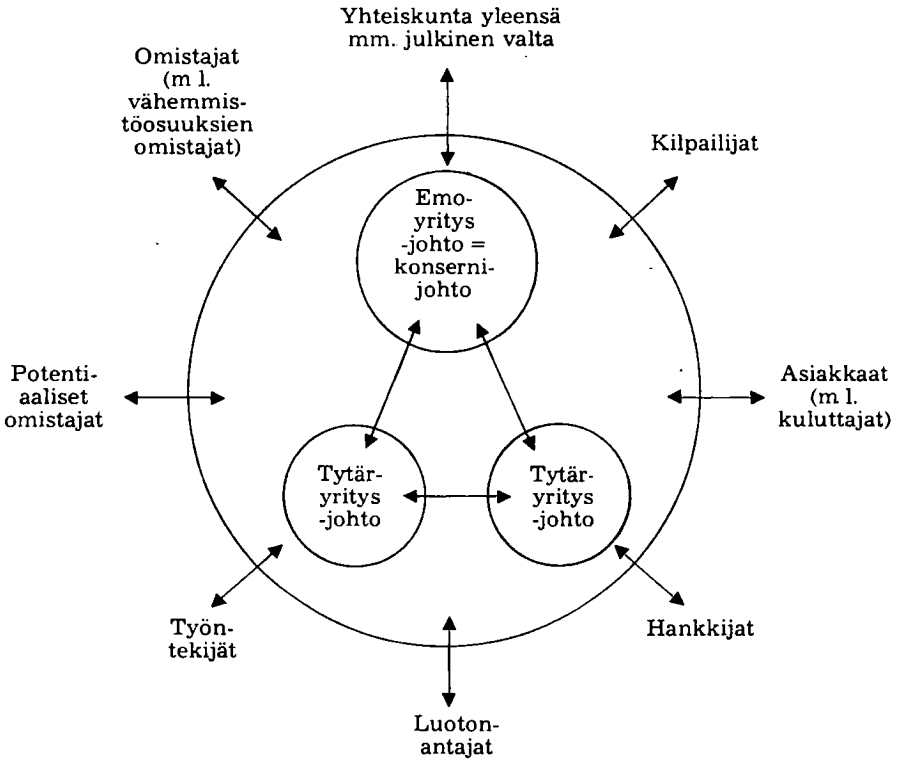
48 Esim. *Wiio* 35 s.; *Luoma* LA 1973 18 ss.

49 Mm. *Lehtovuori* 21; *Luoma* LA 1973 24 s.; *Kerppola* LA 1973 43 ss.

50 Monet henkilöt kuuluvat samanaikaisesti useisiin sidosryhmiin ja kaikki sidosryhmät ovat moninaisissa yhteyksissä keskenään.

51 Yrityksen osalta *Riistama* LA 1971 210.

ja koko maailmantalouteen vaikuttavana tekijänä edustaa konsernietutahoa sen laajimmassa yhteiskunnallisessa muodossa.[52]

Kuvio 1. Konsernietutahoja intressentti- l. sidosryhmäajattelun mukaan.

Omiksi etutahoikseen on kuviossa erotettu edelleen *kilpailijat, asiakkaat* (ml. kuluttajat), *hankkijat, luotonantajat, työntekijät, potentiaaliset omistajat* (lähinnä emoyhtiön osakkeiden ostajat) sekä *omistajat.* Omistajista voidaan perinteiseen tapaan erottaa omaksi ryhmäkseen ns. *vähemmistöosuuksien omistajat* (lähinnä tytäryhtiöiden vähemmistöosakkeenomistajat).

---

52 Yhteenvedon monikansallisia yhtiöitä koskevasta keskustelusta sekä eri tahoilla julkaistuista tai vireillä olevista virallisista selvityksistä sisältää *Reinikaisen* artikkeli *Monikansalliset yhtiöt* KOP:n taloudellisessa katsauksessa 1973 256 ss.

Konsernin sisäistä rakennetta vastaavasti on omiksi etutahoikseen erotettu yksittäiset *konserniyritykset*, joita ovat toisaalta *emoyritys* ja toisaalta *tytäryritykset*.[53] Yksinkertaisuuden vuoksi on konserniyrityksen johto samastettu ao. yritykseen etutahona.[54] Samoin on konsernin johto samastettu emoyrityksen johtoon, jonka siis tässä katsotaan edustavan konsernia yhtenä kokonaisuutena eli ns. konserni-intressiä[55] suhteessa konsernin sekä ulkoisiin että muihin sisäisiin etutahoihin nähden.[56] Konsernin ulkoisen osakeomistuksen osalta on etutahoerittelyssä lähdetty yrityksen johdon ja omistuksen eriytyneisyydestä. Yrityksen johdon ja sen omistajien intressien ei välttämättä edellytetä käyvän yhteen toistensa kanssa. Tytäryritystenkään osalta ei tytäryrityksen (johdon), konsernin (johdon) ja vähemmistöosuuksien omistajien intressien tarvitse olla yhdensuuntaisia.[57]

5. TUTKIMUKSEN RAJAUS

Konserneja koskeva tutkimus voi olla esim. poliittinen, kansantaloudellinen, liiketaloudellinen, oikeudellinen tai organisaatio-opillinen. Tarkastelu voi tapahtua myös minkä tahansa edellä erotellun etutahon näkökulmasta. Aihetta voidaan myös pitää ns. tieteidenvälisenä, jolloin esille tulevien kysymysten ja ongelmien mielekästä ratkaisua ei perusteta rajattuihin, esim. oikeudellisiin näkökohtiin, vaan jolloin mukaan otetaan näkökohtia useista yhteiskuntatieteiden osa-alueista.

---

53 Voidaan luonnollisesti asettaa kyseenalaiseksi, onko enää syytä puhua tytäryrityksistä erillisinä etutahoina, mikäli tytäryritysten vähemmistöosuuksien omistajat katsotaan sellaisiksi suhteessa yritykseen ja emoyrityksen enemmistöosuuteen. Tytäryhtiön asemasta ja omasta intressistä lähemmin edempänä kohdassa III.3.

54 Vrt. *Riistama* Yrityksen näkökulma 193: »Yrityksen näkökulma = yrityksen johdon näkökulma»; myös *Honko* 83.

55 »Als Konzerninteresse kann demnach nach der gegenwärtigen Rechtslage nur das angesehen werden, was die Konzernleitung als solches bezeichnet, da sie die Macht hat, Geschäftspolitik des gesamten Konzerns zu bestimmen und die Prioritäten zu setzen.» *Luchterhandt* 32. Lähemmin edempänä kohdassa III.3.3.

56 Emoyrityksen johdolla on näin ollen itse asiassa kaksi »herraa»: toisaalta emoyritys itsenäisenä yrityksenä ja toisaalta koko konserni yhtenä kokonaisuutena.

57 Johdon ja omistuksen eriytymisestä sekä mainittujen etutahojen intresseistä lähemmin tutkimuksen kohdissa III.3.—4.

Tämän esityksen tavoitteena on täyttää oikeudelliselle tutkimukselle opinnäytteenä asetettavat vaatimukset. Tutkimuksen lähtökohta on siten oikeudellinen. Tutkimuksella pyritään antamaan kokonaiskuva konsernista ja siihen liittyvästä oikeudellisesta problematiikasta. Kun konserni kaiken kaikkiaan on varsin monitahoinen ja laaja tutkimuskohde, on olemassa vaara, että tällainen tutkimus yksien kansien väliin ahdettuna muodostuu pinnalliseksi. Kokonaiskuvaa tavoitteena puoltaa kuitenkin se, ettei konserni meillä ole toistaiseksi ollut varsinaisten selvitysten kohteena. Yhden tai muutaman rajatun konsernikysymyksen ottaminen tutkimuksen kohteeksi ei siten ole kovinkaan mielekästä. Tutkimuksen liiallisen pinnallisuuden välttämiseksi on aihe edelleen rajattu yhteisöoikeuteen ja nimenomaan osakeyhtiöoikeuteen. Lähtökohta olisi yhtä hyvin voinut olla vero-oikeudellinen,[58] markkinaoikeudellinen,[59] työoikeudellinen[60] tms. Osakeyhtiöoikeus on kuitenkin valittu puitteeksi — paitsi kirjoittajan henkilökohtaisen mielenkiinnon suuntautumisen mukaan — siitä syystä, että konsernit ulkomaisissa oikeuksissa — kuten myös meillä — on nykyisellään mielletty pääasiassa juuri yhtiöoikeudelliseksi ongelmakentäksi siitäkin huolimatta, että

58 Vero-oikeudellisia ulkomaisia tutkimuksia ovat mm. *Lodin,* Koncernbeskattning i USA (1973); *Reuter,* Die Besteuerung der verbundenen Unternehmen (1970); *Wuest,* Die Besteuerung der Konzerne in der Schweiz (1959); myös *Friedlaender,* Konzernrecht (1954) s. 183 ss.

59 Markkinaoikeudellisista ulkomaisista tutkimuksista ks. *Harms,* Konzerne im Recht der Wettbewerbsbeschränkungen (1968); myös *Grossfeld,* Aktiengesellschaft, Unternehmenskonzentration und Kleinaktionär (1968); *Friedlaender* ibid 161 ss.; *Schluep,* Probleme des kartellprivatlichen Behinderungsverbotes im Vertikalkonzern, Festgabe Marbach, Bern 1972 103 ss.

60 Varsinaisesti työoikeudellisia monografioita ei konsernien osalta ole ilmeisesti tehty. Ks. kuitenkin mm. *Knapp,* Workers' Protection In International Company Groups, Colloque sur le droit international prive des groupes de societes, Geneve 9—11 mai 1973; *Dubois,* Multinational enterprises and collective bargaining at international level — the legal means for building trade union countervailing power, CMLR 1974, 141 ss.

Mm. konsernoitumisen työoikeudelliset aspektit olivat esillä myös VIII kansainvälisessä työ- ja sosiaaliturvaoikeuden kongressissa Torinossa 17.—20. 9. 1974. Suomen raportti *(Teuvo Kallion)* on julkaistu sarjassa *Studia Iuridica Helsingiensia 10 (1974).*

Myös muilla oikeuden aloilla konsernit ovat olleet selvitysten kohteena. Pankkilainsäädäntöön rajoittuvat *Fischer,* Bank Holding Companies (1961) ja *Lamb,* Group Banking (1962). Kansainvälisen yksityisoikeuden osalta ks. *Luchterhandt,*

konserni-ilmiöön alun alkaen kiinnitettiin huomiota erityisesti kilpailua rajoittavana tekijänä.[61]

Voimassa oleva osakeyhtiölaki ei sisällä konsernisäännöksiä. Näin ollen tutkimuksessa kosketellaan varsin paljon ulkomaisia yhtiölakeja. Tutkimuksessa tarkastellaan myös konsernisäännöksiä, jotka sisältyvät Suomen vuoden 1977 osakeyhtiölakiehdotukseen. Lakiehdotus sisältyy hallituksen eduskunnalle 18. 3. 1977 antamaan esitykseen n:o 27 uudeksi osakeyhtiölainsäädännöksi. Hallituksen esitys pohjautuu vuoden 1974 osakeyhtiölakiehdotukseen (oikeusministeriön lainsäädäntöosaston julkaisu 9/1974) ja sitä edeltäneeseen vuoden 1969 osakeyhtiölakikomitean mietintöön.[62]

Tutkimus on jaettu kolmeen pääosaan. I osassa selvitellään konsernin tunnusmerkkejä. II osassa tarkastellaan konsernin hallintoa, sisäistä rahoitusta ja eräitä muita konsernin sisäisiä toimintoja, joista koko konserniproblematiikka perimmältään johtuu. Viimeisessä eli III osassa tarkastellaan yhtiöoikeudellisesti keskeisten etutahojen, nimittäin konserniin kuuluvan tytäryhtiön sekä sen ns. vähemmistöosakkeenomistajien ja luotonantajien oikeusasemaa. Näiden samoin kuin muidenkin, tässä yhteydessä tarkastelun ulkopuolelle jäävien etutahojen kannalta ilmeisen keskeinen kysymys on konsernista ja sen toiminnoista saatavan informaation määrä ja laatu. Konserni-informaatiota selvitellään erityisesti vuoden 1977 osakeyhtiölakiehdotuksen säännösten pohjalta.

Deutsches Konzernrecht bei grenzüberschreitenden Konzernverbindungen (1970); *Friedlaender* ibid. 201 ss.; *Koppensteiner,* Internationale Unternehmen im deutschen Gesellschaftsrecht (1971); *Mann,* Bemerkungen zum Internationalen Privatrecht der Aktiengesellschaft und des Konzerns, Festschrift für Barz (1974) 219 ss.; konsernit olivat myös Genevessä 9.—11. 5. 1973 pidetyn kansainvälisen seminaarin aiheena (Colloque sur le droit international prive de groupes de societes).

61 USA:n osalta vrt. kohta I.1.1.; Euroopan osalta *Grossfeld* 151 s. Kilpailuaspektin jälkeen huomio kiintyi 1920-luvulla lähinnä verotuskysymyksiin. *Grossfeld* 156 s.

62 Osakeyhtiölakiehdotuksen osalta tutkimus pohjautuu alun alkaen vuoden 1974 osakeyhtiölakiehdotukseen. Hallituksen esitys uudeksi osakeyhtiölainsäädännöksi annettiin eduskunnalle tutkimuksen kirjapainovaiheessa, jolloin taittovedoksiin voitiin vielä suorittaa tarvittavat lisäykset ja korjaukset. Tutkimuksessa käytetty lyhenne OYLE tarkoittaa siten hallituksen esitykseen sisältyvää osakeyhtiölakiehdotusta ja *HE 27/77* vastaavasti kyseistä hallituksen esitystä. Alaviitteissä esiintyvä *OYL-ehdotus* tarkoittaa vuoden 1974 osakeyhtiölakiehdotusta ja *Kom 1969: A 20* vuoden 1969 osakeyhtiölakikomitean mietintöä.

I OSA

KONSERNIN TUNNUSMERKIT

Oikeudellisena ja taloudellisena ilmiönä konsernilla on kaksi päätunnusmerkkiä. Määrittelyn muodossa ne voidaan esittää esim. seuraavasti: Konserni on *kahden tai useamman juridisesti itsenäisen yrityksen* muodostama *taloudellinen kokonaisuus.*

Juridisesti itsenäisellä yrityksellä tarkoitetaan yritystä, jolle voimassa oleva lainsäädäntö tunnustaa oikeustoimikelpoisuuden.[1] Yritys tunnusmerkkinä ei välttämättä ole kovin selvä. Taloudellisessa — useimmiten myös oikeudellisessa tarkastelussa yrityksen määrittely jätetään suorittamatta ja puhutaan vain yrityksistä, jolloin käsitteen piiriin katsotaan kuuluvan lain erillisiksi oikeussubjekteiksi tunnustamista yhteisömuodoista ainakin avoimet yhtiöt, kommandiittiyhtiöt, osakeyhtiöt ja osuuskunnat.

Taloudellinen kokonaisuus[2] konsernin tunnusmerkkinä on puolestaan varsin moniselitteinen ja -vivahteinen. Taloudellisella kokonaisuudella voidaan tarkoittaa esim. sitä, että yritykset ovat muodollisesti tai asiallisesti yhden ja saman johdon alaisia tai että yritysten toiminta on keskeisiltä kohdiltaan, kuten rahoituksen (ml. omistuksen) tai tuotannollisten toimintojen osalta kiinteästi toisiinsa nivoutunut.

Konserni on siten perimmältään epämääräinen käsite. Näin siksi, että käsite on alun alkaen syntynyt ja kehittynyt yritystoiminnan piirissä, jossa pääpaino on luonnollisesti taloudellisilla näkökohdilla. Oikeudellisena ilmiönä konsernia on ryhdytty tarkastelemaan, määrittelemään ja säätelemään vasta aikoja sen jälkeen, kun konserni taloudellisena

---

1 »Rechtliche Selbständigkeit bedeutet zunächst nur, dass verbundene Unternehmen personenrechtlich nicht miteinander identisch sein dürfen.» *Koppensteiner* 193.

2 Taloudellisen kokonaisuuden käyttöä konsernin tunnusmerkkinä kritisoi *Lodin,* 6 s.

ilmiönä ja tosiasiana on ollut tunnettu ja tunnustettu. Konsernilainsäädäntö on siten varsin myöhäissyntyistä. Lainsäädäntö on kaikkialla kulkenut huomattavasti jäljessä todellisuudesta.[3] Useiden maiden lait eivät vieläkään tunne konserneja.

Seuraavassa tarkastellaan konsernin tunnusmerkkejä eräissä ulkomaisissa lainsäädännöissä. Sen jälkeen siirrytään kotimaiseen lainsäädäntöön. Konserneja suoranaisesti koskevien lainsäännösten niukkuuden johdosta pidetään tällöin silmällä myös kirjallisuutta ja käytäntöä sekä erityisesti valmisteilla olevan uuden osakeyhtiölainsäädännön säännöksiä.

Lainsäädännön konsernimäärittelyillä on luonnollisesti huomattavasti käytännöllisempi merkitys kuin teoreettisessa keskustelussa ja kirjallisuudessa esiintyvillä yleisillä, vain systemaattista merkitystä omaavilla käsitteenmuodostuksilla.[4] Lain konsernimäärittelyihin liittyy aina materiaalisia oikeussäännöksiä ja -seuraamuksia, jotka suoranaisesti vaikuttavat konsernien ja niiden eri etutahojen toimintaan ja asemaan. Näitä materiaalisia konsernisäännöksiä tarkastellaan lähemmin edempänä tutkimuksen II ja III osassa.

1. KONSERNI ERÄISSÄ ULKOMAISISSA LAINSÄÄDÄNNÖISSÄ

1.1. USA

Konserni-termiä ja -käsitettä sen eurooppalaisessa ilmenemismuodossaan ei tunneta USA:n osavaltioiden yhtiölainsäädännöissä siitä huoli-

---

[3] »This almost complete refusal of the law to take cognisance of economic realities is doubtless explained by the absence of a juridical concept of the 'enterprise' as an economic entity, as distinct from the incorporated company in the technical legal sense, and by the confusion which in consequence prevails between these two notions.» *Leleux* Multinational 104.

Konsernien yhteydessä voidaan puhua dynaamisesta oikeusalasta, jossa on havaittavissa ilmeisen selvä »kulttuurin viivästys.» Vrt. *Apala—Arlander, Yleislausekkeista, Helsinki 1972*, s. 124 s.

[4] *Lodin* 16.

matta, että konserni-ilmiöllä tosiasiallisesti on ehkä huomattavastikin suurempi merkitys USA:ssa kuin muualla maailmassa.[5] Myös nykyaikaisen konserniajattelun syntyvaiheet voidaan jäljittää 1880- ja 1890-lukujen USA:han[6] ja lähinnä sen ns. *anti-trust* -lainsäädäntöön. Vuonna 1890 annettiin USA:ssa ns. *Sherman Act*, jolla pyrittiin kieltämään haitallisiksi katsotut ns. *combination trust*'it.[7] Tämä lainsäädäntö, sen kiertämispyrkimykset ja samoihin aikoihin alkanut yhtiölainsäädännön liberalisointi[8] synnyttivät uuden yhtiötyypin, ns. *holding company'n*.[9]

Holdingyhtiön tarkoituksena oli alun alkaen toisten yhtiöiden kontrolloiminen. Nykyään holdingyhtiöksi kuitenkin nimitetään yleensä yhtiötä, joka suunnitelmallisesti tai tilapäisesti omistaa toisen yhtiön osakkeita riippumatta siitä, mikä tarkoitus osakeomistuksella kulloinkin on: varojen sijoittaminen, määräysvallan hankkiminen tms. Vain suppeimmassa merkityksessään holdingyhtiöksi edelleen sanotaan yhtiötä, joka osakeomistuksen perusteella tai siihen liittyen kykenee kontrolloimaan, so. määräävästi vaikuttamaan yhden tai useamman muun yhtiön toimintaan.[10] Tässä merkityksessä tuntee holdingyhtiön (holding corporation) myös Californian osavaltion osakeyhtiölaki, jossa ratkaisevaksi kritee-

---

5 Vrt. *Lodin* 3 av. 8, 18; *Oesch* 60, jossa mainitaan termin *system of corporations* lähinnä vastaavan eurooppalaista konserni-käsitettä. Ks. myös edempänä alaviitettä 15, jossa mainitaan laissa tunnettu käsite *holding-company system*.

6 Ensimmäinen konsernitilinpäätös (*consolidated balance sheet*) omaa sisäistä käyttöä varten mainitaan General Electric -konsernin tekemäksi vuonna 1894; *Kedner* 73. Julkisuuteen ensimmäiset konsernitilinpäätökset saatettiin USA:ssa jo vuosisadan vaihteessa. Julkaisijoita oli mm. United States Steel Corporation. *Eriksson* 6.

7 *Combination trust* oli kahden tai useamman (suur)yhtiön yhteenliittymä, jossa määräämisvalta ns. *voting trust* -instituution avulla oli keskitetty yksiin ja samoihin käsiin ilman, että yhtiöt olivat toistensa osakkaina. *Grossfeld* 168. Trust ja voting trust käsitteistä ks. edempänä kohta I.5.

8 USA:n yhtiöoikeus alun alkaen kielsi yhtiöiden keskinäiset osakeomistukset. New Jersey osavaltion ns. holding-company-lauseke vuosilta 1888 ja 1893 tunnusti ensi kertaa yhtiölle oikeuden toisten yhtiöiden osakkeiden hankkimiseen. *Grossfeld* 163 s., jossa todetaan tämän asennemuutoksen, joka pian levisi myös muihin tärkeimpiin osavaltioihin, merkinneen »vallankumousta» amerikkalaisessa yhtiöoikeudessa.

9 *Zweifel* 33. Sherman Act'in ja vuonna 1914 voimaan astuneen *Clayton Act*'in kielteisestä suhtautumisesta kilpailuarajoittaviin holdingyhtiöihin *Oesch* 72. Holdingyhtiöistä myös edempänä kohdassa I.4.2.

10 *Oesch* 70. Kirjallisuudessa holdingyhtiön synonyyminä käytetään myös termiä *parent corporation* tai *parent company;* esim. *Holmes—Meier—Pabst* 614;

riksi katsotaan määräämisvalta tytäryhtiön (subsidiary corporation) johdon (board of directors) enemmistön nimittämiseen.[11] Yleensä osavaltioiden yhtiölainsäädännöt eivät sisällä holdingyhtiön määritelmää.[12]

Eräissä erityislaeissa on säännöksiä holdingyhtiöistä. Niinpä vuodelta 1935 olevan *Public Utility Act*'in mukaan (2.a.7 §) yhtiö, joka välittömästi tai välillisesti omistaa vähintään 10 % ns. public-utility company'n [13] osakkeista, katsotaan kyseisen lain ja Securities and Exchange Commission'in (SEC) valvonnan [14] alaiseksi public-utility holding company'ksi.[15] SEC:lla on holdingyhtiöön nähden laaja tietojensaantioikeus sekä mahdollisuus puuttua yhtiön toimintaan, mikäli se yleisen edun taikka sijoittajien tai kuluttajien aseman turvaamiseksi harkitaan tarpeelliseksi.

SEC:n valvonnanalaisia ovat *Securities Act 1933* ja *Securities Exchanges Act 1934* nojalla myös yhtiöt, jotka laskevat liikkeelle arvopapereita useamman kuin yhden osavaltion alueella, samoin yhtiöt, joiden arvopapereita noteerataan tärkeimmissä arvopaperipörsseissä (National Securities Exchanges) sekä yhtiöt, joiden omaisuus taseessa nousee yli miljoonan dollarin ja joilla on rekisteröitynä yli 500 osakkeenomistajaa. SEC:lle yhtiöistä annettaviin tietoihin (registration statements tai reports) tulee sisällyttää myös tietoja mahdollisesta holdingyhtiöstä (parent) ja/tai tytäryhtiöistä (subsidiary) samoin SEC:n mää-

---

Lattin 90 ss. Käsitteellä *subsidiary* tarkoitetaan toisen yhtiön määräämisvallassa olevaa yhtiötä. *Oesch* 71 ja av. 11.

11 *Löw* 157 av. 46. Laki sisältää holdingyhtiön osalta säännöksiä yhtiön taseeseen sisällytettävästä konserni-informaatiosta tai vaihtoehtoisesti laadittavasta konsernitaseesta. *Idem.*

12 *Oesch* 70.

13 *Public-utility company*'lla tarkoitetaan yksityistä sähkö- tai kaasuyhtiötä, joka toimii useamman osavaltion alueella ja jonka osakkeet ja arvopaperit ovat levinneet laajoihin piireihin. *Lattin* 342.

14 Erityislainsäädännön tarkoituksena oli alun alkaen mm. yksinkertaistaa näiden yhtiöiden pääomarakennetta ja sekavia omistussuhteita ja -ketjuja sekä saattaa yhtiöt — niin yksityisiä kuin ne ovatkin — kansallisesti ja talouspoliittisesti tärkeinä yrityksinä julkisen valvonnan alaiseksi. *Löw* 189 s.; *Mestmäcker* 103 s., 315.

15 *Lewis* 60 ss.; *Lattin* 342 s. Omistettavaa yhtiötä kutsutaan laissa subsidiary company'ksi (2.a.8 §) ja kokonaisuutta holding-company system'ksi: »any holding company, together with all its subsidiary companies, and all mutual service companies — — — of which such holding company or any subsidiary company thereof is a member company — — —». (2.2.9 §).

räysten mukaiset konsernitaseet tai -selvitykset.[16] Holdingyhtiö on yleensä yhtiö, jolla on välitön tai välillinen määräämisvalta toiseen; tytäryhtiö puolestaan voi olla kokonaan omistettu (totally-held), enemmistö-omistettu (majority-owned), puoliksi omistettu (fifty-percent owned) tai muutoin merkittävässä määrin holdingyhtiön määräämisvallassa oleva (significant subsidiary).[17]

Bank Holding Company Act vuodelta 1956 määrittelee bank holding company'ksi[18] yhtiön, jolla on määräämisvalta pankkiin tai sellaiseen yhtiöön, joka itse on bank holding company. Yhtiöllä katsotaan tämän lain mukaan olevan määräämisvalta toiseen, jos se välittömästi tai välillisesti omistaa tai muutoin hallitsee vähintään 25 % toisen äänioikeutetuista osakkeista tai jos sillä on määräämisvalta toisen johdon enemmistön nimittämiseen taikka jos muutoin voidaan todeta yhtiön välittömästi tai välillisesti käyttävän määräämisvaltaa toisen johtoon tai toimintaan (2.a §; muut. 31. 12. 1970).[19]

1.2. Englanti

Englannin *Companies Act* (1948 ja 1967) sisältää konsernisäännöksiä mutta ei suoranaisesti määrittele konsernia eikä käytä tätä termiä. Eräissä kohdin termi *group* tarkoittaa emoyhtiön *(holding company)* ja sen tytäryhtiöiden *(subsidiaries)* muodostamaa kokonaisuutta.[20]

Laissa määritellään emoyhtiö- ja tytäryhtiö-käsitteet. Companies Act 1948 sec. 154(1) mukaan yhtiö on toisen tytäryhtiö, jos tämä toinen on sen

---

16 Regulation S—X, Art. 4, Rules 4—01 ss.; Form S—1, Part I, Items 8, 27; Form 10—K, Item 4. *Löw* 240 ss.

17 Regulation S—X, Art. 1, Rule 1—02. *Löw* 231.

18 Laki asettaa rajoituksia holdingyhtiön toiminnalle ja asettaa yhtiön Board of Governors of the Federal Reserve System'in alaiseksi. Lähemmin *Fischer* 69 ss.; *Lamb* 127 ss., 195 ss.

19 *Udell* 737.

20 Esim. *group account*, jolla tarkoitetaan »account of statements dealing — — — with the state of affairs and profit or loss of the company and the subsidiaries». Sec. 150 ss.

Kirjallisuudessa käytetään myös termiä *concern* käsitteen group synonyymina; esim. *Gower* 195; *Tugendhat* 30 ss. ja 52. On kuitenkin huomattava, että concern-termillä on englanninkielessä hyvin laaja-alainen käyttö yritystoiminnan kuvaajana; huom. esim. *a going concern*.

osakkaana ja joko kontrolloi sen hallituksen (board of directors) kokoonpanoa tai omistaa enemmän kuin puolet sen osakepääomasta (equity share capital).[21] Emoyhtiö puolestaan määritellään (sec. 154(4)) yksinkertaisesti siten, että yhtiö on toisen emoyhtiö silloin, kun tämä toinen on sen tytäryhtiö. Tytäryhtiön tytäryhtiö on myös emoyhtiön tytäryhtiö (sec. 154(1)).

Yhtiön katsotaan kontrolloivan toisen yhtiön hallituksen kokoonpanoa silloin, kun se voi nimittää tai erottaa hallituksen jäsenten enemmistön.[22] Tämä kontrollivalta ei kuitenkaan yksinään riitä emo-tytäryhtiösuhteen aikaansaamiseen, vaan lisäksi vaaditaan, että emoyhtiö on ainakin jossain määrin tytäryhtiönsä osakkeenomistajana.[23] Enemmistöosakkuus aiheuttaa aina emo-tytäryhtiösuhteen, vaikka emoyhtiön omistamat osakkeet eivät tuottaisikaan ääntenenemmistöä tytäryhtiön yhtiökokouksessa.[24] Toisaalta, vaikka osake-enemmistöä pienempikin omistus käytännössä usein aikaansaa ääntenenemmistön yhtiökokouksessa, ei tällaisen tilanteen katsota sellaisenaan aiheuttavan emo-tytäryhtiösuhdetta.[25] Suhde saattaa kuitenkin syntyä muiden lisätekijöiden, kuten osakeomistuksesta erillisten sopimusten, äänestyssopimusten (voting agreements) tai yhteisten hallintohenkilöiden (interlocking directorates) johdosta.[26]

---

[21] *Equity share capital* tarkoittaa yhtiön liikkeeseen laskemia kantaosakkeita (ordinary shares) ja partiaarisia etuoikeusosakkeita (participating preference shares). *Gower* 197 ja 358. Kanta- ja etuoikeusosakkeista *Koski* Vaihtovelkakirjat 4 ss.

[22] Sec. 154(4). Lähemmin esim. *Charlesworth and Cain* 39 s.; myös *Pennington* 582 s.

[23] *Gower* 197; riittävänä pidetään yhdenkin osakkeen omistusta *Palmer's* 627.

[24] *Charlesworth and Cain* 39; *Pennington* 582.

[25] *Gower* 198; *Charlesworth and Cain* 40.

[26] *Gower* 198. Mikäli kaksi yhtiötä omistaa puoliksi kolmannen, ei tätä kolmatta katsota kummankaan tytäryhtiöksi. *Gower* 197.

Emo-tytäryhtiösuhteessa olevia yhtiöitä koskevat materiaaliset säännökset kieltävät tytäryhtiötä hankkimasta emoyhtiönsä osakkeita — tai jos niitä laillisesti on tytäryhtiön hallussa, käyttämästä niiden nojalla äänioikeutta emoyhtiön yhtiökokouksessa (lähemmin sec. 27). Samoin edellytetään emoyhtiön laativan oman tilinpäätöksensä ohella erityisen konsernitilinpäätöksen (group accounts), joka yleensä koostuu konsernituloslaskelmasta (a consolidated profit and loss account) ja konsernitaseesta (a consolidated balance sheet) (lähemmin sec. 150 ss.). Muita materiaalisia konsernisäännöksiä ks. sec. 54, 161(3), 166 ja 190 sekä Companies Act 1967 sec. 27.

1.3. Saksan Liittotasavalta

Jo Saksan vuoden 1937 osakeyhtiölaki sisälsi konsernisäännöksiä.[27] Lain 15 §:ssä määriteltiin konserni ja konserniyritys. Konserni oli olemassa toisaalta silloin, kun juridisesti itsenäiset yritykset olivat taloudellisessa suhteessa (zu wirtschaftlichen Zwecken) yhteisen johdon alaisia, sekä toisaalta silloin, kun juridisesti itsenäinen yritys oli osakeomistuksen tai muun seikan perusteella välittömästi tai välillisesti toisen yrityksen määräämisvallan alainen.[28] Edellisestä konsernityypistä käytetään kirjallisuudessa nimitystä *rinnakkaiskonserni (Gleichordnungskonzern)* ja jälkimmäisestä *alistuskonserni (Unterordnungskonzern)*. Konsernimäärittelyyn liittyen laki sisälsi säännöksiä konsernia koskevien tietojen antamisesta sekä konsernitilinpäätöksestä.

Saksan Liittotasavallan vuoden 1965 osakeyhtiölaissa uudistettiin konsernisäännökset sekä konsernin käsitteen että materiaalisten säännösten osalta. Uudistustyön jälkeen voidaan todeta Saksan Liittotasavallan AktG:n olevan ainoa lainsäädäntö, joka sisältää yhtenäisen ja yksityiskohtaisen konsernioikeuden kodifikaation.[29]

Käsitteellisesti on konsernisäännökset vuoden 1965 laissa laajennettu koskemaan yleensäkin toistensa kanssa etuyhteydessä tai sidoksissa olevia yrityksiä. Laissa on erityisenä (ylä)käsitteenä *sidotut yritykset (verbundene Unternehmen)*, jonka puitteissa varsinainen konserni on vain yksi yritysten sidonnaisuuden muoto.

Sidotut yritykset on yhteisnimitys lain tuntemille yritysten välisille sidonnaisuusmuodoille (AktG 16—19 ja 291—292 §). Käsite on lakitekninen; sillä ei ole omaa materiaalista sisällystä oikeusseuraamuksia ajatellen.[30] Se on tarkoitettu helpottamaan erityyppisiin sidonnaisuuksiin

---

27 Itse asiassa jo vuoden 1931 *Aktiennovelle* toi konsernisäännöksiä osakeyhtiöoikeuteen mm. valtuuttaessaan valtakunnan hallituksen saattamaan konsernitilinpäätökset pakollisiksi. *Friedlaender* 35, 150 s.; *Falkenhausen* NJW 1973 487; *Reinhardt* 382.

28 Lähemmin esim. *Friedlaender* 150 ss., jossa on myös esitetty konsernimäärittelyyn liittyvät kuuluisat ns. *Iduna-* ja *Thega*-oikeustapaukset. Idunatapauksen osalta ks. edempänä II osan kohta 2.2.2.1 av. 12.

29 Vastaavanlainen konsernisäännösten kodifikaatio on tekeillä ns. rajavastuuyhtiöitä koskevan lainsäädännön uudistamisen yhteydessä. Ks. *GmbHG-Entwurf* 8 ja 230—266 §.

30 *Gessler* 12; *Godin-Wilhelmi* 56; *Reinhardt* 248. Mainitulla seikalla on myös se merkitys, ettei sellainen yritysten välinen sidonnaisuusmuoto, jonka ei

liittyvien materiaalisten säännösten (AktG 291—338 §) kirjoittamista ja tarpeellisten viittausten tekemistä.

Käsitettä *yritys (Unternehmen)* ei AktG:ssä — kuten ei myöskään vuoden 1937 laissa — määritellä. Toisaalta käsite edellytetään tunnetuksi, mutta toisaalta määrittelystä on ilmeisesti luovuttu juuri käytännöllisten määrittelyvaikeuksien vuoksi.[31]

Kun AktG:llä ensi sijassa pyritään säätelemään osakeyhtiöitä ja niiden toimintaa, eivät sidottuja yrityksiä koskevat lain säännökset tule sovellettaviksi, ellei sidotuista yrityksistä ainakin yksi ole osakeyhtiö. Muut yritykset sitä vastoin voivat olla muitakin kuin osakeyhtiöitä.[32]

AktG 15 §:n mukaan yritysten sidonnaisuusmuotoja on kaikkiaan viisi. Seuraavassa käydään pääpiirteittäin läpi näiden oleelliset tunnusmerkit. Näin siksi, että varsinaisen konsernin ja konserniyritysten erottaminen lain systematiikasta edellyttää muidenkin sidonnaisuusmuotojen tuntemista. Kaikki sidonnaisuusmuodot kuuluvat yhteen ja samaan loogiseen kokonaisuuteen, joka muodostaa konsernioikeuden laajassa merkityksessä.

Sidonnaisuusmuodoista kolme ensimmäistä edustaa yrityksen »yksipuolista» vaikutusvaltaa toiseen tai toisiin yrityksiin ja eroaa toisistaan lähinnä vaikutusvallan intensiteetin mukaan. Vaikutusvallan lisääntyminen sidonnaisuusmuodosta toiseen siirryttäessä tuo mukanaan vastaa-

---

voida katsoa kuuluvan mihinkään AktG 15 §:ssä lueteltuun sidonnaisuustyyppiin, myöskään aiheuta yritysten joutumista lain materiaalisten, sidottuja yrityksiä koskevien säännösten alaiseksi. *Würdinger* 253.

[31] *Reinhardt* 250; *Luchterhandt* ZHR 1969 149.

Yritys AktG:n mukaan on myös yksityinen elinkeinonharjoittaja (Einzelkaufmann). Epäselvää on, onko yksityinen henkilö, joka ei ole elinkeinonharjoittaja mutta jolla on omistuksessaan jonkin osakeyhtiön osakekanta tai määräämisvallan tuottava osa siitä, tuon pelkän osakeomistuksen perusteella yritys AktG:n mielessä. On katsottu, ettei tällöin pelkkä määräämisvalta sen paremmin kuin sen tosiasiallinen käyttökään tee osakkeenomistajasta yritystä. *Luchterhandt* ZHR 1969 155 s. Sitä vastoin, jos samalla henkilöllä on osakeomistuksen perusteella määräämisvalta useassa eri yhtiössä, katsotaan hänet AktG 15 §:ssä tarkoitetuksi yritykseksi, mikäli hän tosiasiallisesti käyttää määräämisvaltaansa yritysten johtamiseen. Hänelle nimittäin avautuu tällöin mahdollisuus esim. hyödyttää toista yhtiötä toisen kustannuksella (huom. vähemmistöosakkeenomistajat) ja hän voi yhtiöiden toimia säätelemällä todella »marktbezogen» osallistua talouselämään. *Gessler* 13; myös *Rasch* 23 ss.; vrt. kuitenkin *Luchterhandt* ZHR 1969 157 ja 160 s.

[32] *Würdinger* 248.

vasti pidemmälle menevät materiaaliset säännökset.[33] Kaikkia sidottuja yrityksiä koskevat mm. säännökset tilinpäätöksessä annettavasta, sidottujen yritysten välisiä suhteita ja toimintoja koskevasta erityisinformaatiosta (AktG 151.1, 3, 5, ja 160.3—4 §) sekä säännökset, jotka velvoittavat yhtiön hallitusta antamaan ja vastaavasti oikeuttavat hallintoneuvostoa sekä osakkeenomistajaa yhtiökokouksessa saamaan tietoja sidotuista yrityksistä sekä niiden välisistä oikeudellisista ja taloudellisista suhteista (AktG 90 ja 131 §).[34]

1.3.1. Enemmistöosakkaan omistamat ja enemmistöosakkaana olevat yritykset

AktG 16.1 §:n mukaan enemmistöosakkuus syntyy kahdessa tapauksessa: kun yritys omistaa toisen osuuksista (Anteile) enemmän kuin puolet tai kun yrityksellä on äänitenenemmistö toisessa yrityksessä. AktG 16.4 §:n mukaan yrityksen omistamiin osuuksiin luetaan tällöin myös yrityksen hallitsemien toisten yritysten (abhängige Unternehmen; AktG 17 §) omistamat osuudet.[35] Samoin lasketaan mukaan osuudet, jotka mahdollisesti kuuluvat tertiukselle, esim. välikädelle, mutta joita tertius käyttää osakkaana olevan yrityksen tai tämän hallitseman yrityksen lukuun.[36]

Lain materiaaliset säännökset rajoittavat enemmistöosakkaan omistaman yrityksen oikeutta merkitä ja hankkia enemmistöosakkaana olevan yhtiön osakkeita (AktG 56 ja 71.4 §). Säännöksillä pyritään estämään omien osakkeiden hankintakiellon kiertäminen. Tilinpäätösinformaatioon on tätä vastaavasti sisällytettävä erityisiä tietoja enemmistöosakkuussuh-

---

33 Näitä materiaalisia konsernisäännöksiä kosketellaan tässä yhteydessä vain viittauksenomaisesti. Eräitä keskeisiä konsernisäännöksiä tulee tarkemmin esille tutkimuksen III osassa tarkasteltaessa eri etutahojen oikeusasemaa konsernissa.

34 Muita säännöksiä AktG 33.5, 89.4, 115.3, 143.2 ja 145.4 §.

35 Enemmistöosakkuussuhde voi sinänsä olla vain kahden yrityksen välillä. Jos näin ollen A omistaa 51 % B:n osakkeista ja B vastaavasti 51 % C:n osakkeista, enemmistöosakkuussuhde on olemassa lain mukaan vain toisaalta A:n ja B:n välillä ja toisaalta B:n ja C:n välillä. AktG 17.1 §:n johdosta C on kuitenkin A:han nähden alistetussa asemassa (abhängig). *Würdinger* 255.

36 Mikäli osakkaana on yksityinen elinkeinonharjoittaja, lasketaan mukaan myös tämän elinkeinonsa ulkopuolella omistamat »yksityiset» osuudet. AktG 16.2—3 §:ssä on lähemmät säännökset siitä, miten osuuksien enemmistö ja vastaavasti äänitenenemmistö kulloinkin määräytyy erityyppisten yritysten osalta.

teessa olevien yritysten keskinäisistä omistuksista (AktG 151.3 ja 160.3 §).[37]

1.3.2. Alistetut ja hallitsevat yritykset

AktG 17.1 §:n mukaan alistettuja *(abhängige Unternehmen)* ovat yritykset, jotka ovat toisen *(herrschendes Unternehmen)* välittömän tai välillisen määräämisvallan alaisia. Välttämätöntä ei ole, että määräämisvaltaa tosiasiallisesti käytetään, vaan sen käytön mahdollisuuskin riittää.[38]

Laissa ei tarkemmin määritellä, mitä määräämisvallalla tarkoitetaan eikä mainita myöskään esimerkkejä määräämisvallan synnyttävistä seikoista (paitsi mitä jäljempänä mainitussa AktG 17.2 §:ssä on säädetty). Oikeuskäytännössä on katsottu, että alistus-määräämisvaltasuhde on olemassa »wenn das herrschende Unternehmen über Mittel verfügt, die es ihm ermöglichen, das abhängige Unternehmen seinem Willen zu unterwerfen und diesen bei ihm durchzusetzen».[39] Käytännössä määräämisvallan voi siten synnyttää minkälaiset seikat tahansa: osakeomistus — siis muukin kuin enemmistöosakkuus — sopimukset — myös luotonantoja konsortiosopimukset[40] — yhtiöjärjestysmääräykset jne.[41] Oikeudellisten seikkojen ohella kysymykseen saattavat tulla myös pelkästään tosiasialliset seikat.[42]

AktG 17.2 §:ssä säädetään, että enemmistöosakkuussuhteen (AktG 16 §) osalta oletetaan, että omistettu yritys on alistettu ja omistava vastaavasti hallitseva. Edellisellä on todistustaakka siitä, ettei se tosiasiallisesti, tehdyn sopimuksen johdosta tai muusta syystä, ole enemmistöosakkaana olevan yrityksen määräämisvallan alainen.[43]

Hallitseva yritys voi käyttää määräämisvaltaansa joko välittömästi tai välillisesti esim. tytäryrityksensä tai välikäden kautta. Välillinen

---

37 Muita materiaalisia säännöksiä AktG 20, 21 ja 305.2 §.

38 *Würdinger* 256; *Gessler* 16.

39 *Würdinger* 256 ja *Godin-Wilhelmi* 70 viittauksin (RG 167, 49).

40 Konsortiosopimuksista lähemmin edempänä kohdassa I.5.

41 *Würdinger* 256 s.; *Godin-Wilhelmi* 71; *Rasch* 53; *Reinhardt* 257 s.

42 Hetkellinen tai tilapäinen määräämisvalta ei kuitenkaan synnytä lainkohdan tarkoittamaa määräämisvaltasuhdetta. *Würdinger* 256 s.

43 *Gessler* 16. Alistussuhteen poistavalta sopimukselta on vaadittu, että sitä todella noudatetaan ja että siihen liittyy jonkinlainen sen voimassaoloa ja noudattamista koskeva takuu.

määräämisvallan käyttö on olemassa esim. silloin, kun yritys tytäryrityksensä kautta hallitsee sen omistuksessa olevaa yritystä omistamatta itse ainuttakaan alistetun yrityksen osuutta. Kun kuitenkin toisaalta tytäryritys on omistamaansa yritykseen nähden hallitseva yritys, on omistettu yritys näin alistetussa asemassa kahteen yritykseen, välittömästi tytäryritykseen ja välillisesti emoyhtiöön nähden.[44]

Määräämisvaltasuhteessa olevia yrityksiä koskevat edellisissä kohdissa mainitut lain materiaaliset säännökset. Tämän lisäksi kielletään laissa käyttämästä äänioikeutta hallitsevan yhtiön yhtiökokouksessa osakkeiden nojalla, jotka kuuluvat alistetulle yritykselle (AktG 136.2 §). Alistetun yrityksen laillinen edustaja ei saa olla hallitsevan yhtiön hallintoneuvoston jäsenenä (AktG 100.2 §). Laki rajoittaa myös luotonantoa yhtiöön nähden alistetussa tai hallitsevassa asemassa olevan yrityksen johtoon kuuluville henkilöille (AktG 89.2 ja 115.1 §). Erityisen merkittäviä ovat AktG 308—318 §:n säännökset hallitsevan yrityksen oikeudesta välittömästi puuttua alistetun yrityksen toimintaan samoin kuin tällaisesta puuttumisesta johtuvasta vastuusta. Näitä säännöksiä selvitetään lähemmin edempänä tutkimuksen III osan kohdassa 3.3.[45]

1.3.3. Konsernit ja konserniyritykset

AktG 18.1 §:n mukaan konserni muodostuu hallitsevasta yrityksestä ja yhdestä tai useammasta alistetusta yrityksestä, jotka ovat yhteisen, hallitsevan yrityksen johdon alaisia. Kysymyksessä on tällöin ns. *alistuskonserni (Unterordnungskonzern).*

AktG 18.2 §:n mukaan konserni muodostuu myös juridisesti itsenäisistä, toisistaan riippumattomista yrityksistä, jotka ovat yhteisen johdon alaisia. Tällöin on kysymyksessä ns. *rinnakkaiskonserni (Gleichordnungskonzern).*[46]

---

[44] *Rasch* 53. Toisaalta, jos A omistaa 20 % B:n osakkeista ja 51 % C:n osakkeista ja C puolestaan 35 % B:n osakkeista, lasketaan C:n omistamat B:n osakkeet mukaan A:n omistuksiin (AktG 16.4 §). Tällöin siis A:lla on yhteensä 55 %:n omistus B:ssä ja A on hallitseva ja B alistettu yhtiö. *Würdinger* 258.

[45] Muita alistettuja ja hallitsevia yrityksiä koskevia materiaalisia säännöksiä AktG 134.1, 144, 145.3, 165.4 ja 168 §.

[46] Termit *Unterordnungskonzern* ja *Gleichordnungskonzern* eivät ole lain

Yhteinen tunnusmerkki molemmille konsernityypeille on siis kahden tai useamman yrityksen kuuluminen yhteisen johdon alaisuuteen. Konserni on olemassa vain edellyttäen, että yhteinen johto tosiasiallisesti — eikä vain teoreettisena mahdollisuutena — on olemassa. Yhteisen johdon tulee myös todella käyttää mahdollisuuttaan konserniyritysten johtamiseen.[47]

Yhteisen johdon kriteereitä ei ole mainittu laissa. Yhteisen johdon katsotaan olevan olemassa silloin, kun konsernin johto (emoyhtiön johto) määrittelee konserniyritysten toimintapolitiikan ja ratkaisee muut yritysten johtamiseen liittyvät periaatteelliset kysymykset.[48] Konsernijohdon ei edellytetä puuttuvan yritysten toiminnan yksityiskohtiin. Konsernisuhteen syntymiseen riittää esim. yleisten ohjeiden tai yhteisten johtohenkilöiden kautta tapahtuva yritysten toimintojen ohjaaminen. Konserniyrityksillä voi siten olla melko pitkälle menevä itsenäisyys ainakin yritysten jokapäiväisten toimintojen osalta. Esim. investoinneista päättäminen ja niihin verrattavat periaatteelliset ja kauaskantoiset kysymykset ovat sitä vastoin tyypillisiä konsernijohdolle kuuluvia asioita.[49] Edempänä II osan kohdassa 1.3. selvitellään lähemmin sitä, miten konsernijohto voidaan käytännössä organisoida eri tavoin.

AktG 18.1 §:n mukainen alistuskonsernisuhde edellyttää — paitsi siis yhteisen johdon — AktG 17 §:n mukaisen määräämisvaltasuhteen olemassaoloa. Emoyritys on toisin sanoen hallitseva ja tytäryritys alistettu yritys. Toisaalta AktG 18.1 §:n mukaan oletetaan, että alistettu ja hallitseva yritys muodostavat aina yhdessä konsernin, ts. ovat myös yhteisen, hallitsevan yrityksen johdon alaisia.[50] Olettamus on kuitenkin vastatodisteilla kumottavissa.[51]

---

tuntemia. Niitä käytetään kuitenkin melkein poikkeuksetta konsernikysymyksiä ja -säännöksiä käsittelevässä kirjallisuudessa.

47 *Gessler* 17; *Würdinger* 260. Mainitussa suhteessa AktG 18 § eroaa periaatteessa 17 §:stä, jonka mukaan määräämisvaltasuhteen olemassaoloon riittää määräämisvallan käytön mahdollisuus. Vrt. edellä kohta 1.3.2.

48 *Godin-Wilhelmi* 81; *Rasch* 57; *Würdinger* 260.

49 *Würdinger* 260.

50 AktG 17.2 §:ssä puolestaan oletetaan, että 16 §:n mukainen enemmistöosakkuussuhde synnyttää 17.1 §:ssä tarkoitetun alistus-määräämisvaltasuhteen omistetun ja omistavan yrityksen välille. Vrt. edellä kohta 1.3.2.

51 Kumoamiseen ei kuitenkaan riitä esim. yritysten keskeinen sopimus siitä, että yritykset ovat toiminnassaan itsenäisiä tai tulevat sellaisiksi. Todelliset olosuhteet ovat ratkaisevia ja konsernisuhteen olemassaoloa arvioitaessa ne tulee

AktG 18.1 §:ssä säädetään edelleen, että yritysten, joiden välillä on 291 §:n mukainen määräämisvaltasopimus (Beherrschungsvertrag)[52] tai joista toinen on 319 §:n mukaisesti liittynyt (Eingliederung)[53] toiseen, katsotaan olevan aina yhteisen johdon alaisia ja muodostavan siis konsernin. Näissä tapauksissa ei ole edes mahdollista osoittaa, ettei konsernisuhdetta tosiasiallisesti ole olemassa.

Rinnakkaiskonsernissa puuttuu konserniin kuuluvien yritysten väliltä määräämisvaltasuhde.[54] Konsernisuhde perustuu yksinomaan yhteiseen taloudelliseen johtoon. Konsernisuhteen perusteena ovat erityiset organisatoriset tai sopimukseen perustuvat toimenpiteet, kuten yhteiset johtohenkilöt tai yhteinen hallinto- tai johtoelin, joiden kautta konserniyritysten toiminnan harmonisointi tapahtuu.

AktG 18 §:n tarkoittamia varsinaisia konserniyrityksiä koskevia lain materiaalisia säännöksiä kosketellaan edempänä III osan kohdissa 3.—5.

---

ottaa kokonaisuutena huomioon. Jos syntyy erimielisyyttä — lähinnä (emo)yrityksen johdon ja tilintarkastajien kesken — siitä, onko konsernisuhde olemassa vai ei ja onko jokin (alistettu) yritys siis otettava mukaan konsernitilinpäätökseen vai ei, on todistustaakka hallitsevalla yrityksellä. Sen johdon on kyettävä osoittamaan, ettei alistettu yritys tosiasiallisesti ole hallitsevan yrityksen kanssa yhteisen johdon alainen. *Würdinger* 260. Ks. myös *Möhring* Festschrift für Westermann 437 ss.

52 Määräämisvalta- ym. yrityssopimuksista lähemmin edempänä kohdassa 1.3.5.

Sillä perusteella, onko konserniyritysten välillä määräämisvaltasopimus vai ei, puhutaan kirjallisuudessa toisaalta *sopimuskonsernista (Vertragskonzern)* ja toisaalta *tosiasiallisesta konsernista (faktischer Konzern, de facto Konzern)*. Esim. *Godin-Wilhelmi* 1502.

53 *Eingliederung* on eräänlainen määräämisvaltasopimukseen perustuvan konsernin ja sulautumisen (fuusion) välimuoto. Se eroaa sulautumisesta lähinnä siinä, että liittyvä osakeyhtiö säilyttää oman juridisen henkilöllisyytensä. Taloudellisesti se kuitenkin liittyy vastaanottavaan osakeyhtiöön niin kokonaan, että siitä muodostuu tämän toiminnallinen osa (Betriebsabteilung). Lähemmin *Gessler* 361 ss.; *Würdinger* 275 ss.; *sama* Quo vadis 262 ss.; myös edempänä kohta 5 av. 46.

54 Tästä syystä on kirjallisuudessa toisinaan voimakkaastikin arvosteltu rinnakkaiskonsernin sisällyttämistä yleensäkin konserni-käsitteen piiriin. Esim. *Wein* 21 s.; *Borgström* 19 s. ja 38 av. 12; *Koppensteiner* Konzernrecht 434; ks. myös *Würdinger* ZfRV 1968 242, jossa todetaan, paitsi rinnakkaiskonsernisuhteiden harvinaisuus käytännössä, rinnakkaiskonserneja koskevan problematiikan pääpainon olevan ei niinkään osakeyhtiöoikeuden vaan kilpailulainsäädännön alalla.

1.3.4. Vastavuoroisesti osakkaana olevat yritykset

AktG 19.1 §:n mukaan kahdesta vastavuoroisesti toistensa osakkaana olevasta yrityksestä on kysymys silloin, kun kumpikin omistaa enemmän kuin neljäsosan toisen osuuksista. Vastavuoroinen osakkuussuhde syntyy vain omistuksen perusteella; osuuksien tuottamalla äänimäärällä ei ole merkitystä.[55] Kummankin yrityksen on itse omistettava toisen osuuksia.[56]

Vastavuoroisen osakkuussuhteen olemassaolo on ilmaistava yritysten toimintakertomuksissa (AktG 160.3 §). Muut vastavuoroiseen osakkuussuhteeseen liittyvät materiaaliset säännökset riippuvat siitä, ovatko yritykset toisiinsa nähden (taloudellisesti) itsenäisiä vai onko yritysten välillä enemmistöosakkuus- tai määräämisvaltasuhde. Taloudellisesti itsenäisiä yrityksiä koskevat AktG 328 §:n säännökset, joilla rajoitetaan osuuksiin liittyvien oikeuksien käyttöä. Jälkimmäisessä tapauksessa yrityksiin sovelletaan normaaleja enemmistöosakkuus- tai määräämisvaltasuhteeseen liittyviä materiaalisia säännöksiä.

1.3.5. Yrityssopimukset

Kuten edellä on todettu, yritysten, joiden välillä on ns. *määräämisvaltasopimus (Beherrschungsvertrag)*, katsotaan aina olevan yhteisen johdon alaisia ja muodostavan siis konsernin.[57] Myös muut *yrityssopimukset (Unternehmensvertrag)*[58] saattavat aikaansaada konsernisuhteen, joskaan sitä ei laissa nimenomaan oleteta.

---

55 *Godin-Wilhelmi* 87.

56 *Würdinger* 265; *Gessler* 18. Vrt. kuitenkin *Borgström* 47. AktG 19.1 §:n mukainen vastavuoroinen osakkuussuhde ei näin ollen muodostu esim. silloin, kun A omistaa B:n osakkeista 30 %, B C:n osakkeista 30 % ja edelleen C A:n osakkeista samoin 30 %. Jos kuitenkin AA on hallitseva yhtiö ja B alistettu ja A omistaa 5 % C:n osakkeista ja B vastaavasti 25 %, lasketaan B:n omistamat osakkeet A:n omistuksiin ja näin tulee tulokseksi, että A ja C ovat vastavuoroisia osakkaita. AktG 16.2 ja 16.4 § tulevat sovellettaviksi laskettaessa yritysten osuusomistuksien suhteellista suuruutta.

57 Välttämätöntä ei kuitenkaan ole, että emoyritys todella käytännössä käyttää määräämisvaltasopimuksen mukaista oikeuttaan johtaa alistettua yritystä (tytäryritystä). Riittää, kunhan sopimus on syntynyt laissa säädetyssä muodossa ja rekisteröity kaupparekisteriin. *Gessler* 325.

58 AktG:ssä ei määritellä käsitettä yrityssopimus. Yrityssopimuksiksi laki

Määräämisvaltasopimus on AktG 291.1 §:n mukaan sopimus, jossa osakeyhtiö alistaa yhtiönsä johdon toisen yrityksen määrättäväksi.[59] Sopimus on tehtävä kirjallisena (AktG 293.3 §) ja hyväksyttävä tytäryhtiön yhtiökokouksessa 3/4 ääntenenemmistöllä ellei yhtiöjärjestyksessä edellytetä tätä suurempaa enemmistöä tai aseteta muita lisäehtoja (AktG 293.1 §). Jos emoyritys on myös osakeyhtiö, edellytetään laissa vastaavanlaista hyväksymismenettelyä sen osalta (AktG 293.2 §). Tytäryhtiön hallituksen on ilmoitettava sopimus kaupparekisteriin, ja sopimus tulee voimaan vasta rekisteröimisen tapahduttua (AktG 294 §).

AktG 304 §:n mukaan sopimuksen tulee aina sisältää sitoumus tietynsuuruisen vuotuisen voitto-osuuden maksamisesta kohtuullisena hyvityksenä (Ausgleich) tytäryhtiön ulkopuolisille osakkeenomistajille,[60] joilla tarkoitetaan tytäryhtiön muita osakkeenomistajia kuin emoyritystä. Sopimuksessa on vielä oltava emoyrityksen sitoumus vaadittaessa lunastaa sopimuksessa mainittuun kohtuulliseen hintaan tytäryhtiön ulkopuolisten osakkeenomistajien osakkeet.[61]

Määräämisvaltasopimuksessa ei tarvitse mainita, miten emoyritys käytännössä käyttää määräämisvaltaansa tytäryhtiöön nähden. AktG

---

kuitenkin nimittää kaikkiaan viittä yhtiöoikeudellista sopimustyyppiä, joita voidaan myös kombinoida keskenään. Luettelo on sikäli täydellinen, ettei sopimuksilla, jotka eivät mahdu näiden tyyppien joukkoon, ole osakeyhtiöoikeudellista merkitystä eikä laissa säädettyjä oikeusseuraamuksia. *Gessler* 324; *Würdinger* 267.

59 Alistettuna yrityksenä (tytäryrityksenä) voi siis olla vain osakeyhtiö, jotta sopimus tulisi osakeyhtiölain säännösten alaiseksi. *Gessler* 325. Sitä vastoin toisena sopijapuolena (emoyrityksenä) voi olla muunkintyyppinen yritys, mutta ei sitä vastoin yksityinen henkilö. *Godin-Wilhelmi* 1514. Yksityinen toiminimi (elinkeinonharjoittaja) voi kuitenkin olla hallitsevana sopijapuolena. *Rasch* 87.

60 Sitoumuksen voinee antaa kumpi sopijapuoli tahansa. Emoyrityksen velvollisuudesta kattaa tytäryhtiön vuositappiot (AktG 302 §) johtuu kuitenkin, että lopullinen vastuu sitoumuksen täyttämisestä kuuluu emoyhtiölle. *Gessler* 340. Hyvityksen minimisuuruudesta on laissa erityinen säännös (AktG 304.2 §).

61 Tytäryrityksen, sen ulkopuolisten osakkeenomistajien ja velkojien oikeusasemaa turvaavista säännöksistä lähemmin AktG 300—303 § sekä edempänä kohdat III.3.4., 4.5.1. ja 5.4.1.

Sopimuksen muuttamisesta, purkamisesta ja irtisanomisesta AktG 295—297 §. Jos emoyritys omistaa tytäryhtiön kokonaan, päättyy määräämisvaltasopimus AktG 307 §:n mukaan myös silloin, kun tytäryhtiöön tulee yksikin ulkopuolinen osakkeenomistaja.

Määräämisvaltasopimuksen oikeudellisesta luonteesta *Würdinger* ZfRV 1968 245 s.

308 §:n mukaan määräämisvaltasopimus nimittäin oikeuttaa emoyrityksen aina antamaan tytäryhtiön hallitukselle tätä velvoittavia ohjeita (Weisungen). Jollei sopimuksesta muuta johdu, voi emoyritys antaa myös sellaisia ohjeita, joiden noudattaminen on tytäryhtiölle itselleen epäedullista. Toimenpiteen on kuitenkin tällöin tultava emoyrityksen tai muun konserniyrityksen eduksi.[62]

Määräämisvaltasopimukseen liittyy usein käytännössä *voitonsiirtosopimus (Gewinnabführungsvertrag).*[63] Voitonsiirtosopimuksessa osakeyhtiö AktG 291.1 §:n mukaan sitoutuu siirtämään koko voittonsa toiselle yritykselle tai sitoutuu harjoittamaan toimintaansa toisen yrityksen lukuun (ns. *Geschäftsführungsvertrag).*[64] AktG 292 §:ssä säädetään muista yrityssopimuksista. *Voitonyhteisyyssopimuksessa (Gewinngemeinchaft)* osakeyhtiö sitoutuu yhdistämään voittonsa tai yksittäisen liikkeensä voiton toisen yrityksen tai toisen yrityksen yksittäisen liikkeen voittoon yhteistä käyttöä varten.[65] *Osavoitonsiirtosopimuksessa (Teilgewinnabführungsvertrag)* osakeyhtiö sitoutuu siirtämään osan voitostaan tai yksittäisen liikkeensä voiton kokonaan tai osittain toiselle yritykselle.[66] Osakeyhtiö voi myös (yrityssopimuksella) *vuokrata (Betriebspachtvertrag)* tai muutoin *luovuttaa* (jonkin) liikkeensä toiselle yritykselle *(Betriebsüberlassungsvertrag).*[67]

---

62 Määräämisvaltasopimuksen sisällöstä ja vaikutuksesta lähemmin myös edempänä kohdassa III.3.3.3.1.

63 Saksalaisessa kirjallisuudessa tunnetaan myös käsite *toimielinsopimus (Organschaftsvertrag),* jolla tarkoitetaan alun perin verotusnäkökohtien perusteella syntynyttä määräämisvalta- ja voitonsiirtosopimusten yhdistelmää; esim. *Rasch* 82; *Würdinger* 291 s.; *sama* ZfRV 1968 245; *Havermann* 244 s.

64 *Godin-Wilhelmi* 1518; *Fikentscher* 25.

65 Sopimuksesta lähemmin esim. *Friedlaender* 114 ss.; *Würdinger* 269 ss.; vrt. *Fikentscher* 20; 27, jossa mainitun sopimuksen todetaan useimmiten olevan pohjana ns. *keskinäiselle yhtymälle (Interessengemeinschaft).*

66 Tämän sopimustyypin piiriin eivät kuulu yhtiön johtohenkilöiden kanssa solmitut ns. osapalkkio- (tantiemi)sopimukset eivätkä myöskään tavanmukaiset vastavuoroisuuteen perustuvat, yhtiön tuottamaa voittoa koskettelevat sopimukset, kuten lisenssisopimukset, joissa rojaltimaksut on (osittain) sidottu yhtiön tuottamaan voittoon. Ks. AktG 292.2 §.

67 Mainituista sopimuksista ks. erityisesti *Friedlaender* 100 ss. Otsikolla *Gewinngemeinschaft* (238 §) sisältää myös *Itävallan* vuodelta 1965 oleva osakeyhtiölaki säännöksiä voitonsiirtoa sekä liikkeen vuokraamista tai muuta luovuttamista koskevien yrityssopimusten solmimisesta. Laki ei kuitenkaan sisällä AktG:n kaltaisia materiaalisia säännöksiä tällaisten sopimusten seuraamuksista yhtiön

Yrityssopimuksiin liittyviä materiaalisia säännöksiä käsitellään edempänä III osan kohdissa 3.—5.

1.4. Ranska

Ranskan yhtiölaki vuodelta 1966 (LSC), joka koskee osakeyhtiöiden lisäksi myös muita kaupallisia yhtiöitä,[68] ei suoranaisesti tunne konsernin käsitettä, mutta sisältää kohtia, joissa käytetään käsitteitä *tytäryhtiö (filiale)* ja *emoyhtiö (société mère)*. LSC 354—359 § sisältävät säännöksiä tytäryhtiöistä ja yhtiöiden keskinäisistä osakkuuksista. LSC 354 §:ssä säädetään, että mikäli yhtiö omistaa enemmän kuin puolet jonkun toisen yhtiön pääomasta, katsotaan jälkimmäinen yhtiö edellisen tytäryhtiöksi lain ko. alajakson (I.6.2.) säännöksiä sovellettaessa.[69]

LSC 355 §:n mukaan yhtiön omistaessa toisen pääomasta yli kymmenen prosenttia, mutta enintään puolet, katsotaan vastaavasti, että edellisellä yhtiöllä on *osakkuus (participation)* jälkimmäisessä.[70] Mainituissa yhteyksissä ei käytetä emoyhtiö käsitettä. Sitä vastoin lain tilintarkastusta koskevien säännösten yhteydessä (LSC 229.3 §) mainitaan emoyhtiö, joskaan sitä ei määritellä muutoin kuin viittaamalla LSC 354 §:ään.[71]

Ranskan yhtiölainsäädännössä on siten vain rajoitetusti kiinnitetty huomiota konsernisuhteisiin.[72] Kirjallisuudessakin niitä on käsitelty

---

itsensä, sen (vähemmistö)osakkeenomistajien ja velkojien oikeuksien turvaamiseksi.

[68] Näitä muita kaupallisia yhtiöitä ovat avoimet yhtiöt, kommandiittiyhtiöt ja ns. *Sarl-yhtiöt (Société à responsabilité limitée)*, jotka viimeksi mainitut vastaavat Saksan Liittotasavallan oikeuden *GmbH-yhtiöitä (Gesellschaft mit beschränkter Haftung)*. Vrt. myös Tanskan ApsL:n *anpartsselskab*. Suomalaisena terminä on käytetty *rajavastuuyhtiötä*.

[69] Kyseiset säännökset (LSC 356—359 §) sisältävät pakollista tilinpäätösinformaatiota ja yhtiöiden keskinäistä omistusta koskevia säännöksiä.

[70] LSC 358.1 §:n mukaan osakeyhtiö ei saa omistaa toisen osakkeita, mikäli jälkimmäinen omistaa yli 10 % edellisen osakkeista.

[71] Myös LSC 162—1 § sisältää termit emoyhtiö ja tytäryhtiö.

Verolainsäädännön yhteydessä katsotaan tytär-emoyhtiösuhteen syntyvän eräissä tapauksissa jo vähintään 10 %:n omistuksen perusteella. Lähemmin *Brachvogel* 19 ss.; *Leleux* Multinational 117 s.

[72] Ranskassa on kuitenkin vuonna 1970 annettu uusi konsernisuhteita koskeva lakiesitys: No. 1055 Proposition de Loi sur les groupes de sociétés et la protection des actionnaires et du personnel (ns. *Cousten* ehdotus). Sen voimaan saat-

vain vähäisessä määrin.[73] Tällöinkään ei terminologisesti yleensä puhuta konserneista, joita on pidetty tyypillisinä ja puhtaina saksalaisen oikeuden luomuksina, vaan *yhtiöryhmittymistä (groupes de sociétés).*[74] Käytetään myös termejä *yritysryhmittymä (groupe d'entreprises),* jolloin mukaan otetaan muutkin kuin yhtiömuotoiset yritykset, ja *teollisuusryhmittymä (groupe industriel),* jolla tarkoitetaan vain teollista toimintaa harjoittavaa yritysryhmittymää.[75]

Yhtiöryhmittymäksi kutsutaan kahden tai useamman yhtiön muodostamaa kokonaisuutta, jossa yhdellä yhtiöllä on määräämisvalta muihin ja joka kokonaisuus on yhteisen, hallitsevan yhtiön johdon alainen.[76] Yhtiöryhmittymä on useasti emoyhtiön ja yhden tai useamman tytäryhtiön muodostama kokonaisuus, jolloin emo-tytäryhtiösuhteella tarkoitetaan LSC 354 §:n mukaista enemmistöosakkuussuhdetta. Yhtiöryhmittymän katsotaan kuitenkin syntyvän myös muilla perusteilla kuin mainitun omistuksen pohjalta. Ryhmittymälle oleellinen määräämisvalta-alistussuhde voi syntyä myös välillisen osakkuuden, yhteisten osakkeenomistajien, hallintoelinyhteyden tms. perusteella.[77] Välttämättömäksi katsotaan kuitenkin, että hallitseva yhtiö tosiasiallisesti käyttää määräämisvaltaansa alistettuihin yhtiöihin nähden.[78]

---

taminen on kuitenkin viivästynyt ja näyttää ilmeisen epävarmalta liike-elämän piirissä herättämänsä vastustuksen johdosta. *Leleux* Multinational 118; *Goldmann* 1. Lakiesityksen sisällöstä lähemmin *Brachvogel* 199 ss.

[73] *Heede* 1.

Tyypillistä on myös, että saksalaiset tutkijat ovat olleet kiinnostuneita Ranskan »konsernioikeudesta». Tätä todistavat mm. *Heeden* ja *Brachvogelin* tutkimukset, joihin tämän esityksen puitteissa on Ranskan osalta pääasiallisesti nojauduttu — tosin välttämättömästikin ranskankielen olemattoman taidon johdosta. Varsin valaiseva on myös ranskalaisen *Leleux'n* englanninkielinen esitys teoksessa *Nationalism and the Multinational Enterprise* s. 101 ss. Lakitekstilähteenä on käytetty *Houin-Gravensteinin* saksankielistä käännöstä.

[74] *Brachvogel* 28.

[75] Toisinaan kahta viimeksi mainittua termiä käytetään rinnan ensin mainitun kanssa. *Brachvogel* 13 av. 80.

[76] *Brachvogel* 13 ja 26.

[77] *Heede* 8; *Brachvogel* 25.

[78] Ranskan kirjallisuudessa käytetty termi yhtiöryhmittymä vastaa siis suurin piirtein Saksan Liittotasavallan lansäädännön konserni-käsitettä. Yhtiöryhmittymän oleellisimpana tunnusmerkkinä on nimittäin juridisesti itsenäisten yhtiöiden kuuluminen yhteisen taloudellisen johdon alaisuuteen. Eroksi *Brachvogel,* 29, katsoo sen, että yhtiöryhmittymällä tarkoitetaan vain alistuskonsernia.

1.5 Itävalta, Italia ja Sveitsi

Itävallan vuodelta 1965 olevan osakeyhtiölain 15 §:ssä määritellään konserni ja konserniyritykset. Konserni on lainkohdan mukaan olemassa toisaalta silloin, kun juridisesti itsenäiset yritykset ovat taloudellisessa suhteessa (zu wirtschaftlichen Zwecken) yhteisen johdon alaisia, sekä toisaalta silloin, kun juridisesti itsenäinen yritys on osakeomistuksen tai muun seikan perusteella välittömästi tai välillisesti toisen yrityksen määräämisvallan alainen.[79] Lain konsernimäärittelyt vastaavat siten Saksan vuoden 1937 osakeyhtiölain sisältämiä säännöksiä.

Materiaaliset konsernisäännökset rajoittuvat Itävallan laissa erinäisiin yksittäisiin säännöksiin, kuten tilinpäätösinformaatiota (128 ja 131 §), omien ja emoyhtiön osakkeiden hankintaa (65 ja 66 §) ja äänioikeutta (114 §), hallintoneuvoston jäsenyyksien enimmäismäärää (86 §), osakkeenomistajien kyselyoikeutta (112 §) sekä tilintarkastajan esteellisyyttä (137 §) ja eräitä yrityssopimuksia (238 §) koskeviin säännöksiin.[80] Pidemmälle menevien konsernisäännösten osalta on tietoisesti jääty odottamaan oikeuden kehitystä ja kokemuksia ulkomailla, etenkin Saksan Liittotasavallassa ja yleensä EEC:n piirissä.[81]

Italian lain (Codice civile 16 marzo 1942) mukaan yhtiö on toisen tytäryhtiö (toisen kontrolloima) silloin, kun tuo toinen yhtiö välittömästi tai välillisesti muiden yhtiöiden kautta omistaa sen osakkeista niin suuren osan, että ne tuottavat ääntenenemmistön varsinaisessa yhtiökokouksessa (Art. 2359).[82] Materiaaliset konsernisäännökset koskevat yhtiön omien ja sen emoyhtiön osakkeiden hankintakieltoa (Art. 2357—2361) sekä laina- ja vakuuskieltoa yhtiön ja sen emo- tai tytäryhtiön johdolle (Art. 2624). Tilinpäätöksen yhteydessä vaaditaan erityisinformaatiota mm. konserniyhtiöiden keskinäisistä omistuksista, saatavista ja veloista sekä niille maksetuista osingoista ja koroista (Art. 2424—2429 bis).[83]

Rinnakkaiskonserni sitä vastoin kuuluu ranskalaisen terminologian mukaan yritysryhmittymän piiriin.

79 Lähemmin *Losert—Schiemer—Stadler* 12 ss.; *Kastner, Walther, Grundriss des österreichischen Gesellschaftsrechts, Wien 1974*, s. 21.

80 Lähemmin *Kastner* ibid. 22; ks. myös edellä kohta I.1.3.5. av. 67.

81 *Kastner* 4 s.; *sama Aktiengesetz 1965, JB 1965*, 394.

82 Säännös on uudistettu 7. 6. 1974 annetulla lailla (Nr. 216). Laki tuntee myös toiseen yhtiöön sidoksissa olevan yhtiön (osakkuusyhtiön). Tällaisen suhteen syntymiseen riittää yli 1/10:n tai pörssiyhtiön osalta yli 1/20:n osakeomistus.

83 *Henrich, Dieter — Cereghetti, Remo, Das italienische Aktienrecht*, 2. Auflage, *Frankfurt am Main 1976*, s. 34 s. ja 61 ss.

Sveitsin osakeyhtiöoikeus ei tunne konsernisäännöksiä. Suunnitteilla olevaan osakeyhtiölain osittaisuudistukseenkin sisältyvät konsernisäännökset ovat varsin vähäiset. Ns. Tschopp'in komitean ehdotuksen [84] Art. 4:ään sisältyy säännös, joka edellyttäen, että konsernista laaditaan yleisesti tunnustettujen liikeperiaatteiden mukainen konsernitilinpäätös (konsolidierte Jahresrechnung), johon sisältyvät kaikki koti- ja ulkomaiset enemmistöosakkuudet ja joka on ammattitilintarkastajan (eidgenössich diplomierter oder gleichwertig ausgewiesener Revisor) tarkastama, oikeuttaa emoyhtiön erinäisiin poikkeamisiin sen omaan tuloslaskelmaan muutoin sisällytettävän pakollisen informaation osalta (Art. 2 Ziff. 1—2 ja Art. 3 Ziff. 1—3). Jos taasen erillistä konsernitilinpäätöstä ei laadita, tulee ehdotuksen Art. 19 mukaan toimintakertomuksessa ilmoittaa yleisesti tunnustettujen liikeperiaatteiden mukaan laskettu konsolidoitu kokonaisliikevaihto, mikäli yhtiön omaisuus huomattavalta osaltaan käsittää toisten yritysten osuuksia.

1.6. EEC:n eurooppayhtiöehdotus

EEC:hen kuuluvien valtioiden kansallisia yhteisöoikeuksia koskevien harmonisoimistoimenpiteiden rinnalla on yhteisön piirissä 1960-luvun alkupuolelta lähtien työskennelty osakeyhtiömuotoon rakentuvan uuden yhtiömuodon luomiseksi.[85] Hollantilainen professori *P. Sanders* laati vuonna 1966 ehdotuksen ns. *eurooppayhtiötä (Societas Europea, S.E.)* koskevaksi lainsäädännöksi.[86] Ehdotuksen pohjalle rakentui 24. 6. 1970 valmistunut EEC-komission ehdotus eurooppayhtiötä koskevaksi asetukseksi.[87] Euroopan parlamentti hyväksyi 11. 7. 1974 lausuntonsa komission

---

[84] *Arbeitsgruppe* SAG 1973 30 ss.

[85] Suunnitellun eurooppayhtiöoikeuden tavoitteena on lujittaa ja parantaa EEC:n piiriin kuuluvien yritysten kilpailuasemaa — lähinnä amerikkalaisiin yrityksiin nähden — edesauttamalla kansalliset rajat ylittäviä fuusioita ja muita yritysten yhteistoimintamuotoja. Lähemmin *EEC* Proposed statute for S.E. 5 ss.; *Sanders* JBL 1968 187 ss.; *sama* CMLR 1971 30.

[86] Historiikista lähemmin esim. *Zweigniederlassungen* 27 ss.; *Ficker* JBL 1970 160 ss.; *Pipkorn* ZHR 1973 48 ss.; *Storm* CMLR 1967—68 265 s., 290.

[87] Eurooppayhtiötä koskeva lainsäädäntö on tarkoitus toteuttaa Rooman sopimuksen art. 235 nojalla ministerineuvoston yksimielisesti hyväksymän jäsenvaltioita välittömästi velvoittavan asetuksen turvin. Vrt. kuitenkin *Koppensteiner* Konzernrecht 433 av. 2 ja *Storm* CMLR 1967—68 272, joissa asetetaan epäilyksenalaiseksi mainitun menettelytavan mahdollisuus.

ehdotuksesta. Tämän lausunnon pohjalta valmistui komission tarkistettu ehdotus 30. 4. 1975.[88]

Tarkistetun ehdotuksen mukaan eurooppayhtiön voivat perustaa vähintään kaksi eri jäsenvaltion oikeusjärjestyksen alaista osakeyhtiötä joko sulautumalla toisiinsa tai muodostamalla holdingyhtiön. Eurooppayhtiö voidaan perustaa myös yhteisenä tytäryhtiönä. Tämä on mahdollista myös muille yhteisöille kuin osakeyhtiöille (art. 2).[89] Eurooppayhtiöt voivat puolestaan vastaavilla tavoilla olla mukana perustamassa uutta eurooppayhtiötä taikka voivat perustaa tytäryhtiön eurooppayhtiönä (art. 3). Eurooppayhtiö merkitään erityiseen eurooppatuomioistuimen pitämään rekisteriin ja yhtiöllä voi olla kotipaikka useammassakin kuin yhdessä jäsenvaltiossa (art. 5).[90]

Eurooppayhtiöehdotus perustuu suurelta osin eri jäsenvaltioiden voimassa oleviin osakeyhtiölainsäädäntöihin mutta sisältää myös uusia ratkaisumalleja, näin nimenomaan konsernien osalta.[91] Omintakeisten konsernisäännösten onkin arveltu muodostuvan malliksi kansallisille yhteisölainsäädännöille.[92] Euroopan parlamentin vuoden 1970 ehdotuksesta antamassa lausunnossa korostetaan olevan tärkeätä, että ehdotuksen mukaiset konsernisäännökset sisällytettäisiin jäsenvaltioiden kansal-

---

Eurooppayhtiöoikeuden suhteesta jäsenvaltioiden kansallisiin osakeyhtiöoikeuksiin *Burchard-Hüppe* Freundesgabe für Hengeler 48 s.; ks. myös *Koppensteiner* Konzernrerht 437 ss.

Vuoden 1970 asetusehdotuksen eroista Sandersin alkuperäiseen ehdotukseen *Sanders* CMLR 1971 29 ss.

88 Vuosien 1970 ja 1975 ehdotusten eroista *Europe Documents No 849, 12 May 1975.*

89 Yhteisö, joka ei ole minkään jäsenvaltion oikeusjärjestyksen alainen, ei siten voi olla mukana perustamassa eurooppayhtiötä. Holdingyhtiön luonteesta lähemmin edempänä kohdassa I.1.4.2.

90 Eurooppayhtiön perustamis- ja eräitä muita säännöksiä vuoden 1970 ehdotuksen mukaan on selostanut myös *Hultgren, Åke, Angående förslag till lag om ett europeiskt aktiebolag, JFT 1973* 570 ss.

91 Title VII, Groups of Companies, Articles 223—240 d.

92 *Ficker* JBL 1971 181. Toisin *Würdinger* Quo vadis? 259 ss. Suunnitteilla oleva eurooppayhtiölainsäädäntö on ollut virikkeenä myös YK:n piirissä heräteyille ajatuksille luoda erityinen maailmanlaajuinen *kansainvälinen yhtiö (International/Supranational Corporation, »cosmocorps»)* ja sitä koskeva kansainvälinen erityislainsäädäntö, joilla pyrittäisiin nykyisten monikansallisten konsernien saattamiseen kokonaisuutena yhtenäisen puitelainsäädännön ja (edes) jonkin asteisen kontrollin piiriin. *UNP* Multinational 93—94, 102.

liseen lainsäädäntöön, jotta vältettäisiin se, että konsernit, joihin eurooppayhtiö osallistuu, olisivat eri määräysten alaisia kuin sellaiset konsernit, joihin kuuluu ainoastaan kansallisia yrityksiä.[93]

Ehdotuksen art. 223.1 mukaan konsernin muodostavat hallitseva yhtiö (emoyhtiö) ja yksi tai useampi alistettu yhtiö (tytäryhtiö), jotka ovat yhteisen, emoyhtiön johdon alaisia. Lisäksi edellytetään, että ainakin yksi yhtiöistä on eurooppayhtiö. Muut konserniin kuuluvat yhtiöt voivat olla jäsenvaltioiden ulkopuolisiakin yhtiöitä.[94] Mikäli kaksi yhtiötä on art. 6 mukaisessa määräämisvalta-alistussuhteessa toisiinsa, oletetaan art. 223.2 mukaan, että yhtiöt muodostavat konsernin, ts. ovat myös yhteisen johdon alaisia.[95] Yhteisen johdon kriteereitä ei ole laissa tarkemmin määritelty, vaan kysymys on käytännössä esiintyvien moninaisten järjestelymahdollisuuksien johdosta jätetty eurooppatuomioistuimen vastaisen in casu harkinnan varaan.[96]

Mainitun art. 6.1 mukaan alistetulla yhtiöllä (dependent undertaking) tarkoitetaan juridisesti itsenäistä yhtiötä, johon toisella yhtiöllä (hallitseva yhtiö, controlling company) on välitön tai välillinen määräämisvalta.[97] Ainakin toisen yhtiöistä on oltava eurooppayhtiö. Art. 6.2 mukaan yhtiön katsotaan aina olevan alistetussa asemassa toiseen nähden, jos viimeksi mainitulla on välittömästi tai välillisesti a) määräämisvalta yli puoleen yhtiön kaikkien osakkeiden tuottamasta äänimäärästä tai b) mahdollisuus valita yli puolet yhtiön hallituksen tai hallintoneuvoston jäsenistä. Art. 6.3 mukaan määräämisvallan olemassaolo oletetaan, mikäli yhtiö omistaa välittömästi tai välillisesti osake-enemmistön toisessa yhtiössä. Olettamus on kuitenkin kumottavissa.[98] Art. 6.4 mukaan (hallitsevan) yhtiön osake-

---

93 *Würdinger* EuR 1/74 31.

94 *EEC* Proposed statute for S.E. 176.

95 Olettamus on kuitenkin yhtiöiden taholta kumottavissa. *EEC* Proposed statute for S.E. 176.

96 *EEC* Proposed statute for S.E. 175; *Burchard-Hüppe* Freundesgage für Hengeler 49.

97 Määräämisvalta-alistussuhde ei, ollakseen relevantti, välttämättä edellytä, että määräämisvaltaa todella käytetään; käytön mahdollisuuskin riittää. Toisaalta kuitenkin katsotaan, että mikäli yhtiö on sitoutunut olemaan käyttämättä omistamilleen osakkeille kuuluvaa äänioikeutta, ei tällaisten osakkeiden tuottamia ääniä oteta mukaan art. 6.2.(a) mukaista ääntenenemmistöä laskettaessa. *EEC* Proposed statute for S.E. 13.

98 *EEC* Proposed statute for S.E. 13 s.; *Burchard-Hüppe* Freundesgabe für Hengeler 50.

omistukseen lasketaan mukaan myös välillinen omistus, ts. siihen nähden alistetussa asemassa olevan yhtiön sekä sen tai alistetun yhtiön puolesta toimivan yhtiön omistamat osakkeet.[99]

Eurooppayhtiöehdotukseen sisältyy useita materiaalisia konsernisäännöksiä. Tytäryhtiön, vähemmistöosakkeenomistajien ja luotonantajien suojasäännöksiä selvitellään edempänä III osan kohdissa 3.—5. Näiden lisäksi sisältyy ehdotukseen säännökset konsernitilinpäätöksen laatimisesta ja sisällöstä (art. 196—202).

1.7. EEC:n konsernitilinpäätöksiä koskeva ohjesääntöehdotus

EEC:n piirissä on pitkään valmisteltu kansallisten yhteisöoikeuksien yhtenäistämistä. Vuonna 1968 hyväksyttiin ensimmäinen yhteisöoikeuden harmonisoimisohjesääntö, joka koskee rajoitetulla velkavastuulla toimivia yhtiöitä. Ohjesääntö sisältää säännöksiä muun muassa yhtiöitä koskevien tietojen julkisuudesta ja yhtiöiden puolesta tehtyjen sitoumusten pätevyydestä. Toinen ohjesääntö, joka koskee osakeyhtiön perustamista ja osakepääomaa, hyväksyttiin joulukuussaa 1976. Vuosina 1970—72 on yhteisön komissio jättänyt ministerineuvoston hyväksyttäväksi ehdotukset 3.—5. yhteisöoikeuden harmonisoimista koskeviksi ohjesäännöiksi, jotka koskevat muun muassa osakeyhtiöiden fuusiota, tilinpäätösten julkisuutta ja hallintoa. Viimeisin komission ohjesääntöehdotus, ehdotus 7. ohjesäännöksi, valmistui huhtikuussa 1976 ja koskee konsernitilinpäätösten laatimista.

Seitsemännen ohjesääntöehdotuksen konsernimääritelmät muistuttavat

---

Tarkistetusta ehdotuksesta on Euroopan parlamentin lausunnon perusteella jätetty pois vuoden 1970 ehdotukseen sisältynyt säännös siitä, että määräämisvaltasuhde voisi perustua myös sopimukseen, joka mahdollistaisi toiselle yhtiölle määräävän vaikutusvallan toisen yhtiön johtoon. *EEC* Amended proposal for S.E. 143.

99 Konsernisuhteen olemassaololle on ehdotuksen mukaan saatavissa myös virallinen eurooppatuomioistuimen vahvistus. Art. 225 mukaan eurooppayhtiö voi pyytää tuomioistuinta vahvistamaan, kuuluuko yhtiö lain mukaan konserniin (emo- tai tytäryhtiönä). Samoin voi jäsenvaltion lain alainen yhtiö pyytää vahvistusta sille, kuuluuko se tytäryhtiönä eurooppayhtiön johtamaan konserniin. Jollei vahvistuspyyntöä kuitenkaan esitetä ao. yhtiöiden taholta, voivat vahvistusta pyytää yhtiöiden (vähemmistö)osakkaat, velkojat tai työntekijät. Tuomioistuin ratkaisee asian kuultuaan ensin oletettuun konserniin kuuluvia yhtiöitä. Lähemmin *EEC* Amended proposal for S.E. 199 s.

eurooppayhtiöehdotuksen määritelmiä. Ehdotuksen mukaan konserni (group) muodostuu emoyhtiöstä (hallitseva yhtiö, dominant undertaking) ja yhdestä tai useammasta tytäryhtiöstä (alistettu yhtiö, dependent undertaking). Emo—tytäryhtiösuhde on olemassa, kun yhtiö kykenee välittömästi tai välillisesti käyttämään määräämisvaltaa toiseen yhtiöön. Emo-tytäryhtiösuhteen oletetaan olevan olemassa silloin, kun yhtiö välittömästi tai välillisesti a) omistaa enemmistön toisen yhtiön osakkeista, b) omaa äänten enemmistön toisessa yhtiössä tai c) kykenee valitsemaan yli puolet toisen yhtiön hallituksen tai hallintoneuvoston jäsenistä (art. 2). Ehdotuksessa kuitenkin edellytetään lisäksi, että emoyhtiö myös käytännössä käyttää tätä määräämisvaltaansa tytäryhtiöihin nähden »to the effect that all such undertakings are managed on a central and unified basis by the dominant undertaking» (art. 3). Tämänlainen yhteinen johto riittää yksinäänkin synnyttämään konsernin ilman, että siihen kuuluvat yhtiöt olisivat art. 2:n mukaisessa määräämisvalta-alistussuhteessa toisiinsa (art. 4). Kysymys on tällöin ns. horisontaalisesta konsernista (horizontal group) tai konsortiosta,[99a] jonka esikuvana selvästi ovat AktG:n säännökset rinnakkaiskonsernista.

1.8. Tanska

Tanskan vuoden 1930 osakeyhtiölaissa ei ollut säännöksiä konserneista.[100] Vuoden 1964 osakeyhtiölakitoimikunnan ehdotukseen, joka ei kuitenkaan johtanut lainsäädäntöön, sisältyi sitä vastoin konsernin, emoyhtiön ja tytäryhtiön määritelmät (82 §) sekä konsernitilinpäätöstä koskevia säännöksiä (81 §).[101] Ehdotuksen 82 § vastasi asialliselta sisällöltään melko tarkkaan Ruotsin vuoden 1944 osakeyhtiölain 221.1 §:ää.

Yhteispohjoismaiseen valmistelutyöhön perustuva ehdotus uudeksi osakeyhtiölaiksi valmistui Tanskan osalta vuonna 1969.[102] Ehdotus johti

---

99a *EEC* Ehdotus 7. ohjeeksi 45 ss.

100 Kirjallisuudessa konserneja on käsitellyt mm. *Gomard*. Hänen mukaansa konsernin muodostaa »flere selskaber, der ved aktiebesiddelse, stemmeretsregler, andre vedtaegtsbestemmelser eller aftaler er knyttet sammen og reelt undergivet samme ledelse». Oleellista konsernille on yhden yhtiön (emoyhtiön) määräämisvalta muihin yhtiöihin (tytäryhtiöihin). Lähemmin *Gomard* 59 s.

101 Konsernisäännöksiä sisältyi jo vuodelta 1942 olevaan *Krenchel'in* ehdotukseen uudeksi osakeyhtiölaiksi (forslag til lov om aktieselskaber); *Krenchel-Jacobsen* 12 s.

102 Betaenkning 540—1969 om en faellesnordisk aktieselskabslovgivning.

vuoden 1973 alussa lakiesitykseen,[103] joka hyväksyttiin valtiopäivillä varsin nopeasti. Tanskan uusi osakeyhtiölaki vahvistettiin 13. 6. 1973 ja tuli voimaan vuoden 1974 alusta.[104] Samaan aikaan tuli voimaan täysin uusi laki rajavastuuyhtiöistä (Lov om anpartsselskaber), jonka säätäminen oli tullut ajankohtaiseksi Tanskan liityttyä EEC:hen.

Sekä uuteen osakeyhtiölakiin että rajavastuuyhtiölakiin sisältyy konsernisäännöksiä. Emoyhtiötä, tytäryhtiötä ja konsernia koskevat määritelmät sisältyvät lakien 2 §:ään. Näitä säännöksiä kosketellaan lähemmin edempänä kohdassa I.3.

1.9. Norja

Norjan vuoden 1957 osakeyhtiölain 89 § sisälsi eräitä konsernia koskevia säännöksiä. Pykälän 2 momentin mukaan emoyhtiöllä tarkoitetaan osakeyhtiötä, joka omistaa vähintään kaksi kolmasosaa toisen yhtiön osakkeista tai osuuksista, taikka jolla muuten osakeomistuksen tai sopimuksen perusteella on määräämisvalta toisessa yhtiössä ja huomattava osuus sen toiminnan tuloksesta. Tytäryhtiöllä tarkoitetaan vastaavasti emoyhtiöön sanotussa suhteessa olevaa yhtiötä. Konsernilla tarkoitetaan pykälän 3 momentin mukaan »flere selskaper som står i slik sammenheng at det ene er morselskap og de andre datterselskaper til dette».[105]

Yhteispohjoismaisen valmistelutyön jälkeen ilmestyi Norjan ehdotus uudeksi osakeyhtiölaiksi vuonna 1970.[106] Ehdotukseen pohjautuva esitys uudeksi osakeyhtiölaiksi annettiin suurkäräjille 13. 12. 1974.[107] Esitys hyväksyttiin kesäkuussa 1976 ja laki tuli voimaan vuoden 1977 alusta.

---

103 Lovforslag nr. 171, 31. 1. 1973, til Lov om aktieselskaber. Samassa yhteydessä annettiin valtiopäiville esitys laiksi rajavastuuyhtiöistä (Lovforslag nr. 172, 31. 1. 1973, til Lov om anpartsselskaber).

104 Eräät säännökset astuivat voimaan jo 1. 8. 1973. Ks. DASL 162 §.

105 Konsernia koskeva materiaalinen perussäännös sisältyi lain 89.1 §:ään: »I morselskap skal det i tillegg till årsoppgjør etter foranstående bestemmelser fremlegges en balanse som viser selskapets stilling når konsernet betraktes som en regnskapsmessig enhet. Det som i §§ 87—88 er sagt om årsoppgjøret, får også anvendelse på konsernbalansen.» Pykälän 4 momentin mukaan kuningas saattoi antaa lähempiä määräyksiä konsernitaseesta. Ks. myös vuoden 1957 lain 73.3 §, 76.3 §, 81 §:n 13 ja 15—16 kohdat, 83.3 §, 84 §:n II 1 ja 3 sekä III 2 kohdat ja 92.1 §.

106 Innstilling om lov om aksjeselskaper.

107 Ot. prp. nr. 19 (1974—75) Om lov om aksjeselskaper.

Emoyhtiötä, tytäryhtiötä ja konsernia koskevat määrittelysäännökset sisältyvät lain 1:2 §:ään. Säännöksiä käsitellään lähemmin edempänä kohdassa I.3.

1.10. Ruotsi

Ruotsin vuoden 1944 osakeyhtiölain 221.1 §:ssä määriteltiin käsitteet emoyhtiö, tytäryhtiö ja konserni.[108] Lainkohdan säännökset olivat sittemmin esikuvana uusien pohjoismaisten osakeyhtiölakien konsernisäännöksille. Ruotsin oma ehdotus uudeksi osakeyhtiölaiksi valmistui vuonna 1971.[109] Hallituksen esitys annettiin valtiopäiville 10. 4. 1975.[110] Valtiopäiväkäsittelyn jälkeen uusi osakeyhtiölaki vahvistettiin 15. 12. 1975 ja tuli voimaan vuoden 1977 alusta. Sekä vuoden 1944 että vuoden 1975 osakeyhtiölain konsernimäärittelyjen osalta viitataan edempänä kohdassa I.3. esitettyyn.

---

[108] Muista konsernisäännöksistä ks. 1944 SABL 69.1, 100.3, 100.6, 101.1 A II 7 a) kohta, 101.2, 101.3, 102.2 A. 2. ja B. 2. kohdat, 103.2, 104, 107.2, 111.2, 113.2, 119.3, 126.2, 127.1, 174, 221.2 ja 223.2—3 §.

[109] SOU 1971:15, Förslag till aktiebolagslag m.m.

[110] Regeringens proposition 1975:103; sitä edelsi Lagrådsremiss den 23 august 1974 av förslag till ny aktiebolagslag.

2. KONSERNI SUOMEN LAINSÄÄDÄNNÖSSÄ JA KÄYTÄNNÖSSÄ

2.1. Lainsäädäntö

Suomen voimassa oleva osakeyhtiölaki ei sisällä säännöksiä konserneista eikä konserniyhtiöstä.[1] Muukaan lainsäädäntö ei suoranaisesti tunne konserneja. Kuitenkin on löydettävissä eräitä yksittäisiä lainkohtia, jotka asiallisesti koskevat erityisesti konsernitilanteita ja ovat siten ilmeisen läheisiä konserniajattelulle.

Vuoden 1969 pankkilainsäädännössä on eräitä tällaisia säännöksiä. Pankkilait tuntevat ns. *omistusyhteisön,*[2] joskaan eivät sitä lähemmin määrittele. Käytännössä tärkein omistusyhteisömuoto on ns. holdingyhtiö, joka puolestaan on — kuten edempänä lähemmin selviää — varsin tyypillinen konserniyhtiömuoto.[3] Tavanomaisin pankkitoiminnassa ilmenevä omistusyhteisö on pankin välittömästi tai välillisesti omistama osakeyhtiö, jonka toiminta rajoittuu arvopapereiden, lähinnä osakkeiden, sekä kiinteistöjen omistamiseen.[4]

Pankkilait antavat pankeille vain rajoitetun oikeuden omistussijoituksiin ts. varojen sijoittamiseen muiden yhteisöjen osakkeisiin ja osuuksiin sekä kiinteistöihin.[5] Pyrkimys estää näiden sijoitusrajoitusten kier-

---

1 Onkin ilmeistä, että mikäli konsernisuhteissa ilmeneviä kysymyksiä pyritään ratkomaan osakeyhtiölakiin vedoten, joudutaan kannanotoissa vetoamaan yleisiin yhtiöoikeudellisiin oikeusperiaatteisiin. *Caselius—Heikonen—Huttunen* I 165; vrt. myös *Friedlaender* 2.

2 LPL 26, SPL 32, OPL 23 ja KPL 25 §.

3 Myöskään pankkilainsäädännön esitöissä ei selvitetä omistusyhteisön tunnusmerkkejä. Eräässä kohdin käytetään termiä »holdingyhteisö». *Kom 1967: A 8* 41.

4 Lähemmin *Koski* LM 1972 945 ss.; myös *Erma* 237 av. 2 ja 238 s.

5 Rajoituksista lähemmin LPL 22—29, SPL 28—35, OPL 19—26 ja KPL 21—27 §; vrt. PSPL 21 ja 23 §. Lainkohtien sisällöstä *Erma* 206 ss.; *Koski* LM 1972 932 ss. Lainkohdista pankin vaikutusvaltarajoituksina vrt. edempänä kohta 3.3.1.1. av. 32.

täminen omistusta ketjuunnuttamalla [6] on johtanut siihen, että pankkilaeissa rinnastetaan mainittujen omistusyhteisöjen kautta suoritetut sijoitukset pankin nimissä suoritettuihin.[7]

Omistusyhteisösäännöstön voidaan katsoa ilmentävän konserniajattelua. Pankki omistusyhteisöineen muodostaa lain asianomaisten rajoitussäännösten kannalta yhden ainoan kokonaisuuden, vaikkakin muodollisesti on kysymys useammasta juridisesti erillisenä olemassa olevasta yhteisöstä ja näiden omista erillisistä sijoituksista. Taustana on myös se tosiasia, että pankki voi toimia ja toimii omistuksen perusteella määräämisvallassaan olevan yhteisön kautta samoin tosiasiallisin vaikutuksin kuin suoraan omissa nimissään.[8] Pankki omistus- ym. apuyhtiöineen [9] muodostaa yhden ainoan taloudellisen kokonaisuuden, jossa määräämisvaltaa sijoitusten niin kuin muidenkin toimintojen suhteen käyttää viime kädessä pankki ja sen johto.

Säännöksen luotonannosta samalle henkilölle voidaan myös sanoa ilmentävän konserniajattelua. Pankki »ei saa *samalle henkilölle tai olennaisessa taloudellisessa etuyhteydessä oleville henkilöille* antaa luottoa eikä takauksia niin suuressa määrin, että siitä voi aiheutua vaaraa pankin vakavaraisuudelle».[10] Pankin on siis otettava huomioon — paitsi kulloistakin yksittäistä luotonsaajaa — myös ne henkilöt, jotka ovat »olen-

---

[6] *Kom 1967: A 8* 41 s. Omistusten ketjuunnuttaminen on sinänsä käytännön liike-elämässä varsin usein havaittavissa oleva ilmiö. Myös *Erma* 236.

[7] Esim. LPL 26.1 §:n mukaan »Mikäli liikepankki omistaa osakkeita tai osuuksia omistusyhteisössä, jonka tarkoituksena on 22—25 §:ssä tarkoitettujen osakkeiden ja osuuksien sekä kiinteistöjen omistaminen, on 22 §:n 2 momentissa mainittua suhdelukua laskettaessa näiden omistusyhteisöjen omistamat, sanotussa momentissa tarkoitetut osakkeet ja osuudet luettava pankin omistamiksi samassa suhteessa kuin pankin omistamat omistusyhteisön osakkeet ja osuudet ovat omistusyhteisön osake- tai osuuspääomasta.» Pykälä sisältää edelleen kaksi muuta momenttia, joissa pankin välittömiin omistussijoituksiin laissa määrätyllä tavalla rinnastetaan välilliset, omistusyhteisöjen kautta suoritetut sijoitukset. Vastaavanlaiset säännökset sisältyvät SPL 32, OPL 23 ja KPL 25 §:ään. Lähemmin *Erma* 234 ss.

Jos pankki omistaa omistusyhteisön kokonaan ja omistusyhteisö puolestaan omistaa vain sijoitusrajoitusten alaista omaisuutta, otetaan viimeksi mainittu omaisuus kokonaisuudessaan mukaan sijoitusrajoitusten alaista pankin omaisuutta laskettaessa.

[8] *Erma* 242.

[9] Apu- l. tytäryhtiöistä pankkitoiminnassa *Koski* LM 1972 945 ss.

[10] LPL 40, SPL 49, OPL 41 ja KPL 40 §.

naisessa taloudellisessa etuyhteydessä» tämän kanssa.[11] Läheisten sukulaisten pankille olevien vastuiden yhteenlaskemisen lisäksi on tällöin selvästikin kysymys ainakin omistajan ja omistettavan katsomisesta yhdeksi kokonaisuudeksi kumman tahansa pankille olevan vastuun kokonaismäärää arvioitaessa.[12] Niinpä osakeyhtiö ja sen omistama toinen osakeyhtiö on lainkohdan mukaan katsottava olennaisessa taloudellisessa etuyhteydessä oleviksi henkilöiksi, joille tapahtuvaa luotonantoa on arvosteltava yhtenä kokonaisuutena ko. vastuiden merkitystä pankin vakavaraisuudelle arvioitaessa.

Muussakin lainsäädännössä on löydettävissä läheisesti konserniajatteluun liittyviä säännöksiä. Niinpä *valtionenemmistöisten osakeyhtiöiden toiminnan tarkastuksesta annetun lain (968/47) 1 §*:n mukaan valtiontalouden tarkastusvirastolla on oikeus valvoa ja tarkastaa paitsi sellaisen osakeyhtiön toimintaa, jonka osakkeista valtio omistaa enemmän kuin puolet, myöskin »*osakeyhtiöitä, jonka osakkeista tässä tarkoitetut osakeyhtiöt tai ne ja valtio omistavat yhteensä enemmän kuin puolet*».[13] Mainitut yhtiöt katsotaan valtionenemmistöisten osakeyhtiöiden (valtionyhtiöiden) tytäryhtiöiksi.[14] Siteerattu säännös on ilmaus siitä, että myös valtionyhtiöt käytännössä muodostavat konserneja. Niiden yhteydessä valtio käyttää omistajalle kuuluvaa määräämisvaltaa ainoastaan emoyhtiössä.[15] Itse konserni muodostuu valtionyhtiöstä (emoyhtiö) ja sen tytäryhtiöistä.

Kehitysaluerahasto Oy — Utvecklingsområdefonden Ab -nimisestä

---

11 Henkilöllä tarkoitetaan lainkohdassa sekä juridista että luonnollista henkilöä. *Erma* 312.

12 Säännöksellä ymmärretään »esimerkiksi sitä, että luonnollinen henkilö osakeyhtiön omistajana, pääosakkaana, ja kysymyksessä oleva osakeyhtiö ovat pankille antamiensa sitoumusten suhteen katsottava yhdeksi kokonaisuudeksi ja tilannetta on arvosteltava sen mukaan, kuinka suuri heidän yhteinen vastuunsa pankille on». *Erma* 312.

13 Tarkastusoikeus perustuu siis osake-enemmistön omistukseen. Käytännössä tähän osake-enemmistöön liittyy yleensä myös ääntenenemmistö ao. tytäryhtiön yhtiökokouksessa. Eräistä valtionyhtiöistä on lisäksi säädetty erityislakeja, joissa yleensä edellytetään osake- ja ääntenenemmistön säilyttämistä valtiolla.

14 Valtiontalouden tarkastusvirastolla ei ole oikeutta tarkastaa näiden tytäryhtiöiden tytäryhtiöitä.

15 Ks. *VNp, joka sisältää valtion yhtiöiden neuvottelukunnan ohjesäännön* (469/58), 3 §: »Valtion määräämisvallassa olevilla osakeyhtiöillä tarkoitetaan tässä ohjesäännössä yhtiöitä, joissa valtio tai sen laitokset välittömästi omistavat osakeenemmistön.»

osakeyhtiöstä annetun lain 8 §:ssä, sellaisena kuin se on 18 päivänä heinäkuuta 1975 annetussa laissa (577/75), säädetään, että sanotúlla yhtiöllä on oikeus antaa tarvittaessa vastavakuutta vaatimatta omavelkaisia takauksia »*sellaisen yrityksen, jonka osake- tai osuuspääomasta se omistaa yli puolet,* tuotannollista toimintaansa varten ottamien lainojen ja niissä sovittujen ehtojen täyttämisen vakuudeksi». Lainkohdalla pyritään asiaa koskevan hallituksen esityksen mukaan nimenomaan siihen, että »takausten antaminen yhtiön tytäryrityksille tulisi mahdolliseksi».[16]

Konsernisuhteelle tyypillistä määräämisvalta-ajattelua sisältyy myös *lakiin ulkomaalaisten sekä eräiden yhteisöjen oikeudesta omistaa ja hallita kiinteätä omaisuutta ja osakkeita (219/39).* Lain 1—3 §:n mukaanhan ulkomaalaiseen ja ulkomaiseen yhteisöön rinnastetaan muun muassa suomalainen osakeyhtiö, jonka yhtiöjärjestykseen ei ole sisällytetty ns. ulkomaalaispykälää, jonka mukaan ulkomaalaiset ja ulkomaiset yhteisöt, sekä kotimaiset ns. vaaralliset yhteisöt saavat omistaa yhtiön osakkeita enintään 20 prosenttia ja äänestää yhtiökokouksessa enintään viidennellä osalla kokouksessa edustettujen osakkeiden yhteenlasketusta äänimäärästä.

Verolainsäädäntömme ei sisällä erityisiä konsernisäännöksiä.[17] Verotuksessa konserni ei ole itsenäinen verosubjekti, vaan kutakin konserniin kuuluvaa yritystä verotetaan erikseen.[18] Kuitenkin eräät yksittäiset verotussäännökset sisältävät jossain määrin konserniajattelua tai tulevat muutoin sovellettaviksi nimenomaan konsernitilanteissa.

VerL 73.1 §:n tarkoituksena on ehkäistä ns. peitelty voitonsiirto [19] ulkomaille. Säännöksen mukainen verovelvollisen tulon oikaisu tulee kysymykseen tilanteessa, jossa »*verovelvollinen on jollekulle, joka taloudellisesti osallistuu hänen yritykseensä tai jolla on vaikutusvaltaa sen johtoon taikka jonka yritykseen hän taloudellisesti osallistuu tai jonka yrityksen johtoon hän voi vaikuttaa,* myynyt tavaroita käypää alempaan hintaan tai häneltä ostanut tavaroita käypää korkeampaan hintaan taikka muutoin hänen kanssaan sopinut ehdoista, jotka poikkeavat siitä, mitä toisistaan riippumattomien yritysten välillä olisi sovittu». Säännöksen soveltamisen

---

16 *HE 222/74* s. 2.

17 Ks. kuitenkin edempänä mainittu EVL 6.3 §.

18 Myös oikeuskäytännössä on pidetty tiukasti kiinni osakeyhtiön itsenäisestä verovelvollisuudesta. *Tikka* 266 ss.; *Sama* Verotus 1974 105 ja erityisesti siinä mainittu KHO 69 II 580.

päätunnusmerkit,[20] so. taloudelliseen osallistumiseen perustuva riippuvuus[21] kahden yhtiön välillä tai toisen yhtiön vaikutusvalta (määräämisvalta) toisen toimintaan (johtoon) sekä tavallisuudesta poikkeavat kauppa- tai muut sopimusehdot yhtiöiden välillä, ovat tyypillisiä nimenomaan konsernissa. Säännös soveltuu yhtä hyvin tilanteeseen, jossa ulkomaisella (emo)yhtiöllä on Suomessa tytäryhtiö, kuin tilanteeseen, jossa kotimaisella (emo)yhtiöllä on ulkomainen tytäryhtiö.

Vastaavanlainen peiteltyä voitonsiirtoa koskeva säännös sisältyy nykyisellään myös *Suomen ja useiden ulkovaltain välillä tehtyihin tulon ja omaisuuden kaksinkertaisen verotuksen ja veron kiertämisen estämistä koskeviin sopimuksiin.* Kiinteässä yhteydessä keskenään oleviksi yrityksiksi — joihin sopimusten mukaista tulon oikaisua voidaan soveltaa — katsotaan mm. eri sopimusvaltioissa olevat yritykset, joista toinen välittömästi tai välillisesti osallistuu toisen johtoon tai valvontaan taikka omistaa osan sen pääomasta.[22] Vastaavanlaiset nimenomaan konsernisuhteelle tyypilliset soveltamiskriteerit, so. taloudellinen osallistuminen yritykseen tai vaikutusvalta sen johtoon, sisältyvät myös *TVL 52.2 §:ään* (aik. TOL 37.2 §), joka koskee ulkomaalaisista riippuvaisen kotimaisen verovelvollisen varallisuusverotusta.[23]

Konsernisuhteisiin soveltuviin kuuluvat myös *VerL 57.1 §:n* säännös ns. peitellyn osingonjaon sekä *VerL 56 §:n* ja *LiikevaihtoveroL 48 §:n* säännökset näennäisoikeustointen ja verotuksen välttelemisyritysten huomioon ottamisesta verotuksessa.[24] *EVL 6 §:n 5 kohdan* säännös kotimaisen

---

19 Peitellystä voitonsiirrosta edempänä kohta II.3.10.1.3.

20 Lisäksi edellytetään verotettavan tulon jäämistä kotimaisen yhtiön osalta mainittujen seikkojen johdosta pienemmäksi kuin se muuten olisi ollut. Lähemmin *Andersson* Kommentaari 99 ss.; *Tikka* Vuositulos 27 ss.; *Tunturi* Verotus 1973 105 ss. ja 169 ss.

21 »Lain tarkoittama riippuvuussuhde lienee aina olemassa, jos ulkomaiset intressentit, joiden edut ovat samansuuntaisia, osake-enemmistön perusteella voivat käyttää päätäntävaltaa kotimaisessa yrityksessä.» *Andersson* Kommentaari 99.

22 Ks. esim. *Brasilian* ja *Italian* kanssa tehtyjen sopimusten 9 artikla (sopimussarja 2/74 ja 37/74). Säännöksien esikuvana on OECD:n vuodelta 1963 olevan mallisopimuksen 9 artikla; *Tikka* Vuositulos 28 ss.

23 Säännöksen analogisesta soveltamisesta tuloverotuksen puolella nimenomaan ulkomainen emoyhtiö — kotimainen tytäryhtiö tilanteissa *Tikka* Vuositulos 51; *Tunturi* Verotus 1973 170 s.; KHO 62 II 696 ja KHO 68 B II 564.

24 VerL 3 §:n, VerA 2 §:n ja TVL 4.1 §:n yhtymäsäännösten osalta ks. edempänä kohta 1.5.

osakeyhtiön tai osuuskunnan kotimaiselta osakeyhtiöltä tai osuuskunnalta saamien osinkojen ja osuuspääoman korkojen verovapaudesta, samoin kuin *tappiontasauksesta tuloverotuksessa annetun lain 6 §:n* säännös yhteisön ja yhtymän tappion vähentämisestä osakkeiden tai osuuksien enemmistön omistajan vaihtumisen jälkeen ja *7 §:n* säännös tappion vähentämisestä yhteisön sulautuessa sen osake- tai osuuksien enemmistön omistavaan yhteisöön, kuuluvat niin ikään säännöksiin, joiden soveltaminen tulee kysymykseen erityisesti konsernitilanteissa.

Suhdannetalletuksia koskevassa lainsäädännössä on otettu huomioon konsernitilanteet ja niiden mahdollisuus. *Suhdannetalletusten käyttämisestä annetun lain (527/71) 4 §:n* säännöksellä nimittäin mahdollistetaan yrityksen suhdannetalletuksen käyttäminen myös toisen kotimaisen yrityksen (osakeyhtiön tai osuuskunnan) puitteissa sijoittamalla varat tällaisen yrityksen osake- tai osuuspääomaan viimeksi mainittua yritystä perustettaessa tai laajennettaessa. Vastaavanlainen säännös sisältyy *investointirahastoista annetun lain (309/64) 3.2 §:ään.*

Viimeisin EVL:n muutos, 29 päivänä joulukuuta 1976 annettu *laki elinkeinotulon verottamisesta annetun lain muuttamisesta (1094/76),* koskettelee nimenomaan holdingyhtiöitä ja konserneja. Muutos sisältää edellä mainitun ns. ketjuverotuksen estämistä koskevan säännöstön (EVL 6 §:n 5 kohta) tarkistamisen. Uudelleen muotoillulla säännöstöllä pyritään hallituksen esityksen mukaan estämään osinkojen ja osuuspääomien verovapaa kartuttaminen »sellaisiin *holdingyhtiöihin,* jotka eivät ole elinkeinotoiminnan harjoittamisen vuoksi perusteltavissa».[25] Tällaiseksi yhtiöksi katsotaan EVL 6 §:n uuden 3 momentin mukaan »kotimainen osakeyhtiö ja osuuskunta, jonka pääasiallinen toiminta käsittää arvopapereiden omistamista ja hallintaa taikka jonka toiminta sen harjoittaman muun liiketoiminnan vähäisyyden vuoksi on tosiasiallisesti verrattavissa pääasiallisesti arvopapereiden omistamista ja hallintaa harjoittavan osakeyhtiön tai osuuskunnan toimintaan». Tällaisten holdingyhteisöjen saamat osingot ja osuuspääoman korot ovat vastaisuudessa verosta vapaata tuloa vain siltä osin kuin asianomainen yhteisö jakaa niitä vastaavan määrän osinkona tai osuuspääoman korkona osakkeenomistajilleen tai jäsenilleen. Uusi verotuskohtelu ei kuitenkaan koske muun muassa sellaista osakeyhtiötä tai osuuskuntaa (holdingyhteisöä), »joka huolehtii lii-

[25] *HE 103/76* s. 2. Holdingyhtiö-termiä ei mainita itse laissa.

ketoimintaa harjoittavan *konsernin* organisaatiosta, rahoituksesta, ostoista tai muista tämänkaltaisista yhteisistä tehtävistä konsernin lukuun». Laissa mainitaan tässä kohdin ensi kertaa käsite konserni, jota kuitenkaan ei lähemmin määritellä edes hallituksen esityksen perusteluissa.[26]

2.2. Kirjallisuus

Suomen yhteisöoikeudessa on päähuomio perinteisesti kiinnitetty yksittäisiin yhteisömuotoihin ja niiden piirissä ilmenevään problematiikkaan. Yhteisöjen yhteistyöryhmittymät ja muut yhteistoimintamuodot ovat sitä vastoin jääneet suurempaa huomiota vaille. Myös konserneja, konserniyhtiöitä ja niihin liittyviä kysymyksiä on kotimaisessa kirjallisuudessa pohdittu vain vähäisessä määrin — siitäkin huolimatta, että konsernikysymykset on sinänsä mielletty omaksi ongelmakentäkseen.[27]

Oppikirja *Caselius—Heikonen—Huttunen* sisältää lyhyen esityksen konsernikysymyksistä.[28] Kirjassa todetaan muun muassa, että milloin osakeyhtiö omistaa valtaosan toisen osakeyhtiön osakkeista, nimitetään edellistä usein emoyhtiöksi ja jälkimmäistä tytäryhtiöksi. Tytäryhtiöitä voi olla useampiakin kuin yksi ja tytäryhtiöillä voi vuorostaan olla tytäryhtiöitä. »Näin nämä osakeyhtiöt, jotka ovat ikään kuin sukulaisuussuhteissa toisiinsa, muodostavat yhtenäisen johdon ja määräämisvallan alaisena osakeyhtiöperheen, konsernin.»[29] Edelleen kirjassa katsotaan konsernin syntyvän myös siten, että samat henkilöt perustavat joukon eril-

---

[26] Lähemmin määrittelemättömän konserni-käsitteen käyttö ennakoinee edempänä selvitettävää osakeyhtiölain uudistusta taikka erityistä konserniverotusta koskevaa uutta lainsäädäntöä.

[27] Esim. *Havansi, Erkki, Lunastuslausekkeista osakeyhtiöiden yhtiöjärjestyksissä, Hämeenlinna 1970, s. 60:* Emoyhtiö-tytäryhtiösuhteessa »monet osakeyhtiöoikeudelliset ongelmat näyttäytyvät toisenlaisina kuin muulloin, ja lisäksi ET-suhde synnyttää lukuisia erikoisongelmia, joita ei esiinny tämän suhteen ulkopuolella. Tällä kohtaa on jopa puhuttu 'nykyajan osakeyhtiöoikeuden tärkeimmistä ja samalla vaikeimmista ongelmista.'»

[28] *Caselius—Heikonen—Huttunen I* 119 ss. ja 162 ss.

[29] *Caselius—Heikonen—Huttunen I* 162; vrt. *Olsson* Yhtiöoikeus 24, jossa konsernisuhteella tarkoitetaan sitä, »että osakeyhtiö omistaa yli puolet yhden tai useamman toisen yhtiön osakkeista».

lisiä osakeyhtiöitä, joilla on yhteinen johto. Koska yhtiöt tällöin eivät ole ketjussa, vaan rinnakkain, puhutaan sisaryhtiöistä.[30]

Raninen katsoo konsernin syntyvän siten, että osakeyhtiö perustaa tytäryhtiöitä, jotka liittyvät pää- eli emoyhtiön toimintaan tai siten, että yhtiöt yhdessä perustavat tytäryhtiöitä osakeyhtiömuotoisina saavuttaakseen siten hallinnollisia, kaupallisia tai muita etuja.[31]

Oikeudellisessa kirjallisuudessa on eri yhteyksissä käytetty termejä konserni, konsernisuhde, emoyhtiö (emäyhtiö, pääyhtiö), tytäryhtiö tai sisaryhtiö määrittelemättä käytettyjen käsitteiden sisältöä.[32] Toisaalta käytetään varsin väljiä määritelmiä. *Huttusen* mukaan emoyhtiöllä tarkoitetaan yleensä yhtiötä, josta toinen yhtiö on riippuvainen. Tällöin nimitetään jälkimmäistä yhtiötä tytäryhtiöksi.[33] *Taxell* käyttää useissa yhteyksissä termejä tytäryhtiö, emoyhtiö ja konsernisuhde. Hän esittää myös kriteerejä siitä, milloin osakeyhtiöllä voidaan katsoa olevan määräämisvalta toiseen osakeyhtiöön.[34] *Drockila* ja *Olsson* viittaavat konsernisuhteista puhuessaan Ruotsin lain (1944 SABL 221 §) konsernimääritelmiin.[35] *Voipion* mukaan konsernisuhteen keskeinen kriteeri on niin vahva intressiyhteys eri osakeyhtiöiden välillä, että »konsernia hallitsevat voivat vapaasti määrätä, minkä konserniyrityksen puitteissa voitto kerätään, tai tasata yritysten välisiä tuloksia».[36] Myös muissa vero-oikeudellisissa esityksissä konsernin — usein implisiittisesti — katsotaan muodostuvan samaan taloudelliseen kokonaisuuteen kuuluvista yrityksistä tai intressiyhteydessä olevista yrityksistä.[37] Nimenomaan vero-oikeudessa käytetään myös termiä konserniavustus, jolla kuitenkaan ei ole täsmällistä sisältöä.[38] Tunnusmerkillisesti konserniavustukset ovat nimenomaan

---

30 *Caselius—Heikonen—Huttunen I* 162.

31 *Raninen* 4.

32 Esim. *Cederberg* LM 1934 2; *Sama* Revision 40; *Sama* JFT 1942 109 ss.; *Cederberg—Ylöstalo* 12; *Kyläkallio* Vastuu 26, 55, 74 ja 159; *Sama* Pätemättömyydestä 183; *Kilpi* Kahdenkertainen verotus 63, 69 ja 219; *Andersson* Kommentaari 99; *Sama* Verotus 1971 99.

33 *Huttunen* Yhdenyhtiö 4.

34 *Taxell* JFT 1959 281 ss.; *Sama* Aktierätt 50 s.

35 *Drockila* LM 1966 594; *Olsson* JFT 1950 165.

36 *Voipio* 101. Toisaalla Voipio toteaa, että »Suomen oikeuden kannalta ei saavutettane oleellista hyötyä nimittämällä eräitä intressiyhteystapauksia konserniksi, koska sanottua käsitettä ei ole laissa määritelty.» *Voipio* 44 av. 2.

37 *Andersson* Resultatutjämning 19 s.; *Tikka* 283 ja 291.

38 Esim. *Tikka* 291; *Voipio* Kiertämisestä 179, 203; myös *Kom 1969:A 20* 154.

emo-, tytär- tai sisaryrityssuhteessa olevien yritysten välisiä hyvityksiä ja veloituksia, jotka useimmiten liittyvät kyseisten yritysten välisiin tavara- ja palvelusuoritteisiin ja niiden (normaalista poikkeavaan) hinnoitteluun.[39]

2.3. Oikeuskäytäntö

Oikeuskäytännöstä löytyy vuodelta 1929 kolme korkeimman oikeuden ratkaisua (KKO 1929 II 638—640), joissa konkurssissa valvotun saatavan vahvistamista harkittaessa on konsernisuhteen olemassa olemiselle annettu — lain nimenomaisten säännösten puuttuessakin — ratkaiseva merkitys. Kaikki oikeustapaukset liittyvät Svenska Tändsticks AB konserniin tytäryhtiönä kuuluneen AB C. Toll Oy:n konkurssiin. Sekä mainittu emoyhtiö että sen kaksi muuta tytäryhtiötä, Oy Haapa Ab ja Export Ab Norden olivat eri oikeudenkäynnissä joutuneet näyttämään toteen Ab C. Toll Oy:n konkurssissa valvotut saatavat.

Viipurin raastuvanoikeus vahvisti konkurssipesän varoista maksettavaksi sekä emo- että tytäryhtiöiden saatavat. Viipurin hovioikeus kuitenkin kumosi RO:n päätökset. HO katsoi »Ab C. Toll Oy:n Svenska Tändsticks Ab:n apuyhtiönä olleen taloudellisessa suhteessa siinä määrin riippuvaisen äskenmainitusta osakeyhtiöstä, ettei viimeksi sanottua osakeyhtiötä voitu pitää Ab C. Toll Oy:n todellisena velkojana». Samoin HO katsoi Oy Haapa Ab:n ja Ab C. Toll Oy:n Svenska Tändsticks Ab:n apuyhtiöinä olleen taloudellisessa suhteessa siinä määrin riippuvaisia viimeksi mainitusta osakeyhtiöstä, ettei Oy Haapa Ab:n saatavaa voitu pitää todellisena. Vastaavasti Export Ab Norden'in saatavan osalta HO katsoi tytäryhtiöiden taloudellisessa suhteessa olleen siinä määrin epäitsenäisessä asemassa keskenään, ettei valvottua saatavaa voitu pitää todellisena.

Korkein oikeus puolestaan katsoi selvitetyksi, että konkurssiyhtiö »vain näennäisesti oli ollut erityinen yhtiö, mutta tosiasiallisesti Svenska Tändsticks Ab:n omistama ja sen taloudellisia tarkoituksia varten toimiva, itsenäisen hallinnon alainen haaraliike, minkä vuoksi ja kun Svenska Tändsticks Ab:lla ei siis voinut olla saamista Ab C. Toll Oy:n nimessä olleesta, konkurssiin luovutetusta omaisuudesta, KKO katsoi,

[39] Konserniavustusten luonne liiketapahtumana on sekä vero-oikeuden että liiketalouden puolella todettu varsin epäselväksi. Erityisesti *Ikkala—Andersson—Nuorvala* 36; *Voipio* 101 ss.; *Sihto* Tilintarkastus 1971 20 ss.

ettei oltu esitetty syytä muuttaa HO:n tuomion lopputulosta». Vastaavilla perusteilla KKO hylkäsi myös tytäryhtiöiden saatavat konkurssiin joutuneelta tytäryhtiöltä. Huomattavaa on, että kanteiden hylkäämisperuste muuttui KKO:ssa. Kun HO hylkäsi kanteet siitä syystä, ettei se pitänyt saatavia »todellisina», KKO katsoi, ettei kantajilla »voinut olla saamista konkurssiin luovutetusta omaisuudesta» koska konkurssiyhtiö »vain näennäisesti oli ollut erityinen yhtiö».

Mainitut oikeustapaukset — jotka kylläkin näyttävät jääneen laatuaan ainutkertaisiksi — muodostavat melkoisen poikkeuksen periaatteesta, jonka mukaan osakeyhtiö on varallisuutensa ja vastuidensa puolesta omistajistaan täysin erillinen oikeussubjekti.[40]

Myös verovelvollisuuden osalta on oikeuskäytännössä pidetty tiukasti kiinni osakeyhtiön itsenäisyydestä. Niinpä tytäryhtiön on katsottu olevan verovelvollinen nimissään harjoitetusta liiketoiminnasta, vaikka yhtiön liiketoiminta onkin viety emoyhtiön kirjanpitoon ja sitä on harjoitettu emoyhtiön lukuun (KHO 69 II 580). Edellä mainitut VerL 56 ja 57.1 §:n säännökset ovat käytännössä osoittautuneet vaikeasti sovellettaviksi konsernitilanteissa.[41] Jälkimmäinen ei esimerkiksi sovellu tilanteeseen, jossa osakas (emoyhtiö) antaa tytäryhtiölleen korottoman lainan eikä tilanteeseen, jossa osakeyhtiö antaa korottoman lainan sisarosakeyhtiölleen.[42]

---

40 Oikeustapauksissa kuvastuvat samat näkökohdat kuin USA:n oikeudessa tunnetussa ns. Deep Rock doctrine'ssa, jota on sovellettu yhdenyhtiöiden konkurssitapauksissa: esim. emoyhtiön valvomat saatavat, myös reaalivakuuksin turvatut, on epätodellisina ja näennäisinä voitu syrjäyttää ja jättää huomioon ottamatta muiden »todellisten» velkojien aseman turvaamiseksi. Lähemmin *Lattin* 81 s. Vrt. osakeyhtiölakiehdotukseen liittyviä ehdotuksia etuoikeusasetuksen 4 §:n ja konkurssisäännön 46 §:n muuttamisesta, joilla pyritään turvaamaan velkojia yhdenyhtiön osakkeenomistajan näennäisiltä palkkasaatavilta ja -maksuilta.

41 *Tikka* Verotus 1974 105 ss.; *Voipio* 62 ss. Liikevaihtoverolain 48 §:n osalta *Hällström, Pekka, Liikevaihtoveron kiertämisestä, Verotus 1973 69 ss.*

42 Vrt. *Tikka* ibid. 109 ja mainitut oikeustapaukset KHO 61 II 326 ja 65 II 576. Sovellettavaksi saattaa tällöin tulla VerL 56 §. Se edellyttää kuitenkin erikseen näyttöä siitä, että toimenpiteeseen on ryhdytty verosta vapautumisen tarkoituksessa. Säännöksen käytön tehostamiseksi pykälään lisättiin vuonna 1975 uusi 2 momentti, joka laajensi verovelvollisen näyttövelvollisuutta ilmeisissä veronkiertotapauksissa, mutta toisaalta asetti verolautakunnalle näissä tapauksissa velvollisuuden kuulla verovelvollista.

VerL 57.1 §:n mukainen intressipiiri käsittää ilmeisesti myös osakkeenomistajan tai osakkeenomistajien omistamat avoimet ja kommandiittiyhtiöt; *idem*, jossa viitataan KHO:n ratkaisuun 61 II 430.

Lainkohtaa ei oikeuskäytännössä ole sovellettu myöskään omakustannushintaan toimivien ns. keskinäisten yhtiöiden hinnoitteluun.[43] Vain äärimmäisen harvoissa tapauksissa on käytännössä sovellettu myös VerL 73.1 §:ää ja sen edeltäjää TOL 23 §:ää.[44]

2.4. Luottolaitoskäytäntö

Luottolaitosten piirissä on kiinnitetty enenevää huomiota konsernisuhteisiin ja koko konsernin taloudelliseen asemaan ja toiminnan tuloksellisuuteen annettaessa luottoa yksittäiselle, konserniin kuuluvalle yritykselle.[45] Rahalaitosten Neuvottelukunta antoi jo vuonna 1968 jäsenilleen[46] konsernitaseiden vaatimista koskevan suosituksen. Useat luottolaitokset ovat myös itse ns. yritystutkimustoiminnan puitteissa[47] ryhtyneet laatimaan erityisiä konserniselvityksiä luottoasiakkaistaan tai sellaisiksi pyrkivistä yrityksistä, mikäli tällaisia selvityksiä ei ole konsernilla itsellään. Konserniselvitysten olennaisena osana ovat koko konsernia koskevat taseet, konsernitaseet — enenevässä määrin myös konsernituloslaskelmat.

Luottolaitoskäytännössä konsernin käsitteellä ei ole täsmällisiä kriteereitä. Konserniksi katsotaan yleisesti ottaen sellainen kahdesta tai useammasta oikeudellisesti itsenäisestä juridisesta yrityksestä muodostunut taloudellinen kokonaisuus, jonka perustana on yhteinen omistus, johto, rahoitus tai jokin muu vastaava tekijä.[48] Eri luottolaitosten osalta ilme-

43 *Tikka* Vuositulos 21 ja viitattu prejudikaatti KHO 63 I 5; vrt. *Voipio* 68 ss.

44 *Tikka* Vuositulos 37 s. ja 70 ss.; *Tunturi* Verotus 1973 115 s. TOL 37.2 §:n soveltamisesta *Tunturi* Verotus 1973 170 ss.

45 Konserneja koskevan mielenkiinnon taustalla on luonnollisesti luotonantajien pyrkimys oman asemansa turvaamiseen yksittäisiä konserniyrityksiä luotottaessa. Luotonantajien kärsimät luottotappiot, käytännössä ilmenneet suoranaiset väärinkäytökset samoin kuin konsernitoimintojen ja niiden mahdollisuuksien sekä niihin liittyvien, luotonantajia ja muita konsernin ulkoisia etutahoja uhkaavien riskien tiedostaminen ovat olleet ilmeisenä luottolaitoskäytännön kehityksen vauhdittajina.

46 Rahalaitosten Neuvottelukunnan jäseninä ovat keskusjärjestöjensä välityksellä kaikki liike-, säästö- ja osuuspankit sekä Postipankki ja osuuskuntien säästökassojen edustajina SOK ja OTK.

47 Yritystutkimuksista lähemmin edempänä kohta III.5.3.2.1.

48 Myös *Konsernitase* 4; samoin *Haavisto* Ekonomia 1969 142; *Sama* KOP:n kuukausikatsaus 12/1971 6.

nee myös käytännössä eroavuuksia; ratkaisut sen suhteen, mitkä yritykset kulloinkin katsotaan kuuluvan yhteen ja samaan konserniin, tehdään kuitenkin kaikissa tapauksissa in casu. Konsernin määrittelykriteerit ovat mieluimmin liiketaloudellisia [49] kuin puhtaasti oikeudellisia. Ratkaisevat kriteerit ovat selvästikin lähinnä yritysten johdon yhtenäisyydessä sekä yrityssidonnaisuuden aikaansaavissa rahoitusjärjestelyissä.[50]

---

[49] Liiketaloudellisissa konserneja koskevissa esityksissä konserni, emo- ja tytäryhtiö jätetään useasti lähemmin määrittelemättä.

[50] Vrt. myös *Larmola* Suomalaista liiketaloustiedettä 1966 144: »Yhtymällä eli konsernilla tarkoitetaan tällöin sellaista yhteisökokonaisuutta, jolla ainakin korkein johto on yhteinen, kaikkien osayritysten päätösvaltainen elin; yhtymän pääoman käyttö on viime kädessä sen ratkaistavissa.»

Nykysuomen sanakirjan, Lyhentämätön kansanpainos, Osat I—II A—K, Porvoo 1967 474, mukaan konserni on »ryhmä oikeudellisesti erillisiä liikeyrityksiä, jotka ovat yhteisen johdon alaisia». Synonyyminä mainitaan yhtymä.

3. VUODEN 1977 OSAKEYHTIÖLAKIEHDOTUS

3.1. Osakeyhtiölakiehdotuksen 1: 2 §

Vuoden 1977 OYL-ehdotuksen [1] (OYLE) 1: 2.3 §:n mukaan *»Emoyhtiö tytäryhtiöineen muodostaa konsernin»*. Konserni muodostuu pääsääntöisesti kahdesta tai useammasta osakeyhtiöstä, jotka ovat OYLE 1: 2.1 §:n tarkoittamassa suhteessa (konsernisuhteessa) toisiinsa:

> *»Jos osakeyhtiö omistaa niin monta toisen kotimaisen osakeyhtiön tai ulkomaisen osakeyhtiön taikka siihen rinnastettavan yhtiön osaketta, että sillä on enemmän kuin puolet kaikkien osakkeiden tuottamista äänistä, on edellinen yhtiö emoyhtiö ja jälkimmäinen tytäryhtiö. Jos emoyhtiö tytäryhtiöineen tai sen tytäryhtiö taikka useammat tytäryhtiöt yhteensä omistavat edellä tarkoitetun määrän jonkin muun yhtiön osakkeita, on myös viimeksi mainittu yhtiö emoyhtiön tytäryhtiö.»*

Pääsääntöä täydentää OYLE 1: 2.2 §:n säännös:

> *»Jos osakeyhtiöllä muutoin on osakkeiden omistuksen tai sopimuksen perusteella määräämisvalta toisessa osakeyhtiössä ja huomattava osuus sen toiminnan tuloksesta, on niin ikään edellinen yhtiö emoyhtiö ja jälkimmäinen tytäryhtiö.»*

Kaikissa niissä tapauksissa, jolloin konserneja koskevia lain materiaalisia säännöksiä on sovellettava, konsernin käsite on sama.[2]

---

[1] OYLE 1: 2 § pohjautuu vuoden 1969 osakeyhtiölakikomitean ehdotuksen 2 §:ään, jonka esikuvana puolestaan on ollut Ruotsin vuoden 1944 osakeyhtiölain 221.1 §. Vuoden 1974 ehdotukseen (1: 2 §) tehdyt muutokset olivat yksinomaan sanonnallisia. Vasta hallituksen esityksen viimeistelyvaiheessa konsernisuhteen pääsääntö koki myös asiallisia muutoksia. Lähemmin seuraavassa kohdassa 3.2.

[2] *OYL-ehdotus* 33; samoin *Kom 1969: A 20* 65; myös *Tanskan A/S—F* 43; vrt. *Norjan osakeyhtiölain* 1: 2.4 §.

3.2. Konserniyrityksen tunnusmerkit

3.2.1. Yritysmuoto

Yhteispohjoismaisia osakeyhtiölakeja valmisteltaessa lähdettiin alun alkaen siitä, että konsernisäännökset — kuten osakeyhtiölaki yleensäkin — koskisivat suoranaisesti vain osakeyhtiöitä. Komiteoiden ehdotuksissa yhtenäisyys säilyikin tässä suhteessa.[3] Lakiehdotusten tarkistusvaiheessa konsernisäännösten soveltamisalaa koskevat kohdat kokivat kuitenkin muutoksia kaikkien maiden osalta.

Sen johdosta, että *Tanskassa* vuoden 1973 osakeyhtiölain yhteydessä säädettiin — maan EEC:hen liittymisen johdosta — erillinen laki rajavastuuyhtiöistä, täydennettiin osakeyhtiölain säännöksiä mm. siten, että osakeyhtiölain mukaisena tytäryhtiönä voi olla myös rajavastuuyhtiö.[4] Osakeyhtiölain alaisena emoyhtiönä sitä vastoin tulee kysymykseen ainoastaan osakeyhtiö. Vastaavasti rajavastuulain mukaan tytäryhtiönä voi rajavastuuyhtiön lisäksi olla osakeyhtiö.[5] Emoyhtiön yhtiömuodosta siten riippuu, sovelletaanko konserniin materiaalisten säännösten osalta osakeyhtiölakia vai rajavastuulakia. Muita kuin osakeyhtiöitä ja rajavastuuyhtiöitä eivät kummankaan lain konsernisäännökset suoranaisesti koske.[6]

Norjan vuoden 1957 osakeyhtiölain 89.2 §:n mukaan tytäryhtiönä saattoi olla myös muu kuin osakeyhtiö. Tämän mukaisesti ja vuoden 1970 komitean ehdotuksesta siis poiketen täydennettiin Norjan vuoden 1976 osakeyhtiölaissa konsernimäärittelyjä siten, että tytäryhtiönä voi tulla kysymykseen myös »annet selskap».[7] Lisäyksellä haluttiin ensisijaisesti luoda pohja sille, että myös ulkomaiset (tytär)yritykset saatiin lain keskeisten konsernisäännösten piiriin.[8] Emoyhtiönä voi Norjan ehdotuksen mukaan tulla kysymykseen vain osakeyhtiö.[9]

---

[3] *Kom 1969: A 20* 65; *SOU 1971: 15* 125; *Betaenkning 540—1969* 57 ja *362-1964* 176; *Innstilling mars 1970* 62.

[4] DASL 2 §.

[5] DAPSL 2 §.

[6] *Tanskan A/S—F* 42; *Gomard* Aktieselskaber 34.

[7] NASL 1:2 §.

[8] *Ot. prp. nr. 19 (1974—75)* 28 s. Vrt. NASL 1:2.4 §.

[9] »Dette er imidlertid en mangel som det er vanskelig å gjøre noe med uten

Ruotsin vuoden 1944 lakia (221.1 §) on tulkittu siten, että konsernisäännöksiä voitaisiin ainakin jossain määrin soveltaa analogisesti myös muunlaisiin (tytär)yrityksiin kuin osakeyhtiöihin, esim. milloin osakeyhtiöllä on määräävä vaikutusvalta avoimessa tai kommandiittiyhtiössä. Tulkinnan perusteeksi viitataan mm. yhtiön johtoa ja tilintarkastajia velvoittavaan, hyvään liiketapaan perustuvaan yleiseen varovaisuusperiaatteeseen. Tämä periaate vaatii ottamaan nämä muutkin yhtiöt mukaan konsernitilinpäätökseen ja pidättäytymään konsernin sisäisten realisoitumattomien voittojen jaosta näidenkin yhtiöiden osalta.[10]

Mainitun tulkinnan ja vuoden 1971 komitean ehdotuksesta saatujen lausuntojen mukaisesti täsmennettiin konsernimäärittelyjä Ruotsin vuoden 1975 laissa siten, että tytäryrityksenä konsernissa voi osakeyhtiön lisäksi olla nimenomaisesti muunkinlainen »svensk eller utländsk juridisk person».[11] Emoyhtiönä sitä vastoin voi kysymykseen tulla vain kotimainen osakeyhtiö.[12]

Suomen osalta vuoden 1974 OYL-ehdotuksessa pysyttäydyttiin saatujen lausuntojenkin johdosta[13] vuoden 1969 osakeyhtiölakikomitean ehdotuksessa. Jotta konsernisäännökset — meillä täysin uusina säännöksinä — eivät muodostuisi kohtuuttoman vaikeaselkoisiksi, ei katsottu mahdolliseksi säännellä osakeyhtiölaissa suoranaisesti muita kuin osakeyhtiöitä koskevia oikeussuhteita. Hallituksen esityksen viimeistelyvaiheessa täydennettiin OYLE 1:2 §:ää kuitenkin niin, että tytäryhtiöinä saattavat tulla kysymykseen myös osakeyhtiöön rinnastettavat ulkomaiset yhtiöt, esim. GmbH-, Sarl- ja anpartsselskab-yhtiöt, joita vastaavia yhtiömuotoja

---

en mer omfattende selskaps- eller regnskapsrettslig regulering.» *Ot. prp. nr. 19 (1974—75)* 28.

[10] NJA II 1946 s. 212; *Nial* Aktiebolagsrätt 216; *Stenbeck—Wijnbladh—Nial* 520.

[11] SABL 1:2 §; lausunnoista ks. *Lagrådsremiss 1974* 120 ss.

[12] *Lagrådsremiss 1974* 211 s.; *Prop. 1975:103* 279.

[13] »Ehdotuksessa käsitellään vain konserneja, jotka muodostuvat yksinomaan osakeyhtiöistä. Lain ulkopuolelle jäävät kaikki horisontaalikonsernit ja muutkin konsernit, joissa esiintyy muu kuin osakeyhtiö. Kun konsernisäännösten soveltaminen tulee käytännössä olemaan varsin vaikeaa, lienee tarpeellista säädellä ensin selvä ja yksinkertainen osakeyhtiöistä muodostuva vertikaalikonserni. Olisi kuitenkin harkittava myös erillisen konsernilain säätämistä, jonka kautta kaikki yritysmuodot olisivat samanvertaisessa asemassa. *Keskuskauppakamari ym.* Lausunto 7.

oman maamme lainsäädäntö ei tunne. Analogiatulkinnan ei katsottu riittävän näiden yhtiöiden saattamiseksi konsernisäännösten piiriin.[14]

Pääsäännöstä poiketen sisältyy lakiehdotuksen 11:5.1 §:ään säännös, jonka mukaan osuudet sellaisissa yrityksissä, jotka eivät ole osakeyhtiöitä, on rinnastettava yhtiön omistamiin osakkeisiin tuloslaskelmaa ja tasetta laadittaessa sekä eräitä yksittäisiä tilinpäätössäännöksiä sovellettaessa. Näin konserni-informaatioonkin joudutaan sisällyttämään tietoja muista yrityksistä kuin osakeyhtiöistä (ks. erityisesti OYLE 11:8 §:n 1 kohta ja 11:9.2 §). Muiden kuin osakeyhtiömuotoisten tytäryritysten sisällyttäminen konsernitilinpäätökseen saatetaan joissain tapauksissa johtaa myös hyvästä kirjanpitotavasta.[15] Konsernin emoyhtiönä voi kuitenkin tulla kysymykseen vain osakeyhtiö.

3.2.2. Kansallisuus

Myös suhtautumisessa ulkomaisiin yrityksiin ajauduttiin pohjoismaisissa säännöstöissä jossain määrin toisistaan poikkeaville linjoille.

Norjan vuoden 1976 lain 1:2 §:ään lisättiin termi »annet selskap» nimenomaan siksi, että ulkomaiset tytäryritykset voitaisiin saattaa konsernisäännösten piiriin. Lain 1:2 §:ään lisättiin uusi neljäs momentti, jossa lähemmin täsmennetään, missä suhteessa lain materiaalisia konsernisäännöksiä sovelletaan ulkomaisiin yrityksiin. Ulkomaisiin tytäryrityksiin sovelletaan muita lain konsernisäännöksiä paitsi 8:8, 10:4.2, 10:8 ja 14:9 §:ää, jotka koskevat tytäryrityksen johdon tiedonantovelvollisuutta emoyhtiölle ja sen tilintarkastajille, tytäryrityksen tilintarkastajien jääviyttä sekä emoyhtiön oikeutta lunastaa tytäryhtiön vähemmistöosakkeet. Eräitä lain yksittäisiä säännöksiä sovelletaan myös ulkomaiseen osakeyhtiöön konsernin emoyhtiönä,[16] vaikkakin, kuten perusteluissa todetaan »Det er klart at i en rekke tilfelle hører det ikke naturlig under norsk lovgivning å gi lovreglene en slik anvendelse, f. eks. må

---

14 Vrt. *Kom 1969: A 20* 65 ja *OYL-ehdotus* 33.

15 *OYL-ehdotus* 204.

16 Ulkomainen osakeyhtiö katsotaan emoyhtiöksi sovellettaessa lain 10:4.2—3 §:ää, 11:5.2 §:n kohtia 2.3 ja 2.5, 11:7 ja 11:11.1 §:ää, 12:10.2 §:n kohtia 1 ja 2 sekä 14.9 §:ää. Kotimainen tytäryhtiö ei myöskään saa hankkia ulkomaisen emoyhtiönsä osakkeita (7:1 §:n toinen lause).

spørsmålet om plikt til å oppstille konsernoppgjør overlates til lovgivningen i det land hvor morselskapet har sitt sete».[17]

Ruotsin vuoden 1975 laissa täsmennettiin konsernimäärittelyjä siten, että tytäryrityksenä voi nimenomaisesti tulla kysymykseen myös ulkomainen juridinen henkilö (utländsk juridisk person).[18] Lain mukaisena emoyhtiönä voi sitä vastoin olla vain kotimainen osakeyhtiö. Konsernisäännösten ulottamiselle koskemaan edes osittain ulkomaisia emoyhtiöitä ei katsottu olevan käytännöllisiä mahdollisuuksia.[19]

Suomen osalta konsernisäännökset olisivat vuoden 1969 komitean ehdotuksen ja vuoden 1974 ehdotuksen mukaan koskeneet nimenomaisesti vain kotimaisia osakeyhtiöitä. Perusteluissa tosin katsottiin, että konsernisäännöksiä voitaisiin ja tulisikin soveltaa myös silloin, kun tytäryhtiönä on ulkomainen osakeyhtiö tai sitä vastaava yhtiö.[20]

Hallituksen esitystä viimeisteltäessä katsottiin, etteivät perustelumaininnat ole riittävä tae ulkomaisten tytäryhtiöiden saattamiselle konsernisäännösten piiriin edes siltä osin kuin se yleensä on mahdollista. Norjan ja Ruotsin esimerkkiä osittain seuraten lisättiin OYLE 1: 2 §:ään ulkomaiset osakeyhtiöt ja niihin rinnastettavat yhtiöt. Hallituksen esityksen perusteluissa kuitenkin todetaan, ettei kaikkia konsernisäännöksiä voida pakottavasti soveltaa ulkomaisiin tytäryhtiöihin.[21] Tällaisia ovat emoyhtiön osakkeiden hankintakielto (7: 1 §) sekä tytäryhtiön hallituksen tietojenantovelvollisuutta (8: 7 ja 10: 8 §) ja tilintarkastajan esteellisyyttä (10: 5.2 §) koskevat säännökset sekä tytäryhtiön lainan- ja vakuudenantoa rajoittava säännös (12: 7 §). Myöskään 11 luvun tilinpäätössäännöksillä ei voida velvoittaa ulkomaisia yhtiöitä konserni-informaation antamiseen.[22] Edelleen säännös, joka oikeuttaa emoyhtiön määrätyissä tilanteissa lunastamaan tytäryhtiön vähemmistöosakkeenomistajien osakkeet (14: 8 §), ei voi velvoittaa ulkomaisen yhtiön osakkeenomistajia.[23]

---

17 *Ot. prp. nr. 19 (1974—75)* 29.

18 SABL 1: 2 §. Täsmennys vastaa 1944 SABL 221.1 §:n tulkintaa; *NJA II 1946* 211 s.; *SOU 1971: 15* 125.

19 *Lagrådsremiss 1974* 212; *Prop. 1975:103* 279.

20 *OYL-ehdotus* 33 s.; samoin *Kom 1969: A 20* 65; *SOU 1971:15* 125; *Betaenkning 540—1969* 57; *Innstilling mars 1970* 62; ks. myös *Stenbeck—Wijnbladh—Nial* 519 s.; *Nial* Aktiebolagsrätt 215.

21 *HE 27/77* 19.

22 Varaus ulkomaisten tytäryhtiöiden osalta on sisällytetty myös OYLE 10: 3.4 ja 11: 10.2 §:n perusteluihin. *HE 27/77* 73 ja 86.

OYLE 1:2 §:n mukaisena emoyhtiönä voi tulla kysymykseen vain suomalainen osakeyhtiö. Konsernin emoyhtiötä velvoittavat Suomen lain säännökset eivät voi velvoittaa ulkomaista yhtiötä. Jos suomalainen osakeyhtiö on ulkomaisen yhtiön tytäryhtiö, vain ao. maan omat mahdolliset konsernisäännökset voivat velvoittaa tätä ulkomaista (emo)yhtiötä.[24]

Tanskan vuoden 1973 osakeyhtiö- ja rajavastuuyhtiölakeihin ei sisällytetty säännöksiä ulkomaisten yritysten osalta.[25]

3.3. Konsernin muut tunnusmerkit

OYLE 1:2 §:n mukaan konsernin oleellisin tunnusmerkki on yhtiön (emoyhtiön) määräämisvalta toiseen yhtiöön (tytäryhtiö). Määräämisvalta voi samaan aikaan kohdistua useaan yhtiöön, ts. konserniin saattaa kuulua useita yhtiöitä, joista yksi on emoyhtiö ja muut sen tytäryhtiöitä.

Määräämisvalta voi yksinään olla riittävä tunnusmerkki konsernisuhteen syntymiselle ja olemassaololle (1:2.1 §), tai sen ohella edellytetään lisätunnusmerkiksi taloudellista etuyhteyttä ao. yhtiöiden välille (1:2.2 §).

Vrt. AktG 329 §, jossa konsernitilinpäätökseen obligatorisesti otettavat yritykset on nimenomaisesti rajoitettu kotimaisiin yrityksiin.

Vaikkakin pakottavat säännökset puuttuvat, on yhä enenevässä määrin konsernitilinpäätöksiin sisällytetty myös ulkomaisia tytäryhtiöitä. Tämä on havaittavissa myös suurten monikansallisten konsernien osalta. *Busse v. Colbe* LA 1972 308.

23 *EEC:n* eurooppayhtiöehdotuksen 196.1 § (verr. 223 §) edellyttää, että S. E.:n on konsernin emoyhtiönä konsernitilinpäätökseen otettava mukaan kaikki tytäryhtiönsä riippumatta siitä, ovatko ne yhteisöön kuuluvien valtioiden lainsäädännön alaisia vai eivät. *EEC* Proposed statute for S. E. 157 ja 176. Ehdotuksen vähemmistöosakkeenomistajia ja velkojia suojaavat erityissäännökset koskevat kuitenkin vain yhteisöön kuuluvissa maissa sijaitsevia tytäryhtiöitä. *Idem* 177.

Koppensteiner, Konzernrecht 435, katsoo huomattavaksi edistysaskeleeksi mainitut suunnitelmat ottaa konsernitilinpäätökseen obligatorisesti mukaan ulkomaiset tytäryhtiöt.

Toisaalta on todettava, että vielä nykyisellään eri valuutoista ja valuuttamääräyksistä johtuvat konsolidointitekniset vaikeudet ovat ilmeisen suuria ulkomaisia tytäryrityksiä konsernitilinpäätökseen sisällytettäessä. Lähemmin *Busse v. Colbe* LA 1972 308 ss.; myös *Eriksson* 41 ss.

24 Konserninormeja kansainvälisen yksityisoikeuden kannalta on tarkasteltu *Koppensteinerin* monografiassa *Internationale Unternehmen im deutschen Gesellschaftsrecht (1971)*.

25 Tulkinnasta *Graesvaenge—Larsen—Roelsen* 6 s.; *Gomard* Aktieselskaber 97.

3.3.1. Yhtiön (emoyhtiö) määräämisvalta toiseen yhtiöön (tytäryhtiö)

3.3.1.1. Määräämisvallasta osakeyhtiöön yleensä

Määräämisvallan osakeyhtiöön voidaan sanoa olevan sillä tai niillä, jotka viime kädessä päättävät toiminnoista, jotka yhtiön aseman ja toiminnan tuloksellisuuden kannalta ovat oleellisimpia. Määräämisvalta saattaa olla lain edellyttämällä taholla, jolloin siis määräämisvalta perustuu lain mukaisiin tai sen sallimiin ja tunnustamiin seikkoihin, esim. yhtiöjärjestysmääräyksiin tai sopimuksiin. Määräämisvallan perustana saattavat kuitenkin olla myös puhtaasti de facto seikat, jolloin siis määräämisvalta tosiasiallisesti kuuluu muulle kuin lain edellyttämälle taholle.[26]

Perinteisessä osakeyhtiölainsäädännössä ja samoin myös osakeyhtiölakiehdotuksessa on yhtiön elinten toimivalta- ja vastuusuhteet rakennettu siten, että ylin päättämisvalta yhtiön asioissa kuuluu osakkeenomistajille yhtiökokouksessa. Kun lisäksi edellytetään, että osakeyhtiö on itsenäinen, muista tahoista riippumaton oikeussubjekti, voidaan määräämisvallan osakeyhtiöön sanoa olevan sillä osakkeenomistajalla tai niillä osakkeenomistajilla, jotka kykenevät aikaansaamaan mieleisensä päätökset yhtiökokouksissa.

Täydellisimpänä tämä lainsäädännön tuntema määräämisvalta ilmenee ns. yhdenyhtiössä, jossa kaikki osakkeet kuuluvat yhdelle ja samalle omistajalle. Osakkeenomistaja kykenee halutessaan aikaansaamaan yhtiökokouksessa mitkä tahansa päätökset, jotka yleensä ovat laillisesti tehtävissä.[27] Niinpä määräämisvaltaan sisältyy tällöin mm. mahdollisuus nimetä ja erottaa yhtiön johto ja tilintarkastajat, muuttaa yhtiöjärjes-

---

[26] Määräämisvallan jaosta lailliseen (legal control) ja de facto määräämisvaltaan (de facto control) esim. *Gower* 197 ja *Pickering* LQR 1965 249 ss. Jälkimmäinen jakaa laillisen määräämisvallan viiteen pääasialliseen ilmenemismuotoon, nim. proprietary control, control by constitutional means, inter-member control arrangements, intercompany control ja the management contract. De facto määräämisvallan osalta Pickering toteaa, ettei sitä voida juridisin termein selvästi määritellä, mutta että »it manifests itself in various forms, such as informal agreement, minority control, and personal influence». *Idem 249* lähemmin 269 ss.

[27] Lähellä yhdenyhtiötilannetta ollaan silloin, kun osakkeista yli 90 % kuuluu yhdelle omistajalle. Tällöinhän vähemmistöosakkeenomistaja tai -omistajat menettävät mm. mahdollisuutensa vaatia erityistä tarkastusta (OYL 26 c §) ja nostaa ns. vähemmistökanne yhtiön johtoa vastaan (OYL 26 a §).

tystä miltä osin tahansa, purkaa yhtiö tai sulauttaa se johonkin toiseen yhtiöön.

Yhtiössä, jossa osakkeet kuuluvat yhtä useammalle omistajalle, määräämisvallan sisältö riippuu eri osakkeenomistajille kuuluvien osakkeiden suhteellisista määristä tai paremmin sanoen ko. osakkeiden tuottamien äänimäärien suhteista. Niinpä esim. osakkeenomistaja, jolla on kolme neljäsosaa kaikista osakkeista — edellyttäen, että kaikilla osakkeilla on yhtäläinen äänimäärä — voi pääsääntöisesti aikaansaada yhtiöjärjestyksen muutoksen.[28] Hänen määräämisvaltaansa kuuluu myös yhtiön johdon ja tilintarkastajien nimeäminen sekä erottaminen. Sellaisen osakkeenomistajan määräämisvaltaan, jolla on vähintään 51 prosenttia kaikista osakkeista, kuuluu edelleenkin yhtiön johdon ja tilintarkastajien nimeäminen ja erottaminen, mutta ei enää yhtiöjärjestyksen muuttaminen ilman joidenkin muiden osakkeenomistajien myötävaikutusta. Vähäisenkin osake-enemmistön omaaminen takaa myös halutun päätöksen kaikissa niissä asioissa, joiden osalta laki tai yhtiöjärjestys ei edellytä määräenemmistöä.

Yhtiössä, jossa on äänimäärältään erilajisia osakkeita esim. siten, että toisen osakelajin osakkeet tuottavat kukin yhden äänen ja toisen osakelajin osakkeet (moniääniosakkeet) vastaavasti 100 tai vaikkapa 1 000 ääntä,[29] osakeomistuksen suhteellinen suuruus ja (vaikutus-) määräämisvalta eivät ole suoraan verrannollisia, vaan ratkaisevaa on omistettujen osakkeiden laji. Lukumääräisesti vähäisten moniääniosakkeiden omistus saattaa tuoda määräämisvallan yhtiössä, vaikka muut ja paljon monilukuisemmat osakkeet olisivatkin jonkun muun tai muiden omistuksessa. Edelleen saattaa yhtiön yhtiöjärjestykseen sisältyä määräyksiä äänioikeusasteikosta, yleensä degressiivisestä, jonka mukaan äänimäärä ei kasva samassa[30] suhteessa kuin osakkeiden lukumäärä. Tällöin saattaa

---

28 OYL 27.1 §; vert. OYLE 9:14.1 §, jonka mukaan yhtiöjärjestyksen muuttamiseen pääsääntöisesti tarvitaan kaksi kolmasosaa äänestyksessä annetuista äänistä ja yhtiökokouksessa edustetuista osakkeista.

29 Vähempiääniset osakkeet ovat usein ns. etuoikeusosakkeita, joilla on yhtiöjärjestyksessä määrätty etuoikeus osinkoon. Eri osakelajeista *Koski* Vaihtovelkakirjat 5 s. alaviitteineen. Ks. myös OYLE 3:1 ja 9:3.1 §.

30 *Kom 1969: A 20* 118. Mahdollisia ovat myös muunlaiset, esim. progressiiviset äänioikeusasteikot.

ääntenenemmistön saaminen edellyttää lukumääräisesti lähes absoluuttisen osake-enemmistön omaamista.

Omistukseen perustuva määräämisvalta ei kuitenkaan välttämättä aina edellytä osake- tai ääntenenemmistöä siitä syystä, että kaikki osakkeet eivät käytännössä — etenkään suurissa (pörssi)yhtiöissä, joissa on lukuisia (pien)osakkeenomistajia — ole edustettuina yhtiökokouksissa.[31] Usein voidaankin puhua *tosiasiallisesta määräämisvallasta* (ns. *working control*), joka perustuu (äänten)enemmistöä pienempään omistukseen.

Yleisesti ei voida sanoa, minkä suuruinen omistus kulloinkin riittää tosiasialliseen määräämisvaltaan yhtiössä. Asiaan vaikuttavia tekijöitä on monia: osakkeenomistajien lukumäärä ja henkilöllisyys, yksittäisten osakeomistusten absoluuttinen ja suhteellinen suuruus, yhtiön johdon kokoonpano sekä yhteys osakeomistukseen ja osakkeenomistajiin jne. Käytännössä on katsottu, että tosiasiallisen määräämisvallan alarajana on 20 prosentin osakeomistus.[32] Esimerkkejä myös tätä pienemmän omistuksen mukanaan tuomasta määräämisvallasta on olemassa.[33] Toisaalta esim. keskittymiskomitean suorittaman (haastettelu)tutkimuksen mukaan määräämisvallan saamiseen tarvittaisiin yleensä 20—70 prosentin suuruinen osakeomistus.[34]

Määräämisvalta yhtiöön voi perustua myös muuhun seikkaan kuin suoranaiseen omistukseen, esim. yhtiön johtoa koskeviin yhtiöjärjestysmää-

---

31 Syistä osakkeenomistajien poisjäämiselle yhtiökokouksista *Schaad* 51 ss. Ks. myös edempänä kohta III.4.1.4.

32 *Kom 1972: A 6* 42; *Aintila* 11 s.; *Mestmäcker* 65; *Grossfeldin*, 27 s., mukaan riittää usein 25—40 %:n osakeomistus. Ks. myös *Drockila* LM 1966 574; *Gomard* 60; *Nial*, JFT 1973 237, puolestaan esittää luvut 25—50 % todeten kuitenkin, että oikeuskäytännössä tulee kestämään kauan, ennen kuin selvyyttä asiaan saadaan.

Vrt. LPL 22.2 §, SPL 28.2 § ja OPL 19.2 §, joissa myös 20 %:n omistusosuus on asetettu ylärajaksi pankkien omistussijoituksille elinkeinoyhteisöihin mm. myös ao. yhteisöjen itsenäisyyden turvaamiseksi pankin liialliselta vaikutusvallalta. *Kom 1967: A 8* 37 s. Mainituista vaikutusvaltarajoituksista lähemmin *Erma* 206 ss.; myös *Koski* LM 1971 712 ss.; *sama* LM 1972 936 ss. Vrt. myös *rajoituslain* (219/39) ulkomaalaispykäläsäännöstöä (3 §) edellä kohta I.2.1.

33 *Brachvogel* 85; *Lattin* 343; *Oesch* 72, jossa mainitaan jopa 3 %:n osakeomistuksen riittäneen eräissä käytännön tapauksissa working controllin saamiseen yhtiössä. Ks. myös *Blair*'in esittämiä empiirisiä tutkimuksia, joissa määräämisvallan rajaksi on asetettu 5 %:n ja 10 %:n omistus. *Blair* 80.

34 Lähemmin *Kom 1972: A 6* 434. Vrt. myös *Suomen Pankki* Sijoitustiedustelu s. 1 sekä *Ruotsin* keskittymisselvityksiä, erityisestikin *SOU 1968: 7* 17 ss.; *SOU 1968:3* 10 ss.

räyksiin,[35] osakas- tai muihin sopimuksiin,[36] jopa erityiseen määräämisvaltasopimukseen[37] taikka pelkästään jonkun tai joidenkin — useimmiten yhtiön johtoon kuuluvien — henkilöiden henkilökohtaiseen (de facto) vaikutusvaltaan.[38] Määräämisvalta voi luonnollisesti pohjautua myös useampaan kuin yhteen tekijään, esim. osakeomistukseen ja yhtiöjärjestysmääräyksiin taikka osakeomistukseen ja sopimuksiin.

Milloin määräämisvalta yhtiöön perustuu muuhun kuin omistukseen, määräämisvallan sisältö ei enää suoranaisesti vastaa edellä määräämisvallan synonyymiksi edellytettyä päättämisvaltaa yhtiökokouksessa. Näin esim. silloin, kun määräämisvalta yhtiöjärjestysmääräysten tai sopimusten perusteella taikka muutoin de facto kuuluu yhtiön (varsinaiselle) johdolle, hallitukselle ja/tai toimitusjohtajalle. Määräämisvalta on tällöin sisällöltään ilmeisestikin laajempi kuin päättämisvalta yhtiökokouksessa käsittäen yleisesti ottaen yhtiön kaiken toiminnan tosiasiallisen (ylimmän) johtamisen ja yhtiön kaikkien asioiden tosiasiallisen päättämisen. Päätöksenteko yhtiökokouksessa on vain muodollisesti, so. lain kirjaimen täyttämiseksi tapahtuvaa viimekätistä (»ylintä») määräämisvaltaa; asiallisesti kaikki päätökset tehdään muualla kuin yhtiökokouksessa, esim. juuri yhtiön (varsinaisen) johdon toimesta. Milloin määräämisvalta kuuluu yhtiön ulkopuoliselle taholle, esim. luotonantajalle tai sopimuskumppanille, määräämisvallan välittömänä kohteena eivät yleensä eivätkä välttämättä ole ne kaikki seikat, jotka muodollisesti kuuluvat yhtiökokouksen tai varsinaisen johdon päätettäviin. Määräämisvalta saattaa esim. sopimuksen johdosta kohdistua vain yksittäisiin seikkoihin kuten tuotteiden hinnoitteluun taikka markkinointitapoihin ja -kanaviin. Jotta voitaisiin kuitenkin puhua määräämisvallasta yhtiöön, tulee noiden yksittäisten seikkojen olla yhtiölle ja sen toiminnalle niin oleellisia, että niistä määrääminen heijastaa vaikutuksensa yhtiön koko toimintaan, ts. kaikkiin yhtiön aseman ja toiminnan tuloksellisuuden kannalta oleellisiin seikkoihin ja sitä tietä välillisesti myös esim. juuri yhtiökokouksessa muodollisesti tehtävien päätösten asialliseen sisältöön. Jos määräämisvallan kohteena on mainittua vähäisempi seikka, ei enää voida puhua mää-

35 Vrt. *Englannin* Companies Act Sec. 154(2) edellä kohdassa I.1.2.

36 Osakassopimuksista lähemmin edempänä kohdassa I.3.3.1.3.Cd.

37 Määräämisvaltasopimuksesta lähemmin edempänä kohdassa I.3.3.1.3.Cc.

38 Ns. omistuksen ja määräämisvallan eriytymistä (separation of ownership and control) käsitellään laajemmin edempänä kohdassa III.4.1.4.

räämisvallasta yhtiöön, olkoonkin että tuo yksittäiseen seikkaan, esim. jonkun tuotteen hintaan kohdistuva määräämisvalta olisi täysin ehdoton.

Sekä omistukseen että muihin seikkoihin perustuvan määräämisvallan kohteet ja asiallinen sisältö ovat pitkälle in casu tilanteista riippuvia. Määräämisvalta yhtiöön ei ole yksiselitteinen eikä yksisisältöinen käsite [39] — se on aina astekysymys: »Control is a matter of degree, ranging from complete legal control for all purposes over a wholly owned subsidiary to de facto control, except in the event of a major scandal, normally exerciable by the existing management' even thoug they may hold few or none of the shares».[40]

Määräämisvalta voi siis olla päättämisvaltaa yhtiökokouksessa. Tällöin määräämisvallan kohteena on yksi tai useampi seikka, joka lain ja yhtiöjärjestyksen mukaan kuuluu yhtiökokouksen päätettäviin. Toisaalta määräämisvalta voi olla edellisen ohella tai siitä poiketen yleisempää tai suppeampaa päättämisvaltaa yhtiötä ja sen toimintaa koskevista oleellisista toiminnoista. Määräämisvalta voi olla päätöksentekoa yhtiön tuotannon laadusta ja laajuudesta, tuotantomenetelmistä, investoinneista, markkinointi- ja hankintapolitiikasta, voiton käytöstä, luotonannosta jne.[41] Kuten edempänä lähemmin selviää, erityisesti juuri konsernitilanteessa emoyhtiön asiallinen määräämisvalta yleensä ilmenee tällaisena toisaalta yleisempänä ja toisaalta suppeampana määräämisvaltana: tytäryhtiön osto- tai myyntihintojen taikka muiden toimitusehtojen määräämisenä, tytäryhtiön tuotannon, markkinoiden tai teknisen kehityksen suntaamisena tai rajoittamisena (muiden konserniyhtiöiden eduksi) tms.

---

39 »Corporate 'control' is very difficult concept to define as a matter of law but essentially it denotes the relationship which exists when an individual or group of individuals, who are clearly identificable in some respect or respects and who may themselves be incorporated, exercise powers of direction and dominion over the affairs of a company.» *Pickering* LQR 1965 248. Vrt. myös *Roos* Scandinavian Studies 165 s.

40 *Gower* 197.

41 Vrt. *Bergo* 12. »Det finnes ikke noe klart og naturlig skille mellom de forskellige grader av innflytelse. Det har neppe saerlig hensikt å forsøke å presisere naermere hva vi vil legge i uttrykket 'effektiv innflytelse'.» *Idem* 13.

3.3.1.2. Omistusperusteinen määräämisvalta (1:2.1 §)

OYLE 1:2.1 §:n mukaan konsernisuhde muodostuu pääsääntöisesti omistukseen pohjautuvan määräämisvallan perusteella. Määräämisvalta voi olla joko välitöntä tai välillistä.

A. Välitön määräämisvalta. OYLE 1:2.1 §:n 1 virkkeen mukaan konsernisuhde muodostuu välittömän määräämisvallan perusteella silloin, kun (emo)yhtiö välittömästi itse omistaa niin monta toisen yhtiön (tytäryhtiö) osaketta, että sillä on enemmän kuin puolet tytäryhtiön kaikkien osakkeiden tuottamista äänistä. Määräämisvallan ei tarvitse olla ehdotonta siinä mielessä, että se välttämättä mahdollistaisi kaikkien yhtiökokouksessa tehtävien tai tehtävissä olevien päätösten aikaansaamisen. Määräämisvallan sisältönä on mahdollisuus vähintäänkin kaikkien sellaisten päätösten tekemiseen, joihin vaaditaan yksinkertainen ääntenenemmistö. Ratkaisevaa ei ole myöskään osake-enemmistön vaan ääntenenemmistön omaaminen.[42] Jos siis tytäryhtiössä on osakkeita, joilla on erisuuruinen äänimäärä, ei osake-enemmistö ole välttämätön eikä aina edes riittävä edellytys konsernisuhteen syntymiselle.[43] Sama koskee tilannetta, jolloin yhtiön yhtiöjärjestykseen sisältyy määräyksiä äänioikeusasteikosta.

B. Välillinen määräämisvalta. OYLE 1:2.1 §:n 2 virkkeen mukaan konsernisuhde voi muodostua myös välillisen määräämisvallan perus-

---

[42] *OYL-ehdotus* 34; samoin *Norjan* ja *Ruotsin* lakien 1:2 §; sanamuodoltaan toisin *DASL 2.1 §, Kom 1969: A 20* 2.1 § ja *Innstilling mars 1970*, jotka pohjautuvat 1944 *SABL* 221.1 §:n säännökseen. Viimeksi mainitun lainkohdan sanamuodon mukaan pelkkä osake-enemmistö synnyttäisi konsernisuhteen, vaikkei omistukseen liittyisikään ääntenenemmistöä. Sanamuodostaan huolimatta on 1944 SABL 221.1 §:ää yleisesti tulkittu siten, että pelkkä osake-enemmistö ei ilman ääntenenemmistöä synnytä konsernisuhdetta. *Stenbeck—Wijnbladh—Nial* 518; *Borgström* 51; *SOU 1971: 15* 124. Vastaavan, sanamuodosta poikkeavan tulkinnan kannalla *Kom 1969: A 20* 65; *A/S—F* 42; *Graesvaenge—Larsen—Roelsen* 7. Mm. elinkeinoelämän järjestöt kiinnittivät vuoden 1969 komiteanmietinnöstä antamassaan lausunnossa huomiota komitean ehdottaman 2.1 §:n monimutkaisuuteen ja tulkinnanvaraisuuteen ja katsoivat, että »olisi selkeämpää sitoa konsernisuhteen syntyminen ainoastaan osakkeiden tuottamaan äänten enemmistöön yhtiössä. ——— On hyvä pitäytyä selkeään ja yksiselitteiseen määritelmään, koska muulla tavoin osakeyhtiölaissa määriteltyjen konsernien valvonta muodostuisi mahdottomaksi.» *Keskuskauppakamari ym.* 9.

[43] *Kom 1969: A 20* 65.

teella. Tytäryhtiön osakkeiden omistajana ei tällöin ole välittömästi emoyhtiö, vaan osakkeet tai osa niistä kuuluu toiselle (saman emoyhtiön) tytäryhtiölle tai useammalle tytäryhtiölle. Määräämisvalta saattaa olla kokonaan välillistä, jolloin siis emoyhtiö ei itse omista yhtään välillisen tytäryhtiönsä osaketta. Määräämisvalta voi myös olla osittain välitöntä ja osittain välillistä, jolloin siis tytäryhtiön osakkeiden omistajina ovat sekä emoyhtiö että sen yksi tai useampi (muu) tytäryhtiö.[44] Ratkaisevaa myös välillisen määräämisvallan tapauksessa on ääntenenemmistön omaaminen. Sitä arvioitaessa lasketaan eri konserniyhtiöiden omistamien osakkeiden tuottamat erilliset äänimäärät yhteen ja saatua äänimäärää verrataan ao. (tytär)yhtiön kaikkien osakkeiden tuottamaan äänimäärään.

C. Äänestysrajoitukset. Konsernisuhteen perussäännöt jättävät tulkinnanvaraiseksi sen, mikä merkitys (tytäryhtiön) yhtiöjärjestykseen mahdollisesti sisältyvillä äänestysrajoituksilla on konsernisuhteen kannalta. Yhtiöjärjestys saattaa OYLE:n samoin kuin OYL:kin mukaan sisältää mm. määräyksiä, joiden mukaan kukaan ei saa yhtiökokouksessa käyttää äänioikeutta suuremmalla äänimäärällä kuin enintään tietyllä murto-osalla yhtiön kaikkien osakkeiden tuottamasta äänimäärästä tai yhtiökokouksessa edustettujen osakkeiden tuottamasta äänimäärästä.[45] Myös eräät erityislait sisältävät tällaisia rajoituksia.[46]

Osakkeenomistajan kannalta on yhtiökokouksessa todella käytettävissä oleva äänimäärä ratkaiseva äänioikeuden asiallista merkitystä arvioitaessa. Näin ollen voinee konsernisuhdekin pääsääntöisesti syntyä vain silloin, kun osakkeenomistajana olevalla yhtiöllä on kaikkien osakkeiden mukaan lasketun teoreettisen ääntenenemmistön lisäksi myös äänestys-

---

44 Kysymys ei viimeksi mainitussa tapauksessa ole luonnollisestikaan osakkeiden yhteisomistuksesta vaan määräämisvalta perustuu erillisten osakeomistusten tuottamien äänimäärien yhteenlaskemiseen. Konsernisuhteen perustana saattaa tosin ainakin teorlassa olla myös käytännölle ilmeisen vieras osakkeiden yhteisomistus.

45 *Kom 1969: A 20* 118. Osakkeisiin liittyvästä äänioikeudesta ks. OYLE 9:3 §.

Toisentyyppisiä rajoituksia ovat yhtiöjärjestyksen määräykset äänioikeusasteikoista. Konsernitilanteen kannalta niillä on sama merkitys kuin äänimäärältään erilajisilla osakkeilla.

46 LPL 15 § mukaan liikepankin yhtiökokouksessa ei kukaan saa äänestää enemmällä kuin yhdellä kahdeskymmenesosalla kokouksessa edustetusta äänimäärästä. Tästä *Erma* 180 s. Vrt. myös AsOYL 7 § ja vakuutusyhtiölain (450/52) 37 §.

rajoitukset huomioon ottaen laskettu ääntenenemmistö yhtiökokouksessa. Yhtiöjärjestykseen tai erityislainsäädäntöön sisältyvät äänestysrajoitukset voivat siten saada aikaan sen, ettei konsernisuhdetta pelkästään osakkeiden koko määrän mukaan lasketun teoreettisen ääntenenemmistön perusteella synny. Eri asia on, että konsernisuhde tällöinkin saattaa syntyä ja yleensä ilmeisesti syntyykin muiden edempänä käsiteltävien täydentävien sääntöjen perusteella.[47]

D. Rakennekaavioita. Käytännössä konsernin juridinen rakenne, so. konsernisuhteen perustana olevat omistussuhteet voivat olla mitä moninaisimmat. Konserniin kuuluvien yhtiöiden lukumäärä saattaa vaihdella kahdesta yhtiöstä kymmeniin jopa satoihin yhtiöihin. Konsernin rakenteeseen antavat leimansa taustalla piilevät konsernimotiivit, samoin konsernin synty- ja laajennustavat, ts. se, onko konserni syntynyt ja laajentunut itse perustettujen tytäryhtiöiden kautta vai siten, että omistukseen on hankittu jo toiminnassa olevia yhtiöitä. Edellisessä tapauksessa emoyhtiön välitön ja/tai välillinen osakeomistus on yleensä sataprosenttinen,[48] kun taas jälkimmäisessä tapauksessa emoyhtiöllä saattaa olla välittömässä tai välillisessä omistuksessaan vain määräämisvallan takaava minimiosa tytäryhtiöiden osakekannoista.

OYLE 1:2.1 §:n mukaan voidaan kaavamaisesti erottaa toisistaan seuraavat konsernin perusrakenteet:[49]

---

[47] Vrt. 1944 SABL 221.1 §:n osalta *NJA II 1946* s. 214; *Rodhe* Aktiebolagsrätt 200. Ks. myös *Skåre* 21.

[48] Voimassa oleva OYL ei tosin periaatteessa hyväksy yhdenyhtiötä l. osakeyhtiötä, jonka kaikki osakkeet kuuluvat yhdelle ja samalle henkilölle, esim. toiselle osakeyhtiölle. OYL 40 §; *Huttunen* Yhdenyhtiö 3. Kun lakiin ei kuitenkaan sisälly kovinkaan ankaraa sanktiota yhdenyhtiön käyttämistä vastaan, on yhdenyhtiö käytännössä varsin yleinen ilmiö. Sama koskee ns. välikäsiyhdenyhtiötä ja tosiasiallista yhdenyhtiötä. *Idem* 1 ja 3. Vaikka konsernissa — nimenomaan useamman kuin kahden yhtiön konsernissa — ei sinänsä ole mitään välttämätöntä tarvetta yhdenyhtiön käyttämiselle, lienee tilanne käytännössä kuitenkin se, että tyypillinen konserniyhtiö on juuri emoyhtiön tai jonkun muun konserniyhtiön omistama yhdenyhtiö.

OYL-ehdotus ei sinänsä aseta esteitä yhdenyhtiölle, mutta siihen liittyy eräitä yhdenyhtiötä koskevia erityissäännöksiä. *OYL-ehdotus* 13 s. ja ehdotukset laeiksi etuoikeusasetuksen 4 §:n ja konkurssisäännön 46 §:n muuttamisesta.

[49] Tekstissä ja kuvioissa E tarkoittaa emoyhtiötä, T tytäryhtiötä ja %-luku omistettujen osakkeiden suhteellista määrää kaikista osakkeista edellyttäen, että osakkeet tuottavat saman äänimäärän yhtiökokouksessa eikä yhtiössä siis ole

1. Emoyhtiöllä on välitön määräämisvalta tytäryhtiössä tai tytäryhtiöissä. Jos tytäryhtiöitä on yhä useampia, ovat ne tällöin toisiinsa nähden rinnakkaisia konserniyhtiöitä (kuvio 2).
2. Tytäryhtiöitä on useampia kuin yksi ja konserniyhtiöt ovat ketjussa. Emoyhtiöllä on välitön määräämisvalta tytäryhtiössä T_1 ja välillinen määräämisvalta tytäryhtiössä T_2 sen johdosta, että T_1 omistaa T_2:n osakkeet joko kaikki tai määräämisvallan tuottavan osan niistä. T_1 ja T_2 muodostavat keskenään ns. alakonsernin (kuvio 3).
3. Emoyhtiöllä on välitön määräämisvalta tytäryhtiössä T_1 ja yhdessä sen kanssa osittain välitön ja osittain välillinen määräämisvalta tytäryhtiössä T_2. T_1 ja T_2 eivät ole alakonsernisuhteessa keskenään (kuvio 4).
4. Konserniyhtiöt E, T_1 ja T_2 ovat ketjussa ja myös T_2 omistaa T_1:n osakkeita niin paljon, että määräämisvalta T_1:ssä on E:llä (kuvio 5).[50] E:lle riittää tässä tapauksessa 50-prosenttinen tai sitä pienempikin osakeomistus T_1:ssä, koska T_1 ja T_2 ovat vastavuoroisesti toistensa osakkeenomistajina [51] ja T_1:n ollessa alakonsernin emoyhtiö T_2:een nähden viimeksi mainitun T_1:ssä omistamien osakkeiden nojalla ei OYLE 9: 1.3 §:n mukaan saada käyttää äänioikeutta T_1:n yhtiökokouksessa.[52]

3.3.1.3. Tosiasiallinen määräämisvalta (1: 2.2 §)

OYLE 1: 2.1 §:n konsernisuhteen pääsääntöjä täydentävät 1: 2.2 §:n tosiasiallista määräämisvaltaa ja taloudellista etuyhteyttä koskevat sään-

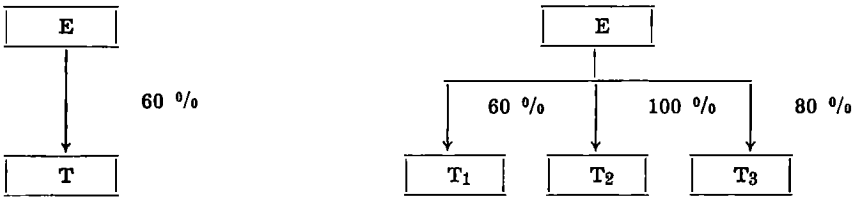
---

moniääniosakkeita, äänioikeusasteikkoja eikä äänestysrajoituksia. Prosenttimäärät ovat luonnollisesti vain esimerkkejä. Nuoli osoittaa osakkeiden omistajasta omistettuun yhtiöön.

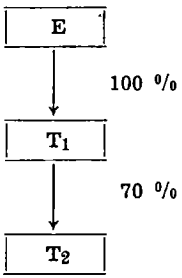
[50] Vrt. myös *Lodin* 9.

[51] Vastavuoroisesta osakeomistuksesta lähemmin edempänä kohdassa II.2.2.2.

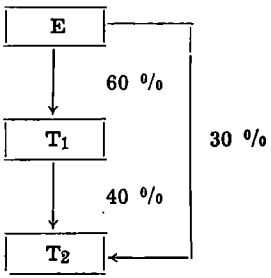
[52] T_1:n yhtiökokouksessa voidaan äänestää vain 80 %:lla kaikista osakkeista (100 % — T_2:n omistamat 20 %). Määräämisvalta T_1:ssä on siten sillä osakkeenomistajalla, joka omistaa ko. osakkeista yli puolet l. yli 40 % kaikista osakkeista. Vrt. *Lodin* 9 av. 29, jossa ei kuitenkaan edellytetä tytäryhtiöiden muodostavan

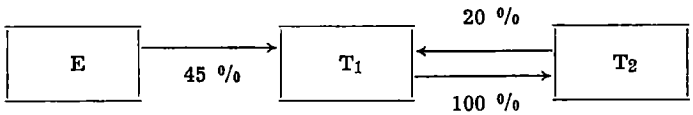
Kuvio 2. Emoyhtiöllä välitön määräämisvalta yhdessä tai useammassa tytäryhtiössä.

Kuvio 3. Konserniyhtiöt ketjussa. E:llä välitön määräämisvalta T_1:ssä ja välillinen T_2:ssa. T_1 ja T_2 ovat lisäksi alakonsernisuhteessa keskenään.

Kuvio 4. E:llä välitön määräämisvalta T_1:ssä ja osittain välitön ja osittain välillinen määräämisvalta T_2:ssa.

Kuvio 5. Konserniyhtiöt ketjussa ja alakonsernisuhteessa olevat tytäryhtiöt vastavuoroisesti toistensa osakkeenomistajina.

nökset, joiden ensisijaisena tarkoituksena on estää pääsääntöjen kiertäminen.[53] Tosiasiallinen määräämisvalta ja taloudellinen etuyhteys eivät

---

alakonsernia keskenään, jotta vastaavat äänestyssäännökset tulisivat ratkaiseviksi konsernitekijöiksi.

Komplisoidumpia esimerkkejä *Lagrådsremiss* 1974 121, 213.

[53] *Kom 1969: A 20* 65.

»Säännös on järjestöjen käsityksen mukaan epäselvä. On kyseenalaista, onko

ole vaihtoehtoisia vaan kumulatiivisia edellytyksiä. Ne on molemmat täytettävä, jotta konsernisuhde lainkohdan mukaan olisi olemassa. Tosiasiallinen määräämisvalta voi perustua osakeomistukseen tai sopimukseen. Mahdollista on myös näiden perusteiden kumulatiivisuus.

A. Omistusperusteinen määräämisvalta. OYLE 1:2.2 §:n mukainen määräämisvalta syntyy osakeomistuksen perusteella silloin, kun omistettavat osakkeet tuottavat tosiasiallisen äänten enemmistön yhtiökokouksissa. Kysymys on siis emoyhtiön edellä kohdassa 3.3.1.1. käsitellystä tosiasiallisesta (omistusperusteisesta) määräämisvallasta tytäryhtiöön.

Lainkohdassa ei ole tarkempia säännöksiä siitä, minkä suuruinen omistus kulloinkin riittää tosiasialliseksi katsottavaan määräämisvaltaan. Kriteerien lähempi muotoutuminen jäänee vastaisen konsernikäytännön, so. lähinnä tilinpäätöskäytännön varaan.[54] Riitaa siitä, onko jollakin yhtiöllä tosiasiallinen määräämisvalta toiseen vai ei, tuskin käytännössä pääsee syntymään kyseisten yhtiöiden välillä. Ilmeisestikin yhtiö, jolla todella on määräämisvalta toisessa yhtiössä — perustuu se sitten kuinka vähäiseen suhteelliseen osakeomistukseen tahansa — ratkaisee asian jo

---

määräämisvaltaedellytys täytetty, jos yhdessä yhtiökokouksessa jollakulla on äänten enemmistö. Samoin on tulkinnanvaraista, mikä on 'huomattava' osuus toiminnan tuloksesta. Väitetyillä emo- ja tytäryhtiöillä saattaa olla täysin vastakkaiset käsitykset konsernisuhteen olemassaolosta. Kuitenkin lakiehdotuksessa, erityisesti sen 12 luvussa samoin kuin 11 luvussa on useita tärkeitä konserneja koskevia säännöksiä. ——— On vaikea olettaa, että 2 §:n 2 momentin mukaisen määritelmän avulla voitaisiin ratkaista syntyvät epäselvyydet, ——— järjestöt esittävät 2 momentin poistamista lakiehdotuksesta.

Mikäli kuitenkin katsotaan, että 2 momentti tulisi kaikesta huolimatta säilyttää lakiehdotuksessa, olisi määritelmää joka tapauksessa tarkennettava niin, että siitä ilmenee erityisen olosuhteen staattisuusvaatimus suhteessa emoyhtiö-tytäryhtiö.» *Keskuskauppakamari ym.* 9 s.

54 Ks. myös *Nial* JFT 1973 232 s., jossa selvitellään Ruotsissa kehittynyttä konsernikäytäntöä 1944 SABL 221.1 §:n osalta. Nial toteaa mm., että »I svensk bolagspraxis synes emellertid en ganska bestämd linje ha etablerats. ——— I själva verket synes man i bolagspraxis som dotterbolag endast räkna sådana fall då annat bolag har minst hälften av röstetalet för samtliga aktier. ——— Möjligen är bolagspraxis inriktad på den uppfattningen att bestämmande inflytande föreligger först när en enhetlig ledning av bolagen etablerats av det härskande bolaget. ——— Såtillvida framstår bolagspraxis som juridisk felaktig. Men den bakomliggande praktiska erfarenheten och uppfattningen är i sin mån ett stöd för en restriktiv tolkning av koncernbegreppet.»

ennen riidan syntymistä.[55] In casu harkinta jäänee ensi kädessä oletetulle emoyhtiölle, ts. sen johdolle, ja viime kädessä emoyhtiön tilintarkastajille. Viimeksi mainittujenhan tulee mm. valvoa, että konsernisuhteesta johtuvia lain materiaalisia säännöksiä esim. konsernitilinpäätösten asianmukaisen laatimisen osalta noudatetaan.[56]

B. Sopimusperusteinen määräämisvalta. Tosiasiallinen määräämisvalta voi lakiehdotuksen mukaan perustua myös sopimukseen — ainakin teoriassa jopa yksinomaan sopimukseen. Emoyhtiön ei siten välttämättä tarvitse omistaa välittömästi tai välillisesti yhtään tytäryhtiönsä osaketta.

Määräämisvallan tuottavien sopimusten tarkempia tunnusmerkkejä ei ole sisällytetty OYLE 1:2.2 §:ään. Sopimusperusteisen määräämisvallan ja siihen johtavien sopimustyyppien lähempää täsmentämistä haittaa paitsi perustelujen epämääräisyys se seikka, ettei lakiehdotus sisällä säännöksiä siitä, millä tavalla ja missä laajuudessa emoyhtiö saa yleensäkään käyttää lain tunnustamaa määräämisvaltaa tytäryhtiössä. Myös muut emo- ja tytäryhtiön välistä kanssakäymistä koskevat suoranaiset säännökset ovat vähäiset.[57]

Lakisystematiikka ja perustelujen vähäiset maininnat oikeuttavat katsomaan, että OYLE 1:2.2 §:n sopimusperusteisella määräämisvallalla tarkoitetaan myös muuta kuin 1:2.1 §:n mukaista määräämisvaltaa,[58] jolla viimeksi mainitulla tarkoitetaan päättämisvaltaa yhtiökokouksessa.[59] Sopimusperusteinen määräämisvalta voi siten tilanteesta riippuen sisältää joko päättämisvallan yhtiökokouksissa taikka tosiasiallisen vallan muutoin määräävästi vaikuttaa tytäryhtiön toimintaan.

Seuraavassa tarkastellaan eräitä sellaisia sopimustyyppejä, jotka saat-

---

55 *Lainvalmistelukunta* Yhdistelmä 24.

56 Vrt. OYLE 10:10 §:n 2 ja 5 mom.

57 Merkittävimpiä ovat ehdotuksen 8:7 §, joka velvoittaa tytäryhtiön hallitusta antamaan emoyhtiön hallitukselle konsernin aseman ja sen toiminnan tuloksen laskemiseen tarvittavat tiedot, sekä 10:8 §, jossa tytäryhtiön hallitus ja toimitusjohtaja velvoitetaan edesauttamaan emoyhtiön tilintarkastajan suorittamaa tilintarkastusta.

58 OYLE 1:2.1 §:ssä ei tosin puhuta nimenomaan määräämisvallasta vaan äänten enemmistön tuottavasta osakeomistuksesta. Vrt. kuitenkin 1:2.2 §:n sanonta »— — — muutoin on — — — määräämisvalta — — —».

59 Vrt. OYLE 9:1.1 §: »Osakkeenomistajat käyttävät yhtiökokouksessa päättämisvaltaansa yhtiön asioissa.»

taisivat perustaa OYLE 1: 2.2 §:n tarkoittaman määräämisvaltasuhteen.[60] Samoin tarkastellaan eräitä yhtiöjärjestysmääräyksiä, joiden myös voitaisiin ajatella perustavan sanotun suhteen.

C. Eräistä sopimustyypeistä. Määräämisvallan tuottavan sopimuksen osapuolina voivat lakiehdotuksen perustelujen mukaan tulla kysymykseen joko ao. yhtiöt, so. emoyhtiö ja tytäryhtiö, taikka emoyhtiö ja tertius. Yhtiöiden keskinäisiin sopimuksiin kuuluvat mm. perusteluissa mainitut yhteistoiminta- ja lisenssisopimukset sekä luotonanto.[61] Myös nimenomainen määräämisvaltasopimus, jos sellainen katsottaisiin mahdolliseksi, tehdään säännönmukaisesti ao. yhtiöiden välillä. Emoyhtiön ja tertiuksen välisinä sopimuksina voivat tulla kysymykseen ns. osakas- ja välikäsisopimukset.

Ca. Yhteistoimintasopimukset. Lakiehdotuksen perusteluissa mainitan esimerkkeinä määräämisvaltasuhteen mahdollisesti luovista sopimuksista mm. yhteistyö- ja lisenssisopimukset. Lisenssisopimukset kohdistuvat ns. teollisoikeuksiin eli patentteihin, tavaramerkkeihin ja erilaisiin malleihin. Muita lainkohdassa tarkoitettuja sopimustyyppejä ovat ilmeisestikin yksinmyynti-, kilpailunrajoitus- (kartelli-) ja vientikieltosopimukset.[62] Myös toimintojen koordinointia koskevat sopimukset, kuten yhteistä tuotekehittelyä, tutkimustoimintaa, hankintoja ja markkinointia koskevat sopimukset saattavat sisältää elementtejä, jotka aiheuttavat jonkinasteista määräämisvallan keskittymistä toiselle sopimuskumppanille.

Yhteistoimintasopimusten merkityksen arviointi OYLE 1: 2.2 §:n tarkoittaman määräämisvaltasuhteen syntymisen ja olemassaolon kannalta on mitä ilmeisimmin in casu harkintaa. Lakiehdotuksessa ei edellytetä, että tällaiset sopimukset sinänsä mitenkään indisioisivat määräämisvaltasuhdetta sopijakumppanien välillä. Pikemminkin lienee varsin varovainen restriktiivinen tulkinta tässä yhteydessä paikallaan.[63]

---

60 Konsernisuhde edellyttää lisäksi ns. taloudellista etuyhteyttä ao. yhtiöiden välillä. Ks. edempänä kohta 3.3.2.

61 *Kom 1969: A 20* 65 s.

62 *Koski* Tilintarkastus 1/1975 29; vrt. myös *Graesvaenge—Larsen—Roelsen* 7.

63 Vrt. *Reinhardt* 259, jossa todetaan mainitun kaltaisten sopimusjärjestelyjen harvoin riittävän synnyttämään AktG 17 §:n tarkoittaman alistussuhteen yritysten välille.

Mainitun kaltaisten sopimusten yhteydessä ei yleensä pyritä eikä tarkoiteta siirtää määräämisvaltaa yhtiöön, so. yhtiön itsehallintoa tai sen osaa, sopijakumppanille. Sopimukset tehdään useimmiten enemmän tai vähemmän tasavertaisina sopimuskumppaneina,[64] jollaisiksi myös jäädään sopimuksen voimassaoloajaksi. Sopimuksen tekemisen perustana on sopimuksen harkitseminen edulliseksi kummankin osapuolen taholta. Sopimuksen muuttuminen haitalliseksi tai tappiolliseksi toiselle osapuolelle ei myöskään sinänsä aiheuta muutoksia määräämisvallan osalta. Oma-aloitteinen irtaantumismahdollisuus sopimuksesta — vaikka ankarankin sopimussakon tms. haitan kärsien — osoittaa myös määräämisvaltasuhteen puuttumista yhtiöiden välillä.

Osapuolet saattavat kuitenkin taloudellisen asemansa ja resurssiensa puolesta olla joko sopimuksenteon yhteydessä tai sen jälkeen hyvinkin eriarvoisia keskenään,[65] esim. toinen markkinoita hallitseva monikansallinen suuryritys, toinen paikallinen pienyritys. Sopimuksen aikaansaaminen ja/tai siinä pysyttäytyminen saattaa merkitä heikommalle osapuolelle jopa elinehtoa. Tällaisissa tilanteissa vahvempi osapuoli saattaa tosiasiallisesti käyttää määräämisvaltaa sopijakumppaniin muutoinkin kuin sopimuksen osapuolena.[66] Toisaalta voidaan sanoa, ettei »pakon edessä» tehdyn epäedullisenkaan sopimuksen sinänsä tarvitse merkitä määräämisvaltasuhteen syntymistä; sopimus saattaa pikemminkin olla vain osoitus jo olemassa olevasta määräämisvaltasuhteesta, jonka perustana ovat muut seikat, esim. enemmistöosakkuus.

Cb. Luotonanto. OYL-ehdotuksen perustelujen mukaan pelkkä luotonanto ei voi johtaa määräämisvaltasuhteen syntymiseen luotonantajan

---

[64] Vrt. myös *Nial* JFT 1973 234.

[65] Tästä *Koski* Tilintarkastus 1/1975 29 s.

[66] *Johansson,* 13, toteaa: »Det finns sannolik en stor grupp av svenska industri- och handelsföretag, som genom licens-, exklusivavtal etc. i allt väsentligt kontrolleras av utländska företag utan att något finansiellt engagemang föreligger. Eftersom det f.n. inte förekommer någon registrering av denna typ av utländskt inflytande i vårt näringsliv, finns det tyvärr inga möjligheter att studera dess utveckling eller omfattning. Detsamma gäller de många andra former av samarbete mellan svenska och utländska företag, som på senare tid blivit allt vanligare.»

Tekstissä mainitussa tapauksessa niin kuin yleensäkin puhuttaessa sopimusjärjestelyistä ja niiden yhteydessä määräämisvaltasuhteista voidaan toisaalta sanoa, ettei määräämisvalta sinänsä suoranaisesti perustu yhtiöiden väliseen sopimukseen, vaan tuon sopimuksen tosiasialliseen merkitykseen sopijapuolille.

ja -saajan välille. Edellytetään lisäksi »erityisten seikkojen olemassaoloa».[67] *Ruotsin* komiteanmietinnön mukaan lisäedellytyksenä voi olla esim. sopimus luontonantajan oikeudesta nimetä luotonsaajayhtiön hallitukseen edustajansa tai muutoin ottaa osaa luotonsaajan toimintaan huomattavasti vaikuttavien päätösten tekoon.[68]

Kysymys luotonannon perusteella syntyvästä määräämisvaltasuhteesta on varsin moninainen ja ratkaistavissa vain in casu. Esimerkiksi luotonantajan edustaja asiakasyhtiön johdossa (hallituksen jäsenenä), tilintarkastajana tai ns. valvontatilintarkastajana[69] ei sinänsä tarvitse olla merkki määräämisvaltasuhteen olemassaolosta. Mainitunlainen henkilöyhteys saattaa perustua — ei luotonantajan vaatimukseen, vaan asiakasyhtiön itsensä luotonantajalle esittämään pyyntöön. Yhteinen johtohenkilö kahden yhtiön välillä ei luottosuhteissa sen paremmin kuin muutoinkaan ole nykypäivän liike- ja elinkeinoelämässä välttämättä indisio määräämisvaltasuhteista ja niiden suunnasta, vaan paremminkin ehkä asiantuntemuksen saamiseen, informaation kulkuun tai yhtiöiden kannalta tärkeiden asiakassuhteiden ylläpitämiseen tähtäävä toimenpide.[70] Mainittu seikka koskee erityisesti hallintoneuvostojen, mutta usein myös hallitusten jäsenyyksiä sekä tilintarkastajuuksia.

Epäilyksenalaista ei kuitenkaan voi olla, etteikö luotonanto käytännössä voi tosiasiallisesti johtaa velallisen joutumiseen kokonaankin velkojan, lähinnä pankin tai muun luottolaitoksen määräämisvallan alaisuuteen.[71] Tällöin edellytetään luonnollisesti, että velallinen haluaa ylläpitää

---

67 *Kom 1969: A 20* 66.

68 *SOU 1971: 15* 124; ks. myös *Nial* JFT 1973 235 s.

69 Myös *Nial*, JFT 1973 235 s., katsoo »Att det långivande bolaget säkrat insyn i det låntagande t.ex. genom att tillsätta en internrevisor bör inte anses tillräckligt för att moder- och dotterbolagsförhållande skall uppkomma.»

70 Liikeyritysten halukkuudesta saada pankkien edustajia hallintoelimiinsä ja päin vastoin *Schaad* 160 s., jossa pohditaan myös ristikkäisyyksien vaaratekijöitä. Ks. myös *Kom 1972: A 6* 396.

71 *Koski* Tilintarkastus 1/1975 30. Velkasuhteen luotonantajalle tosiasiallisesti ehdottoman määräämisvallan velallisyrityksessä tuottavana tekijänä näkee myös *Oesch* 166 s.; samoin *Kallio, Teuvo, Tilintarkastajan työsuhdejäävistä, DL 1972* 414; *Losert—Schiemer—Stadler* 14; *Lagrådsremiss 1974* 114; *Prop. 1975: 103* 181.

Mainitusta seikasta täysin erillinen on kysymys siitä, milloin ja missä määrin konsernisäännöksiä tulee soveltaa ammattimaisen luotonannon yhteydessä ts. silloin, kun osapuolina ovat pankki tai muu luottolaitos ja sen asiakasyritys.

ja jatkaa toimintaansa. Määräämisvallan olemassaolo tai sen puuttuminen määräytyy luotonannon suhteellisen suuruuden ja merkityksen perusteella. Kriteerinä on asianomaiselta luotonantajalta saatujen tai saatavien luottojen suhteellinen osuus luotonsaajan käytössä olevasta koko pääomasta. Luottoehtojen ja luotonsaajan likviditeetin toisiaan vastaamattomuus on myös omiaan saattamaan luotonsaajaa luotonantajan määräämisvallan alaiseksi vaikka luottojen määrä ei sinänsä vielä sitä saisikaan aikaan. Luotonantajan määräämisvallan syntymiseen ja käyttöön vaikuttavat myös ko. luottosuhteen ulkopuolella olevat tekijät, erityisesti luottolaitosten välinen kilpailu sekä yleensäkin rahoitus- ja pääomamarkkinoilla vallitseva tilanne, sen kireys tai keveys.[72]

Cc. Nimenomainen määräämisvaltasopimus ja muut yhtiön hallintoon liittyvät yrityssopimukset. Osakeyhtiölainsäädännön keskeisimpiin kohtiin kuuluvat säännökset yhtiön hallinnosta, so. hallintoelimistä, niiden kokoonpanosta, tehtävistä ja työnjaosta. Perinteisesti lainsäädäntö lähtee yhtiön itsehallinnosta; päättämisvalta ja vastuu yhtiön asioista kuuluvat työnjaon mukaisesti yhtiön omille elimille. Näillä ei ole oikeutta saati velvollisuutta ottaa päätöksenteossa vastaan ohjeita tai määräyksiä ulkopuolisilta, ei edes osakkeenomistajilta (yhtiökokouksen ulkopuolella). Yhtiön hallintoelimille kuuluvan toimivallan ja päätöksenteon siirtäminen yhtiön ulkopuoliselle tai yksittäiselle osakkeenomistajalle edellyttää siten lain nimenomaista säännöstöä.[73] Tämä koskee myös sellaisen määräämisvaltasopimuksen (Beherrschungsvertrag)[74] solmimista, jolla sopimuskumppani oikeutettaisiin antamaan yhtiötä ja sen asianomaisia hallintoelimiä sitovia ohjeita ja määräyksiä yhtiön hallintoon kuuluvissa asioissa.[75] Tällaisten säännösten puuttuminen lakitekstistä, kuten myös

---

[72] Eräissä maissa kuten *Saksan Liittotasavallassa* ja *Sveitsissä* ns. *Depotstimmrecht* instituutio on luottosuhteeseen liittyen tai siitä erillään omiaan lisäämään pankkien määräämisvaltaa ja sen käyttömahdollisuuksia muissa, etenkin suuryhtiöissä. Ks. edempänä kohta III.4.1.4. av 33 ja siinä viitattu kirjallisuus.

[73] Vrt. myös *Ficker* NJW 1970 1572.

[74] Vrt. edellä kohta I.1.3.5. ja jäljempänä kohta III.3.3.3.1.

[75] Vuosisadan alun huomiota herättäneisiin ja konsernikäytäntöön oleellisesti vaikuttaneisiin ulkomaisiin oikeudenkäynteihin kuuluvat saksalaiset ns. petrooli- ja rautatie-tapaukset. Kummassakin oli kysymys yhtiön itsemääräämisoikeuteen ja -velvollisuuteen liittyvistä sopimusperäisistä järjestelyistä.

Petrooli-tapaus koski amerikkalaisen ja saksalaisen öljy-yhtiön välistä sopimusta (Poolvertrag), jolla ensi mainitulle taattiin määräaikainen yksinoikeus

perustelujen esimerkit kysymykseen tulevien sopimusten tyypeistä, oikeuttavat johtopäätökseen, ettei OYLE 1: 2.2 §:ssä sopimuksella tarkoiteta mainitun kaltaista nimenomaista määräämisvaltasopimusta. Yhtiöoikeudellisesti sitovan määräämisvaltasopimuksen tekeminen ei siten lakiehdotuksen mukaan ole mahdollista.[76]

öljynmyyntiin määräosissa Saksaa. Saksalainen yhtiö (GmbH) sai sopimuskorvauksena 20 % ko. liiketoiminnan tuloksesta. Sopimus oikeutti amerikkalaisen yhtiön määräämään saksalaisen yhtiön johdon ja toimihenkilöt, johtamaan ja valvomaan öljynmyyntiä sekä käyttämään saksalaisen yhtiön kaikkia laitteistoja ja omaisuutta maa-alueita lukuunottamatta. Saksalainen yhtiö sitoutui myös suuren sopimussakon uhalla aikaansaamaan kaikki sellaiset yhtiön hallintoelinten päätökset, jotka olisivat tarpeen amerikkalaisen yhtiön oikeuksien toteuttamiseksi tehdyn sopimuksen mukaisesti. Alioikeus katsoi saksalaisen yhtiön johdon määräämistä sekä hallintoelinten päätöksentekoa koskevat sopimusmääräykset mitättömiksi. Korkein oikeus puolestaan katsoi sopimuksen loukkaavan saksalaisen yhtiön vapautta ja itsenäisyyttä ja julisti sopimuksen kokonaisuudessaan mitättömäksi todeten perusteluissaan mm., että 'eine Gesellschaft kann sich auflösen, aber nicht selbst entmündigen'. RG. Bd. 82 S. 308 ss.; lähde ja lainaus *Friedlaender* 38 ss.

Rautatie-tapauksen taustana oli sopimus, jolla saksalainen yhtiö luovutti liikkeensä Romanian valtiolle (ns. Betriebsüberlassungsvertrag). Sopimuksessa määrättiin mm., että yhtiön johto siirtyisi kokonaisuudessaan Romanian rautateiden johtokunnalle (fürstliche Direktion), jonka tulisi toimia lain ja sopimuksen määräysten sekä Romanian asianomaisen ministerin antamien ohjeiden mukaan. Sopimuksen johdosta muutettiin yhtiöjärjestystä siten, että yhtiön hallintoelimeksi — hallintoneuvoston ja yhtiökokouksen ohella — todettiin mainittu Romanian rautateiden johtokunta, joka siis muodostaisi yhtiön lakimääräisen hallituksen. Ratkaistessaan yhtiöjärjestyksen muutosta koskevan riidan Korkein oikeus katsoi muutoksen merkitsevän sitä, että yhtiöltä puuttuisi juridiselle henkilölle tarpeellinen organisaatio ja edelleen, 'dass die Generalversammlung die Gesellschaft in diese Lage ebensowenig versetzen kann, wie eine handlungsfähige pfysische Person durch freiwillige Unterwerfung unter die Vormundschaft einer anderen Selbstentmündigung herbeiführen könnte'. RG. Bd. 3 S. 123 ss.; lähde ja lainaus *Friedlaender* 38 s.

[76] Vrt. 1944 SABL:n osalta *Nial* JFT 1973 234. Ks. toisaalta *Zweifel* 93 (kirjallisuus- ja oikeustapausviittauksin), jossa katsotaan *Sveitsin* oikeuden mukaan, vaikka laki ei sisälläkään nimenomaisia (konserni)säännöksiä, olevan mahdollista tehdä sopimus, jolla (tytär)yhtiön johto velvoittautuu noudattamaan toisen yhtiön (emoyhtiön) ohjeita.

Kysymys määräämisvaltasopimuksen sallittavuudesta ei liene käytännön kannalta erityisen merkittävä, mikäli tavoitteena on tosiasiallisen määräämisvallan perusteiden kartoittaminen. Ilmeistä nimittäin on, että tällaisten sopimusten aikaansaaminen on sinänsä mahdollista vain tilanteissa, joissa (emo)yhtiöllä jo

OYLE ei tunne muitakaan yrityssopimuksia, jotka AktG:n mukaan voivat perustaa konsernisuhteen tai olla oleellisena osana konsernitilanteessa.[77] Ns. Geschäftsführungsvertrag, jossa yhtiö sitoutuu toimimaan toisen yhtiön tai yrityksen (sopijapuolen) lukuun, on yhtiöoikeudellisesti — nimenomaisten säännösten puuttuessa laista — vastoin yhtiön yleistä tarkoitusta, joksi OYLE samoin kuin voimassa oleva lakikin olettaa voiton tuottamisen yhtiön osakkeenomistajille.[78] Yhtiöjärjestysmääräyksin, jotka yhtiön perustamisen jälkeen vaativat kaikkien osakkeenomistajien suostumuksen,[79] on kylläkin mahdollista poiketa tästä yhtiön yleisestä tarkoituksesta ja aikaansaada esimerkiksi ns. keskinäinen yhtiö, joka toiminnallaan pyrkii edesauttamaan osakkeenomistajiensa harjoittamaa muuta yritystoimintaa pyrkimättä itse näkyvään ja jaettavissa olevaan voittoon.

Yhtiön yleistä tarkoitusta koskevilla yhtiöjärjestysmääräyksillä on myös mahdollista saavuttaa asiallisesti sama tulos kuin AktG:n mukaisilla voiton- tai osavoitonsiirtosopimuksilla (Gewinnabführungs-, Teilgewinnabführungsvertrag) ja voitonyhteisyyssopimuksella (Gewinngemeinschaft, Interessengemeinschaft).[80] Yhtiöjärjestyksessä tulee tällöin olla OYLE

---

ennen sopimuksen tekoa on muilla perusteilla, esim. osakeomistuksen johdosta, määräämisvalta toiseen sopimuspuoleen (tytäryhtiöön). »Durch den Beherrschungsvertrag wird also die Abhängigkeit der Konzerngesellschaft nicht etwa erts erzeugt, sondern es wird die bereits bestehende faktische Macht der Obergesellschaft durch diesen Vertrag lediglich in eine Rechtsmacht überführt und damit legalisiert; und diese ist der eigentliche Sinn des Beherrschungsvertrages.» *Würdinger* ZfRV 1968 246; vrt. myös *Oesch* 154 ss.

77 AktG:n yrityssopimuksia koskevien säännösten taustana ovat aikaisempaa perua olevat, konsernia koskevat verotussäännökset, ns. Organgesellschaft-säännöstö (KStG 7 a §), joka puolestaan pohjautuu edeltäneeseen verotuskäytäntöön. Alun alkaen ei juuri kiinnitetty huomiota kyseisten sopimusten yhtiöoikeudelliseen luvallisuuteen, vaan katsottiin sopimusten olevan luonteeltaan puhtaasti velvoiteoikeudellisia. *Grossfeld* 40; *Mestmäcker* 316. Ilmeisesti vasta vuoden 1965 AktG:ia valmisteltaessa ryhdyttiin käymään kiivastakin keskustelua siitä, miten tällaisia käytännössä esiintyviä, mutta laissa tuntemattomia yrityssopimuksia tulisi oikeudellisesti käsitellä ja arvioida; *Ebenroth* 54; ks. esim. *Mestmäcker* 316 ss.

78 OYLE 12:1.2 §.

79 OYLE 9:15.1 §:n 1 kohta ja *OYL-ehdotus* 207 s. Lakiehdotuksen kanta vastaa voimassa olevaa oikeutta; vrt. esim. KHO 52 I 7: Osakeyhtiön yhtiöjärjestyksen muuttamiseen siten, että osa toimintavuoden voittovaroista ja aikaisemmin jakamatta jääneet voittovarat oli siirrettävä vararahastoon, vaadittiin kaikkien osakkeenomistajien suostumus.

80 Interessengemeinschaft- ja Gewinngemeinschaft- sopimukset eivät käytän-

12: 1.2 §:n mukaisesti määräykset voiton (ja yhtiölle selvitysmenettelyssä jäävän netto-omaisuuden) käytöstä. Jo olemassaolevan yhtiön osalta tällaisten voiton käyttöä koskevien määräysten ottaminen yhtiöjärjestykseen edellyttää OYLE 9: 15.1 §:n 1 kohdan mukaan kaikkien osakkeenomistajien suostumuksen.[81] Konsernisuhteen varsinaisina perusteina (1: 2.2 §) kyseiset yhtiöjärjestysmääräykset eivät tällöin kuitenkaan ole, koskapa jo määräysten aikaansaaminen yhtiöjärjestykseen edellyttää omistusperusteista määräämisvaltaa yhtiöön.[82]

AktG:n mukaan yhtiö voi myös sopimuksella (Betriebspachtvertrag) vuokrata koko liikkeensä toiselle yritykselle, jolloin vuokraaja omissa nimissään ja omaan lukuunsa ryhtyy harjoittamaan yhtiön liiketoimintaa ja maksaa siitä korvauksen vuokran muodossa. Samoin yhtiö voi sopimuksella muutoin luovuttaa liikkeensä hoidon toiselle yritykselle (Betriebsüberlassungsvertrag), joka sitten omaan lukuunsa harjoittaa yhtiön liiketoimintaa joko omissa nimissään tai luovuttajayhtiön asianmukaisesti valtuuttamana tämän nimissä.[83] Mainitun kaltaiset järjestelyt voinevat meillä tulla kysymykseen vain yhtiön toimialaa koskevien yhtiöjärjestysmääräysten puitteissa. Jos esim. yhtiö, jonka toimialana on teollisuuden harjoittaminen, haluaa lopettaa kyseisen toiminnan ja vuokrata koko liikkeensä toiselle yritykselle, edellyttänee se yhtiöjärjestyksen toimialamääräyksen vastaavaa muuttamista. Vastaavasti yhtiön liiketoiminnan lopettaminen ja koko ominaisuuden myyminen voinee tapahtua vain purkamalla yhtiö[83a] tai muuttamalla yhtiön toimialaa

---

nössä esiinny OYLE 1: 2 §:n mukaisessa alistuskonsernitilanteessa, vaan useimmiten AktG:n tuntemassa rinnakkaiskonsernissa; *Oesch* 157 av. 9. Sopimusten voidaan myös katsoa itse asiassa koskevan voiton hankintaa (tuloksen muodostusta), ei niinkään voiton käyttöä; *Oesch* 158.

81 Mahdollista on myös, että yhtiön osakkeenomistajat (yksimielisesti) tekevät tilikausittain erikseen päätöksen voiton tai sen osan siirtämisestä toiselle yhtiölle (emoyhtiölle).

82 Voidaan kylläkin ajatella ainakin teoriassa mahdolliseksi tilanne, jossa tytäryhtiön osakkeet sen jälkeen, kun yhtiön yhtiöjärjestykseen on sisällytetty tekstissä tarkoitetut määräykset, on siirretty tertiukselle.

83 Näiden sopimusten eroista tavanmukaisiin vuokrasopimuksiin ks. esim. *Mestmäcker* 316 ss.

83a Oikeuskäytännössä on katsottu, että yhtiökokouksen päätös myydä yhtiön koko omaisuus merkitsee itse asiassa päätöstä yhtiön purkamisesta. Päätös tulee siten tehdä siinä järjestyksessä kuin yhtiön purkaminen edellyttää. Ks. KKO 29 I 33 sekä LM 1974 s. 174; vrt. myös KKO 25 I 20 ja KKO 25 II 677 sekä NJA 1967 s. 313.

koskevaa yhtiöjärjestysmääräystä. Mainitun kaltaiset liikkeenvuokraus- ja liikkeenluovutussopimukset sekä niihin liittyvät yhtiöjärjestyksen määräysten muutokset eivät sinänsä perusta konsernisuhdetta ko. yhtiöiden välille. Toisaalta sopimuksia esiintynee käytännössä useimmiten juuri konserniyhtiöiden välillä.[83b] Konsernisuhteen perusteet ovat tällöin kuitenkin löydettävissä yhtiöiden välisistä muista elementeistä kuin näistä sopimuksista — yleensä keskinäisestä osakeomistuksesta.

Käytännössä tehdään myös sopimuksia, joiden perusteella yhtiö saa toiselta yksittäisiä, yhtiön liiketoiminnan johtamiseen ja valvomiseen eli ns. juoksevaan hallintoon kuuluvia palveluja (Betriebsführungsvertrag, management and service contracts).[84] Kysymys ei tällöin välttämättä ole yhtiöoikeudellisesta toimivallan ja vastuun siirtämisestä yhtiön ulkopuoliselle, vaan velvoiteoikeudellisesta sopimuksesta, jolla yhtiö ostaa palveluja toiselta. Jos yhtiön saamistaan palveluista maksama vastike ei kuitenkaan ole kohtuullinen eikä vastaa yleensä riippumattomien yhtiöiden välillä sovellettavia ehtoja, voi sopimussuhde olla indisio yhtiöiden välillä olemassa olevasta muuhun seikkaan kuin kyseiseen sopimukseen perustuvasta määräämisvaltasuhteesta (konsernisuhteesta). Tällöin sopimukset saattavat asiallisesti merkitä myös yhtiöoikeudellisesti yksinomaan yhtiön johdolle kuuluvien hallintotoimintojen (laitonta) siirtämistä yhtiön ulkopuoliselle taholle. OYLE ei tunne tällaisia yhtiön hallinnon hoitamiseen liittyviä sopimuksia. Käytännössä esiintyvillä sopimuksilla ei siten voi olla yhtiöoikeudellista merkitystä, eivätkä ne myöskään voi perustaa lakiehdotuksen konsernilta edellyttämää määräämisvaltasuhdetta yhtiöiden välille.

Yhtiön hallintoon liittyviksi voidaan katsoa myös sellaiset yhtiöiden väliset sopimukset, joilla toinen oikeutetaan nimeämään yksi tai useampi henkilö toisen johtoon, so. hallituksen tai hallintoneuvoston jäseneksi taikka toimitusjohtajaksi, taikka joissa toisen yhtiön johtoon kuuluvan henkilön todetaan kuuluvan myös toisen yhtiön johtoon. OYLE 8:1.2

[83b] Vrt. *Würdinger* 273 ss.

[84] Sopimuksia esiintyy usein yhtiöiden välillä, joissa on yhteisiä johtohenkilöitä; *Mestmäcker* 106 ss., jossa esitetään myös esimerkkejä tyypillisestä amerikkalaisesta sopimuksesta. Siitä, missä määrin vastaavia sopimuksia esiintyy meillä Suomessa, ei ole selvityksiä. Yksittäisten yrityspalvelujen, kuten kirjanpito-, mainonta- ja tarkastustoimintojen sekä verotukseen ja juridiikkaan liittyvän neuvonnan ostaminen ao. alaan erikoistuneelta yritykseltä lienee kuitenkin varsin yleistä.

ja 8: 11.3 §:n mukaan on yhtiöjärjestysmääräyksin mahdollista jättää yhtiön hallituksen ja vastaavasti hallintoneuvoston jäsenten vähemmistön asettaminen tapahtumaan muussa järjestyksessä kuin yhtiökokouksessa.[85] Tämä »muu järjestys» voi olla myös sopimusperäinen järjestely. Sopimuksen tulee siis kuitenkin perustua yhtiöjärjestyksen määräykseen. Kun sopimus voi koskea vain vähempää kuin puolta hallituksen ja/tai hallintoneuvoston jäsenistä, ei sillä yksistään ole mahdollista saavuttaa määräämisvaltaa yhtiön johdossa, koska päätöksenteko tapahtuu pääsääntöisesti enemmistöäänin.[86] Toisaalta se seikka, että yhtiöillä on jopa johdon enemmistö yhteisiä henkilöitä, ei sellaisenaan täytä OYLE 1: 2.2 §:n määräämisvaltaedellytystä. Johdon yhteisyyden tulee tällöinkin perustua mainittuun yhtiöjärjestyssäännöstöön ja sen lisäksi muuhun määräämisvaltasuhteen luovaan seikkaan, esim. seuraavassa esille tulevaan ns. osakassopimukseen. Ainakin yhtä useampi yhteinen johtohenkilö lienee yleensä indisio siitä, että yhtiöiden välillä on myös muita yhteyksiä, jotka saattavat aikaansaada konsernisuhteen yhtiöiden välille.

Cd. Osakassopimukset. Konsernitilanteen edellyttämän määräämisvaltasuhteen voidaan ajatella syntyvän myös siten, että yhtiö tekee toisen yhtiön (muiden) osakkeenomistajien tai osakkeenomistajien enemmistön kanssa sopimuksen, joka koskee äänioikeuden käyttöä viimeksi mainitun yhtiön yhtiökokouksessa. Sopimuksen lähempi sisältö olisi tällöin se, että emoyhtiö käyttää sopimuskumppaniensa äänioikeutta[87] tai että sopimuskumppanit sitoutuvat äänestämään emoyhtiön osoittamalla tavalla tytäryhtiön yhtiökokouksessa.

Nimenomaisten osakassopimusten ja -sitoumusten luvallisuutta ja pätevyyttä sopimuskumppanien kesken ei voida asettaa kyseenalaiseksi.[88]

---

[85] Toimitusjohtajaa ei voida asettaa sopimusjärjestelyin. OYLE 8: 3.2 §:n mukaan toimitusjohtajan nimittää hallitus taikka yhtiöjärjestysmääräyksen nojalla hallintoneuvosto tai yhtiökokous.

[86] Vrt. edempänä kohta II.1.2.3.

[87] Käytännössä tämä olisi mahdollista siten, että sopimuskumppanit valtuuttavat emoyhtiön käyttämään osakkeilleen kuuluvaa äänioikeutta tytäryhtiön yhtiökokouksessa.

Valtakirjojen keruuta on konsernisuhteiden ulkopuolella useinkin käytetty määräämisvallan hankkimis- tai oman aseman vahvistamiskeinona. Ks. esim. *Rodhe* ER 1950 288 ss.; *Roos* 63 ss.

[88] Osakassopimuksista ja -sitoumuksista yleensä *Caselius—Heikonen—Hut-*

Osakassopimukset sitovat yleensä sopimuksen tekijöitä ja vastaavasti osakassitoumukset sitoumuksenantajia.[89] Siitä syystä, etteivät osakassopimukset ja -sitoumukset sido ao. yhtiötä, tässä tapauksessa siis tytäryhtiötä, on katsottu, etteivät ne voisi olla konsernisuhteen perustana.[90] Kun osakassopimuksilla ja -sitoumuksilla kuitenkin käytännössä on mahdollisuus saada tosiasiallinen määräämisvalta osakeyhtiössä, ts. päättämisvalta sen yhtiökokouksessa, voidaan perustellusti olla asiasta myös päinvastaista mieltä. Norjan osakeyhtiölakikomitean mietinnössä mainitaankin osakassopimukset esimerkkinä konsernisuhteen mahdollistavista sopimuksista.[91] Myös Tanskan komiteanmietinnön perusteluista on luettavissa sama kanta.[92] Eri asia on, että ainakin pelkkiin osakassopimuksiin tai -sitoumuksiin perustuva määräämisvalta meidän oloissamme lienee varsin poikkeuksellinen tilanne.

Ce. Välikäsisopimukset. OYLE 1:2.2 §:n mukainen määräämisvaltasuhde voi syntyä myös välikäsisopimusten perusteella.[93] Tällöin on siis kysymys tilanteesta, jossa tytäryhtiön osakkeiden omistajana on asiallisesti emoyhtiö, mutta muodollisesti omissa nimissään toimiva tertius, ns. välikäsi.[94] Välikäsi käyttää emoyhtiön kanssa tekemänsä sopimuksen nojalla osakkeita ja niihin liittyvää äänioikeutta emoyhtiön lukuun ja sen antamien ohjeiden ja määräysten mukaan. Välikäsitapauksessa konsernin muodostavat siis päämies emoyhtiönä ja välikäden muodollisesti koko-

---

tunen I 158 ss.; *Roos* 287 ss.; *Sama* Scandinavian Studies 1971 165 ss.; *Gomard* Scandinavian Studies 1972 97 ss.; *Mestmäcker* 54 ss.; *Brachvogel* 89 s.; erityisesti konsernin perustana tai sitä vahvistavana tekijänä *Oesch* 60, 66 ss. ja 160 ss.; *Heede* 38 ss.; *Leleux* Multinational 111 s. ja 123.

89 Varsinaisella osakassopimuksella tarkoitetaan tällöin sopimusta, jossa kaikki osapuolet ovat osakkeenomistajia ja mukana sopimuksessa nimenomaan tuossa ominaisuudessa. Jos emoyhtiöllä ei olisi omistuksessaan yhtään tytäryhtiön osaketta, olisi emoyhtiön ja tytäryhtiön osakkeenomistajien välisessä sopimuksessa kysymys keskinäisestä sopimuksesta, joka sisältää osakassitoumuksen.

90 *Nial* JFT 1973 234.

91 *Innstilling mars 1970* 62.

92 *Betaenkning 540—1969* 56 s.

93 *Kom 1969: A 20* 66; *SOU 1971: 15* 125; *Innstilling mars 1970* 63; myös *Stenbeck—Wijnbladh—Nial* 519.

94 Välikäsi l. bulvaani käsitteestä esim. *Cederberg* DL 1940 29 ss.; *Sama* LM 1939 102; *Grönfors* 282 ss.

naan tai osittain omistama yhtiö tytäryhtiönä; välikäsi ei itse kuulu konserniin, vaikka olisi osakeyhtiökin.[94a]

Välikäsisopimusten nimenomainen mainitseminen esimerkkinä OYLE 1: 2.2 §:n perusteluissa tukee myös edellä esitettyä käsitystä, jonka mukaan määräämisvaltasuhteen perustavana sopimuksena voivat tulla kysymykseen osakassopimukset. Sekä välikäsi- että osakassopimuksissahan on kysymys emoyhtiön ja tertiuksen välisistä sopimuksista, joiden tarkoituksena on määräämisvallan hankkiminen ja ylläpitäminen tytäryhtiössä.[95] Välikäsitilannetta voidaan tosin tarkastella lähtien osakkeiden todellisesta omistuksesta ja tällöin katsoa, että kysymyksessä itse asiassa on vain emoyhtiön osakeomistus, joka OYLE 1: 2.1 §:n mukaisen ääntenenemmistön tai 1: 2.2 §:n mukaisen tosiasiallisen ääntenenemmistön johdosta synnyttää konsernisuhteen.[96]

D. Yhtiöjärjestysmääräykset. Määräämisvallan osakeyhtiössä voidaan ajatella perustuvan yhtiöjärjestysmääräyksiin. Tällöin olisi ilmeisesti kysymys lähinnä kahdentyyppisistä määräyksistä: 1) määräykset, joilla toinen yhtiö (emoyhtiö) oikeutettaisiin asettamaan ja erottamaan yhtiön (tytäryhtiön) hallitus (tai hallintoneuvosto)[97] tai 2) määräykset, joilla nimetty yhtiö (emoyhtiö) oikeutettaisiin antamaan ohjeita ja määräyksiä ko. yhtiön (tytäryhtiö) johdolle.[98]

Tanskan komiteanmietinnön perusteluissa mainitaankin yhtiöjärjestysmääräykset esimerkkinä konsernisuhteen mahdollisesti synnyttävistä teki-

---

94a Välikäsiyhtiöstä *Grönfors* 289, 294; *Huttunen* 3 s., 41 ss., 118 ss.; myös ns. bulvaanilain (224/39) 5.2 §.

95 Välikäsitilanteessa on yleensä kysymys ns. peitellystä määräämisvaltasuhteesta (vrt. *Wohlmann* 122, 127), jonka yhteydessä materiaalisia konsernisäännöksiä tuskin tullaan käytännössä soveltamaan siitäkään huolimatta, että OYLE 16: 8 ja 9 §:ssä on eräistä rikkomuksista säädetty rangaistusseuraamus; ks. erityisesti 16: 8 §:n 4 kohta.

96 Bulvaania käytetään usein lain säännösten tai sopimusmääräysten kiertämiseen. Mielenkiintoinen ratkaisu tässä valossa on *KKÓ 1920 p. 841,* jossa osakeluetteloon osakkeenomistajaksi merkityltä henkilöltä evättiin äänioikeus yhtiökokouksessa, koska oli näytetty hänen toimivan vain toisen henkilön bulvaanina tarkoituksena kiertää yhtiön yhtiöjärjestyksen määräys siitä, ettei kukaan osakkeenomistaja saa äänestää suuremmalla äänimäärällä kuin 1/10:lla yhtiökokouksessa edustetusta äänimäärästä. Vrt. myös edellä kohta I.3.3.1.2.C.

97 Vrt. *Englannin* Companies Act sec. 154(2) edellä kohdassa I.1.2.

98 Vrt. edellä kohta I.3.3.1.3.Cc.

jöistä.[99] Perusteeksi esitetään, että yhtiöjärjestysmääräykset voidaan katsoa osakkeenomistajien väliseksi sopimukseksi.

OYLE:ssa mahdollistetaan päinvastoin kuin voimassa olevassa laissa yhtiöjärjestysmääräykset, joilla hallituksen ja vastaavasti hallintoneuvoston jäsenistä joku tai jotkut voidaan asettaa muussa järjestyksessä kuin yhtiökokouksessa.[100] Tänä »muuna järjestyksenä» voivat olla yhtiöjärjestysmääräykset, joilla joku taho oikeutetaan nimeämään ko. jäsenet tai joilla jotkut nimetyt henkilöt tai tietyssä asemassa olevat henkilöt todetaan ao. hallintoelimen jäseniksi.

Lakiehdotuksen mukaan hallituksen ja hallintoneuvoston jäsenten nimeämistä koskevat mainitun kaltaiset yhtiöjärjestysmääräykset voivat koskea vain ao. elimen vähemmistöä. Kun hallitus ja hallintoneuvosto kuitenkin tekevät päätöksensä pääsääntöisesti enemmistöäänin,[101] eivät näiden elinten vähemmistön nimeämistä koskevat yhtiöjärjestysmääräykset kykene yksinään turvaamaan nimeäjän määräämisvaltaa yhtiön johdossa.[102] Tällaisilla yhtiöjärjestysmääräyksillä voineekin

---

99 *Betaenkning 540-1969* 56 s.; vrt. *362-1964* 184 ja *A/S-F* 43.

100 OYLE 8:1.2 ja 8:11.3 §.

Yhtiökäytännössä ei ole nykyisellääänkään pidetty tiukasti kiinni siitä lain kannasta, että yhtiökokouksella on yksinomainen oikeus vapaasti valita hallituksen jäsenet ja vastaavasti tilintarkastajat ja ettei näiden valintaa edes yhtiöjärjestyksen määräyksellä voida antaa osaksikaan yhtiön ulkopuoliselle. Erityisesti valtionyhtiöiden osalta on yhtiöjärjestyksiin otettu pitkälle meneviä hallituksen jäsenten kelpoisuusvaatimuksia, esim., että määrätyn määrän hallituksen jäsenistä tulee olla joidenkin ministeriöiden edustajia. Esimerkkejä ks. *Melin* EST 1966 49. Sama koskee tilintarkastajia, joiden osalta eräiden valtionyhtiöiden yhtiöjärjestyksiin sisältyy jopa selvä maininta siitä, että muu kuin yhtiökokous valitsee osan tilintarkastajista. Esimerkkejä ks. *Tainio* LA 1972 184 ss., jossa myös kosketellaan kyseisten yhtiöjärjestysmääräysten oikeusproblematiikkaa. Yhteenvetona voidaan todeta, että käytännössä on voitu hallituksen jäsenille ja vastaavasti tilintarkastajille yhtiöjärjestyksessä asetetuilla kelpoisuusehdoilla huomattavasti rajoittaa yhtiökokouksen valitsemisoikeutta ja siten siirtää määräämisvaltaa yhtiön johdon ja tilintarkastajien kokoonpanoon nähden yhtiön ulkopuolisille tahoille.

Yhtiöjärjestyksiin sisältyvistä hallituksen jäsenten kelpoisuusmääräyksistä ja niiden merkityksestä lähemmin *Olsson* JFT 1953 80 ss.; vrt. *Caselius—Heikonen—Huttunen* II, 2 s. 8.

101 OYLE 8:9.2 §; vrt. 8:11.6 §. Yhtiöjärjestysmääräyksin voidaan vaatia (tiukempaa) määräenemmistöä tai jopa yksimielisyyttä tietyistä tai vaikkapa kaikista asioista päätettäessä.

102 Hallituksen asettamista koskevilla yhtiöjärjestysmääräyksillä ei myös-

käytännössä olla merkitystä vain jo olemassa olevaa määräämisvaltasuhdetta vahvistavana tekijänä.[103] Edellä kohdassa I.3.3.1.3.Cc. esitettyyn viitaten voidaan todeta, ettei OYLE:n mukaan ole mahdollista sisällyttää yhtiöjärjestykseen määräyksiä, joilla joku ulkopuolinen taho taikka osakkeenomistaja oikeutettaisiin antamaan ohjeita tai määräyksiä yhtiön hallintoelimille. Osakkeiden erilaista äänimäärää, äänioikeusasteikkoja ja äänestysrajoituksia koskevien yhtiöjärjestysmääräysten osalta viitataan edellä kohdissa I.3.3.1.1. ja I.3.3.1.2.C. esitettyyn.

3.3.2. Yhtiöiden taloudellinen etuyhteys (1: 2.2 §)

Tosiasiallinen määräämisvalta — perustuu se sitten omistukseen tai sopimukseen taikka molempiin — ei OYLE 1: 2.2 §:n mukaan vielä yksistään aikaansaa konsernisuhdetta ao. yhtiöiden välille. Lisäedellytyksenä on, että määräämisvallan omaavalla yhtiöllä on *huomattava osuus* määräämisvallassaan olevan yhtiön *toiminnan tuloksesta.*[104] Tämä ns. taloudellinen etuyhteys on perustelujen mukaan olemassa esim. silloin, kun emoyhtiöllä on mahdollisuus ostaa tytäryhtiön tuotteita käypää markkinahintaa olennaisesti halvemmalla[105] tai kun emoyhtiö saa tytäryhtiön liikkeelle laskemien obligaatioiden nojalla itselleen merkittävän osan tytäryhtiön voitosta.[106]

Taloudellinen etuyhteys voi perustua osakeomistukseen, sopimukseen, yhtiöjärjestysmääräykseen, muuhun nimenomaiseen järjestelyyn taikka pelkästään tosiasialliseen olotilaan.[107] Etuyhteydelle asetettua vaatimusta

---

kään voida vaikuttaa hallintoelinten väliseen työnjakoon. Työnjako on muutoinkin varsin tiukasti lakiperusteinen — esim. hallintoneuvostolle ei voida siirtää muita kuin laissa nimenomaan mainitut tehtävät (OYLE 8: 11.5 §). Yhtiökokouksen sivuuttaminen ainakin muodollisesti ylintä päättämisvaltaa käyttävänä hallintoelimenä ei myöskään ole mahdollista yhtiöjärjestysmääräyksin; vrt. *Nial* JFT 1973 236.

103 Myös *Heede* 57; *Oesch* 166.

104 Lainkohdan esikuvana olevassa 1944 SABL 221.1 §:ssä on tässä kohdin »ställning och resultat». Maininta »ställning» katsottiin kuitenkin varsin epäselväksi ja lain tulkintaan vaikuttamattomaksi, joten se jätettiin uusista laeista pois. *SOU 1971: 15* 124.

105 *Kom 1969: A 20* 66; *SOU 1971: 15* 124; *Innstilling mars 1970* 62; *A/S-F* 43.

106 *Kom 1969: A 20* 66.

107 Mahdollista olisi lukea teksti tällä kohdin myös niin, että taloudellisen etuyhteyden tulisi perustua vain tekstissä edellä mainittuun osakkeiden omistuk-

»huomattava» on arvosteltava oletetun tytäryhtiön toiminnan tuloksen kannalta. Sillä seikalla, kuinka merkittävä etuyhteys on emoyhtiön toiminnalle ja sen tulokselle, ei konsernisuhteen olemassaolon arvioinnin kannalta ole merkitystä.[108]

Osakeomistus tuo aina mukanaan jonkinasteisen taloudellisen etuyhteyden omistajan ja omistetun välille. Etuyhteys perustuu omistajan kannalta katsoen osakkeiden mukaiseen pääomapanokseen sekä sitä vastaaviin varallisuuspitoisiin oikeuksiin omistetussa yhtiössä. OYLE 1:2.2 §:n mukainen taloudellinen etuyhteys on siten selvästikin olemassa aina silloin, kun konsernisuhde perustuu 1:2.1 §:n mukaiseen osakeomistukseen tytäryhtiössä.[109] Tosiasiallisen määräämisvallan tuottava osakeomistus edustanee myös yleensä varsin huomattavaa taloudellista etuyhteyttä omistajan ja omistetun välillä. Täten siis OYLE 1:2.2 §:n mukainen omistus jo sinänsä sisältää yleensä sen, että kyseiselle omistajalle lankeaa huomattava osuus omistetun yhtiön toiminnan tuloksesta riippumatta siitä, miten ja milloin tuo tuloksellisuus sitten käytännössä realisoituu omistajan osalle.[110] Voidaankin näin ollen sanoa, että OYLE 1:2.2 §:n vaatimus taloudellisesta etuyhteydestä on itse asiassa vailla itsenäistä merkitystä ainakin omistukseen perustuvassa tosiasiallisessa määräämisvaltasuhteessa.[111] Myös lakitekstin sanamuoto on luettavissa tällä tavoin.

Perustelujen tarkoitus on kuitenkin ilmeisesti toinen. Pelkkä huomat-

---

seen taikka sopimukseen. Tätä ei kuitenkaan esimerkeistäkään päätellen ole tarkoitettu.

108 Myös *Nial* JFT 1973 236 s., jossa todetaankin, että suuryhtiöllä voi olla tytäryhtiö, jonka taloudelliset resurssit saattavat olla niin rajoitetut, ettei emoyhtiön 100-prosenttinenkaan osuus sen varoihin ja voittoon ole sanottavasti merkittävä emoyhtiön kannalta.

109 Tällä selittyy myös se, ettei lakiehdotuksen 1:2.1 §:ssä ole nimenomaisesti asetettu vaatimukseksi konsernisuhteelle tuollaisen etuyhteyden olemassaoloa.

Kun OYLE 1:2.1 §:ssä kuitenkin edellytetään vain ääntenenemmistön olemassaoloa, voitaisiin ajatella, että tapauksessa, jossa konsernisuhde perustuu vain lukumääräisesti suhteellisen harvoihin moniääniosakkeisiin, pelkkä osakeomistus ei aikaansaisi taloudellista etuyhteyttä. Vrt. *Nial* JFT 1973 236.

110 OYLE 1:2.2 §:n soveltamisen edellytyksenä tuskin voidaan vaatia, että esim. osinko-oikeuden tulisi käytännössä realisoitua vuosittain osingonjaon muodossa, koskapa voiton jakamatta jättäminen ei periaatteessa vaikuta osakkeenomistajien näitä voittovaroja koskevaan oikeuteen.

111 Vrt. *Nial* JFT 1973 236, jossa myös katsotaan, ettei vaatimuksella taloudellisesta etuyhteydestä ole monessakaan tapauksessa itsenäistä merkitystä. Samoin *Nial* Associationsrätt 195.

tava määräämisvallan tuottava osakeomistus ja sen mukaiset varallisuuspitoiset osakeoikeudet eivät ole riittäviä tunnusmerkkejä konsernisuhteelle. Perustelujen mukaan 1: 2.2 §:n omistustunnusmerkki on samoin kuin sopimustunnusmerkkikin luettava erikseen taloudellisen etuyhteyden sisältävästä tunnusmerkistä. Näin siis lakiehdotuksessa edellytetään, ennen kuin konsernisuhde on olemassa, omistukseen perustuvassa tosiasiallisessa määräämisvaltasuhteessa normaalin voitonjaon ohi tai sen rinnalla tapahtuvaa tuloksen siirtoa tytäryhtiöltä emoyhtiölle, esim. alija/tai ylihinnoiteltujen keskinäisten suoritteiden taikka erityisehtoisten luottojen muodossa.[112]

Osakeyhtiöiden keskinäistä osakeomistusta seuraavat useasti keskinäisten luottojen muodossa tapahtuvat pääomapanokset. Lakiehdotuksen perusteluissa katsotaankin, että keskinäiset luottosuhteet saattavat erinäisissä tapauksissa tuoda mukanaan OYLE 1: 2.2 §:n edellyttämän taloudellisen etuyhteyden. Komitea mainitsee esimerkkinä tilanteen, jossa emoyhtiöllä on hallussaan tytäryhtiön liikkeelle laskemia obligaatioita, joiden nojalla emoyhtiö sitten saa itselleen merkittävän osan tytäryhtiön voitosta. Komitea tarkoittaa tässä yhteydessä ns. voitto-osuusehtoisia joukkovelkakirjoja.[113] Lainkohta täyttyy kuitenkin myös muissa luototustilanteissa, esim. kun (emo)yhtiö joko luoton suuruuden tai ehtojen osalta on luotottanut toista yhtiötä (tytäryhtiötä) tavanomaisista liikesuhteista poikkeavasti.[114]

Luotonannon poikkeuksellinen suuruus saanee siten aikaan paitsi velkojen tosiasiallisen määräämisvallan velallisyhtiössä myös taloudellisen etuyhteyden velkojan ja velallisen välille.[115] Merkitseväthän luoton takaisinsaanti ja luotosta saatavat korot melkoista intressiä velallisyhtiön toiminnan tulokseen.[116] Vielä selvemmin lainkohdan tarkoittama tilanne

---

112 Näistä tuloksensiirtotavoista lähemmin edempänä kohdissa II.3.3.-3.5.

113 *Kom 1969: A 20* 66 verr. komitean ehdottama 43 §. Komitean ehdottamat säännökset voitto-osuusehtoisten lainojen ottamisesta jätettiin pois lopullisesta lakiehdotuksesta, koska katsottiin ko. lainojen liikkeelle laskemisen jo vakiintuneen käytännön mukaan kuuluvan ilman muuta yhtiön hallituksen toimivaltaan. *OYL-ehdotus* 93.

Erilaisista voitto-osuusehtoisista lainoista *Koski* Vaihtovelkakirjat 12 ss.

114 Myös *Graesvaenge—Larsen—Roelsen* 7.

115 *Ruotsin* komiteanmietinnöstä annetuissa lausunnoissa kosketeltiin mm. kysymystä, voiko lakitekstin tarkoittama konsernisuhde syntyä vaihtovelkakirjojen huomattavan omistuksen kautta. Vastauksessa todettiin, ettei pelkkä vaihtovelkakirjojen omistus perusta konsernisuhdetta; sellainen voi kuitenkin syntyä

on olemassa silloin, kun luotonanto emoyhtiöltä tytäryhtiölle tai päinvastoin ehtojensa johdosta merkitsee asiallisesti tuloksen siirtoa tytäryhtiöstä emoyhtiölle tai jollekin muulle konserniyhtiölle.

Taloudellisen etuyhteyden tuottava sopimus saattaa olla sama, joka aikaansaa tosiasiallisen määräämisvaltasuhteen, taikka siitä erillinen sopimus. Toisaalta ne yhtiöiden keskinäiset liiketoimet, joilla tulosta siirretään tytäryhtiöstä emoyhtiölle ja jotka näin ollen ilmentävät yhtiöiden välistä taloudellista etuyhteyttä,[117] perustuvat usein vain tosiasialliseen tilaan eivätkä nimenomaisiin sopimuksiin.

Taloudellinen etuyhteys voi perustua myös yhtiöjärjestysmääräykseen. Näin esim. silloin, kun kysymys on keskinäisestä osakeyhtiöstä: (tytär)-yhtiön yhtiöjärjestykseen sisältyy ns. omakustannusehto, jonka mukaan yhtiö itse ei pyri (tilinpäätöksessä näytettävään) voittoon, vaan luovuttaa (myy) tuotteensa tai palveluksensa omakustannushintaan osakkeenomistajilleen (emoyhtiölle). Käytännössä mainitulla omakustannusehdolla toimii usein yhtiöitä, vaikkei niiden yhtiöjärjestyksessä ole tästä määräystä.[118] Myös tällaisissa tilanteissa OYLE 1: 2.2 §:n ehto taloudellisesta etuyhteydestä tulee täytetyksi.

3.4. Tiivistelmä

OYLE 1: 2 §:n mukaan ovat konsernin oleelliset tunnusmerkit seuraavat: Konserni on kahden tai useamman osakeyhtiön muodostama kokonaisuus, jossa yhdellä yhtiöllä on määräämisvalta muihin nähden. Määräämisvalta voi perustua joko välittömään tai välilliseen osakeomistuk-

---

sen jälkeen, kun velkakirjat on vaihdettu osakkeisiin. *Lagrådsremiss 1974* 119 s. ja 212 s. Vrt. myös *Möhring* Festschrift für Westermann 430.

Toisin *Graesvaenge—Larsen—Roelsen* 7, jossa katsotaan, että vaihtovelkakirjojen omistus usein lainanannon yhteydessä tehtävän erillisen sopimuksen johdosta aikaansaa konsernisuhteen luotonantajan ja -saajan välille.

[116] OYLE 1: 2.2 §:n sanontaa »toiminnan tulokseen» voidaan tuskin lukea niin ahtaasti, että sillä tarkoitettaisiin vain osakeyhtiöoikeudellista ja kirjanpitosäännösten mukaista »voittoa». Onhan koron maksu yhtä hyvin kuin osinkokin vain korvausta pääomansijoittajalle. Liiketaloudellisesti korot osinkojen tavoin katsotaankin yleisesti osakeyhtiön »voitonjaoksi», jota on myös välittömien verojen maksut, viime mainitut tosin muulla kuin pääomansijoitusperusteella.

[117] Tuloksensiirtoa tarkastellaan lähemmin edempänä kohdassa II.3.

[118] *Voipio* 45, 84.

seen taikka sopimukseen. Määräämisvallan perustuessa tosiasialliseen ääntenenemmistöön tai sopimukseen edellytetään, että hallitsevalla yhtiöllä on taloudellinen etuyhteys alistettuun yhtiöön. Kun katsotaan, että alistetussa yhtiössä ääntenenemmistön tuottava osakeomistus aina sisältää myös taloudellisen etuyhteyden hallitsevan ja alistetun yhtiön välillä, voidaan konsernin oleelliset tunnusmerkit vielä entisestäänkin tiivistää: Konserni on kahden tai useamman osakeyhtiön muodostama taloudellinen kokonaisuus, jossa yhdellä yhtiöllä on määräämisvalta ja taloudellinen etuyhteys toisiin.

3.5. Konsernisuhteen perusteista käytännössä

OYLE 1:2 §:n mukaan voidaan erottaa toisaalta osakeomistukseen — joko ääntenenemmistön tai tosiasiallisen ääntenenemmistön tuottavaan — ja toisaalta sopimukseen tai sopimuksiin perustuva konserni. Käytännön kannalta on kuitenkin useissa yhteyksissä todettu, ettei konsernia, joka perustuisi pelkästään sopimukseen tai sopimuksiin, ole helpostikaan osoitettavissa.[119] Konserni on tyypillisesti yritysten keskinäiseen omistukseen liittyvä ilmiö. Puhtaasta »sopimuskonsernista» voitaisiin ehkä puhua esim. vain sellaisissa erityistapauksissa, joissa pankki tai muu luottolaitos suurvelkojan ominaisuudessa kykenee käyttämään määräämisvaltaa velallisyrityksessä.[120] Näissäkin tapauksissa, jotka useimmiten lienevät velallisyrityksen »saneeraustilanteita», luotonantaja määräämisvaltansa varmistamiseksi useimmiten hankkii velallisyrityksen osakkeita ainakin väliaikaisesti omistukseensa.[121] Toisaalta saneeraamiseen tähtäävän

---

[119] »Im Schriftum wird häufig erwähnt, dass auch durch Darlehen, durch langfristige Lieferverträge, durch Mitgliedschaft im Vorstand oder im Aufsichtrat ein Konzernverhältnis hergestellt werden kann. Das scheint aber entweder Theorie oder Historie zu sein. Uns sind keine Unternehmen bekannt, die durch andere Beziehungen als Kapitalbeteiligung Konzernunternehmen sind.» *Krähe—Hardach* 11. Myös *Bachelin* 18; *Leleux* Multinational 111 s., 123; *Mestmäcker* 324; *Goldmann* 5; *Wein* 19, 22; *Heede* 46; *Brachvogel* 104; *Nial* JFT 1973 235.

[120] Vrt. *Heede* 46 ja *Brachvogel* 99, joiden mukaan määräämisvallan käyttö tällöin tapahtuu hallintoelinkontrollin, so. velallisyhtiön hallintoelimissä olevien pankin edustajien kautta.

[121] Tältä varalta pankkilainsäädäntöön sisältyy Suomessa erityinen poikkeussäännöstö, joka väliaikaisesti mahdollistaa mm. velallisyhtiön osakekannan haltuunoton. Lähemmin LPL 29, SPL 35, OPL 26 ja KPL 27 §:n säännökset pankin

määräämisvallan hankkimisen ja sen käyttämisen ei yleensä katsota perustavan tavanomaista konsernisuhdetta asianomaisten yritysten välille.

Käytännössä konsernilla voidaan siis sanoa olevan melkein poikkeuksetta omistuksellinen perusta. OYLE 1:2.2 §:n tarkoittamat määräämisvaltaa samoin kuin taloudellista etuyhteyttä tuottavat sopimukset ovat useimmiten vain selviä merkkejä ja seurauksia osakeomistukseen perustuvasta konsernisuhteesta.[121a] Mahdollista on, että sopimuksilla vahvistetaan omistukseen perustuvaa konsernisuhdetta. Sopimukset saattavat joskus olla myös sikäli välttämättömiä, ettei pelkkä osakeomistus sellaisenaan kykenisi aikaansaamaan konsernisuhteelle tarpeellista määräämisvaltaa omistettavassa yrityksessä.[122]

Konsernisuhteiden perusteita koskevat empiiriset tutkimukset ovat etenkin kansallisilla tasoilla varsin vähäiset. Monikansallisten konsernien osalta on olemassa joitain ulkomaisia tutkimustuloksia. Monikansallisia yrityksiä koskevassa YK:n tutkimuksessa on selvitelty mm. emoyhtiöiden osakeomistuksen suhteellista suuruutta ulkomaisissa tytäryrityksissä. Omistuskontrollin ylivoimaisesti yleisin tyyppi on kokonaan tai yli 50 %:sesti omistettu tytäryritys. Niinpä ainakin 80 % amerikkalaisten ja 75 % englantilaisten yhtiöiden ulkomaisista tytäryrityksistä kuuluu mainittuun tyyppiin. Näistäkin valtaosa (runsaat 60 %-yksikköä) kuuluu kokonaan tai yli 95 %:sesti omistettuihin tytäryrityksiin. Vähemmistöomistukseen (alle 50 % osakkeista) perustuvia tytäryrityksiä esiintyy

---

väliaikaisista omistuksista sekä *Erma* 251 ss. ja *Koski* LM 1972 932 ss. Saneerauksesta, jossa luotonantaja edellyttää saavansa haltuunsa yhtiön osakekannan tai osan siitä, myös *Drockila* DL 1966 498 ss. ja 1967 71 ss.

121a »Bei den 'anderen Unternehmensverträgen' des § 292 — für den Unternehmenskauf des § 361 gilt dasselbe — handelt es sich nach der Begründung des Regierungsentwurfes zu dieser Bestimmung im Gegensatz zum Beherrschungsvertrag um schuldrechtliche Austauschverträge, wie sie auch zwischen unabhängigen Unternehmen abgeschlossen werden. ——— Werden diese Verträge zwischen voneinander unabhängigen Partnern abgeschlossen, so garantiert schon diese Verhandlungssituation, dass Leistung und Gegenleistung typischerweise einander entsprechen.» *Koppensteiner* 155.

Vrt. myös *Paehler* 114, jossa todetaan, että markkinahinnasta poikkeava siirtohinta on merkki määräämisvaltasuhteen olemassaolosta. Vastaavasti voidaan sanoa, että markkinahinnan noudattaminen suoritteiden hinnoittelussa on indisio riippumattomuudesta.

122 Näin esim. silloin, kun kyseessä on kahden yhtiön yhteinen yhtiö. Vrt edempänä kohta I.5. ja *Nial* JFT 1973 235.

amerikkalaisilla emoyhtiöillä runsaat 10 % ja englantilaisilla noin 25 % kaikista tytäryrityksistä. Vastaavanlaisten omistustyyppien todetaan olevan luonteenomaisia muillekin monikansallisille yrityksille. Poikkeuksen muodostavat kuitenkin japanilaiset (emo)yhtiöt, joilla on suhteellisesti huomattavasti enemmän alle 50 %:sesti omistettuja tytäryrityksiä — monet näistä yhteisyritysten (joint venture) tyyppiin luokiteltavia.[123]

Viime aikoina on monikansallisten yritysten osalta ollut havaittavissa vähemmistöomistukseen perustuvien tytäryritysten määrän vähäistä suhteellista lisääntymistä erityisesti kehitysmaissa sijaitsevien tytäryritysten osalta. Toisaalta on todettavissa, että tytäryrityksestä eliniän pidetessä useasti tulee lopulta kokonaan omistettu. »This tendency can, of course, be offset by pressures from host countries, as exemplified by recent trends towards increased local ownership in the OPEC and other countries.»[124] Myös yhteisyritykset ovat viime aikoina tulleet entistä tärkeämmiksi monikansallisten konsernien organisaatiomuotona.[125]

Suomessa on toimialarationalisointia koskevien tutkimusten yhteydessä todettu yhteistyösopimusten lisääntyneen suhteellisesti omistukseen puuttuviin toimenpiteisiin verrattuna.[126] Suomessa on myös tutkittu ulkomaisten yritysten Suomessa toimivia tytäryrityksiä. Ulkomaisten investointien neuvottelukunnan aloitteesta suoritetun tutkimuksen mukaan Suomessa oli vuoden 1969 lopussa kaikkiaan 324 sellaista osakeyhtiötä, joita voitiin pitää ulkomaisten yritysten tytäryhtiöinä. Näistä 65 % oli emoyritysten kokonaan omistamia, 25 % kuului omistusluokkaan 50 % — 99 % ja vain 10 %:ssa tutkituista tapauksista ulkomaisen emoyhtiön omistusosuus oli alle 50 %.[127] Suomen Pankki suoritti syksyllä 1973 tiedustelun ulkomaisten yritysten Suomeen tekemistä suorista sijoituksista. Tiedustelun tulokset[128] perustuvat yhteensä 454 sellaisen

123 *UNP* Multinational 12 s. ja 152 ss. (Tables 16—18); Japanin osalta myös *Tsurumi, Yoshi, Japanese Multinational Firms, JWTL 1973* 74 ss., erityisesti s. 83 (Table 2).

124 *UNP* Multinational 13, myös 34 ss.

125 *Koppensteiner* 83.

126 *Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos, Selvitys toimialarationalisoinnista Suomen teollisuudessa vv. 1972—73, moniste 9/Toukokuu 1974 s. 3.*

127 *Kääriäinen ym.* 31, jossa tulokset esitetään myös eriteltyinä sen mukaan, ovatko tytäryhtiöt valmistus-, myynti- vai palveluyhtiöitä.

128 Tiedustelun tulokset julkistettiin 29. 8. 1975 tiedotusvälineille jaetulla monisteella *Suomen Pankki, Suoria sijoituksia koskeva tiedustelu;* ks. lähemmin myös *Aintila* 11 ss.

yrityksen antamiin tietoihin, joissa tiedustelun aikaan oli ulkomaista omistusta. Mainituista 454 yrityksestä 368 eli 81 % oli sellaisia, joiden osakepääomasta yli 50 % oli ulkomaalaisten omistuksessa. Vastaavasti 65 yritystä eli 14 % kuului omistusluokkaan yli 20 % — enintään 50 % ja 5 yritystä eli 5 % kuului omistusluokkaan enintään 20 %.

4. KONSERNI- JA HOLDINGTERMINOLOGIAA

4.1. Konserniterminologia

Edellä on jo esitetty konserneihin liittyvät pääkäsitteet ja -termit. Terminologinen lähtökohta on itse *konserni* (koncern, Konzern, group, concern, groupes de sociétés), jonka muodostavat *emoyhtiö*[1] (moderbolag, Muttergesellschaft, holding company, parent company, société-mére) ja *tytäryhtiö* (dotterbolag, Tochtergesellschaft, subsidiary, filiale). Emoyhtiö ja tytäryhtiö ovat kumpikin *konserniyhtiöitä*. Saksan Liittotasavallan oikeuden yhteydessä tulivat esille termit *alistuskonserni* (Unterordnungskonzern, Subordinationskonzern) ja *rinnakkaiskonserni* (Gleichordnungskonzern, Koordinationskonzern), joista kirjallisuudessa käytetään myös nimityksiä *vertikaalikonserni* ja *horisontaalikonserni*.[2] Mainittua terminologiaa käyttäen Suomen OYLE 1: 2 §:n mukainen konserni olisi alistuskonserni, kun taas rinnakkaiskonsernia lakiehdotus ei tunne.

Sisaryhtiöiksi nimitetään yhtiöitä, joiden osakkeet kuuluvat samalle omistajalle, joka kuitenkaan ei ole sellainen oikeussubjekti, että se muodostaisi konsernin omistamiensa yhtiöiden kanssa.[3] Sisaryhtiöitä ovat myös sellaiset yhtiöt, joiden osakkeet tasaosuuksin kuuluvat kahdelle tai useammalle osakeyhtiölle ilman, että kumpikaan tai mikään viimeksi mainituista käyttää yksinään määräämisvaltaa niihin nähden.[4]

---

[1] Helsingin hovioikeuden lausunnossa osakeyhtiölakikomitean mietinnöstä arvosteltiin termin 'emoyhtiö' käyttöönottoa laissa. Tilalle esitettiin englannin kielessä käytettyyn termiin 'parent company' pohjautuen kielellisesti tyydyttävämmäksi katsottua termiä 'kantayhtiö'. *Hels. HO:n lausunto* 8 s.

[2] Vertikaali- ja horisontaalikonserni-termejä juridisessa merkityksessä käyttävät mm. *Fikentscher* 24; *Koppensteiner* Konzernrecht 434; *Kom 1969: A* 65; *Keskuskauppakamari ym.* 7 ja 9.

[3] Vrt. *Kom 1969: A 20* 65.

[4] Omistetut yhtiöt ovat tällöin ns. yhteisiä yhtiöitä. Näistä lähemmin edempänä kohdassa I.5.

Termejä vertikaali- ja horisontaalikonserni (vertikaalinen ja horisontaalinen konserni) käytetään edellä esitetystä poiketen useimmiten puhtaasti taloudellisessa merkityksessä kuvaamaan konserniin kuuluvien yhtiöiden keskinäistä asemaa elinkeino- ja tuotantotoiminnassa.[5] *Vertikaaliseksi* sanotaan tällöin konsernia, kun siihen kuuluvat yhtiöt toimivat saman elinkeino- tai tuotantoalan eri vaihdantaportaassa; esim. kun emoyhtiö on tukkukauppaa ja tytäryhtiö vähittäiskauppaa harjoittava yhtiö tai kun tytäryhtiö on tekstiilialan perusteollisuuteen kuuluva ja emoyhtiö puolestaan valmisvaateteollisuuteen kuuluva yhtiö. Konserni on vastaavasti *horisontaalinen* silloin, kun emo- ja tytäryhtiö toimivat saman elinkeino- tai tuotantoalan samassa vaihdantaportaassa; molemmat ovat esim. konepajateollisuutta tai vähittäiskauppaa harjoittavia yhtiöitä. Konserniin kuuluvat yhtiöt voivat olla myös toisiinsa nähden täysin erillisillä toimialoilla. Tällöin puhutaan *konglomeraattikonsernista* (konglomerater Konzern)[6] tai *sekakonsernista* (gemischgegliederter Konzern),

---

Eräissä osakeyhtiölakikomitean mietinnöstä annetuissa lausunnoissa kiinnitettiin huomiota siihen »puutteeseen», etteivät ehdotetut konsernisäännökset kata sisaryhtiöitä. Toisaalta taas eräissä lausunnoissa todettiin nimenomaan olevan parasta alkuun säädellä vain selvä ja yksinkertainen vertikaalikonserni. Lainvalmistelukunnan ko. lausunnoista laatimassa yhdistelmässä puolestaan kommenttina todetaan, että konserni-käsitteen laajentaminen koskemaan sisaryhtiösuhdetta »on kuolleena syntynyt ajatus niin kauan, kun tarkoituksena vain on luoda pohja konsernitilitykselle». »Tulisiko A:n ja B:n laatia heitä itseään koskevat konsernitaseet, vaiko X:n ja Y:n yhteinen tilinpäätös, jos hrt A ja B omistavat kumpikin 50 % X ja Y-yhtiöiden osakekannasta?» *Lainvalmistelukunta* Yhdistelmä 22 s.

Jos sisaryhtiöiden 50 %:isina omistajina on kaksi osakeyhtiötä, ei liene estettä sille, että jompikumpi tai kumpikin omistajayhtiöistä ottaa sisaryhtiöt mukaan konsernitilinpäätökseensä ilmoittaen samalla omistuksensa osuuden ko. yhtiöissä. Ei liene myöskään vastaavasti estettä, että kahden osakeyhtiön tasaosuuksin omistama osakeyhtiö otetaan mukaan kummankin yhtiön konsernitilinpäätökseen. Velvollisuutta tähän ei kuitenkaan ole kummassakaan tapauksessa kummallakaan omistajayhtiöllä, elleivät osakeomistuksesta erilliset asiantilat, esim. sopimukset, sitä aiheuta. *OYL-ehdotus* 34; toisin *Lagrådsremiss 1974* 212, verr. 120. Kahden yhtiön yhteisen yhtiön osalta ks. myös *Borgström* 55.

5 Mm. *Friedlaender* 17; *Krähe—Hardach* 22 s.; *Mattes* 20; *Zweifel* 73; *Wein* 24 ss.; *Eriksson* 4; *SOU 1968: 5* 46; *Tuokko* 15.

6 »Gonglomerate» termin käytöstä *Kay, Maurice, Gonglomerate Mergers, JBL 1969, 266:* »the word 'conglomerate' has been used in several different senses. It seems to have entered the vocabulary of business organisation in the

joilla termeillä voidaan tarkoittaa myös tilannetta, jossa konserniyhtiöt tosin ovat samalla toimialalla, mutta maantieteellisesti eri alueilla.

Konsernien yhteydessä puhutaan myös *alakonsernista* (underkoncern).[7] Jos osakeyhtiöllä on tytäryhtiö, jolla puolestaan on oma tytäryhtiö, muodostavat kaikki yhdessä konsernin, jossa ensin mainittu on emoyhtiönä. Tytäryhtiöt muodostavat tällöin keskenään alakonsernin, jonka emoyhtiönä on ensin mainittu tytäryhtiö.

Konsernien yhteydessä puhutaan myös *tosiasiallisesta konsernista* (faktischer Konzern) ja *sopimuskonsernista* (Vertragskonzern). Jälkimmäisellä tarkoitetaan nimenomaiseen määräämisvaltasopimukseen perustuvaa konsernia ja edellisellä muihin seikkoihin, useimmiten omistukseen perustuvaa konsernia.[8]

Konsernisuhteella tarkoitetaan emoyhtiön ja sen tytäryhtiön välistä suhdetta. Vastaavasti *alakonsernisuhteella* tarkoitetaan konsernin sisältämän alakonsernin emoyhtiön ja tytäryhtiön välistä suhdetta. Konsernisuhde on välitön, mikäli se perustuu suoraan kahden yhtiön väliseen asiantilaan, esim. osakeomistukseen. *Välillinen* konsernisuhde perustuu välilliseen asiantilaan, esim. osakeomistukseen tytäryhtiön tai välikäden kautta. Riippuen siitä, kumman yhtiön — emo- vai tytäryhtiön — kannalta asiaa tarkastellaan, voidaan konsernisuhteen synonyymeinä käyttää termejä *määräämisvaltasuhde* ja *alistussuhde.* Samalla tavoin voidaan emoyhtiön synonyyminä käyttää termiä *hallitseva (herrschende) yhtiö* ja vastaavasti tytäryhtiön synonyyminä termiä *alistettu (abhängige) yhtiö.*[9]

United States as an adjective describing mergers that are neither horizontal nor vertikal. Later, the adjective came to be used to describe enterprises operating in a number of unrelated fields. The implication here is that the enterprises diversified through acquisition. More recently the word has acquired pejorative connotations, especially in the United States, as a result of the financial manipulations of certain industrial marauders.»

7 Mm. *Kom 1969: A 20* 65; *Lagrådsremiss 1974* 112; *Stenbeck—Wijnbladh—Nial* 519.

8 *DJT-Konzernrecht* 8 ss. ja 27. Puhtaan sopimuskonsernin harvinaisuudesta käytännössä ks. edellä kohdassa I.3.5. esitettyä. Ilmeistä on toisaalta myös, että tosiasialliseenkin konserniin usein liittyy sopimuselementtejä. Ks. myös edempänä kohta III.3.3.3.1. av. 53.

9 Puhutaan myös *monikansallisista* tai *kansainvälisistä* yhtiöistä, yrityksistä tai konserneista. Terminologia on kuitenkin vielä varsin täsmentymätöntä. Määrittelyistä esim. *Reinikainen* KOP:n taloudellinen katsaus 1973 256; *Viita* LA 1973 190 ss.; *Paaermaa* 58.

4.2. Holdingterminologia

Konsernien yhteydessä esiintyy käytännössä usein erityistyyppinen, konsernin hallintaan tarkoitettu yhtiö, ns. *holdingyhtiö*. Juridisesti se ei ole erityinen yhteisötyyppi, vaan yleensä osakeyhtiö, jonka toimiala on tunnusmerkillisesti rajattu erinäisiin yksittäisiin toimintoihin.

Terminologisesti holdingyhtiö on vieras Suomen lainsäädännölle. Vuoden 1969 pankkilainsäädäntö kuitenkin tuntee holdingyhtiöksi luokiteltavan yhtiön, ns. *omistusyhtiön*, tosin laajemman käsitteen omistusyhteisö puitteissa.[10] Käsitteen sisältöä ei pankkilaeissakaan lähemmin määritellä.[11]

Holdingyhtiö on käsitteenä varsin monivivahteinen ja epäyhtenäinen. *Uuden tietosanakirjan* mukaan holdingyhtiö on »tavallisesti osakeyhtiömuotoinen kontrolliyhtiö, joka omistaa muita liikkeitä. H. kehittyi ensiksi Yhdysvalloissa ja sen tarkoituksena on pääomaetujen yhdistäminen.»[12] Korvausosakkeiden hallintoyhteisön[13] historiikissa *Luukka* toteaa holdingyhtiön olevan eräs trustilaji, jonka tarkoituksena on hankkia haltuunsa

---

[10] Ks. aikaisemmin kohdassa I.2.1. esitettyä.

Vuoden 1969 pankkilainsäädännön esitöissä käytettiin kyseisen »omistusyhteisö» termin synonyyminä termiä »holding-yhteisö»: »Voimassa oleva pankkilaki rajoittaa liikepankkien oikeutta omistaa osakkeita tai osuuksia omistusyhteisöissä (holdingyhteisöissä) ainoastaan ———.» *Kom* 1967: A 8 41 ja vastaava *HE 53/1969* 16. Myös *Erma*, 236, käyttää mainittuja termejä synonyymeinä.

Ks. myös *HE 103/1976* 1 s., jossa perusteluissa käytetään termiä holdingyhtiö tarkoittamaan lähinnä osakeyhtiötä, jonka pääasiallinen toiminta käsittää arvopapereiden omistamista ja hallintaa.

[11] Omistusyhteisö käsitteen sisällöstä pankkilainsäädännössä lähemmin *Erma* 239 ja *Koski* LM 1972 945 ss.

[12] *Uusi tietosanakirja, Helsinki 1961, 898. Iso tietosanakirja, Helsinki 1932, 970,* määrittelee »Holding Companyn» vastaavasti: »omistajayhtiö, kontrolliyhtiö, erityisesti Yhdysvalloissa esiintyvä trustilaji, so. yhtiö, joka omistaa osakeenemmistön tai ainakin huomattavan osan osakkeita useissa johonkin liikeyritysryhmään kuuluvissa yhtiöissä.»

[13] Suomessa perustettiin 5. 5. 1945 annetulla lailla korvausosakkeiden hallintoyhteisö siirtoväelle suoritettavien korvausjärjestelyjen yhteydessä huolehtimaan tietynsuuruisten suuryhtiöiden toisen omaisuudenluovutusveron maksuna käyttämien osakkeiden hallinnasta ja rahaksi muuttamisesta sekä varojen jaosta korvaukseen oikeutetuille. Tätä valtiovarainministeriön alaista, vuosina 1945—1958 toiminutta yhteisöä kutsuttiin yleisesti Holding-yhteisöksi tai pelkästään Holdingiksi. *Luukka* 24; myös *Hämäläinen, Jouko, Korvausosakkeiden hallintoyhteisö, Unitas 1949 36 ss.*

muiden yhtiöiden äänivaltaisia osakkeita sellainen määrä, että niiden avulla pystytään kontrolloimaan kyseisten yhtiöiden toimintaa. Holdingyhtiö ei Luukan mukaan harjoita tuotannollista toimintaa, vaan sen omaisuus on ainoastaan toisten yhtiöiden osakkeissa.[14] *Mäenpää* korostaa holdingyhtiön yhteyttä konsernisuhteisiin ja toteaa ko. yhtiön tarkoituksena olevan omistaa tai hallita toisten yhtiöiden osakkeita ja osuuksia, tietyn alan immateriaalioikeuksia, kuten patentteja, lisenssisopimuksia ja know-how'ta, sekä näillä tavoin kontrolloida tiettyjen yritysten toimintaa. »Pääosa holdingyhtiöistä on teollisia tai kaupallisia holdingyhtiöitä, jotka aktiivisesti vaikutusvaltansa perusteella osallistuvat tytäryritystensä hallintoon ja kehittämiseen.»[15] Vero-oikeudellisissa esityksissä holdingyhtiöksi usein katsotaan yhtiö, jonka toiminta rajoittuu pelkästään arvopapereiden hallintaan.[16] Holdingyhtiö tunnetaan kuitenkin myös konsernin hallintoyhtiönä.[17]

Holdingyhtiö-käsite on peräisin *USA*:sta, jossa sillä laajassa merkityksessä tarkoitetaan jokaista yhtiötä, joka omistaa toisen osakkeita.[18] Edel-

---

14 *Luukka* 24 s. Luukka toteaa, että korvausosakkeiden hallintoyhteisö oli amerikkalaisen holdingyhtiön kaltainen siinä, että se omisti toisten yhteisöjen osakkeita eikä itse harjoittanut tuotannollista toimintaa. Yhteisö ei kuitenkaan pystynyt määräämään »alaistensa» yhtiöiden toimintaa samalla tavalla kuin jokin holding company. Yhteisöllä ei ollut osake-enemmistöä missään yhtiössä eikä aluksi edes äänioikeutta omistamiensa osakkeiden perusteella. Hallinto- ja johtoelintensä puolesta yhteisö muistutti osakeyhtiötä, mutta sillä ei kuitenkaan ollut varsinaista itsehallintoa, koska valtioneuvosto määräsi yhteisön valtuutetut ja täytti viidestä johtokunnan jäsenen paikasta kolme. *Luukka* 25 s.; myös *Hämäläinen* ibid. 36 s.

15 *Mäenpää* Vientioikeuskurssi 35.

16 Esim. *Tikka* 270. Vrt. *Ikkala—Andersson—Nuorvala* 70 av. 36. *Kilpi* Pääomanvähennys 341: »Ns. holding-yhtiöiden tarkoituksena on varsinaisesti omistaa erilaisia osakkeita ja muodostaa täten suurempia taloudellisia kokonaisuuksia.»

17 *Kilpi* Pääomanvähennys 341; *Sama* Kahdenkertainen 74; myös *HE 103/1976* 2.

18 Osakeomistuksen tarkoituksella ja kestoajalla ei tällöin ole merkitystä. Holdingyhtiö voi harjoittaa myös tuotanto- tai muuta elinkeinotoimintaa. Siten esim. teollisuutta harjoittava yhtiö, joka po. päätoimintansa lisäksi omistaa jonkin toisen yhtiön osakkeita, on holdingyhtiö (mixed holding, holding operating, gemischte Holdinggesellschaft) käsitteen laajassa merkityksessä. *Oesch* 70; *Curti* 222 s.; *Zweifel* 51; *Zweigniederlassungen* 193. USA:ssa käytetään kuitenkin termejä 'mixed holding' tai 'holding operating' vain poikkeustapauksissa; pääsääntöisesti yhtiötä kutsutaan vain holdingyhtiöksi. *Oesch* 70. USA:ssa tunnetaan

listä suppeammassa merkityksessä holdingyhtiöllä tarkoitetaan yhtiötä, jolla ainakin osittain osakeomistuksen kautta on määräämisvalta toisessa yhtiössä.[19] Tässä merkityksessä tuntee holdingyhtiön myös *Englannin* Companies Act, jonka sec. 154(4) mukaan holding company on yhtiö, jolla on sec. 154(1) mukainen tytäryhtiö (subsidiary).[20] Holdingyhtiö on siis tällöin nimitys konsernin (group) emoyhtiölle, jonka toiminnan ei tarvitse rajoittua pelkästään tytäryhtiöiden osakkeiden omistukseen.[21]

Suppeimmassa merkityksessä tarkoitetaan holdingyhtiöllä (pure holding, reine Holdingesellschaft) yhtiötä, jonka toiminta rajoittuu vain toisten yhteisöjen osakkeiden ja osuuksien omistamiseen.[22] Tässä muodossa tuntee holdingyhtiön myös *Luxemburgin* varsin kuuluisaksi verosatama-1. verokeidasmaaksi[23] tehnyt laki holdingyhtiöiden verottamisesta 31. 7. 1929 (art. 1.1): »Als Holdinggesellschaft gilt jede luxemburgische Gesellschaft die ausschliesslich Beteiligungen in ingend welcher Art, an luxemburgischen oder fremden Gesellschaften zum Gegenstand hat sowie die Verwaltung und Verwertung dieser Beteiligungen, so dass die Holdinggesellschaft nicht direkt aktiv erwerbstätig ist noch ein dem Publikum zugängliches Handelsgeschäft betreibt».[24]

Suppeimmassakin merkityksessään holdingyhtiöt voivat olla luonteeltaan erityyppisiä. Puhutaan ainakin kolmesta perustyypistä: 1. holdingyhtiö, jonka tarkoituksena on omistuksen avulla hallita ja kontrolloida[25]

---

nykyisin myös termi 'parent company'; esim. *Holmes—Meier—Pabst* 614. Holdingyhtiöstä USA:n erityislainsäädännössä ks. edellä kohtaa I.1.1.

19 *Oesch* 70; *Mestmäcker* 101.

20 Ks. edellä kohta I.1.2.

21 Ks. myös *Sveitsin* OR Art. 671.4 ja Art. 711.2; *Zweifel* 37.

22 *Zweifel* 51; *Luostarinen* 255; *Eriksson* 2.

23 Verokeidasmaista *Luostarinen* 255; *Haak* 143; *Phatak* 107 ss.; *Doucet—Good* Banker 1973 493 ss.; *Tikka* Vuositulos 39.

24 *Arendt—Georges* 17 ja 97; *Zweigniederlassungen* 193. Lähemmin myös *Holding Companies in Luxembourg* 12 ss. ja 51.

Sveitsin kantoonien verolainsäädäntöjen erilaisista holdingyhtiömäärittelyistä ks. *Zweifel* 38 s.

25 *Curti,* 221, pitää holdingyhtiön tunnusmerkkinä juuri yhtiön pyrkimystä alistaa toisia valtaansa, minkä päämäärän saavuttaminen yleensä vaatii osakeenemmistöjen haltuun hankkimisen; samoin myös esim. *Krenchel—Jacobsen* 10 s.; vrt. *Gomard,* 61, joka katsoo holdingyhtiöksi vain yhtiön, jonka ainoana tarkoituksena on omistaa toisten yhtiöiden osakkeita voidakseen sitten hallita kyseisiä yhtiöitä.

omistamiensa yhtiöiden toimintaa (ns. omistusyhtiö, Kontrollgesellschaft,[26] Beteiligungsgesellschaft,[27] förvaltningsbolag [28]);[29] 2. holdingyhtiö, jonka tarkoituksena ei ole määräämisvallan hankkiminen omistamissaan yhtiöissä, vaan sijoitusriskin tasoittaminen [30] sijoittamalla varoja useiden erilaisten yhtiöiden arvopapereihin (ns. sijoitusyhtiö,[31] Kapitalanlagegesellschaft, Investmentgesellschaft, investment company, investmentbolag, anlageselkaber)[32] ja 3. holdingyhtiö, jonka tarkoituksena on itse konserniin kuuluen konsernin muiden yhtiöiden rahoituksen järjestelyt mm. pitkäaikaisia obligaatiolainoja liikkeelle laskemalla (ns. finanssiyhtiö, Finanzierungsgesellschaft, Finanzholding, financing holding, finansieringsbolag).[33]

26 *Curti* 222, *Oesch* 132, *Heede* 17, *Zweifel* 39, *Zweigniederlassungen* 197, *Friedlaender* 68.

27 *Rasch* 70, *Arendt—Georges* 18, *Friedlaender* 67.

28 *Hermansson* 205. Terminologia on kuitenkin horjuvaa.

29 Holdingyhtiöstä, joka osakeomistuksen kautta liittää useita yhtiöitä samaan konserniin, käytetään myös nimitystä 'kattoyhtiö' (Dachgesellschaft, Spitzengesellschaft), riippumatta myös siitä, onko holdingyhtiö itse konsernin emoyhtiö vai tytäryhtiö. *Arendt—Georges* 18; *Rasch* 71; *Oesch* 70, 132; *Curti* 224; *Roos* 105. Terminologia on horjuvaa.

30 *Rasch* 72; *Oesch* 132.

31 Sijoitusyhtiöt ovat useasti myös eräs järjestetyn arvopaperisäästämisen muoto. Suomessa sijoitusyhtiötoimintaa on tutkinut Suomen Pankin asettama toimikunta, joka jätti mietintönsä lokakuussa 1971 ja ehdotti erityisen sijoitusyhtiölain säätämistä nimenomaan arvopaperisäästämisen edistämiseksi. Lakiehdotuksen 1.1 §:n mukaan »Sijoitusyhtiö on osakeyhtiö, jonka tarkoituksena on tämän lain tarkoittamalla tavalla harjoittaa sijoitustoimintaa hankkimalla yleisöltä varoja ja sijoittamalla ne arvopapereihin.» *Sijoitusyhtiötoimikunnan mietintö* 3. Mietinnön pohjalta hallitus on 11. 3. 1977 antanut eduskunnalle esityksen sijoitusyhtiölaiksi (n:o 22/1977 vp.).

32 *Curti* 223; *Friedlaender* 68; *Heede* 34; *Gundersen* 68; *Arendt—Georges* 19; *Zweigniederlassungen* 197; *Hermansson* 205; *Lutz* 9; vrt. *Krenchel—Jakobsen* 10, joka ei katso tällaista yhtiötä varsinaiseksi holdingyhtiöksi.

33 *Arendt—Georges* 20; *Zweigniederlassungen* 197; *Oesch* 70 av. 6; *Hermansson* 207; *SOU 1968: 5* 181 ss.

Erityisesti amerikkalaiset yhtiöt käyttävät nykyään verotuksellisista syistä finanssiyhtiöitä ns. euro-obligaatiomarkkinoilla. Antamalla nimenomaan tätä tarkoitusta varten perustamansa tytäryhtiön suorittaa obligaatiolainojen liikkeelle laskemisen euro-obligaatiomarkkinoille emoyhtiö välttää maksamasta USA:ssa ns. kuponkiveron ja samanaikaisesti finanssiyhtiö tietyin edellytyksin välttää maksamasta USA:ssa veroa. Tilanteesta riippuen finanssiyhtiö perustetaan joko emoyhtiön kotimaahan l. tässä tapauksessa USA:han tai johonkin verotuksellisesti sitä edullisempaan maahan (verosatama- l. verokeidasmaahan), jona

Käytännössä holdingyhtiöllä saattaa mainitun varsinaisen tehtävänsä ohella olla myös erityistehtäviä, kuten patenttien ja lisenssisopimusten hallinta.[34]

Eurooppayhtiöehdotuksessa holdingyhtiöllä tarkoitetaan yhtiötä, joka itse kaupallista tai tuotannollista toimintaa harjoittamatta omistaa niiden yhtiöiden koko osakekannan, jotka ovat sen perustaneet eurooppayhtiölain perusteella.[35]

Konsernin muodostuksessa ja hallinnassa holdingyhtiötä käytetään joko emoyhtiön ja tytäryhtiöiden välissä [36] tai kaikkien muiden konserniyhtiöiden yläpuolella ns. kattoyhtiönä.[37] Edellisessä tapauksessa emoyhtiö yleensä omistaa holdingyhtiön koko osakekannan ja holdingyhtiö puolestaan varsinaisten tytäryhtiöiden osakkeet. Juridisesti mm. OYLE 1: 2.1 §:n mukaan holdingyhtiö on tällöin emoyhtiön välittömästi omistama tytäryhtiö, jonka määräämisvallassa puolestaan ovat konsernin muut tytäryhtiöt. Holdingyhtiö on tällöin muiden tytäryhtiöiden kanssa muodostamansa alakonsernin emoyhtiö, jonka toiminta kuitenkin käytännössä rajoittuu vain konserniyhtiöiden osakkeiden omistamiseen ja siihen välittömästi liittyviin hallintotehtäviin.

Jos taas holdingyhtiö on koko konsernin kattoyhtiönä ja omistaa siis kaikkien muiden konserniyhtiöiden osakkeet, holdingyhtiö on juridisesti konsernin emoyhtiö.[38] Asiallisesti holdingyhtiön omat tehtävät saattavat tällöin rajoittua vain konsernin hallinnan turvaamiseen konsernissa viime kädessä määräämisvaltaa käyttävien henkilöiden käsiin. Lisäksi saattaa holdingyhtiöllä olla eräitä muita rajattuja tehtäviä, kuten konsernin rahoitusjärjestelyistä huolehtiminen. Konsernin »taloudellisena», toimivana emoyhtiönä saattaa sitä vastoin olla toinen, holdingyhtiön muodollisesti omistama yhtiö.[39]

---

useasti tulee kysymykseen Luxemburg. Lähemmin *Malmaeus, Carl — Norgren, Christian, Eurodollars—Eurobonds, Stockholm 1971, 118 s.*

[34] *Arendt—Georges* 18; *Zweigniederlassungen* 198; *Holding Companies in Luxembourg* 19 s.; *Haak* 140; *Mäenpää* Vientioikeuskurssi 35.

[35] *EEC* Proposed statute for S.E. 11.

[36] Ns. *Zwischenholding.* Esim. *Curti* 224; *Lutz* 9.

[37] Ns. Dachgesellschaft, Spitzengesellschaft. *Curti* 224; *Lutz* 9; *Rasch* 108.

[38] Näin esim. silloin, kun konsernin alkuperäinen emoyhtiö konsernia uudelleen organisoitaessa siirtää tytäryhtiöidensä osakkeet tarkoitusta varten perustetulle holdingyhtiölle, jolle samalla siirretään emoyhtiön oma osakekanta tai sen enemmistö.

[39] Ks. myös *Sjöblom* LA 1969 244 ss., jossa on kaaviokuvankin muodossa

Holdingyhtiötä konsernin johdossa olevana yhtiönä käytetään erityisesti tilanteissa, jotka lankeavat Saksan Liittotasavallan oikeuden tunteman rinnakkaiskonsernin piiriin, samoin kuin tilanteissa, joissa konserni syntyy eri kansallisuutta olevien, aikaisemmin itsenäisten ja toisistaan riippumattomien yhtiöiden yhteistoiminnan tuloksena.[40] Holdingyhtiö on tyypillinen myös tilanteissa, joissa kaksi samalla alalla toimivaa yhtiötä sopivat keskinäisestä yhteistyöstä ja toimintojensa rationalisoinnista.[41] Tällöin yhteistyön koordinoimiseksi perustetaan holdingyhtiö, jolle kummankin yhtiön osakekanta tai osakkeiden enemmistö siirretään.[42]

---

käytännön esimerkki holdingyhtiön keskeisestä asemasta usealla alalla toimivassa monien yhtiöiden muodostamassa suurkonsernissa. Holdingyhtiön käytöstä ulkomaisen emoyhtiön ja suomalaisten tytäryhtiöiden välissä nykyisten verotussäännösten (erit. EVL 6 §:n 5 kohta ja 18 §:n 4 kohta ja 61 §) aiheuttamana ilmiönä *Andersson* DL 1970 279 s.; vrt. *Tikka* Vuositulos 142 ss.

40 Esimerkkejä *Lutter* ZSR 1971 I 276 s.; *Sama* CMLR 1972 60 ss.; myös *Ficker* NJW 1970 1570.

41 *Rasch* 108.

42 Eurooppayhtiöehdotus (art. 2) mainitsee nimenomaan tällaisen järjestelyn edellyttäen kuitenkin, että eurooppayhtiönä perustetulle holdingyhtiölle siirretään yhteistyöstä sopineiden yhtiöiden koko osakekanta.

5. KONSERNIN LÄHIKÄSITTEITÄ

Konsernin päätunnusmerkit, so. kahden tai useamman juridisesti olemassa olevan yhtiön muodostama taloudellinen kokonaisuus, jossa yhdellä on määräämisvalta ja taloudellinen etuyhteys toisiin, erottavat sen lähellä olevista yhtiöiden ja muiden yritysten yhteistoimintaan liittyvistä ilmiöistä ja käsitteistä. Konsernien yhteydessä tulee usein esille *fuusio l. sulautuminen*. Konsernista fuusio eroaa olennaisimmin siinä, että fuusio on itse asiassa menettelytapa, jonka yhteydessä tapahtuu vähennys oikeussubjektien lukumäärässä siten, että tuloksena kahdesta tai useammasta yhtiöstä on yksi ainoa yhtiö.[43] Konserni ja fuusio ovat toisilleen sikäli lähekkäisiä ilmiöitä, että konsernisuhteen muodostuminen on toisinaan askel kohti myöhemmin tapahtuvaa fuusioitumista.[44] Sulautumisen erityistyypiksi katsotaankin ns. *tytäryhtiöfuusio*, jossa tytäryhtiö sulautuu emoyhtiöönsä.[45] Tavallisesta fuusiosta tytäryhtiöfuusio eroaa esim.

---

[43] Vrt. *Raninen* LA 1972 554, jossa todetaan, että fuusioksi sanotaan useasti myös mainitun menettelytavan kautta syntynyttä yritystä. Vrt. edellä johdannon kohta 1.

Fuusioista taloudellisena ja oikeudellisena käsitteenä *Raninen* 514 ss.; *Sama* Juhlajulkaisu Säntti 223 ss.; *Schultén* 5 ss.

Eri fuusiotavoista OYLE 14: 1—2 §; vrt. OYL 27.3 ja 44 §.

[44] Konsernisuhteen syntymistä siten, että yhtiö hankkii toisen yhtiön osakekannan tai ainakin sen enemmistön, sanotaankin toisinaan *quasifuusioksi*. Tästä ja muista quasifuusiomuodoista erityisesti *Studer, Niklaus C., Die Quasifusion, Bern 1974, s. 20 ss.*

[45] Varsinainen tytäryhtiöfuusio on kysymyksessä vain silloin, kun emoyhtiö ennen fuusiota omistaa kaikki kyseisen tytäryhtiön osakkeet. OYLE 14: 7 §; samoin *Raninen* Juhlajulkaisu Säntti 239. Antamalla emoyhtiölle lunastusoikeuden tytäryhtiön ulkopuolisiin osakkeisiin mahdollistetaan tytäryhtiöfuusio OYL-ehdotuksen mukaan jo silloin, kun emoyhtiö omistaa yli 9/10 tytäryhtiön osakkeista. OYLE 14: 8 §.

OYLE:n mukaan siinä, että sulautuminen tällöin tapahtuu tavallista vähäisempiä muodollisuuksia noudattaen.[46]

Konsernille läheinen käsite on myös *kartelli*. Kartellilla tarkoitetaan »itsenäisten yrittäjien liittoutumaa, jonka tarkoituksena on sopimalla myyntihinnoista, menekkialueista ym. yhteiseksi hyväksi rajoittaa keskinäistä kilpailua».[47] Konsernin tavoin kartelli muodostuu juridisesti itse-

---

46 OYLE 14: 7 § verr. 14: 1—3 §. *Saksan Liittotasavallan* oikeus (AktG 319—327 §) sisältää säännöksiä myös osakeyhtiön *liittymisestä* (Eingliederung) toiseen tavalla, joka on lähellä fuusiota, mutta jossa liittyvä yhtiö kuitenkin säilyttää juridisen henkilöllisyytensä. Liittymisen edellytyksenä on, että emoyhtiö omistaa vähintään 95 % liittyvän tytäryhtiön osakkeista. Tällöin emoyhtiöstä tulee »automaattisesti» korvausta vastaan myös vähemmistöosakkeiden omistaja. Liittyvän yhtiön velkojilla on oikeus vakuuteen saatavistaan ja emoyhtiö vastaa yhteisvelallisena liittyvän yhtiön kaikista veloista, myös ennen liittymistä syntyneistä. Emoyhtiöllä on toisaalta oikeus antaa sitovia ohjeita (Weisungen) liittyvän yhtiön hallitukselle. Asiallinen ero fuusioon on siinä, että laissa määritellyissä tapauksissa liittymissuhde on päinvastoin kuin fuusio mahdollista purkaa (AktG 327 §).

Ranskan laki (LSC 371—389 §) sisältää säännöksiä myös ns. *osafuusiosta*, jossa yhtiö luovuttaa osan omaisuudestaan toiselle luovuttavan yhtiön osakkaille annettavia vastaanottavan yhtiön osakkeita vastaan, sekä yhtiön *jakautumisesta* kahteen tai useampaan osaan siten, että osista tulee juridisesti itsenäisiä yhtiöitä tai siten, että osat sulautuvat toisiin jo olemassa oleviin yhtiöihin. Osafuusio- ja jakautumissäännösten käyttö on kuitenkin osoittautunut vähäiseksi. *Brachvogel* 4.

Pohjoismaissa torjuttiin ajatus osafuusion yhtiöoikeudellisesta sääntelystä. Suomen osalta katsottiin, että asia tulisi tarvittaessa järjestää elinkeinoverolain muutoksella, koskapa tällaisilla säännöksillä ainakin meillä on haluttu nimenomaan vaikuttaa verotuskohteluun. *OYL-ehdotus* Liite s. 3. Ne käytännössä esiintyvät harvat tapaukset, jolloin yhtiöitä meillä on jaettu, on yhtiöoikeudellisesti voitu hoitaa esim. alentamalla osakepääomaa ja antamalla tietyille (yhtiöstä eroaville) osakkeenomistajille heidän yhtiöosuutensa joko rahana tai omaisuutena, joka puolestaan on voitu sijoittaa panoksena toiseen (uuteen) yhtiöön. Vrt. *Kom 1969: A 20* 101, jossa käytetään mainitusta jakomenettelystä termiä *diffuusio*. Ks. myös *Räninen* Juhlajulkaisu Säntti 232, jossa suhtaudutaan kielteisesti osafuusio käsitteen sisällyttämiseen fuusioajatteluun. Vrt. myös *OYL-ehdotus* 244. Erilaisista yhtiöoikeudellisista järjestelyistä, joilla voidaan saavuttaa osafuusiolla tavoiteltavat päämäärät ks. erityisesti *Lutter* Festschrift für Barz 205 ss.

47 *Nykysuomen sanakirja, Lyhentämätön kansanpainos, Osat I—II, A—K, Porvoo 1967, 225.* Synonyymiksi mainitaan rengas(tuma), *pooli*. Pooli ei kuitenkaan ole yksiselitteinen käsite. *Oeschin*, 63, mukaan poolilla pyritään samalla alalla toimivien yritysten kilpailuolosuhteiden uudelleen järjestelyyn, lähinnä kilpailun rajoittamiseen sekä monopolijärjestelyihin; myös *Eriksson* l. *Fikentscherin*, 15 ja 19, mukaan poolilla yleensä ymmärretään yritysten tekemää voiton-

näisistä yrityksistä. Millään kartelliyrityksellä ei kuitenkaan ole konsernin emoyhtiölle tunnusomaista määräämisvaltaa toisten toimintaan.[48] Kartellin tavoitteet ovat myös rajatut: keskinäisen kilpailun rajoittaminen.[49] Periaatteessa kartelli on sopimusjärjestely, jolloin kartellin perustana olevaa sopimusta nimitetään kartellisopimukseksi.[50] Kartelli voi kuitenkin perustua myös muihin nimenomaisiin tai tosiasiallisiin järjestelyihin, joilla on kilpailua rajoittava vaikutus.[51] Kartelleista puhutaan yleensä kilpailulainsäädännön yhteydessä, vaikkei mainittu lainsäädäntö tuntisikaan kartelli-termiä.[52] Kartellin käsitteeseen ei tällöin luonnollisestikaan vaikuta se, miten ao. kilpailulainsäädäntö kulloinkin suhtautuu minkintyyppiseen kilpailun rajoittamiseen tähtäävään sopimukseen tai järjestelyyn.[53]

Syndikaatiksi sanotaan yritysten pitkälle vietyä kartellimaista yhteistoimintaa, jossa yritykset eivät sitoudu ainoastaan kilpailun rajoittamiseen tuotantoa tai markkinointia koskevin toimenpitein, vaan jossa yhteistoiminnan kohteena olevat toiminnot siirretään kokonaisuudessaan tätä tarkoitusta varten perustetun yhtiön, syndikaattiyhtiön, suoritettaviksi.[54]

---

yhteisyyssopimusta (Gewinnpool, Gewinngemeinschaft). Muina vastaavina yhteistoimintamuotoina Fikentscher mainitsee patentti-, tekijänoikeus- ja tavaramerkkipoolit. Ks. myös *Gundersen* 71; *DJT* Konzernrecht 31; *Lutz* 5; *Tugendhat* 20; *Friedlaender* 17, 24, 114.

[48] Kartellin yhteydessä ilmenevän määräämisvaltaelementin kohteena ovat osakasyritysten tuotteiden markkinat eivät itse yritykset niin kuin on laita konsernissa. Vrt. *Haussmann* Unternehmens—Zusammenfassungen 84, 86, 106.

[49] Vrt. kuitenkin *Airamo* LA 1969 317, jossa kilpailun rajoittamistavoitteeseen rinnastetaan kartelliin osallisten yritysten jonkin tai joidenkin toimintaparametrien yhdenmukaistaminen tai yhteinen käyttö, jolla pyritään toiminnan tuloksen varmistamiseen tai parantamiseen. Kartellin käsitteestä myös *Airamo »Traditionaalisesta» kartellista muuttuvilla markkinoilla. Auvo A. Säntti Juhlajulkaisu 25. 12. 1966. Turku 1966,; s. 43 ss.* sekä *Bernitz, Ulf — Tiili, Virpi, Suomalainen ja Kansainvälinen markkinaoikeus, Porvoo 1974, s. 80.*

[50] Kartellisopimustyypeistä *Storföretag* 19 ss.; *SOU 1968: 5* 27 ss., 77 ja 170; *Gundersen* 41 ss.

[51] *Gundersen* 41; *Brachvogel* 5; *Bernitz—Tiili* ibid 80.

[52] Vrt. kuitenkin *Sveitsin* Bundesgesetz über Kartelle und ähnliche Organisationen vom 20. Dezember 1962, 2.1 §, jossa käytetään kartelli termiä.

[53] *Gundersen,* 42, toteaa kuitenkin olevan tarkoituksenmukaista rajoittaa kartelli-käsite vain kilpailulainsäädännössä kiellettyihin sopimuksiin ja järjestelyihin.

[54] *Rasch* 40; *Oesch* 131. Terminologia on kuitenkin horjuvaa. Vrt. esim. *Gundersen,* 69: »Et syndikat er en sammenslutning mellom bedrifter med sikte

Konsernista syndikaatti eroaa siinä, että syndikaatissa mukana olevat yritykset jäävät järjestelyn ulkopuolisissa suhteissa ja myös johdoltaan itsenäisiksi ja toisistaan riippumattomiksi.

Konsernin kanssa melko identtinen käsite on *trusti*.[55] Trustiksi sanotaan useiden samalla alalla toimivien yritysten muodostamaa kokonaisuutta, jolla on alallaan monopoliasema tai ainakin vankka pyrkimys sellaiseen.[56] Juridisilta kriteereiltään trusti ei eroa konsernista, erottavana tekijänä on ainoastaan markkina-asema ja -osuus.[57] Trustissa määräämisvaltaelementti kohdistuu sekä osakasyrityksiin että niiden tuotteiden markkinoihin.[58]

Yhtymä-termiä käytetään sekä konsernin, trustin että kartellin synonyyminä.[59] Konsernien yhteydessä mainittua termiä käytetään usein konsernin emoyhtiön toiminimessä osoittamaan konsernin olemassaoloa. Lainsäädännössä yhtymä on kuitenkin määritelty tarkoittamaan mainituista käsitteistä täysin poikkeavaa yhteistoimintamuotoa. VerL 3 §:n,

---

på å løse bestemte fellesoppgaver. Sammenslutningen er ikke en egen juridisk person. Begrepet brukes ofte i finans-, bank- og forskringsbransjen. *Joint venture* er det samme som syndikat bortsett fra at det her er tale om en egen juridisk person.» Syndikaatin synonyymeinä käytetään toisinaan termejä *'myyntikartelli'* ja *'konsortio'; Nykysuomen sanakirja, Lyhentämätön kansanpainos, Osa III 404.*

55 Toisaalta trusti (nykyisin *voting trust)* on amerikkalainen oikeusinstituutio, jossa osakeyhtiön osakkeenomistajat tai osa heistä luovuttaa osakkeensa yhdelle tai useammalle luottamusmiehelle (trustees) ns. trustitodistusta vastaan. Mainitut luottamusmiehet esiintyvät sitten yhtiöön päin osakkeiden omistajina ja käyttävät mm. äänioikeutta yhtiökokouksissa. Tehdyssä trustisopimuksessa saatetaan määritellä, miten äänioikeutta tulee käyttää. Todelliset osakkeenomistajat saavat trustitodistusta vastaan nostaa heille tulevat osingot (luottamusmiesten kautta). *Kötz, Hein, Trust und Treuhand, Göttingen 1963 s. 75; Lattin* 321 ss.; *Roos* 101. Voting trust'illa on siis mahdollista yhdistää pienten osakkeenomistajien yksittäin esiinnyttäessä vähäiset äänimäärät ja sitä tietä vaikuttaa määräävästikin ko. yhtiön toimintaan. Voting trust'ista konsernin perustana *Oech* 60 ja 66 ss. Anglosaksisen trust-instituution kehityksestä ja erilaisista trust-muodoista *Kötz* ibid. 38 ss.; myös *Sunila, Veli, Trust, eräs anglosaksilainen erikoisuus Englannin oikeudessa, LM 1957, 783 ss.*

56 *Friedlaender* 17; *Reinhardt* 385 s.; *Oesch* 131; *Zweifel* 69.

57 Trustin ja konsernin mainittu erokriteeri on varsin teennäinen. Voidaan sanoa, että trusti on vain alkuaan amerikkalainen nimitys suurkonsernille. Myös *Zweifel* 68 s.

58 *Haussmann* Unternehmens—Zusammenfassungen 88, 106.

59 *Cederberg—Ylöstalo* 12; *Larmola* Suomalaista liiketaloustiedettä 1966 144; *Sjöblom* LA 1969 243.

VerA 2 §:n ja TOA 3 §:n mukaan yhtymällä tarkoitetaan sellaista kahden tai useamman henkilön jonkin liikkeen tai ammatin harjoittamista taikka kiinteistön viljelemistä tai hallintaa varten perustamaa yhtymää, joka on tarkoitettu toimimaan osakkaiden yhteiseen lukuun (ns. verotusyhtymät). TVL 4.2 §:n yhtymä-käsite sisältää myös avoimet ja kommandiittiyhtiöt (ns. yhteisöyhtymät). Vero-oikeudellisen yhtymän [60] jäseninä voivat siten olla sekä luonnolliset että juridiset henkilöt. Sen synty ei edellytä välttämättä kirjallista, eikä aina edes suullista sopimusta. Yhtymä saattaa perustua siihen, että jotain tiettyä toimintaa tosiasiallisesti harjoitetaan yhteiseen lukuun.[61]

---

[60] *Ranskassa* tunnetaan vuodesta 1967 lähtien siviilioikeudellisesti juridisen henkilöllisyyden omaava *keskinäinen taloudellinen yhtymä (Groupement d'Intérêt Economique eli GIE)*, jonka luomisella on pyritty aikaansaamaan »a suitable legal form for the co-operation between enterprises which, while retaining their identity, were desirous of co-operating in certain sectors, such as sales, export/import business and reseach.» *Bott—Rosener* JBL 1970 313.

GIE perustetaan kahden tai useamman juridisen tai luonnollisen henkilön välisellä sopimuksella. Oikeushenkilöllisyyden GIE saavuttaa kaupparekisteriin merkinnän yhteydessä. GIE:n tarkoituksena tulee olla perustajiensa liiketoiminnan edistäminen, ei kuitenkaan välttämättä voiton tavoittelu ja jakaminen jäsenilleen. GIE:n organisaatio on hyvin pitkälle järjestettävissä sopimusteitse; pakottavia säännöksiä tässä suhteessa on vähän. Yhtymää edustaa ulospäin yksi tai useampi johtaja; johtajista kukin on yksinäänkin kelpoinen edustamaan yhtymää sen toimialan rajoissa. GIE ei ole luonteeltaan kapitalistinen vaan yhteistoiminnallinen yritys. Tämä seikka ilmenee erityisesti siitä, että yhtymän jäsenet vastaavat yhteisvastuullisesti — eivät kuitenkaan omavelkaisesti — kaikista yhtymän sitoumuksista. Kun GIE:tä myös verotuksellisesti kohdellaan jäsenten kannalta edullisemmin kuin esim. yhteistä yhtiötä, on GIE:n käyttö yritysten yhteistyömuotona alusta alkaen osoittautunut sekä laadullisesti että määrällisesti moninaiseksi. Tunnusmerkeistä ja merkityksestä Ranskassa lähemmin *Bott—Rosener* JBL 1970 314 ss.; *Sama* NJW 1970 364 ss.; *Dubois, Jean—Pierre, The Economic Interest Group at Community Level, The Institutional Context and Political Integration, CMLR 1971 168 ss.; Schluep* ZSR 1973 II 342 ss.

Vuonna 1971 oli Ranskaan perustettu jo noin 3 500 GIE:tä ja suunnitteilla on ollut myös vastaavanlaisen yhtymämuodon aikaansaaminen koko EEC:n piiriin; *Lichtenberg* ZHR 1972 490; *Dubois* ibid. 170 ss.; *EEC, Vorentwurf einer Verordnung zur Schaffung einer »Europäischen wirtschaftlichen Interessengemeinschaft», XIV/335—1/71—D.*

[61] *Siikarla* Verotus 1971 186 s. sekä siinä mainittu oikeuskäytäntö. Vero-oikeudellisen yhtymän luonteesta lähemmin *Kilpi* Verotus 1972 3 ss.; *Voipio* Kiertämisestä 105 s. ja 286 ss.; *Siikarla* Verotus 1971 186 ss.; myös *Andersson* Verotus 1971 100.

Mainitusta vero-oikeuden tarkoittamasta yhteenliittymästä käytetään vero-oikeuden ulkopuolella usein nimitystä *konsortio*. Näin nimenomaan silloin, kun on kysymys kahden tai useamman yhtiön yhteisyrityksestä, jolla on oma organisaationsa.[62] Yhteisyritys ei tällöin kuitenkaan yleensä ole siviilioikeudellisesti itsenäinen oikeussubjekti,[63] vaan sen erillisorganisaatio perustuu yhteistyön pohjana olevaan sopimukseen, konsortiosopimukseen.[64] Konsortiota käytetään tavallisesti ajallisesti ja paikallisesti rajoitettujen tehtävien suorittamiseen, kuten voimalaitosten, teräs-, paperi- yms. tehtaiden, öljynjalostamoiden ja valtateiden rakentamiseen,[65] milloin tehtävien laajuus ja riski ovat sitä suuruusluokkaa, etteivät konsortioon osallistuvat yhtiöt halua tai kykene niistä yksinään vastaamaan.[66]

Konsortiosta l. yhtymästä askel kiinteämpään yhteistoimintaan on *yhteinen yhtiö* (joint venture, joint company, joint subsidiary).[67] Tällöin

---

62 *Boulton* JBL 1959 234: »a consortium may be defined as the organisation which is created when two or more companies co-operate so as to act as a single entity for a specific and limited purpose.»

63 Konsortio voi olla myös itsenäinen oikeussubjekti; *Gundersen* 70; *Boulton* JBL 1959 234. Tällöin puhutaan kuitenkin useimmiten yhteisestä yhtiöstä (joint company).

64 *Konsortiosopimuksella* (konsortioavtal) tarkoitetaan toisinaan myös osakeyhtiön osakkeenomistajien keskinäistä sopimusta siitä, miten sopijapuolet käyttävät äänioikeutta yhtiökokouksissa (äänestyssopimus). *Roos* 46; *Gomard* 248; *Nial* Studier 32; ks. myös *Godin—Wilhelmi* 72.

65 *Boulton* JBL 1959 234; myös *Reinhardt* 378; *Mäenpää* Vientioikeuskurssi 36.

66 *Boulton* JBL 1959 235; *Gundersen* 70.

Konsortioista pankkitoiminnassa laskettaessa liikkeelle suuria kansainvälisiä obligaatiolainoja *Malmaeus, Carl—Norgren, Christian, Eurodollars—Eurobonds, Stockholm 1971, s. 101 ss.* Konsortion (konsortium) tässä mielessä tuntee myös esim. *Nial*, Studier 32 av. 51. Vrt. *Lexikon des Rechts 3, Darmstadt 1968, VII 56, 270*, jonka mukaan konsortio (pankkikonsortio) »ist der Zusammenschluss mehrerer Banken meist in der Form einer BGB-Gesellschaft zwecks Übernahme eines grossen Kapitalanteils bei der Gründung einer Aktiengesellschaft oder der Übernahme der neuen Aktien bei einer Kapitalerhöhung.» Pankkikonsortion käsitteestä, lajeista ja oikeusproblematiikasta *Schönle* 255 ss.; *Möschel, Wernhard, Das Konsortialgeschäft der Kreditinstitute im Recht der Wettbewerbsbeschränkungen. Emissionkonsortien als marktbeherrschende Unternehmen, ZHR 1972 273 ss.*

67 *Maurer* 1; *Phatak* 293; *Luostarinen* 154, joka käyttää termiä 'yhteisyritys'. Erilaisista oikeudellisista tavoista muodostaa yhteinen yhtiö perustajayhtiöiden toiminnallisista osista ns. osafuusion kautta ks. *Lutter* Festschrift für Barz 199 ss.

on kysymys juridisesti itsenäisestä yhtiöstä, jonka tasaosuuksin on perustanut ja/tai omistaa kaksi taikka useampi itsenäinen yhtiö. Kahden omistajan kyseessä ollen jakaantuu yhteisen yhtiön osakekanta siis puoliksi kummankin osalle. Yhteistä yhtiötä käytetään erityisesti ulkomaankaupassa perustajille yhteisen kaupallisen tai tuotannollisen keskuksen muodostamiseen.[68] Kun millään osakasyhtiöllä ei ole toistaan suurempaa määräämisvaltaa yhteiseen yhtiöön, ei viimeksi mainittu ole konsernisuhteessa kumpaankaan omistajaansa.[69] Yhteisen yhtiön perustamiseen ja olemassaoloon liittyy tavallisesti osakkaiden keskinäinen sopimus yhtiön hallinnosta, toiminnan suuntaviivoista, yhtiön ja osakkaiden välisistä hankinnoista ja palveluksista, yhteisen yhtiön kestoajasta, osakkuuden luovuttamisesta jne.[70]

---

[68] *Mäenpää* Vientioikeuskurssi 36; motiiveista lähemmin esim. *Maurer* 7 ss.; *Phatak* 293 ss.; *Luostarinen* 154 ss.; *Hellmann* 155 s.; *Hjalmarsson* ER 1973 93 s.; *SOU 1968: 5* 173 ss.

[69] *OYL-ehdotus* 34; samoin *Gomard* Aktieselskaber 34; *Gower* 197. Yhteistoimintakumppanit voivat erikseen sopia siitä, että yhteisesti omistettava yhtiö on jonkun omistajan määräämisvallan alainen, jolloin syntyy konsernisuhde viimeksi mainitun ja yhteisen yhtiön välillä. Vrt. *Nial* JFT 1973 237.

[70] Kyseisestä sopimuksesta käytetään usein nimitystä konsortiosopimus ja tämän sopimuksen ja yhteisen yhtiön muodostamasta kokonaisuudesta nimitystä »Doppelgesellschaft». Erityisesti *Zihlmann* SJZ 1972 317 ss., jossa on myös esitetty eräitä tyyppitapauksia ja analysoitu lähemmin sekä kyseiseen sopimukseen että yhteisen yhtiön yhtiöjärjestykseen käytännössä sisällytettyjä määräyksiä. Doppelgesellschaft'ista myös *Friedlaender* 47; vrt. *Schluep* ZSR 1973 II 338 ss. ja 470 ss.

Yhteistä yritystä koskevasta sopimuksesta sekä määräämisvallan turvaamisesta yhteisessä yrityksessä ks. *Phatak* 301 ss.

II OSA

KONSERNIN HALLINTO JA SISÄISET TOIMINNOT

Edellä on käsitelty konsernin tunnusmerkkejä lähinnä yhtiöoikeudelliselta kannalta. Ennen eräiden konsernietutahojen oikeusaseman tarkastelua pyritään seuraavassa selvittämään niitä syitä, joista konserniproblematiikka viime kädessä aiheutuu ja jotka siten ovat myös konserneja koskevien materiaalisten oikeussäännösten taustalla.

Konserniproblematiikan perimmäisenä syynä on »oikeudellisen muodon ja taloudellisen reaalisisällön vastaamattomuustilanne».[1] Konserni on talouselämän luomus. Se on — miten asia kulloinkin halutaan ilmaista — yritysten välinen yhteistoimintamuoto, talousorganisatorinen muoto harjoittaa yritystoimintaa; pelkistetysti se on yritys, jolla kuitenkaan ei ole omaa juridista henkilöllisyyttä, vaan joka koostuu kahdesta tai useammasta juridisesta yksiköstä. Konsernin tekee problemaattiseksi juuri tämä kaksinaisuus, joka ilmenee toisaalta yhtenä taloudellisena kokonaisuutena (yhtiöiden taloudellisena etuyhteytenä) ja toisaalta yhtä useampana oikeussubjektiviteettinä. Viimeksi mainitun oleellisimpana sisältönä ovat konserniyhtiöiden omat erillisvarallisuudet ja vastuurajat sekä kunkin yhtiön oma ulkoinen hallinto (edustus). Taloudellinen kokonaisuus taasen ilmenee konsernikokonaisuuden omana sisäisenä hallintona (johtona) ja erinäisinä sisäisinä toimintoina, joilla on vaikutuksensa myös ulkoisiin etutahoihin päin.

Seuraavassa pyritään aluksi kuvaamaan sitä vastaamattomuustilannetta, joka käytännössä vallitsee konsernin sisäisen juridisen eli yhtiöoikeudellisen ja ei-juridisen hallinnon eli tosiasiallisen johdon välillä. Toiseksi selvitellään problematiikkaa, joka johtuu konsernin perustunnus-

---

1 Lainattu ilmaus: *Tikka* 230, jossa käyttöyhteys kuitenkin on toinen.

merkeistä, so. konserniyhtiöiden keskinäisistä omistus- ym. pääomayhteyksistä. Kolmanneksi pyritään selvittelemään konsernin sisäisiä, so. konserniyhtiöiden välisiä suoritteita ja niiden mahdollistamaa tuloksenmuodostusta ja -siirtoa konsernin sisällä.

1. KONSERNIN HALLINTO

1.1. Konsernin hallinnosta yleensä

Konsernin hallinnolla tarkoitetaan tässä konsernin sisäistä, so. konserniyhtiöiden muodostaman kokonaisuuden hallintoa.[2] Hallinto rajoitetaan käsittämään vain konsernin ylimmät johtotehtävät. Konsernin hallinnon synonyyminä käytetään varsinkin tosiasiallisesta hallinnosta puhuttaessa termiä konsernin johto ja sitä toteuttavasta elimestä nimitystä konsernijohto.

Konsernin hallinto voi olla luonteeltaan keskitettyä, hajautettua tai hajakeskitettyä. Kriteerinä on yksittäisten konserniyhtiöiden autonomian aste, ts. se, kuinka paljon yksittäisten yhtiöiden omalla hallinnolla (johdolla) on käytännössä ratkaisuvaltaa toiminnan suunnittelemisessa, johtamisessa ja kontrolloimisessa.[3] Keskitetty hallinto merkitsee konsernijohdon voimakasta ja pitkälle menevää puuttumista tytäryhtiöiden toimintaan. Hajautetussa hallinnossa yksittäisten yhtiöiden asema ja toiminta ovat varsin itsenäisiä konsernijohdon määritellessä ehkä vain joitain

---

[2] Hallinnosta puhutaan monessa eri merkityksessä, valtio-opillisessa, hallinto-oikeudellisessa, liiketaloudellisessa, yhteisöoikeudellisessa jne. Hallinnon käsitteen määrittelyvaikeuksista *Raninen* 14 s. av. 17.

Osakeyhtiöoikeudellisessa merkityksessä hallinto-käsitteeseen, so. yksittäisen osakeyhtiön hallintoon, kuuluvat sekä yhtiön johto että edustus ulospäin. Puhutaan toisaalta yhtiön sisäisestä ja toisaalta yhtiön ulkoisesta hallinnosta ja niihin kuuluvista tehtävistä. Lähemmin *Taxell* Kompetens 105 ss.; *Sama* JFT 1947 57 ss. ja 66 ss. Konsernin »ulkoisesta hallinnosta» ks. edempänä kohta II.1.5.

[3] Vrt. *Luostarinen* 241, jossa todetaan myös, että käytännössä useimmiten päädytään kompromissiratkaisuun keskityksen ja hajautuksen välillä. Yleistä lienee joka tapauksessa, että ulkomaiset tytäryritykset nauttivat suurempaa autonomiaa kuin kotimaassa sijaitsevat.

yleisiä toimintaperiaatteita, joita yhtiöiden tulee noudattaa. Hajakeskitetty hallinto tulee kysymykseen lukuisia yhtiöitä käsittävässä suurkonsernissa ja merkitsee käytännössä useiden hallinnollisten ja tulosvastuullisten keskusten käyttöä konsernin keskusjohdon alaisina työvälineinä.

Konsernin hallinnon organisaatioon ja menettelytapoihin vaikuttavat monet tekijät: konsernimotiivit, konsernin synty- ja laajennustavat, konserniyhtiöiden toimialat ja niiden talousprosessinen yhteys tai erillisyys, tytäryritysten ikä ja omistussuhteet, emoyhtiön omistussuhteet, konsernin koko sekä konserniyhtiöiden lukumäärä ja keskinäiset kokoerot, konserniyhtiöiden sijaintipaikat ja niiden väliset etäisyydet, ulkomaisten tytäryhtiöiden sijaintimaan lainsäädäntö, henkilölliset tekijät jne.[4]

Konsernimotiiveja sekä konsernin synty- ja laajennustapoja on tarkasteltu edellä johdannon kohdassa 2.[5] Niiden vaikutus konsernin hallintoon on ilmeinen. Milloin tytäryhtiö perustetaan itse, vaikuttanee sen autonomisuusasteeseen myös tytäryhtiölle tulevien toimintojen yhteys konsernin muihin toimintoihin. Täysin uusia toimintoja ja/tai toimintapisteitä käsittävän tytäryhtiön asema eronnee tytäryhtiöstä, joka perustetaan esim. jo olemassa olevien toimintojen siirtämiseksi omaan yksikköönsä, kuten perustettaessa konserniyhtiöiden erillisten markkinointi- ja jakeluosastojen tilalle oma markkinointi- ja jakeluyhtiö. Muutoinkin konserniyhtiöiden toimialat ja niiden talousprosessinen erillisyys tai yhteys toisiinsa ovat merkittävät tekijät hallinnon kannalta. Tuotantotekninen ja kaupallinen sidonnaisuus ja sen edellyttämä yhteistoiminta lienevät kiinteimmillään vertikaalikonsernissa. Yhteistoiminta heijastunee tällöin keskittävästi myös konsernin hallintoon. Toisaalta yhteiset hankinnat, työnjako, tuotannon yhteinen markkinointi ym. seikat saatta-

---

[4] Ulkomaisten tytäryhtiöiden autonomisuusasteeseen vaikuttavista tekijöistä *Luostarinen* 243 ss., jossa esitetään myös empiirisiä tutkimustuloksia USA:ssa sijaitsevien eurooppalaisten tytäryritysten itsemääräämisoikeuden suuruuteen vaikuttavista tekijöistä sekä tytäryritysten päätäntävallan määrästä erilaisissa asioissa. Ks. myös *UNP* Multinational 31 ss., jossa esitetään hallintomalleja ja niiden kehityslinjoja amerikkalaisten monikansallisten konsernien osalta.

[5] Kirjallisuudessa erotetaan konsernin syntytavan ja historiallisen kehityksen perusteella toisistaan ns. *henkilökonserni* (Personalkonzern) ja ns. *reaalikonserni* (Realkonzern). Edellisellä tarkoitetaan konsernia, jonka syntymiseen ja toimintaan jollakin henkilöllä on (ollut) ratkaiseva ja dominoiva vaikutus. Reaalikonsernissa taasen ei ole osoitettavissa sanotunlaista piirrettä, vaan konserni on syntynyt ja kehittynyt muulta pohjalta. *Friedlaender 18; Krähe—Hardach* 25 ss.; *Wein* 24.

vat vaikuttaa hallintoa keskittävästi myös horisontaalisessa konsernissa.

Tytäryhtiöiden iällä on merkitystä yleensä siten, että hallinnon keskittyneisyys on suurimmillaan alkuaikoina. Ajan mittaan toimintojen vakiintuessa ja osoittautuessa kannattaviksi hallintoa hajautetaan ja tytäryhtiöt saavat suuremman autonomian.[6] Omistussuhteiden vaikutus konsernin hallintoon saattaa myös olla varsin suuri. Täysin omistettujen tytäryhtiöiden osalta konsernijohto voi itsenäisimmin ja pisimmälle määritellä ko. yhtiöiden ja muiden konserniyhtiöiden väliset suhteet ja toiminnot. Vähemmistöosakkaat puolestaan vaikuttavat hajauttavasti konsernin hallintoon, sitä enemmän, mitä suurempi suhteellinen osuus heillä on.

Myös emoyhtiön omistussuhteilla on vaikutuksensa konsernijohtoon. Jos emoyhtiö on ns. perheyhtiö,[7] jonka osakekanta on samaan perheeseen tai sukuun kuuluvien henkilöiden käsissä, konsernin hallinto on yleensä selvästi keskitettyä esim. siten, että samat »perheeseen» kuuluvat henkilöt ovat johtohenkilöinä kaikissa konserniyhtiöissä tai että konsernia johdetaan varsin »patriarkaalisella» tavalla perheen pään toimesta.[8] Erityisen keskittävän piirteen konsernille saattaa antaa myös se seikka, että emoyhtiö on valtionyhtiö tai yleensä yhtiö, jossa valtio on mukana osakkeenomistajana. Valtio nimittäin useasti käyttänee suhteellista osakeomistustaan suurempaa määräämisvaltaa paitsi yhtiökokoustasolla myös hallintoelinten virkamiesjäsenten kautta.[9] Hajauttavasti konsernin hallintoon saattavat puolestaan vaikuttaa emoyhtiön omistussuhteet silloin, kun sen osakekanta jakautuu useiden tasavertaisten omistajien kesken. Tällöinkin on kuitenkin esim. osakassopimuksilla mahdollista aikaansaada varsin keskitetty hallinto. Toisaalta mitä laajempiin piireihin ja mitä pienempiin yksittäisiin omistuksiin emoyhtiön osakekanta jakautuu, sitä suuremmaksi muodostuvat käytännössä myös emoyhtiön ammattijohtajien (hallituksen ja toimitusjohtajan) mahdollisuudet vaikuttaa koordinoivasti ja keskittävästi koko konsernin hallintoon.[10]

---

6 *Luostarinen* 243; vrt. kuitenkin myös edellä kohta I.3.5.

7 »Perheyhtiöllä tarkoitetaan yhtiötä, jota käyttäen jonkin perheen jäsenet tai muuten läheisillä sukulaissiteillä yhdistetyt henkilöt harjoittavat jotain määrättyä elinkeinotoimintaa.» *Cederberg, Käsite perheyhtiö siirtoväen pika-asutuslaissa. LM 1941 18.* Perheyhtiön käsitteestä laajemmin *Bertsch* 3 ss.

8 *Krähe—Hardach* 27 ss. Perheyhtiön hallintotavoista *Bertsch* 139 ss.

9 *Krähe—Hardach* 26 ss.; *Wein* 24.

10 Omistuksen ja määräämisvallan eriytymisestä ammattijohdon asemaa vahvistavana tekijänä ks. edempänä kohta III.4.1.4.

Konsernin koolla ja konserniyhtiöiden lukumäärällä on oma vaikutuksensa konsernin hallintoon. Hallinnollisten kysymysten merkitys ja vaikeusaste kasvavat yhtiöiden koon ja lukumäärän kasvaessa; vastakkain joutuvat tällöin yleiset, suurten yksiköiden toimintojen keskittämisen, hajauttamisen ja hajakeskittämisen edut ja haitat. Konsernissa yhtiöiden suhteellisella koolla on oma lisämerkityksensä. Mitä suurempi tytäryhtiö on suhteessa emoyhtiöön ja muihin konserniyhtiöihin, sitä suuremman hallinnollisen autonomian se voi saada. Pienet tytäryhtiöt sitä vastoin lienevät useasti varsin keskitetysti konsernijohdon alaisia.[11]

Konserniyhtiöiden sijaintipaikat ja niiden väliset etäisyydet eivät enää nykyisellään vaikuta konserniyhtiöiden autonomisuusasteeseen yhtä paljon kuin aikaisemmin, jolloin kommunikaatio- ja liikennevälineet olivat vähemmän kehittyneet. Kuitenkin ulkomaisten tytäryhtiöiden osalta sijaintipaikalla on sikäli vaikutusta, että vakailla poliittisilla ja taloudellisilla alueilla toimiville tytäryhtiöille annetaan tavallisesti suurempi itsenäisyys kuin epävakailla ja riskipitoisilla markkinoilla toimiville tytäryhtiöille.[12] Sijaintimaan lainsäädäntö saattaa myös mm. omistusoikeutta ja yhtiöiden hallintoa koskevien määräysten kautta vaikuttaa ulkomaisten tytäryhtiöiden asemaan konsernin hallinnossa.[13]

Vaikeimmin arvioitavia ovat henkilölliset tekijät. Tilanteista ja henkilöistä riippuen ne saattavat vaikuttaa konsernin hallintoon joko keskittävästi tai hajauttavasti. Kuten edellä on todettu, konserni tarjoaa mahdollisuuden pätevien ja kyvykkäiden henkilöiden pitämiseen konsernin palveluksessa sijoittamalla heitä tytäryhtiöiden johtoon. Usein tähän liittyy asianomaisia henkilöitä seuraten tytäryhtiöiden autonomisuusasteen lisääntyminen, koska kyvykkyys ja tehokkuus edellyttävät myös riittävän itsenäistä toimivaltaa.[14]

---

[11] *Luostarinen* 242 ss. ja siinä mainitun amerikkalaisen tutkimuksen tulokset, joiden mukaan tytäryhtiöiden suhteellinen koko oli tärkein tytäryhtiöiden itsemääräämisoikeuteen vaikuttava tekijä.

[12] *Luostarinen* 242 s.

[13] *Luostarinen* 243 s. ja siinä mainittu amerikkalainen tutkimus, jonka mukaan lainsäädäntö oli toiseksi tärkein tytäryhtiöiden itsemääräämisoikeuteen vaikuttava tekijä.

[14] Ks. myös *Luostarinen* 243.

1.2. Konsernin yhtiöoikeudellinen hallinto

1.2.1. Erityisiä hallintoelimiä ei ole

Voimassa olevassa osakeyhtiölaissa ei tunneta konsernia eikä laki sisällä säännöksiä konsernin hallinnosta. Myöskään OYL-ehdotuksessa ei tunneta erityisiä konsernin hallintoelimiä. Sama koskee ulkomaisia osakeyhtiölakeja. Näin ollen konsernin yhtiöoikeudellinen hallinto joudutaan käytännössä perustamaan niiden hallintoelinten varaan, jotka laki tuntee yksittäisten yhtiöiden osalta.

Osakeyhtiön välttämättömiä hallintoelimiä ovat OYL:n mukaan yhtiökokous, hallitus ja tilintarkastajat. Niiden lisäksi on useissa osakeyhtiöissä toimitusjohtaja[15] ja monessa lähinnä suuressa yhtiössä myös hallintoneuvosto.[16] OYL-ehdotuksen mukaan hallintoneuvostoa ei voitaisi enää perustaa yhtiöön, jonka osakepääoma tai enimmäispääoma on pienempi kuin miljoona markkaa.[17] Toimitusjohtaja on puolestaan pakollinen yhtiössä, jonka osakepääoma tai enimmäispääoma on vähintään miljoona markkaa. Muissa yhtiöissä hallitus voi valita toimitusjohtajan tai toimitusjohtajaa koskeva määräys saattaa sisältyä yhtiöjärjestykseen.[18]

Osakeyhtiössä voi olla myös muita kuin edellä mainittuja lakimääräisiä tai lain tuntemia hallintoelimiä. Niillä ei kuitenkaan voi olla yhtiöoikeudellista päätösvaltaa eikä vastuuta perustuupa niiden asettaminen ja olemassaolo sitten yhtiöjärjestyksen määräykseen tai ei.[19] Näillä elimillä, joita kutsutaan komiteoiksi, neuvottelukunniksi, työryhmiksi, joh-

---

15 Toimitusjohtajan käyttämisen mahdollistaa OYL 34.2 §.

16 Hallintoneuvostosta OYL 26.4 ja 42 §. Hallintoneuvosto on pakollinen pankkitoimintaa harjoittavissa osakeyhtiöissä l. liikepankeissa; LPL 12 ja 13 §. Kiinnitysluottopankeissa hallintoneuvosto on valinnainen hallintoelin; KPL 14 §. Muissakin erityislaeissa on hallintoneuvostoa koskevia säännöksiä, esim. vakuutusyhtiölain (450/52) 24 §, väkijuomalain (45/32) 7 ja 8 §; ks. myös *Huttunen* LM 1961 321.

Osakeyhtiölakikomitean mukaan Suomessa oli 1960-luvun lopussa hallintoneuvosto n. 200—300 osakeyhtiössä, joista useimmat olivat »melko suuria». *Kom 1969: A* 20 104.

17 OYLE 8: 11 §.

18 OYLE 8: 3 §. Toimitusjohtajan nimittäminen kuuluu hallitukselle tai, milloin yhtiöjärjestyksessä niin määrätään, hallintoneuvostolle tai yhtiökokoukselle.

19 *Caselius—Heikonen—Huttunen* II.2 s. 133; *Kom 1969: A 20* 111.

toryhmiksi, työvaliokunniksi tms., voi yhtiöoikeudellisesti olla vain neuvoa-antava tai siihen verrattava asema ja tehtävä.[20]

Konsernissa sekä emoyhtiöllä että tytäryhtiöillä on siis osakeyhtiölain edellyttämät tai sallimat hallintoelimet. Hallintoelinten tehtävät ja työnjako määräytyvät erikseen kunkin yhtiön osalta lain ja ao. yhtiön yhtiöjärjestyksen mukaan. Vaikkei OYL:ssa eikä OYLE:ssa tunneta erityisiä konsernin hallintoelimiä, on konsernin hallintoa kuitenkin mahdollisuus järjestellä yksittäisten konserniyhtiöiden hallintoelinten puitteissa.

Seuraavassa esityksessä sivuutetaan edellä mainituista hallintoelimistä tilintarkastajat. Tilintarkastajat ovat nimittäin varsinaisesti osakkeenomistajien ym. etutahojen intressissä toimiva yhtiön varsinaista hallintoa[21] kontrolloiva elin. Tilintarkastusinstituution merkitystä konsernissa kosketellaan edempänä tutkimuksen III osassa.

1.2.2. Emoyhtiö tytäryhtiön yhtiökokouksessa

Konsernin tyypillisin tunnusmerkki on osakeomistukseen perustuva yhtiön määräämisvalta toisessa yhtiössä. Määräämisvalta sisältää tällöin omistajan mahdollisuuden käyttää päättämisvaltaa omistamansa yhtiön yhtiökokouksissa. Tämä päättämisvalta ja sen käyttö ovat konsernin yhtiöoikeudellisen hallinnon perusta.

Konsernin hallinto on mahdollista perustaa pelkästään emoyhtiön päättämisvallan käyttöön tytäryhtiön yhtiökokouksissa. Mikäli emoyhtiö omistaa tytäryhtiön kaikki osakkeet, tytäryhtiön yhtiökokouksen pitäminen ja päätöksenteko siellä ovat vain muodollisia toimenpiteitä, jotka

---

20 *Caselius—Heikonen—Huttunen* II.2 s. 133, jossa todetaan myös, että tällaisten elinten asettajana voi olla yhtiökokous, tilintarkastajat, hallintoneuvosto, hallitus tai myös yhtiön ulkopuolinen taho. Yhtiöjärjestykseen voidaan lisäksi ottaa määräyksiä jäsenkelpoisuudesta.

KHO 54 I 39: Kaupparekisteriin ei voitu tehdä merkintää, joka osoitti, että osakeyhtiön hallitukselle lain mukaan kuuluvia tehtäviä oli yhtiön yhtiöjärjestyksessä annettu yhtiön hallituksena toimivalle hallintoneuvoston työvaliokunnalle ja osaksi yhtiön johtokunnalle.

21 *Varsinaisella hallinnolla* tarkoitetaan tällöin yhtiökokouksen, hallituksen, toimitusjohtajan ja mahdollisen hallintoneuvoston suorittamaa hallintoa. *Yhtiön johto* puolestaan koostuu hallituksesta ja toimitusjohtajasta sekä mahdollisesta hallintoneuvostosta. Hallitus ja toimitusjohtaja muodostavat yhtiön *varsinaisen johdon.*

suoritetaan lain ao. vaatimusten täyttämiseksi. Asiallisesti päätökset tehdään jo ennakolta emoyhtiössä, sen johdon toimesta. Emoyhtiön päättämisvalta sisältää tällöin kaikki ne toimenpiteet, jotka ovat tytäryhtiön yhtiökokouksen suoritettavissa ja toimivallassa:[22] yhtiöjärjestyksen sisällöstä ja muutoksista päättäminen, tilinpäätösten vahvistaminen ja voiton käytöstä päättäminen, johdon ja tilintarkastajien asettaminen ja erottaminen, ohjeiden ja määräysten antaminen mainituille hallintoelimille jne.

Vastaavanlainen on tilanne silloin, kun emoyhtiön päättämisvalta tytäryhtiön yhtiökokouksissa perustuu välilliseen osakeomistukseen taikka osakas- tai välikäsisopimuksiin. Käyttämällä päättämisvaltaa tytäryhtiön yhtiökokouksissa emoyhtiö välittömästi yhtiökokouspäätöksillä tai välillisesti yhtiökokouksissa asetettavien muiden hallintoelinten kautta hallitsee tytäryhtiön kaikkia toimintoja.

Vähäistenkin vähemmistöosakkeenomistajien olemassaolo tytäryhtiössä merkitsee emoyhtiölle tiettyjä rajoituksia päättämisvallassa: eräät päätökset eivät ole mahdollisia ilman kaikkien osakkeenomistajien suostumusta,[23] tietyt päätökset edellyttävät määräenemmistöä [23a], yhtiökokous ei saa loukata osakkeenomistajien yhdenvertaisuusperiaatetta[24] eikä päätöksillään tuottaa esim. emoyhtiölle (osakkeenomistajalle) tai muille konserniyhtiöille (tertiukselle) epäoikeutettuja etuja vähemmistöosakkeenomistajien (muiden osakkeenomistajien) tai yhtiön kustannuksella [25] jne. Vähemmistöosakkeenomistajien suhteellisen osuuden suuretessa vähenee emoyhtiön päättämisvaltaan kuuluvien asioiden määrä [26] ja vastaavasti lisääntyy mahdollisuus vähemmistöosakkeenomistajien taholta tapahtuviin reagointeihin.[27]

Tytäryhtiön yhtiökokouksen kautta tapahtuvan päättämisvallan mer-

---

22 Yhtiökokouksen toimivallan rajoituksista *Raninen* 48 ss.

23 OYL 27.2 §; OYLE 9: 15.1 §.

23a OYL 27.1 §; OYLE 9: 14.1 § ym.

24 Yhdenvertaisuusperiaatteesta lähemmin edempänä kohdassa III.4.1.1.

25 OYL 30.4 §; OYLE 9: 16 §.

26 Kysymys on tällöin tilanteista, joissa emoyhtiöllä tosin on mahdollisuus »sanella» päätökset, jotka edellyttävät normaalia enemmistöpäätöstä, mutta ei päätöksiä, joihin vaaditaan määräenemmistö tai määrättyjen osakkeenomistajien suostumus. Esim. OYL 27.1 §; OYLE 9: 15.2—3 §.

27 Vähemmistöosakkeenomistajien reagointikeinoista lähemmin edempänä kohdassa III.4 5.

kitys emoyhtiön määräämisvallan käytön kannalta pienenee siis vähemmistöosakkeenomistajien lukumäärän ja osuuden kasvaessa. Yleisesti ottaen yhtiökokouksella on kuitenkin konsernitilanteessa varsin rajattu merkitys: yhtiökokoukselle kuuluu yhtiön hallituksen tai mahdollisen hallintoneuvoston asettaminen. Päätökset yhtiön johdon asettamisesta (ja erottamisesta) tehdään normaalisti yksinkertaisella äänestenenemmistöllä.[28] Konsernitilanteessa tällainen päättämisvalta kuuluu tunnusmerkillisesti emoyhtiölle. Yhtiökokouksen merkitys konsernin hallinnon kannalta supistuukin siten käytännössä emoyhtiön mahdollisuuteen omien tai mieleistensä henkilöiden valituttamiseen tytäryhtiön johtoon.

1.2.3. Emoyhtiön edustajat tytäryhtiön johdossa

1.2.3.1. Tytäryhtiön johdon asettaminen

Hallituksen jäsenten valitseminen kuuluu OYL 26.1 §:n mukaan aina yhtiökokouksen tehtäviin. Jos yhtiössä on kuitenkin myös hallintoneuvosto, voidaan OYL 26.4 §:n mukaan yhtiöjärjestyksessä määrätä hallituksen asettaminen sen tehtäväksi. Hallintoneuvoston jäsenten valitseminen kuuluu aina yhtiökokouksen tehtäviin. Toimitusjohtajan valinta saattaa kuulua yhtiökokoukselle, hallintoneuvostolle tai hallitukselle.[29] Hallituksen ja hallintoneuvoston jäsenten sekä toimitusjohtajan tulee aina olla luonnollisia henkilöitä.

OYLE 8: 1.2 §:n mukaan hallituksen valitsee yhtiökokous. Yhtiöjärjestyksessä voidaan kuitenkin määrätä, että joku tai jotkut hallituksen jäsenistä, kuitenkin vähemmän kuin puolet, asetetaan muussa järjestyksessä. Jos yhtiöllä on hallintoneuvosto, kuuluu hallituksen valitseminen ehdotuksen 8: 11.5 §:n mukaan pääsääntöisesti sille.[30] Hallintoneuvoston valitseminen kuuluu yhtiökokoukselle. Yhtiöjärjestysmääräyksen perusteella voi hallintoneuvoston jäsenten vähemmistön asettaminen tapahtua muussakin järjestyksessä.[31] Toimitusjohtajan valitseminen kuuluu

---

28 OYL 24.2 §. OYLE 9.13 §:n mukaan vaaleissa katsotaan valituksi se, joka saa eniten ääniä, mutta yhtiökokous voi kuitenkin ennen vaalia päättää, että vaaleissakin noudatetaan normaalia enemmistöperiaatetta.

29 *Taxell* JFT 1947 49.

30 Yhtiöjärjestysmääräyksin voidaan hallituksen valinta tällöinkin siirtää yhtiökokoukselle.

31 OYLE 8: 11.3 §.

hallitukselle, hallintoneuvostolle tai yhtiökokoukselle.[32] Yhtiön johtoon kuuluvien henkilöiden tulee myös aina olla luonnollisia henkilöitä.[33]

Osakeomistukseen perustuvassa konsernissa emoyhtiö kykenee tytäryhtiön yhtiökokouksessa ääntenenemmistöään käyttäen asiallisesti »sanelemaan» tytäryhtiön johdon kokoonpanon ja »miehittämään» sen tarvittaessa vaikka kokonaan omilla tai muilla mieleisillään henkilöillä. Välittömästi tämä on mahdollista aina tytäryhtiön hallintoneuvoston osalta sekä samoin hallituksen osalta silloin, kun tytäryhtiöllä ei ole hallintoneuvostoa taikka hallituksen valinta hallintoneuvostosta huolimatta kuuluu yhtiökokoukselle. Mikäli tytäryhtiön hallituksen valinta kuuluu hallintoneuvostolle, »sanelee» emoyhtiö hallituksen kokoonpanon välillisesti yhtiökokouksessa valituttamansa hallintoneuvoston kautta. Samoin on mahdollista määrätä toimitusjohtaja joko välittömästi tai välillisesti riippuen siitä, mikä elin toimitusjohtajan nimittää.[34]

OYLE:n mukaan voidaan hallituksen ja/tai hallintoneuvoston jäsenten vähemmistö yhtiöjärjestysmääräyksen nojalla asettaa muussa järjestyksessä kuin yhtiökokouksessa tai, hallituksen osalta, hallintoneuvoston kokouksessa.[35] Konsernissa on näin ollen mahdollista esim. sellainen tytäryhtiön yhtiöjärjestyksen määräys, jolla yhtiön emoyhtiö oikeutetaan nimittämään yksi tai useampi hallituksen ja/tai hallintoneuvoston jäsen. Emoyhtiön suora nimitysoikeus voi kuitenkin koskea vain ko. elimen jäsenten vähemmistöä. Nimitysoikeutta vastaa ao. henkilöön tai henkilöihin kohdistuva erottamisoikeus.[36] Estettä ei ole myöskään yhtiöjärjes-

---

[32] OYLE 8:3.2 ja 8:11.5 §.

[33] OYLE 8:4.1 ja 8:11.3 § sekä *Kom 1969: A 20* 106.

[34] Jollei yhtiöjärjestyksessä ole muuta määrätty, toimitusjohtajan ottaa hallitus.

[35] Tarkoituksena on siis sallia se, että joku ulkopuolinen, ts. joku muu kuin yhtiön oma hallintoelin, voidaan oikeuttaa valitsemaan osa hallituksen ja/tai hallintoneuvoston jäsenistä. Ko. valintaoikeus voidaan komitean mukaan antaa esimerkiksi julkiselle viranomaiselle, osakkeenomistajien vähemmistölle tai yhtiön henkilökunnalle. *Kom 1969: A 20* 104 ja 111.

Vrt. OKL 68.2 § ja *Hakulinen—Rapola* 225, jossa todetaan, että »aiheena mainitunlaiseen poikkeukselliseen asettamisjärjestykseen saattaa olla esim., että halutaan varata valtion tai kunnan viranomaiselle tai useiden osuuskuntien muodostamalle ns. korkeammanasteiselle osuuskunnalle tilaisuus osuuskunnan toiminnan läheiseen seuraamiseen lainavarojen käytön valvomiseksi.»

[36] Emoyhtiö voi siis myös erottaa tytäryhtiön johtoon nimeämänsä henkilön.

tysmääräykselle, jossa nimetty tai nimetyssä asemassa oleva henkilö todetaan suoraan yhtiön hallituksen ja/tai hallintoneuvoston jäseneksi. Niinpä voitaneen esim. määrätä, että yhtiön emoyhtiön toimitusjohtaja ja hallituksen puheenjohtaja ovat yhtiön hallituksen jäseniä, jälkimmäinen samalla myös hallituksen puheenjohtaja.[37] Emoyhtiö voidaan määritellä joko nimeltään tai käyttäen vain sitä koskevaa yleistä termiä.[38] Mahdollista ei sitä vastoin ole yhtiöjärjestyksen määräys, jonka mukaan yhtiön hallituksena ja/tai hallintoneuvostona toimisi sen emoyhtiön vastaava elin. Emo- ja tytäryhtiön johdon yhtäläinen kokoonpano edellyttää aina jäsenten enemmistön osalta normaalijärjestyksessä tapahtuvaa valintaa.

Yhtiön johtoon kuuluvien henkilöiden tulee oikeutemme mukaan olla aina luonnollisia henkilöitä.[39] OYLE:nkaan mukaan ei ole mahdollista valita emoyhtiötä tytäryhtiön hallituksen tai hallintoneuvoston jäseneksi eikä myöskään sisällyttää tällaista määräystä (tytär)yhtiön yhtiöjärjestykseen.[40]

Tytäryhtiön yhtiökokouksella tai muulla elimellä ei ole erottamisoikeutta ko. henkilöön nähden. Vrt. OYLE 8:2.1 §; *Kom 1969: A 20* 105.

37 Hallituksen puheenjohtajan valinnasta OYLE 8:8.1 §.

38 Mahdollinen on myös yhtiöjärjestysmääräys, jonka mukaan osakeyhtiö, joka omistaa yhtiön osakkeista esim. 35 %, on oikeutettu nimeämään yhden tai useamman jäsenen hallitukseen ja/tai hallintoneuvostoon tai että mainitun kaltaisen osakeyhtiön hallituksen puheenjohtaja taikka toimitusjohtaja on yhtiön hallituksen tai hallintoneuvoston puheenjohtajana. Mainitun tyyppinen määräys indisioi konsernisuhteen olemassaoloa.

Yhtiökäytännössä on OYL:kin aikana usein esiintynyt yhtiöjärjestysmääräyksiä, joiden mukaan hallituksen jäsenet on valittava osakkeenomistajien joukosta tai että hallituksen jäsenien on oltava yhtiön osakkeenomistajia. Näistä *Olsson* JFT 1953 80 ss. Myös on esiintynyt — varsinkin valtionyhtiöissä — yhtiöjärjestysmääräyksiä, joiden mukaan tietty osakkeenomistajataho, esim. valtion viranomainen, nimittää yhden tai useamman henkilön yhtiön hallintoneuvostoon. Vrt. edellä kohta I.3.3.1.3.D. av. 100.

39 *Kyläkallio* Vastuu 23 s.; *Raninen* 84 ss.

40 Vrt. OYLE 10:3.3 §, jonka mukaan tilintarkastajaksi voidaan valita yhteisö (Keskuskauppakamarin tai kauppakamarin hyväksymä tilintarkastusyhteisö). Valitun yhteisön on tällöin nimettävä luonnollinen henkilö, joka on päävastuussa tilintarkastuksesta. Vrt. myös OKL 88.3 §.

Ranskan LSC 91 ja 135 §:n mukaan voidaan osakeyhtiön hallituksen tai hallintoneuvoston jäseneksi valita juridinen henkilö, jonka tulee tällöin nimetä tehtävään vakinainen edustajansa. Hallituksen puheenjohtajana, toimitusjohtajana (directeur général) sekä hallintoneuvoston puheenjohtajana ja varapuheenjohtajana saa kuitenkin olla vain luonnollinen henkilö. LSC 110, 115 ja 138 §. Myös-

1.2.3.2. Yhteiset johtohenkilöt

Voimassa oleva laki ei aseta esteitä sille, että yksi ja sama henkilö kuuluu useamman kuin yhden osakeyhtiön johtoon. Vuoden 1974 OYL-ehdotukseen sisältyy (8: 4.3 §) ns. kumulaatiokielto [41], jonka mukaan kukaan ei saa kuulua useampaan kuin viiden sellaisen osakeyhtiön hallitukseen, jonka osakepääoma tai enimmäispääoma on vähintään viisisataatuhatta markkaa.[42] Kieltoa ei kuitenkaan sisällytetty hallituksen lopul-

---

kin hallituksena toimivan johtokunnan jäsenten tulee olla luonnollisia henkilöitä. LSC 120 §.

Ehdotus *EEC:n* viidenneksi osakeyhtiöoikeuden harmonisointiohjeeksi lähtee puolestaan siitä, että hallituksen jäsenten tulee aina olla luonnollisia henkilöitä, kun taas hallintoneuvoston jäseniksi voidaan valita myös juridisia henkilöitä, jolloin valitun juridisen henkilön tulee nimetä hallintoneuvostoon vakinainen edustajansa. *EEC* Ehdotus 5. ohjeeksi 5 §.

Yhtiön toimimisesta toisen yhtiön hallintoelimen jäsenenä *Heede* 49 ss.

[41] Varsin tiukka kumulaatiokielto sisältyy voimassa olevaan pankkilainsäädäntöön. Kielto koskee saman henkilön kuulumista yhtä useamman yleisöltä talletuksia vastaanottavan rahalaitoksen johtoon; LPL 14.3 §, SPL 24 § ja OPL 15 § sekä lähemmin *Erma* 175, 188 ss.

[42] Kielto koskee ns. suuria yhtiöitä, joita koskevat myös eräät muut erityissäännökset. *OYL-ehdotus* 12; kumulaatiokiellon perusteista *Idem* 115 s. Vrt. myös NASL 8: 5.2 ja 8: 23.1 §, joiden mukaan samankaltainen kumulaatiokielto koskee myös hallintoneuvoston jäsenyyksiä.

OYLE 8: 11.2 §:ssä kielletään yhtiön toimitusjohtajaa ja hallituksen jäsentä olemasta saman yhtiön hallintoneuvoston jäsenenä. Ns. suuressa yhtiössä toimitusjohtajaa ei myöskään saa valita hallituksen puheenjohtajaksi. OYLE 8: 8.1 §.

Ranskan LSC 92 ja 136 § kieltävät samaa luonnollista henkilöä olemasta useamman kuin kahdeksan ranskalaisen osakeyhtiön hallituksen (conseil d'administration) tai hallintoneuvoston (conseil de surveillance) jäsenenä. Tähän on erinäisiä lieventäviä poikkeuksia; lähemmin *Heede* 55 s. Mainittua ankarampi kielto koskee hallintoneuvoston puheenjohtajuuksia ja hallituksena toimivan johtokunnan (directoire) jäsenyyksiä, joita samalla henkilöllä saa yhtäaikaisesti olla enintään kaksi. LSC 111 ja 127 §. LSC:n mukaisista hallintomalleista mm. *Maycock, John d'A., The Management Structure of the French Société Anonyme*, JBL 1973 76 ss.

Ehdotus *EEC:n* viidenneksi osakeyhtiöoikeuden harmonisointiohjeeksi määrää puolestaan, ettei sama luonnollinen henkilö saa olla useamman kuin kymmenen osakeyhtiön hallintoneuvoston jäsenenä. Määräystä perustellaan sillä, että lukuisten hallintoneuvostojen jäsenyys ehkäisee ao. henkilöä hoitamasta kunnolla kaikkia tehtäviään ja tekee näin hallintoneuvoston hallitukseen kohdistuvan valvonnan illusooriseksi. *EEC* Ehdotus 5. ohjeeksi 9 § ja s. 81. Kumulaatiokiellon perusteista myös *Heede* 55 s.

Hallintoneuvoston jäsenyyksien enimmäismäärää koskevia säännöksiä sisäl-

liseen esitykseen. Kielto ei olisi muutoinkaan koskenut jäsenyyksiä samaan konserniin kuuluvien yhtiöiden hallituksissa. Konsernissa on näin ollen mahdollinen esim. tilanne, jossa emo- ja tytäryhtiöllä on identtinen johto tai jossa tytäryhtiön johtoon kuuluu yksi tai useampi henkilö, joka samalla kuuluu emoyhtiön johtoon (ns. yhteiset johtohenkilöt, interlocking directorates).[43] Mainitun kaltaiset henkilöyhteydet ovat omiaan varmistamaan — pelkkään äänioikeuden käyttöön verrattuna — emoyhtiön »jatkuvan ja jokahetkisen» määräämisvallan tytäryhtiössä. Tällaiseen määräämisvaltaan riittää periaatteessa se, että tytäryhtiön johdon enemmistö on emoyhtiön kanssa yhteinen, koska johdon, so. hallituksen ja/tai hallintoneuvoston päätöksenteko tapahtuu säännönmukaisesti yksinkertaisella ääntenenemmistöllä.[44]

---

tyy myös *Saksan Liittotasavallan* osakeyhtiölakiin (100 §), samoin *Itävallan* osakeyhtiölakiin (86 §). *USA:ssa* Clayton Act 1914 (8 §) kieltää tietynsuuruisten yksityisten yritysten yhteiset johtohenkilöt, mikäli kyseinen seikka olisi omiaan johtamaan kilpailun rajoittumiseen. Konsernitilanteita ei kiellon kuitenkaan ole katsottu koskevan, koska konserniyritysten väliltä katsotaan puuttuvan kilpailutekijän. *Oesch* 84, myös av. 3 ja 5. Kielto yhteisistä johtohenkilöistä on kuitenkin varsin tiukka pankkitoiminnan osalta. Clayton Act'ista tältä osin *Fischer, Gerald C., American Banking Structure, New York and London 1968, s. 267 ss.*

[43] Yritysten yhteisistä johtohenkilöistä yleensä *SOU 1968: 7* 33 s. ja 167 ss. sekä *SOU 1968: 3* 74 ss., joissa on esitetty tuloksia myös empiirisistä pankkeja, vakuutusyhtiöitä ja suuryrityksiä koskevista tutkimuksista; 200:a suurinta amerikkalaista yhtiötä koskevan tutkimuksen tuloksia vuodelta 1965 on selostanut *Blair* 76 ss. Ks. myös *Kom 1972: A 6* 395 ss., jossa on selvitelty kahden suurimman suomalaisen liikepankin ja erinäisten suuryhtiöiden johtohenkilöyhteyksiä.

[44] Päätöksentekojärjestyksestä hallituksessa ja vastaavasti hallintoneuvostossa on OYL:n kannalta ollut epäselvyyttä. Eriäviä kantoja on esiintynyt siitä, edellyttääkö päätöksenteko yksimielisyyttä vai riittääkö enemmistöpäätös, jollei asiasta ole määräyksiä yhtiöjärjestyksessä. Eri mielipiteistä ja oikeuskäytännöstä lähemmin *Kyläkallio* Vastuu 185 ss.; lisäksi *Hakulinen* LM 1963 236 ss.; *Caselius* DL 1964 157, jossa todetaan, että yhtiökäytäntö enemmistön oikeudesta sanella päätökset on »muovautunut niin selväksi, että tästä on erimielisyyttä ainoastaan tieteisopissa.» Hallituksen päätöksenteosta OYL:n mukaan myös *Caselius—Heikonen—Huttunen* II, 2 s. 25 ss. Kysymys on OYL-ehdotuksessa ratkaistu muissa pohjoismaissa poikkeuksetta omaksutun kannan mukaisesti. *OYLE* 8: 9.2 ja 8: 11.6 §; *Kom 1969: A 20* 109 s. Vrt. 1944 SABL 85.2 §; 1975 SABL 8: 9.2 §; *Stenbeck—Wijnbladh—Nial* 213; 1957 NASL 56.5—6 §; NASL 8: 10.2 §; *Marthinussen* 197; *Gomard* 285 s. ja A/S-F 68. Ks. myös edellä kohta I.3.3.1.3.D.

Saksan Liittotasavallan AktG 77.1 §:n mukaan hallituksen on oltava päätöksissään ja toimenpiteissään yksimielinen. Yhtiöjärjestyksessä tai hallituksen työjärjestyksessä voidaan kuitenkin määrätä toisin; »es kann jedoch nicht bestimmt

Konsernin hallinnon perustaminen yhteisiin johtohenkilöihin on hyvin yleistä.[45] Tämän ns. hallintokontrollin[46] aikaansaaminen ja ylläpitäminen ei käytännössä edellytä edes sitä, että yhteiset johtohenkilöt muodostaisivat enemmistöä tytäryhtiön johdossa. Useimmiten riittää vähäisempikin yhteys emoyhtiöön, kuten esim. emoyhtiön toimitusjohtajan, hallituksen puheenjohtajan tai hallituksen jäsenen toimiminen myös tytäryhtiön hallituksen puheenjohtajana. Kyseinen yhteinen johtohenkilö käyttää tällöin tytäryhtiön johdossa pääluvun mukaista osuuttaan suurempaa vaikutusvaltaa, koska muut johtohenkilöt ovat tietoisia siitä, että emoyhtiö tarvittaessa käyttämällä määräämisvaltaansa tytäryhtiön yhtiökokouksessa kykenee vaihtamaan sille epämieluisat johtohenkilöt toisiin.

1.2.3.3. Muu hallintokontrolli

Konsernin hallintokontrolli voidaan perustaa myös yksinomaan muiden kuin yhteisten johtohenkilöiden varaan. Tällöin emoyhtiö nimeää tai valituttaa yhtiökokouksessa tytäryhtiön johtoon yhden tai useamman henkilön, joka nauttii emoyhtiön johdon erityistä luottamusta ja joka sitten asemassaan ja toimissaan valvoo emoyhtiön ja koko muun konsernin etua. Tällainen tytäryhtiön johtoon asetettu henkilö on usein aikaisemmin ollut toimihenkilönä emoyhtiössä tai muussa konserniin kuuluvassa yhtiössä.[47]

Etuna konsernin hallintokontrollin rakentamiselle muiden kuin yhteis-

---

werden, dass ein oder mehrere Vorstandsmitglieder Meinungsverschiedenheiten im Vorstand gegen die Mehrheit seiner Mitglieder entscheiden.»

[45] Mm. *Heede* 46; *Brachvogel* 99 ss.; *Friedlaender* 138; *Schmitthoff* Multinational 33 s.; *Coing* Multinational 97; *Leleux* Multinational 113 ja 128, joissa esitetään myös esimerkkejä monikansallisten yhtiöiden osalta. Vrt. *Kolko* 65, joka katsoo yhteisten johtohenkilöiden olevan »ein Hauptinstrument zur Konzentration der Konzernmacht».

Yhteisten johtohenkilöiden yleinen esiintyminen konsernisuhteissa ilmenee myös empiiristen tutkimusten tuloksista: *SOU 1968:7* taulukko 5:39 ja s. 168 ss.; *Lidén* 87; *Würdinger* ZfRV 1968 243; ks. myös *Stenbeck—Wijnbladh—Nial* 214.

[46] »Verwaltungskontrolle», »contrôle directorial»; *Heede* 17, 46; *Brachvogel* 99, 102. Vastaavasti puhutaan pääomakontrollista, »Kapitalkontrolle», »contrôle financier».

[47] Tämän menettelyn eduista ja vaikutuksista tytäryhtiön autonomisuusasteeseen *Luostarinen* 242.

ten johtohenkilöiden varaan on pidetty erityisesti sitä, että konsernin sisäiset henkilö- ja etuyhteyssidonnaisuudet eivät tällöin ole näkyvissä ja selvitettävissä konsernin ulkopuolisten taholta.[48] Haittapuolena emoyhtiön kannalta katsoen on tietty epävarmuus ao. henkilöiden lojaliteetista emoyhtiötä ja konsernia kohtaan.[49] Esitetyn kaltaista hallintokontrollia käytetään laajassa mittakaavassa varsinkin monikansallisissa konserneissa.[50]

1.3. Konsernin tosiasiallinen johto

Yhtiöoikeudellisesti konsernin hallinto voi edellä esitetyn mukaisesti perustua vain emoyhtiön määräämisvallan käyttöön tytäryhtiöiden yhtiökokouksissa ja sitä kautta valittujen tai muutoin emoyhtiön taholta asetettujen, emoyhtiön luottamusta nauttivien ja sen vaikutusvallassa olevien henkilöiden asemaan ja toimintaan tytäryhtiöiden johdossa. Käytännöllisistä syistä ei konsernin hallintoa kuitenkaan jätetä mainittujen seikkojen varaan, vaan konsernin tosiasiallinen hallinto (johto) rakentuu usein yhtiöoikeudellisesti »tuntemattomien ja tunnustamattomien» elinten ja organisaation varaan. Tämän organisaation toimintatapoja ei yhtiöoikeus myöskään yleensä tunne eikä tunnusta.[51]

Seuraavassa hahmotetaan eräitä konsernijohdon organisaatio- ja toimintatapoja. Yksityiskohdissaan mahdolliset variaatiot ovat ilmeisesti yhtä monilukuisia kuin konsernitkin. Toisaalta alaa, so. konserniorgani-

---

48 *Brachvogel* 17, 103; *Heede* 53.

Emoyhtiön ja koko konsernin kannalta mainitulla seikalla saattaa olla erityistä merkitystä nimenomaan ajankohtina, jolloin talous- ja elinkeinoelämän keskittymisestä ja keskittymisasteesta käydään konserneille ja konsernoitumiselle jo »ennakkoon» kielteistä, tavoitteellista keskustelua.

49 Haitoista lähemmin *Brachvogel* 102 ss.; *Heede* 54 s.

50 Tämän osoittavat myös empiiriset tutkimukset. *Phatak* 192 s.; *Kääriäinen ym.* 32 ss., josta ilmenee mm., että noin 70 %:lla tutkituista Suomessa sijaitsevista tytäryrityksistä oli ulkomaalainen toimitusjohtajana ja/tai yhtenä tai useampana hallituksen jäsenenä. Osakeomistuksen suhteellisen suuruuden ja hallintokontrollin välisestä korrelaatiosta *Idem* 33 s.

Motiiveista ja käytännöstä monikansallisten suurkonsernien valitessa ulkomaisten tytäryhtiöiden johtohenkilöitä *Phatak* 190 ss.

51 Poikkeuksen muodostaa *Saksan Liittotasavallan* lainsäädäntö, joka määrätyissä tapauksissa tunnustaa emoyhtiölle oikeuden antaa sitovia ohjeita ja määräyksiä tytäryhtiön johdolle. Lähemmin edempänä kohdassa III.3.3.3.1.

saatiota koskevat erityistutkimukset ovat varsin vähäisiä.[52] Poikkeuksen muodostavat eräitä monikansallisia konserneja koskevat selvitykset.[53]

1.3.1. Konsernijohdosta yleensä

Konsernin tosiasiallisen johdon lähtökohtana on kaikkien konserniyhtiöiden (konserniyksiköiden) ja niiden toimintayksiköiden[54] kuuluminen yhteisen johdon (konsernijohdon) alaisuuteen.[55] Konsernijohdon organisaation ja toimintatavan määräävät koko konsernissa viime kädessä

---

[52] *Mestmäcker*, 98: »Die Technik der einzelnen Konzernorganisation gilt in Deutschland als eine Art Staatsgeheimnis.» Samoin *EEC* Proposed statute for S.E. 174: »The internal organisation of the group is difficult, if not impossible, to control from outside.»

Yksinomaan konserniorganisaatiota koskeva erityistutkimus on *Schmalenbach-Gesellschaft*'in työryhmän *(Krähe—Hardach)* käytännön kokemustensa perusteella laatima teos *Konzernorganisation,* jonka ensimmäinen painos on vuodelta 1952 ja toinen uudistettu painos vuodelta 1964. Joukottain yksittäisesimerkkejä on saatavissa USA:n oikeuskäytännöstä. Niistä lähemmin *Mestmäcker* 98 ss.

[53] Kirjallisuudesta löytyviä käytännön esimerkkejä monikansallisten suurkonsernien organisaatioista: Appendix 4—8 teoksessa *Nationalism and the Multinational Enterprise* (Royal Dutch/Shell Group of Companies, Dunlop/Pirelli, Unilever, Agfa-Gevaert ja VFW-Fokker Zentralgesellschaft); myös *Koppensteiner* 67 ss.; *Schmitthoff* Multinational 34; *Leleux* Multinational 128 ss.; *Kedner* 72 (Atlas Copcos); *Tugendhat* 86 ss., 97 (mm. Alcan Aluminium Ltd); *Phatak* 172 ss., jossa esitetään (myös kaavioin) monikansallisten konsernien organisaatioiden kolme päätyyppiä, nim. *International Division Structure, Geographic Structure* ja *Product Structure.*

[54] Toimintayksiköillä tarkoitetaan juridisiin yksikköihin kuuluvia toiminnallisesti itsenäisiä yksiköitä, kuten yksittäisiä tuotantolaitoksia sekä markkinointi- ja jakelupisteitä. Toimintayksikkö voi konsernissa koostua myös useampaan juridiseen yksikköön kuuluvista osista.

[55] Huomattavaa tosin on, ettei OYLE edellytä — toisin kuin AktG — konserniyhtiöiden kuulumista »yhteisen johdon» alaisuuteen. Emoyhtiön määräämisvallan käyttö tytäryhtiössä tai tytäryhtiöissä johtaa kuitenkin käytännössä ainakin jonkinasteiseen yhteiseen johtoon. Toisaalta konsernisuhde on OYLE:n mukaan olemassa, vaikkei emoyhtiö käytännössä käyttäisikään määräämisvaltaansa. Tällöin tuskin voidaan puhua yhteisestä johdosta. Tilanne lienee kuitenkin poikkeuksellinen; määräämisvallan tuottava omistus toisessa yhtiössä johtaa rationaalisesti johdetussa yritystoiminnassa pakostakin sellaiseen yhtiöiden väliseen taloudelliseen etuyhteyteen, joka edellyttää toimintojen ja päätöksenteon koordinoimista ym. yhteiselle johdolle tyypillistä toimintaa.

määräämisvaltaa hallussaan pitävät henkilöt, so. emoyhtiön osakkeenomistajat ja/tai emoyhtiön johto.

Konsernijohdon lähempi määrittely on vaikeaa, koska konsernijohdon kokoonpano, suuruus, asema, tehtävät ja toiminnot voivat olla mitä erilaisimpia kulloisestakin tilanteesta riippuen.[56] Toiminnoiltaan ja yhtiölukumäärältään pienessä konsernissa konsernijohdon saattaa muodostaa vain yksi henkilö muutamine apulaisineen. Näin varsinkin silloin, kun emoyhtiö on ns. yhdenyhtiö tai »patriarkaalisesti» johdettu perheyhtiö ja tytäryhtiöt puolestaan emoyhtiön ja perheen yksinomaisessa omistuksessa. Suurkonsernissa konsernijohto, so. ylin johto esikunta- ym. elimineen, saattaa olla hyvinkin laaja ja käsittää kymmeniä, jopa satoja henkilöitä, joiden tehtävät voivat olla mitä moninaisimmat. Konsernijohdon oikeudellinen muotokin voi olla erilainen. Konsernijohto saattaa koostua tavalla tai toisella määräytyvistä konserniyhtiöihin kuuluvista luonnollisista henkilöistä tai se saattaa itsessään olla erillinen juridinen henkilö.[57] Tosin jälkimmäisessäkin tapauksessa luonnolliset henkilöt viime kädessä muodostavat konsernijohdon, koska tosiasiallisesti vain luonnolliset henkilöt voivat olla päätöksentekijöitä, vaikka toimivatkin juridisen henkilön nimissä (sen hallintoelimenä).

Varsinaisella konsernijohdolla tarkoitetaan tässä henkilöitä tai elintä, joka päättää konsernin toimintapolitiikasta ja koko konsernia koskevista tärkeistä ja laajakantoisista asioista[58] ja joka siis käytännössä käyttää konsernille tunnusmerkillistä (emoyhtiön) määräämisvaltaa kuhunkin konserniin kuuluvaan juridiseen, muodollisesti itsenäiseen yksikköön. Varsinaisella konsernijohdolla on usein apunaan esikunta- yms. tehtäviä suorittavia henkilöitä.

1.3.2. Emoyhtiön johto konsernijohtona

Emoyhtiön johto (hallitus ja toimitusjohtaja) voi sellaisenaan muodostaa konsernijohdon, ts. toimia myös tytäryhtiöiden »ylimpänä johtona».

56 *Krähe—Hardach* 33.

57 *Krähe—Hardach* 33.

58 »Von Konzernführung spricht man besonders dann, wenn man die obersten Aufgaben, insbesondere die Bestimmung der Geschäftspolitik meint. Der Begriff deckt sich ungefähr mit dem englisch-amerikanischen top management. Zwischen den Begriffen Konzernleitung und Konzernführung macht man in der Praxis kaum einen Unterschied.» *Krähe—Hardach* 33.

Näin nimenomaan silloin, kun konserni syntyy ja laajenee siten, että emoyhtiö itse perustaa tytäryhtiöitä.[59] Kyseinen hallintotapa on kuitenkin yleinen myös konserneissa, jotka syntyvät tytäryhtiöiden oston kautta.[60] Oleellista tälle hallintotavalle on se, ettei toisaalta emoyhtiön omien johtotehtävien ja toisaalta konsernijohdon, so. kaikkien konserniyhtiöiden ylimmän johdon tehtävien välillä ole ainakaan selvää rajaa. Konsernin johtaminen on vain osa emoyhtiön omaa juoksevaa hallintoa (liikkeenjohtoa).[61] Emoyhtiön johto tekee koko konsernia koskevat päätökset, antaa tytäryhtiöiden johdolle ohjeita, määräyksiä, suosituksia jne. ja vastaavasti vaatii ja saa näiltä tietoja, toiminta- ym. kertomuksia, tilastoja, kuukausitaseita jne.

Konsernijohtona toimivan emoyhtiön johdon esikuntaelimet saattavat olla myös tytäryhtiöiden käytettävissä joko todellista tai laskennallista korvausta vastaan taikka korvauksetta.[62] Samoin emoyhtiö saattaa ajan mittaan siirtää hoitoonsa tytäryhtiöiden joitakin toimintoja, kuten raaka- ja tarveaineiden hankinnat, valmiiden tuotteiden viennin, tutkimuksen ja tuotekehittelyn sekä mainostamisen.[63]

1.3.3. Erillinen konsernijohto

Organisatorisesti emoyhtiön johdosta erillinen konsernijohto on tarkoituksenmukainen silloin, kun konserniin kuuluu lukumääräisesti monia ja/tai kooltaan suuria toimintayksiköitä. Koko konsernin tehokas johtaminen ei tällöin ole enää mahdollista emoyhtiön oman liikkeenjohdon yhteydessä. Erillinen konsernijohto saattaa sijaita jonkin konserni- tai toimintayksikön yhteydessä taikka niistä kaikista erillään esim. jossain

---

59 *Krähe—Hardach,* 1. painos (1952), 22.

60 *Krähe—Hardach* 37.

61 *Mestmäcker* 97: »In der herrschenden Gesellschaft ist die Leitung der zusammengeschlossenen Unternehmen eine Frage betriebswirtschaftlicher Zweckmässigkeit; die Konzernleitung ist Teil der laufenden Geschäftsführung.»

62 *Mestmäcker* 106 ss.

63 *Krähe—Hardach* 37. Käytännön esimerkki kaaviokuvan muodossa *Kedner* 72. Erityisesti monikansallisten konsernien osalta on tyypillistä, että emoyhtiö vastaa tytäryhtiöiden tutkimus- ja tuotekehittelytoiminnoista (amerikkalaisten teollisuuskonsernien osalta v. 1966 keskimäärin 94 %:sesti); *UNP* Multinational 49 s. ja 189 (Table 39). Ks. myös *Aintila* 29 s., jossa vastaavanlainen kehityspiirre on todettu myös Suomessa toimivien ulkomaisten yritysten tytäryritysten osalta.

suurkaupungissa.[64] Konsernijohdon ylin päätöksentekoelin saattaa tällöinkin olla joko kokonaan tai suurelta osin identtinen konsernin emoyhtiön johdon kanssa, ts. samat henkilöt miehittävät molemmat. Ero edellä esitettyyn hallintotyyppiin on kuitenkin siinä, että erillisellä konsernijohdolla on omat, kaikista konserniyksiköistä ja siis myös emoyhtiöstä erilliset esikuntaelimet esim. organisatorisia ja oikeudellisia kysymyksiä, suunnittelua, tarkastusta yms. varten. Samoin saattaa konsernijohdon hoidettavaksi kuulua kaikkien konserni- ja toimintayksiköiden keskeisiä palvelu- ja aputoimintoja, kuten rahoitusjärjestelyt, hankinnat, vienti, tietokonepalvelu, markkinatutkimus ja mainostus.[65]

Erillinen konsernijohto saatetaan organisoida myös sellaiseksi, ettei se kokoonpanoltaan enää vastaa emoyhtiön johtoa. Tällöin tärkeimpien konserni- ja toimintayksiköiden johtajista muodostetaan erityinen johtoelin tai johtoryhmä,[66] jolle päätöksenteko konsernin toimintapolitiikasta sekä muista keskeisistä ja erikseen määritellyistä kysymyksistä kuuluu. Konsernijohto saattaa joidenkin laajakantoisimpien kysymysten osalta olla myös vain valmisteleva ja täytäntöönpaneva elin, jolloin lopulliset päätökset joudutaan alistamaan emoyhtiön johdon vahvistettaviksi.[67] Konsernijohdon kokoonpano ja toimintatavat saatetaan muutoinkin järjestää sellaisiksi, että määräämisvalta viime kädessä säilytetään emoyhtiön johdolla, joka kuitenkin pääasiallisesti keskittyy vain oman yhtiönsä johtamiseen. Erityistä johtoelintä käytetään erityisesti silloin, kun konsernisuhde perustuu kahden tai useamman, aikaisemmin itsenäisen yhtiön tai konsernin yhteistoimintaan.[68]

---

64 Suurkaupungit ovat käytännössä osoittautuneet useiden konsernien keskusjohdon sijaintipaikaksi. Sijaintipaikan valintaan eivät aina johda puhtaasti taloudelliset syyt, vaan paikka saattaa ratketa myös henkilöllisten, poliittisten yms. seikkojen perusteella. *Krähe—Hardach* 39 s.

65 *Krähe—Hardach* 37. Konsernijohdon hoidettaviksi soveltuvista tehtävistä *Krähe—Hardach* 42 ss. sekä työnjaosta konsernijohdon ja konserniyhtiöiden välillä s. 75 ss.; viimeksi mainitusta ulkomaisten tytäryhtiöiden eri markkinointitoimenpiteiden osalta ks. myös *Tornbergin* empiiristä selvitystä, s. 26 ss.

66 Käytetään myös nimityksiä keskushallinto, hallintoryhmä, johtajisto, yleisjohto. Ulkomaisia nimityksiä: Special Committee, Central Committee of Co-ordination, Committee of Managing Directors, Group Executive Committee, ks. esim. *Tugendhat* 87, 97.

67 *Schmitthoff* Multinational 34; *Leleux* Multinational 129; *Tugendhat* 86, 89, 97.

68 Schmitthoffin, Leleuxin ja Tugendhatin esittämät esimerkit monikansal-

1.3.4. Erillinen johtoyhtiö

Erillinen konsernijohto voidaan organisoida myös juridisesti erilliseksi yhtiöksi. Lähinnä tulee tällöin kysymykseen holdingyhtiö,[69] johon konserniyhtiöiden osakkeiden omistuksen ohella keskitetään konsernin johdolle kuuluvat ja siihen liittyvät esikuntatehtävät sekä mahdollisesti myös koko konsernia palvelevia erityistoimintoja, kuten rahoitusjärjestelyt sekä patenttien ja lisenssien hallinta.[70] Muista konserniyhtiöistä kyseinen johtoyhtiö erottautuu tällöin myös siinä, ettei se konsernin johtamisen ja siihen liittyvien tehtävien ohella itse harjoita tuotannollista tai kaupallista toimintaa.[71] Juridisen asemansa puolesta konsernin johtamiseen tarkoitettu holdingyhtiö voi muodollisestikin olla koko konsernin emoyhtiö, mutta se saattaa konsernin rakenteessa sijaita myös varsinaisen toiminnallisen emoyhtiön ja tytäryhtiöiden välissä.

---

lisista suurkonserneista ks. edellinen alaviite sekä *Krähe—Hardach,* 1. painos (1952) 22. Viimeksi mainitun teoksen toisessa painoksessa, 36, kuitenkin katsotaan, että mainitunlaisen johtoelimen (Gemeinschaftsorgan) sopimusperäinen käyttö sotii konsernin osakeyhtiöoikeudellista tunnusmerkkiä, so. yhteistä johtoa vastaan. Edelleen todetaan, että käytännössä esiintyy tapauksia, joissa emoyhtiön hallitukseen on valittu tytäryhtiöiden hallintohenkilöitä, mutta että kyseessä ei tällöin ole tekstissä mainitun kaltainen erillinen johtoelin, vaan tapaus, jossa konsernia johdetaan suoraan emoyhtiön johdon taholta.

Monikansallisten konsernien hallintotavoista ja -tyypeistä myös *UNP* Multinational 31 ss.

[69] Holdingyhtiöstä ks. edellä kohta I.4.2.

[70] Konsernin hallinto erityisen holding-johtoyhtiön avulla on käytössä erityisesti USA:ssa, mutta esimerkkejä on osoitettavissa myös Saksan Liittotasavallassa, jopa julkisen vallan yksityisten yhteisöjen muodossa harjoittaman elinkeinotoiminnan piirissä. *Mestmäcker* 101 s.; *Krähe—Hardach* 38 s.

Käytännön esimerkkejä monikansallisista suurkonserneista *Schmitthoff* Multinational 34; *Leleux* Multinational 128 ss.; Appendix 4—8 teoksessa *Nationalism and the Multinational Enterprise; Tugendhat* 86 ss., 97 vrt. myös *Kedner* 72.

[71] Vrt. *Sjöblomin,* LA 1969 244, 247, esittämää käytännön esimerkkiä suomalaisesta suurkonsernista, jossa emoyhtiönä toimivalla holdingyhtiöllä on kaksinainen luonne: »toisaalta johtaa koko yhtymän toimintaa, toisaalta se harjoittaa fuusioitujen tehtaiden osalta välittömästi itse liiketoimintaa eikä näin ollen rajoitu niiden osalta pelkästään holdingluontoiseen toimintaan taikka toiminnan yleiseen ohjaukseen ja valvontaan».

1.4. Konsernin johtamistavoista

Konsernijohdon — toimiipa sellaisena sitten emoyhtiön johto, erillinen konsernijohto, johtoelin tai johtoyhtiö — johtamistavat saattavat luonnollisesti olla mitä moninaisimmat. Yhtiöoikeudelliset johtamistavat rajoittuvat emoyhtiön äänioikeuden käyttöön tytäryhtiöiden yhtiökokouksissa. Tätä tietä emoyhtiöllä on mahdollisuus valita tytäryhtiöihin mieleisensä johto. Juridisesti tytäryhtiön johto ei sen paremmin kokonaisuutena kuin yhteisten tai muiden emoyhtiön luottamusta nauttivien johtohenkilöiden osalta ole välittömästi konsernijohdon alainen.[72]

Käytännössä konsernin johtaminen konsernijohdon taholta tapahtuu kuitenkin juuri vaikuttamalla välittömästi tytäryhtiöiden juridiseen johtoon ja sen yksittäisiin henkilöihin,[73] yleensäkin välittömillä kontakteilla eri konserni- ja toimintayksiköihin. Tämä yhteydenpito ja konsernin johtaminen tapahtuu erilaisten käsi- ja ohjekirjojen, kiertokirjeiden, yksittäisten kirjallisten ja suullisten yhteyksien, erilaisten yhteisten toimikuntien ja neuvottelutilaisuuksien sekä eri yksiköissä suoritettavien tarkastus-, valvonta- ym. käyntien avulla.[74]

Yhteydenpidon sisältö saattaa olla moninainen. Kaikki yhteydenpitotavat edesauttavat konsernijohdolle samoin kuin konsernin muillekin yksiköille tarpeellista informaation kulkua. Konsernijohdosta alaspäin suuntautuvien yhteyksien sisältönä on myös toimintaperiaatteiden ja suunnitelmien vahvistaminen[75] sekä ehdotusten, suositusten, tavoitteiden, ohjeiden ja määräysten antaminen joko yksittäisiä konkreettisia tilanteita taikka pysyväistarkoitusta varten. Konserniyksiköiden määrätyt toimenpiteet saattavat myös edellyttää hyväksymisen saamista konsernijohdolta. Antamiensa ohjeiden, määräysten yms. noudattamista konserni-

---

72 *Saksan Liittotasavallan* oikeuden osalta ks. kuitenkin edempänä kohtaa III.3.3.3.1.

73 *Coing* Multinational 97: »A legal device to secure obedience to such business rules and plans is to insert a clause into the personal contract made with the directors of the subsidiary company, under which they undertake to obey not only the law of the country in which the subsidiary company operates, and the by-laws of the subsidiary, but also the business rules and plans set up by the parent corporation.»

74 Lähemmin *Krähe—Hardach* 63 ss., ulkomaisten tytäryhtiöiden osalta myös *Tornbergin* empiiriseen tutkimukseen perustuva selvitys 45 ss.

75 Tytäryhtiöiden toimintaperiaatteiden l. -politiikan määrittelystä *Luostarinen* 202 ss.

johto saattaa valvoa suorittamalla ja suorituttamalla esikuntaelimillään erityisiä konsernin sisäisiä tarkastuksia. Konserniyksiköitä saatetaan myös velvoittaa erilaisten toimintaansa koskevien yksittäisten tai määräaikaisten kertomusten, laskelmien, taseiden ym. selvitysten antamiseen konsernijohdolle.[76] Kysymys ei tällöin ole pelkästään konsernijohdon suorittamasta valvonnasta, vaan nimenomaisesti myös konsernin johtamisessa välttämättömien jatkuvien tietojen saamisesta jokaiselta konserniyksiköltä.[77]

1.5. Konsernin edustus

Yksittäisen osakeyhtiön yhtiöoikeudelliseen hallintoon kuuluu yhtiön sisäisen hallinnon eli johdon lisäksi yhtiön ulkoinen hallinto eli edustus. Samoin voidan puhua konsernin sisäisen hallinnon ohella konsernin edustuksesta.

Konserni koostuu kahdesta tai useammasta, juridisesti erillisestä osakeyhtiöstä. Konsernilla kokonaisuutena ei ole juridista oikeustoimikelpoisuutta. Lainsäädäntö ei myöskään tunne erillisiä konsernin hallintoelimiä, joille koko konsernin sisäinen ja ulkoinen hallinto kuuluisi. Käytännössä konsernin sisäisestä hallinnosta huolehtii emoyhtiön johto tai erikseen muodostettu, ei-juridinen konsernijohto.

Kun edustus yhtiöoikeudellisessa merkityksessä edellyttää aina oikeustoimikelpoista yksikköä, ei konsernin yhteydessä voida puhua konsernin varsinaisesta edustuksesta. Konsernin edustus voi tapahtua vain yksittäisten konserniyhtiöiden puitteissa ja niiden nimissä. Jokaisen konserniyhtiön ao. hallintoelimet, lähinnä hallitus ja toimitusjohtaja, edustavat omaa ja vain omaa yhtiötään suhteessa tertiukseen. Näin siitä huolimatta, että todellisena päätöksentekijänä niiden toimenpiteiden osalta, joista yhtiön edustamisessa ulospäin kulloinkin on kysymys, ovat saattaneet olla

---

[76] Konsernijohdon ja konserniyksiköiden yhteydenpidon sisällöstä lähemmin *Krähe—Hardach* 68 ss.; myös *Coing* Multinational 97.

[77] »Es erscheint bemerkenswert, dass im betriebswirtschaflichen Konzernschriftum die Aufgaben und Möglichkeiten des Rechnungswesens als Grundlage der Konsernleitung viel weniger behandelt werden als die u. E. im Schriftum übertonten, vorwiegend formellen und rechnungstechnischen Schwierigkeiten der Aufstellung einer Konzernbilanz.» *Krähe—Hardach* 72.

Tytäryhtiöiden informaatiotoiminnasta myös *Luostarinen* 260 ss. ja empiiriseen, ulkomaisia tytäryhtiöitä koskevaan tutkimukseen perustuen *Tornberg* 45 ss.

täysin muut elimet ja henkilöt kuin edustamista käytännössä hoitavat yhtiön lakimääräiset elimet ja henkilöt.

Käytännössä konsernin edustusta toimenpiteistä, sopimuksista yms. neuvoteltaessa ja päätöksiä asiallisesti tehtäessä saattavat hoitaa konsernijohto ja sen »edustajat», mutta viime kädessä joudutaan aina muodollisesti turvautumaan yksittäisten konserniyhtiöiden juridisiin edustajiin näiden toimenpiteiden, sopimusten ja päätösten saamiseksi juridisesti päteviksi ja sitoviksi. Tämä pätevyys ja sitovuus ei kuitenkaan konsernin puolelta koske konsernia kokonaisuutena vaan ainoastaan sitä yhtiötä tai tai niitä yhtiöitä, joiden puolesta muodollista juridista edustusvaltaa on kulloinkin käytetty. Muodollista juridista edustusta seuraava juridinen vastuu on omiaan komplisoimaan konsernin ulkopuolella olevien etutahojen, esim. luotonantajien, kanssakäymistä koko konsernin samoin kuin sen yksittäisten yksiköiden kanssa.

2. KONSERNIN SISÄINEN RAHOITUS

2.1. Konsernin sisäinen ja ulkoinen rahoitus

Yksittäisen osakeyhtiön toiminnan perustana oleva pääoma jaetaan omaan pääomaan ja vieraaseen pääomaan. Edellinen koostuu osakepääomasta, rahastoista ja käyttämättömistä voittovaroista, jälkimmäinen puolestaan yhtiön lyhyt- ja pitkäaikaisista veloista.[1]

Rahoituksen mainittu kahtiajako soveltuu sellaisenaan yksittäisiin konserniyhtiöihin. Koko konsernin pääomasta ja rahoituksesta puhuttaessa on lisäksi otettava huomioon yksittäisten yhtiöiden keskinäiset pääomayhteydet. Voidaan puhua toisaalta konsernin sisäisestä ja toisaalta konsernin ulkoisesta pääomasta ja rahoituksesta.[2] Konsernin sisäinen pääoma on kaikki konsernin omaa pääomaa, kun taas ulkoinen pääoma on jaettavissa edelleen kahteen osaan, nim. omaan ja vieraaseen pääomaan. Viimeksi mainitussa jaossa on kriteerinä pääoman juridinen sidonnaisuusaste.

Konsernin sisäiseen (omaan) pääomaan kuuluvat emoyhtiön oma pääoma sekä osakeomistuksen kautta emoyhtiön osalle tuleva osuus tytäryhtiöiden omasta pääomasta (osakepääomasta, rahastoista ja käyttämättömistä voittovaroista) sen jälkeen kun konserniyhtiöiden keskinäiset oman pääoman sijoitukset (konsernin sisäinen osakeomistus) on eliminoitu. Mainitun eliminoimisen syitä selvitetään seuraavassa sisäistä osakeomistusta käsittelevässä kohdassa 2.2. ja tekniikkaa edempänä III osan kohdassa 2.2.2.6. Konsernin ulkopuolisten l. vähemmistöosakkeenomistajien

---

[1] Osakeyhtiön rahoituksesta ja erilaisista rahoituskeinoista lähemmin *Koski* Vaihtovelkakirjat 1 ss.

[2] Konsernin sisäisestä ja ulkoisesta pääomasta (omasta ja vieraasta) myös *Mattes* 24 ss. ja 42 ss.

osuudet tytäryhtiöiden omasta pääomasta kuuluvat konsernin ulkoiseen omaan pääomaan. Konserniyhtiöiden ulkopuolisilta saamat luotot kuuluvat puolestaan konsernin ulkoiseen vieraaseen pääomaan. Sitä vastoin konserniyhtiöiden toisilleen antamat luotot (konsernin sisäiset luotot) eivät kuulu sen paremmin konsernin sisäiseen kuin ulkoiseenkaan pääomaan,[3] koska ne eivät asiallisesti merkitse — kuten ei myöskään konsernin sisäinen osakeomistus — konsernin käytössä olevaa, muista pääomaeristä erillistä pääomaa. Konsernin sisäisiä luottoja ja niiden erityispiirteitä tarkastellaan edempänä kohdassa 2.3.

Esillä olevassa luvussa selvitellään pääasiassa konsernin sisäistä rahoitusta. Ulkoiseen rahoitukseen liittyviä näkökohtia kosketellaan lähinnä luotonantajan kannalta tutkimuksen III osan 5 luvussa.

2.2. Konsernin sisäinen osakeomistus

Konsernin perustana on pääsääntöisesti yhtiön osakeomistus yhdessä tai useammassa muussa yhtiössä. Oleellista konsernisuhteelle on osakeomistuksen emoyhtiölle tuottama määräämisvalta tytäryhtiöissä. Tällä osakeomistuksella samoin kuin muillakin konsernin sisäisillä, ts. konserniyhtiöiden keskinäisillä osakeomistuksilla on kuitenkin myös muutoin sekä juridisesti että taloudellisesti erityinen merkityssisältö sekä konsernille itselleen että sen eri etutahoille.

Seuraavassa luonnehditaan muutaman esimerkin avulla yksisuuntaisen sisäisen osakeomistuksen merkitystä konsernissa. Edempänä käsitellään omien osakkeiden hankintaa, yhtiöiden vastavuoroista osakeomistusta ja eräitä niihin liittyviä lähinnä yhtiöoikeudellisia kysymyksiä.

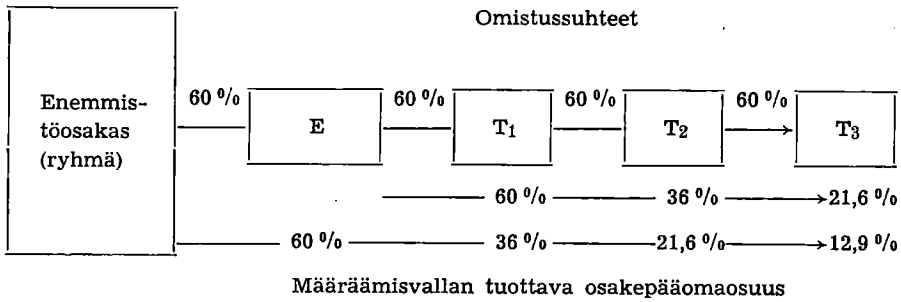
2.2.1. Yksisuuntainen osakeomistus

Konsernin sisäisen osakeomistuksen yhteydessä esitettävä problematiikka ja havaintoesimerkit liittyvät traditionaalisesti keskinäisten omis-

[3] *Mattes* katsoo konserniyhtiöiden toisilleen antamat luotot konsernin »sisäiseen vieraaseen pääomaan» kuuluviksi. Vastaavasti sisäinen osakeomistus kuuluu tällöin sisäiseen omaan pääomaan. *Mattes* 27 ja 43. Tällöin ei kuitenkaan konsernia ole tarkasteltu toimivana kokonaisuutena, jonka aseman selville saamiseksi on suoritettava erinäisten sisäisten suhteiden ja toimintojen eliminointi.

tusten ketjuunnuttamiseen (ns. pyramiding).[4] Konserniyhtiöiden omistusten ketjuunnuttamisella on saavutettavissa konsernin ja siinä viime kädessä määräämisvallan omaavien kannalta varsin huomattavia taloudellishallinnollisia etuja. Emoyhtiöllä ja siinä määräämisvallan tuottavan osakemäärän omistavalla henkilöllä tai henkilöryhmällä on omistuksia ketjuunnuttamalla mahdollisuus saada määräämisvalta moneen muuhun yhtiöön siten, että ketjua alaspäin mentäessä yhtiöitä hallitaan suhteellisesti yhä vaatimattomammalla pääomaosuudella. Ketjuunnuttaminen tarjoaa siten keinon saada suhteellista sijoitusta huomattavasti suurempi tosiasiallinen määräämisvalta omistetuissa yhtiöissä.

Kuviossa 6 on esimerkki yhtiöketjun sisältävästä konsernista. Emoyhtiö E omistaa 60 % tytäryhtiö T_1:n osakkeista, T_1 puolestaan 60 % T_2:n osakkeista ja T_2 edelleen 60 % T_3:n osakkeista. Välittömän, 60 %:n suuruisen osakeomistuksen kautta T_1-yhtiössä emoyhtiöllä on tällöin myös välillinen määräämisvalta T_2 ja T_3-yhtiöissä vain 36 %:n ja 21,6 %:n osakepääomaosuudella. Jos emoyhtiötä puolestaan hallitsee osakas tai osakasryhmä, jolla on omistuksessaan 60 % sen osakkeista, on tällä samalla määräämisvalta muihin ketjussa oleviin yhtiöihin 36 %:n, 21,6 %:n ja 12,9 %:n omistusosuudella.[5]

Kuvio 6. Esimerkki ketjuuntuneesta konsernista.

[4] Mm. *Berle—Means* 72 ss.; *Borgström* 22; *Grossfeld* 11; *Mestmäcker* 103; *Lattin* 341 ss.; *Pickering* LQR 1965 264 ss.

[5] Muita esimerkkejä *Berle—Means* 74; *Rodhe* Aktiebolagsrätt 201; *Grossfeld* 11; *Pickering* LQR 1965 264 av. 68; *SOU 1968: 7* 138; *Eriksson* 2 ss.; *Mestmäcker* 102.

Curtin esimerkki perustuu holdingyhtiöiden käytölle. Holdingyhtiö A omistaa osake-enemmistön holdingyhtiö B:ssä ja tämä edelleen holdingyhtiöissä C ja D. Viimeksi mainitut omistavat osake-enemmistön esim. teollisuustoimintaa har-

Jos kuvioon 6 liittyen oletetaan, että konserni rakentuu tosiasiallisille osake- ja äänitenenemmistöille, jolloin esim. 20 %:n osakeomistus riittäisi määräämisvallan saamiseen omistettavissa yhtiöissä, saavutetaan määräämisvalta ketjussa oleviin yhtiöihin edellä esitettyä huomattavasti pienemmillä omistusosuuksilla. Niinpä emoyhtiön osuus T_2:n osakepääomasta olisi tällöin 4 % ja T_3:n osakepääomasta vastaavsti vain 0,8 %. Jos emoyhtiötä puolestaan hallitsee osakas tai osakasryhmä, jolla on omistuksessaan 20 % emoyhtiön osakkeista, käyttää tämä määräämisvaltaa viimeiseen ketjussa olevaan yhtiöön eli T_3:een ainoastaan 0,16 %:n omistusosuudella.

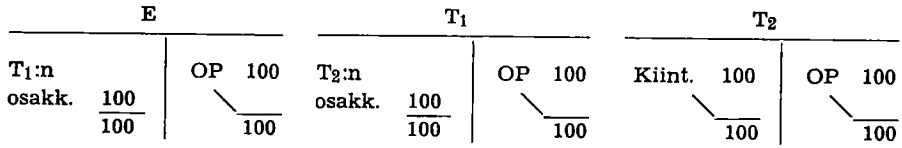
Sisäisen osakeomistuksen merkitystä konsernissa edellä esitetystä poikkeavasta näkökulmasta havainnollistaa esimerkki, jonka lähtökohtatilanne ilmenee kuviosta 7. Siinä emoyhtiö E:n osakepääomaa vastaava omaisuus koostuu yksinomaan tytäryhtiö T_1:n osakekannasta ja T_1:n omaisuus vastaavasti yksinomaan T_2:n osakekannasta. T_2 omistaa osakepääomaansa vastaavan kiinteistön. Jos konsernin taloudellisen aseman selville saamiseksi konserniin kuuluvia yhtiöitä tarkastellaan toisistaan erillään ja suoritetaan näiden yhtiöiden taloudellisten asemien »yhteenlasku», näyttää lopputulos kuvion 8 mukaisesti, että konsernin omaisuus samoin kuin oma pääoma (osakepääoma) kohoaisi 300:aan. Konsernin sisäisen osakeomistuksen vuoksi taseen konsernista antama kuva on kuitenkin täysin väärä sekä omaisuusaseman että pääoman osalta. Taseen sekä aktiiva- että passiivapuoli ovat nimittäin kolminkertaiset todelliseen tilanteeseen verrattuna.[6] Kun T_1 omistaa T_2:n osakekannan kokonai-

joittavissa yhtiöissä, edellinen yhtiöissä E ja F sekä jälkimmäinen yhtiöissä G ja H. Tällöin on holdingyhtiö A:n 452 000 markan osakepääomalla määräämisvalta kaikkiin muihin yhtiöihin (B—H), joiden osakepääomat nousevat yhteensä 6 304 000 markkaan. *Idem* 227.

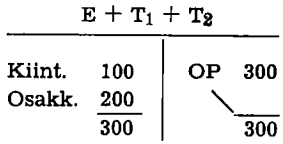
6 Jos konserni muodostuisi ainoastaan kahdesta yhtiöstä, osoittaisi erillistaseet yhteenlaskemalla saatu konsernitase todellisuuteen nähden kaksinkertaista omaisuutta ja osakepääomaa.

Toisaalta voidaan sanoa, että kun osakeyhtiön osakkeenomistajat otetaan huomioon, samat omaisuusarvot esiintyvät yksittäisenkin yhtiön osalta aina vähintään kahteen kertaan: kertaalleen yhtiön omaisuutena ja toiseen kertaan osakkeenomistajien osakkeiden muodossa. Näin laskien tullaan siis kahden yhtiön muodostaman konsernin yhteydessä jo kolmeen kertaan esiintyviin omaisuusarvioihin. Kolmen ketjussa olevan yhtiön konsernissa ollaan jo nelinkertaisissa arvoissa jne. Seuraavassa jätetään kuitenkin emoyhtiön osakkeenomistajat tarkastelun ulkopuolelle ja puhuttaessa omaisuus- ja muiden tase-erien moninker-

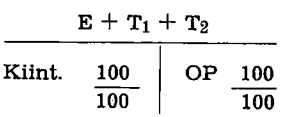
suudessaan, omistaa se itse asiassa välillisesti T_2:n kiinteistön. Kun emoyhtiö E puolestaan omistaa T_1:n osakekannan, omistaa se viime kädessä välillisesti tuon T_2:n kiinteistön. Konsernin todellisen aseman selville saamiseksi on siis konserniyhtiöiden keskinäiset osakeomistukset eliminoitava T_1:n ja T_2:n väliltä ja edelleen E:n ja T_1:n väliltä.[6a] Eliminoimisten jälkeen osoittaa konsernitase todellisuutta vastaten kiinteistöomaisuutta 100 ja osakepääomaa 100 (kuvio 9).

Kuvio 7. Konserni, jossa emoyhtiön (E) omaisuus koostuu T_1:n osakekannasta, T_1:n omaisuus T_2:n osakekannasta ja T_2:n omaisuus osakepääoman (OP) arvoisesta kiinteistöstä.

Kuvio 8. Konserniyhtiöiden E, T_1 ja T_2 taseista (kuvio 7) yhteenlaskettu »konsernitase».

Kuvio 9. Konsernitase, jossa konserniyhtiöiden E, T_1 ja T_2 sisäiset osakeomistukset (kuvio 7) on eliminoitu.

taisesta esiintymisestä tarkoitetaan siis vain osakeyhtiöiden taseissa ilmeneviä eriä.

[6a] Edellisessä eliminoinnissa ovat vastakkain T_1:n taseessa vastaavien puolella olevat T_2:n osakkeet ja T_2:n osakepääoma ja jälkimmäisessä E:n taseessa vastaavien puolella olevat T_1:n osakkeet ja T_1:n osakepääoma.

2.2.2. *Vastavuoroinen osakeomistus*

Vastavuoroiset oman pääoman sijoitukset ovat tyypillinen konserneihin ja niiden sisäiseen rahoitukseen liittyvä ilmiö. Osakeyhtiöt ovat vastavuoroisessa osakeomistussuhteessa toisiinsa silloin, kun kumpikin omistaa toisensa osakkeita. Välitön vastavuoroinen osakeomistus on kysymyksessä silloin, kun yhtiö A omistaa osakkeita yhtiössä B ja B puolestaan yhtiössä A. Välillinen vastavuoroinen osakeomistus edellyttää vähintään kolmea omistuksiltaan ketjuuntunutta yhtiötä, jossa ketju muodostaa ympyrän: esim. yhtiö A omistaa osakkeita yhtiössä B, B puolestaan yhtiössä C ja C yhtiössä A.

2.2.2.1. Merkityksestä yleensä

Vastavuoroisen osakeomistuksen katsotaan lähinnä kahdessa suhteessa olevan vastoin yhtiöoikeudellisia perusperiaatteita. Ensinnäkin sen katsotaan loukkaavan yhtiön osakepääoman koskemattomuuden periaatetta. Vastavuoroinen osakeomistus saattaa merkitä taloudellisesti samaa kuin osakepääoman takaisin maksaminen.[7] Tästä syystä vastavuoroinen osakeomistus usein katsotaan omien osakkeiden välilliseksi hankkimiseksi.[8]

Kielto hankkia omia osakkeita kuuluu puolestaan yhtiöoikeuden keskeisiin periaatteisiin. Sen ratioksi on yleisesti katsottu sekä yhtiön itsensä että sen osakkeenomistajien ja velkojien suojaaminen.[9] Yhtiön kannalta omien osakkeiden hankkiminen merkitsee mm. oman pääoman tosiasiallista vähenemistä sekä osakkeenomistajille kuuluvan yrittäjäriskin ottamista yhtiön itsensä kannettavaksi. Osakkeenomistajien kannalta omien osakkeiden hankinta merkitsee usein yhdenvertaisuusperiaatteen loukkaamista, ylimmän päättämisvallan siirtymistä varsinaisilta osakkeenomistajilta (yhtiökokoukselta) tosiasiallisesti yhtiön johdolle

---

[7] *Caselius—Heikonen—Huttunen* I 120; *DJT* Konzernrecht 103; *Rasch* 59 s.; *Heede* 29; *Lutz* 79; *Hettlage* SAG 1967 37 s.

[8] *Cederberg* JFT 1942 109; *Luchterhandt* 223; *Oesch* 146; *Gomard* 169; *Rodhe* Festskrift för Lundstedt 33 ss.

[9] Tästä ja seuraavasta *Koski* Vaihtovelkakirjat 68 s. ja viitattu kirjallisuus. Lisäksi *Caselius* DL 1954 77 ss. ja DL 1955 137 ss.; myös *EEC* Proposed statute for S.E. s. 44 ja *EEC* Ehdotus 2. ohjeeksi 18 §:n perustelut.

sekä yhtiöön jäljelle jäävien osakkeenomistajien riskin suhteellista lisääntymistä. Kun omien osakkeiden ostaminen merkitsee periaatteessa samaa kuin osakepääoman takaisin maksaminen, menettelyllä saatetaan loukata myös velkojien oikeuksia. Tämä ilmenee erityisesti yhtiön konkurssissa, jossa yhtiön omistamat omat osakkeet eivät edusta mitään velkojia tyydyttävää omaisuuserää. Kaupankäynti omilla osakkeilla antaa myös yhtiön johdolle mahdollisuuden vaikuttaa yhtiön osakkeiden kurssiin, joka puolestaan on arveluttavaa sekä olemassaolevien että pontentiaalisten osakkeenomistajien kannalta.

Mainituista syistä omien osakkeiden hankinta on yleensä kielletty osakeyhtiölaeissa. Näin myös OYL 21.2 §:ssä [10] ja OYLE 7:1 §:ssä. OYLE:n mukaan on hankintakieltoon kuitenkin poikkeuksia. Kielto ei koske osakkeita, jotka saadaan sulautumisen yhteydessä taikka liikeyrityksen oston tai muun saannon yhteydessä. Kielto ei myöskään estä huutokaupassa ostamasta yhtiön saamisesta ulosmitattuja osakkeita. Edelleen yhtiö saattaa tuomioistuimen määräyksestä joutua lunastamaan omia osakkeitaan, milloin osakkeenomistaja on nostanut yhtiötä vastaan lakiehdotuksen 13:3 §:ssä tarkoitetun kanteen yhtiön asettamiseksi selvitystilaan.[11] Yhtiön mainituilla tavoilla hankkimat omat osakkeet on kuitenkin mitätöitävä osakepääomaa alentamalla tai realisoitava lainkohdassa lähemmin määrätyn ajan kuluessa.

Vastavuoroinen osakeomistus voidaan monasti rinnastaa omien osak-

---

[10] Kiellon on katsottu koskevan vain vastikkeellisia saantoja, joten yhtiö voi vastaanottaa omia osakkeitaan lahjana, testamentilla tms. tavoilla, joissa yhtiön varallisuus ei toimenpiteen johdosta vähene. *Cederberg* JFT 1942 90; *Caselius—Heikonen—Huttunen* I 118; *Raninen* 239; *Taxell* Aktierätt 49.

Omien osakkeiden hankinta- ja pantiksiottamiskielto sisältyy myös LPL 30 ja KPL 28 §:ään. Niiden suhteesta OYL 21.2—4 §:ään *Erma* 263.

[11] OYLE:n periaatteellinen kanta omien osakkeiden hankintaan on sama kuin OYL 21.2 §:n; *Kom 1969: A 20* 102. Tekstissä mainittujen lievennysten lisäksi on kieltoa kuitenkin myös laajennettu koskemaan konsernisuhteita (edempänä kohta 2.2.2.3.). Vrt. DASL 48 §; SABL 7:1 ja NASL 7:1 §.

OYL:ää uudemmissa ulkomaisissa laeissa on osakeyhtiölle yleensä annettu mainittua laajempi oikeus hankkia omia osakkeita. Esim. 1944 SABL 69.2 §; 1957 NASL 38.2 §; 1930 DASL 39 §; AktG 71 §; LSC 217—1—2 §; Itävallan osakeyhtiölaki (1965) 65 §; Italian Codice civile Art. 2357; Sveitsin OR Art. 659; myös EEC Ehdotus 2. ohjeeksi 18—19 §; vrt. EEC eurooppayhtiöehdotus art. 46. Poikkeuksia pääsääntönä olevaan hankintakieltoon on perusteltu sekä taloudellisilla että sosiaalisilla näkökohdilla. Lähemmin *Würdinger* 59 ss.; *Stenbeck—Wijnbladh—Nial* 165; *Marthinussen* 138 ss.; *Gomard* 167 ss.; *Assurandør—Societet* m.m. IV.

keiden hankintaan. Jos kaksi osakeyhtiötä nimittäin omistaa esim. puolet toistensa osakkeista, merkitsee se taloudellisesti samaa kuin kumpikin omistaisi 25 % omista osakkeistaan. Toisaalta jos yhtiöt korottavat yhtä suuret osakepääomansa kaksinkertaiseksi merkitsemällä korotusmäärät vastavuoroisesti nimellisarvoon tai yleensä samaan kurssiin, ei kumpikaan yhtiö tosiasiallisesti saa uutta pääomaa eikä varoja. Seurauksena on ainoastaan kummankin yhtiön kaikkien osakkeiden todellisen arvon putoaminen puoleen korotusta edeltäneeseen arvoon verrattuna. Velkojien kannalta toimenpiteellä ei ole merkitystä yhtiöiden vastuukykyä ajatellen. Osakkeiden »vaihto» ei tällöin merkitse samaa kuin osakepääoman takaisin maksaminen, mutta aikaansaa väärän kuvan yhtiöiden varallisuusasemasta ja loukkaa siten osakepääoman todellisuuden periaatetta.[12]

Vastavuoroisia osakeomistuksia järjestelemällä ja ketjuunnuttamalla voidaan osakeyhtiöön alunperin panoksena sijoitetut varat palauttaa sijoittajalle ja siten aikaansaada taseidensa perusteella näennäisen vakavaraisia, mutta tosiasiassa pelkkää ilmaa sisältäviä yhtiöitä. Yksinkertaisimmin tämä tapahtuu siten, että perustetaan yhtiö, johon sijoitetuilla varoilla puolestaan perustetaan tälle yhtiölle tytäryhtiö, joka puolestaan ostaa alkuperäisen sijoittajan omistamat emoyhtiön osakkeet. Sijoittaja on saanut varansa takaisin, mutta hänen käytettävissään on kuitenkin kaksi yhtiötä, jotka molemmat ovat näennäisesti vakavaraisia — onhan niiden osakepääoma sijoitettu kokonaisuudessaan toisen yhtiön osakkeisiin.

Vastavuoroisen osakeomistuksen toiseksi vaaratekijäksi on katsottu ylimmän päättämisvallan luisuminen osakkeenomistajilta (yhtiökokoukselta) yhtiön johdolle.[13] Näin nimenomaan konsernisuhteessa, jossa emoyhtiön johto voi määrätä sen, miten yhtiön osakkaana oleva tytäryhtiö

---

[12] Mainittakoon että *Italian* Codice civile Art. 2360 nimenomaisesti kieltää yhtiöiden vastavuoroiset osakepääomien korotukset.

Kuuluisimpiin vastavuoroisiin osakeomistustapauksiin kuuluu ns. *Idunatapaus* Saksassa 1930 luvun alussa: kumpikin yhtiö omisti lähes 95 % toisen osakkeista — »eine recht bedenkliche Verschachtelung, bei der schliesslich nicht klar war, wer wen beherrschte». Oikeus joutuikin osakeomistusten syntyhistoriikin huomioon ottaen vahvistamaan, ettei kumpikaan yhtiöistä ollut toisen määräämisvallan alainen. *RGZ. 149 S. 305 ss.*; lähde ja siteeraus *Friedlaender* 35, 67, 154.

[13] Mm. *DJT* Konzernrecht 103; *Koppensteiner* 34 av. 42; Mestmäcker 115; *Heede* 30.

käyttää äänioikeutta emoyhtiön yhtiökokouksessa.[14] Jos vastavuoroinen osakeomistus on kyllin laajamittainen, emoyhtiön yhtiökokous menettää asiallisesti merkityksensä ylintä päättämisvaltaa käyttävänä elimenä. Todellinen päättämisvalta siirtyy emoyhtiön johdolle, joka tytäryhtiön tai tytäryhtiöiden kautta kykenee tekemään itsestään erottamattoman ja itseään täydentävän elimen.[15]

2.2.2.2. Osakeyhtiölain kanta

Osakeyhtiölaki ei sisällä säännöksiä osakeyhtiöiden vastavuoroisesta osakeomistuksesta. Toistensa osakkeita omistavien tai hankkivien yhtiöiden erillisestä oikeushenkilöllisyydestä lähtevän muodollisen tulkinnan mukaan myöskään OYL 21.2 §:n ei katsota estävän vastavuoroista osakeomistusta.[16] Toisaalta asialliselta, so. lähinnä taloudelliselta kannalta tilannetta arvioitaessa todetaan, että in casu saattaa ilmetä seikkoja, jotka osoittavat kysymyksessä olevan omien osakkeiden hankintakiellon tietoisen kiertämisen ja sellaisena siis lain hengen vastaisen tilanteen.[17] Näin nimenomaan konsernisuhteissa, joissa OYL 21.2 §:n kielto on helposti kierrettävissä. Niinpä on katsottu, että emoyhtiön osakepääoman korotus, jonka tytäryhtiö merkitsee kokonaan ja maksaa emoyhtiöltä saamallaan lainalla tai emoyhtiön tytäryhtiölle suorittamilla osakepanoksilla, on asiallisesti OYL 21.2 §:n vastainen menettely.[18]

Vastavuoroisen osakeomistuksen haittavaikutuksia on pyritty vähen-

---

[14] *Cederberg*, JFT 1942 114, kieltää äänioikeuden tytäryhtiön omistamien osakkeiden osalta, koska katsoo, että osakkeet kuuluvat asiallisesti emoyhtiölle itselleen, jolloin emoyhtiö ei voi käyttää äänioikeutta itse omistamiensa osakkeiden perusteella. Toisin *Taxell* JFT 1959 286; *Sama* Aktierätt 51; *Huttunen* Yhdenyhtiö 170.

Mainittua ylimmän päättämisvallan siirtymistä emoyhtiön yhtiökokoukselta sen johdolle ovat omiaan edistämään myös konserniyhtiöiden johtoelinten yhteiset jäsenet. *Mestmäcker* 115.

[15] Vrt. *Mestmäcker* 101; *Tiling* 20; *Pickering* LQR 1965 265 s.

[16] *Cederberg* JFT 1942 113; *Caselius—Heikonen—Huttunen* I 120; *Taxell* JFT 1959 282. Vrt. myös *Nial* Studier 108; *Gomard* 169.

[17] *Cederberg* JFT 1942 113; *Caselius—Heikonen—Huttunen* I 164; *Taxell* JFT 1959 282; *Sama* Aktierätt 51.

[18] *Caselius—Heikonen—Huttunen* I 120 s. Menettely on myös sikäli harhaanjohtava, ettei se tuo ko. yhtiöille uusia pääomia, vaikka yhtiöiden taseet antavatkin tällaisen kuvan.

tämään sillä, että tytäryhtiöltä on kielletty äänioikeus emoyhtiössä omistamiensa osakkeiden osalta.[19] Suoranaiseen lainsäännökseen perustumattomana kielto ei kuitenkaan ole saanut osakseen edes teoreettista hyväksymistä.[20] On myös vaadittu osakkeiden omistussuhteiden merkitsemistä yhtiöiden kirjanpitoihin niin, ettei väärää kuvaa yhtiöiden varallisuusasemista pääse syntymään. Tytäryhtiön osakkeiden merkitsemisen täysarvoisina emoyhtiön taseeseen on nimittäin katsottu antavan väärän kuvan emoyhtiön varallisuusasemasta ja merkitsevän samalla omien osakkeiden varoiksi kirjaamiskiellon kiertämistä. Tästä syystä on esitetty vaatimus, että tytäryhtiön osakkeet tulisi emoyhtiön kirjanpitoon merkitä arvoon, josta jo on vähennetty tytäryhtiöllä olevien emoyhtiön osakkeiden arvo.[21] Samoin on vaadittu, että tytäryhtiön tulisi taseessaan mainita emoyhtiön osakkeet muista arvopapereista erillään. Vaatimuksen oikeutus on perustettu taseen selvyyteen ja tertiuksen etuun.[22] Käytännössä mainittuja vaatimuksia ei ole noudatettu.

2.2.2.3. OYL-ehdotuksen säännökset

A. Emoyhtiön osakkeiden hankintakielto (7: 1 §). Omien osakkeiden hankintakiellon kiertäminen ja vastavuoroiseen osakeomistukseen liittyvien spekulatiivisten seikkojen hyväksikäyttäminen on erityisen helppoa konsernitilanteissa esim. siten, että emoyhtiön osakkeita hankitaan yhden tai useamman tytäryhtiön nimiin. Tämän estämiseksi ja yleensäkin vastavuoroiseen osakeomistukseen liittyvien haittavaikutusten eliminoimiseksi on niihin yhtiölakeihin, joissa muutoinkin on konsernisäännöksiä, yleensä sisällytetty enemmän tai vähemmän absoluuttinen kielto, jonka mukaan tytäryhtiö ei saa hankkia omistukseensa emoyh-

---

19 *Cederberg* JFT 1942 114.

20 *Taxell* JFT 1959 286; *Sama* Aktierätt 51; *Huttunen* Yhdenyhtiö 170; *Olsson* Yhtiöoikeus 24 s.; vrt. myös *Serick* 112.

21 *Caselius—Heikonen—Huttunen* I 121; samoin *Nial* Studier 108; varauksella myös *Cederberg* JFT 1942 114; jossa kuitenkin todetaan, että käytännössä tytäryhtiön osakkeet silti yleisesti kirjataan emoyhtiön taseeseen ilman mainittua vähennystä.

22 *Caselius—Heikonen—Huttunen* I 4 p. (1968) 142; *Nial,* Studier 108 s., katsoo, että tytäryhtiön taseessa tulee emoyhtiön osakkeet merkitä arvoon, josta jo on vähennetty emoyhtiöllä olevien tytäryhtiön osakkeiden arvo.

tiönsä osakkeita.[23] Myös OYLE 7: 1.1 §:ssä kielletään osakeyhtiötä vastiketta vastaan hankkimasta emoyhtiönsä osakkeita. Kieltoa lieventävät ehdotuksen 7: 1.2 §:ssä luetellut yleiset, omien osakkeiden hankintakieltoa koskevat poikkeukset.

OYL-ehdotuksen 7: 1.1 § ei yleisesti ottaen estä osakeyhtiöiden välitöntä tai välillistä vastavuoroista osakeomistusta. Osakeyhtiö A saa vastikkeellisestikin hankkia osakeyhtiö B:n osakkeita, vaikka B jo omistaisikin A:n osakkeita. Myöskään osake-enemmistön hankkiminen sellaisesta yhtiöstä, joka omistaa hankkivan yhtiön osakkeita, ei ole kiellettyä.[24] Molemmat tapaukset edellyttävät kuitenkin, ettei yhtiöiden välillä ole ennestään olemassa konsernisuhdetta, jossa osakkeita hankkiva yhtiö olisi toisen tytäryhtiö. Jälkimmäinen tapaus synnyttää konsernisuhteen, joka vastaisuudessa estää tytäryhtiöksi tullutta osakasyhtiötä hankkimasta lisää toisen (emoyhtiön) osakkeita. Oikeutta vastavuoroiseen osakeomistukseen ei kuitenkaan saa käyttää omien osakkeiden hankintakiellon kiertämiseen. Olosuhteet in casu saattavat osoittaa tuollaisen kiertämistarkoituksen.

Emoyhtiön osakkeiden hankintakielto ei kaikissa tapauksissa estä tytäryhtiötä hankkimasta emoyhtiön osakkeita tai omistamasta niitä.[25] Hankintakielto koskee vain vastikkeellisia saantoja, kuten kauppaa ja vaihtoa. Se ei estä tytäryhtiötä vastikkeettomalla tavalla tulemasta emoyhtiönsä osakkeiden omistajaksi. Samoin on mahdollista, että tytäryhtiö OYLE 7: 1.2 §:n mainitsemissa poikkeustapauksissa hankkii vastikkeellisesti emoyhtiönsä osakkeita. Laillinen on myös emoyhtiön osakkeiden omistus, joka on syntynyt ennen konsernisuhteen syntymistä [26]

---

[23] Esim. 1944 SABL 69.1 §; AktG 56.2 ja 71.4 §. Vrt. kuitenkin LSC 358.1 §, jossa vastavuoroinen osakeomistus konsernisuhteista riippumatta kielletään jo siinä tapauksessa, että osakeyhtiö omistaa yli 10 % toisen osakkeista. Samoin eurooppayhtiöehdotuksen art. 47, jonka mukaan vastavuoroisessa osakeomistustilanteessa toisen yhtiön on vähennettävä omistuksensa enintään 10 %:iin; konsernitilanteessa tytäryhtiön on luovuttava kaikista emoyhtiönsä osakkeista.

[24] *Kom 1969: A 20* 103.

[25] Emoyhtiön osakkeiden hankintakieltoa on tulkittava soveltuvin osin samojen periaatteiden mukaan kuin omien osakkeiden hankintakieltoa ja siten samoin kuin OYL 21.2 §:ää. Vrt. myös edellä av. 11.

Huomattavaa on myös, ettei konsernisuhteen perustana olevalla tekijällä in casu ole merkitystä emoyhtiön osakkeiden hankintakiellon soveltamisen kannalta. Vrt. osakeomistukseen ja sopimukseen perustuva konserni.

[26] Myös *Rodhe* Aktiebolagsrätt 204; *Borgström* 182. Vrt. kuitenkin SABL

riippumatta siitä, onko osakesaanto tuolloin ollut vastikkeellinen vai vastikkeeton.

Jos konserniin kuuluu useampi kuin yksi tytäryhtiö, ei emoyhtiön osakkeiden hankintakielto pääsääntöisesti estä tytäryhtiöiden keskeisiä vastavuoroisia osakeomistuksia.[27] Jos tytäryhtiöt muodostavat kuitenkin keskenään alakonsernin, ei alakonsernin tytäryhtiö saa omistaa alakonsernin emoyhtiön kuten ei myöskään koko konsernin emoyhtiön osakkeita. Mikäli tytäryhtiöt eivät ole alakonsernisuhteessa, ei niiden osalta ole estettä sen paremmin välittömälle kuin välilliselläkään vastavuoroiselle osakeomistukselle.[28]

Mikään tytäryhtiö ei saa omistaa emoyhtiön osakkeita silloinkaan, kun emoyhtiö itse ei omista välittömästi osakkeita ko. tytäryhtiössä. Saako tytäryhtiö sitten omistaa välillisesti emoyhtiönsä osakkeita konserniin kuulumattoman osakeyhtiön kautta? Voiko osakeyhtiö A, jossa T_1 on osakkaana, omistaa E:n osakkeita, jos E on T_1:n emoyhtiö tai paremminkin, voiko T_1 olla osakkaana yhtiössä A, joka omistaa sen emoyhtiön osakkeita? Vastaus on periaatteessa myönteinen. Suoranaista kieltoa ei ole löydettävissä. Sallittavuutta puoltaa myös OYLE:n erityisperustelujen kohta, jossa nimenomaan todetaan luovutun omien osakkeiden hankintakiellon ulottamisesta »tytäryhtiötapausten ohella muihinkin epäsuoriin hankkimistapauksiin, esim. yhtiöön liittyvän eläkesäätiön välityksin tapahtuviin saantoihin tai osake-enemmistön hankkimiseen sellaisessa yhtiössä, joka jo ennestään omistaa hankkivan yhtiön osakkeita».[29] Puheena olevan osakeomistuksen ilmeisenä tarkoituksena ei

---

7: 1.3 §, jossa tytäryhtiön edellytetään realisoivan myös ennen konsernisuhteen syntymistä hankitut emoyhtiön osakkeet; samoin EEC eurooppayhtiöehdotus art. 47.4—5.

[27] Kun tekstissä yksinkertaisuuden vuoksi puhutaan yhtiön oikeudesta omistaa toisen osakkeita, tarkoitetaan tällöin yhtiön laillista oikeutta hankkia vastikkeellisesti toisen osakkeita konsernisuhteen syntymisen jälkeen muutoin kuin OYLE 7: 1.2 §:n mukaisissa poikkeustapauksissa.

[28] Kysymys tytäryhtiöiden vastavuoroisesta osakeomistuksesta samaistuu yleisempään kysymykseen yhtiöiden vastavuoroisen osakeomistuksen sallittavuudesta tai ei-sallittavuudesta. Edellä on todettu, ettei OYLE 7: 1 § pääsääntöisesti kiellä osakeyhtiöiden vastavuoroista osakeomistusta, ellei in casu ole löydettävissä omien osakkeiden hankintakiellon kiertämistarkoitusta paljastavia tekijöitä. Tytäryhtiöiden vastavuoroisen osakeomistuksen osalta ei tarkoituksena saa myöskään olla emoyhtiön osakkeiden hankintakiellon kiertäminen.

[29] *Kom 1969: A 20* 103. Säännöksen soveltamisalan laajentamisesta luopu-

kuitenkaan saa olla emoyhtiön osakkeiden hankintakiellon kiertäminen. Olosuhteet in casu saattavat oikeuttaa jopa presumoimaan ko. kiellon kiertämistarkoituksen. Näin on esim. silloin, kun tytäryhtiö emoyhtiöltä saamallaan lainalla hankkii sellaisen konserniin kuulumattoman yhtiön osakkeita, joka puolestaan omistaa huomattavan osan emoyhtiön osakkeista,[30] sekä silloin, kun tytäryhtiö antaa konserniin kuulumattomalle yhtiölle lainan emoyhtiön osakkeiden hankkimista varten. Kuitenkaan suhteellisen vähäiset osakehankinnat ja -omistukset toisaalta tytäryhtiön ja konserniin kuulumattoman yhtiön ja toisaalta viimeksi mainitun ja emoyhtiön välillä eivät oikeuttane olettamaan mainittua kiertämistarkoitusta. Omistusosuuksien suhteellisen suuruuden kasvun myötä lisääntyy myös oikeutus olettamukseen OYLE 7: 1.1 §:n vastaisesta tilanteesta. Toisaalta konsernin ulkopuolinen yhtiö saattaa omistusosuuksien kasvun myötä joutua itse konsernin piiriin ilman, että tytäryhtiö omistaa siinä osake-enemmistöä. Jo tosiasiallinen osake-enemmistö samoin kuin sopimusjärjestelyt — yleensä yhdessä osakeomistuksen kanssa — saattavat aiheuttaa tämän ulkopuolisen joutumisen konsernin piiriin emoyhtiöön nähden välillisenä tytäryhtiönä. Syntynyt konsernisuhde estää tytäryhtiöasemaan joutunutta yhtiötä vastaisuudessa hankkimasta konsernin kuten myös alakonsernin emoyhtiön osakkeita.

B. Kielto osallistua emoyhtiön yhtiökokoukseen (äänioikeuskielto; 9: 1.3 §). Konserniyhtiöiden laillisen vastavuoroisen osakeomistuksen

---

misen syyksi komitea toteaa, että soveltamisalan laajentaminen vaatisi »suuren joukon sääntöjä, ilman että kaikkien samanarvoisten tapausten huomioonottamisesta kuitenkaan olisi varmoja takeita».

Tekstissä siteeratulla kohdalla on suoranaisesti tarkoitettu vain omien osakkeiden hankintakieltoa. Lakiehdotuksen perustelut siis osoittavat, ettei omien osakkeiden hankintakielto ainakaan ilman muuta koske »epäsuoria» l. välillisiä hankintatapauksia. Kun näin ollen periaatteessa hyväksytään omien osakkeiden välillinen omistaminen, esim. juuri yleensä vastavuoroisen osakeomistuksen muodossa, on samoin hyväksyttävä konsernitilanteessa emoyhtiön osakkeiden välillinen omistaminen konserniin kuulumattoman yhtiön kautta. Lopputulos on saavutettavissa myös pelkästään pitäytymällä lakiehdotuksen sanamuodoissa.

Vrt. myös OYLE 9: 1.3 §:n kolmas virke, jonka mukaan yhtiön tai sen tytäryhtiön perustamalle eläkesäätiölle kuuluvan osakkeen nojalla ei saa osallistua yhtiökokoukseen.

30 Ks. myös *Rodhe* Aktiebolagsrätt 204, jossa todetaan, että tuomioistuimen tehtäväksi on jätetty esim. sellaisen tilanteen lainmukaisuuden tai -vastaisuuden arvioiminen, jossa tytäryhtiö ostaa sellaisen yhtiön osake-enemmistön, joka puolestaan omistaa konsernin emoyhtiön osakkeita. Myös *Borgström* 182.

varalta on OYLE 9: 1.3 §:ään sisällytetty kielto, jonka mukaan yhtiön tytäryhtiölle kuuluvan osakkeen nojalla ei saa osallistua yhtiökokoukseen.[31] Kielto koskee osallistumista yhtiökokoukseen,[32] mutta sen varsinainen sisältö on siinä, ettei ao. osakkeiden nojalla saa käyttää äänioikeutta emoyhtiön yhtiökokouksessa.[33] Seuraavassa kieltoa kutsutaankin äänioikeuskielloksi.

Äänioikeuskielto koskee sekä välittömän että välillisen tytäryhtiön omistamia emoyhtiön osakkeita.[34] Kielto ei kuitenkaan koske tytäryhtiöiden välisiä vastavuoroisia osakeomistuksia, elleivät tytäryhtiöt ole alakonsernisuhteessa keskenään. Toisaalta kiellosta on seurauksena, että emoyhtiö (E) voi käyttää äänioikeutta tytäryhtiönsä (T_1) yhtiökokouksessa vain välittömästi itse omistamiensa osakkeiden nojalla, mutta ei toisen tytäryhtiönsä (T_2) T_1:ssä omistamien osakkeiden nojalla, mikäli T_1 ja T_2 ovat vastavuoroisessa osakeomistussuhteessa sekä alakonsernisuhteessa keskenään. Jos siis E omistaa 60 % ja T_2 vastaavasti 20 % T_1:n osakkeista ja T_1 on alakonsernin T_1—T_2 emoyhtiö, voi E T_1:n yhtiökokouksessa käyttää äänioikeutta vain itse omistamiensa osakkeiden eli 60 %:n nojalla. Emoyhtiön määräämisvalta yhtiössä T_1 ja siis konsernisuhde E—T_1 perustuu tällöin itse asiassa vain E:n 60 %:n suuruiseen osakeomistukseen, joka sen johdosta, ettei T_2:n 20 %:n suuruisen osakeomis-

---

31 Kielto liittyy samassa yhteydessä säädettyyn yleisempään kieltoon, jonka mukaan osakeyhtiö ei saa käyttää äänioikeutta omien, laillisestikaan hankkimiensa tai omistamiensa osakkeiden nojalla. Kiellon käyttää äänioikeutta omien osakkeiden nojalla on katsottu olevan nykyäänkin voimassa, vaikkei siitä olekaan OYL:ssä nimenomaista säännöstä. *Taxell* Kompetens 344 av. 1; *Sama* Aktierätt 50; *Raninen* DL 1946 88; *Sama* Yhtiökokous 243; *Caselius—Heikonen—Huttunen* I 121; myös *Nial* Studier 17; *Kom 1969: A 20* 118, toisin kuitenkin *Cederberg* JFT 1942 102.

Kielto koskee myös yhtiön tai sen tytäryhtiön perustamalle eläkesäätiölle kuuluvaa osaketta. Tällä pyritään estämään toisaalta varsinaisen äänioikeuskiellon kiertäminen ja toisaalta määräämisvallan luisuminen yhtiön johdon käsiin, joka käytännössä päättää eläkesäätiön omistamille osakkeille kuuluvien äänten käytöstä. *OYL-ehdotus* 136.

32 Esteellisyydestä yhtiökokouksessa *Raninen* DL 1946 80 ss.; *Caselius* DL 1964 158; *Caselius—Heikonen—Huttunen* II. 1 50 ss.; *Huttunen* LM 1961 328 ss.; *Taxell* Aktierätt 55 ss.

33 Vuoden 1969 osakeyhtiölakikomitea ehdottikin säännöksen kirjoittamista pelkän äänioikeuskiellon muotoon. *Kom 1969: A 20* 67.2 §.

34 Kielto on voimassa myös silloin, kun konsernisuhde perustuu OYLE 1: 2.2 §:n tarkoittamiin sopimuksiin.

tuksen nojalla saada käyttää äänioikeutta, vastaa kuitenkin suhteellisesti 75 %:n suuruista äänioikeutta T_1:n yhtiökokouksessa.[35]

OYLE 9: 1.3 §:n toisen virkkeen mukaan yhtiölle tai sen tytäryhtiölle kuuluvaa osaketta »ei oteta lukuun, milloin pätevän päätöksen syntymiseen tai tietyn oikeuden käyttämiseen vaaditaan kaikkien osakkeenomistajien suostumus tai suostumus osakkeenomistajilta, joilla on määräosa yhtiön osakkeista».[36] Mainittu sääntö vahvistaa edellä omaksuttua kantaa konsernisuhteiden määräytymisestä silloin, kun ao. yhtiöissä esiintyy vastavuoroisia osakeomistuksia. Laskettaessa OYLE 1: 2.1 §:n ensimmäisen virkkeen tarkoittamaa ääntenenemmistöä samoin kuin 1: 2.2 §:n tarkoittamaa tosiasiallista ääntenenemmistöä on nimittäin sovellettava yllä mainitun 9: 1.3 §:n toisen virkkeen kaltaista sääntöä. Arvioitaessa sitä, onko jollakin yhtiöllä ääntenenemmistöön tai tosiasialliseen ääntenenemmistöön perustuva määräämisvalta toisen yhtiökokouksessa, ei siis oteta lukuun viimeksi mainitun yhtiön tytäryhtiölle kuuluvia osakkeita.[37]

---

[35] $100 \times \frac{60}{100 - 20} = 75$

Ks. myös edellä kohta I.3.3.1.2.D ja siinä kuvio 5. Vastaavasti voidaan todeta, että tilanteessa, jossa yhtiö E omistaa 45 % T_1:n osakkeista, T_1 60 % T_2:n osakkeista ja T_2 10 % T_1:n osakkeista, ei E ainakaan ehdottoman osake-/(äänten) enemmistön perusteella olisi konserniyhtiö (emoyhtiö), koska sillä tällöin ei olisi tuota ehdotonta määräämisvaltaa T_1:ssä välittömästi eikä myöskään välillisesti. T_2:n omistamia T_1:n osakkeita ei nimittäin tällöin voida ottaa mukaan E:n osakeomistuksen suhteellista suuruutta laskettaessa. Konsernin muodostaisivat vain T_1 (emoyhtiö) ja T_2 (tytäryhtiö). OYLE 9: 1.3 §:n johdosta T_2 ei tosin olisi oikeutettu käyttämään äänioikeutta T_1:ssä omistamiensa osakkeiden nojalla, mutta tällöinkään yhtiö E:n tosiasiallinen äänioikeus T_1:n yhtiökokouksessa ei olisi kuin vain 50 % kaikista mahdollisista äänistä ($100 \times \frac{45}{100 - 10}$), joka ei siten riittäisi ehdottomaan enemmistöön.

[36] Vrt. OYLE 9: 3.3 §:n säännös, jossa yksittäistapauksia varten säädetyllä äänestyskiellolla ei ole edellä mainittua vaikutusta.

[37] OYLE 9: 1.3 §:n toinen virke koskee myös muiden oikeuksien kuin äänioikeuden käyttöä. Jos tietty oikeus, esim. yhtiökokouksen koollekutsumisoikeus, edellyttää yhtiön osakkeiden määrätynsuuruista omistamista, ei yhtiölle tai sen tytäryhtiölle kuuluvaa osaketta oteta huomioon tuota osuutta laskettaessa. Vrt. OYLE 9: 6.2 §.

2.2.3. *Sisäisen osakeomistuksen arvostus*

Konsernin sisäisen osakeomistuksen arvostus on suoritettava yleisen kirjanpitolain säännösten ja periaatteiden mukaisesti.[38] Lisäksi tulee konserniosakkeiden hankinnan yhteydessä sovellettavaksi OYLE 11:3 §:n 1 kohdan säännös pitkävaikutteisiin menoihin sisältyvän liikearvon (goodwill) poistamisesta viimeistään 10 vuoden kuluessa.[39] Samoin on tytäryhtiöosakkeiden arvonkorotuksen yhteydessä sovellettava OYLE 11:4 §:n 2 momentin säännöstä, jonka mukaan emoyhtiöosakkeita on korotusta tehtäessä pidettävä arvottomina.

Tytäryhtiöosakkeet ovat emoyhtiön käyttöomaisuutta.[40] Käyttöomaisuuteen kuuluvat myös tytäryhtiön omistamat toisen tytäryhtiön ja emoyhtiön osakkeet.[41] Voidaan nimittäin katsoa, että konserniosakkeiden omistamisen pysyväisluonteisena tarkoituksena on — paitsi koko konsernin — myös omistajayhtiön oman elinkeino- ja liiketoiminnan edistäminen.

---

38 Konsernin sisäiseen osakeomistukseen liittyviä arvostuskysymyksiä on käsitellyt varsin laajasti *Lutz* 33 ss.

39 *OYL-ehdotus* 191.

40 *HE 27/77* 81.

Vrt. 1944 SABL 101.1 §, DASL 102.2 § ja NASL 11:6.2 §, joissa kaikissa tytäryhtiöosakkeet on tasekaavioissa sijoitettu erillisenä eränä käyttöomaisuuteen. Myös Ruotsin voimassa olevan lain mukaan on tytäryhtiöosakkeet luettava emoyhtiön käyttöomaisuudeksi. *Lind* 232. Edelleen AktG 151 §:n mukaan konsernisuhteen perustavat osakeomistukset kuuluvat käyttöomaisuuteen. *Rasch* 177 s.

Sillä seikalla, mihin kategoriaan konserniyhtiöiden osakkeiden katsotaan kuuluvan, on erityinen merkityksensä konserniyhtiöiden toisilleen maksamien osinkojen (samoin kuin konserniosakkeiden mahdollisen realisoinnin) verotuskohtelun kannalta. Jos ja kun konserniosakkeet katsotaan verotuksessakin omistajayhtiön käyttöomaisuuteen kuuluviksi, ovat konserniyhtiöiden toisilleen maksamat osingot saajan kannalta verovapaata tuloa edellyttäen, että osingon maksaja ja saaja ovat kotimaisia osakeyhtiöitä (EVL 6.1 §:n 5 k. verr. 6.3 §). Milloin jompikumpi yhtiö on ulkomainen, ovat osingot periaatteessa saajalle veronalaista tuloa, ellei ao. maan kanssa ole tehty erityistä kaksinkertaisen verotuksen ehkäisemiseen tähtäävää sopimusta.

Emeoyhtiön omistamien tytäryhtiöosakkeiden verotuksellisesta asemasta *Tikka* 112 lähdeviittauksin.

41 Vrt. *Kilpi* Pääomanvähennys 160, jossa käyttöomaisuuteen kuuluviksi katsotaan mm. sellaisten tytär-, emo- ja apuyhtiöiden osakkeet, jotka palvelevat liikkeen raaka-ainehankintaa, tuotantoa tai myyntiä. Lähemmin *Idem* 311 ss.

Kirjanpitolain 12.3 §:n [42] edellyttämä tulon tuottaminen omistettavien osakkeiden perusteella voi konsernissa tapahtua monessa eri muodossa: välittömästi osinkotulona tai välillisesti edullisten hankintojen, turvatun menekin, lisääntyneen kilpailukyvyn tms. kautta.[43] Muun käyttöomaisuuden tavoin konserniosakkeet on arvostettava hankintahintaan.[44]

---

[42] KirjanpitoL 12.3 §:n säännös vastaa asialliselta sisällöltään EVL 12 §:n mukaista käyttöomaisuuden määritelmää: »Käyttöomaisuutta ovat elinkeinotoiminnassa pysyvään käyttöön tarkoitetut maa-alueet, arvopaperit, ———. Maa-alue, arvopaperit ja muut sellaiset hyödykkeet ovat kulumatonta käyttöomaisuutta.» Vrt. *HE 120/72* 7 ja *Kom 1970: B 119* 16, joissa katsotaan, että KirjanpitoL 12.3 §:n mukainen käyttöomaisuuden määritelmä vastaa asialliselta sisällöltään silloista käytäntöä.

[43] »Käyttöomaisuuteen arvopaperin on katsottava kuuluvan, kuten EVL 12 § osoittaa, silloin, kun se on tarkoitettu pysyvään käyttöön elinkeinossa. Tällaisia ovat mm. arvopaperit, jotka verovelvollinen on hankkinut lisätakseen, turvatakseen tai helpottaakseen suoritteittensa menekkiä taikka tehdäkseen edullisemmaksi tai turvatakseen tuotantotekijöiden hankinnan. Arvopaperit, joilla on pyritty turvaamaan liikkeen tarvitsemat palvelukset ja muut aputoimet, ovat myös käyttöomaisuutta. Käyttöomaisuutta ovat edelleen liikkeen kilpailukyvyn lisäämiseksi tai toiminnan laajentamiseksi hankitut arvopaperit jne. Käyttöomaisuutta voivat siis esitetyn mukaan olla mm. sellaisen osakeyhtiön osakkeet, joka myy verovelvollisen suoritteita tai hankkii verovelvollisen tarvitsemia tuotannontekijöitä taikka joka toimii samalla alalla kuin verovelvollinen. Mm. suomalaisen osakeyhtiön ulkomaisen tytäryhtiön osakkeet täytynee jokseenkin poikkeuksetta katsoa suomalaisen osakeyhtiön käyttöomaisuudeksi.» *Ikkala—Andersson—Nuorvala* 280.

Andersson, DL 1970 269, katsoo, että EVL 53.1 §:n säännöstä kiinteistön kuulumisesta liikkeen tai ammatin muodostamaan tulolähteeseen voidaan soveltaa analogisesti myös arvopapereihin arvosteltaessa esim. sitä, kuuluvatko osakkeet omistajayhtiön omaisuuteen, jota EVL:n säännökset eivät koske. Osakkeiden lukemiseen omistajayhtiön liikeomaisuuteen ja yleensä juuri käyttöomaisuuteen, riittää näin ollen, että osakkeet välillisestikin edistävät elinkeinotoimintaa. Samoin *Ikkala—Andersson—Nuorvala* 123 s., jossa katsotaan, että välillisestikin yrityksen pää- tai sivutoimintaa palveleva omaisuus on luettava liikeomaisuudeksi. Anderssonin mielestä ei kysymyksenalaiseksi saateta edes asettaa hankkija- ja asiakasyrityksen osakkeiden kuulumista käyttöomaisuuden piiriin. »Något krav på, att det företag, vilkas aktier det är fråga om, inom branchen svarar för en väsentlig del t.ex. av leveranserna till den skattskyldige, kan inte uppställas. Även för att trygga marginalleveranserna kan det vara viktigt för ett företag att investera i ett annat företags aktier.» *Andersson* DL 1970 269.

[44] KirjanpitoL 16.3 §. Vaatimus osakkeiden arvostuksesta hankintahintaan merkitsee sitä, ettei tytäryhtiön toiminnan tuloksellisuus tai vastaavasti tappiollisuus voi välittömästi heijastua kyseisten osakkeiden kirja-arvoon emoyhtiössä.

Ns. kulumattomana käyttöomaisuutena osakkeista ei kuitenkaan tehdä vuosittaisia poistoja.[45] Arvostus hankintahintaan koskee myös tilannetta, jossa konserniyhtiöt ovat vastavuoroisessa osakeomistussuhteessa. Tällöin oletetaan, että osakehankintojen yhteydessä vastiketta määriteltäessä otetaan huomioon vastavuoroisen osakeomistuksen olemassaolo tai syntyminen.[46] Jos tytäryhtiöosakkeita hankittaessa hankintahintaan sisältyy ns. liikearvoa (goodwill), tulee sovellettavaksi OYLE 11: 3 §:n 1 kohdan säännös liikearvon poistamisesta viimeistään 10 vuoden kuluessa.[47] Muilta osin osakehankintaan sovelletaan kirjanpitolain yleisiä käyttöomaisuuden kirjaamissäännöksiä.

Jos konserniosakkeiden todennäköinen luovutushinta on hankintame-

---

Käytännöllisenä seurauksena tästä on ilmeisestikin se, että suomalaisten emoyhtiöiden tilinpäätöksissä nimenomaan tytäryhtiöosakkeisiin sisältyy usein huomattavia piilovarauksia.

Anglosaksisissa maissa on tytäryhtiön osakkeiden kirjaamisen osalta käytössä ns. *equity-method,* jonka mukaan tytäryhtiön osakkeiden kirja-arvoa emoyhtiön kirjanpidossa muutetaan jatkuvasti tytäryhtiön toiminnan tuloksen mukaan. Esim. *Holmes—Meier—Pabst* 617. Menetelmä on saanut enenevää kannatusta myös muualla ja nimenomaan EEC:n piirissä. Esim. *Havermann* Festschrift für Barz 388 ss. Suomessa se ei kuitenkaan ole nykyisellään mahdollinen.

45 Vrt. EVL 12 §. Kirjanpitolaki ei tosin tee eroa kuluvan ja kulumattoman käyttöomaisuuden välillä eikä siten estä poistojen tekemistä osakkeista, mutta verolainsäädännön johdosta ei poistoja käyttöomaisuusosakkeista normaalitapauksessa käytännössä tehdä. Vrt. EVL 42 §.

46 Kun emoyhtiö hankkii tytäryhtiön osakkeita, otetaan käytännössä vastiketta määriteltäessä huomioon, että tytäryhtiön omistuksessa jo on emoyhtiön osakkeita. *Keskuskauppakamari ym.* 52. Vastaavasti jos tytäryhtiö lain sallimissa rajoissa hankkii emoyhtiönsä osakkeita, otetaan vastikkeen määrittelyssä huomioon emoyhtiön osakeomistus tytäryhtiössä.

Vrt. *Caselius—Heikonen—Huttunen* I 121, jossa katsotaan, että tytäryhtiön osakkeet olisi emoyhtiön kirjanpitoon merkittävä »arvosta, josta on vähennetty tytäryhtiöllä olevien emoyhtiön osakkeiden arvo». Perusteena tälle vaatimukselle esitetään, että »Jos nimittäin tytäryhtiö omistaa emoyhtiön osakkeita, antaa tytäryhtiön osakkeiden merkitseminen täysarvoisina emoyhtiön omaisuustaseen vastaaviin väärän kuvan emoyhtiön varallisuusasemasta, sillä tällä tavoin kierretään kieltoa kirjata omat osakkeet varoiksi.» Esitetyllä kannalla myös *Nial,* Studier 107 s.

47 *OYL-ehdotus* 190 s., jossa myös edellytetään, että liikearvo merkitään taseeseen erilliseksi eräksi. Tällöin siis ko. osakkeiden tasearvoksi tulee varsinainen hankintahinta vähennettynä liikearvolla.

noa alhaisempi, on erotus kirjattava poistona kuluksi.[48] Vastaavasti, jos osakkeiden todennäköinen luovutushinta tilinpäätöspäivänä on pysyvästi hankintamenoa olennaisesti suurempi, voidaan osakkeiden arvoa korottaa.[49] Konserniosakkeita ei kuitenkaan voitane arvostaa alle tai yli hankintamenon, elleivät muutoksen edellytykset käy ilmi myös konsernitilinpäätöksen laatimisen yhteydessä. Esim. pörssikurssien vaihtelut eivät siten yksinään kelvanne arvostuksen muutosten perusteiksi.[50]

Jos tytäryhtiöosakkeiden kirjanpitoarvo emoyhtiön kirjanpidossa on suurempi tai pienempi kuin ko. osakkeiden osalle tuleva osuus tytäryhtiön laskennallisesta omasta pääomasta, jää erotus konsernitilinpäätöksessä lisäämään tai vähentämään konsernin omaa pääomaa, kuten edempänä lähemmin esitetään.[51] Tämä tytäryhtiön osakkeiden kirjanpitoarvon ja laskennallisen arvon toisistaan eroaminen ei kuitenkaan aina merkitse sitä, että kirjanpitoarvoa tulisi muuttaa. OYLE 11:4.2 § nimittäin edellyttää, että korotettaessa emoyhtiön omistamien tytäryhtiön osakkeiden arvoa, on tytäryhtiön omistamia emoyhtiön osakkeita korotusta tehtäessä pidettävä arvottomina[52] riippumatta siis niiden kirjanpitoarvosta tai konsernitilinpäätöksen laatimisen yhteydessä niille saatavasta laskennallisesta arvosta. Säännöstä lienee analogisesti noudatettava myös muissa vastavuoroisissa osakeomistustilanteissa.[53]

---

48 KirjanpitoL 16.1 § verr. 16.3 § ja EVL 42.1 §.

49 KirjanpitoL 18 §.

50 Pörssikurssien merkityksestä vastaavasti *Rasch* 184; *Lutz* 50 ss.

51 Vrt. *Keskuskauppakamari ym.* 51 s., jossa myös voimakkaasti kritisoitiin osakeyhtiölakikomitean ehdotuksen 101.2 §:n säännöstä.

52 Säännöksellä on erityisesti haluttu varmistaa se, ettei konsernitilanteessa vastavuoroisia osakeomistuksia käytetä muodollisesti oikeina perusteina käyttöomaisuuteen kuuluvien osakkeiden kirjanpitoarvon asiallisesti aiheettomiin arvonkorotuksiin.

Vrt. 1944 SABL 100.6 §:n yleisempää säännöstä: »Vid värdering av moderbolags aktier i dotterbolag skall avdrag från det enligt 3 mom. beräknade värdet av aktierna ske för så stor del av värdet som belöper på aktier, vilka dotterbolaget äger i moderbolaget.» *Rodhe* Festkrift Lundstedt 35 ss., osoittaa kuitenkin säännöksen olevan varsin epäonnistuneen. Rodhen parannusehdotuksia on mm. periaate, »att moderbolaget skall värdera sina dotterbolagsaktier högst till det verkliga värde som framkommer om dotterbolagets innehav av moderbolagsaktier betraktas såsom obefintlig.» *Rodhe* ibid. 48. Ruotsin uudessa laissa arvostussäännös muuttuikin Rodhen ehdotusta vastaavaksi; ks. SABL 11:4.2 §; samoin DASL 101.2 §. NASL 11:11.1 §:n mukaan emoyhtiöosakkeet tulee pääsääntöisesti merkitä arvottomina tytäryhtiön tilinpäätökseen.

53 Vrt. myös *Stenbeck—Wijnbladh—Nial* 262.

Mainittua OYLE:n arvonkorotussäännöstöä on perusteltu sillä, että tytäryhtiön omistaessa emoyhtiön osakkeita on kysymys emoyhtiön omien osakkeiden välillisestä omistamisesta.[54] Välitön omien osakkeiden omistaminen ei sitä vastoin ole mikään erityisesti konserniyhtiöille tyypillinen tilanne. OYLE 11:8 §:n 2 kohdan mukaan on tuloslaskelmassa tai taseessa taikka niiden liitteenä ilmoitettava yhtiön hallussa olevien omien osakkeiden lukumäärä sekä niiden nimellisarvo.[55] Säännös sisältää periaatteen, että omia osakkeita ei saa sijoittaa varoina yhtiön osakeomistusta osoittavaan tase-erään, [56] vaan ne on joko merkittävä taseeseen sarakkeen ulkopuolelle tai ilmoitettava taseen liitteessä.[57]

---

54 *Kom 1969: A 20* 148.

55 Vrt. KirjanpitoL 21 §:n 8 kohta, jossa mainitaan osakeyhtiön lunastamat omat osakkeet.

56 Vrt. *Caselius—Heikonen—Huttunen* I 121, jossa todetaan periaatteeksi, ettei osakeyhtiö saa merkitä omia osakkeitaan, esim. lahjaksi saamiaan tai lunastamiaan, varoiksi kirjanpitoonsa.

57 Osakeyhtiölakikomitean ehdotuksen 101.1 §:n mukaan »Jos yhtiöllä on hallussaan omia osakkeita, on ne merkittävä taseeseen arvottomana omaisuutena, jolloin myös niiden nimellisarvo on mainittava. Jos ne on hankittu kahden viimeksi kuluneen tilivuoden aikana, saadaan ne kuitenkin arvostaa enintään hankintamenojen määrään.» Säännöksen jälkimmäinen virke oli otettu ehdotukseen silmällä pitäen ehdotuksen 48.2 §:n säännöstä laillisesti hankittujen omien osakkeiden realisaatiopakosta. Poikkeussäännöksellä pyrittiin välttämään »sekä omien osakkeiden hankkimisen negatiivinen vaikutus hankkimisvuoden tulokseen että näiden osakkeiden luovuttamisen positiivinen vaikutus luovuttamisvuoden — ensimmäisen tai toisen hankkimista seuraavan vuoden tulokseen». *Kom 1969: A 20* 148. Ehdotettu poikkeussäännös herätti kuitenkin voimakasta kritiikkiä komiteanmietinnöstä annetuissa lausunnoissa. Korostettiin nimenomaan sitä, ettei yhtiö missään tapauksessa saisi käsitellä kirjanpidossa omia osakkeita taseen aktiivoina. Komitean ehdotuksen katsottiin johtavan käytännössä siihen, että taseeseen merkitty omien osakkeiden hankintameno tai sen osa olisi kahden vuoden kuluttua poistettava tuloslaskelman kautta, ellei niitä siihen mennessä saada myydyksi vähintään hankintahintaan. *Keskuskauppakamari ym.* 51. Komitean ehdotuksen mukainen säännös jäi Norjan lakiin (NASL 11:11.1 §), johon lisäksi sisältyy säännös tytäryhtiön omistamien emoyhtiön osakkeiden kirjaamisesta pääsääntöisesti arvottomiksi.

Vrt. Ruotsin 1944 SABL 100.6 §:n ensimmäinen kappale: »I fall, då bolaget innehar egna aktier, skola de med angivande av nominella beloppet upptagas såsom tillgång allenast inom linjen.» Vastavuoroista osakeomistusta koskee lisäksi kyseisen momentin toisen kappaleen säännös: »Inom linjen skall moderbolagets andel i nominella beloppet av de aktier i moderbolaget, som ägas av dotterbolag,

Konsernin sisäiseen osakeomistukseen liittyvää tilinpäätösinformaatiota samoin kuin sisäisen osakeomistuksen eliminoimista konsernitilinpäätöksen laatimisen yhteydessä käsitellään edempänä tutkimuksen III osassa.

2.3. Konsernin sisäiset luotot

2.3.1. Luotonannon erityispiirteet

Konsernin sisäiset, so. konserniyhtiöiden keskinäiset luotot eivät muodosta mitään erillistä pääomaerää tai -lähdettä, kun konsernia tarkastellaan taloudellisena ja toiminnallisena kokonaisuutena. Yksittäisten konserniyhtiöiden ja niiden etutahojen kannalta konsernin sisäiset luotot (konserniluotot) muodostavat kuitenkin käytännössä varsin merkittävän erän ao. yhtiön rahoituksessa. Juridismuodollisesti konserniluotot merkitsevät samaa kuin saatavat ja velat yleensäkin osakeyhtiössä, mutta konsernista johtuen niiden tosiasiallinen merkitys saattaa olla huomattavasti muista luotoista poikkeava.

Konserniluotot voivat liittyä konserniyhtiöiden välisiin liiketoimiin ja suoritteisiin. Tällöin ne saattavat merkitykseltään vastata toisistaan riippumattomien yhtiöiden välisiä tavanomaisia asiakasluottoja. Sama koskee konserniyhtiöiden keskinäisiä rahalainoja.[58] Konserniluotot saattavat kuitenkin merkitykseltään poiketa huomattavasti tavanmukaisista

---

angivas såsom andel i egna aktier.» Vrt. Ruotsin uuden lain 11: 7.4 §, johon jälkimmäistä säännöstä ei enää otettu.

[58] Tässä yhteydessä ei ole syytä enemmälti kosketella kysymystä, milloin luotonantotoimintaa harjoittamaton yhtiö toimialasäännöstään rikkomatta voi esiintyä jatkuvasti tai tilapäisesti suoranaisen rahalainan antajana. Sama koskee kysymystä, minkä hallintoelimen toimivallassa on päättää lainan antamisesta tai ottamisesta. Voidaan kuitenkin todeta, että konsernisuhteen olemassaololla on ilmeisesti yhtiön toimialaa ja sen hallintoelinten toimivaltaa laajentava merkitys silloin, kun on kysymys nimenomaan konserniyhtiöiden keskinäisistä toimenpiteistä. Sama koskee takaukseen menemistä tai muun vakuuden antamista toisen konserniyhtiön luotosta. Ks. myös *Ylöstalo, Matti, Osakeyhtiön hallituksen antamista takaussitoumuksista, LM 1957 315,* jossa yleissäännöksi katsotaan, että »konsernisuhde sinänsä lienee omansa vaikuttamaan väljentävästi, kun käydään arvostelemaan kysymystä, kuuluuko tietty toisen yhtymään kuuluvan yhtiön hyväksi tehty toimenpide hallituksen kompetenssiin.» Takaussitoumuksista konsernisuhteissa myös *Homén, Lars, Aktiebolags borgensförbindelser, JFT 1962 121 s.*

asiakasluotoista ja rahalainoista.[59] Pelkästään määrältään nousevat konserniluotot usein tavanomaisia luottoja huomattavasti suuremmiksi.[60] Konserniluottojen ei myöskään tarvitse mitenkään liittyä yhtiöiden keskinäisiin liiketoimiin tai suoritteisiin. Ne voivat olla jonkin konserniyhtiön vapaina olevia varoja, jotka on annettu toisen, niitä tähdellisemmin tarvitsevan konserniyhtiön käyttöön joko tilapäisesti, pitkäaikaisesti tai jopa jatkuvasti.[61] Luotonanto saattaa myös merkitä yleisluonteista rahoitustukea saajayhtiölle. Luotonannon ei tarvitse antajayhtiön kannalta vastata sen omaa yleistä tarkoitusperää edes siinä muodossa, että saajayhtiölle sen kautta mahdollistettaisiin hankinta- tms. sopimuksen solmiminen tai täyttäminen antajayhtiön hyväksi.

Konserniluotot saattavat olla myös täysin näennäisiä. Näin esim. silloin, kun yhtiö toiselta saamallaan lainalla merkitsee viimeksi mainitun osakepääoman korotuksen.[62] Keskinäisten liiketointen yhteydessä tai niiden ulkopuolella syntyneet saatavat ja velat saattavat myös jäädä kokonaan tai osittain muodollisiksi eriksi, joita ei puolin tai toisin suoriteta. Luotot voivat siten »jäätyä» osakepääomaa vastaavaksi, jatkuvasti sidottuna olevaksi pääomaeräksi.[63] Tälle erälle saatetaan suorittaa todellista tai laskennallista hyvitystä, jonka suuruus voi kuitenkin määräytyä muiden kriteerien kuin yleisen käyvän koron tms. perusteella. Myöskään vakuuksien osalta ei konserniluottojen yhteydessä ole tarvetta noudattaa periaatteita, joita yleisesti sovelletaan toisistaan riippumattomien yhtiöiden ja henkilöiden välisissä luottosuhteissa.

---

59 *Kom 1969: A 20* 151.

60 Usein tytäryhtiö perustetaan varsin pienellä osakepääomalla ja tätä suhteellisesti huomattavasti suuremmilla luotoilla, jotka varsinaisesti muodostavat perustan koko yhtiön toiminnalle.

61 Kassavarojen sijoittamisesta ja merkityksestä konsernissa *Mattes* 47 ss.

62 Muiden pohjoismaiden uusiin osakeyhtiölakeihin sisällytettiin nimenomainen säännös siitä, ettei yhtiö saa antaa lainaa tai vakuutta kyseisen yhtiön tai samaan konserniin kuuluvan yhtiön osakkeiden hankkimista varten. DASL 115.4 §; SABL 12:7.2 §; NASL 12:10.4 §.

63 Yksittäisten yhtiöiden osalta saattaa myös konsernisuhteiden ulkopuolella esiintyä tilanteita, joissa yhtiön toiminta on siinä määrin rahoitettu osakkeenomistajien yhtiöön sijoittamilla luotoilla osakepääoman ollessa suhteellisesti täysin mitätön, että herää kysymys, eikö osakkeenomistajien antamat luotot itse asiassa tulisi katsoa osakepääoman tavoin yhtiöön sidotuiksi varoiksi. Ulkomailta löytyy esikuvia myönteiselle vastaukselle. Ks. erityisesti *Craemmerer v., Ernst, Unterkapitalisierung und Gesellschafterdarlehen, Quo vadis, ius societatum?, Kluwer 1972 17 ss.*

Konserniluotoilla on mahdollista kiertää eräitä keskeisiä yhtiöoikeudellisia periaatteita ja säännöksiä. Muun muassa velkojiensuojaa ja yhtiön varojen jakoa koskevia säännöksiä voidaan kiertää naamioimalla varojen jako luotoksi; jos luottoa nimittäin ei makseta takaisin, on sen myöntämisellä periaatteessa sama vaikutus kuin varojen jakamisella. Tytäryhtiön luotonannolla emoyhtiölle tai muulle konserniyhtiölle voidaan myös loukata osakkeenomistajien yhdenvertaisuusperiaatetta, mikäli antajayhtiössä on muita osakkeenomistajia, joilla konsernin ulkopuolisina ei ole mahdollisuutta vastaavanlaiseen luotonsaantiin yhtiöltä.[64] Myös konserniluottojen vakuudettomuudella saatetaan joissakin tilanteissa loukata antajayhtiön velkojien ja vähemmistöosakkeenomistajien oikeusasemaa. Viimeksi mainittujen kannalta saattavat myös konserniyhtiön toisten konserniyhtiöiden puolesta tertiukselle antamat takaukset tai muut vakuudet olla varsin kyseenalaisia.

2.3.2. OYL-ehdotuksen säännökset

Erityissäännöksiä konsernin sisäisten luottojen arvostuksesta ei sisälly OYL-ehdotukseen eikä myöskään yleiseen kirjanpitolakiin.[65] Konserniluottoja sivuaa OYLE 12: 7 §:ään sisältyvä osittainen laina- ja vakuuskielto, joka koskee yhtiön ja samaan konserniin kuuluvan yhtiön osakkeenomistajia ja johtohenkilöitä. OYLE 12: 7.3 §:n nimenomaisen säännöksen johdosta mainittu laina- ja vakuuskielto ei koske lainaa konserniyhtiölle eikä vakuuden asettamista konserniyhtiön velvoitteesta.[66]

---

[64] *Kom 1969: A 20* 167 s.

[65] Kirjallisuudessa on esitetty vaatimuksia erityisistä saatavien arvostussäännöksistä silloin, kun velallisyhtiö omistaa velkojayhtiön osakkeita. Vaatimusta on perusteltu sillä, että jos velkojayhtiö joutuu vaikeuksiin, menettävät sen osakkeet arvonsa, joka puolestaan voi vaikuttaa velallisyhtiön vakavaraisuuteen ja maksukykyyn. »Det riktiga torde därför vara, att borgenärsbolaget icke får upptaga fordringen till högre värde, än den skulle ha om borgenärsbolagets aktier vore värdelösa.» *Nial* Studier 109, jossa myös todetaan, että mainitun säännön noudattaminen epäilemättä olisi omiaan ehkäisemään monia epäterveitä ilmiöitä nimenomaan konsernitilanteessa. Nialin kannalla myös *Caselius—Heikonen—Huttunen* I 4 p. (1968) 141; vrt. *Stenbeck—Wijnbladh—Nial* 264.

Vastaavasti *Nial*, ibid 109, katsoo, että velallisyhtiön tulisi velkojayhtiön osakkeita arvostaessaan vähentää niiden osalle tuleva osuus velasta; vrt. kuitenkin NJA II 1945 524 s.

[66] Osakeyhtiölakikomitean ehdottamassa muodossa (115.2 §) poikkeus olisi

Konserniluottoja koskevaa tilinpäätösinformaatiota samoin kuin konserniluottojen käsittelyä konsernitilinpäätöksen laatimisen yhteydessä tarkastellaan edempänä tutkimuksen III osassa.

---

koskenut vain tytäryhtiön lainoja emoyhtiölle. Vastaavasti kielto (115.1 §) ei olisi koskenut lainanantoa toisen konserniyhtiön johtohenkilölle. Komitean ehdottama sanamuoto jäi Tanskan lakiin; ks. DASL 115.1 ja 3 §. Vrt. SABL 12:7—8 § ja NASL 12:10 §, joissa on Suomen ehdotusta laajempi laina- ja vakuuskielto. Ks. myös edellä av. 62.

3. KONSERNIN SISÄINEN TULOKSENSIIRTO JA VOITONJAKO

3.1. Tuloksenmuodostuksesta konsernissa

Osakeyhtiön toiminnan tuloksellisuus ilmenee vuosittain laadittavasta tilinpäätöksestä. Positiivinen tulos ilmenee voittona, negatiivinen tappiona. Lain edellyttämää menettelytapaa noudattaen voitto voidaan jakaa osinkoina osakkeenomistajille; se voidaan myös kokonaan tai osittain jättää yhtiön toiminnan vakauttamista, laajentamista tai muuta vastaista käyttöä varten.[1]

Konserni koostuu kahdesta tai useammasta yhtiöstä. Tuloksenmuodostus konsernissa tapahtuu näissä yksittäisissä yhtiöissä. Kunkin yhtiön tilinpäätös osoittaa yhtiön toiminnan tuloksellisuuden ao. tilikautena. Sekä tuloksenmuodostus että tuloksen näyttäminen saattavat kuitenkin konserniyhtiöiden kohdalla tapahtua toisin kuin konserniin kuulumattomissa yhtiöissä. Konserni muodostaa rationaalisesti hoidettuna yhden taloudellisen kokonaisuuden, jonka yksittäisten yhtiöiden tuloksenmuodostukseen voidaan vaikuttaa konsernin sisäisin toimin. Konsernin piirissä syntyvä tulos voidaan periaatteessa näyttää minkä yhtiön tuloksena tahansa. Konsernissa voidaan tulosta siirtää yhtiöltä toiselle.

Konsernissa vallitsee myös toinen erityispiirre tuloksenmuodostuksen ja tuloksen näyttämisen osalta. Konsernin sisäiset suoritteet aiheuttavat yksittäisissä konserniyhtiöissä tulosvaikutteisia eriä, ns. sisäisiä voittoja ja sisäisiä tappioita, jotka koko konsernin kannalta eivät ole realisoituneita. Tästä johtuu, että yksittäisten yhtiöiden puitteissa esitettyjen tulosten yhteenlasku ei sellaisenaan osoita koko konsernin toiminnan tuloksellisuutta. Konsernin toiminnan tuloksellisuuden ja konsernin taloudellisen aseman selvittäminen vaatiikin, että konsernista laaditaan yksit-

---

[1] Voiton ja voitonjaon käsitteistä lähemmin edempänä kohdassa 3.10.1.2.

täisten konserniyhtiöiden tilinpäätösten pohjalta erityinen kokonaisselvitys, konsernitilinpäätös.[2]

3.2. Tuloksensiirtotavat

Kirjallisuudessa — erityisesti verokysymyksiä koskevassa — puhutaan konsernien yhteydessä yhtiöltä tai yhteisöltä toiselle tapahtuvasta *voitonsiirrosta*[3] tai *tulonsiirrosta.*[4] Samoin puhutaan *konserniavustuksesta,* jota yhtiö antaa toiselle samaan konserniin kuuluvalle yhtiölle.[5] Käytetään myös termejä *peitelty voitonsiirto,*[6] *peitelty osingonjako*[7] sekä *avoin* ja *peitelty konserniavustus.*[8] Mainitut termit eivät esiinny lainsäädännössä. Termien sisältö ei muutoinkaan ole vakiintunut, vaan on useimmiten varsin epämääräinen ja tulkinnanvarainen.

Seuraavassa puhutaan konsernin sisäisestä *tuloksensiirrosta.*[9] Tämä tuloksensiirto voi tapahtua usealla tavalla: konsernin sisäisten suoritteiden normaalista poikkeavana hinnoitteluna (ali/ylihinnoitteluna), sisäisten

---

2 Konsernitilinpäätöksestä lähemmin tutkimuksen III osan kohdassa 2.

3 Voitonsiirto käsitettä vero-oikeudellisissa esityksissä ovat käyttäneet mm. *Andersson* Kommentaari 98 ss.; *Sama* Verotus 1971 101 s.; *Kilpi* Harkintataksoitus 130 ss., 167; *Voipio* 56 ja 64; *Tunturi* Verotus 1973 105.

Luostarinen, 253, erottaa toisistaan suoran ja epäsuoran voitonsiirron: »Suoralla voitonsiirrolla tarkoitetaan normaalia osinkojen muodossa tytäryritykseltä emäyritykselle tapahtuvaa voitonsiirtoa. Epäsuoria voitonsiirtokeinoja taas ovat korkojen, royaltyjen, hallintomaksujen ja johtamismaksujen muodossa sekä sisäisten suoritteiden hinnoittelun avulla tapahtuvat voittojen siirrot. Holdingyhtiön (holding company) kautta tapahtuva voitonsiirto luetaan myös yleensä epäsuoriin voitonsiirtotapoihin.»

4 *Tikka* 290. Vrt. *Sihto* Tilintarkastus 1/1971 20 ss., jossa puhutaan konserniyhtiöiden välisistä *menon- ja tulonsiirroista.*

5 *Ikkala—Andersson—Nuorvala* 36, 74 av. 1; *Kom 1969: A 20* 154; *Tikka* 291; *Tunturi* Verotus 1973 105 ss.; *Voipio* Kiertäminen 179, 203.

6 *Andersson* Kommentaari 98 s.; *Sihto* Tilintarkastus 1/1971 22; *Tunturi* Verotus 1973 105.

7 *Andersson* Kommentaari 76, 100; *Ikkala—Andersson—Nuorvala* 170; *Kilpi* Harkintataksoitus 130 ss.; *Voipio* Kiertäminen 93; *Sama* Juhlajulkaisu Kaira—Castrén 272 ss.

8 *Voipio* 71, 102; *Sihto* Tilintarkastus 1/1971 22 ss.

9 Puhuttaessa kahden yhtiön välisestä tuloksensiirrosta, voidaan asiaa tarkastella kumman yhtiön taholta tahansa. Toiselle tuloksensiirto merkitsee negatiivista tekijää, *voitonsiirtoa,* toiselle positiivista, *tappionsiirtoa.*

luottojen normaalista poikkeavina ehtoina, suoranaisina konserniavustuksina sekä lainmukaisena voitonjakona (osinkoina). Tuloksensiirto voi olla luonteeltaan avointa tai peiteltyä. Tuloksensiirto voi periaatteessa tapahtua miltä tahansa konserniyhtiöltä toiselle: emoyhtiöltä tytäryhtiölle, tytäryhtiöltä emoyhtiölle tai tytäryhtiöltä toiselle. Tuloksensiirto voi olla yksittäistapauksista, jatkuvaa, vastavuoroista, ristikkäistä jne. Tuloksensiirto voi rajoittua yhden tavan käyttöön, mutta se saattaa käsittää myös useampia tapoja tai kaikki kysymykseen tulevat tavat.

3.3. Sisäisten suoritteiden hinnoittelu

3.3.1. Sisäiset suoritteet, tuloksensiirto sekä sisäinen voitto ja tappio

Konserniyhtiöt ovat liike- ym. suhteissa paitsi konsernin ulkopuolisiin myös toisiinsa. Konserniyhtiöiden keskinäiset suoritteet voivat olla mitä moninaisimmat.[10] Merkitykseltään ne saattavat myös poiketa oleellisesti toisistaan riippumattomien yritysten keskinäisistä suoritteista. Konsernin sisäisten suoritteiden laatuun, määrään ja suuntaan vaikuttavat monet, pääasiassa taloudelliset tekijät: konserniyhtiöiden toimialojen talousprosessinen yhteys tai eriävyys, konsernin tosiasiallinen johto, konsernijohdon toimintapolitiikka ja -periaatteet jne. Konsernin juridisella rakenteella ja yhtiöoikeudellisella hallinnolla ei ole yleensä oleellista merkitystä.[11]

Konsernin sisäisillä suoritteilla tarkoitetaan seuraavassa yleisesti kaikkia konserniyhtiöltä toiselle tapahtuvia tuotteiden, palvelusten ja oikeuksien luovutuksia riippumatta siitä, suoritetaanko niistä todellinen tai laskennallinen vastike vai tapahtuvatko ne vastikkeetta. Sisäisten suoritteiden ulkopuolelle jäävät konsernin sisäinen rahoitus ja siihen liittyvät maksu- ja vakuusjärjestelyt.

Tuloksensiirto sisäisten suoritteiden avulla tapahtuu siten, että konserniyhtiön suoritteet toiselle hinnoitellaan yli- tai alihintaan verrattuna konsernisuhteiden ulkopuolella noudatettavaan käypään (markkina)hintaan.[12]

---

[10] Jonkin konserniyhtiön toiminta saattaa kokonaisuudessaankin suuntautua yksinomaan toisiin konserniyhtiöihin.

[11] Vrt. *Niemann* 35.

[12] Käyvän (markkina)hinnan lähempi määrittely ei tässä yhteydessä ole

Sisäisiin suoritteisiin liittyen saattaa omaisuusesineiden luovutusten yhteydessä syntyä luovuttajayhtiölle voittoa tai tappiota, jota kutsutaan konsernin *sisäiseksi voitoksi tai tappioksi.* Luovuttajayhtiön kannalta tämä voitto tai tappio vastaa konsernin ulkopuolisissa suhteissa syntyvää voittoa tai tappiota. Koko konserni huomioon ottaen tämä sisäinen voitto tai tappio ei kuitenkaan realisoidu, ts. muodostu lopulliseksi, ennen kuin kyseinen omaisuus on luovutettu edelleen konsernin ulkopuolelle taikka omaisuus on käytetty loppuun tai sen arvoa on vastaavasti alennettu siinä konserniyhtiössä, jolle omaisuus luovutettiin.[13]

Seuraavassa pyritään kuvaamaan sitä, miten konsernin sisäiset suoritteet vaikuttavat toisaalta ao. konserniyhtiöiden ja toisaalta koko konsernin tulokseen ja asemaan. Oleellista ei ole periaatteessa — mutta yksittäisten etutahojen kannalta kylläkin — suoritteiden suunta, ts. se, tapahtuvatko suoritukset ja mahdolliset vastasuoritukset emoyhtiöltä tytäryhtiölle, tytäryhtiöltä emoyhtiölle vai tytäryhtiöltä toiselle tytäryhtiölle.[14] Myös sisäisten suoritteiden määrä voidaan jättää periaatteellisen tarkastelun ulkopuolelle. Lähempi tarkastelu rajoitetaan muutoinkin vaihto- ja käyttöomaisuushyödykkeiden luovutuksiin. Se, miten näiden suoritteiden erilainen hinnoittelu vaikuttaa toisaalta ao. yhtiöiden ja toisaalta koko konsernin tulokseen, kuvastanee niitä moninaisia mahdollisuuksia,

---

mahdollista eikä tarpeenkaan. Johtoa ja näkökohtia on saatavissa mm. eräisiin voimassa oleviin verosäännöksiin (VerL 56, 57.1 ja 73.1 § sekä LvvL 48 §) liittyvistä vero-oikeudellisista esityksistä ja oikeuskäytännöstä sekä hinnoittelua koskevasta liiketaloudellisesta kirjallisuudesta.

13 Vrt. osakeyhtiölakikomitean ehdotuksen 107.4 §, jossa sisäisellä voitolla ja tappiolla tarkoitetaan vain emoyhtiön osalle tulevaa osuutta tästä voitosta ja tappiosta. Näin myös DASL 107.4 § ja SABL 11:11.2 §. *Stenbeck—Wijnbladh—Nial,* 298, katsoo kuitenkin, ettei laki aseta esteitä sillekään, että koko voitto katsotaan sisäiseksi voitoksi. Vrt. *Lind* 244. NASL 11:13.3 §:n mukaan sisäistä voittoa ei ole sanamuodollisestikaan rajoitettu käsittämään vain emoyhtiön osalle tulevaa voittoa, vaan yhtiöille on jätetty tietty vapaus eliminointivelvoitteen soveltamisessa. *Ot. prp. nr. 19 (1974—75)* s. 177.

Suomen OYL-ehdotuksessa ei kuitenkaan käytetä komitean ehdottamaa terminologiaa konsernin sisäisten voittojen ja tappioiden eliminoimissäännösten yhteydessä. Siten tässäkään esityksessä ei ole kiinnitetty huomiota sisäisten voittojen ja tappioiden jakoon emoyhtiön ja vähemmistöosakkeenomistajien kesken. Sisäisten voittojen ja tappioiden eliminoinnista lähemmin edempänä tutkimuksen III osan kohdassa 2.2.2.6.

14 Vrt. *Niemann* 35.

joita sisäiset suoritteet yleensäkin tarjoavat yksittäisten konserniyhtiöiden ja koko konsernin tuloksenmuodostuksen ja aseman järjestelyille.

3.3.2. Vaihto-omaisuuden luovutukset

Konsernin sisäiset vaihto-omaisuuden luovutukset (myynnit) voivat käsittää mm. raaka-aineita, valmistukseen tarvittavia apu- ja käyttöaineita, puolivalmisteita ja valmiita tuotteita. Konsernin sisäinen myynti voidaan hinnoitella samoin kuin myynti konsernin ulkopuoliselle. Toisaalta konsernin sisäiset myyntiehdot voivat huomattavasti poiketa konsernisuhteiden ulkopuolella noudatettavista ehdoista.

Periaatteessa voidaan konsernin sisällä noudattaa seuraavia hinnoitteluperusteita: tuotteen luovutushinta (siirtohinta, myyntihinta) 1. kattaa myyjäyhtiön omat kustannukset; 2. on alle omakustannushinnan; 3. vastaa käypää (markkina)hintaa; 4. on käypää hintaa suurempi; tai 5. ylittää omakustannushinnan mutta on käypää hintaa pienempi.[15]

Omakustannushinnan käyttäminen merkitsee esimerkin valossa seuraavaa: Konserniyhtiö A myy puolivalmisteet, joiden omakustannushinta on 1 000 markkaa ja käypä hinta 1 200 markkaa, konserniyhtiölle B 1 000 markan hinnasta. B suorittaa puolivalmisteiden edelleenjalostamisen, joka tulee maksamaan 200 markkaa ja myy sitten valmisteet, joiden käypä hinta tällöin on 1 600 markkaa, edelleen konserniyhtiölle C 1 200 markan hinnasta. C käyttää tuotteiden lopulliseen myyntikuntoon saattamiseen 200 markkaa ja myy ne sitten konsernin ulkopuoliselle ostajalle 2 000 markan hinnasta. Omakustannushinnan käyttäminen konsernin sisäisissä myynneissä merkitsee sitä, etteivät konserniyhtiöt A ja B saa ko. liiketoimista itselleen voittoa sen paremmin kuin tappiotakaan. Molempien yhtiöiden osalta tapahtuu 200 markan suuruinen tuloksensiirto (voitonsiirto) yhtiölle C. Voitto samoin kuin mahdollinen tappiokin syntyy yhtiölle C silloin, kun tämä myy tuotteet konsernin ulkopuoliselle. C

---

[15] Esimerkeissä oletetaan, että luovutettavan tuotteen käypä (markkina)-hinta ylittää myyjäyhtiön omakustannushinnan, jollei muuta nimenomaan mainita.

Esimerkeissä on sivuutettu vaihto-omaisuuteen mahdollisesti sisältyvät piilovaraukset (varastovaraus) ja niiden merkitys konsernin sisäisten luovutusten yhteydessä.

Vrt. *Niemann* 37 ss.; *Krähe—Hardach* 55.

yhtiön voitto 600 markkaa on samalla koko konsernin voitto kyseisten tuotteiden osalta. Sisäiset liiketoimet eivät tässä tapauksessa tuota konsernille sisäistä voittoa eikä tappiota.

Jos konsernin sisäiset myynnit tapahtuvat alle myyjäyhtiön omakustannushinnan, merkitsee se myyjäyhtiölle tappiota ja vastaavaa tuloksensiirron ja voiton lisäystä sille konserniyhtiölle, joka myy tuotteet lopulta konsernin ulkopuoliselle ostajalle: jos A myy tuotteet B:lle 800 markan hinnasta ja B edelleen C:lle 950 markan hinnasta, merkitsee se A:lle 200 markan ja B:lle 50 markan suuruista tappiota ja yhteensä 650 markan tuloksensiirtoa C:lle, jonka voitto, kun tuotteet myydään konsernin ulkopuoliselle, kohoaa 850 markkaan. Kokonaisuutena ottaen konsernin tulos ko. liiketoimesta on kuitenkin pysynyt ennallaan eli 600 markkana. A ja B yhtiöille tuotetuilla tappioilla on tuloksensiirron kautta vain lisätty C yhtiön osaksi tullutta voittoa. A:n ja B:n tappiot ovat konsernin sisäisiä tappioita. Ennen kuin C on myynyt tuotteet edelleen, ovat ne koko konsernin kannalta kuitenkin toteutumattomia tappioita, joita vastaava voittovaraus — edellyttäen, että lopullinen myyntihinta ulkopuoliselle ylittää konsernin omakustannushinnan — sisältyy tuotteisiin C yhtiön kirjanpidossa. Sisäiset tappiot toteutuvat, kun C myy tuotteet ulkopuoliselle, mutta tappioita vastaa tuloksensiirron johdosta yhtä suuri voitonlisäys C:n kohdalla.

Jos konserniyhtiöiden keskinäisissä liiketoimissa noudatetaan käypää (markkina)hintaa, merkitsee se voiton tai tappion syntymistä kullekin konserniyhtiölle samalla tavalla kuin ei-konsernisuhteessa oleville yhtiöille kyseisessä tilanteessa. Koko konsernia ajatellen merkitsee tämä hinnoittelu kuitenkin sisäisten, toteutumattomien voittoerien muodostumista ennen tuotteiden luovuttamista konsernin ulkopuolisille. Jos konserniyhtiö A saa B:lle luovuttamistaan puolivalmisteista käyvän hinnan eli 1 200 markkaa ja vastaavasti B C:lle luovuttamistaan valmisteista 1 600 markkaa, merkitsee se sitä, että voitto ko. tuotteiden valmistuksesta ja myynnistä konsernin ulkopuoliselle jakautuu tässä tapauksessa tasan kaikkien kolmen yhtiön kesken eli kullekin tulee voittoa 200 markkaa. Ennen kuin C on myynyt tuotteet konsernin ulkopuoliselle, ovat A ja B kirjanneet itselleen kumpikin 200 markan suuruisen voiton, jotka voitot ovat konsernin sisäisiä, vielä toteutumattomia voittoja.[16] Käyvän hinnan

[16] Konsernin sisäistä, toteutumatonta voittoa on muodostunut jo silloin, kun

käyttö konsernin sisäisissä luovutuksissa merkitsee toisaalta sitä, ettei konsernin sisällä tapahdu tuloksensiirtoa yhtiöltä toiselle.

Jos sisäisenä hinnoitteluperusteena on käypää markkinahintaa suurempi myyntihinta, merkitsee se sitä, että C:lle tuleva voitto pienenee markkinahintaiseen myyntitilanteeseen verrattuna ja tapahtuu tuloksensiirtoa C:ltä muille yhtiöille. C:n tulos liiketoimesta saattaa suorastaan muuttua tappioksi, mikäli sen saama myyntihinta ei kata konsernin sisäistä luovutushintaa lisättynä yhtiön omilla kustannuksilla. Toisaalta A:n ja B:n voitto-osuudet tuloksensiirron johdosta vastaavasti kasvavat ja lopputulos koko konsernin kannalta pysyy ennallaan eli osoittaa 600 markan voittoa. Ennen tuotteiden lopullista myyntiä konsernin ulkopuoliselle ovat A:n ja B:n voitot konsernin sisäistä, toteutumatonta voittoa, joka keskinäisistä luovutushinnoista ja lopullisesta myyntihinnasta riippuen saattaa olla jopa suurempi kuin tuotteiden myynnin tapahduttua realisoituva konsernin koko voitto.

Jos konsernin sisäinen luovutushinta ylittää omakustannushinnan mutta on käypää hintaa pienempi, muodostuu luovutuksien yhteydessä omakustannushinnan ja luovutushinnan erotuksen suuruisia sisäisiä voittoeriä sekä tapahtuu käyvän hinnan ja luovutushinnan erotuksen suuruisia tuloksensiirtoja myyjäyhtiöltä ostajayhtiölle.

3.3.3. Käyttöomaisuuden luovutukset

Myös käyttöomaisuuden osalta konsernin sisäisissä luovutuksissa noudatettavilla hinnoitteluperusteilla on samansuuntainen vaikutus konserniyhtiöiden tulokseen, kuin mitä edellä on esitetty vaihto-omaisuuden osalta. Käyttöomaisuuden luovutusten yhteydessä konsernille saattaa kuitenkin esitettyä runsaammin syntyä sisäisiä toteutumattomia voitto- ja tappioeriä, jotka luonteeltaan ovat pitkäaikaisia tai jopa lopullisia, koska käyttöomaisuusesineitä vaihto-omaisuusesineitä harvemmin luovutetaan edelleen konsernin ulkopuolelle. Luovutuksen kohteena olevan omaisuusesineen käyttöomaisuusluonne määräytyy erikseen kummankin konserniyhtiön, siis sekä luovuttajan että vastaanottajan osalta. Seuraavassa tarkastellaan vain tilannetta, jossa luovutettava omaisuus on käyttöomai-

---

A luovutti puolivalmisteet B:lle. Tämä sisäinen toteutumaton voitto lisääntyi B:lle tulevalla voitto-osuudella siinä vaiheessa, kun B myi valmisteet edelleen C:lle.

suutta sekä myyjä- että ostajayhtiölle. Luovutettavan omaisuuden kirjanpitoarvon myyjäyhtiön kirjanpidossa oletetaan olevan alle kyseisen omaisuusesineen käyvän arvon.

Käyttöomaisuuden luovutushinta konsernin sisällä voi myyjäyhtiön kannalta katsoen vastata omaisuusesineen kirjanpitoarvoa tai käypää arvoa, olla niiden välillä tai ylittää käyvän arvon tai olla alle kirjanpitoarvon. Jos luovutushinta vastaa omaisuusesineen kirjanpitoarvoa, ei luovutus merkitse myyjäyhtiölle voittoa eikä tappiota eikä synnytä myöskään konsernille sisäistä voittoa tai tappiota. Koska omaisuusesineen käypä arvo on kuitenkin yli luovutushintana olevan kirjanpitoarvon, merkitsee luovutus omaisuuteen sisältyvän piilovarauksen siirtymistä ja siis vastaavan suuruista tuloksensiirtoa myyjäyhtiöltä ostajayhtiölle. Mikäli ostajayhtiö myöhemmin myy omaisuuden konsernin ulkopuoliselle, realisoituu kyseinen varaus merkiten myyjäyhtiölle ja koko konsernille tällöin vastaavan suuruista voittoa.[17] Mikäli konsernin sisäinen luovutushinta vastaa omaisuusesineen käypää hintaa, merkitsee luovutus omaisuuteen sisältyvän piilovarauksen purkautumista myyjäyhtiölle syntyvän voiton muodossa. Tuloksensiirtoa ei konsernin sisällä tapahdu. Koko konsernin kannalta myyjäyhtiölle syntynyt voitto on konsernin sisäinen toteutumaton voitto, joka saattaa realisoitua, jos ostajayhtiö myöhemmin myy omaisuusesineen edelleen konsernin ulkopuolelle ja saa siitä konsernin sisäistä luovutushintaa vastaavan hinnan. Mikäli konsernin sisällä luovutettu käyttöomaisuusesine on sellainen omaisuuserä, josta voidaan tehdä poistoja, merkitsee käypä hinta kirjanpitoarvon mukaiseen luovutushintaan verrattuna ostajayhtiölle myyjäyhtiön voiton verran suurempia poistomahdollisuuksia. Sisäinen voitto on realisoitunut, kun omaisuusesineen arvoa on ostajayhtiössä poistoin tai muulla tavoin vastaavasti alennettu.

Jos siis konserniyhtiö A myy kirjanpitoarvoltaan 100 000 markan suuruisen kiinteistön konserniyhtiölle B kiinteistön käypään hintaan eli 150 000 markalla, merkitsee luovutus A:lle 50 000 markan suuruista voittoa,[18] joka koko konsernin kannalta katsoen on kuitenkin toteutumatonta

17 Vrt. *Niemann* 40.

18 Kyseinen voitto voi luonteeltaan olla »puhdasta voittoa», mikäli kiinteistö on A:lle itselleen tullut maksamaan mainitut 100 000 markkaa. Voittoon saattaa toisaalta sisältyä palautuneita poistoja, mikäli A on kirjanpidossaan suorittanut poistoja kyseisestä kiinteistöstä, jonka hankintahinta A:lle on siis alunpitäen ollut yli mainitut 100 000 markkaa, esim. 120 000 markkaa. Myyntivoitosta 50 000 mark-

sisäistä voittoa. Tuloksen siirtoa yhtiöltä A yhtiölle B ei tapahdu. Syntynyt voitto saattaa tulevaisuudessa realisoitua joko kokonaan tai osittain, jos B myy kiinteistön edelleen konsernin ulkopuoliselle. Jos B:n tällöin saama hinta ylittää 150 000 markkaa, syntyy em. sisäisen 50 000 markan suuruisen voiton realisoitumisen ohella B:lle ylitystä vastaava lisävoitto. Samalla voidaan noteerata ylitystä vastaava tuloksensiirto yhtiöltä A yhtiölle B, koska mainittu lisävoitto realisoituu konsernissa B yhtiön osalle eikä alkuperäisen luovuttajan eli A:n osalle. Jos luovutus A:lta B:lle olisi tapahtunut 100 000 markan hintaan, olisi se merkinnyt kiinteistöön sisältyneen 50 000 markan suuruisen varauksen siirtymistä ja siis vastaavaa tuloksensiirtoa A:lta B:lle. B olisi voinut ryhtyä poistamaan ko. kiinteistöä myös vain 100 000 markan hankintahinnasta lähtien. Luovutushinnan ollessa 150 000 markkaa ko. piilovaraus siis purkautuu konsernin sisäisenä toteutumattomana voittona A:lle ja merkitsee samalla B:lle sitä, että poistot kiinteistöstä voidaan tehdä pitäen lähtökohtana 150 000 markan hankintahintaa.

Jos konsernin sisäinen luovutushinta on kirjanpitoarvon ja käyvän arvon välillä, merkitsee se luovutettavaan omaisuuteen sisältyvän piilovarauksen osittaista purkautumista myyjäyhtiölle syntyvän myyntivoiton muodossa, joka voitto samalla on konsernin sisäistä toteutumatonta voittoa. Loppuosa varauksesta siirtyy ostajayhtiölle. Samalla tapahtuu tuloksensiirtoa yhtiöiden välillä. Mikäli konsernin sisäisessä luovutuksessa käytetään taasen omaisuusesineen käypää hintaa korkeampaa luovutushintaa, konsernin sisäinen toteutumaton voitto suurenee vastaavasti käsittämään paitsi omaisuusesineeseen sisältyvän varauksen myös käyvän hinnan ja luovutushinnan välisen »ylihinnan». Tällöin siis konsernin sisäinen voitto sisältää myös sellaisen erän, joka ei todennäköisesti toteudu edes siinä tapauksessa, että omaisuusesine myytäisiin edelleen konsernin ulkopuolelle. Konsernin sisällä merkitsee omaisuuden luovutus A:lta B:lle tällöin samalla tuloksensiirtoa B:ltä A:lle, koska A:n ylisuurta voittoa vastaa B:lle ennemmin tai myöhemmin realisoituva vastaavan suuruinen tappio poistojen ja/tai myyntitappion muodossa.

Mikäli konsernin sisäisessä luovutuksessa käytetään kirjanpitoarvoa

---

kaa on tällöin 20 000 markkaa palautuneita poistoja ja 30 000 markkaa varsinaista (satunnaista myynti)voittoa. Jos kiinteistön hankintahinta A:lle on ollut vähintään 150 000 markkaa, muodostuu koko luovutusvoitto palautuneista poistoista.

pienempää luovutushintaa, merkitsee se myyjäyhtiölle syntyvää tappiota, joka koko konsernin kannalta on kuitenkin sisäinen toteutumaton tappio. Samalla tapahtuu tuloksensiirtoa myyjäyhtiöltä A ostajayhtiölle B. A:n tappiota vastaa omaisuusesineeseen sisältyvän ja B:n hyväksi siirtyvän piilovarauksen vastaava suureneminen, joka myöhemmin realisoituu joko poistojen tai edelleenmyynnin yhteydessä.

3.3.4. Muut suoritteet

Vaihto- ja käyttöomaisuuteen kuuluvien hyödykkeiden lisäksi konsernin sisäiset suoritteet voivat olla hyvin moninaisia: erilaisten palvelujen, kuten tuotekehittelyn, mainonnan ja tietokonepalvelun suorituksia, oikeuksien, kuten vuokraoikeuksien, patenttien ja lisenssien sekä know how'n luovutuksia jne. Sikäli kuin näistä suoritteista peritään käypä (markkina)hinta saajayhtiöltä, suoritteet vastaavat riippumattomien yritysten välisiä liiketoimia. Jos suoritteista peritään ylihintaa taikka ne luovutetaan alihintaan, merkitsevät ne käyvästä hinnasta poikkeamisen osalta tuloksensiirtoa yhtiöltä toiselle. Jos esim. tytäryhtiön tarvitsemat tietokonepalvelut suoritetaan emoyhtiön toimesta veloituksetta, merkitsee se sitä, että emoyhtiö ottaa kannettavakseen kustannukset, jotka asiallisesti kuuluisivat tytäryhtiön vastattaviksi. Toimenpide merkitsee tuloksensiirtoa, jolla pienennetään emoyhtiön tulosta ja parannetaan tytäryhtiön tulosta. Vastaavasti ylihinta tietokonepalveluksista merkitsee tytäryhtiön tuloksen pienentämistä ja emoyhtiön tuloksen parantamista. Ns. sisäistä voittoa tai tappiota kyseessä olevat suoritteet eivät kuitenkaan aiheuta.

3.4. Luottoehdot

Edellä on kohdassa II.2.3. selvitetty eräitä konsernin sisäiseen luotonantoon liittyviä erityispiirteitä. Tuloksensiirron kannalta merkittävää on konserniyhtiöiden keskinäisistä luotoista perittävän hyvityksen suuruus verrattuna vastaavanlaisessa luotonannossa riippumattomien yritysten välillä noudatettavaan hyvitykseen. Ylikoron tai ylisuurten provisioiden käyttö merkitsee tuloksensiirtoa, jolla parannetaan luotonantajayhtiön tulosta luotonsaajayhtiön kustannuksella. Vastaavasti alikorko tms. merkitsee luotonsaajayhtiön tuloksen parantamista luotonantaja-

yhtiön tuloksen kustannuksella. Koko konsernin tuloksen kannalta sisäisistä luotoista perittävillä koroilla tms. ei ole merkitystä.

3.5. Konserniavustukset

Suoranaisesta konserniavustuksesta voidaan puhua silloin, kun konserniyhtiö antaa toiselle vastikkeettoman rahallisen avustuksen, jota viimeksi mainitun ei tarvitse maksaa takaisin. Konserniavustus merkitsee tuloksensiirtoa, jolla parannetaan saajayhtiön tulosta antajayhtiön tuloksen kustannuksella. Tässä tarkoitetun konserniavustuksen piiriin eivät kuulu oman tai vieraan pääoman ehdoin tapahtuvat pääomansijoitukset ja -saannit.[19] Jos kuitenkin päätetään, ettei jo olemassolevaa luottoa tarvitse maksaa takaisin, muuttuu tämä konsernin sisäinen luotto vastaavansuuruiseksi konserniavustukseksi luotonantajayhtiöltä luotonsaajayhtiölle.

Konserniavustus-termiä on meillä käytetty lähinnä vero-oikeudellisessa kirjallisuudessa.[20] Termin sisältö ei kuitenkaan ole vakiintunut: yleensä konserniavustuksen piiriin on katsottu kuuluvan myös suoritteiden poikkeavan hinnoittelun ja ali/ylikorkojen muodossa tapahtuvat tuloksensiirrot konserniyhtiöltä toiselle.

3.6. Konsernin voitonjako

Koska konserni kokonaisuutena ei muodosta juridista yksikköä, ei oikeudelliselta kannalta katsoen voida puhua konsernin voitonjaosta samassa merkityksessä kuin yksittäisen osakeyhtiön voitonjaosta. Konsernissa voitonjako tapahtuu yksittäisten konserniyhtiöiden puitteissa. Kukin yhtiö osoittaa tilikausittain oman tuloksensa, jonka suuruuteen konsernin sisäiset suoritteet tai muut toiminnot ovat saattaneet vaikuttaa

---

19 Konserniavustuksesta tulon ja pääomansaannin välisenä rajausprobleemana ks. *Tikka* Vuositulos 19. Vrt. *Sihto* Tilintarkastus 1/1971 23 s., jossa pohditaan avoimen konserniavustuksen luonnetta liiketapahtumana ja tullaan lopputulokseen, että avoin konserniavustus on lähinnä oman pääoman sijoitusta (pääomapanos).

20 Ks. edellä I osan kohta 2.2. ja erityisesti av. 39.

oleellisesti. Mahdollisten voittovarojen käytöstä päätetään lain edellyttämässä järjestyksessä kunkin konserniyhtiön yhtiökokouksessa.

3.6.1. Sisäinen ja lopullinen voitonjako

Seuraavassa otetaan käyttöön käsitteet konsernin sisäinen voitonjako ja konsernin lopullinen voitonjako. Konserniyhtiöiden sisäistä osakeomistusta vastaavasti puhutaan konsernin sisäisestä voitonjaosta. Tytäryhtiön voitonjako merkitsee sisäistä osakeomistusta vastaavalta osaltaan yhtiössä syntyneen voiton pysyttämistä edelleen konsernin piirissä, koska osingot maksetaan toiselle konserniyhtiölle. Mikäli tytäryhtiön koko osakekanta on muiden konserniyhtiöiden omistuksessa, on ao. tytäryhtiön voitonjako kokonaisuudessaan konsernin sisäistä voitonjakoa. Jos tytäryhtiössä on vähemmistöosakkeenomistajia, merkitsee tytäryhtiön voitonjako näiden omistamien osakkeiden osalta voitonjakoa konsernin ulkopuolelle eli on konsernin lopullista voitonjakoa. Lopullista voitonjakoa on myös emoyhtiön koko voitonjako.[21]

3.6.2. Sisäinen voitonjako ja tuloksensiirto

Konsernin sisäinen voitonjako merkitsee sitä, että konserniyhtiö maksaa toiminnallisesta tuloksestaan l. voittovaroistaan osinkoja toiselle, sen osakkeita omistavalle konserniyhtiölle. Viimeksi mainittu konserniyhtiö käyttää saamansa osingot edelleen oman tuloksensa muodostamiseen. Osingot merkitsevät saajayhtiön tuloksen vastaavaa paranemista. Näin ollen voidaan myös sisäisen voitonjaon yhteydessä puhua tuloksensiirrosta konserniyhtiöltä toiselle. Eroa edellä esitettyihin tuloksensiirtotapoihin on kuitenkin siinä, ettei voitonjakona tapahtuva tuloksensiirto merkitse ainakaan välittömästi voittoa jakavan yhtiön tuloksen pienenemistä, koska varojen siirto tapahtuu vasta jo todetun ja vahvistetun voiton jälkeen. Osingot maksaneelle yhtiölle ja sen ulkoisille etutahoille, kuten vähemmistöosakkeenomistajille, luotonantajille ja verottajalle, konsernin sisäi-

21 Jos kuitenkin joku tytäryhtiöistä omistaa emoyhtiön osakkeita, on emoyhtiön voitonjako niiden osalta edelleen konsernin sisäistä voitonjakoa ja vain muilta osin lopullista voitonjakoa.

nen voitonjako on tuloksensiirtoa siinä mielessä, että kysymys on ao. yhtiön varojen lopullisesta jakamisesta.

Tuloksensiirtotavoista sisäinen voitonjako on rajoitetuin siinä mielessä, että se voi tapahtua vain suunnassa yhtiö — sen osakkeenomistajana oleva yhtiö. Tuloksensiirto voitonjaon muodossa merkitsee myös toisaalta sitä, että ao. tytäryhtiön vähemmistöosakkeenomistajille joudutaan jakamaan heidän osuuttaan vastaava määrä varoja, jotka siis lopullisesti joutuvat konsernin ulkopuolelle.

3.7. Avoin ja peitelty tuloksensiirto

Tuloksensiirtoa sanotaan tässä esityksessä avoimeksi silloin, kun se avoimesti ilmaistaan konsernin ulkopuolisille etutahoille, kuten emoyhtiön osakkeenomistajille, tytäryhtiöiden vähemmistöosakkeenomistajille sekä luotonantajille. Tuloksensiirron ilmaiseminen tapahtuu sopivimmin ao. yhtiöiden tilinpäätösinformaatiossa.

Jollei julkista informaatiota tuloksensiirron osalta anneta, katsotaan tuloksensiirto peitellyksi. Peitelty tuloksensiirto on siten vain konsernin itsensä, lähinnä konsernijohdon ja ao. tytäryhtiöiden johdon tiedossa.

3.8. Tuloksensiirron merkityksestä ja motiiveista

Tuloksensiirron merkitystä voidaan havainnollistaa seuraavalla yksinkertaisella esimerkillä: Konserni muodostuu emoyhtiöstä E ja tytäryhtiöistä T_1, T_2 ja T_3, joiden osakkeista E omistaa välittömästi (mainitussa järjestyksessä) 100 %, 80 % ja 60 %. Tilikautena t_1 T_1:n tulos osoittaa voittoa 10 000, T_2:n tulos on $\pm$ 0, T_3:n tulos osoittaa tappiota 100 000, jonka kattamiseen yhtiön vapaa oma pääoma ei riitä. E:n tulos on myös $\pm$ 0. T_1 jakaa voittonsa osinkoina, jotka siis tulevat kokonaisuudessaan E:lle (sisäinen voitonjako). E:n tulos tilikaudelta t_2 paranee mainitulla määrällä 1. 10 000:lla, jonka E käyttää voitonjakoon osakkeenomistajilleen (lopullinen voitonjako). Näin konsernista on jaettu ulos varoja 10 000, vaikka tulos kokonaisuudessaan osoittaa tappiota 90 000.

Ristiriita toiminnan tuloksellisuuden ja voitonjaon välillä syvenee, kun otetaan huomioon, että T_2:n $\pm$ 0 tuloksen ja T_3:n tappion 100 000 syy-

nä on ollut se, että yhtiöt ovat tilikauden t_1 aikana myyneet yhteensä 200 000:n alihintaan (tuloksensiirto) tuotteitaan yhtiöille E ja T_1. Jos sisäiset suoritteet olisivat tapahtuneet käypään hintaan, olisi T_2 osoittanut voittoa 50 000 ja T_3 50 000 ja vastaavasti T_1 ja E tappiota yhteensä 190 000, josta T_2:n ja T_3:n sisäisen voitonjaon kautta olisi tullut katetuksi 70 000. T_2:n voitonjako vähemmistöosakkeenomistajille olisi ollut 10 000 ja T_3:n vastaavasti 20 000. Voitonjako konsernin ulkopuolelle (lopullinen voitonjako) olisi ollut yhteensä 30 000, vaikka konsernin tulos kokonaisuutena olisi edelleenkin ollut tappiota 90 000.[22]

Tuloksensiirto mahdollistaa konsernissa sen, että jossain yhtiössä syntyvä tulos voidaan näyttää jonkun toisen yhtiön tuloksena aina sen mukaan, mikä kulloinkin harkitaan tarkoituksenmukaiseksi. Tuloksensiirron motiivit saattavat olla mitä moninaisimmat; yleensä ne ovat taloudellisia mutta taustalla saattaa olla myös ei-rationaalisempia inhimillisiä tekijöitä. Tuloksensiirtoa voidaan käyttää jonkin konserniyhtiön nimenomaiseen tukemiseen. Yhtiön toiminnallista tulosta parannetaan ja vältetään mahdollisen tappion näyttäminen. Yhtiön hetkellinen tai jatkuva tukeminen saattaa olla tarpeen muun muassa kilpailupolitiikan (esim. markkinoiden valtaaminen) tai osingonjakopolitiikan (erityisesti pörssiyhtiöt) kannalta taikka yhtiön lisärahoituksen turvaamiseksi osakeantien ja/tai luotonsaannin kautta.

Vastaavasti tuloksensiirron motiivina saattaa olla se, että jossain konserniyhtiössä ei haluta näyttää niin suurta voittoa, kuin mihin yhtiön toiminnallinen tulos ilman konsernin sisäisiä järjestelyjä johtaisi. Konsernissa syntyvä tulos voidaan haluttaessa tuloksensiirrolla tasata eri konserniyhtiöiden kesken.

Tuloksensiirron perimmäisenä motiivina on ehkä useimmiten pyrkimys konserniyhtiöiden verojen minimoimiseen[23] ja siihen liittyen osinkoina maksettavan voiton ns. ketjuverotuksen välttämiseen. Mielekästä ei ole maksaa veroa ensin tytäryhtiön tuottamasta ja tilinpäätöksessään näyttämästä voitosta ja sitten uudelleen emoyhtiössä samasta voitosta siltä osin kuin tytäryhtiön voitto siirretään sille osinkoina. Suomalaisen konserniyhtiön toiselle maksamat osingot eivät nykyisin ole viimeksi mainitun veronalaista tuloa (EVL 6.1 §:n 5 k. ja 6.3 §), ts. kaksinkertaista verotusta

---

22 Lisäesimerkkejä mm. *Gower* 195.

23 *Koppensteiner* 89.

ei tältä osin ole.[24] Ketjuverotusongelma esiintyy siten pääasiassa tapauksissa, joissa suomalaisella emoyhtiöllä on ulkomainen tytäryhtiö sellaisessa maassa, jonka kanssa Suomella ei ole verosopimusta tulon (ja omaisuuden) kaksinkertaisen verotuksen ehkäisemisestä.[25] Ulkomaisten tytäryhtiöiden tuottaman voiton »kotiintuonti» ja sen edullisimman muodon kulloinenkin löytäminen on konsernijohdon kannalta ilmeisen keskeinen ja samalla vaikea kysymys, jolla on yhtymäkohtia verotussäännösten lisäksi muun muassa valuutta- ja tullimääräyksiin.[26]

Äärimmäistapauksessa tuloksensiirron motiivina saattaa olla jonkin konserniyhtiön varallisuuden siirtäminen mahdollisimman suuressa määrin toisille konserniyhtiöille, jonka jälkeen yhtiön toiminta asiallisesti lopetetaan. Yhtiö saatetaan näin päästää, jopa suoranaisesti »ajaa» konkurssiin. Tuloksensiirrolla »kuiviin imettävässä» yhtiössä saattaa olla vähemmistöosakkeenomistajia. Jotta varallisuuden jaosta näille vältyttäisiin, on tuloksensiirron luonnollisesti tapahduttava peitellysti, ts. muuna kuin voitonjakona. Peitelty tuloksensiirto mahdollistaa jonkin yhtiön varallisuuden siirtämisen muulle konsernille myös siinä määrin, että yhtiön velkojat yhtiön konkurssissa joutuvat kärsimään tappioita saatavistaan, joille ei aikoinaan ole vaadittu tai saatu turvaavia vakuuksia.

3.9. Tuloksensiirtotavoista konsernikäytännössä

Siitä miten konsernin tuloksensiirto yhtiöltä toiselle tapahtuu käytännössä, on olemassa joitakin tutkimus- ja tilastotietoja. Ne koskevat tuloksensiirtoa ulkomaisen tytäryrityksen ja kotimaisen emoyrityksen välillä ja erityisesti tytäryrityksen positiivisen tuloksen ja tulostekijöiden siirtoa emoyritykselle. Tutkimusten ja tilastotietojen terminologia on kuitenkin vaihteleva eikä sellaisenaan vastaa edellä tässä tutkimuksessa omaksuttua terminologiaa.

Oregonin yliopiston toimesta suoritetun tutkimuksen mukaan, joka

---

[24] Muiden kuin konserniin kuuluvien holdingyhtiöiden osalta ketjuverotussäännökset on osittain palautettu EVL 6 §:ään. Ks. edellä I osan kohta 2.1.

[25] Osakeyhtiöiden ketjuverotuksesta *Andersson* DL 1970 264 ss.; *Ikkala—Andersson—Nuorvala* 68 ss.

[26] Kysymyksestä lähemmin esim. *SOU 1975: 50* 211 ss.

käsitti 56 amerikkalaista ulkomailla sijaitsevaa tytäryritystä, eri voitonsiirtotapojen suhteelliset osuudet vuosina 1950—57 olivat seuraavat: osingot 52 %, rojaltit 16 %, maksut ja kulut 13 %, muut tavat 12 % ja korot 7 %.[27] Tutkimuksessa selvitettiin myös 48 amerikkalaisen ulkomailla sijaitsevan valmistusyksikön voitonsiirtotapoja omistuskategorioittain. Tutkimuksen mukaan osingot olivat 22 yrityksessä, rojaltit 6 yrityksessä, korot 3 yrityksessä, palvelusten, tavaroiden, puolivalmisteiden, osien ja raaka-aineiden hinnoittelu 6 yrityksessä sekä johdollisista ja teknisistä palveluista perittävät maksut 3 yrityksessä eniten käytetty tapa siirtää voittoa tytäryrityksiltä emoyritykselle. Toisaalta osinkoja ei käytetty ollenkaan 11 yrityksessä voitonsiirtokeinona. Rojaltimaksuja käytettiin kaikkiaan 19 yrityksessä, joista 14 kuului luokkaan »enemmistökontrolloidut ja täysin omistetut». Tutkimus osoitti myös, että korot muodostivat melko mitättömän osan voitonsiirtotapana. Korkoja voitonsiirtokeinona tytäryritykseltä emoyritykselle ei nimittäin käyttänyt lainkaan 39 yritystä (48:sta). Toisaalta tutkimuksen katsottiin tältä osin osoittavan, että ulkomaisille tytäryrityksille myönnetyt lainat ovat korottomia.[28] Voitonsiirtoa johdollisista ja teknisistä palveluista suoritettavien maksujen muodossa ilmeni kaikkiaan 23 yrityksessä, joista 18 kuului luokkaan »täysin omistetut» ja joista kolmessa maksut siis muodostivat myös eniten käytetyn voitonsiirtotavan.

Suomen osalta on olemassa Suomen Pankin tilastotietoja ulkomaisten yritysten suorista sijoituksista Suomeen ja vastaavasti suomalaisten yritysten suorista sijoituksista ulkomaille. Niiden mukaan Suomessa toimi-

---

27 *Mikesell, Raymond F., U.S. Private and Government Investment Abroad, Eugene, Oregon 1962*, s. 108. Lähde: *Luostarinen* 258 ss. Luostarinen esittää myös amerikkalaisia tilastotietoja vuodelta 1965. Voitonsiirtotapojen suhteelliset osuudet olivat: osingot ja korot 66 % (1.095 mrd.doll.), rojaltit, lisenssimaksut ja vuokrat 15 % (0.253 mrd.doll.) sekä johtamismaksut ja palveluveloitukset 19 % (0.315 mrd.doll.) *Idem* 259.

28 *Mikesell* ibid 106. Tuloksensiirtoa esillä olevan tutkimuksen tarkoittamassa mielessä on siis tapahtunut näissä tapauksissa emoyrityksiltä tytäryrityksille.

Luostarisen, 260, mukaan se, että kolmesta korkoja pääasiallisena voitonsiirtotapana käyttäneestä yrityksestä kaksi oli iältään viisi vuotta tai sitä nuorempia, tukee toteamusta, että alkuvaiheessa tytäryritysten oma pääoma pyritään pitämään minimimäärässä ja rahoittamaan niiden toiminta emoyrityksen luotoilla sekä siirtämään se osa voittoa, jota ei rahastoida, korkoina emoyritykseen.

vat ulkomaisessa omistuksessa olevat yritykset siirsivät pääyhtiöilleen osinkoja vuonna 1974 69,7 milj. markkaa ja maksoivat saamistaan tytäryhtiölainoista korkoja 8,4 milj. markkaa. Vastaavat määrät olivat vuonna 1973 71,6 milj. markkaa ja 5,6 milj. markkaa.[29] Suomalaiset tytäryhtiöt ulkomailla siirsivät Suomen Pankin saamien tietojen mukaan vuonna 1974 osinkotuloja Suomeen 2,5 milj. markkaa; edellisenä vuonna vastaava luku oli 1,1 milj. markkaa. Tytäryhtiölainojen kuoletukset olivat kumpanakin vuonna alle 50 000 markkaa.[30] Erillisen, vuonna 1973 suoritetun tiedustelun mukaan ulkomaisessa omistuksessa (yli 20 %:sti) olevat kotimaiset tytäryhtiöt suorittivat rojaltimaksuja ulkomaille vuonna 1972 noin 28 milj. markkaa.[31]

Siitä kuinka paljon tuloksensiirtokeinona käytetään konsernin sisäisten suoritteiden yli/alihinnoittelua, ei ole selvityksiä. Mm. YK:n monikansallisia konserneja koskevassa tutkimuksessa kuitenkin todetaan varsin huomattavia yli/alihintoja esiintyneen maailmanmarkkinoilla monikansallisten yritysten yhteydessä.[32] Lähempiä tietoja yli/alihinnoittelun käytön laajuudesta ei kuitenkaan ole.[33]

---

[29] Oman pääoman sijoitukset Suomeen olivat maksusuoritusten mukaan vuonna 1974 84,0 milj. markkaa ja repatrioinnit 20,1 milj. markkaa. Tytäryhtiölainoja nostettiin 56,2 milj. markkaa ja kuoletettiin 7,4 milj. markkaa. Vastaavat luvut vuonna 1973 olivat 64,5, 71,6, 72,9 ja 12,9 milj. markkaa.

[30] Omana pääomana sijoitettiin vuonna 1974 Suomesta ulkomaille 69,9 milj. markkaa ja pääomaa kotiutettiin 8.8 milj. markkaa. Lainoja nostettiin 61,2 milj. markkaa ja kuoletettiin 10,6 milj. markkaa. Vastaavat luvut vuodelta 1973 olivat 99,6, 69,7 ja 29,1 milj. markkaa.

[31] Määrä on 32 % kaikista ulkomaille maksetuista rojalteista. *Suomen Pankki* Sijoitustiedustelu s. 5. Vrt. myös edellä kohta I.3.5. ja *Aintila* 21, jossa ulkomaisten yritysten ulkomaille maksamien rojaltien määräksi mainitaan 25 milj. markkaa (1972).

[32] *UNP* Multinational 34 s. Yli/alihinnoittelusta ja sen motiiveista monikansallisissa yrityksissä esim. *Phatak* 227 ss. ja 325 s.; *SOU 1975: 50* 211 ss.

[33] »There is some evidence to suggest that overpricing has been reduced both by governmental pressure and by problems of internal control.» *UNP* Multinational 35. Vrt. myös *SOU 1975: 50* 25, 217 ss.

3.10. Osakeyhtiölaki ja tuloksensiirto konsernissa

3.10.1. Osakeyhtiölain varojenjakosäännöstö

3.10.1.1. Varojenjakokielto ja poikkeukset siitä

Osakeyhtiöoikeuden pääsääntöihin kuuluu, ettei yhtiön varoja saa jakaa osakkeenomistajille.[34] Yhtiön varojen jakamisella tarkoitetaan yhtiön taholta osakkeenomistajalle tai osakkeenomistajille tapahtuvia suorituksia, jotka perustuvat osakkuussuhteeseen eli ao. henkilöiden osakkeenomistaja-asemaan ja joita ei ole vastaamassa minkäänlainen tai ainakaan yhtä suuri vastasuoritus osakkeenomistajalta yhtiölle.[35] Ollakseen varojen jakamista täytyy yhtiön suorituksen merkitä yhtiön varojen vähenemistä. Varojen väheneminen voi tapahtua suoranaisen rahasuorituksen, rahassa arvioitavissa olevan omaisuuden luovuttamisen, palveluksen suorittamisen tms. yhtiön myöntämän edun muodossa. Jos osakkeenomistaja suorittaa yhtiölle vastiketta, mutta vastike ei vastaa arvoltaan yhtiön suoritusta, varojen jakoa on suoritusten erotus.

Varojenjakokiellosta on poikkeuksia: 1) lainmukainen voitonjako, 2) varojenjako osakepääoman tai lakimääräisen vararahaston alentamisen yhteydessä ja 3) varojenjako yhtiön purkamisen yhteydessä.[36] Seuraavassa

---

[34] Kielto ei koske tilanteita, joissa osakkeenomistaja tertiukseen verrattavissa olevana henkilönä sopimuksen tms. perusteella saa yhtiöltä maksuja, palveluksia tai hyödykkeitä vastineeksi yhtiölle tekemistään palveluksista, yhtiölle toimittamistaan hyödykkeistä tai yhtiölle suorittamistaan maksuista. Suoritukset yhtiöltä osakkeenomistajalle ja osakkeenomistajalta yhtiölle eivät tällöin perustu yhtiöoikeudelliseen osakkuussuhteeseen vaan liiketoimiin, joissa kummankin osapuolen suoritusta vastaa toisen vastasuoritus.

Yhtiön varoja ei saa jakaa vastikkeetta myöskään muille kuin osakkeenomistajille. Tarkastelu rajoittuu tässä kuitenkin vain varojen jakamiseen osakkeenomistajille. Varojen jaosta tertiukselle ks. esim. *Rodhe* Aktiebolagsrätt 82.

[35] *Voss* 26 ss., jossa katsotaan myös, ettei yhtiön suorituksen tarvitse kohdistua välittömästi osakkeenomistajaan vaan voi tapahtua tätä lähellä olevalle henkilölle esim. läheiselle sukulaiselle. Vrt. *Danielsson* 226; myös *Rodhe* Aktiebolagsrätt 82.

[36] OYLE 12:1.1 §. OYL ei sisällä määräyksiä lakimääräisestä vararahastosta.

Varojen jaosta on ilmeisesti kysymys myös tapauksissa, joissa yhtiö joko omasta tai osakkeenomistajan aloitteesta taikka tuomioistuimen määräyksestä lunastaa osakkeenomistajalta osakkeita. Ks. OYL 21.3, 27.3 ja 30.5 § sekä *Kivi—Koskinen* LM 1948 405 s.; vrt. OYLE 6:4, 13:3.2 ja 14:3 §; myös VerL 57.2 §.

sivuutetaan kaksi viimeksi mainittua tapausta, koska ne eivät ole erityisesti konsernille tyypillisiä tilanteita.[37] Lainmukaisen voitonjaon luonnehtimiseksi selvitellään seuraavassa ensin voiton käsitettä ja sen jälkeen voitonjakoa.

3.10.1.2. Voitto ja voitonjako

Voitto-käsitteellä ei ole yksiselitteistä — sen paremmin talousteoreettista kuin oikeudellistakaan — sisällystä.[38] Tuloslaskennan terminologiassa [39] voitoksi sanotaan tuottojen ja kulujen erotuksena vuosituloslaskennassa syntyvää positiivista tulosta.[40] Jos erotus on negatiivinen, sanotaan sitä tappioksi.

Osakeyhtiölaki ei määrittele, mitä on pidettävä voittona. Sama koskee kirjanpitolakia. Yhtiöoikeuden kannalta voidaan puhua useammastakin voiton käsitteestä: kokonaisvoitosta, vahvistetusta voitosta ja tilikauden voitosta.[41] Tutkimuksen kannalta mielenkiintoisin on tilikauden voitto.

Osakeyhtiön tilikauden voitto määräytyy kirjanpitolain sekä osakeyhtiölain sisältämien tilinpäätössäännösten mukaan.[42] Tuloslaskelmasta ja taseesta ilmenevä voitto ei saa olla kirjanpidon periaatteiden vastaisesti muodostettu. Kirjanpitosäännösten mukaisesti muodostettu tilikauden voitto ei kuitenkaan ole samastettavissa kyseisen kauden liiketaloudelliseen tulokseen eikä yleensä ole määrältään sen suuruinen.[43] Tilikauden voitto onkin kvantitatiivisena suureena katsottu talousteoreettiseksi tar-

---

37 Kaksi viimeksi mainittua tapausta ovat voitonjakoa huomattavasti harvinaisempia tilanteita käytännössä. Niissä on yleensä kysymys yhtiön ns. sidottuun pääomaan kuuluvien varojen jakamisesta l. pääoman palautuksesta, kun taas voitonjako kohdistuu yhtiön toiminnassa syntyneeseen tulokseen, voittoon.

38 *Drockila* Varat 82; *Honko* 39 ss.

39 *Honko, Jaakko, Tuloslaskennan terminologiaa, LA 1959 179 ss.*

40 Tuotoilla ja kuluilla tarkoitetaan tällöin kyseiselle laskentakaudelle jaksotettuja tuloja ja menoja, jolloin siis ensin mainitut vaikuttavat positiivisesti ja jälkimmäiset negatiivisesti tuloslaskentaan. Tulot ja menot puolestaan liittyvät välittömästi suoritteiden myyntiin ja tuotantotekijöiden hankintaan. Yrityksen hankkiessa tuotannontekijöitä syntyy meno ja vastaavasti myydessä suoritteitaan syntyy tulo.

41 *Drockila* Varat 77 ja 96.

42 Käytännössä tilinpäätöksiä laadittaessa on lisäksi verolainsäädännöllä varsin keskeinen asema. Tästä *Heikkonen* Verotus 1971 2.

43 *Drockila* Varat 79; *Voss* 23.

koituksenmukaisuuskäsitteeksi, joka määritellään erilaisia tekijöitä, kuten pääoman säilyttämistä, verotusta tai osingonjakoa silmällä pitäen.[44]

Menojen ja tulojen jaksotusta koskevat (kirjanpitolain) normit mahdollistavat sen, että tilikauden voiton laskeminen on huomattavalta osalta yhtiön johdon harkinnassa.[45] Nimenomaan vaihto-omaisuuden arvostamisella,[46] mutta myös muutoin, esim. käyttöomaisuuden poistoja [47] säätelemällä, yhtiön johto kykenee varsin väljissä puitteissa määrittelemään yhtiön tilikauden voiton. Yhtiön johdon motiivit voiton suuruutta määriteltäessä saattavat olla moninaiset: pyrkimys pysyttää osinko tasaisena vuodesta toiseen,[48] pyrkimys eri vuosien tulosten tasoittamiseen suhdannevaihteluja silmällä pitäen, pyrkimys mahdollisimman edulliseen verotukseen [49] jne. Johdon tavoitteet saattavat toisinaan vaatia tilikauden voiton supistamista ja toisinaan sen lisäämistä.[50] Varauksia lisäämällä

---

44 *Drockila* Varat 80. Vrt. *Voss* 24, jossa mm. todetaan, että voitto »ist kein materieller Begriff, sondern lediglich ein Posten in der Bilanz, der besagt welcher Teil des erwirtschafteten Gewinns vom Vorstand den Gesellschaftern zur Verteilung frei gegeben worden ist.»

45 Vrt. *Kilpi* LA 1971 68; *Voss* 24. Tuloksen säätelymahdollisuuksista tilinpäätöksessä ja verotuksessa erityisesti *Heikkonen* Verotus 1971 3 ss.

46 Vaihto-omaisuuden arvostamisella on katsottu olevan pääasiallisesti juuri tuloslaskennallinen merkitys; *Saario, Martti, Kirjanpidon meno-tulo-teoria, Helsinki 1959 112 ss. ja 126; Grandell, Axel, Företagets vinst, Åbo 1952, 71 ss.; Drockila* Varat 100. Arvostuksen tulee kuitenkin tapahtua kirjanpitolain ja osakeyhtiölain arvostusta koskevien normien sallimin sekä määräämin tavoin.

47 Vuoden 1945 kirjanpitolain voimassa ollessa esiintyi epätietoisuutta siitä, olivatko lain edellyttämästä poistosuunnitelmasta poikkeavat, tuloksen säätelyyn tähtäävät poistot sallittuja. EVL:n ja vuoden 1973 kirjanpitolain voimaantulon jälkeen on tuloksen mukainen poistaminen kuitenkin todettu sekä lainsäädännön että hyvän kirjanpitotavan mukaiseksi. Esim. *Järvinen—Nuorvala—Riistama—Tikkanen* 138 s., 165 s.; myös *OYL-ehdotus* 197 s.

48 *Kilpi* kuitenkin toteaa, että käytännössä osakkaiden oikeudet osingon saamiseen näkyvät melkein unohtuneen tilivuoden voittoa laskettaessa. »Vallitseva käytäntö näyttää pitävän silmällä melkein yksinomaisesti yhtiön omaa etua ja noudattavan voiton laskussa huomattavasti suurempaa varovaisuutta kuin mihin kirjanpitolain jo itsessään varovaiseen voiton laskemiseen rakentuvat säännökset edellyttäisivät.» *Kilpi* LA 1971 68 s.

49 *Drockila* Varat 80 ja 300; *Heikkonen* Verotus 1971 2 s.; *Kilpi* LA 1971 69.

50 *Kilpi*, LA 1971 69, kuitenkin katsoo, ettei kirjanpidon oikeudellisen luonteen mukaista ole, »että tilinpäätöstä tehtäessä ensin valitaan sopiva voitto ja tilinpäätös sitten muodostetaan tätä osoittavaksi. Tosin näin käytännössä yleisesti menetellään, mutta tämä ei ole osakeyhtiölakimme mukaista.»

voidaan tilikauden voittoa pienentää »todelliseen» tulokseen verrattuna. Vastaavasti varauksia purkamalla voidaan voittoa suurentaa jopa niin, että todellisuudessa tappiollinen tilikausi saadaan näyttämään voittoa.

Voitonjako tarkoittaa yhtiön voitoksi luettavien varojen kokonaan tai osittain tapahtuvaa jakamista osakkeenomistajille. Voitonjako siis edellyttää, että yhtiöllä on voitoksi luettavia varoja, ja sisältää sen, että näitä varoja luovutetaan osakkeenomistajille ilman osakkeenomistajien taholta tapahtuvia vastasuorituksia. Voitonjako on osakeyhtiölaissa sidottu ankaraan menettelytapasäännöstöön. Perussääntö ilmenee OYL 26.1 §:n 1) kohdasta ja 21.1 §:stä. Voitonjaon tulee perustua vahvistettuun tilinpäätökseen.[51] Ainoastaan siitä ilmenevää jakokelpoista voittoa saadaan jakaa osakkeenomistajille. Jaettavissa oleva enimmäismäärä ilmenee taseen osoittamasta yhtiön vapaasta omasta pääomasta, josta on ensin vähennetty mahdolliset tappiot ja yhtiöjärjestyksessä ehkä määrätyt siirrot rahastoihin.

Voitonjaon menettelytapasäännöksiin kuuluvat vielä OYL 22.2 §:n määräykset, joista ilmenee osakkeenomistajan oikeus saada osinkoa vahvistetun tilinpäätöksen perusteella.

3.10.1.3. Laiton ja peitelty voitonjako

Voitonjako edellä esitetyissä puitteissa on lainmukaista. Muunlainen voiton jakaminen on yhtiön varojen laitonta jakoa, jonka seuraamukset on säädetty OYL 33 §:ssä. Voitonjako voi olla laitonta siitä syystä, että voitonjaon menettelytapasäännöksiä on rikottu tai siitä syystä, että voittoa osoittavan tase-erän laskemisessa on rikottu kirjanpitonormeja.

Yhtiön varojen vastikkeeton luovuttaminen osakkeenomistajille voi tapahtua myös muulla tavoin kuin (varsinaisena) voitonjakona. Niinpä yhtiö voi antaa osakkeenomistajalle lahjan, joka suuruudeltaan ylittää tavanomaiset merkkipäivälahjat[52] tms. Samoin voi yhtiö maksaa osak-

---

51 *Drockila* Varat 9; *Kom 1969: A 20* 162, jossa todetaan lisäksi, että »vaikka yhtiöllä tosiasiallisesti olisi niin suuri omaisuus, että taseen laatiminen voittoa osoittavaksi olisi mahdollista, ei voitonjako kuitenkaan ole sallittua, jollei omaisuustase osoita voittoa tai jollei omaisuustasetta ole vahvistettu. Omaisuustaseella tarkoitetaan tässä viimeksi kuluneen tilivuoden omaisuustasetta.»

52 Lahjat osakkeenomistajille ovat periaatteessa kiellettyjä. *Kom 1969: A 20* 167. Vrt. edempänä kohta 3.11.1.3.

keenomistajalle palkkaa tai palkkiota, jota ei ole vastaamassa osakkeenomistajan taholta suoritettu työ tai palvelu. Edelleen yhtiö voi luovuttaa osakkeenomistajalle tuotteitaan ja palvelujaan alihintaan tai vastikkeetta taikka ostaa osakkeenomistajalta suoritteita ylihintaan. Yli- tai alikorot yhtiön ja osakkeenomistajan keskinäisissä luotoissa saattavat myös merkitä vastikkeetonta etua osakkeenomistajalle ja vastaavaa menetystä yhtiölle ylisuurten korkokulujen tai saamatta jääneiden korkotuottojen muodossa. Yhtiön myöntämä luotto, jota osakkeenomistaja ei maksa takaisin, merkitsee vastikkeetonta etua osakkeenomistajalle ja varallisuuden vähenemistä yhtiölle.[53] Mainitunkaltaisia vastikkeettomia, ohi lainmukaisen voitonjaon tapahtuvia suorituksia yhtiöltä osakkeenomistajille kutsutaan *peitellyksi voitonjaoksi.*[54] Peiteltyä voitonjakoa ovat siis yleisesti ottaen kaikki toimenpiteet, jotka eivät tapahdu voitonjaon muodossa, mutta jotka kuitenkin tosiasiallisesti merkitsevät samaa.[55] Peitelty jako ei välttämättä edellytä, että yhtiölle ilman sitä olisi ao. tilikaudelta muodostunut positiivinen tulos, jota olisi voitu käyttää osingonjakoon.

Peitelty voitonjako tapahtunee käytännössä useimmiten verotuksellisten etujen saavuttamiseksi.[56] Yhtiöoikeudellisesti peitelty voitonjako on tuomittavaa mm. siitä syystä, että sillä useimmiten loukataan osakkeenomistajien yhdenvertaisuusperiaatetta,[57] ts. peitelty voitonjako ei tapahdu osakkeenomistajien osuuksien suuruuden perusteella niin kuin lainmukainen jako. Peitelty voitonjako loukkaa myös yhtiön velkojien

---

53 Lainoista peiteltynä voitonjakona erityisesti *Rodhe* Förtäckt vinstutdelning 11 ja 14 ss.

54 Peitellyn voitonjaon eri muodoista *Rodhe* Aktiebolagsrätt 81; *Sama* Förtäckt vinstutdelning 11, 14; *Voipio* Juhlajulkaisu Kaira—Castrén 272 ss.

Käytetään myös termejä *peitelty osingonjako* ja *peitelty voitonsiirto.* Sikäli kuin osakkeenomistajille tapahtuvilla vastikkeettomilla suorituksilla loukataan osakepääoman koskemattomuutta tai yleensä yhtiön sidottuja varoja, voidaan puhua *peitellystä varojenjaosta.* Yleiskäsitteenä peitelty varojenjako sisältää myös peitellyn voitonjaon. Peitelty voitonjako ei sinänsä ole lain tuntema, vaan kirjallisuudessa ja oikeuskäytännössä — erityisesti vero-oikeudellisessa — syntynyt käsite.

55 *Danielsson* SvJT 1954 575.

56 *Danielsson* SvJT 1954 577; *Voss* 13. Huom. VerL 57.1 §. On kuitenkin ilmeistä, etteivät vero-oikeudellinen ja yhtiöoikeudellinen peitelty voitonjako ole täysin toisiinsa rinnastettavia; tästä *Kilpi* LM 1973 630.

57 *Rodhe* Aktiebolagsrätt 12; *Voss* 119. Peitellyn voitonjaon liiketaloudellisista ja oikeudellisista vaaroista eri etutahojen kannalta lähemmin *Voss* 37 ss.

asemaa. Velkojat, joiden edun turvaamiseksi yleinen varojenjakokielto ensisijaisesti on säädetty, eivät saa tilinpäätösinformaation kautta asianmukaista tietoa siitä, että yhtiön varoja on jaettu osakkeenomistajille. Peitelty jako voi johtaa yhtiön osakepääoman tai muiden sidottujen varojen jakamiseen osakkeenomistajille ja väärien varallisuusarvojen esittämiseen tilinpäätöksessä.[58] Peitelty jako on siten yhtiöoikeudellisesti tuomittavaa siitä riippumatta, riittävätkö yhtiön jäljelle jäävät varat velkojien tyydyttämiseen vai eivät. Peitellyn voitonjaon yhtiöoikeudellisena sanktiona on OYL 33 §:n mukainen takaisinmaksu- ja vahingonkorvausvelvollisuus yhtiölle. Tämä sanktio konkretisoituu velkojien kannalta vain yhtiön konkurssitilanteessa.[59] Velkojilla ei siten käytännössä ole mahdollisuuksia joskaan ei erityisempää tarvettakaan puuttua peiteltyyn voitonjakoon, joka tapahtuu yhtiön voitonjakokelpoisten varojen, so. vapaan oman pääoman puitteissa.[60]

3.10.2. Tuloksensiirto konsernissa ja peitelty voitonjako

Sikäli kuin tuloksensiirto konsernissa tapahtuu lainmukaisen (sisäisen) voitonjaon muodossa, tuloksensiirto ei yhtiöoikeudellisesti ole mitenkään problemaattinen. Muut tuloksensiirtotavat voivat sitä vastoin olla yhtiöoikeudellisesti peiteltyä voitonjakoa tai yleensä peiteltyä varojenjakoa sen yhtiön kannalta katsoen, jonka tuloksenmuodostukseen ja varallisuuteen ne kulloinkin vaikuttavat negatiivisesti.[61]

---

58 Peitelty jako voi johtaa myös yhtiön kannalta välttämättömien varausten ja rahastointien laiminlyömiseen; esimerkein *Voss* 88.

59 Vrt. *Rodhe* Aktiebolagsrätt 80.

60 Ruotsin oikeuskäytännössä onkin omaksuttu kanta, jonka mukaan peitellyn voitonjaon ei välttämättä tarvitse aina olla laitonta. Jos peitelty voitonjako ei ylitä määrää, joka viimeksi vahvistetun taseen mukaan on käytettävissä voitonjakoon, ei peitellyn jaon katsota olevan vastoin varojenjakokieltoa. Lähemmin *Danielsson* SvJT 1954 571 ss.; *Rodhe* Aktiebolagsrätt 81 s.; *Sama* Förtäckt vinstutdelning 11 ss. ja niissä mainitut oikeustapaukset. Vrt. *Voss*, 104, jossa puolestaan katsotaan olevan käsittämätöntä, ettei peiteltyä voitonjakoa pidetä rangaistavana menettelynä, vaan se saa osakseen de facto hyväksymisen. Peiteltyä voitonjakoa yhtiöoikeuden kannalta on käsitellyt laajasti *Mestmäcker* 232 ss.

61 Tässä yhteydessä sivuutetaan se teoreettisesti ehkä eriarvoinen tilanne, jossa positiivisen tuloksensiirron kohteena oleva konserniyhtiö ei ole negatiivisen tuloksensiirron kohteena olevan osakkeenomistajana.

Selvää sääntöä siitä, milloin sisäisten suoritteiden yli/alihinnoittelu, poikkeavat luottoehdot taikka suoranaiset konserniavustukset muodostuvat merkitykseltään peitellyksi voitonjaoksi yhtiöoikeudellisessa mielessä, ei voida esittää. Yksittäiset tuloksensiirtotoimet saattavat nimittäin laajemmin tarkasteltuna olla varsin motivoituja myös sen yhtiön kannalta, joka joutuu niistä »kärsimään» esim. luovuttaessaan tuotteitaan alihintaan toiselle konserniyhtiölle. Yhtiö saattaa itse saada alihintaisia tuotteita tai palveluja muilta konserniyhtiöiltä taikka se saattaa puolestaan muista suoritteistaan saada ylihintoja muilta konserniyhtiöiltä. Samoin saatetaan poikkeaviin, yhtiölle sinänsä epäedullisiin luottoehtoihin mennä myös yhtiön omassa intressissä; luotolla esim. mahdollistetaan luotonsaajayhtiön taholta tapahtuvat huomattavat hankinnat luotonantajayhtiöltä, joita ilman viimeksi mainittu saattaisi kärsiä huomattavia tappioita.

Peitellystä voitonjaosta voitaneen konsernin sisäisen tuloksensiirron yhteydessä puhua vasta silloin, kun jonkin konserniyhtiön tuloksensiirron johdosta kärsimille tappioille ei voida osoittaa motiivia mainitun kaltaisista etuyhteyksistä. Peitelty voitonjako on ilmeisen selvästi kysymyksessä silloin, kun tuloksensiirrolla jatkuvasti pyritään jonkin yhtiön tuloksen ja varallisuuden siirtämiseen toiselle yhtiölle. Samoin saattaa tuloksensiirto johtaa peiteltyyn jakoon silloin, kun motiivina on jonkin yhtiön poikkeuksellisen hyvän tuloksen tasoittaminen siirtämällä osa tuloksesta toisille konserniyhtiöille. Selvästi peiteltyä voitonjakoa tuloksensiirto on silloin, kun sillä pyritään estämään jonkin konserniyhtiön tuottaman voiton näyttäminen tarkoituksella välttää yhtiössä oleville vähemmistöosakkeenomistajille tapahtuva voitonjako.

3.11. OYL-ehdotuksen säännöstö

Vuoden 1977 OYL-ehdotus sisältää varsin yksityiskohtaisia ja monissa kohdin voimassa olevasta laista poikkeavia säännöksiä yhtiön varojen käyttämisestä voitonjakoon ja muihin tarkoituksiin.[62] Seuraavassa tarkastellaan vain eräitä yksittäisiä, tutkimuksen kannalta keskeisiä säännöksiä.

---

62 Keskeisimmät säännökset sisältyvät OYL-ehdotuksen 12 lukuun.

3.11.1. Voitonjako

Edellä osakeyhtiön voitosta ja sen muodostumisesta esitetty soveltuu myös OYL-ehdotuksen säännöstöön. Osakeyhtiön voitonjaon menettelytapasäännöstö puolestaan ilmenee OYLE 9: 5.2 §:n 1—2 kohdista ja 12: 2.1 §:stä ja vastaa pääpiirteittäin voimassa olevaa oikeutta.[63] OYLE 12: 4 §:ään sisältyvät säännökset voitonjaon enimmäismäärästä sekä vähemmistöosakkeenomistajien osinko-oikeudesta, jotka molemmat ovat uusia voimassa olevaan lakiin verrattuna.

3.11.1.1. Tytäryhtiön voitonjako

OYL-ehdotus ei sisällä erityissäännöksiä konsernin tytäryhtiön voitonjaosta. Jos tytäryhtiö kuitenkin on konserniin sisältyvän alakonsernin emoyhtiö, sen voitonjakoon on sovellettava, mitä seuraavassa esitetään koko konsernin emoyhtiön voitonjaosta.

3.11.1.2. Emoyhtiön voitonjako

Osakeyhtiölakikomitean ehdotukseen sisältyi 110.2 §:ään säännös konsernin emoyhtiön voitonjaon enimmäismäärästä: »Emoyhtiön voittona ei saa, siitä huolimatta, että voitonjako muutoin on sallittu, jakaa niin suurta määrää, että jakoa voidaan, konsernin vapaan oman pääoman suuruuden ja konsernin aseman muutoin huomioon ottaen, pitää hyvän liiketavan vastaisena.» Säännöksen esikuvana oli Ruotsin vuoden 1944 lain vastaava säännös (74.1 §).[64]

Komitean ehdottaman säännöksen väljyys ja tulkinnanvaraisuus herätti kuitenkin arvostelua eikä säännöksen perustelujakaan pidetty

---

[63] OYL 9: 5.2 §:n 2 kohta sisältää voimassa olevasta laista poikkeavasti säännöksen siitä, että varsinaisessa yhtiökokouksessa on aina päätettävä toimenpiteistä, joihin vahvistetun taseen mukainen voitto tai tappio antaa aihetta. Vrt. OYLE 12: 4.1 §:n ensimmäinen lause, jossa myös nimenomaan säädetään, että voitonjaosta päättää yhtiökokous. Voimassa oleva laki (OYL 22.2 §) ei — vastoin normaalikäytäntöä — edellytä nimenomaista jakopäätöstä.

[64] Vrt. DASL 110.2 §. Norjan vuoden 1974 OYL-esityksestä oli emoyhtiön voitonjakoa koskeva säännös poistettu ja se jäi pois myös lopullisesta laista. Perusteista *Ot. prp. nr 19 (1974—75)* 187; vrt. *Innstilling mars 1970* 110.2 §.

kyllin painavina.[65] Toisaalta komitea itsekin totesi erityisperusteluissaan, että konserniyhtiöiden muodostamalla taloudellisella kokonaisuudella voitaisiin »perustella sääntöä, joka kieltäisi konsernin piirissä suuremman voitonjaon kuin mikä vastaisi konsernin yhteenlaskettua vapaata omaa pääomaa vähennettynä konserniyhtiöiden taseiden osoittamilla tappioilla ja yhtiöjärjestysten määräämillä rahastosiirroilla». Perusteeksi sille, ettei tällaista sääntöä kuitenkaan ehdotettu, komitea esitti mm. sen, »ettei konsernitilitys ehdotuksen mukaan sisällä täydellistä tuloslaskentaa».[66]

Emoyhtiön voitonjakoa koskevan säännöksen herättämä arvostelu sekä konsernitilinpäätökselle asetettavan vaatimustason korottaminen komitean ehdotusta tarkistettaessa johtivat säännöksen kirjoittamiseen täsmällisempään muotoon lopullisessa OYL-ehdotuksessa (12: 2.2 §): »Emoyhtiön voittona ei saa, siitä huolimatta, että voitonjako 1 momentin nojalla olisi sallittu, jakaa määrää, joka ylittää viimeksi kuluneelta tilikaudelta vahvistetun konsernitaseen mukaisen voiton ja konsernin muun vapaan oman pääoman yhteismäärän, vähennettynä mainitun taseen osoittamalla tappiolla sekä määrällä, joka konserniin kuuluvien yhtiöiden on yhtiöjärjestyksen mukaan siirrettävä vararahastoon tai muutoin jätettävä jakamatta.»[67]

Emoyhtiön voitonjaon enimmäismäärän määrittelee siten toisaalta jokaista yksittäistä osakeyhtiötä koskeva yleinen voitonjakosäännös (12: 2.1) [68] ja toisaalta viimeksi kuluneelta tilikaudelta vahvistettu kon-

---

65 *Keskuskauppakamari ym.* 65; *Sihto* KOP:n kuukausikatsaus 12/1971 10.

66 *Kom 1969: A 20* 163.

1944 SABL 74.1 §:n säännöstä on perusteltu myös sillä, etteivät konsernitilinpäätöksen laatimisen yhteydessä käytettävät eri konsolidointimenetelmät suinkaan aina johda yhteen ja samaan lopputulokseen. *Stenbeck—Wijnbladh—Nial* 183, jossa kuitenkin todetaan täsmällisen voitonjakosäännöksen tehokkuummuus pyrittäessä estämään emoyhtiön »obehörig vinstutdelning».

67 Vrt. Ruotsin 1975 SABL 12:2 §, joka osittain noudattelee Suomen OYL-ehdotusta ja osittain sisältää aineksia 1944 SABL 74.1 §:stä.

68 OYLE 12: 2.1 §:n mukaan osakeyhtiön jaettava voitto ei saa ylittää viimeksi kuluneelta tilikaudelta vahvistetun taseen mukaisen voiton ja yhtiön muun vapaan oman pääoman yhteismäärää, vähennettynä mainitun taseen osoittamalla tappiolla sekä määrällä, joka yhtiöjärjestyksen mukaan on siirrettävä vararahastoon tai muutoin jätettävä jakamatta. Ks. myös 6: 2 §, joka sisältää määräaikaisen voitonjakokiellon yhtiön osakepääoman alentamisen jälkeen.

sernitase. Lakiehdotukseen sisältyy myös emoyhtiön voitonjakoa koskeva menettelytapasäännös, jonka mukaan konsernituloslaskelman ja konsernitaseen vahvistamisesta on päätettävä emoyhtiön varsinaisessa yhtiökokouksessa (9: 5.2 §:n 1 kohta). Emoyhtiön yhtiökokouksessa on myös päätettävä toimenpiteistä, joihin vahvistetun konsernitaseen mukainen voitto tai tappio antaa aihetta (9: 5.2 §:n 2 kohta).

OYL-ehdotukseen ei sisälly säännöstä siitä, missä järjestyksessä vahvistetaan emoyhtiön tilinpäätös, tytäryhtiöiden tilinpäätökset ja konsernitilinpäätös. Koska konsernitilinpäätös laaditaan konserniyhtiöiden tilinpäätösten yhdistelmänä, on johdonmukaista, että ensin tapahtuu tytäryhtiöiden tilinpäätösten vahvistaminen, sen jälkeen emoyhtiön oman tilinpäätöksen vahvistaminen ja viimeksi konsernitilinpäätöksen vahvistaminen.[68a] Käytännössä emoyhtiön tilinpäätöksen ja konsernitilinpäätöksen vahvistaminen ovat ratkaisevia myös tytäryhtiöiden tilinpäätösten asiallisen sisällön suhteen. Emoyhtiö kykenee käyttäen määräämisvaltaansa tytäryhtiöiden yhtiökokouksissa vahvistuttamaan näille sellaiset tilinpäätökset, kuin sen oma tilinpäätös ja konsernitilinpäätös edellyttävät. Emoyhtiön yhtiökokouksen jälkeen pidettävät tytäryhtiöiden yhtiökokoukset ovatkin yleensä pelkkiä lain kirjaimen täyttämiseksi tapahtuvia muodollisuuksia, joissa vain kirjataan asiallisesti muualla aikaisemmin tehdyt päätökset.[69] Näin ainakin silloin, kun kysymys on emoyhtiön kokonaan omistamista tytäryhtiöistä[70] tai yhtiöistä, joissa emoyhtiöllä on omistuksessaan lähes koko osakekanta. Jos tytäryhtiöissä on merkittävä

[68a] Konsernitilinpäätös vahvistetaan yleensä samassa emoyhtiön yhtiökokouksessa, jossa ensin on vahvistettu emoyhtiön oma tilinpäätös. Vrt. myös OYLE 9: 5 §:n sanamuotoa asioiden käsittelyjärjestystä silmällä pitäen.

[69] »I det praktiska livet är det utan tvivel vanligast, åtminstone beträffande helt eller nästan helt ägda dotterbolag, att den enda verkliga prövningen av redovisningen samt av avskrivnings-, fonderings- och utdelningsfrågor äger rum på moderbolagets stämma, varför sålunda även det reella avgörandet över dotterbolagens balansräkningar och om vinstutdelning från dotterbolagen sker på moderbolagets stämma. Sedan den fattat sitt beslut, äro dotterbolagens stämmor vanligen rena formaliteter, som av moderbolagets styrelse och andra representanter för moderbolagen ofta fullgöras omedelbart efter moderbolagets stämma.» *NJA II 1945* 572.

[70] Käytännössä 100-prosenttisesti omistettujen tytäryhtiöiden yhtiökokoukset tapahtuvat useimmiten vain paperilla, ts. mitään nimenomaista yhtiökokousta ei pidetä, vaan sen sijaan laaditaan ja asianmukaisesti allekirjoitetaan lain edellyttämä yhtiökokouspöytäkirja.

määrä aktiivisia vähemmistöosakkeenomistajia, on ilmeistä, että yhtiöiden tilinpäätöksiä käsittelevät yhtiökokoukset joudutaan »varovaisuussyistä» pitämään ennen emoyhtiön omaa yhtiökokousta.[71]

3.11.1.3. Laiton ja peitelty voitonjako

OYLE 12:5 § sisältää säännökset yhtiön varojen laittoman jaon varalta. Ehdotus vastaa pääperiaatteiltaan voimassa olevaa oikeutta (OYL 33 §).[72] Laitonta jakoa koskevat säännökset koskevat perustelujen mukaan myös peiteltyä voitonjakoa (peiteltyä osingonjakoa).[73] Peitellyn voitonjaon sisältöä ei lähemmin luonnehdita. Ehdotuksen 12:6 §:ään sisältyvän lahjoitussäännöstön perusteluissa kuitenkin mainitaan, että lahjat yksityisille osakkeenomistajille ovat usein peiteltyä voitonjakoa.[74]

3.11.2. Tuloksensiirto konsernissa

OYLE ei sisällä konsernin sisäisten suoritteiden sallittavuutta, hinnoittelua tai arvostamista koskevia erityissäännöksiä.[75] OYLE 12:7 §:ään sisältyvä, osakkeenomistajaa koskeva osittainen laina- ja vakuuskielto ei 12:7.3 §:n nimenomaisen säännöksen mukaan koske lainaa samaan konserniin kuuluvalle yhtiölle eikä vakuuden asettamista tällaisen yhtiön

---

71 Vrt. *NJA II 1945* 572 s.

72 Seuraamuksia käsitellään lähemmin edempänä tutkimuksen III osassa.

73 *Kom 1969: A 20* 166.

74 *Kom. 1969: A 20* 167; poikkeuksina mainitaan esim. tavanomainen merkkipäivälahja toimitusjohtajalle, joka on myös osakkeenomistaja sekä lahjoitus tieteelliselle yhteisölle, joka omistaa lahjoittajayhtiön osakkeita. Sallittujen lahjojen tulee yleensäkin perustua muihin syihin kuin asianomaisen osakkeenomistaja-asemaan.

75 Eräitä sisäisiä suoritteita ja sisäistä luotonantoa koskevia tilinpäätös- ja eliminointisäännöksiä käsitellään edempänä tutkimuksen III osan kohdassa 2.

Tutkimuksessa on sivuutettu eräät yleiset siviili- ja velvoiteoikeudelliset näkökohdat, kuten sopimusvapaus sekä suorituksen ja vastasuorituksen kohtuullisuus, joiden sisältöä konsernitilanteessa saattaisi olla teoreettisesti — tuskin kuitenkaan käytännön kannalta — kiintoisaa tarkastella. Eräitä ajatuksia ko. seikoista ovat esittäneet *Niemann*, 44 s., ja *Voss*, 98 ss. Samoin on sivuutettu vero-

velvoitteesta. Sisäisten suoritteiden samoin kuin sisäisen luotonannon kirjaamisessa ja arvostamisessa on siten noudatettava kirjanpitolain yleisiä säännöksiä ja periaatteita.[76]

Edellä esitetyn voitonjakosäännöstön ohella OYL-ehdotukseen ei sisälly mitään konsernin sisäiseen tuloksensiirtoon oikeuttavia tai sen nimenomaan kieltäviä[77] säännöksiä. Konsernin määrittelysäännös sekä eräät perustelumaininnat kuitenkin osoittavat, että muussakin muodossa kuin lainmukaisena voitonjakona tapahtuva tuloksensiirto on mielletty käytännön tosiseikaksi. OYLE 1: 2.2 §:ssä asetetaan yhdeksi konsernikriteeriksi emoyhtiön huomattava osuus tytäryhtiön toiminnan tuloksesta. Perusteluissa mainitaan tyypilliseksi tapaus, jossa »emoyhtiöllä on oikeus ostaa tytäryhtiön tuotteita käypää markkinahintaa olennaisesti halvemmalla».[78] Samoin osakeyhtiölakikomitean ehdotuksen 104 §:n perusteluissa mainitaan esimerkkeinä ylimääräisistä tuotoista mm. »emo- tai tytäryhtiön antamat konserniavustukset» ja vastaavasti ylimääräisistä kuluista »emo- tai tytäryhtiölle annetut konserniavustukset».[79] Myös erillisen konsernitilinpäätöksen vaatiminen ja sen asettaminen osaltaan pohjaksi emoyhtiön voitonjaolle osoittaa sinänsä tiedostetuksi konsernikäytännössä tapahtuvat konserniyhtiöiden keskinäiset, toisistaan riippumattomiin yrityksiin nähden poikkeukselliset toiminnot.[80]

---

oikeudelliset säännökset (mm. VerL 56, 57 ja 73 §), jotka käytännössä saattavat vaikuttaa konsernin sisäisten suoritteiden hinnoitteluun samoin kuin luottoehtoihin.

[76] Konsernin sisäinen hinnoittelu on pohjana suoritteiden kirjaamiseen ja arvostamiseen; sen perusteella nimittäin määräytyy ao. tuotteiden ja palvelusten hankintameno vastaanottajayhtiölle ja vastaavasti tulo luovuttajayhtiölle.

[77] Vrt. *Danielsson* SvJT 1954 580: »Särskilt är det att märka, att koncernbestämmelserna saknar varje antydan om att lagstiftaren velat begränsa möjligheterna till vinsteliminering inom koncerner.»

[78] *Kom 1969: A 20* 66. Vrt. *Rasch*, joka katsoo, että poikkeavin ehdoin tapahtuvia suoritteita konserniyhtiöltä toiselle ei ole periaatteessa pidettävä peiteltynä voitonjakona ja vastaavasti peiteltynä pääomapanoksena, vaan »Die Vermögensbewegungen zwischen verbundenen Unternehmen seien nicht anders zu beurteilen als die zwischen verschiedenen Betriebsställen eines Einheitsunternehmens.» Ks. *Jan Wilhelm'in* selostusta Saksan Liittotasavallan 46. juristipäiviltä JZ 1972 758.

[79] *Kom 1969: A 20* 154.

[80] »Kytkemällä emoyhtiön voitonjaon konsernitilinpäätökseen pyritään erityisesti estämään konsernin tarjoaman organisaatiomuodon väärinkäyttäminen velkojien vahingoksi.» *OYL-ehdotus* 201.

III OSA

KONSERNI-INFORMAATIOSTA JA ERÄIDEN ETUTAHOJEN ASEMASTA KONSERNISSA

Edellä tutkimuksen II osassa on selvitetty konsernin sisäistä hallintoa ja eräitä konsernin sisäisiä toimintoja. Konsernin hallinnon osalta on selvänä johtopäätöksenä yhtiöoikeudellisen sääntelyn ja konsernin tosiasiallisen hallinnon toisiaan vastaamattomuus. Kuilu yhtiöoikeuden ja konsernikäytännön välillä ilmenee sekä hallinnon organisaation että hallinnon toimintatapojen kohdalla. Tosiasiallisen konsernihallinnon vaikutukset heijastuvat yksittäisten konserniyhtiöiden tuloksen muodostumiseen ja taloudelliseen asemaan. Konsernissa emoyhtiö ja sen johto määrittelevät viime kädessä sen, minkä yhtiön puitteissa konsernin tuloksenmuodostus kulloinkin lopullisesti tapahtuu. Tällä seikalla on luonnollisesti varsin oleellinen merkitys konsernin eri etutahojen sekä taloudelliselle että oikeudelliselle asemalle.

1. KONSERNIETUTAHOISTA YLEENSÄ

1.1. Sisäiset ja ulkoiset etutahot

Johdanto-osan kohdassa 4 on suoritettu konsernietutahojen erittely ns. intressentti- l. sidosryhmäajattelun mukaan. Mainitussa yhteydessä esitetty kuvio 1 sisältää myös konsernietutahojen jaon sisäisiin ja ulkoisiin etutahoihin. Kriteerinä on konsernista ja sen yksittäisten yhtiöiden konsernisuhteista ja -toiminnoista saatavan informaation (konserni-informaation) määrä ja laatu. Tässä ns. informaatiopaikan [1] mukaisessa

[1] Informaatiopaikka on määritelty alueeksi, »jossa tarkastelijalla on mahdollisuus saada sama informaatio tarkastelemastaan systeemistä». *Lehtovuori* Perusteet 13.

jaossa ovat konsernin sisäisiä etutahoja emoyhtiön johto (konsernijohto) ja tytäryhtiöiden johdot. Ulkoisia etutahoja ovat omistajat, työntekijät, luotonantajat, hankkijat, asiakkaat, kilpailijat, potentiaaliset omistajat, julkinen valta ja viime kädessä koko se yhteisö, jossa konserni toimii.

1.2. Etutahojen informaatiotarve

Osakeyhtiön etutahojen asemaan merkittävimmin vaikuttava tekijä, jolle mm. käytettävissä olevat oikeussuojakeinot perimmältään rakentuvat, on yhtiötä koskevan informaation saanti, sen määrä ja laatu. Etutahot tarvitsevat informaatiota toisaalta yhtiön toimintaa ja toisaalta yhtiön toimintaan heijastuvia omia toimenpiteitään koskevassa päätöksenteossa.[2]

Konsernin toteaminen vaikutuksiltaan moninaiseksi reaaliteetiksi synnyttää sitä koskevan informaatiotarpeen. Etutaho, joka juridisesti saattaa olla sidoksissa vain yhteen konserniyhtiöön, tarvitsee ko. yhtiötä koskevan informaation lisäksi tietoja koko konsernista ja konserniin kuuluvien yhtiöiden keskinäisistä suhteista ja toiminnoista. Konsernin sisäiset etutahot, erityisesti konsernijohto, tarvitsevat konserni-informaatiota koko konsernin ja sen yksittäisten yhtiöiden johtamiseen, so. konsernin ja konserniyhtiöiden tuloksen ja aseman arvioimiseen, yhtiöiden sekä keskinäisten että ulospäin suuntautuvien toimintojen suunnitteluun, suunnitelmien toteuttamiseen, valvontaan jne.

Ulkoiset etutahot tarvitsevat konserni-informaatiota oman asemansa arvioimiseen ja sen perusteella tapahtuvaa päätöksentekoa varten, joka puolestaan heijastaa vaikutuksensa ao. konserniyhtiöön ja koko konserniin. Omistajia, so. emoyhtiön osakkeenomistajia ja tytäryhtiöiden vähemmistöosakkeenomistajia kiinnostavat erityisesti konsernin ja ao. konserniyhtiön taloudellinen asema, toiminnan tuloksellisuus ja voittovarojen käyttö. Kun omistajan varallisuuspitoiset oikeudet kohdistuvat

---

[2] Toisaalta voidaan siis sanoa, että yhtiötä koskevan informaation tarkoituksena on auttaa yhtiön johtoa, omistajia, luotonantajia ym. etutahoja yhtiön toimintaa ja omia toimenpiteitään koskevassa päätöksenteossa. Vrt. esim. *Riistama* LA 1971 217 s. Informaatio sinänsä voidaan määritellä varsin lyhyesti: se on tietoa johonkin tarkoitukseen ja jollekin päätöksentekijälle; *Lehtovuori* Perusteet 36.

Osakeyhtiön eri etutahojen informaatiotarpeista esim. *Jägerhorn* 41 ss.

sinänsä vain ao. yksittäiseen yhtiöön, omistajaa kiinnostaa erityisesti se, miten konserni olemassaololollaan ja toiminnallaan on vaikuttanut ja vastaisuudessa tulee vaikuttamaan tämän yhtiön tulokseen ja asemaan. Niinpä esim. yhtiölle positiivinen tuloksensiirto on ilmeisen mieleen tämän yhtiön omistajille, kun taas negatiivinen tuloksensiirto ei sitä luonnollisestikaan ole.

Luotonantajaa kiinnostaa nykyisten ja mahdollisten vastaisten luottojen takaisinsaanti samoin kuin luotoista sovittujen tai sovittavien korkoym. hyvitysten saanti. Luottosuhteessa olevan konserniyhtiön kuten myös koko konsernin toiminnan tuloksellisuus ja vakavaraisuus ovat luotonantajalle tärkeitä siitäkin syystä, että luotonantajalla harvoin on riittäviä reaali- tai muita vakuuksia saataviensa turvana. Konsernin sisäiset toiminnot ja tuloksensiirto ovat myös luotonantajan asemaan vaikuttavia seikkoja, koska periaatteessa vain luottosuhteessa oleva yhtiö on varallisuudellaan vastuussa saamistaan luotoista.

Työntekijöitä kiinnostavat ensisijaisesti työpaikan pysyvyys, työstä maksettavan palkan suuruus ja sen kohoamismahdollisuudet. Nämä seikat riippuvat ao. yhtiön nykyisistä ja vastaisista toimintaedellytyksistä, joihin puolestaan oleellisesti, joskus jopa yhtiön koko olemassaolon kannalta ratkaisevasti saattaa vaikuttaa se, että yhtiö on tai siitä tulee konserniyhtiö. Työntekijöiden kiinnostuksen kohteena saattaa olla myös osallistuminen tai myötävaikuttaminen yhtiötä koskevaan päätöksentekoon. Konsernitilanteessa tämän osallistumis- tai myötävaikutusmahdollisuuden luonnollisena kohteena on myös se taso, jossa yhtiötä ja koko konsernia koskevat tärkeimmät ja kauaskantoisimmat asiat viime kädessä ratkaistaan, ts. konsernijohto.

Kilpailijoita kiinnostavat myös koko konsernin kannattavuus ja taloudellinen asema sekä erityisesti konsernin sisäiset toiminnot ja sisäisten suoritteiden hinnoittelu. Näillä seikoilla saattaa nimittäin olla ratkaiseva vaikutus kilpailutilanteessa toisiinsa olevan konserniyhtiön ja konserniin kuulumattoman yhtiön markkinaosuuksiin ja niiden vastaiseen kehittymiseen. Konsernin hinnoittelu- ja markkinointipolitiikka kiinnostaa myös konserniyhtiöiden asiakkaita samoin kuin konsernin tuottamien tuotteiden lopullisia kuluttajia.

Potentiaalisia omistajia, lähinnä emoyhtiön osakkeiden ostajia, kiinnostavat, paitsi ko. yhtiön ja koko konsernin asema ja tulosodotukset osakkeiden ostohetkellä, myös tulevaisuudennäkymät ja suunnitelmat pitkällä tähtäyksellä. Erityisesti kiinnostavaa on luonnollisesti emoyhtiön

toimintapolitiikka konsernin tuloksen esittämisen ja jakamisen suhteen. Tuloksen näyttäminen ja jakaminen emoyhtiössä ovat mieleen, tuloksensiirto muille konserniyhtiöille ei sitä välttämättä ole. Julkisen vallan ja yhteiskunnan yleisen mielenkiinnon syihin ja ilmenemismuotoihin on jo viitattu johdanto-osan kohdassa 4.

1.3. Vapaaehtoinen ja lakimääräinen konserni-informaatio

Konsernijohdolla on mahdollisuus saada määrältään ja laadultaan paras konserni-informaatio koko konsernista. Lähes vastaavanlaiseen informaation saantiin on mahdollisuus yksittäisen tytäryhtiön johdolla oman yhtiönsä konsernisuhteista ja -toiminnoista.[3] Näiden sisäisten tahojen informaation saanti on sinänsä turvattu; riittää, kun informaation tarve mielletään. Informaation kokoaminen, muokkaaminen ja hyväksikäyttö on vain tekninen kysymys.

Ulkoisilla etutahoilla ei ole vastaavaa mahdollisuutta tietojensaantiin sen paremmin tapahtuneista kuin suunnitteilla olevista konsernitoiminnoista. Sama koskee konsernin toiminnan tuloksellisuutta ja taloudellista asemaa. Ulkoisten tahojen saatavissa olevan informaation määrään ja laatuun vaikuttaa ratkaisevasti sisäisten tahojen asennoituminen informaation hankkimiseen ja jakamiseen. Tämä johtuu siitä, että konserni-informaation antaminen on meillä nykyisellään täysin vapaaehtoista.

Yksittäiset yhtiöt, erityisesti pörssiyhtiöt, ovat vuosikertomuksissaan [4]

---

[3] Liiketaloustieteessä puhutaan yrityksen *operatiivisesta johdosta* informaation kannalta parhaimmassa asemassa olevana etutahona. Esim. *Lehtovuori* Perusteet 37; *Riistama* LA 1971 212. Lähtökohtana on tällöin operatiivisen johdon eriytyneisyys omistajista ja myös mahdollisesta »sivutoimisesta» oikeudellisesta johdosta tai tällaisen johdon sivutoimisesta osasta. Operatiivista johtoa osakeyhtiössä edustavat yleensä toimitusjohtaja ja hallituksena toimiva päätoiminen johtokunta tai hallitukseen kuuluvat taikka sen alaiset päätoimiset johtajat.

[4] Jo vuosikertomusten laatiminen ja esittäminen on tähän asti ollut vapaaehtoista, koska KirjanpitoL sen paremmin kuin OYL:kaan eivät vaadi erityisen vuosikertomuksen sisällyttämistä tilinpäätökseen. OYL 26.1, 26 a.4 ja 26 b.2 §:ssä kylläkin edellytetään, että hallituksen on annettava »tili» toiminnastaan yhtiökokoukselle. Koska lakiin ei kuitenkaan sisälly tilin muotoa koskevia säännöksiä, katsotaan suullisenkin selonteon riittävän kirjallisesti esitettävän tilinpäätöksen (taseiden) ohella. Ks. esim. *Kyläkallio* Vastuun toteuttaminen 39. Vrt. OYLE 11: 1.1 §:n tilinpäätös-käsitettä, joka sisältää mm. kirjallisen toimintakertomuksen.

antaneet julkisuuteen tietoja osakeomistuksistaan muissa yhtiöissä, toisinaan myös ylimalkaisia tietoja tällaisten yhtiöiden toiminnasta. Vain harvoissa tapauksissa on julkisuuteen kuitenkaan saatettu yksityiskohtaisia tietoja konsernista taikka erikseen laadittuja konsernitilinpäätöksiä. Konsernitilinpäätösten osaltakin on usein rajoituttu pelkän konsernitaseen esittämiseen.[5]

Käytäntö on meillä kuten muuallakin osoittanut, että ulkoisten etutahojen tietoon vapaaehtoisuuden pohjalta saatettu konserni-informaatio, jos sitä yleensäkään annetaan, rajoittuu varsin pintapuoliseen ja merkityksensä puolesta vaikeasti arvioitavaan tietoon kuten juuri joidenkin tytär- ja osakkuusyhtiöiden ja -yritysten luettelemiseen taikka yhtiön joidenkin osake- ja osuusomistusten ilmoittamiseen.[6] Informaation vähäisyys saattaa johtua siitä, että konsernilla itsellään ei ole käytettävissä tarvittavia tietoja.[7] Usein syynä lienee kuitenkin se, että ulkoisten tahojen informaatiotarvetta ei mielletä tärkeäksi taikka että informaatiota kilpailu-, verotus- tai muista nimenomaisista syistä ei haluta antaa julkisuuteen.

Ulkoisten konsernietutahojen oikeutettujen, informaation saantia samoin kuin oikeusturvaa laajemminkin koskevien odotusten täyttäminen onkin nykyisellään katsottu yleisesti julkisen vallan taholta toteutettavissa olevan lainsäädännön tehtäväksi.[8] Eri etutahojen erilaisen aseman mukaan jakautuvat konsernikysymykset tällöin usealle lainsäädännön osa-

---

5 Syynä konsernitilinpäätösten harvalukuiseen julkistamiseen lienee osaltaan myös se, etteivät konsernit ole itseäänkään varten laatineet kyseisiä selvityksiä. Luottolaitosten roolista tämän puutteen korjaamisessa ks. edellä kohta I.2.4.

6 Mainittu seikka on konkreettisesti todettavissa mm. useimpien pörssiyhtiöiden vuosittaisista toimintakertomuksista sekä niiden muutoin julkisuuteen antamasta informaatiosta. Ks. esim. KOP:n vuosittaista julkaisua *Pörssiyhtiöt*.

7 Tämän ovat todenneet mm. pankit ja muut luottolaitokset pyrkiessään oman asemansa turvaamiseksi harjoittamansa ns. yritystutkimuksen yhteydessä selvittämään konsernisuhteita ja -kokonaisuuksia. Ks. edempänä kohta 5.3.2.; myös *Haavisto* Ekonomia 1969 143; *Sama* KOP:n kuukausikatsaus 12/1971 7; vrt. myös *Lehtinen, Antti, Avoin tilinpäätösinformointi, KOP:n kuukausikatsaus B 5/1969* 2.

8 Yleisesti ottaen informaatiolla on myös eräiden keskeisten yhtiöoikeudellisten periaatteiden ja säännösten kiertämistä ennalta ehkäisevä vaikutus. Tästä *Kom 1969: A 20* 65, jossa todetaan konserni-informaation tarkoituksena muun ohella olevan estää näennäisvoittojen tilitys ja siihen perustuva voitonjako sekä osakkeiden hankkimista ja äänioikeutta yhtiökokouksessa koskevien säännösten kiertäminen. Ks. myös *Idem* 60 ja 157.

alueelle. Yhtiöoikeuden tehtäviin katsotaan kuuluvan yleisen konserni-informaation vähimmäissisällön määrittelyn samoin kuin perinteisten yhtiöoikeudellisten etutahojen, nimittäin omistajien ja luotonantajien (velkojien) oikeusaseman sääntelyn ja turvaamisen.

Erityistä informaatiota ja eri etutahojen asemaa turvaavia säännöksiä saatetaan sisällyttää lainsäädännön muihin osa-alueisiin. Niinpä esim. potentiaalisten omistajien ja luotonantajien aseman turvaamiseksi saatetaan erityisesti suurille yhtiöille ja konserneille asettaa vaatimuksia erityisen informaation antamisesta pääomien hankinnan, so. osakeantien ja joukkovelkakirjojen liikkeeseen laskemisen yhteydessä.[9] Eri maissa toteutettujen tai toteutusvaiheessa olevien ns. yritysdemokratiasäännöstöjen eräänä tavoitteena on työntekijöiden saatavissa olevan informaation lisääminen paitsi työnantajayhtiöstä myös siitä konsernista, johon tämä yhtiö kuuluu.[10] Eri etutahojen informaationsaantia ja asemaa turvaavia säännöksiä saattaa sisältyä myös verotus-, kilpailu-[11] ja kuluttajansuojalainsäädäntöön.

1.4. Etutahotarkastelun rajaus

Seuraavassa konsernietutahojen asemaa koskevassa esityksessä rajoitutaan tutkimuksen aiheen mukaisesti osakeyhtiöoikeuteen ja siihen välittömästi liittyviin säännöksiin. Kuten todettiin yhtiöoikeuden tehtäväksi konsernien osalta katsotaan toisaalta konserni-informaation minimisisällön määritteleminen ja toisaalta perinteisten yhtiöoikeudellisten etutahojen, nimittäin osakkeenomistajien ja luotonantajien oikeusaseman

---

9 USA:n osalta ks. edellä kohta I.1.1.

Vrt. JoukkoVKL 10 ja 26 §, joiden mukaan obligaatio- ja debentuurilainoista on pidettävä saatavissa tarjontaa koskeva selostus silloin, kun ko. lainaa tarjotaan yleisön merkittäväksi. Selostuksessa on kuitenkin oltava selvitys vain niistä seikoista, jotka lain mukaan on mainittava obligaatioissa ja debentuureissa. Selostus ei siis sisällä erityisiä tietoja liikkeellelaskijayhtiön saati konsernin taloudellisesta asemasta.

10 Koko konsernia koskevan yritysneuvoston (Konzernbetriebsrat) tuntee Saksan Liittotasavallan vuodelta 1972 oleva BetrVG (54—59 §). Ks. myös NASL 8: 17.2 ja 18.4 § sekä eurooppayhtiöehdotus art. 130—136.

11 »Das wettbewerbspolitische Schwergewicht verlagert sich zunehmend von den Kartellen auf die Beteiligungen, die Fusionen, die Personalunionen und die Konzerne.» *Fröhlicher* Festgabe Marbach 93.

sääntely ja turvaaminen. Näiden tahojen lisäksi käsitellään seuraavassa tytäryhtiön ja sen johdon asemaa konsernissa. Näin siitä huolimatta, ettei tytäryhtiötä ole aina haluttu pitää omana etutahona silloin, kun etutahopiiriin jo kuuluvat yhtiön ns. vähemmistöosakkeenomistajat ja luotonantajat.[12]

12 Ks. edellä kohta I.1.4.

2. LAKIMÄÄRÄINEN KONSERNI-INFORMAATIO

Konserneja koskevat materiaaliset säännökset rajoittuvat useissa lainsäädännöissä pääasiassa konserni-informaation minimisisällön ja antamistavan määrittelyyn.[1] Myös OYL-ehdotuksen päätavoitteena konsernien osalta on määrätynasteisen konserni-informaation turvaaminen eri etutahoille.[2]

2.1. Kirjanpitolaki ja osakeyhtiölaki

Osakeyhtiö on aina kirjanpitovelvollinen.[3] Kirjanpitolaki ja -asetus asettavat minimivaatimukset yhtiötä koskevalle informaatiolle. Kun kirjanpitolaki kuitenkin on yleislaki, joka koskee mm. kaikkia yhteisöjä, ei siinä ole voitu ottaa huomioon erilaisten yhteisöjen yhteydessä esiintyvää

---

1 Mm. *Englannin* Companies Act 1948 sec. 150—153 ja 1967 sec. 3 ja 5; *Ranskan* LSC 356 ja 357 §; samoin *Ruotsin* 1944 SABL ja *Norjan* 1957 NASL, joissa kummassakin oli säännöksiä annettavasta konserni-informaatiosta. Myös *EEC:n* piirissä on kansallisten yhteisölainsäädäntöjen harmonisoimistyössä asetettu konsernien osalta ensivaiheen tavoitteeksi riittävän konserni-informaation säätäminen pakolliseksi; ks. *EEC* Ehdotus 7. ohjeeksi art. 6 ss. *USA:n* osalta ks. edellä I osan kohta 1.1.

Sitä vastoin *Saksan Liittotasavallan* oikeuteen ja EEC:n *eurooppayhtiöehdotukseen* sisältyy konserni-informaatiota koskevien säännösten lisäksi myös erityisiä suojasäännöksiä, joilla pyritään turvaamaan tytäryhtiötä sekä sen vähemmistöosakkeenomistajia ja luotonantajia. Näistä suojasäännöksistä lähemmin edempänä luvuissa 3—5. Informaatiosäännöksistä AktG 329—338 § ja *EEC* Amended proposal for S.E. art. 196—202.

2 *Lainvalmistelukunta* Yhdistelmä 23. Sama koskee muiden pohjoismaiden uusia osakeyhtiölakeja; ks. DASL 12 lukuun sekä SABL ja NASL 11 lukuun sisältyviä säännöksiä konsernitilinpäätöksestä ja muusta konserni-informaatiosta.

3 KirjanpitoL 1.3 §.

erityistä informaatiotarvetta. Toisaalta lain edellyttämän informaation julkistamista ei ole kaikkien yhteisöjen osalta järjestetty samalla tavalla.[4] Konsernisäännöksiä ei lakiin sisälly.

KirjanpitoL 39 §:n mukaan kirjanpidosta samoin kuin tilinpäätösten julkistamisesta voidaan määrätä myös muualla laissa. Osakeyhtiöiden osalta tulee tällöin kysymykseen nimenomaan osakeyhtiölaki.[5] Voimassa olevan osakeyhtiölain säännökset osakeyhtiön kirjanpidosta ja tilinpäätöksestä ovat kuitenkin varsin vajanaiset. OYL 37 §:ssä on kirjanpitoa ja tilinpäätöksen sisältöä koskevat määräykset.[6] Tilinpäätöksen vahvistaa yhtiökokous (OYL 26.1 §:n 1 kohta). Vahvistettu tilinpäätös muodostaa perustan yhtiön voitonjaolle (OYL 21.1 §). Tilinpäätöksen julkistamissäännöksiä osakeyhtiölakiin ei sisälly.

2.2. OYL-ehdotuksen säännökset

OYL-ehdotuksen 11 lukuun sisältyy säännöksiä osakeyhtiön ja konsernin tilinpäätöksestä.[7] Jokaisen osakeyhtiön on tilikausittain laadittava

---

[4] Vrt. KirjanpitoL 33 §.

[5] Erityislainsäädännön alaisten osakeyhtiöiden osalta tilanne saattaa olla toisin. Ks. esim. pankkitarkastuslain (548/69) 11.1 §, jonka mukaan pankkitarkastusviraston valvonnassa olevan yhteisön, mm. liike- ja kiinnitysluottopankin sekä luotto-osakeyhtiön, on kirjanpidossaan noudatettava pankkitarkastusviraston antamia ohjeita. Ks. myös vakuutusyhtiölain (450/52) 25.2 §.

[6] Tilinpäätöksen tekemisen ajankohdasta on määrättävä yhtiöjärjestyksessä (OYL 2 §:n 8 kohta).

[7] Osakeyhtiölakikomitean ehdotus (Kom 1969: A 20) sisälsi säännöksiä osakeyhtiön vuosituloksesta ja konsernituloksesta (12 luku, 96—108 §), joissa lähdetään siitä, että osakeyhtiöitä eivät lainkaan koskisi yleisen kirjanpitolain säännökset. Komitean mietinnön valmistumisen aikoihin oli kuitenkin vireillä myös yleisen kirjanpitolain uudistaminen, jonka tulokset (Komiteanmietintö 1969: B 21) tässä ja eräissä muissa suhteissa poikkesivat osakeyhtiölakikomitean ehdotuksista. Kirjanpitolakikomitean mietinnöstä annettujen lausuntojen pohjalta ehdotuksia tarkistamaan asetettiin uusi komitea, joka antoi mietintönsä vuoden 1970 lopussa (Komiteanmietintö 1970: B 119). Kun kuitenkin osakeyhtiölakiehdotuksen ja kirjanpitolakiehdotuksen säännökset edelleenkin sisällöltään ja periaatteiltaan erosivat toisistaan, asetettiin vielä uusi komitea, Pohjoismaiden kirjanpitolainsäädännön harmonisoimistoimikunta, jonka tuli erityisesti tutkia mahdollisuuksia yleisen kirjanpitolainsäädännön ja osakeyhtiölainsäädäntöön sisältyvien kirjanpitoa ja tilinpäätöstä koskevien säännösten pohjoismaiseen harmonisointiin.

tilinpäätös, joka käsittää tuloslaskelman, taseen ja toimintakertomuksen [8] sekä niihin liittyvät ns. tase-erittelyt [9] ja liitteet.[10] Vaatimus koskee myös jokaista konserniyhtiötä. Konserniyhtiöiden tilinpäätöksiin on sisällytettävä määrätty määrä konserni-informaatiota, lähinnä tietoja yhtiön suhteista muihin konserniyhtiöihin. Emoyhtiön toimesta on lisäksi laadittava tilikausittain koko konsernia koskeva konsernitilinpäätös.[11]

2.2.1. Konserni-informaatio konserniyhtiöiden tilinpäätöksissä

2.2.1.1. Konserni-informaatio tuloslaskelmassa

A. Osingot konserniyhtiöiltä. OYLE 11:6.1 §:n mukaan »konserniyhtiöiltä saadut osingot» on merkittävä omana tuottoeränä tuloslaskel-

---

Viimeksi mainitun komitean mietintö (Komiteanmietintö 1972:B 104) sisälsi ehdotuksen osakeyhtiölakiehdotuksen uudeksi 12 luvuksi. Ehdotuksessa lähdetään siitä, että osakeyhtiöitä koskevat yleisen kirjanpitolain säännökset, minkä lisäksi osakeyhtiölakiin voidaan sisällyttää osakeyhtiön tilinpäätöstä ja konsernitilinpäätöstä koskevia lisäsäännöksiä, jotka ovat pääpiirteittäin yhdenmukaisia muiden pohjoismaiden osakeyhtiölakiehdotusten tilinpäätöslukuun sisältyvien vastaavien säännösten kanssa. Harmonisointipyrkimykset eivät siten johtaneet sikäli tulokseen, että muissa pohjoismaissa pidettiin edelleen kiinni periaatteesta, jonka mukaan kaikki osakeyhtiöitä koskevat kirjanpito- ja tilinpäätössäännökset tulee sisällyttää yksinomaan osakeyhtiölakiin.

OikM:n asettamassa OYL-työryhmässä otettiin lähtökohdaksi harmonisoimistoimikunnan ehdotus. Ehdotuksesta poistettiin mahdollisimman pitkälle kaikki päällekkäissäännökset, koska ei katsottu tarkoituksenmukaiseksi osakeyhtiölaissa toistaa sellaisia säännöksiä, jotka jo sisältyivät yleiseen kirjanpitolakiin. Tämän lisäksi ehdotusta täydennettiin ja kehitettiin useissa kohdin.

Myös Ruotsin lopullisessa osakeyhtiölakiesityksessä (Prop. 1975:103), johon liittyi kirjanpitolainsäädännön uudistus (Prop. 1975:104) omaksuttiin Suomen ehdotuksen mukainen kirjoitustapa yleisen kirjanpitolain ja osakeyhtiölain välisestä suhteesta. Ks. SABL 11:1.2 §.

[8] OYLE 11:1.1 §; vert. KirjanpitoL 9.1 §, joka ei edellytä erityistä toimintakertomusta.

[9] KirjanpitoL 14 §.

[10] OYLE 11:7 ja 8 § sekä KirjanpitoL 21 §. Tilinpäätökseen on sisällytettävä myös tuloslaskelma ja tase viimeistä edelliseltä tilikaudelta; OYLE 11:2.2 §.

[11] Käsitteellisesti konsernitilinpäätös on osa emoyhtiön tilinpäätöstä. OYLE 11:1.1 §.

maan.[12] Tiedonantovelvollisuus koskee sekä emoyhtiötä että tytäryhtiöitä. Osingot maksanutta yhtiötä ei tarvitse yksilöidä. Jos osinkoja on saatu usealta konserniyhtiöltä, riittää yhteismäärän ilmoittaminen.

B. Tuloksen vertailukelpoisuuteen vaikuttavat ja muut merkittävät tuotto- ja kuluerät. OYLE 11: 8 §:n 5 kohdan mukaan tuloslaskelmassa tai sen liitteenä on mm. annettava »selostus sellaisista tilikauden tulokseen sisältyvistä tuotto- ja kulueristä, jotka merkittävällä tavalla vaikuttavat tuloksen vertailukelpoisuuteen edellisen tilinpäätöksen kanssa, tai jotka muulla tavoin ovat merkitykseltään huomattavia».[13] Konsernitilanteessa lainkohdan kriteerit täyttäviksi eriksi voitaisiin katsoa konsernin sisäisten suoritteiden hinnoittelun ja sisäisten luottojen poikkeavien korkojen muodossa tapahtuvat merkittävät tuloksensiirtoerät sekä näissä tuloksensiirtoerissä tapahtuneet, tuloksen vertailukelpoisuuteen vaikuttavat muutokset. Vaatimusta tällaisten tuloksensiirtoerien avoimesta ilmoittamisesta voidaan tukea osakeyhtiölakikomitean perustelujen maininnoilla, joissa edellytettiin sekä annettujen että saatujen konserniavustusten erillistä ilmoittamista tuloslaskelmassa (tulostaseessa).[14] Ilmoittamisvelvollisuus ei välttämättä koskisi tuloksensiirron molempia tai kaikkia osapuolia, vaan ainoastaan sitä konserniyhtiötä, jolle tuloksensiirto olisi mainitulla tavalla merkittävä.

Kysymyksessä on kuitenkin varsin yleiseen muotoon kirjoitettu säännös,[15] jonka asiallinen sisältö muiden tapausten kuin ehdotuksessa nimenomaan mainittujen, jaksotusperiaatteissa ja poistoissa tapahtuneiden muutosten osalta tulee selkeytymään vasta tilinpäätöskäytännön kehityksen myötä. Ehdotonta vaatimusta muiden tuloksensiirtoerien kuin osinkojen avoimesta ilmoittamisesta ei lakiehdotuksen tekstin eikä lopullisten perustelujen nojalla voida esittää. Näiden tuloksensiirtoerien esittämiseen vaikuttavat varsin oleellisesti mm. verotukselliset näkökohdat, joihin tässä yhteydessä ei kuitenkaan ole mahdollista puuttua.

---

12 Vrt. OYLE 11: 5.1 §, jonka mukaan osuudet sellaisissa yrityksissä, jotka eivät ole osakeyhtiöitä, on rinnastettava yhtiön omistamiin osakkeisiin tuloslaskelmaa ja tasetta laadittaessa.

13 Mainitun lainkohdan ensimmäinen virke asettaa ilmoitusvelvollisuuden vaihto-omaisuuden arvostuksessa tapahtuneista periaatteellisista muutoksista sekä käyttöomaisuuden määriltään tai perusteiltaan aikaisemmista huomattavasti eroavista poistoista.

2.2.1.2. Konserni-informaatio taseessa

A. Tytäryhtiön osakkeet. OYLE 11: 6.2 §:n mukaan taseeseen on omana eränä merkittävä »tytäryhtiön osakkeet». Konserniyhtiön omistamat toisen konserniyhtiön osakkeet on ilmeisen poikkeuksetta katsottava omistavan yhtiön käyttöomaisuudeksi. OYLE 11: 8 §:n 1 kohdan mukaisesti osakkeet on edelleen eriteltävä taseessa tai sen liitteenä siten, että ilmoitetaan kunkin (tytär)yhtiön kohdalta sen nimi, osakkeiden lukumäärä, osuus kaikista osakkeista sekä nimellisarvo ja kirjanpitoarvo.[16]

B. Konserniluotot. OYLE 11: 7.1 §:n mukaan taseessa (tai taseen liitteenä) on ilmoitettava erikseen saamiset samaan konserniin kuuluvalta yhtiöltä samoin kuin velat tällaiselle yhtiölle. Perustelujen mukaan konsernisaamisten tai -velkojen jakautumista eri konserniyhtiöiden kesken ei tarvitse eritellä, vaan riittää kokonaismäärien ilmoittaminen.[17]

C. Rahalainat konserniyhtiöiden johtohenkilöille. OYLE 11: 7.2 §:n mukaan taseessa (tai taseen liitteenä) on erillisenä eränä ilmoitettava muun muassa yhtiön tai samaan konserniin kuuluvan yhtiön hallituksen ja hallintoneuvoston jäsenille sekä toimitusjohtajalle annetut raha-

---

[14] *Kom 1969: A 20* 154 ja komitean ehdottama 104.4 §, joiden mukaan »konserniavustukset» kirjataan ylimääräisiin tuottoihin tai kuluihin, jotka puolestaan on »eriteltävä lajinsa mukaisesti». Vuoden 1974 OYL-ehdotuksen perusteluissa ei enää ole vastaavaa mainintaa konserniavustuksista. Tämä johtunee kuitenkin siitä, että kun kirjanpitolain ja osakeyhtiölain keskinäisen suhteen osalta oli palattu olemassa olevaan järjestelmään, ei OYLE:ssa enää ollut tarvetta antaa yksityiskohtaisia säännöksiä mm. tulostaseen erittelystä ja sen eri kohtiin sisällytettävistä eristä.

Vrt. myös KirjanpitoL 19.1 §:n perussäännös, jonka mukaan tuloslaskelmasta tulee käydä selville, »miten tilikauden tulos on syntynyt».

[15] *OYL-ehdotus* 197 s. jossa myös todetaan voitavan yleensä pitää riittävänä, että tehtyjä muutoksia tai muulla tavoin huomattavia eriä koskevat tiedot annetaan yleisessä muodossa.

[16] Lainkohdassa tarkoitettu kirjanpitolautakunnan poikkeuslupa voinee koskea myös tytäryhtiön osakkeiden ilmoittamista.

Sekä OYLE 11: 6.2 §:ssä että 11: 8 §:n 1 kohdassa puhutaan tytäryhtiön osakkeista. Säännöksiä täytynee kuitenkin soveltaa yleensäkin konserniosakkeisiin, siis myös tytäryhtiön omistamiin emoyhtiön osakkeisiin.

[17] *OYL-ehdotus* 194.

lainat.[18] Erillisinformaatio ei ole tarpeen, jos näiden lainojen yhteismäärä ei ylitä 100 000 markkaa tai sitä pienempää määrää, joka vastaa viisi prosenttia taseen mukaisesta yhtiön omasta pääomasta. Toisaalta kyseiset saamiset voidaan ilmoittaa yhteissummana yksittäisten lainansaajien nimiä mainitsematta.[19]

D. Konsernivakuudet ja konserniyhtiöiden johtohenkilöiden puolesta annetut vakuudet. OYLE 11: 7.4 §:n mukaan on yhtiön ilmoitettava erikseen mm. pantit ja niihin verrattavat vakuudet, jotka on annettu toisaalta samaan konserniin kuuluvien yhtiöiden puolesta ja toisaalta yhtiön ja samaan konserniin kuuluvan yhtiön johtohenkilöiden tai näiden lähisukulaisten puolesta. Muista vastuusitoumuksista, kuten takauksista, on annettava vastaava erittely.

2.2.1.3. Konserni-informaatio toimintakertomuksessa

A. Tytäryhtiön hankkiminen. OYLE 11: 9.2 §:n mukaan, jos yhtiö »tilikauden aikana on hankkinut määräämisvaltaa edellyttävän osuuden toisessa yrityksessä», on siitä annettava selostus yhtiön toimintakertomuksessa.[20]

Säännös velvoittaa yhtiötä mm. ilmoittamaan tytäryhtiön[21] hankkimisesta tilikauden aikana. Tämä on voinut tapahtua joko siten, että yhtiö itse on perustanut tytäryhtiön taikka kaupan, fuusion tai muun saannon kautta on hankkinut omistukseensa jo olemassa olleesta yhtiöstä OYLE 1: 2 §:n mukaisen, konsernisuhteen syntymiseen tarvittavan osuuden.[22]

---

18 Rahalainoilla tarkoitetaan tässä »kaikkia saamisia, lukuunottamatta normaalein maksuajoin suoritettavia tavallisia asiakassaamisia». *Kom 1969 A 20* 152. Lainkohdan tarkoittamiin johtohenkilöihin rinnastetaan näiden henkilöiden läheiset sukulaiset; OYLE 11: 7.3 §.

19 *OYL-ehdotus* 195.

20 Vastaavaa säännöstä ei sisältynyt osakeyhtiölakikomitean ehdotukseen. Sen perusteluissa kuitenkin todettiin, että mm. tytäryhtiön hankkiminen on sellainen yhtiön kannalta olennainen seikka, josta komitean ehdottaman 106.1 §:n (vert. OYLE 11: 9.1 §) perusteella olisi pääsääntöisesti annettava tieto toimintakertomuksessa. *Kom 1969: A 20* 156.

21 Säännös koskee määräämisvaltaa edellyttävän osuuden hankkimista myös muussa yrityksessä kuin osakeyhtiössä. Tällaiset hankkimistapaukset eivät kuitenkaan johda OYLE 1: 2 §:n mukaisen konsernisuhteen syntymiseen. Seuraamuksista ks. OYLE 11: 5.1 §.

22 Sanamuotonsa mukaan säännöksen piiriin ei kuuluisi tapaus, jossa kon-

Informaatiovelvollisuus koskee säännöksen mukaan ainoastaan emoyhtiötä. Tytäryhtiön osalta velvollisuus ilmoittaa konsernisuhteen syntymisestä on johdettavissa OYLE 11: 9.1 §:n yleissäännöksestä.

Mikäli tytäryhtiön hankkiminen jo saman tilikauden aikana on merkittävällä tavalla vaikuttanut emoyhtiön tulokseen tai sen vertailukelpoisuuteen edellisen tilikauden tuloksen kanssa, on tästä annettava tieto OYLE 11: 8 §:n 5 kohdan toisen virkkeen mukaisesti tuloslaskelmassa tai sen liitteenä taikka OYLE 11: 9.1 §:n yleissäännöksen nojalla toimintakertomuksessa.[23]

B. Yhtiön ja/tai konsernin tilan ja tuloksen kannalta tärkeät seikat ja olennaiset tapahtumat. OYLE 11: 9.1 §:n mukaan toimintakertomuksessa on annettava tietoja »sellaisista yhtiön tilan ja sen toiminnan tuloksen arvostelemista varten tärkeistä seikoista, joista ei ole annettava selvitystä tuloslaskelmassa tai taseessa, sekä yhtiön kannalta olennaisista tapahtumista, vaikka ne olisivat sattuneet tilikauden päätyttyäkin».

Esimerkkeinä tapahtumista, joista tämän yleissäännöksen mukaan on ilmoitettava toimintakertomuksessa, mainitaan osakeyhtiölakikomitean mietinnössä siirtyminen uudelle markkina-alueelle, toiminnan aloittaminen uudella liiketoiminnan alalla tai lopettaminen jollakin aikaisemmalla alalla sekä huomattava käyttöomaisuushankinta.[24] Säännöksen lähempi sisältö jää riippumaan yhtiön johdon ja viime kädessä tilintarkastajien in casu[25] harkinnasta ja näin kehittyvästä tilinpäätöskäytännöstä.

---

sernisuhde syntyy OYLE 1: 2.2 §:n tarkoittaman sopimuksen ja etuyhteyden kautta. Informaatio tällaisesta tapauksesta joudutaan kuitenkin antamaan OYLE 11: 9.1 §:n yleissäännöksen nojalla. Ks. edempänä kohta B.

[23] Vrt. *Kom 1972: B 104*, jonka ehdottaman 106.2 §:n mukaan edellytettiin selvitystä myös siitä, miten ko. toimenpide on vaikuttanut kuluneen tilikauden tilinpäätökseen.

Tieto tytäryhtiön osakkeiden omistuksesta on annettava emoyhtiön tilinpäätöksessä myös OYLE 11: 6.2 §:n ja 11: 8 §:n 1 kohdan mukaisesti.

[24] *Kom 1969: A 20* 156, jossa mainitaan lisäksi tytäryhtiön hankkiminen ja sulautuminen. Viimeksi mainitut seikat on OYLE:n mukaan ilmoitettava 11: 9.2 §:n perusteella.

[25] Osakeyhtiölakikomitean ehdotuksessa sisältyikin kyseiseen kohtaan (106.1 §) varaus »jollei siitä (tiedonannosta) erityisistä syistä katsota aiheutuvan haittaa yhtiölle». Komitea katsoi, että yhtiön »tulevaisuutta koskevasta suunnittelusta tehtyjä päätöksiä voidaan joissakin tapauksissa pitää sellaisina tapahtumina, joista on annettava esillä olevan momentin tarkoittama selvitys». Tästä johtuvien mahdollisten haittavaikutusten eliminoimiseksi komitea katsoi edellä siteeratun varauksen olevan paikallaan. *Kom 1969: A 20* 157.

Konserni-informaation kannalta säännös velvoittaa tilikauden aikana tytäryhtiöksi joutuneen yhtiön ilmoittamaan konsernisuhteen syntymisestä.[26] Konsernisuhteen syntyminen on nimittäin erityisesti tytäryhtiölle aina lainkohdan tarkoittama tärkeä ja olennainen tapahtuma, sillä merkitseehän se yhtiötä koskevaa määräämisvallan siirtymistä toisen yhtiön käsiin. Tosin ei ole sanottua, että emoyhtiö tulee aina käyttämään määräämisvaltaansa tytäryhtiön tuloksenmuodostukseen ja taloudelliseen asemaan vaikuttavalla tavalla, mutta tällaisen määräämisvallan käytön mahdollisuuskin on seikka, josta yhtiön eri etutahojen oikeutta informaation saantiin tuskin voidaan millään perusteella evätä.

OYLE 11: 9.1 §:n vaatimus olennaisten tapahtumien informoimisesta »vaikka ne olisivat sattuneet tilikauden päätyttyäkin» koskee myös tilikauden päättymisen jälkeen tapahtunutta konsernisuhteen syntymistä. Tiedonantovelvollisuus koskee tällöin periaatteessa sekä emoyhtiötä että tytäryhtiötä. Tosin voitaneen katsoa, ettei pienehkön tytäryhtiön hankkiminen esim. jonkin suurkonsernin emoyhtiön kannalta ole välttämättä niin olennainen tapahtuma, että se vaatisi erillisinformaatiota ennen ao. tilikauden tilinpäätöstä. Tytäryhtiön osalta informaatio konsernisuhteen syntymisestä on sitä vastoin edellistä tilikautta koskevaan toimintakertomukseen aina sisällytettävä, mikäli konsernisuhde on syntynyt ennen kyseisen toimintakertomuksen antamista.

OYLE 11: 12.1 §:n mukaan on emoyhtiön toimintakertomuksessa annettava konsernista mm. 11: 9.1 ja 2 §:ssä tarkoitetut selvitykset. Konsernisuhteiden osalta selvityksen tulee ilmeisesti sisältää ainakin tiedot konsernin kokoonpanossa tilikauden aikana tai sen päätyttyä tapahtuneista muutoksista.

C. Konserniyhtiöiden siirrot sidottuun omaan pääomaan. OYLE 11: 12.1 §:n mukaan emoyhtiön toimintakertomuksessa on ilmoitettava »määrä, joka konsernin vapaasta omasta pääomasta konserniin kuuluvien yhtiöiden on yhtiöjärjestyksen mukaan siirrettävä sidottuun omaan pääomaan». Tämä tieto, joka perustuu toisaalta konsernitaseesta ilmenevään konsernin vapaaseen omaan pääomaan ja toisaalta eri konserniyhtiöiden voitonkäyttöä koskeviin mahdollisiin yhtiöjärjestysmääräyksiin, on tarpeen emoyhtiön voitonjakokelpoisten varojen määrää laskettaessa.[27]

26 Ks. myös *OYL-ehdotus* 199. OYLE 11: 12.3 § puolestaan velvoittaa tytäryhtiön ilmoittamaan toimintakertomuksessaan emoyhtiön nimen.

27 Ks. edellä II osan kohta 3.11.1.2. sekä jäljempänä kohta 2.2.2.

D. Konsernin varastovaraus ja rahoituslaskelma ym. OYLE 11: 12.2 §:n mukaan on ns. suurkonsernin [28] konsernitilinpäätöksessä ilmoitettava tiedot konsernin varastovarauksesta ja sen muutoksesta tilikauden aikana. Samoin on konsernitilinpäätökseen liitettävä konsernin rahoituslaskelma. Se on laadittava OYLE 11: 9.5 §:n mukaisesti.[29]

Emoyhtiön toimintakertomuksessa on annettava tietoja myös konsernin palveluksessa olevista henkilöistä sekä maksetuista palkoista ja palkkioista (OYLE 11: 12.1 § verr. 11: 9.3 §).

2.2.2. Konsernitilinpäätös

2.2.2.1. Yleistä

Konserni muodostuu kahdesta tai useammasta yhtiöstä, joista kukin tilinpäätöksessään osoittaa oman tuloksensa ja taloudellisen asemansa. Kokonaisuutena konserni ei kuitenkaan ole yhtiöidensä summa. Konsernin tulos joltain tilikaudelta ei ole sama kuin konserniyhtiöiden tulosten summa eikä konsernin asema ole yhtä kuin konserniyhtiöiden taloudellisten asemien summa.

Konsernia taloudellisena kokonaisuutena kuvaamaan tarvitaan erityinen selvitys, josta yleisesti on ryhdytty käyttämään nimitystä konsernitilinpäätös.[30] Konsernitilinpäätöksen tarkoituksena on osoittaa koko konsernin tulos kysymyksessä olevalta tilikaudelta sekä koko konsernin taloudellinen asema tilikauden lopussa. Viimeksi mainitussa suhteessa konsernitilinpäätös osoittaa konsernin käytössä olevan pääoman lähteet ja käytön. Konsernitilinpäätös esittää konsernin tuloksen ja aseman ikään kuin konserni muodostaisi yhden ainoan yhtiön.

---

[28] Ns. suurkonserni on OYLE 10: 4.4 §:n mukaan olemassa silloin, kun konsernin sidottu oma pääoma konsernitaseen mukaan on enemmän kuin kaksi miljoonaa markkaa, tai jos konserniin kuuluvien yhtiöiden palveluksessa on kahden viimeksi kuluneen tilikauden aikana ollut keskimäärin yli viisisataa henkilöä.

[29] Mainitun lainkohdan mukaan rahoituslaskelmassa on »annettava selvitys varojen hankinnasta ja niiden käytöstä tilikauden aikana». Konsernin rahoituslaskelman sisällöstä käytännössä *Eriksson* 75 ss.; *Tuokko* 87 ss.

[30] Käytetään myös termiä konserniselostus (koncernredogörelse) silloin, kun selvitys ei ole täydellinen siinä mielessä, että se sisältäisi yksittäisen yhtiön tilinpäätöksen tavoin sekä tuloslaskelman että taseen. Vrt. osakeyhtiölakikomitean ehdotuksen 107.3 §:ää saman pykälän 1 momenttiin, jonka mukaan konsernitilinpäätöksen (konsernitilityksen) olisi muodostanut vain konsernitase (konserniomaisuustase). Tälle kannalle jäi Tanskan laki; ks. DASL 107 §.

Konsernitilinpäätös voidaan laatia monella tavalla. Sen mukaan, minkä tahon näkökulmasta konsernia tarkastellaan, erotetaan kirjallisuudessa kaksi pääteoriaa: *kokonaisuusteoria* (Enheitstheorie, entity theory) ja *intressiteoria* (Interessentheorie, central financial interest concept). Edellisen mukaan konsernitilinpäätös laaditaan konsernijohdon (emoyhtiön johdon) näkökulmasta, jälkimmäisen mukaan taasen emoyhtiön osakkeenomistajien näkökulmasta lähtien.[31]

Lähtökohtaero teorioiden välillä konkretisoituu vähemmistöosakkeenomistajien käsittelyssä. Kokonaisuusteorian mukaan ei konsernijohdon ja konsernikokonaisuuden kannalta ole olennaista eroa siinä, mistä konsernin käytössä oleva pääoma on peräisin: emoyhtiön osakkeenomistajilta, tytäryhtiöiden vähemmistöosakkeenomistajilta vai konserniyhtiöiden luotonantajilta. Konsernitilinpäätös on todella konserniyhtiöiden muodostaman kokonaisuuden tuloksen ja aseman osoittava selvitys, jossa pääomien lähteiden osalta myös vähemmistöosakkeenomistajien osuudet luetaan konsernin omiin pääomiin vaikkakin ne yleensä esitetään erillisenä eränä. Intressiteorian mukaan tytäryhtiöiden vähemmistöosakkeenomistajien katsotaan emoyhtiön osakkeenomistajiin nähden ja näiden kannalta kuuluvan asiallisesti samaan kategoriaan kuin konserniyhtiöiden luotonantajat. Konsernitilinpäätös on tällöin luonteeltaan lähinnä laajennettu emoyhtiön tilinpäätös, joka osoittaa emoyhtiön oman tuloksen ja aseman ohella tytäryhtiöiden osalta emoyhtiön ja välillisesti siis sen osakkeenomistajien intressin niissä.

Käytännössä eri teorioiden käyttäminen johtaa erilaiseen konsernitilinpäätökseen lähinnä kolmessa suhteessa: konsernin tuloksen ja oman pääoman suuruudessa, sisäisten voittojen eliminoimisessa sekä konsolidointieron käsittelyssä.[32] Kokonaisuusteoria lähtee siitä, että konsernin tulos ja oma pääoma käsittävät koko konsernin tuloksen ja oman pääoman, siis myös vähemmistöosakkeenomistajien osalle tulevat osuudet. Intressiteorian mukaan konsernin tulos käsittää vain emoyhtiön tuloksen ja sen osalle tulevan osuuden tytäryhtiöiden tuloksesta; sama koskee konsernin omaa pääomaa. Sisäisten voittojen eliminoimisessa kokonaisuusteoria lähtee vastaavasti koko voiton eliminoimisesta, kun taas intressiteorian mukaan eliminoitavaksi tulee ainoastaan emoyhtiön osalle tuleva osuus

---

31 Mainituista teorioista esim. *Dreger* 41 ss.; *Adler—Düring—Schmaltz* 4 ss.; *Lutz* 15 ss., 125 s.; *Wein* 45; *Wöhe* 639 ss., myös *Rönn—Söderlund* Tilintarkastus 2/1972 22, jossa teorioita kutsutaan todellisuusteoriaksi (verklighetsteorin) ja traditionaaliseksi teoriaksi (traditionella teorin).

32 *Dreger* 41 s.

sisäisestä voitosta.[33] Tällöin siis vähemmistöosakkeenomistajien osalle tuleva osuus konsernin sisäisestä voitosta katsotaan jo realisoituneeksi voitoksi. Myös teorioiden suhtautuminen konsernitilinpäätöksen laatimisen (konsolidoinnin) yhteydessä yleensä syntyvään eliminointieroon (konsolidointieroon) on vastaavanlainen; kokonaisuusteoria edellyttää koko eron merkitsemistä taseen aktiiva- tai passiivapuolelle, intressiteoria vain siltä osin kuin kysymys on emoyhtiölle tulevasta osuudesta.

Konsernitilinpäätöskäytäntö on horjuvaa mainittujen teorioiden noudattamisen suhteen.[34] Myöskään lakimääräiset säännökset konsernitilinpäätöksistä eivät yleensä ole esitetyllä tavalla »puhdasoppisia», vaan jättävät konserneille liikkumavaraa noudatettavan menettelyn suhteen.[35] Tämä koskee myös OYL-ehdotuksen säännöksiä konsernitilinpäätöksen laatimisesta.

2.2.2.2. Konsernitilinpäätöksen laatija

OYLE 11: 1.1 §:n mukaan emoyhtiön tilinpäätöksen tulee sen oman varsinaisen tilinpäätöksen lisäksi sisältää erityinen konsernitilinpäätös. Konsernitilinpäätös on siten laadittava emoyhtiön toimesta. Koko konsernin tilinpäätöksestä erillisen konsernitilinpäätöksen on velvollinen laatimaan myös alakonsernin emoyhtiö.[36] Konsernitilinpäätöksen laatimista varten tulee tytäryhtiöiden antaa emoyhtiölle tarvittavat tiedot. Tähän velvoittava säännös sisältyy OYLE 8: 7 §:ään.

---

33 Vrt. osakeyhtiölakikomitean ehdottama 107.4 §, jossa ehdotettiin lakiin intressiteorian mukaista sisäisen voiton käsitettä. Esikuvana oli Ruotsin 1944 SABL 104.5 §:n säännös, joka jäi myös Ruotsin uuteen vuoden 1975 lakiin (SABL 11: 11.2 §). Toisin NASL 11: 13.3 §, jonka mukaan sisäinen voitto voidaan eliminoida joko kokonaisuusteorian tai intressiteorian mukaisesti; vrt. *Ot. prp. nr. 19 (1974—75)* 177.

34 Käytännöstä USA:ssa *Dreger* 43 s.

35 Kuvaavaa onkin, että esim. AktG:n mukaisen konsernitilinpäätöksen perustana sanotaan toisinaan olevan kokonaisuusteoria modifioituna (esim. *Adler—Düring—Schmaltz* 6; *Wysocki* 41; *Wöhe* 639), toisinaan korostetaan kokonaisuusteorian hylkäämistä (*Rasch* 4 p. (1968) s. 196) tai lain välittävää kantaa ja intressiteorialle läheisiä piirteitä (*Dreger* 44).

36 *Kom 1969: A 20* 142. Tämä vaatimus johtanee ainakin pitkällä tähtäyksellä konsernisuhteiden yksinkertaistumiseen, ts. alakonsernisuhteiden vähenemiseen ja välttämiseen.

2.2.2.3. Tilikausi

Konsernitilinpäätös on laadittava tilikausittain. Konsernitilinpäätöksen tilikausi on sama kuin emoyhtiön tilikausi.[37] OYLE 11: 10.2 §:n mukaan konserniyhtiöillä tulee olla sama tilikausi, jollei kirjanpitolautakunta erityisistä syistä myönnä määräajaksi poikkeusta.[38] Säännös on perusteltu konsernitilinpäätöksen luotettavuusnäkökohdilla.[39] Poikkeuslupatilanteet todetaan perusteluissa varsin harvoiksi; esimerkkitapauksena mainitaan ulkomainen tytäryhtiö, jota sen sijaintimaan lainsäädäntö estää käyttämästä samaa tilikautta kuin kotimainen emoyhtiö.[40]

2.2.2.4. Konsernitilinpäätökseen sisällytettävät yhtiöt

Konsernitilinpäätökseen tulee periaatteessa sisältyä kaikki konserniin kuuluvat yhtiöt.[41] Osakeyhtiölakikomitean ehdotus ei tässä suhteessa antanut poikkeusmahdollisuutta.[42] Vuoden 1974 OYLE 11: 11.3 §:ään kuitenkin sisällytettiin yleissäännös, joka oikeuttaa mm. jättämään jon-

---

37 *OYL-ehdotus* 201. Vrt. SABL 11: 10.1 §; NASL 11: 13.1 §; myös *EEC* Ehdotus 7. ohjeeksi art. 6.1.b).

38 Vrt. NASL 11: 3.2 §, jonka mukaan poikkeamiseen yhtenäisestä tilikaudesta vaaditaan niin ikään viranomaislupa. Viranomaislupaa ei edellytä SABL 11: 10.2 § eikä DASL 97.2 §. Myöskään AktG 331.3 § ei vaadi ehdottomasti, että konserniyhtiöillä on sama tilikausi.

Vrt myös KirjanpitoL 10.2 §, jonka mukaan saman kirjanpitovelvollisen eri liikkeillä tulee olla sama tilikausi.

39 *OYL-ehdotus* 201 s.; konserniyhtiöiden tilikausien yhtenäisyyden ensiarvoisesta tärkeydestä myös *Adler—Düring—Schmaltz* 16; *Wein* 36, 62; *Keskuskauppakamari ym.* 46 s.; *Konsernitase* 6; *Lainvalmistelukunta* Yhdistelmä 108.

40 *OYL-ehdotus* 202, jossa myös todetaan, ettei verotuksellisia syitä voida missään tapauksessa pitää lain tarkoittamana erityisenä syynä. Eri tilikausien käytöstä verotuksellisten etujen saamiseksi *Tikka* 283. OYL-ehdotuksen perusteluissa mainittu esimerkki on myös elinkeinoelämän keskusjärjestöjen lausunnossa katsottu käytännössä lähes ainoaksi hyväksyttäväksi poikkeukseksi yhtenäisen tilikauden vaatimuksesta. *Keskuskauppakamari ym.* 47.

41 Tällä kohdin perusteluissa myös todetaan, että hyvän kirjanpitotavan mukaista saattaa olla muidenkin kuin osakeyhtiömuotoisten tytäryritysten sisällyttäminen konsernitilinpäätökseen. *OYL-ehdotus* 204.

42 Elinkeinoelämän järjestöt korostivat lausunnossaan poikkeusmahdollisuuden tarpeellisuutta »mikäli konserniin kuuluva tytäryhtiö toimii muusta konsernista täysin poikkeavalla toimialalla tai jos tytäryhtiön sisällyttäminen konserni-

kun konserniin kuuluvan yhtiön konsernitilinpäätöksen ulkopuolelle joko kokonaan tai osittain.[43] Poikkeamiseen oikeuttavaa säännöstä on perustelujen mukaan tulkittava ahtaasti; esim. poikkeuslupa yhtenäisestä tilikaudesta ei oikeuta jättämään ao. yhtiötä konsernitilinpäätöksen ulkopuolelle.[44] Ulkopuolelle jätöstä vaaditaan aina selostus konsernitilinpäätöksen liitteenä (OYLE 11: 11.3 §).

2.2.2.5. Konsernitilinpäätöksen sisältö

OYLE 11: 10.1 §:n mukaan konsernitilinpäätös käsittää konsernituloslaskelman ja konsernitaseen. Erillistä konsernin toimintakertomusta ei edellytetä laadittavan, joskaan sellaisen käyttämisellekään ei ole estettä.[45]

Osakeyhtiölakikomitean ehdotuksen mukaan konsernitilinpäätös (konsernitilitys) olisi 1944 SABL:n mukaisen säännöstön tavoin koostunut ainoastaan konsernitaseesta (konserniomaisuustaseesta), jonka sijasta olisi eräissä tapauksissa voitu antaa myös yksinkertaisempi konserniselostus.[46]

---

tilinpäätökseen muusta tällaisesta erittäin painavasta syystä ei olisi tarkoituksenmukaista eikä hyvän kirjanpitotavan mukaista.» *Keskuskauppakamari ym.* 47, 61. Näin myös *Eriksson* 41, jossa mainitaan konsernitilinpäätöksen ulkopuolelle jätön motiiviksi myös konsernisuhteen lyhytaikaisuus. Vähittäiskaupan keskusliiton mielestä ei eri toimiala kuitenkaan olisi riittävä peruste poikkeukselle; *Lainvalmistelukunta* Yhdistelmä 111 s. Mainittu toimiala-ajattelu onkin selvästi vastoin nimenomaan konsernille tyypillistä riskintasausajattelua.

43 *OYL-ehdotus* 203 s.

44 *OYL-ehdotus* 204, jossa on myös esimerkkejä tilanteista, jolloin konserniyhtiö voidaan jättää konsernitilinpäätöksen ulkopuolelle.

45 Konsernin toimintakertomukseen voitaisiin tällöin sisällyttää myös ne tiedot, jotka lakiehdotuksen mukaan on konsernista annettava emoyhtiön toimintakertomuksessa. OYLE 11: 12 §; ks. esitystä edellä kohdassa 2.2.1.3.

Konsernitoimintakertomus (Konzerngeschäftsbericht) kuuluu Saksan Liittotasavallan lain edellyttämään konsernitilinpäätökseen; AktG 329 ja 334 §; samoin *EEC* Ehdotus 7. ohjeeksi art. 22.

46 *Kom 1969: A 20* 107 §. Konserniselostusta olisi voitu käyttää »esim. milloin konserni muodostuu täysin eri aloilla toimivista ja oleellisesti eriluontoisista yrityksistä; tällaisessa tapauksessa olisi yhtiöiden omaisuustaseiden yhdistäminen vailla reaalista merkitystä. Konserniselostuksen käyttäminen voi tulla kyseeseen myös siinä tapauksessa, että kaikkien konserniomaisuustaseen laatimiseen tarvittavien tietojen saaminen ajoissa ulkomaisilta tytäryhtiöiltä osoittautuu mahdottomaksi.» *Kom 1969: A 20* 158 ss., jossa on myös esimerkki konserniselostuksesta. Tanskan laki jäi osakeyhtiölakikomitean ehdottaman säännöstön kannalle; ks. DASL 107 §.

Komiteanmietinnöstä annetuissa lausunnoissa kuitenkin voimakkaasti kritisoitiin komitean ehdotusta tältä osin.[47] Vaadittiin, että konsernitilinpäätökseen tulee alusta alkaen sisältyä myös konsernituloslaskelma [48] ja että konserniselostusta ei tulisi ollenkaan sallia konsernitaseen vaihtoehdoksi.[49]

Kritiikki johti tulokseen: konsernitaseen ohella vaaditaan OYLE:ssa laadittavaksi konsernituloslaskelma ja konserniselostusta koskeva säännös poistettiin lakiehdotuksesta. Myös konsernitasetta koskeva säännös kirjoitettiin uudelleen elinkeinoelämän keskusjärjestöjen lausunnossa esitetyltä pohjalta,[50] jolloin konsernin sisäisen voiton käsitettä koskeva säännös (komitean ehdotuksen 107.4 §) voitiin tarpeettomaksi muodostuneena jättää pois lakiehdotuksesta.

2.2.2.6. Konsernitilinpäätöksen laatiminen

A. Yleiset periaatteet. OYLE ei sisällä yksityiskohtaisia määräyksiä konsernitilinpäätöksen laatimisesta vaan ainoastaan menettelytapasäännöksen, yleisen laatimisperiaatteen sekä konsernitilinpäätöksen lähempää sisältöä koskevan yleisen säännöksen. Menettelytapa ilmenee siinä, että konsernitilinpäätös on OYLE 11:11.1 §:n mukaan laadittava konserniyhtiöiden tuloslaskelmien ja taseiden yhdistelminä.[51] Yleisen laatimisperiaatteen sisältää mainitun lainkohdan viittaus hyvään kirjanpitotapaan

47 *Keskuskauppakamari ym.* 59 ss.; *Lainvalmistelukunta* Yhdistelmä 106.

48 Näin elinkeinoelämän keskusjärjestöt, Kauppakorkeakoulu ja valtiovarainministeriö; *Lainvalmistelukunta* Yhdistelmä 107.

49 *Keskuskauppakamari ym.* 61; *Lainvalmistelukunta* Yhdistelmä 111. Myös konsernitasetta koskeva säännös vaadittiin kirjoitettavaksi uudelleen niin, että taseen laatimistekniikka jäisi kansainvälisesti hyväksyttyjen menettelyjen varaan ja että säännös ei rajoittaisi myöskään konsernitilinpäätöksen laadintaa koskevien konventioiden ja tekniikan vastaista kehitystä. *Keskuskauppakamari ym.* 60 ss.

50 Vrt. OYLE 11:11.2 §:n toinen virke ja *Keskuskauppakamari ym.* s. 62 esitettyä muotoa.

51 Konsernissa ei konserniyhtiöiden omien kirjanpitojen ohella ole erillistä kirjanpitoa, jonka perusteella konsernitilinpäätös voitaisiin suoraan laatia. Käytännössäkin on osoittautunut »riittäväksi se, että tilikauden aikainen kirjanpito hoidetaan kussakin konserniyksikössä erikseen ja vasta tilinpäätösvaiheessa astuu

sekä yksittäisten osakeyhtiöiden tilinpäätöksissä noudatettaviin säännöksiin (OYLE 11: 2 ja 5—8 §). Konsernitilinpäätöksen lähemmän sisällön määrittelee taasen OYLE 11: 11.2 §.

B. Käytännön edellytykset. Konsernitilinpäätöksen laatiminen tarkoituksenmukaisella ja luotettavalla tavalla asettaa konserniyhtiöiden kirjanpidoille yhtenäisen tilikauden lisäksi eräitä vaatimuksia: yhtiöillä tulee olla yhtenäiset tilipuitteet, tilikirjaukset on suoritettava samojen periaatteiden mukaan, tilinpäätöksissä on noudatettava samoja arvostus- ja jaksotusperiaatteita ja konserniyhtiöiden keskinäiset tilitapahtumat on kirjattava muista tileistä erillisille rinnakkaistileille.[52] Lakimääräiseksi on OYLE:ssa asetettu vain vaatimus yhtenäisestä tilikaudesta. Muiden vaatimusten noudattaminen jää hyvän kirjanpitotavan ja vastaisen käytännön varaan. Hyvä kirjanpitotapa on kuitenkin sellaisenaankin ja erityisesti nyt esille tulevassa uudessa tilanteessa [53] varsin väljä ja tulkinnanvarainen periaate.[54] Näin ollen käytäntö, jonka osalta in casu ratkaisut tekee kulloinenkin konsernijohto, saattaa muodostua varsin monivivahteiseksi. Vastuu tämän käytännön yhdenmukaistamisesta jäänee viime kädessä tilintarkastajille, etenkin ammattitilintarkastajille, jotka joutuvat tehtävässään ottamaan kantaa laadittujen konsernitilinpäätösten luotettavuuteen ja sen käytännön edellytyksiin.

C. Laatimistekniikka l. konsolidointi. Mainituilla edellytyksillä on konsernitilinpäätöksen laatiminen l. konsolidointi suoritettavissa lähtemällä suoraan konserniyhtiöiden tuloslaskelmista ja taseista taikka ns. kokonais- tai jäännöstaseista. Niistä voidaan laatia taulukko, jossa konsernin sisäisistä tilitapahtumista pidettyjen rinnakkaistilien saldot ovat erikseen näkyvissä ja johon kaikki yksittäisiin tuloslaskelmiin ja taseisiin tehtävät korjaukset l. eliminoinnit voidaan merkitä näkyviin ennen

---

konsernin kirjanpito lähinnä tuloslaskelman ja taseen muodossa esiin». *Konsernitase* 3.

[52] *Adler—Düring—Schmaltz* 16 ss.; *Eriksson* 43 s.; *Wein* 36; myös *Konsernitase* 6; *Tuokko* 38 s.

[53] Kun konsernitilinpäätösten laatiminen on meillä Suomessa tähän mennessä ollut vähäistä, jouduttaneen johtoa hyvän kirjanpitotavan osalta etsimään ainakin alkuaikoina myös kansainvälisesti noudatetuista ja hyväksytyistä menettelytavoista. Vrt. myös *Keskuskauppakamari* ym. 62.

[54] Ks. myös *Tuokko* 39, jossa todetaan yhtenäisyyden saavuttamisen jaksotusperiaatteissa ja yleensäkin eri konserniyhtiöiden tilinpäätöksissä jäävän, verotus yms. syiden johdosta, monesti periaatteelliseksi toivomukseksi.

samansisältöisten erien yhteenlaskemista.[55] Seuraavassa sivuutetaan tämä yksityiskohtainen tekniikka[56] ja tarkastellaan konsolidointia vain OYLE:n säännöstön pohjalta.

D. Konsernituloslaskelma. OYLE 11: 11.2 §:n mukaan konsernituloslaskelman tulee osoittaa konsernin tulos tilikaudelta sen jälkeen, kun konsernin sisäiset tuotot ja kulut sekä sisäinen voitonjako on vähennetty. Konsernituloslaskelma laaditaan OYLE 11: 11.1 §:n mukaan emo- ja tytäryhtiöiden tuloslaskelmien yhdistelmänä, ts. konserniyhtiöiden yksittäisten tuloslaskelmien samansisältöiset erät lasketaan yhteen sen jälkeen, kun konsernin sisäiset tulos- ja voitonjakoerät on eliminoitu.

Konsernin sisäisiä ja siis eliminoitavia tulos- ja voitonjakoeriä ei ole lähemmin määritelty OYL-ehdotuksessa. Konsernin sisäisyys tarkoittaa luonnollisesti sitä, että kysymys on eristä, jotka perustuvat konserniyhtiöiden keskinäisiin toimintoihin, so. suoritteisiin, korkoihin tai voitonjakoihin. Eliminoitavien tuloserien tuotto ja kulu -luonne määräytyy KirjanpitoL 16.1 §:n mukaan. Tuotto on tilikauden tulo, so. tuloslaskelmaan merkitty tulo, ja vastaavasti kulu on tilikauden meno, so. tuloslaskelmaan merkitty meno tai menon osa. Eliminointi kohdistuu siis yksittäisten konserniyhtiöiden tuloslaskelmiin sisältyviin sellaisiin tuottoihin ja kuluihin, jotka ovat aiheutuneet konserniyhtiöiden keskinäisistä toiminnoista. Konsolidoinnin tavoitteena on siten ns. nettoperiaatteen[57] mukainen konsernituloslaskelma.

Osa eliminoitavista eristä on konsernin tulokseen vaikuttavia osa ei. Konserniyhtiöiden keskinäiset suoritteet ja korot, so. yleensä kummankin yhtiön tuloslaskelmaan merkittävät erät eivät vaikuta konsernin tulokseen silloin, kun ne koskevat samaa tilikautta, koska toisen konserniyhtiön tulo on toisen meno ja päinvastoin. OYL-ehdotuksessa omaksuttu netto-

---

55 *Adler—Düring—Schmaltz* 20 s.; *Dreger* 47; *Eriksson* 47 ss., jossa viimeksi mainitussa on esimerkkejä sekä horisontaalisesta että vertikaalisesta taulukosta. Muista mahdollisista menetelmistä *Dreger* 47; *Adler—Düring—Schmaltz* 21 s.

56 Konsolidoinnista on julkaistu pari yhtenäistä suomenkielistä esitystä, nimittäin *Kansallis-Osake-Pankin* toimesta ensi kerran vuonna 1969 ilmestynyt parikymmensivuinen *Konsernitase* ja *Yrjö Tuokon* vuonna 1975 ilmestynyt edellistä laajempi *Konsernitilinpäätös*. Näiden lisäksi on aiheesta julkaistu joitain suppeahkoja yksittäisiä artikkeleita.

57 Nettoperiaatteesta johtuu myös, että konsernin liikevaihto ei käsitä konserniyhtiöiden välisiä myyntejä, vaan ainoastaan laskutuksen ulkopuolisille.

periaate edellyttää kuitenkin tällaistenkin erien eliminoimista konsolidoinnin yhteydessä.[58]

Konsernin sisäistä tulosta, voittoa tai tappiota, syntyy silloin, kun konserniyhtiöiden kesken on suoritettu kirjauksia omaisuustilien ja kulu- tai tuottotilien välillä.[59] Erityisesti näin tapahtuu vaihto- ja käyttöomaisuuteen kuuluvien erien keskinäisten siirtojen yhteydessä [60] sekä tilanteissa, joissa toisen yhtiön käyttöomaisuutta siirretään toisen yhtiön vaihto-omaisuudeksi ja päinvastoin.[61] OYL-ehdotus edellyttää tällaisten siirtojen yhteydessä syntyneiden tuloserien (niiden muutosten) eliminoimista konsolidoinnin yhteydessä. Ilman tätä eliminointia kyseiset erät vaikuttaisivat konsernituloslaskelman osoittaman tuloksen määrään.

Konsernin sisäistä tulosta syntyy myös konsernin sisäisen voitonjaon yhteydessä. Jos tytäryhtiö on tilikauden aikana jakanut osinkoa edellisenä tilikautena tai sitä edeltäneenä aikana syntyneestä voitostaan, emoyhtiö on kirjannut saamansa osingot tilikauden tuotoiksi,[62] mikä siis on vaikuttanut positiivisesti emoyhtiön tulokseen ko. tilikaudelta. Tytäryhtiön kannalta osingonjako ei sitä vastoin ole vaikuttanut sen tulokseen eikä ilmene myöskään sen tuloslaskelmasta vaan taseesta vapaan oman pääoman vähennyksenä. Koko konsernin kannalta osingonjako merkitsee aikaisemmin tytäryhtiössä muodostuneen ja sen omaan vapaaseen pääomaan kirjatun voiton tulemista uudelleen emoyhtiön saamalta osalta osingonjakovuoden tuloksi.[63] OYLE 11: 11.2 § edellyttää tällaisen sisäisen voitonjaon eliminoimista konsolidoinnin yhteydessä.[64]

---

58 Asiallisesti eliminointi merkitsee konsernituloslaskelman tuottojen ja kulujen pienenemistä yhtä suurella määrällä.

Kaikki konserniyhtiöiden keskinäiset suoritteet eivät edellytä oikaisua konserinitilinpäätöstä laadittaessa. Näin esim. silloin, kun kysymyksessä on puhdas menonsiirto yhtiöltä toiselle.

59 *Konsernitase* 15.

60 Ks. edellä II osan kohdissa 3.3.2—3.3.3. esitettyä.

61 Ks. esim. *Tuokon*, s. 43 ss., esittämiä erityyppisiä tilanteita koskevia eliminointiesimerkkejä.

62 Vrt. OYLE 11: 6.1 §, jossa vaaditaan konserniyhtiöiltä saadut osingot merkittäväksi omana tuottoeränä tuloslaskelmaan.

63 Jos emoyhtiö voisi kirjata tytäryhtiöltä saamansa osingot tuloslaskelman ohi suoraan omaan pääomaansa, esim. voittovaroihin, ei konsernin sisäistä tulosta syntyisi eikä eliminointi tällöin olisi tarpeen. Vrt. *Konsernitase* 15 ja 18. Tällainen menettely ei kuitenkaan KirjanpitoL:n ja OYLE:n mukaan ole sallittu.

64 Käytännössä eliminointi tapahtuu siirtämällä emoyhtiön tytäryhtiöiltä saamat osingot tuloslaskelman tuotoista taseen omaan pääomaan. *Konsernitase* 15 ja 18; *Eriksson* 55.

OYLE 11:11 §:ssä ei käytetä nimenomaisesti konsernin sisäisen tuloksen, so. sisäisen voiton tai tappion, käsitettä.[65] Tämä ei ole ollut tarpeen, koska eliminoitaviksi on konsolidoinnissa määrätty kaikki sisäiset tuotto- ja kuluerät riippumatta siitä, onko eliminoitava erä ollut tulosvaikutteinen molempien osapuolten vai ainoastaan toisen osapuolen kohdalla. Myös sisäisen voitonjaon mainitseminen OYLE 11:11.2 §:ssä eliminoitavana eränä osoittautuu sinänsä tarpeettomaksi, koskapa konserniyhtiön toiselle maksamat osingot tulevat eliminoitaviksi jo saajayhtiön tuottoeränä, joka perustuu konsernin sisäiseen toimintoon.[66]

OYL-ehdotuksen kirjoitustapa konsernin sisäisten tulos- ja voitonjakoerien eliminoimisesta merkitsee käytännössä konsernin sisäisen tuloksen eliminoimista edellä mainitun kokonaisuusteorian mukaisesti. Koko sisäinen voitto tai tappio on eliminoitava; eliminointi ei saa jäädä koskemaan ainoastaan intressiteorian mukaista emoyhtiön osuutta.[67]

E. Konsernitase. OYLE 11:11.2 §:n mukaan konsernitaseen tulee osoittaa konsernin oma pääoma sen jälkeen, kun konserniin kuuluvien yhtiöiden keskinäiset saatavat ja velat sekä keskinäinen osakeomistus on vähen-

---

65 Osakeyhtiölakikomitean ehdotuksen 107 §:ssä käytetään konsernin sisäisen voiton käsitettä ja myös määritellään se (107.4 §) edellä selvitetyn ns. intressiteorian mukaisesti. Komitean ehdotus herätti kritiikkiä; ehdotettu käsite katsottiin varsin kasuistiseksi. *Keskuskauppakamari ym.* 62. Muut pohjoismaat kuitenkin pysyttivät sisäistä voittoa koskevan säännöstön lakitekstissä. Ks. edellä II osan kohta 3.3.1. ov. 13.

66 Sisäisen voitonjaon mainitseminen OYLE 11:11.2 §:ssä onkin ilmeisesti nähtävä vain eliminoitavia eriä selventävänä seikkana, muodostavathan konsernin sisäiset osingot usein varsin näkyvän osan konsernin sisäisestä tuloksensiirrosta.

67 Tässä suhteessa OYLE siis poikkeaa osakeyhtiölakikomitean ehdottamasta konsolidoinnista. AktG 331.2 § edellyttää eliminoitavaksi myös koko sisäisen voiton; *Wysocki* 62. Sisäisen tappion eliminoinnin välttämättömyydestä käyvät mielipiteet ristiin. *Adler—Düring—Schmaltz,* s. 204, katsoo, ettei sisäistä tappiota edellytetä eliminoitavaksi. Toisin *Dreger,* 190, joka jättää tappion eliminoinnin konsernijohdon in casu harkintaan. Sisäisten tuloserien eliminointikäytäntö näyttää horjuvalta myös anglosaksisissa maissa nimenomaan sen seikan suhteen, eliminoidaanko koko sisäinen voitto tai tappio vai vain emoyhtiön osalle tuleva osuus siitä. Esim. *Havermann* Festschrift für Barz 394 ss.

Hallituksen esityksen perustelujen mukaan sisäisen voiton eliminointipakosta voidaan kuitenkin poiketa, jos kyseessä oleva omaisuuskohde on valmistettu konsernin piirissä ja hankintamenoon lisätty voitto ei ole vaikutukseltaan merkittävä. Poikkeamisoikeuden motiivina ovat poistotekniset syyt. *HE* 27/77 87.

netty ja ulkopuolisten tytäryhtiöissä omistamia osakkeita vastaavat osuudet eli ns. vähemmistöosuudet on merkitty taseeseen omana eränä. Konsernitase laaditaan OYLE 11: 11.1 §:n mukaan konserniyhtiöiden taseiden yhdistelmänä, ts. konserniyhtiöiden yksittäisten taseiden samansisältöiset erät lasketaan yhteen sen jälkeen, kun konsernin sisäiset luotot, sisäinen osakeomistus ja tytäryhtiöiden vähemmistöosuudet on eliminoitu.

Ea. Sisäisten luottojen eliminointi. OYL-ehdotus edellyttää konsernitilinpäätökseen kuuluvien yhtiöiden kaikkien keskinäisten luottojen eliminoimista konsolidoinnin yhteydessä.[68] Eliminointi tarkoittaa tässä saatava- ja velkaerien kuittaamista. Mikäli keskinäiset luotot ovat yhtiöiden kirjanpidoissa erisuuruisia, on myös erotus eliminoitava.[69] Tältä osin eliminoimisella on vaikutusta myös konsernin osoittamaan tulokseen.

Eb. Vähemmistöosuuksien eliminointi. OYL-ehdotuksen edellyttämä vähemmistöosuuksien eliminointi tarkoittaa konsolidointikäytännössä sitä, että kunkin tytäryhtiön osalta erotetaan vähemmistöosakkeenomistajien osakkeita vastaava osuus yhtiön omasta pääomasta erilliseksi eräksi ennen emo- ja tytäryhtiöiden taseiden samansisältöisten erien yhteenlaskemista.

Vähemmistöosuuksien katsotaan edellä esitetyn intressiteorian mukaan kuuluvan konsernin velkoihin ja siis vieraaseen pääomaan. Kokonaisuusteoria puolestaan, edellyttäen tosin vähemmistöosuuksien erillistä ilmaisemista, katsoo myös kyseiset osuudet konsernin omaksi pääomaksi yhtälailla kuin emoyhtiön oman pääoman. OYL-ehdotus näyttää lähtevän ensin mainitun teorian pohjalta, koskapa varsinaiseksi konsernin omaksi pääomaksi katsotaan perustelujen mukaan vain emoyhtiön osakkeenomistajien osuus tytäryhtiöiden omasta pääomasta.[70] Kuitenkaan ehdotus ei suoranaisesti edellytä vähemmistöosuuksien kirjaamista konsernitilinpäätöksessä konsernin velkoihin, so. vieraaseen pääomaan,[71] vaan jättää kirjaamiskysymyksen hyvän kirjanpitotavan ja vastaisen käytännön

---

68 Erityyppisistä keskinäisistä luotoista ja niiden eliminoimisesta esim. *Adler—Düring—Schmaltz* 178 ss.; keskinäisten vekselien eliminoimisesta *Tuokko* 73; *Wöhe* 683.

69 *Adler—Düring—Schmaltz* 187 ss.; *Eriksson* 57.

70 *OYL-ehdotus* 203; vrt. AktG:n osalta *Wöhe* 680.

71 Vähemmistöosuuksien kirjaamista velkoihin esittävät *Keskuskauppakamari ym.* 60; *Konsernitase* 8.

varaan.[72] Vähemmistöosuudet on joka tapauksessa erotettava konsernitaseessa omaksi eräkseen ja esitettävä muun nimikkeen kuin konsernin oman pääoman alla.[73]

Jos emoyhtiö omistaa tytäryhtiön kokonaan, ei vähemmistöosuuksia luonnollisestikaan jouduta eliminoimaan konsolidoinnissa. Jos emoyhtiön osakeomistukset tytäryhtiöissä ovat välittömiä, ei vaikeuksia vähemmistöosuuksien laskemisen yhteydessä myöskään esiintyne. Välillisten osakeomistusten yhteydessä on vähemmistöosuuksia laskettaessa otettava huomioon sekä välitön että välillinen osuus. Niinpä, jos E omistaa T_1:stä 75 % ja T_1 edelleen T_2:sta 60 %, on vähemmistöosuus T_1:ssä 25 % (100—75) ja T_2:ssa vastaavasti 55 %, joka viimeksi mainittu muodostuu välittömästä osuudesta 40 % (100—60) ja välillisestä osuudesta 15 % ($\frac{25}{100} \times 60$).[74]

OYL-ehdotuksessa ei välttämättä edellytetä konsernin tulokseen kohdistuvien vähemmistöosuuksien eliminointia konsernituloslaskelmassa.[75] Tällä ei kuitenkaan ole käytännöllistä merkitystä, koska vähemmistön osuus konsernin tuloksesta tulee joka tapauksessa otettavaksi huomioon konsernitasetta laadittaessa.

---

72 Kirjaaminen velkoihin ei sen paremmin juridiselta kuin liiketaloudelliseltakaan kannalta katsoen ole kovin johdonmukaista, koska vähemmistöosuudet mm. riskin ja vastuun kannalta joka tapauksessa ovat samassa asemassa kuin emoyhtiön osuudet tytäryhtiöissä.

73 Vähemmistöosuudet voidaan hyvin esittää erillisenä eränä vieraan ja oman pääoman välissä.

74 Viimeksi mainitulta osin on kyseessä T_1:n vähemmistöosakkeenomistajien osuus T_1:n omistamista T_2:n osakkeista.

Välillisen vähemmistöosuuden yhteydessä on kiinnitettävä huomiota siihen, ettei konsolidoinnissa vähemmistöosuutta eliminoida kahteen kertaan. Vähemmistöosuus T_1:ssä on siten rajoitettava kohdistumaan T_1:n netto-omaisuuteen, josta sisäinen osakeomistus (= T_2:n osakkeet) on vähennetty. *Adler—Düring—Schmaltz* 174; *Eriksson* 57; vrt. *Konsernitase* 9; *Tuokko* 60.

Esimerkki osoittaa yleisesti käytetyn termin vähemmistöosuudet (minority interests) epätäsmällisyyden. Onhan nimittäin konsernin kvantitatiivinen osuus T_2:n omasta pääomasta emoyhtiön osakeomistuksen välillisyyden johdosta itse asiassa vähemmistöosuus (45 %), kun sitä vastoin vähemmistöosakkeenomistajien osuus on enemmistöosuus (55 %).

75 Vrt. *Tuokko*, 60 s., jonka mukaan vähemmistön osuus tulisi ottaa huomioon myös konsernituloslaskelmassa ja esittää omana eränä ennen nettovoittoa. Näin myös AktG 332.3 §; samoin EEC Ehdotus 7. ohjeeksi art. 13.

Ec. Sisäisen osakeomistuksen eliminointi. Emoyhtiön tytäryhtiössä omistamat osakkeet ilmaisevat emoyhtiön osuuden tytäryhtiön omasta pääomasta. Muu osa tytäryhtiön omasta pääomasta kuuluu tytäryhtiön osakkeita omistaville konsernin ulkopuolisille eli vähemmistöosakkeenomistajille. Mikäli emoyhtiö omistaa tytäryhtiön kokonaan, tytäryhtiön osakkeet ja tytäryhtiön oma pääoma itse asiassa merkitsevät yhtä ja samaa asiaa, ts. oikeutta tytäryhtiöön ja sen tulokseen.[76] Konsernitasetta laadittaessa tämä kahdenkertaisuus[77] on eliminoitava. Periaatteessa eliminointi tarkoittaa sitä, että emoyhtiön omistamien tytäryhtiöiden osakkeiden tilalle tulevat tytäryhtiön taseen kaikki aktiiva- ja passiivaerät oman pääoman eriä lukuun ottamatta.[78]

Sisäisen osakeomistuksen eliminointi voidaan käytännössä suorittaa erilaisia menettelytapoja noudattaen. Konsolidoinnin tuloksena saatavan konsernin oman pääoman ja sen puitteissa ilmenevien konsernin (emoyhtiön) jakokelpoisten varojen suuruus riippuu siitä, mitä menettelytapaa kulloinkin käytetään.[79]

Menettelytavat eroavat toisistaan periaatteellisesti sen suhteen, minkä ajankohdan arvoja konsolidoinnissa käytetään toisaalta emoyhtiön tytäryhtiössä omistamien osakkeiden osalta ja toisaalta niiden osalle tulevan tytäryhtiön oman pääoman osalta sekä sen suhteen, mitä tytäryhtiön oman pääoman eriä kulloinkin otetaan mukaan eliminointiin. Myös kon-

---

[76] *Dreger* 51, jossa osuvasti todetaan, »dass es sich bei dem Beteiligungskonto und den Konten des Eigenkapitals der Tochtergesellschaft um Spiegelkonten handelt».

[77] Konserniosakkeiden edustamasta kahden- tai useampikertaisuudesta ks. esimerkkejä edellä II osan kohdassa 2.2.2.

Esityksessä ei tällä kohdin ole puututtu välillisten ja/tai vastakkaisten osakeomistusten eliminointitekniikkaan.

[78] Vrt. AktG 331.1 §:n 1 kohta. Tällöin edellytetään, että keskinäiset luotot on jo eliminoitu ja tytäryhtiön vähemmistöosuudet siirretty tytäryhtiön omasta pääomasta erilliseksi eräksi, joka tytäryhtiön muiden tase-erien mukana siirtyy emoyhtiön omistamien tytäryhtiön osakkeiden tilalle. Konsolidoinnissa noudatetaan yleensä tätä eliminointijärjestystä. *Eriksson* 57 s.; *Konsernitase* 7, 12; *Rönn—Söderlund* Tilintarkastus 3/1972 25 ss. Mahdollinen on myös muu järjestys; esim. *Dreger* 46; *Wein* 39, 44 s.

[79] *Dreger* 53; *Eriksson* 59 s., 70; vrt. myös *Tuokko* 76. Itse asiassa käytettävä tekniikka ei näitä eroavuuksia aikaansaa, vaan ne arvostusperiaatteet, joille menettelytavat rakentuvat. Vrt. *Rönn—Söderlund* Tilintarkastus 3/1972 22, 29.

solidoinnissa melkein poikkeuksetta syntyvän eliminointieron esittämiseen konsernitaseessa suhtaudutaan eri menettelyissä eri tavoilla.[80]

Konsolidointikäytäntö sisäisen osakeomistuksen eliminoimisen osalta jakautuu kahteen päälinjaan, joista toista voidaan kutsua *saksalaiseksi* ja toista *anglosaksiseksi*.[81] Edellisen mukaan emoyhtiön tytäryhtiössä omistamien osakkeiden kirjanpitoarvoa verrataan niiden osalle tulevaan tytäryhtiön omaan pääomaan (osakepääoma, rahastot ja voittovarat) sellaisena, kuin viimeksi mainittu on kulloisenakin konsolidointihetkenä, so. kunkin tilikauden päättyessä.[82] Erotus esitetään konsernitaseessa sellaisenaan eliminointierona.[83] AktG 331.1 §:n edellyttämän menettelyn mukaan tytäryhtiön osakkeiden kirjanpitoarvon vertailukohteena on niiden osalle tuleva osuus tytäryhtiön osakepääomasta ja rahastoista (offene Rücklagen) mutta ei voittovaroista.[84] Anglosaksisen konsolidoinnin lähtökohtana on erottelu emoyhtiön tytäryhtiössä omistamien osakkeiden osalle tulevan pääoman (capital surplus) ja tytäryhtiön toiminnan tuloksen (earned surplus) välillä.[85] Tunnetuimman, ns. *past-equity- eli hankintamenomenetelmän* mukaan sisäinen osakeomistus eliminoidaan mainitusta syystä varsinaisesti vain kerran, nimittäin tytäryhtiön hankintahetkellä. Tytäryhtiön osakkeiden hankintahintaa verrataan niiden osalle tulevaan tytäryhtiön omaan pääomaan, joka sisältää osakepääoman ja rahastojen ohella myös tytäryhtiön voittovarat konsernisuhteen syntyä edeltäneeltä ajalta. Eliminointiero analysoidaan[86] ja sijoitetaan sen perusteella kon-

---

80 Eliminointieron syntyminen pohjautuu siihen käytännön tosiasiaan, ettei emoyhtiön tytäryhtiössä omistamien osakkeiden kirjanpitoarvo emoyhtiön taseessa yleensä milloinkaan täsmää ko. osakkeiden osalle tulevan tytäryhtiön oman pääoman kanssa edes konsernisuhteen syntymishetkellä.

81 *Adler—Düring—Schmaltz* 121 s.; *Dreger* 52 ss.; *Wysocki* 36.

82 Tässä alkuperäisessä muodossaan menettely ei ole enää AktG:n sallima. *Dreger* 52 s.

83 Konsernisuhteen alkuaikoina eliminointiero on yleensä konsernitaseen aktiivapuolella, mutta aikaa myöten se tytäryhtiön oman pääoman lisääntyessä vähenee ja siirtyy lopulta passiivapuolelle. *Dreger* 64. Eliminointieron nimittämisestä ja esittämisestä konsernitaseessa ks. lähemmin *Wysockin*, 39, empiirisen tutkimuksen tuloksia 126 saksalaisen konsernin osalta. *Dreger*, 67, esittää puolestaan tuloksia eräästä amerikkalaisesta tutkimuksesta.

84 Saksalaisen konsolidoinnin eri vaihtoehdoista *Wöhe* 669 ss.

85 *Adler—Düring—Schmaltz* 122; *Wöhe*, 675, katsoo, ettei AktG:n säännöstö salli anglosaksista konsolidointia; myös *Havermann* Festschrift für Barz 389.

86 Eliminointieron materiaalisista syistä *Adler—Düring—Schmaltz* 172; *Lutz* 205 ss.; *Rasch* 189 s.; *Wein* 42 s., 77.

sernitaseeseen ao. kohtaan, esim. jonkin käyttöomaisuusesineen kirjanpitoarvon lisäykseksi taikka pitkävaikutteiseksi goodwill-eräksi.[87] Eliminointiero, joka voidaan myös jättää konsernitaseeseen näkyviin,[88] pysyy tämän jälkeen suoritettavissa konsolidoinneissa muuttumattomana tilikaudesta tilikauteen.[89] Tytäryhtiön vastaisen toiminnan tulos heijastuu yhtiön oman pääoman muutosten kautta suoraan konsernin omaan pääomaan. Konsernin omaan pääomaan tulevat näin ollen tytäryhtiön osalta ainoastaan ne voittovarat, jotka tytäryhtiö on tuottanut konsernisuhteen syntymisen jälkeen.[90]

Pohjoismaissa, etenkin Ruotsissa,[91] on käytössä myös ns. *pariarvomenetelmä*. Sen mukaan emoyhtiön tytäryhtiössä omistamat osakkeet eliminoidaan kirjanpitoarvostaan niiden edustamaa tytäryhtiön osakepääoman nimellismäärää vastaan. Tytäryhtiön taseessa olevat muut oman pääoman erät jäävät koskemattomiksi ja ne yhdistetään sellaisenaan konsernitaseen vastaaviin tase-eriin. Jos tytäryhtiön osakkeiden kirjanpitoarvo alittaa niiden nimellisarvon, lisätään eliminointiero (ns. alipariarvo) konsernitaseeseen konsernin omaan (sidottuun) pääomaan ja vastaavasti, mikäli osakkeiden kirjanpitoarvo ylittää nimellisarvon, vähennetään erotus (ns. yliparіarvo) konsernin omasta (vapaasta) pääomasta.[92]

Pariarvo-menetelmää lähellä on ns. *sidotun pääoman* menetelmä, jossa tytäryhtiön osakkeiden kirjanpitoarvoa verrataan niiden osalle tulevaa, tilinpäätöshetken mukaista sidotun oman pääoman osuutta vastaan.[93]

---

87 Passiivoihin sijoitettavaa eliminointieroa voidaan kutsua esim. »konserni-reserviksi»; *Tuokko* 63 s., 67.

88 Tähän kaavamaiseen menettelyyn tulisi turvautua vain silloin, kun eliminointieron analysointi ja jako ovat osoittautuneet mahdottomiksi toteuttaa. *Tuokko* 64.

89 Eliminointieron muuttamisesta ja poistamisesta vastaisina tilikausina *Rönn—Söderlund* Tilintarkastus 1/1972 14 ja 2/1972 13; *Tuokko* 65.

Vrt. myös OYLE 11: 3 §:n 1 kohdan säännöstä liikearvon (goodwill) hankintamenon poistamisesta viimeistään 10 vuoden kuluessa. Säännöstä on perustelujen mukaan sovellettava myös konsernitilanteissa. *OYL-ehdotus* 191.

90 Past-equity -menetelmästä yksityiskohtaisemmin ja esimerkein *Tuokko* 61 ss.; *Rönn—Söderlund* Tilintarkastus 1/1972 9 ss.

91 *Eriksson* 58; *Stenbeck—Wijnbladh—Nial* 293.

92 Esimerkkejä mm. *Rönn—Söderlund* Tilintarkastus 2/1972 10 ss.

93 Lähemmin *Tuokko* 61, 65. Vrt. myös edellä mainittuun ns. saksalaiseen menetelmään.

Ed. Ei lakimääräistä konsolidointimenetelmää. OYL-lakiehdotuksessa ei ole asetettu mitään nykyisin käytössä olevaa konsolidointimenetelmää pakolliseksi. OYLE 11: 12.1 §:ään sisältyy kuitenkin säännös, joka velvoittaa konsernitilinpäätökseen liittämään selostuksen siitä, mitä laskennallisia periaatteita noudattaen tilinpäätös on laadittu. Periaatteessa on siis sallittua käyttää mitä tahansa nykyistä tai vastaisuudessa kehitettävää menetelmää, joka voidaan katsoa (itsessään sinänsä tulkinnanvaraisen) hyvän kirjanpitotavan mukaiseksi. Kun konsernitilinpäätösten vapaaehtoinen laatiminen on Suomessa ollut vähäistä, on luonnollista, että konsolidointimenetelmiin joudutaan esikuvat ja mallit hakemaan ulkomaisesta käytännöstä.[94] Tämäkin käytäntö on, kuten edellä esitetystä ilmenee, vielä varsin heterogeenista.

OYL-ehdotuksen mukaan ovat siten ainakin edellä esitetyt sisäisen osakeomistuksen eliminointimenetelmät sallittuja. Saksalaisen menetelmän osakseen saama, lähinnä liiketaloudellisilla näkökohdilla perusteltu kritiikki[95] saattaa meillä johtaa vastaisuudessa kehityksen anglosaksiseen suuntaan.[96] Suosituksia past-equity-menetelmän laajemmasta käyttöönotosta on esitetty myös Ruotsissa.[97]

Kysymys konsolidointimenetelmän valinnasta on sikäli merkityksellinen, että eri menetelmät saattavat in casu johtaa hyvinkin huomattaviin eroihin konsernin oman pääoman suuruuden osalta. OYLE 12: 2.2 §:n mukaan konsernin emoyhtiön voitonjaon tulee tapahtua toisaalta sen oman tilinpäätöksen ja toisaalta konsernitilinpäätöksen osoittaman voiton ja muun vapaan oman pääoman puitteissa. Konsolidointimenetelmän

---

94 Vrt. *Keskuskauppakamari ym.* 62; *Lainvalmistelukunta* Yhdistelmä 107; *OYL-ehdotus* 202.

95 *Dreger* 52 ss.; *Adler—Düring—Schmaltz* 127 kirjallisuusviittauksin.

96 Eräässä suhteessa OYL-ehdotus ja sen taustalla oleva KirjanpitoL kuitenkin asettavat rajoituksen käyttöönotettavan menetelmän suhteen. Kun emoyhtiön tytäryhtiössä omistamat osakkeet periaatteessa voidaan kirjata enintään hankintahintaan (ks. edellä kohta II.2.2.3.), poistuu mahdollisuus käyttää anglosaksisiin menetelmiin lukeutuvaa ns. *equity-method'ia,* jonka mukaan tytäryhtiön osakkeiden kirjanpitoarvoa emoyhtiön kirjanpidossa jatkuvasti muutetaan tytäryhtiön toiminnan tuloksen mukaan. Equity-method'ista ja sen lisääntyvästä suosiosta myös perinteisen saksalaisen konsolidointikäytännön piirissä ks. erityisesti *Havermann* Festschrift für Barz 388 ss.; myös *Capriles* NYULR 1963 45 ss.; *Holmes—Meier—Pabst* 617; *Rönn—Söderlund* Tilintarkastus 3/1972 27 ss.

97 Kysymyksessä on *Föreningen auktoriserade revisorer*'in vuonna 1973 antama suositus.

valinnalla voidaan vaikuttaa viimeksi mainittuun tekijään ja siis emoyhtiön voitonjakomahdollisuuksien ja voitonjaon määrään.[98] Käyttämällä menetelmää, joka tuottaa konsernitaseeseen suuremman konsernin oman vapaan pääoman, emoyhtiön omaa voitonjakoa voidaan lisätä. Tämä lisäys puolestaan saattaa tosiasiallisesti tapahtua muiden konserniyhtiöiden kustannuksella. Vastaavasti käyttämällä konsolidointitekniikkaa, joka antaa tulokseksi pienemmät voitonjakokelpoiset varat, voidaan emoyhtiön voitonjakoa niin haluttaessa pienentää.[99] Tällaiseen emoyhtiön voitonjaon manipulointimahdollisuuteen ei OYL-ehdotuksessa kuitenkaan ole puututtu. Näin siitäkin syystä, ettei tytäryhtiöidenkään voitonjakoa ole katsottu voitavan suoranaisesti sitoa konsernitilinpäätökseen.[100]

2.2.2.7. Konsernitilinpäätöksen tilintarkastus ja vahvistaminen

OYL-ehdotuksen mukaan emoyhtiön tilintarkastajien on tarkastettava konsernitilinpäätös ja muutoinkin konserniyhtiöiden keskinäisiä suhteita (10: 7.2 §).[101] Tilintarkastajien on annettava konsernista erityinen kertomus (10: 10.5 §). Kertomuksessa, joka voi liittyä emoyhtiön tilintarkastuskertomukseen,[102] on annettava lausunto siitä, onko konsernitilinpäätös laadittu voimassa olevien säännösten mukaisesti ja sisältyykö siihen kaikki vaadittava konserni-informaatio. Tilintarkastajat joutuvat ottamaan kantaa myös siihen, ovatko yhtiön soveltamat konsolidointimene-

---

98 Ks. *Tuokon,* 66 ss., havainnollista esimerkkiä, jossa konsernitaseen osoittamat voitonjakokelpoiset varat muodostuvat huomattavasti pienemmiksi käytettäessä pariarvo-menetelmää kuin käytettäessä past-equity-menetelmää. Tuokko, 76, katsoo viimeksi mainitun menetelmän yleistymisen aiheutuvan juuri tästä seikasta.

99 OYLE 11: 11.1 §:ssä mainitun hyvän kirjanpitotavan onkin mitä ilmeisimmin katsottava edellyttävän, etteivät tilikausittain tapahtuvat konsolidointitekniikan muutokset ole lain sallimia. Käyttöön omaksutun tekniikan muutos on aina kyettävä motivoimaan muilla näkökohdilla kuin voitonjakomahdollisuuksilla.

100 Motiiviksi katsotaan vähemmistöosakkeenomistajien edut. *OYL-ehdotus* 209.

101 Vrt. AktG 336.1 §, jonka mukaan konsernitilinpäätöksen tarkastavat joko emoyhtiön tilintarkastajat tai tarkoitukseen erityisesti valitut tilintarkastajat (Konzernabschlussprüfer).

102 *HE 27/77* 77.

telmät hyväksyttäviä ja hyvän kirjanpitotavan mukaisia sekä siihen, onko käytetyistä menetelmistä annettu konsernitilinpäätöksessä riittävät ja oikeat tiedot. Konsernitilintarkastuskertomuksessa tulee olla tilintarkastajien erityinen lausuma konsernituloslaskelman ja konsernitaseen vahvistamisesta sekä emoyhtiön toimintakertomukseen sisältyvästä emoyhtiön voitonjakoehdotuksesta (10: 10.4 §).[103]

Emoyhtiön tilintarkastajien on luovutettava tilintarkastuskertomuksensa viimeistään kaksi viikkoa ennen varsinaista yhtiökokousta emoyhtiön hallitukselle (10: 10.1 §). Mikäli emoyhtiöllä on hallintoneuvosto, tulee sen antaa lausunto emoyhtiön tilinpäätöksestä (ml. konsernitilinpäätös) ja tilintarkastuskertomuksesta sekä konsernitilintarkastuskertomuksesta (8: 11.4 §).

Konsernitilinpäätös on esitettävä emoyhtiön varsinaisessa yhtiökokouksessa vahvistettavaksi (9: 5.1 ja 2 §). Konsernitilinpäätös on vahvistettava siitä syystä, että emoyhtiön voitonjako on sidottu konsernitaseen osoittamaan konsernin vapaaseen omaan pääomaan (12: 2.2 §).[104] Vähintään viikon ajan ennen mainittua yhtiökokousta on tilinpäätöstä koskevat asiakirjat (ml. konsernitilinpäätös, tilintarkastuskertomus ja hallintoneuvoston lausunto) pidettävä yhtiön toimipaikassa osakkeenomistajien nähtävänä ja viivytyksettä lähetettävä osakkeenomistajalle, joka sitä pyytää (9: 9.4 §).

2.2.3. Konserni-informaation julkisuus

Lakimääräisen konserni-informaation on edellä katsottu käsittävän sekä yksittäisten konserniyhtiöiden tilinpäätöksiin sisältyvät konsernia koskevat tiedot että erikseen laadittavan ja vahvistettavan konsernitilinpäätöksen. OYLE 11: 14 §:n mukaan yksittäiset tilinpäätökset ja tilintarkastuskertomukset sekä konsernitilinpäätös ovat julkisia siinä mielessä, että ne on kuuden kuukauden kuluessa tilikauden päättymisestä lähetettävä rekisteriviranomaiselle, jolta taasen kuka tahansa saa niistä

---

103 Erityistä kertomusta konsernitilinpäätöksen tilintarkastuksesta edellyttää myös AktG 336.5 §; samoin SABL 10: 10.5 § ja NASL 10: 9.5 §.

104 Vrt. AktG 337.2 §, joka ei edellytä konsernitilinpäätöksen erityistä vahvistamista emoyhtiön yhtiökokouksessa. Mainittu seikka johtuu siitä, ettei konsernitilinpäätöksellä ole OYL-ehdotuksen mukaista materiaalista merkitystä.

tiedon.[105] Julkisuus koskee myös tilinpäätösten vahvistamispäivämäärää sekä yhtiökokousten voittoa tai tappiota koskevia päätöksiä.[106] Julkisuus ei koske hallintoneuvoston lausuntoa.[107]

---

105 Myös muissa pohjoismaissa konsernitilinpäätökset ovat vastaavalla tavalla julkisia; ks. DASL 108 §, SABL 11:10.3 § verr. 11:3.2 § ja NASL 11:14 § verr. 11:1.1 §. Samoin AktG 338 §; vrt. kuitenkin myös PublG 15 §, jolla julkistamisvelvollisuutta on laajennettu ulkopuolelle AktG:n mukaisten konsernien.

Tanskan elinkeinoelämän järjestöt kritisoivat suunnitelmia konsernitilinpäätösten julkiseksi tekemisestä vedoten mm. siihen, ettei EEC-lainsäädäntö sisällä vastaavia säännöksiä. *Assurandør-Societetet m.m.* IX. Sen jälkeen on kuitenkin valmistunut EEC:n piirissä ehdotus 7. ohjeeksi, jossa konsernitilinpäätökset ehdotetaan julkisiksi (art. 24). Samoin eurooppayhtiöehdotus art. 219—219 b.

106 Samoin julkisuus koskee OYLE 11:7 ja 8 §:ssä tarkoitettuja liitteitä kuten myös KirjanpitoL 21 §:ssä tarkoitettuja liitteitä.

107 Julkisuus ei myöskään koske KirjanpitoL 14 §:ssä tarkoitettuje tase-erittelyjä.

3. TYTÄRYHTIÖN ASEMASTA KONSERNISSA

3.1. Konserniin kuulumisen merkityksestä yleensä

Konserni on taloudellinen kokonaisuus, joka koostuu kahdesta tai useammasta juridisesti erillisestä yhtiöstä. Konserniyhtiöiden toiminnan päälinjat, mahdollisesti jopa yksityiskohdat, sanelee tai ainakin saattaa sanella konsernijohto, joka yksinkertaistaen voidaan samastaa emoyhtiön johtoon. Konsernilla on yleensä taloudelliset motiivit ja tavoitteet. Konserniin kuuluminen merkitsee yksittäiselle yhtiölle — sekä tytär- että emoyhtiölle — joko etua tai haittaa taikka näitä molempia konsernista riippumattomaan tilaan verrattuna.

Kuuluminen konserniin merkitsee useasti huomattavia keskinäisestä työnjaosta, muusta toimintojen koordinoimisesta ja rationalisoimisesta, hankintojen ja menekin varmistumisesta yms. seikoista johtuvia etuja kullekin yhtiölle. Konserniin kuulumisen edut saattavat ilmetä taloudellisen tuen muodossa erityisesti silloin, kun yhtiö on joutunut tilapäisiin tai pitempiaikaisiin vaikeuksiin esim. suhdannevaihteluista, kilpailutilanteen muutoksista taikka valuutta- tai työllisyyspoliittisista seikoista johtuen.[1]

Konserniin kuuluminen saattaa yksittäiselle yhtiölle ja nimenomaan toisen määräämisvallassa olevalle (tytär)yhtiölle merkitä myös haittaa konsernista riippumattomaan tilaan verrattuna. Yhtiön toimintoja saatetaan rajoittaa tai supistaa, yhtiö saattaa rahoituksellisesti, sisäisten suoritteiden ali- tai ylihinnoittelun taikka suoranaisten rahallisten avustusten kautta joutua tukemaan toisia konserniyhtiöitä.[2]

---

[1] Vrt. *Brachvogel* 115. Taloudellisen tuen antaminen voi tapahtua rahoitustuen taikka konsernin sisäisen tuloksensiirron muodossa.

[2] Esimerkkejä konserniin kuulumisen haitoista yksittäiselle (tytär)yhtiölle *Brachvogel* 115; *Borgström* 80 ss.; *DJT* Konzernrecht 18 ss.: *Paehler* 102 ss.

Niin kauan kuin konsernista on pelkästään etua yhtiölle, on konserniin kuuluminen myös yhtiön oman intressin mukaista. Haittavaikutusten osalta tilanne on luonnollisesti päinvastainen; edullisempaa olisi olla konsernista riippumaton. Näin myös silloin kun haittavaikutukset ovat etuja suuremmat.

Käytännössä sen selvittäminen, onko konserniin kuulumisesta enemmän etua vai haittaa, on ilmeisen vaikeata. Haittavaikutusten enemmyyskin saattaa asioita lähemmin tarkasteltaessa osoittautua vain näennäiseksi.[3] Konserni taloudellisena kokonaisuutena muodostaa aina tietyn riskiyhteyden; konserniyhtiön vaikeuksiin joutuminen saattaa heijastua negatiivisesti, jopa tuhoisasti muihin yhtiöihin. Jokaisen konserniyhtiön omankin edun mukaista on tällöin tukea vaikeuksiin joutunutta yhtiötä jo siitä syystä, että yhtiö itse saattaa vastaisuudessa tarvita ja saada tukea toisilta konserniyhtiöiltä.

Konserniin kuulumisen etujen ja haittojen arvioiminen voi lähemmin tapahtua vain in casu.[4] Arvioimisen lopputuloksen mielekkyys edellyttää tällöinkin, ettei edullisuusharkinta kohdistu vain yksittäisiin toimiin ja tapahtumiin, vaan että arviointi tapahtuu yleisemmällä tasolla ja käsittää kaikki konsernisuhteet ja -toiminnot.[5] Tarkastelun tulee yleensä ulottua jotain tiettyä hetkeä tai yksittäistä tilikauttakin pidemmälle ajanjaksolle. Selvää myös on, että kunkin yhtiön osalta tarkastelun tulee käsittää suhteet kaikkiin muihin konserniyhtiöihin. Konsernietuja ja -haittoja sekä niiden erotusta arvioitaessa tulisi konserniyhtiötä ja sen toimintoja periaatteessa — niin vaikeata kuin se käytännössä saattaakin olla[6] — verrata niihin (oletettuihin) toimintoihin, jotka yhtiö konsernista riippumattomana suorittaisi.

---

[3] *Brachvogel* 120.

[4] Vrt. *Nenninger* 95.

[5] Vrt. *Brachvogel* 121; *Nenninger* 97. Toisin tulkitaan kuitenkin AktG 311 §:n säännöstöä konsernisuhteesta johtuvista vahingoista ja niiden kompensaatiovelvollisuudesta; esim. *Luchterhandt* ZHR 1970 23; *Paehler* 41 s.; vrt. myös AktG 312.1 §. Mainituista säännöksistä lähemmin myös edempänä kohta 3.3.4.1.

[6] Eri konsernitoimintojen tytäryhtiölle aiheuttamien vahinkojen arvioimisesta ja sen yhteydessä ilmenevistä käytännöllisistä vaikeuksista, jopa suorastaan mahdottomuuksista ks. *Paehler*'in laajaa esitystä, 100 ss.; myös *Luchterhandt* ZHR 1970 23 s.

3.2. Yhtiön intressi

3.2.1. Yhtiön intressistä yleensä

Osakeyhtiö on monien tahojen, kuten osakkeenomistajien, työntekijöiden, luotonantajien, asiakkaiden, kilpailijoiden, julkisen vallan ja viime kädessä koko yhteiskunnan intressin kohteena. Jos lähdetään siitä, ettei yhtiö sellaisenaan ole mikään itsetarkoitus, on lähellä ajatus yhtiöstä siitä kiinnostuneiden tahojen intressien synteesinä.[7]

Yhtiöoikeudessa esitetään kuitenkin usein samastus yhtiön intressi = osakkeenomistajien intressi.[8] Näin siksi, että kaikki mikä tulee yhtiön eduksi ja hyväksi, koituu viime kädessä myös sen osakkeenomistajien hyväksi joko voitonjaon kautta tai osakepanosten reaaliarvon kasvuna. Samastus on ilmeisen paikallaan yhdenyhtiössä[9] ja usein yhtiössä, jossa on vain muutamia, toisilleen muutoinkin läheisiä osakkeenomistajia kuten esim. partriarkaalisessa perheyhtiössä,[10] sekä yhtiössä, jossa osakkeenomistajat ovat samalla johto- tai toimihenkilöitä. Sitä vastoin yhtiöissä, joiden osakkeiden omistus on levinnyt laajalle ja yhtiöissä, joissa osakkeenomistajista osa toimii yhtiön johdossa osa ei, tuskin voidaan puhua yhtiön intressistä osakkeenomistajien intressinä. Näin jo siitäkin syystä, että yksittäisten osakkeenomistajienkaan intressit eivät ole keskenään yhdenmukaiset, vaan saattavat olla varsin erilaiset.

Kirjallisuudessa puhutaankin usein erityisestä, omaa laatuaan olevasta yhtiön omasta intressistä.[11] Sen lähempi määrittely on kuitenkin

---

7 »Das Unternehmen ist Bezugspunkt und Koordinationszentrum von Interessen, unter ihnen auch Aktionärinteressen.» *Wiethölter* 41. »Die AG erweist sich also faktisch und rechtlich als interessenpluralistisches Gebilde. Sie ist eine Organisationsform, welche 'ein Spannungsfeld schafft, in dessen Bereich die verschiedensten Interessen mit besonderer Intensität aufeinanderstossen'. In mannigfaltigen Konstellationen können die Interessen von *Aktionären, Verwaltung, Arbeitnehmern, Gläubigern, Konzern und Allgemeinheit* sich mit einander verbinden oder auch einander entgegenstehen.» *Nenninger* 65, myös 141.

8 Mm. *Kom 1969: A 20* 110; *Oesch* 94.

9 Myös *Nial* Studier 93, 97.

10 Toisaalta voidaan todeta, että juuri perheyhtiöissä osakkeenomistajien intressiristiriidat saattavat olla mitä suurimpia nimenomaan näistä perhe- ja sukulaisuussuhteista johtuen.

11 Esim. *Cederberg* LM 1931 228; *Raninen* DL 1946 93; *Kilpi* LM 1955 439; *Drockila* LM 1966 573; *Tolonen* 176 s.

aina tuottanut ilmeisiä vaikeuksia,[12] kun yhtiötä ei ole haluttu eikä voitu nähdä minään itsetarkoituksena.[13] Yhtiön intressi on mm. samastettu yhtiön yleiseen tarkoitukseen;[14] toisinaan sen sisältö ilmaistaan yhtiön johdon itsenäisyytenä, ts. oikeutena ja velvollisuutena omaharkintaisesti

---

12 »Det är icke möjligt att exakt ange vad detta (bolagsintresse) inrymmer. Generellt kan sägas, att det som främjar bolagets soliditet, stabilitet och sunda utveckling överensstämmer med bolagsintresset.» *Taxell* JFT 1962 308. Vrt. *Brachvogel* 117 av. 201: »——— liegt im Gesellschaftsinteresse alles, was die Leistungsfähigkeit des Unternehmens erhöht.»

Kilpi LM 1955 440: »yhtä vaikeaa kuin on sanoa, mitä osakkaan etu vaatii, niin melkein yhtä mahdotonta on tarkasti ilmaista yhtiön edun tai tarkoituksen sisältöä. Kaikki ne riippuvat kunkin omista subjektiivisista käsityksistä.»

13 Nimenomaisesti tämän mainitsee *Kilpi,* DL 1955 206, 212; *Sama* LM 1955 444 ss.

Vuosisadan alussa käytiin monivivahteista keskustelua yhtiön oman intressin ja keskustelun kuluessa syntyneen käsitteen »Unternehmen an sich» oikeutuksesta ja sisällöstä. Keskustelun alullepanijoita olivat *Franz Klein,* »yhtiöoikeuden suuri realisti», ja *Walther Rathenau,* »yhtiöoikeuden suuri idealisti» *(Haussmann* 12 s.). Käsitteen Unternehmen an sich loi varsinaisesti (»väärinkäsityksiin perustuen»; *Wiethölter* 39) *Fritz Haussmann* teoksessaan *Vom Aktienwesen und vom Aktienrecht, Leipzig 1928,* s. 23, 27 ss. Käydyllä keskustelulla, vaikka käsite Unternehmen an sich tuli siinä usein tuomituksi — myös Haussmannin itsensä taholta, joka kiteytti käsitteen samaistukseen Unternehmen an sich = Schutz des Unternehmens gegenüber der Mehrheit in der Generalversammlung *(Idem* 27) — oli ilmeisen suuri vaikutus Saksan vuoden 1937 osakeyhtiölakiin, jossa yhtiön oma intressi ja sen suojaaminen olivat keskeisesti esillä. Keskustelusta esim. *Wiethölter* 38 ss.; *Mestmäcker* 13 ss. Vrt. *Kupper,* 13, jossa todetaan myös Sveitsin OR:n ja oikeuskäytännön varsin pitkälle omaksuneen Unternehmen an sich — ajattelun. Ajattelu ei ole vieras nykypäivienkään saksalaisessa kirjallisuudessa; esim. *Rasch* Aktuelle Probleme 9.

Yhtiöoikeuden ulkopuolella on nimenomaan viime aikoina esitetty näkemyksiä yhtiöstä — erityisesti suurten yhtiöiden ja suurkonsernien osalta — organisaationa, joka määrätyt mittakaavat saavutettuaan on jo muodostunut itsetarkoitukseksi, jonka »palvelijoita» ja »toteuttajia» ovat niin yhtiön toimi- ja johtohenkilöt kuin osakkeenomistajatkin; näin erityisesti *Galbraith* teoksessaan *Uusi Yhteiskunta (1970)* s. 96 ss. Yleisemmin esim. *Etzioni* 12, 21 ja 153, jossa puhutaan organisaatioiden vallankumouksesta sekä todetaan, että organisaatiosta monin paikoin on tullut pikemminkin isäntä kuin renki.

14 *Brachvogel* 117. *Jägerhornin* suorittamassa haastattelututkimuksessa tilintarkastajat luonnehtivat yhtiön intressin mm. »såsom en företagspolitik, som har sin målsättning i bolagets fortbestånd, expansion, rationalisering o.d.» Toisaalta yhtiön intressiä kuvattiin myös sanonnoilla »de förnuftiga aktieägarnas intresse» ja »aktieägarnas intresse på lång sikt». *Ibid* 235.

ja omaa tahtoa noudattaen ratkaista kysymykset siitä, mikä on yhtiölle edullista, mikä ei.[15] Toisinaan taas kokonaan hylätään käsitteet yhtiön oma intressi ja oma tahto.[16]

Yhtiön intressi-käsitteen käytölle on saatavissa ilmeistä tukea lainsäädännöstä. Niinpä voimassa olevassa osakeyhtiölaissa puhutaan useammassakin kohdin yhtiölle tuotetusta tai yhtiölle tulleesta vahingosta (OYL 30.3, 33 ja 41 §; myös 16.1 §). Samoin puhutaan yhtiön hyväksi nostettavasta kanteesta (OYL 16.3 §), kanteella yhtiön hyväksi voitetusta (OYL 26 d.2 §) sekä voiton jakamatta jättämisestä yhtiön toiminnan turvaamiseksi (OYL 22.2 §). Samoin on laita OYL-ehdotuksen osalta. Sen 8: 14.1 ja 9: 16 §:ssä kielletään epäoikeutettujen etujen tuottaminen osakkeenomistajalle tai jollekin muulle nimenomaan yhtiön kustannuksella.[17] Myös monen muun säännöksen kohdalla puhutaan yhtiön intressistä tai

---

15 *DJT* Konzernrecht 37.

16 Näin mm. *Borgström* 84, joka katsoo mainitut käsitteet vain fiktioiksi. Myös *Grossfeld* 25: »Die Aktiengesellschaft als ein künstlich geschaffenes Wesen kann selbst keinen Willen bilden, es gibt daher bei ihr keine völlige Unabhängigkeit vom Willen anderer. Die Willensbildung geschieht vielmehr durch Personen, die mit der Aktiengesellschaft nicht identisch sind. 'Selbständigkeit der Aktiengesellschaft' kann demnach nur Respektierung ihres eigenen Interessenkreises als Audruck des gemeinschaftlichen Interessen aller Aktionäre bedeuten. Das wiederum ist nur dann gewährleistet, wenn die Interessen aller Mitglieder der Aktiengesellschaft auf eine gemeinschaftliches Ziel gerichtet sind, nämlich auf die Wahrnehmung der 'Interessen der Gesellschaft.'»

Yhtiön omalaatuisuutta ja erillisyyttä erityisesti osakkeenomistajista korostettiin puolestaan keskustelussa, jota käytiin AktG:ia laadittaessa. »Das Wesen der Aktiengesellschaft besteht unter anderem darin, dass sie selbst 'Person' ist in daher keineswegs 'Eigentum' irgendeiner anderen Person oder einer Vierzahl von Personen, in Sonderheit nicht der Aktionäre, sein kann. Das gilt zugleich für das 'Unternehmen', das sie personifiert. Das Unternehmen steht im Eigentum der Gesellschaft und gehört sonst niemandem, und zwar auch nicht und gerade nicht im wirtschaftlichen Sinne. ——— Der Aktionär ist Eigentümer nur in Ansehung der Urkunde, des Papiers, das seine rechtliche Stellung als Aktionär verbrieft: Der Aktie. Die liebevolle Pflege der Illusion, das Aktienrecht verschaffe dem Aktionär im wirtschaftliche Sinne Miteigentum, kann ihm, wenn er ein Publikumsaktionär ist, nicht das geringste nützen.» *Aktienrecht und Rechtswirklichkeit* 13 s.

17 Epäoikeutettujen etujen tuottaminen mainituille henkilöille kielletään myös toisen osakkeenomistajan kustannuksella. Mainittujen säännösten etutahoerittelyt korostavat siten erityisesti yhtiön omaa intressiä erillisenä osakkeenomistajien ja muiden intresseistä.

ainakin mielletään sellainen säännöksen taustaksi taikka osamotiiviksi.[18]

Seuraavassa lähdetään siitä, että yhtiön intressi on lain tuntema, tosin tarkemmin määrittelemättä jätetty käsite, jonka käytön tarkoituksena ilmeisestikin on edesauttaa yhtiöön ja toisiinsa monin tavoin sidoksissa olevien eri etutahojen välisten suhteiden selvittelyä ja määrittelyä. Yhtiön intressin lähempi sisältö voitaneen selvittää vain kulloisessakin konkreettisessa tilanteessa.[19] Yhtiön intressin ilmentäjänä, toteuttajana ja edustajana on yhtiön johto,[20] so. yhtiöoikeudellisesti katsottuna lähinnä yhtiön hallitus ja toimitusjohtaja. Yhtiön johdon tehtävänä on tässä mielessä yhtiön »koossa pitäminen»[21] ja sen tarkoituksen käytännön toteuttaminen sekä eri etutahojen aseman tasapainottaminen yhtiöön ja toisiinsa nähden.[22]

3.2.2. Yhtiön intressi contra osakkeenomistajien intressi

Yhtiön yleiseksi tarkoitukseksi katsotaan voiton tuottaminen, ei välttämättä kuitenkaan sen maksimoiminen. Yhtiön toiminnan tuloksellisuus on myös osakkeenomistajien intressissä.[23] Voiton realisoimisen ja käytön suhteen intressit kuitenkin saattavat usein olla ainakin osittain

---

[18] Erityisesti OYLE 2: 11.1—2, 3: 4, 5: 2.3, 8: 5, 10 ja 15 sekä 9: 3.3 ja 12 § sekä osakepääoman alentamista (6 luku), varojen jakoa (12 luku) ja vahingonkorvausvelvollisuutta (15 luku) koskevat säännökset.

[19] *Nenninger* 70. Kysymys yhtiön intressistä muuttuu tällöin usein kysymykseksi eri tahojen odotusten määrätynlaiseen etuoikeusjärjestykseen asettamisesta. *Idem* 65 ss.

[20] Vrt. *Riistama* Yrityksen näkökulma 193: »Yrityksen näkökulma = yrityksen johdon näkökulma.»

Yhtiön intressin olemassaolo ilmenee esim. siinä, ettei yhtiön johto saa paljastaa edes yhtiökokoukselle yhtiön liikesalaisuuksia. *Büchler,* 40, jossa samaistetaan yhtiön intressi yhtiön liikesalaisuuksiin (Geschäfsgeheimnis). Vrt. OYLE 9: 12 §.

[21] *Lehtovuori* Perusteet 21.

[22] *Itävallan* osakeyhtiölain (1965) mukaan (70.1 §) yhtiön hallituksen »unter eigener Verantwortung die Gesellschaft so zu leiten hat, wie es das Wohl des Unternehmens unter Berücksichtigung der Interessen der Aktionäre, der Arbeitnehmer, sowie des öffentlichen Interesses erfordert». *Kastner, Walther, Aktiengesetz 1965 JB 1965* 394.

[23] Vrt. OYLE 12: 1 § ja *Kom 1969: A 20* 162: pääsääntöisesti yhtiön toiminnalla on tarkoitus tuottaa voittoa osakkeenomistajille.

vastakkaisia. Osakkeenomistajaa, joka ei muutoin kuin omistajana ole sidoksissa yhtiöön, saattaa kiinnostaa vain voiton jakaminen. Yhtiön intressissä sitä vastoin ei ole voiton jakaminen kokonaan, vaan sen jättäminen ainakin osittain yhtiöön vastaisen toiminnan turvaamiseksi ja kehittämiseksi.

Voitonjakoa primäärisempi ongelma on kuitenkin tuloksen näyttäminen. Yhtiön toiminnan tuloksellisuus näkyy vuosittaisissa tilinpäätöksissä. Osakkeenomistajien intressissä on tilinpäätöksissä näkyvän jakokelpoisen voiton maksimointi, sillä mitä suurempi tuo voitto on, sitä suuremmat ovat myös voitonjaon odotukset. Yhtiön intressissä taasen on edellä mainituista ja myös verotuksellisista syistä näyttää tilinpäätöksissä vain niin suurta voittoa, että se pääosiltaan jaettuna pitää osakkeenomistajat »tyytyväisinä» yhtiön ja sen johdon toimintaan. Tilinpäätöksissä näkyvä tulos tuskin koskaan vastaa yhtiön toiminnan todellista tulosta. Yhtiön johdolla on monia, lainsäädännönkin tunnustamia keinoja vaikuttaa tilinpäätöksissä näytettävän tuloksen määrään riippumatta kulloisestakin toiminnallisesta tuloksesta. Ristiriita osakkeenomistajien ja yhtiön intressin välillä on siten olemassa jo yhtiön tuloksen laskennassa ja esittämisessä.[24] Yhtiön johto on käytännössä varsin ylivoimaisessa asemassa ristiriitatilannetta ratkaistaessa. Tosin on ilmeisiä merkkejä siitä, että kehitys nykyisellään on muutoinkin kulkenut kohti yhtiön intressin asettamista osakkeenomistajien intressin edelle.[25]

Konsernisuhteita lähestyen voidaan edelleen todeta, että osakkeenomistajien intressin toteutuminen voi käytännössä tapahtua muutoinkin kuin näyttämällä ja jakamalla voittoa virallisten tilinpäätösten kautta. Voitto voidaan tuottaa osakkeenomistajille siten, että yhtiö itse ei pyri tilinpäätöksessä näkyvään voittoon, vaan jakaa tuloksensa osakkeenomistajille esim. palkkojen[26] tai halpojen palvelusten ja tuotteiden muodossa. Yhtiön suoranaisena tarkoituksenakin voi olla nimenomaan osakkeenomistajien muussa muodossa harjoittaman toiminnan edesaut-

---

24 Myös *Kilpi* LA 1971 68.

25 Tästä esim. *Kilpi* LA 1971 68; *Niemann* 73; *Schilling* Freundesgabe für Hengeler 226 ss.; myös *Caselius* DL 1955 145.

26 Tyypillisissä perheyhtiöissä ja yleensä yhtiöissä, joissa osakkeenomistajat ovat yhtiön johto- tai toimihenkilöinä, osingonjaon muodossa tapahtuva voitonjako on ilmeisen poikkeuksellista. Yhtiön toiminnan tuloksellisuus heijastuu omistajien yhtiöltä nostamien palkkojen ym. etujen paranemisen muodossa.

taminen.[27] Tilanne on varsin tyypillinen konsernissa: tytäryhtiö saattaa itse jatkuvasti toimia jakokelpoista voittoa näyttämättä esim. muiden konserniyhtiöiden tarvitsemien raaka-aineiden, tuotteiden tai palvelusten keskitettynä hankkijana taikka vastaavasti muiden konserniyhtiöiden tuotannon keskitettynä markkinoijana.[28] Ristiriitatilannetta ao. tytäryhtiön ja sen osakkeenomistajien intressien välillä ei ilmeisestikään ole silloin, kun emoyhtiö välittömästi tai välillisesti omistaa tytäryhtiön kokonaan: omistajan intressin ja yhtiön intressin voidaan tällöin katsoa olevan yhteneväiset. Ristiriita ilmenee tai sen mahdollisuus on olemassa kuitenkin heti, kun tytäryhtiössä on vähemmistöosakkeenomistajia, jotka eivät saa[29] eivätkä kykene saamaan osuuttaan yhtiön toiminnan tuloksellisuudesta yhtiön suoritteiden muodossa vaan ainoastaan lainmukaisen voitonjaon kautta. Ristiriitatilanne tai sen mahdollisuus on tällöin olemassa toisaalta eri osakkeenomistajien välillä ja toisaalta näiden ja yhtiön välillä.

3.3. Konserni-intressi

3.3.1. Konserni-intressistä yleensä

Konsernin yhteydessä puhutaan usein erityisestä konserni-intressistä. Yhtiöoikeudellinen lainsäädäntö — Saksan Liittotasavallan oikeutta ehkä lukuun ottamatta[30] — ei tätä käsitettä kuitenkaan tunne edes silloin, kun konserni muutoin tunnustetaan reaaliteetiksi. Myöskään OYL-ehdotuk-

---

[27] Puhutaan erityisestä *keskinäisestä osakeyhtiöstä* silloin, kun yhtiön yhtiöjärjestykseen sisältyy ns. omakustannusehto l. määräys siitä, että yhtiö luovuttaa tuotteensa ja palveluksensa omakustannushintaan osakkeenomistajilleen. Esim. *Voipio* 45, 82 ss., jossa myös todetaan, että tällä tavoin toimii käytännössä suuri joukko osakeyhtiöitä, vaikkei niiden yhtiöjärjestyksissä olekaan kyseistä määräystä.

Tässä yhteydessä ei puututa yhtiöihin, joiden tarkoituksena ei ole voittoon pyrkiminen eikä edes osakkeenomistajien muun toiminnan tukeminen. Osakeyhtiöhän voidaan perustaa mm. yleistä hyväntekeväisyystarkoitusta varten.

[28] Vrt. *Voipio* 56; *Nenninger* 93.

[29] »Tavallisimmin tapahtuvia enemmistövallan väärinkäytöksiä on, että määräämisvallan omaava enemmistö joko yhtiökokouksessa tai hallitsemiensa yhtiön muiden orgaanien, hallintoneuvoston ja hallituksen, kautta antaa niin korkeita palkkioita yhtiön toimihenkilöille, että kohtuullinen osingonjako osakkeenomistajille tämän kautta estyy.» *Cederberg* LM 1934 18.

sen säännöstöstä ei ole löydettävissä tällaista koko konsernin etua tai konsernin kokonaisetua tarkoittavaa käsitettä.

Kirjallisuudessa konserni-intressillä tarkoitetaan konserniyhtiöiden muodostaman taloudellisen kokonaisuuden (yrityksen) intressiä, joka ei sinänsä samastu sen paremmin emoyhtiön kuin tytäryhtiöidenkään yksittäisiin intresseihin.[31] Yleisemmällä tasolla konserni-intressiksi on myös sanottu niitä kansantaloudellisia etuja, joita edellytetään saavutettavan useiden erillisten yritysten yhdistämisellä yhdeksi taloudelliseksi kokonaisuudeksi.[32] Lähempänä konkreettista ja käytännöllistä tasoa on konserni-intressi silloin, kun sen ilmentäjäksi ja toteuttajaksi todetaan *emoyhtiön johto (konsernijohto)* ja sisällöksi tämän *tosiasiallinen valta määrätä* koko konsernin, so. kaikkien konserniyhtiöiden toimintapolitiikasta ja toiminnoista sekä asettaa yksittäisten yhtiöiden intressit etuoikeusjärjestykseen kokonaisuutta ja sen etua silmällä pitäen.[33]

Emoyhtiön johto voi toteuttaa konserni-intressiä monella tavalla ja monia teitä. Tytäryhtiön kannalta katsoen kysymys on emoyhtiön välittömästä puuttumisesta yhtiön toimintaan. Konserni-intressiä voidaan toteuttaa käytännössä siten, että emoyhtiö käyttää määräämisvaltaansa tytäryhtiön yhtiökokouksessa. Osakeomistuksensa suhteellisesta suuruudesta riippuen emoyhtiö voi »sanella» joko kaikki mahdolliset tai ainakin tärkeimmät yhtiökokouksessa tehtävät päätökset. Konserni-intressin toteuttamisen kannalta tärkein tytäryhtiön yhtiökokouksessa käsiteltävä asia on luonnollisesti yhtiön johdon asettaminen.[34] Yhtiökokouksen päätöksellä on myös mahdollista antaa valitulle johdolle ohjeita vastaisen toiminnan varalle.[35] Mikäli tytäryhtiölle valittu johto ei toiminnassaan

---

30 Ks. edempänä kohta 3.3.3.1.

31 Vrt. esim. *Luchterhandt* 31: »als Ausdruck eines alle Konzernglieder umspannenden gemeinsamen Zwecks». »Ein solches gemeinsames Interesse ist bisher nicht definiert worden, dazu fehlt es bisher auch an hinreichender wirtschaftlicher Kenntnis der Konzerntatbestandes.» *Idem.*

32 *Brachvogel* 117; ks. myös *Friedlaender*'in, 148, lainaamaa Saksan Asianajajayhdistyksen lausuntoa osakeyhtiölakireformista.

33 Vrt. *Luchterhandt* 32.

34 Tärkeitä ovat myös päätökset tilinpäätöksen vahvistamisesta ja voitonjaosta, mutta näiden päätösten tekoon on, kuten edellä on esitetty, yhtiön johdolla asiallisesti ratkaiseva vaikutusmahdollisuus.

35 OYL 38.1 §; *Taxell* Ansvar 136.

noudata näitä ohjeita tai muuten osoittaudu emoyhtiölle mieleiseksi, on johto mahdollista vaihtaa, periaatteessa milloin tahansa.[36]

Konserni-intressin toteuttaminen tytäryhtiön yhtiökokouksen kautta on konsernin ja yhtiöiden jatkuvaa toimintaa ajatellen kankea ja epätarkoituksenmukainen tie. Tästä syystä emoyhtiö useimmiten puuttuu tytäryhtiön toimintaan suorilla, yhtiökokouksen ohi tytäryhtiön johdolle ja sen yksittäisille henkilöille annettavilla ohjeilla, määräyksillä yms.[37] Tätä konserni-intressin toteuttamistapaa ovat edesauttamassa konsernille tyypilliset yhteiset johtohenkilöt. Vaikutustie emoyhtiöstä tytäryhtiöön kulkee useimmiten juuri näiden henkilöiden tai muiden juridisesti »epävirallisten» johto- ja toimihenkilötason yhteyksien kautta.[38]

Mihin sitten perustuu emoyhtiön puuttuminen tytäryhtiön toimintaan? Päätäntävalta tytäryhtiön yhtiökokouksessa perustuu emoyhtiön osakeomistukseen ja sen mukanaan tuomiin, lakiin ja yhtiöjärjestykseen perustuviin oikeuksiin. Yhtiökokouksen ulkopuolella ilmenevä emoyhtiön puuttuminen tytäryhtiön toimintaan saattaa myös perustua lakiin, kuten on laita Saksan Liittotasavallan oikeuden osalta. Jollei lain nimenomaisia määräyksiä kuitenkaan ole, ohjeiden, määräysten yms. antaminen emoyhtiöltä tytäryhtiölle on itse asiassa pelkkä tosiasia, jonka taustana on konsernisuhteen olemassaolo.[39] Tytäryhtiön johdolle kuuluvan lakimääräisen toimivallan ja asiallisen päätöksenteon siirtäminen emoyhtiölle ei ole oikeutettua ilman lainsäädännön nimenomaista säännöstöä.

Tytäryhtiön kannalta katsoen konserni-intressi samastuu sen yhden osakkeenomistajan, so. emoyhtiön, intressiin.[40] Jos tytäryhtiössä on myös vähemmistöosakkeenomistajia, voidaan suorittaa seuraava intressien erottelu: tytäryhtiön oma intressi ≠ konserni-intressi (= yhden osakkeenomistajan intressi) ≠ vähemmistöosakkeenomistajien intressi.[41]

---

36 Vrt. OYLE 8:2.1 §:n viimeinen lause.

37 Ks. lähemmin edellä II osan kohta 1.4.

38 Ks. myös *DJT* Konzernrecht 18.

39 Vrt. *EEC* Proposed statute for S.E. 189: »The controlling company's power to issue instructions to the dependent undertaking is based on fact or on law.»

40 »In der Konzerngesellschaft ist unter Gruppeninteresse das Interesse des Gesamtkonzerns zu verstehen, wie es sich durch die herrschende Konzerngesellschaft als Mehrheitsaktionärin manifestiert.» *Zweifel* SAG 1973 24 av. 4.

41 Ks. myös *Nial*, Studier, 115; »Så fort dotterbolaget har några fristående aktieägare, har dotterbolaget såsom fullt självständiga intressen gentemot moderbolaget.»

Seuraavassa tarkastellaan tytäryhtiön oman intressin ja konserni-intressin välistä suhdetta. Edempänä kohdassa 4. tarkastellaan vähemmistöosakkeenomistajien intressiä.

3.3.2. Konserni-intressi contra tytäryhtiön intressi

Kysymykseen konserni-intressin ja tytäryhtiön intressin etuoikeusjärjestyksestä ristiriitatilanteissa on kirjallisuudessa vastattu eri tavoin lähtien konserni-intressin, toisinaan varaukselliseksi katsotusta etuoikeudesta aina konserni-intressin täydelliseen kieltämiseen asti.[42] Mm. kehityksen yhtiön intressin asettamisesta osakkeenomistajien intressien edelle on katsottu kallistavan vaakaa konserni-intressin eduksi; edustaahan konserni yksittäisen osakeyhtiön tavoin taloudellista, joskaan ei juridista kokonaisuutta.[43]

Kirjallisuudessa esitettyihin kannanottoihin ja argumentteihin ei tässä yhteydessä lähemmin puututa.[44] Kysymys on joka tapauksessa tilanteesta, joka lainsäädännössä on mielletty sääntelyä vaativaksi tähän asti vain Saksan Liittotasavallan oikeudessa. Kun konserni-intressiä ei muualla ole tunnustettu tosiasiaksi, joudutaan asiaa lainsäädännön pohjalta tarkasteltaessa muualla asettautumaan tytäryhtiön oman intressin etuoikeuden kannalle.[45] Konserni-intressin tosiasiallisen toteutumisen yhteydessä voidaan vain kysyä, onko ja missä määrin yksi osakkeenomistajataho in casu käyttänyt väärin asemaansa yhtiössä yhtiön ja muiden etutahojen oikeutettujen odotusten kustannuksella.

---

42 Yhteenvetoa tästä ovat esittäneet *Grossfeld* 38 s.; *Luchterhandt* ZHR 1970 8 av. 21; *Niemann* 73 s. av. 176 ss.; ks. myös *Brachvogel* 119; *Lutter* ZSR 1971 I 273; *Zweifel* 93; *Nenninger* 92 ss.

43 *Niemann* 73.

44 Kysymyksenasettelu lienee muutoinkin mielekästä vain sikäli, kuin konserni-intressin etuoikeudelle pyritään löytämään perusteita lainsäädännöstä ja oikeusperiaatteista. Onhan kysymys tosiasiasta, joka kielletyksi toteamalla ei kuitenkaan miksikään muutu.

45 »Die Wegnahme eines rentablen Betriebes der abhängigen Gesellschaft, die zu den Zwecke erfolgt, ihn bei einer anderen zur Gruppe gehörenden Gesellschaft zwecks Steigerung der Rentabilität zu konzerntrieren, oder der Abzug liquider Mittel zwecks Finanzierung von Investitionen einer anderen Gesellschaft, oder die Erzwingung von Dauerlieferungen gegen eine lediglich die Unkosten deckende Gegenleistung, ist nach klassischem Recht nicht zulässig.» *Würdinger* Quo vadis 265.

Oikeuskäytännön ratkaisut yhtiön intressin ja konserni-intressin ristiriitatapauksista ovat harvinaisia. Viime vuosina on huomiota herättänyt ja jo klassiseksi esimerkiksi muodostunut ranskalainen ns. Fruehauf-tapaus vuodelta 1965. Sen lopputulos sisältää, kuten odottaa saattaa, yhtiön oman intressin primäärisyyden tunnustamisen konserni-intressiin (enemmistöosakkeenomistajana olevan emoyhtiön intressiin) nähden.[46] Periaatteen analoginen soveltaminen yleisemmällä tasolla on kuitenkin kirjallisuudessa katsottu kyseenalaiseksi ja nimenomaan tosiasialliselle käytännölle vieraaksi.[47] Fruehauf-tapaus on kuitenkin ollut omiaan herättämään levottomuutta etenkin suurimmissa monikansallisissa konserneissa, tosin »Nicht weil der Tatbestand selbst zur Wiederholung drängt, sondern weil die Labilität solcher Internationaler Beteiligungsstrukturen dadurch offengelegt wurde».[48]

Oikeustapaus koski monikansallista amerikkalaista Freuhauf-konsernia. Konsernin ranskalainen tytäryhtiö Fruehauf-France oli tehnyt hankintasopimuksen ranskalaisen Berliet-autotehtaan kanssa. Sopimuksen mukaan Fruehauf-France sitoutui toimittamaan Berliet'ille perävaunuja, jotka tämän oli puolestaan tarkoitus käyttää edelleen Kiinaan myymiensä kuorma-autojen varustamiseen. Amerikkalainen Fruehauf-emoyhtiö määräsi kuitenkin tytäryhtiönsä johdon purkamaan sopimuksen, koska se oli vastoin USA:n voimassa olevaa lakia (American Trading with the Enemy Act). Berliet puolestaan kieltäytyi purkamasta sopimusta. Sopimuksen täyttämättä jättäminen olisi tällöin synnyttänyt Fruehauf-France'lle niin huomattavan vahingonkorvausvelvollisuuden Berliet'iä kohtaan, että seurauksena olisi ilmeisesti ollut vararikko.[49] Tämän estämiseksi tytäryhtiön ranskalaisia vähemmistöosakkeenomistajia edustavat hallituksen jäsenet erosivat toimestaan ja vetosivat tuomioistuimeen

---

[46] Tapausta ovat selostaneet ja kommentoineet mm. *Baade* RabelsZ 1973 17 s.; *Koppensteiner* 202 s.; *Sama* Konzernrecht 435 s.; *Leleux* JBL 1972 66 s.; *Schmitthoff* JBL 1972 105.

[47] Esim. *Leleux* JBL 1972 67: »— — — one should, as a corollary, recognise the existence of the interest of the group as such, since the company is only part of a larger entity, and that group interest should prevail in appropriate cases.»

Fruehauf-tapauksen lopputulokseen ovat ilmeisesti vaikuttaneet myös työllisyyspoliittiset ym. julkiset intressit. *Brachvogel* 123 av. 227; *Koppensteiner* 203.

[48] *Lutter* ZSR 1971 I 273.

[49] Vararikosta olisi ollut seurauksena mm. 600 työntekijän joutuminen työttömäksi. Vrt. edellinen alaviite.

väliaikaisen hallituksen (administrateur provisoire)[50] määräämiseksi yhtiöön. Tällä välin oli asianmukaisessa järjestyksessä valittu uudet jäsenet tytäryhtiön hallitukseen siitä eronneiden tilalle. Tuomioistuin kuitenkin hyväksyi eronneiden jäsenten hakemuksen ja määräsi yhtiöön väliaikaisen hallituksen, joka vahvisti Berliet'in kanssa tehdyn sopimuksen voimassaolon vastoin emoyhtiön johdon määräyksiä.

3.3.3. Konserni-intressillä etuoikeus

3.3.3.1. AktG 308—310 §

Konserni-intressin ehdoton etuoikeus voi perustua vain lain säännöksiin. Saksan Liittotasavallan AktG 308—318 § sisältävät tällaisia säännöksiä emoyhtiön[51] oikeudesta välittömästi puuttua tytäryhtiön toimintaan. Erikseen on säännelty tilanne, jossa yhtiöiden välillä on määräämisvaltasopimus (Beherrschungsvertrag)[52] ja erikseen tilanne, jossa tuollaista sopimusta ei ole.[53]

Määräämisvaltasopimus on määrämuotoinen sopimus, jossa osakeyhtiö alistaa yhtiönsä johdon toisen yhtiön määrättäväksi (AktG 291.1 §).

---

50 Väliaikaisen hallituksen (administrateur provisoire) määrääminen on ranskalaisen oikeuskäytännön synnyttämä instituutio, joka on ollut voimassa varsin pitkään, mutta jota käytännössä on käytetty vain poikkeuksellisesti. *Leleux* JBL 1972 66 s.; vrt. *Brachvogel* 124 av. 228.

51 Kyseiset määräykset, joiden otsikkona laissa on »Leitungsmacht und Verantwortlichkeit bei Abhängigkeit von Unternehmen», koskevat määräämisvaltasuhteessa olevia yrityksiä (alistetut ja hallitsevat yritykset, AktG 17 §, lähemmin edellä I osan kohdassa 1.3.2.). Tällaiset yritykset eivät välttämättä aina muodosta konsernia AktG:n tarkoittamassa mielessä. Kun Suomen OYLE 1:2 §:n mukaan AktG 17 §:n tarkoittamassa suhteessa toisiinsa olevat osakeyhtiöt muodostaisivat ilmeisesti aina konsernin, käytetään tässä esityksessä yksinkertaisuuden vuoksi myös AktG:n säännöksiä selvitettäessä termejä emoyhtiö ja tytäryhtiö, vaikkakaan terminologia ei siis ole täysin AktG:n mukainen.

52 Ks. edellä I osan kohta 1.3.5.

53 Mainitun erokriteerin perusteella puhutaan kirjallisuudessa toisaalta sopimuskonsernista (Vertragskonzern) ja toisaalta tosiasiallisesta konsernista (faktischer Konzern). Esim. *Gessler* 350. Näillä käsitteillä ei kuitenkaan ole suoranaista terminologista yhteyttä konsernin syntyperusteeseen, koska tosiasiallinenkin konserni voi perustua sopimukseen, joka tällöin ei kuitenkaan ole AktG 291.1 §:n mukainen määräämisvaltasopimus. *Godin—Wilhelm* 1502.

Sopimus, jossa itsessään ei tarvitse mainita, miten määräämisvaltaa tullaan käyttämään, oikeuttaa AktG 308.1 §:n mukaan emoyhtiön antamaan tytäryhtiön hallitukselle velvoittavia ohjeita (Weisungen). Ohjeidenanto-oikeus koskee kaikkia niitä asioita, jotka AktG 76.1 §:n mukaan kuuluvat (tytär)yhtiön hallituksen toimivaltaan. Jos emoyhtiö vaatii toimenpiteitä, jotka edellyttävät tytäryhtiön hallintoneuvoston myötävaikutusta ja tätä ei kohtuullisessa ajassa saada, tytäryhtiön hallituksen on ilmoitettava asiasta emoyhtiölle. Jos tämä vielä uudistaa vaatimuksensa, ei tytäryhtiön hallintoneuvoston myötävaikutusta enää tarvita. Vaatimuksen uudistaminen edellyttää kuitenkin asian käsittelyä emoyhtiön hallintoneuvostossa, jos emoyhtiöllä tällainen on (AktG 308.3 §).

Jollei sopimuksesta muuta johdu, emoyhtiö voi antaa tytäryhtiön hallitukselle myös sellaisia ohjeita, joiden noudattaminen on tytäryhtiölle itselleen epäedullista. Ohjeiden tarkoittamien toimenpiteiden on kuitenkin tultava emoyhtiön tai jonkun muun konserniyhtiön eduksi.[54] Konserni-intressi syrjäyttää siis tällöin tytäryhtiön intressin.

Määräämisvaltasopimuksen perusteella emoyhtiö on normaalissa sopimusoikeudellisessa vastuussa tytäryhtiöön nähden.[55] Lisäksi sopimus aikaansaa lakiin (AktG 309 §) perustuvan yhtiöoikeudellisen vastuun emoyhtiön johdolle. Tämä merkitsee sitä, että emoyhtiön johtohenkilöiden on ohjeidenannossaan noudatettava periaatteessa samaa huolellisuutta ja harkintaa kuin oman yhtiönsä asioiden hoidossa.[56] He eivät myöskään saa ylittää määräämisvaltasopimuksen ja lain mukaan määräytyvää ohjeidenanto-oikeutta.[57]

---

[54] Kieltäytymisoikeus emoyhtiön antamien ohjeiden noudattamisen suhteen on olemassa vain silloin, kun on ilmeistä, etteivät tarkoitetut toimenpiteet tule muun konserniyhtiön eduksi tai kun ohjeet ovat määräämisvaltasopimuksen vastaisia. Viimeksi mainittu luonnollisesti edellyttää, että sopimus sisältää määräyksiä ohjeidenanto-oikeuden käytöstä. *Gessler* 348.

[55] *Gessler* 349; *Godin—Wilhelmi* 1621.

[56] AktG 309.1 § verr. 93.1 §: »die Sorgfalt eines ordentlichen und gewissenhaften Geschäftsleiters».

[57] Ohjeidenanto-oikeuden ylitys on kysymyksessä silloin, kun tytäryhtiölle epäedullinen toimenpide ei tule muun konserniyhtiön hyväksi samoin kuin silloin, kun tytäryhtiötä kielletään ryhtymästä sille itselleen edulliseen toimenpiteeseen, vaikkei kieltoa voida perustella konserni-intressillä. *Gessler* 349. Käytännössä emoyhtiön on, ennen kuin se antaa tytäryhtiölle sen intressin vastaisia ohjeita, suoritettava etuvertailu toisaalta tytäryhtiön intressin ja muiden konserniyhtiöiden intressin kesken.

Jos emoyhtiön johtohenkilöt laiminlyövät huolenpitovelvollisuutensa, seuraa siitä vahingonkorvausvelvollisuus tytäryhtiölle. Todistustaakka huolenpitovelvollisuuden noudattamisesta on emoyhtiön johtohenkilöillä (AktG 309.2 §).[58] Tytäryhtiön johtohenkilöt vastaavat yhteisvastuullisesti emoyhtiön johtohenkilöiden kanssa, mikäli ovat laiminlyöneet oman velvollisuutensa yhtiötään kohtaan noudattamalla emoyhtiön lain tai sopimuksen vastaisia ohjeita (AktG 310 §). Vastuuta ei poista se, että hallintoneuvosto tai vaikkapa yhtiökokous on ollut päättämässä ohjeiden edellyttämistä toimenpiteistä.[59] Tytäryhtiön hallituksen jäsenellä ei kuitenkaan ole korvausvelvollisuutta yhtiötään kohtaan sellaisen yhtiötä vahingoittaneen toimenpiteen johdosta, joka perustuu emoyhtiön ohjeeseen, jota tytäryhtiön hallituksen on ollut pakko noudattaa (AktG 308.2 §).

Emoyhtiö voi määräämisvaltasopimuksen nojalla antaa ohjeita vain tytäryhtiön hallitukselle, mutta ei suoraan sen toimihenkilöille. Tytäryhtiön hallitus voi kuitenkin määrätä toimihenkilönsä noudattamaan emoyhtiöltä heille välittömästi tulevia ohjeita.[60]

Ohjeilla ei laissa tarkoiteta yksinomaan tiettyjä yksittäisiä toimenpiteitä koskevia tahdonilmaisuja,[61] vaan kysymykseen saattavat tulla myös yleisemmät, tytäryhtiön toimintapolitiikkaa koskevat määräykset sekä yleensä missä tahansa muodossa tapahtuva tytäryhtiön toimintaan vaikuttava määräämisvallan (Leitungsmacht) käyttö.[62]

---

58 AktG 309.3—4 § sisältää yksityiskohtaisia määräyksiä vahingonkorvauskanteen nostamisesta ja siitä luopumisesta. Säännöksissä on otettu huomioon myös tytäryhtiön vähemmistöosakkeenomistajien, yksityisen osakkeenomistajan sekä velkojan kannemahdollisuudet.

59 AktG 310.2 §; yhtiökokouksen osalta *Gessler* 350.

60 *Godin —Wilhelmi* 1618.

61 Esimerkkejä emoyhtiön määräämisvallan käyttämisestä: »— — — the controlling steel company is in effect permitted to order the dependent coal-mining company to sell coal to the steel company at prices far below the prevailing market prices. The controlling company can also demand that a certain production be halted, that certain customers no longer be serviced, that certain personnel be dismissed and that funds of the dependent company be put at its disposal or at the disposal of a different enterprice in which the Konzern is interested.» *Lutter* JBL 1973 281. Muita esimerkkejä *Würdinger* 284.

62 *DJT* Konzernrecht 95. Yksittäiset, tiettyjä toimenpiteitä vaativat emoyhtiön nimenomaiset ohjeet katsotaankin konsernikäytännön perusteella harvinaisiksi.

3.3.3.2. Eurooppayhtiöehdotus art. 240—240 c

Vuoden 1970 eurooppayhtiöehdotuksen art. 240 mukaan tytäryhtiön johto ei saa kieltäytyä noudattamasta emoyhtiön antamia ohjeita silläkään perusteella, että ne ovat vastoin tytäryhtiön omaa intressiä. Edellytyksenä lainkohdan soveltamiselle oli toisaalta se, että tytäryhtiön vähemmistöosakkeenomistajien etujen turvaaminen oli järjestetty ehdotuksen mukaisesti (art. 228—238) ja toisaalta se, että emoyhtiön kotipaikka sijaitsi jossain jäsenvaltiossa.

Vuoden 1975 uudistetussa ehdotuksessa on ohjeidenantosäännöstö kirjoitettu kokonaan uudelleen ja siihen on liitetty vastuusäännöstö ohjeiden antamisesta ja noudattamisesta. Uuden ehdotuksen art. 240.1 mukaan emoyhtiöllä on oikeus antaa ohjeita tytäryhtiön hallitukselle ja tällä on vastaavasti velvollisuus noudattaa näitä ohjeita.[63]

Erityisesti siitä syystä, että eurooppayhtiöehdotuksessa on yhtiön työntekijöille taattu edustus yhtiön hallintoneuvostossa,[64] on ehdotukseen otettu erityissäännökset sellaisten ohjeiden osalta, joiden noudattaminen lain tai yhtiöjärjestyksen mukaan edellyttää tytäryhtiön hallintoneuvoston myötävaikutusta. Mikäli emoyhtiö on itse eurooppayhtiö ja tytäryhtiön hallintoneuvosto kieltäytyy antamasta suostumustaan emoyhtiön ohjeiden noudattamiselle, on ohjeita kuitenkin noudatettava, jos emoyhtiön oma hallintoneuvosto niin päättää (art. 240.2). Mikäli emoyhtiö ei ole eurooppayhtiö vaan kansallisen lainsäädännön alainen yhtiö, ei sen johdolla ole vastaavaa oikeutta saada tahtoaan läpi tytäryhtiön hallintoneuvoston vastustuksesta huolimatta, jollei työntekijöiden edustusta ole järjestetty emoyhtiössä eurooppayhtiöehdotusta vastaavalla tavalla (art. 240.3).

Antaessaan ohjeita tytäryhtiölle emoyhtiön hallituksen jäsenten tulee noudattaa tunnolliselta johtajalta vaadittavaa huolellisuutta sekä edistää konsernin ja sen henkilökunnan intressejä (art. 240 a). Laiminlyönti tässä suhteessa aiheuttaa vahingonkorvausvelvollisuuden tytäryhtiötä kohtaan (art. 240 b.1). Kanteen voivat nostaa tytäryhtiön vähemmistöosak-

---

63 Ohjeidenanto-oikeus on siitä hetkestä, kun tytäryhtiön vähemmistöosakkeenomistajien suojaamiseksi säädetty menettely on suoritettu loppuun ja julkistettu art. 237.1 mukaisesti.

Vähemmistöosakkeenomistajien suojan järjestelystä lähemmin edempänä kohdassa 4.5.2. ja luotonantajien suojasäännöksistä kohdassa 5.4.2.

64 *EEC* Amended proposal for S.E. 204. Hallintoneuvostosta art. 73 ss.

keenomistajat tai yhtiön konkurssissa toimitsijamiehet (art. 240 b.2).[65] Sitä vastoin tytäryhtiön hallituksen jäsenillä ei ole omaa yhtiötään kohtaan korvausvelvollisuutta vahingosta, joka aiheutuu emoyhtiön ohjeiden seuraamisesta (art. 240 c).

3.3.4. Tytäryhtiön intressillä etuoikeus

3.3.4.1. Kompensoitava intressiloukkaus; AktG 311—318 §

AktG 311—318 §:ssä on emoyhtiön vastuuta ja sen toteuttamista koskevia säännöksiä sellaisen konsernitilanteen varalle, jossa emo- ja tytäryhtiön välillä ei ole määräämisvaltasopimusta. Laissa ei suoranaisesti sanota, onko ja missä muodossa emoyhtiöllä oikeus puuttua välittömästi tytäryhtiön toimintaan. Puuttumista ei kuitenkaan myöskään kielletä. Yleisesti katsotaan, että vaikka yhtiöiden välillä ei ole määräämisvaltasopimusta, emoyhtiöllä periaatteessa on oikeus puuttua tytäryhtiön toimintaan haluamallaan tavalla, esim. ohjeiden (Weisungen) muodossa.[66] AktG 311 § asettaa tälle puuttumiselle kuitenkin rajat: emoyhtiö ei saa aiheuttaa tytäryhtiölle vahinkoa tai haittaa, so. vaatia sitä ryhtymään itselleen epäedullisiin oikeus- tai muihin toimiin ellei aiheutuvaa vahinkoa tai haittaa lain edellyttämällä tavalla kompensoida tytäryhtiölle. Mikäli vahingon tai haitan suuruutta ei kyetä ennakolta arvioimaan eikä kompensaation suuruutta siten määrittelemään, ei oikeus- tai muun toimen vaatiminen emoyhtiön taholta ole oikeutettu eikä sallittu.[67]

Tytäryhtiön johdolla on vastaavasti oikeus noudattaa emoyhtiön vaa-

---

65 Koska sekä tytäryhtiön yhtiökokouksen että tytäryhtiön johdon katsotaan olevan kokonaan konsernijohdon määräämisvallassa, ei näille tahoille ole katsottu tarpeelliseksi antaa kanteennosto-oikeutta. *EEC* Amended proposal for S.E. 205.

66 Mm. *Paehler* 1; *Gessler* 352; *Würdinger* ZfRV 1968 248; *Luchterhandt* ZHR 1970 1 ss.

67 *Paehler* 69 ss. Sanottu seikka johtaa Paehlerin mukaan käytännössä siihen, että vain harvoissa tapauksissa tytäryhtiöitä vahingoittavat oikeustoimet voidaan katsoa sallituiksi. Yleensä vahingon suuruuden arviointi ja kompensaation määrittely tuottavat ylipääsemättömiä vaikeuksia. Tällöin ei emoyhtiöllä myöskään ole oikeutta loukata tytäryhtiön intressiä. *Paehler* 160 ss.; toisin kuitenkin esim. *Luchterhandt* ZHR 1970 28 ss.

timuksia ja ohjeita, mikäli niistä ei aiheudu vahinkoa tytäryhtiölle.[68] Myös vahingollisten ja haitallisten ohjeiden noudattaminen on sallittua, mikäli vahinko kyetään arvioimaan[69] ja kompensoidaan emoyhtiön taholta. Kompensaation (Ausgleich) laadusta ei ole laissa määräyksiä.[70] Kompensaatiota ei tarvitse suorittaa välittömästi, riittää kun se tapahtuu kyseisen tilikauden aikana.[71] Kompensaatio ei ole luonteeltaan varsinainen vahingonkorvaus laittomasta toimenpiteestä, vaan vahingonkorvaus tulee kysymykseen vasta sitten, kun kompensaatiovelvollisuutta ei ole asianmukaisesti täytetty.[72]

AktG 311 §:n määräysten noudattamisen varmistamiseksi on tytäryhtiön hallitus velvollinen laatimaan vuosittain varsin yksityiskohtaisen kertomuksen kaikista yhtiön ja emoyhtiön sekä yhtiön ja muiden tytäryhtiöiden välisistä oikeustoimista (Rechtsgeschäfte) samoin kuin muista toimista (Massnahmen), joihin tytäryhtiö on ryhtynyt tai jättänyt ryhtymättä emoyhtiön intressissä tai vaikutuksesta (AktG 312.1 §). Selontekovelvollisuus koskee kaikkia konsernisuhteita ja -toimia eikä rajoitu vain tytäryhtiölle vahingollisiin ja siis kompensoitaviin toimiin. Kertomus on kyseisten toimien asianmukaisuuden jälkikäteiseksi kontrolloimiseksi esitettävä tilintarkastajien ja hallintoneuvoston tarkastettavaksi (AktG 312 ja 313 §).[73] Lisäksi tytäryhtiön jokaisella vähemmistöosakkeenomista-

---

[68] Velvollisuutta noudattaa emoyhtiön ohjeita ei tytäryhtiön johdolla kuitenkaan ole. *Gessler* 352.

[69] Arviointivelvollisuus on ensi sijassa tytäryhtiön johdolla; *Paehler* 90, 95.

[70] Kompensaatiosta mm. *Godin—Wilhelmi* 1633 ss.; *Gessler, E.* Festschrift für Westermann 160 ss.; *Würdinger* ZfRV 1968 248 s.; *Luchterhandt* ZHR 1970 34 ss.

[71] Jollei kompensaatiota ole tilikauden aikana lopullisesti suoritettu, tulee tilikauden lopussa tarkoin määritellä, milloin ja millä tavoin kompensointi tapahtuu (AktG 311.2 §). Käytännössä on katsottu riittäväksi emoyhtiön kompensaatiositoumus tytäryhtiölle. *Gessler* 353.

[72] *Gessler* 352; kompensaation ja vahingonkorvauksen ei tarvitse välttämättä olla edes määrältään yhtä suuria; *Paehler* 59 ss. Emoyhtiön ja sen johdon sekä tytäryhtiön johdon vahingonkorvausvelvollisuutta koskevat säännökset sisältyvät AktG 317 ja 318 §:ään. Mainitut tahot ovat periaatteessa yhteisvastuussa tytäryhtiölle.

[73] Puutteena pidetään kuitenkin sitä, etteivät vähemmistöosakkeenomistajat ja velkojat saa nähtäväkseen kyseistä kertomusta, vaan joutuvat tyytymään toimintakertomukseen liitettävään kertomuksen lopputuloksen osoittavaan lausumaan; esim. *Paehler* 51 s.

jalla on tietyin edellytyksin [74] oikeus vaatia erityisen tutkimuksen suorittamista näistä toimista (AktG 315 §).

3.3.4.2. Intressiloukkaus kielletty; OYL-ehdotus

Voimassa olevat osakeyhtiölait AktG:tä lukuun ottamatta eivät sisällä säännöksiä emoyhtiön oikeudesta puuttua tytäryhtiön toimintaan. Olemassa olevien konsernisäännösten taustalla on kylläkin ajatus, että tytäryhtiö on emoyhtiön määräämisvallassa, mutta tämän määräämisvallan ilmenemismuodot ja laajuus ovat lähemmin sääntelemättä. Konsernin yhtiöoikeudellisten päätunnusmerkkien mukaisesti huomio kiinnitetään pääasiassa vain yhtiöiden väliseen omistussuhteeseen ja osakkeenomistajan määräämisvallan ilmenemismuotoon l. päätäntävaltaan yhtiökokouksessa.

Edellä mainittu koskee myös OYL-ehdotusta. Sen 8: 14.1 §:ssä on nimenomaan säädetty, että »Hallitus tai muu 12 ja 13 §:ssä tarkoitettu yhtiön edustaja ei saa ryhtyä sellaiseen oikeustoimeen tai muuhun toimenpiteeseen, joka on omansa tuottamaan osakkeenomistajalle tai muulle henkilölle epäoikeutettua etua yhtiön tai toisen osakkeenomistajan kustannuksella.» OYLE 9: 16 §:ään sisältyy vastaavanlainen yleislauseke yhtiökokouksessa tehtävien päätösten osalta.[75] Näistä säännöksistä on luettavissa myös emoyhtiön määräämisvallan laajuus tytäryhtiön johdon kannalta katsoen.[76] Tytäryhtiön johtoa on kielletty ryhtymästä sellaiseen oikeustoimeen tai muuhun toimenpiteeseen, joka on omiaan tuottamaan emoyhtiölle tai muulle konserniyhtiölle epäoikeutettua etua yhtiön (tai toisen osakkeenomistajan) kustannuksella. Konserni-intressin on siten väistyttävä tytäryhtiön oman intressin tieltä edellyttäen, että konserni-

---

74 Näiden edellytysten, jotka liittyvät yhtiön johdon tai tilintarkastajien määrätynlaiseen reagoimiseen kyseisen kertomuksen johdosta, voidaan katsoa suuressa määrin mitätöivän yksittäisille vähemmistöosakkeenomistajille annetun sinänsä tehokkaan oikeussuojakeinon; vrt. *Paehler* 57, 67.

AktG 311—318 §:n säännöksillä ei kaiken kaikkiaankaan ole katsottu olevan suurta käytännöllistä merkitystä; esim. *Rasch* Aktuelle Probleme 23.

75 Vrt. myös OYLE 8: 14.2 §, jonka mukaan »Yhtiön edustaja ei saa noudattaa yhtiökokouksen tai yhtiön muun elimen päätöstä, joka on tämän lain tai yhtiöjärjestyksen vastaisena pätemätön.»

76 Emoyhtiö on tilanteesta riippuen joko tytäryhtiönsä (välitön) osakkeenomistaja tai lainkohdassa tarkoitettu muu henkilö (välillinen osakkeenomistaja, sopimuspuoli taikka muu tertius).

intressin noudattamisesta aiheutuu tytäryhtiölle epäoikeutettua haittaa.

Varsin vaikea arvostuskysymys, jonka ratkaisu on ensi kädessä tytäryhtiön johdolla, on se, mikä on konsernissa tytäryhtiölle tuotettua epäoikeutettua haittaa. Sananmukaisesti tulkittuna OYLE 8: 14 § koskee yksittäisiä oikeustoimia ja muita toimenpiteitä. Jonkin konsernin sisäisen toimen yhteydessä tytäryhtiölle aiheutettua haittaa ei siten voitaisi kompensoida myöhemmin tapahtuvalla toimella, ellei viimeksi mainittu olisi selvästi ensin mainitun edellytyksenä tai ehtona. Käytännössä tällainen tulkinta johtaa konsernissa täysin kestämättömään tilanteeseen. Toisaalta lähdetään siitä, että emoyhtiöllä on määräämisvalta tytäryhtiössä (OYLE 1: 2 §) ja mielletään konsernin muodostavan taloudellisen kokonaisuuden,[77] toisaalta kuitenkin yleislausekkeilla (OYLE 8: 14.1 ja 9: 16 §) kielletään määräämisvallan käyttäminen hyvin monissa tapauksissa.

Ilmeistä on, ettei OYLE 8: 14.1 §:n kuten ei myöskään 9: 16 §:n säännöstä konsernitilanteeseen sovellettaessa voida pitäytyä sananmukaisessa, yksittäisiin toimenpiteisiin kohdistuvassa tulkinnassa harkittaessa epäoikeutetun haitan tuottamista yhtiölle tai sen toiselle osakkeenomistajalle.[78] Kuten edellä jo on esitetty, konsernitointen edullisuutta ja haitallisuutta tulee voida arvostella laajemmasta näkökulmasta kuin yksittäisten tointen pohjalta. Arvostusongelma pysyy tästä huolimatta edelleenkin vaikeana: kuinka pitkän ajanjakson konsernitoimet otetaan huomioon, mitkä toimet ovat mitenkin edullisia tai haitallisia yhtiölle jne.?

Tytäryhtiön intressin loukkaaminen konserni-intressin hyväksi saattaa siten osoittautua varsin vaikeasti selvitettäväksi ja arvioitavaksi. Yhtiön kärsimien haittojen ja sen osakseen saamien etujen objektiivinen vertailu on ilmeisen mahdotonta; tulos riippuu arvioijan omasta etutahoasemasta sekä sen informaation määrästä ja laadusta, joka kulloinkin on käytettävissä. Kun lähtökohtana tulee pitää sitä lain edellyttämää tilaa, että kunkin yhtiön johdon tulee toimia ja se toimii yhtiön edun mukaisesti, on kysymys yhtiön edun loukkaamisesta näyttökysymys, jossa todistustaakka on sillä, joka katsoo yhtiön etua loukatun konserni-intressin

---

77 Esim. *Kom 1969: A 20* 163.

78 Vrt. *Kyläkallio* Vastuu 73, jossa OYL:n osalta todetaan, ettei kaikkia yhtiökokouksen päätöksiä, jotka irrallisesti arvosteltuina ovat omiaan aiheuttamaan yhtiölle vahinkoa, voida pitää yhtiön kannalta epätarkoituksenmukaisina. »Näin on laita esim. silloin, kun tällaisella päätöksellä pyritään menetettyä etua suuremman hyödyn saamiseen toisessa suhteessa.»

hyväksi.[79] Tilanteen arviointia vaikeuttaa lisäksi se, että emoyhtiöllä tytäryhtiön osakkeenomistajana on luonnollisesti yhtäläinen oikeus ajaa omaa intressiään (konserni-intressiä) kuin kaikilla muillakin osakkeenomistajilla.[80]

3.4. Tytäryhtiötä turvaavia suojasäännöksiä; AktG 300—302 §

3.4.1. Lakimääräiset vararahastosiirrot

AktG sisältää eräitä tytäryhtiön suojasäännöksiä niiden tilanteiden varalta, jolloin emo- ja tytäryhtiön välillä on määräämisvaltasopimus (Vertragskonzern) tai muu osakeyhtiöoikeudellinen yrityssopimus.[81] Niinpä jos yhtiöiden välillä on voitonsiirtosopimus, osavoitonsiirtosopimus tai määräämisvaltasopimus (ilman voitonsiirtosopimusta), on tytäryhtiön lakimääräistä vararahastoa kartutettava AktG 300 §:n erityissäännösten mukaisesti lain yhtiöille yleisesti asettamaan minimimäärään (10 % tai yhtiöjärjestyksessä määrätty sitä suurempi osa osakepääomasta; AktG 150 §). Erityiset rahastointisäännökset on katsottu välttämättömiksi siitä syystä, että voitonsiirtosopimuksen mukaisen voitonsiirron kirjaaminen tytäryhtiön velkoihin emoyhtiölle aiheuttaa sen, että tytäryhtiön osalta voitto (Jahresüberschuss), josta lakimääräinen vararahastosiirto normaalisti lasketaan, pienenee vastaavasti ja jää usein täysin olemattomaksi.[82] Määräämisvaltasopimukseen ei tarvitse liittyä sopimusta voitonsiirrosta tytäryhtiöltä emoyhtiölle. Erityissäännökset tytäryhtiön vararahaston kartuttamisesta ovat silti tarpeen tytäryhtiön ja välillisesti sen vähemmistöosakkeenomistajien ja luotonantajien turvaksi, koska loukkaamalla tytäryhtiön intressiä konserni-intressin hyväksi saatetaan myös aiheuttaa se, ettei tytäryhtiö pääse näyttämään voittoa, eikä siten tekemään myöskään lain edellyttämää normaalia vararahastosiirtoa. Pakollista rahastointia

79 *Brachvogel* 122.

80 Vrt. *Cederberg* LM 1934 15: »Jokaisella yhtiömiehellä on päinvastoin oikeus laajassa määrin tavoitella omia etuja — — —.»

81 Ks. edellä I osan kohta 1.3.5. Kuten mainitussa kohdassa on todettu, muut yrityssopimukset kuin määräämisvaltasopimus eivät AktG:n mukaan ilman muuta edellytä konsernisuhteen olemassaoloa yhtiöiden välillä. Esim. osavoitonsiirtosopimus kuitenkin usein liittyy määräämisvaltasopimukseen.

82 *Gessler* 334.

koskevilla säännöksillä pyritään myös turvaamaan tytäryhtiön mahdollisuudet jatkaa itsenäistä toimintaa konsernisuhteen katkettua.[83]

3.4.2. Voitonsiirron rajoittaminen

AktG 301 § sisältää tytäryhtiöstä emoyhtiöön siirrettävän voiton määrää rajoittavan säännöksen, vaikkakin voiton- ja osavoitonsiirron osalta periaatteessa katsotaan vallitsevan sopimusvapaus.[84] Voittoa ei lainkohdan mukaan saa siirtää enempää kuin mitä voitaisiin jakaa osakkeenomistajille. Tilikauden voitosta on ennen siirtoa katettava mahdolliset tappiot edellisiltä tilikausilta sekä suoritettava edellä mainittu lakimääräinen vararahastosiirto (AktG 300 §).[85]

3.4.3. Tytäryhtiön tappion kattaminen

AktG 302 §:n mukaan on emoyhtiön, mikäli yhtiöiden välillä on määräämisvalta- tai voitonsiirtosopimus, katettava tytäryhtiön tappio, sikäli kuin sopimuksen aikana muodostetut vapaat rahastot eivät siihen riitä. Näin syntyvästä saatavastaan emoyhtiöltä voi tytäryhtiö luopua vasta määräajan kuluttua sopimuksen purkamisesta; tällöinkin voivat vähemmistöosakkeenomistajat estää luopumisen.[86]

3.5. Tytäryhtiön johdon aseman ristiriitaisuudesta

Konsernikäytännössä emoyhtiö käyttää määräämisvaltaansa ohi tytäryhtiön yhtiökokouksen antamalla ohjeita ja määräyksiä suoraan tytäryhtiön johdolle ja/tai sen yksittäisille henkilöille. Yhtiölainsäädäntö ei kuitenkaan AktG:tä lukuun ottamatta oikeuta saati velvoita tytäryhtiön

---

83 *Gessler* 334.

84 *Gessler* 335.

85 Voitonsiirtosopimuksen aikana suoritetut vapaaehtoiset rahastosiirrot voidaan kuitenkin käyttää ja siirtää emoyhtiölle.

86 Lähemmin AktG 302.3 §. AktG 302.2 § sisältää myös määräyksiä tappion kattamisesta tilanteessa, jossa yhtiöiden välillä on liikkeen vuokrausta tai muuta luovuttamista koskeva yrityssopimus.

johtoa noudattamaan tällaisia ohjeita. Yhtiön johto ei voi myöskään sopimusteitse siirtää toimivaltaansa tai päätöksentekonsa itsenäisyyttä yhtiön ulkopuoliselle taholle.

Tytäryhtiön johdon asema on ilmeisen ristiriitainen. Toisaalta se on oman asemansa ja sen pysyvyyden osalta varsin riippuvainen emoyhtiöstä ja toisaalta sen tulisi toiminnassaan noudattaa vain oman yhtiön etua riippumatta yksittäisten osakkeenomistajien intresseistä. Käytännössä ristiriitatilanne ratkennee poikkeuksetta emoyhtiön hyväksi. Milloin emoyhtiön ohjeiden noudattamisesta on seurauksena tytäryhtiön intressin väistyminen ja loukkaaminen konserni-intressin hyväksi, tytäryhtiön johto on laiminlyönyt velvollisuutensa yhtiötään kuin myös välillisesti vähemmistöosakkeenomistajia ja mahdollisesti jopa muitakin etutahoja, kuten luotonantajia ja työntekijöitä kohtaan. Seurauksena on vahingonkorvausvelvollisuus ensi sijassa tytäryhtiötä mutta mahdollisesti myös vähemmistöosakkeenomistajia ja muita etutahoja kohtaan.[87]

Emoyhtiöllä ja tytäryhtiöllä on usein yhteinen johto taikka yksi tai useampi yhteinen johtohenkilö. Yhteisten johtohenkilöiden asema on yhtiöoikeudellisesti varsin omalaatuinen: henkilöllä on itse asiassa kaksi »herraa», toisaalta emoyhtiö ja toisaalta tytäryhtiö. Kummankin yhtiön osalta henkilön edellytetään toimivan vain yhtiön intressissä. Aseman ristiriitaisuus ilmenee erityisesti yhtiöiden keskinäisten sopimusten ja muiden toimintojen yhteydessä: esim. sopimuksen edullisuusharkinta pitäisi kyetä suorittamaan kummankin yhtiön osalta erikseen ja sopimus tulisi saada aikaan kummankaan yhtiön intressiä loukkaamatta. Tilanne on luonteeltaan lähellä itsekontrahointia.

Konsernitilanteessa on ainakin piilevänä vaara, että yhtiöiden intressien kollisiotilanteissa yhteinen johto tai yhteiset johtohenkilöt toimivat emoyhtiön intressissä ja laiminlyövät tällöin tytäryhtiön osalta velvollisuutensa »kaikella ahkeruudella ja huolella hoitaa yhtiön asioita»[88] sekä »hyvän liiketavan mukaisesti ja kaikin tavoin edistää yhtiön parasta».[89]

---

87 Ks. edempänä kohdat 4.5.3.2. ja 5.4.3.1.

88 Vrt. OYL 38.1 §.

89 Vrt. *OYL-ehdotus* 119.

Yhtiöiden välisistä sopimuksista interlocking directorates -tilanteissa amerikkalaisen oikeuskäytännön perusteella *Mestmäcker* 156 ss., jossa mm. todetaan, että alun alkaen sopimukset tällaisissa tilanteissa julistettiin oikeuskäytännössä mitättömiksi täysin riippumatta sopimusten sisällöstä, koska katsottiin, ettei kukaan voinut »palvella kahta herraa» samanaikaisesti.

Voimassa oleva osakeyhtiölaki ei sisällä jäävisäännöksiä, jotka estäisivät yhtiöiden yhteisiä johtohenkilöitä osallistumasta yhtiöiden välisiin toimiin.[90] Sitä vastoin OYLE 8: 10 §:ään sisältyy yhtiön johtoa [91] koskevia jäävisäännöksiä. Lainkohdan toisen lauseen mukaan yhtiön hallituksen jäsen tai toimitusjohtaja ei saa ottaa osaa yhtiön ja kolmannen henkilön välistä sopimusta koskevan asian käsittelyyn, mikäli hänellä on siitä odotettavissa olennaista etua, joka saattaa olla ristiriidassa yhtiön edun kanssa. Jääviys koskee paitsi sopimustilanteita myös oikeudenkäyntejä ja muita yhtiön puhevallan käyttämisiä.[92] Jäävisäännöksiä sovelletaan hallituksen kokouksien lisäksi muihinkin tilanteisiin.

Yhtiön johtoa koskevalla jäävisäännöstöllä ei ole tarkoitettu asettaa esteitä yhtiöiden yhteisille johtohenkilöille. Myöskään ei edellytetä, että yhteinen johtohenkilö olisi aina esteellinen yhtiöiden välisiin toimiin.[93] Yhteisiä johtohenkilöitä koskevan ehdottoman jäävisäännöksen poisjättämistä laista on perusteltu mm. juuri sillä, että säännös vaikeuttaisi konserniyhtiöiden hallinnon käytännön järjestelyjä ja helposti muodostuisi merkitykseltään vain muodolliseksi.[94]

---

90 Tästä huolimatta katsotaan, että hallituksen jäsen saattaa tietyissä tapauksissa olla jäävi. Ks. erityisesti *Kyläkallio* Vastuu 50 ss., jossa esteellisyyden todetaan syntyvän mm. silloin, kun hallituksen jäsen omistaa osake-enemmistön yhtiössä, jonka kanssa neuvotellaan sopimuksesta, jossa yhtiöiden intressit ovat vastakkaiset. Konsernitilanteessa yhteinen johtohenkilö olisi Kyläkallion mukaan kuitenkin pääsääntöisesti esteetön käsittelemään mm. yhtiöiden välisiä oikeustoimia. *Idem* 55.

Oikeuskäytännöstä *Caselius—Heikonen—Huttunen* II. 2 s. 29.

91 Säännös koskee yhtiön hallituksen jäsenten ja toimitusjohtajan lisäksi toiminimenkirjoittajaa; OYLE 8: 12.2 §.

92 Vrt. OKL 54.1 ja 74.2 §. Voimassa olevassa pankkilainsäädännössä edellytetään yhtiöjärjestykseen tai sääntöihin otettavaksi määräyksiä pankin johtohenkilöiden jääviydestä luottoasioita käsiteltäessä; esim. LPL 7 §:n 5 ja 6 kohta.

93 *Kom 1969: A 20* 110. Vrt. *Nial* Studier 115: »Även om det icke skulle gälla såsom allmän regel att en person är förhindrad sluta avtal mellan två av honom representerade personer, så kan en strängare ståndpunkt vara motiverad i aktiebolagsrätten.»

94 *Stenbeck—Wijnbladh—Nial* 214 s.

Jääviyskysymykset konsernitilanteissa ovat olleet mielenkiinnon kohteena myös meidän oikeuskirjallisuudessamme. Niinpä *Raninen,* DL 1946 107, katsoo mm., että »jos tytäryhtiön hallituksen jäsen on osakkaana pää- eli emäyhtiössä, on hän esteetön ottamaan osaa asiain käsittelyyn ja päätöksen tekoon pääyhtiön yhtiökokouksessa, jossa on kysymys pääyhtiön ja tytäryhtiön välisestä sopimuksesta.» Toisaalta Raninen kuitenkin toteaa, että pää- ja tytäryhtiön väliset sopi-

Periaatteesa OYLE 8:10 §:n jäävisäännökset ovat perustelujen mukaan voimassa myös konsernitilanteessa. Jääviyden aikaansaavaa eturistiriitaa tytäryhtiön intressin ja konserni-intressin välillä ei kuitenkaan ilman muuta oleteta.[95] Suurta käytännöllistä merkitystä konsernin johdon ja johtamisen kannalta jäävisäännöksillä tuskin kuitenkaan on sen paremmin yhteisten johtohenkilöiden osalta kuin silloinkaan, kun tytäryhtiön johto koostuu emoyhtiön valituttamista ja sen vaikutusvallassa olevista henkilöistä. Asiallista lopputulosta tuskin muuttaa tytäryhtiön päätöksenteon osalta se, että yhteiset tai muut emoyhtiön vaikutusvallassa olevat johtohenkilöt jäävääväät itsensä jonkin asian yhteydessä. Itsensä jäävääämättömyydellä ei puolestaan ole asiallista merkitystä silloin, kun emoyhtiö omistaa tytäryhtiön kokonaan, koska mahdollisia reagoijia (vähemmistöosakkeenomistajia) ei yhtiössä ole.[96] Jos tytäryhtiössä sitä vastoin on vähemmistöosakkeenomistajia, on näillä ainakin teoreettisesti mahdollisuus joissain tilanteissa vedota mainittuun jäävisäännökseen yhtiön ja omien etujensa suojaamiseksi.[97]

---

mukset päättävät »näiden yhtiöiden johtokunnat tai toimeenpanevat johtajat sillä vastuulla, joka heillä on sekä yhtiöiden että osakkeenomistajienkin vähemmistöihinkin nähden». Raninen toteaa vielä, ettei sillä seikalla, että pääyhtiö ei voi hyväksyä sopimuksia tytäryhtiönsä puolesta, ole suurta käytännöllistä merkitystä silloin, kun pääyhtiö omistaa kokonaan tytäryhtiön.

Esteellisyyskysymyksistä myös *Taxell* Aktierätt 55 ss.; *Huttunen* LM 1961 328 ss. ja *Caselius* DL 1966 158, jossa katsotaan yhtiöiden sisäisen käytännön vieneen siihen, »ettei osakeyhtiöissä tunneta sellaisia yleisiä jääviysperiaatteita kuin muussa oikeudessa».

Ainoa OYL:n esteellisyyssäännös (12.3 §) koskee yhtiön perustamiskokousta.

95 *Kom 1969: A 20* 110; vrt. *Nial* Studier 115, jossa katsotaan yhteisten johtohenkilöiden olevan jäävejä konsernissa, mikäli tytäryhtiössä on vaikka vain vähäinenkin määrä vähemmistöosakkeenomistajia.

96 Velkojien kannalta ks. edempänä kohta 5.4.3.

97 Ks. lähemmin edempänä kohta 4.5.3.

4. VÄHEMMISTÖOSAKKEENOMISTAJIEN ASEMASTA KONSERNISSA

4.1. Osakkeenomistajien keskinäisestä asemasta yleensä

4.1.1. Yhdenvertaisuusperiaate

Osakkeenomistajien yhdenvertaisuuden katsotaan kuuluvan yhtiöoikeuden keskeisiin periaatteisiin. Yhdenvertaisuusperiaatetta ei nimenomaisesti mainita laissa.[1] Periaate johdetaan osakkeenomistajien oikeuksia ja velvollisuuksia koskevista yksittäisistä säännöksistä,[2] toisinaan myös osakkeiden yleisestä olemuksesta.[3] Osakeoikeuden[4] sisältämät oikeudet ja velvollisuudet liittyvät kuitenkin osakkeisiin eivätkä osakkeenomistajien henkilöön. Yhdenvertaisuusperiaatekin liittyy siten itse asiassa osakkeisiin eikä osakkeiden omistajiin. Viimeksi mainittujen asema vaihtelee paitsi omistettujen osakkeiden lukumäärän[5] myös sen

---

[1] Näin myös OYL-ehdotuksen mukaan: »Yhdenvertaisuusperiaatetta ei ehdotuksessa ole nimenomaan ilmaistu yleisessä muodossa, vaan sen edellytetään olevan voimassa ilman nimenomaisia lainsäännöksiäkin. Sen soveltamisala ei rajoitu pelkästään yhtiöjärjestyksen muuttamiseen, vaan käsittää myös muut yhtiökokouksen ja yhtiön hallintoelinten päätökset.» *Kom 1969: A 20 126.*

Yhdenvertaisuusperiaatteen kodifioimista expressis verbis lakiin pohtii *Stockmann,* Festgabe für Bürgi 403, päätyen kuitenkin kielteiseen suositukseen.

[2] *Cederberg* LM 1931 223 s.; *Caselius* DL 1955 144; *Taxell* Rättsskydd 43 s.; *Stockmann* Festgabe für Bürgi 387; *Obermüller—Werner—Winden* 27 s.; *Voss* 120.

[3] *Raninen* 108; yhteyksistä, joissa periaate ilmenee *idem* 62 s., 66 ss., 122 ja 184.

[4] Osakeoikeuden sisällöstä *Koski* Vaihtovelkakirjat 3 s. av. 4 kirjallisuusviittauksin.

[5] Yhdenvertaisuusperiaatetta ovat omiaan hämärtämään myös äänestysrajoi-

mukaan, minkä laatuisia nämä osakkeet ovat. Yhtiössä voi nimittäin olla erilajisia osakkeita, jolloin erilajisten osakkeiden tuottamat varallisuuspitoiset ja/tai hallinnoimisoikeudet ovat erilaiset. Myös osakkeiden luovutettavuus saattaa olla erilainen.

Osakkeenomistajien yhdenvertaisuusperiaatteesta voidaan siten puhua vain jokseenkin rajoitetussa merkityksessä.[6] Periaate sisältää toisaalta samanlajisten osakkeiden tuottamien oikeuksien ja velvollisuuksien keskinäisen samanlaisuuden pysyvyyden sekä toisaalta erilajisten osakkeiden tuottamien (keskenään) erilaisten oikeuksien ja velvollisuuksien erilaisuuden pysyvyyden.[7] Osakkeenomistajien kannalta periaate merkitsee tuskin muuta kuin sitä, että samoilla edellytyksillä osakkeenomistajien oikeudet ja velvollisuudet ovat samat.[8] Näinkään ilmaistu yhdenvertaisuus ei kuitenkaan ole mitenkään selvä[9] eikä ehdoton. Tämä joh-

---

tukset ja äänioikeusasteikot, joita koskevia määräyksiä on mahdollista sisällyttää yhtiöjärjestykseen. Vrt. edellä I osan kohta 3.3.1.1.

Yksityisellä osakkeenomistajalla on myös eräitä hänen omistamiensa osakkeiden lukumäärästä riippumattomia oikeuksia, joita ei ole mahdollisuus supistaa eikä poistaa. Tällainen on mm. osallistumisoikeus yhtiökokoukseen.

6 Yhdenvertaisuusperiaatteen omalaatuisuutta osakeyhtiössä korostaa *Wiethölter*, 120: »Die Gleichbehandlung von Aktionären ist etwas anderes als die Gleicheit von Genossen oder Kommanditisten. ----- Die Gleicheit lässt sich ohne peinlichen Rest nur nach Köpfen verwircklichen, nicht nach Kapitalien. Viel Geld, viel Recht, aber auch viel Unrecht. ----- Wo 1 Kopf tausend andere mit Geld beherrscht (AG), ist die Chance für Redlichkeit und Gemeinschaftssinn 1:1. Wo aber 51 Köpf 49 beherrschen (Personenverbände), erstreckt sich dieselbe Chance auf das weite Feld zwischen 50:1 und 1:50. ----- Da es in der AG um relative Gleichheit, mithin Gleichheit der Aktien, nicht der Aktionäre geht, ist in der Gleichbehandlungsdebatte vom Recht der Personenvereinigung keine Hilfe und keine Lösung zu erwarten. Die AG ist insoweit eigentümlicher Zwitter. Gleichheit der Aktien, Ungleichheit der Aktionäre, Stimmrecht der Aktien, aber Stimmen den Aktionäre.»

7 Vrt. *Stockmann* Festgabe für Bürgi 388 s.; *Drockila* DL 1967 86 s.; myös OYLE 9:15.1 §:n 4 kohta ja 9:15.3 §.

8 »Yhdenvertaisuusperiaate merkitsee silloin sitä, että jokainen osakkeenomistaja, jolla on samanlaisia osakkeita, voi käyttää osakasoikeuttaan samalla tavalla kuin toiset näitä osakkeita omistavat osakkaat.» *Raninen* 108. Vrt. myös *Cederberg* LM 1931 226 s.; *Obermüller—Werner—Winden* 27.

9 *Wiethölter*, 103 s., katsookin yhdenvertaisuusperiaatetta koskevat teoreettiset pohdiskelut varsin epäselviksi ja ei-vakuuttaviksi: »Wo die Theorien übereinstimmen -----, mag der Aktionär wohl fragen: was soll der grosse Grundsatz, wenn er *für mich* nichts enthält und ich ausserdem noch anfechten muss (mit erheblichem Kostenaufwand), sofern der *tragende* Grundsatz verletzt ist?»

tuu muun muassa yhtiöoikeudellisesta enemmistöperiaatteesta sekä siitä, etteivät osakkeenomistajat henkilöinä ja etutahona suinkaan muodosta homogeenista ryhmää.

4.1.2 Enemmistöperiaate ja vähemmistösuoja

Osakeyhtiössä käyttävät ylintä päättämisvaltaa lain mukaan osakkeenomistajat yhtiökokouksessa.[10] Yhtiökokouksessa taasen vallitsee ns. enemmistöperiaate:[11] jos yksimielisyyttä ei ole tai synny, ratkaisu tapahtuu sen mielipiteen mukaisesti, jonka puolesta äänestyksessä on annettu enemmän kuin puolet annetuista äänistä. Tähän sääntöön on laissa poikkeuksia. Erityisen tärkeiksi katsottuihin päätöksiin[12] vaaditaan mainittua yksinkertaista enemmistöä suurempi enemmistö, ns. määräenemmistö.[13] Myös yhtiöjärjestysmääräysten perusteella voidaan päätöksenteossa yleisesti tai joissain tietyissä asioissa poiketa yksinkertaisesta äänestenenemmistöstä tai laissa säädetystä erityisestä määräenemmistöstä.[14]

Vain poikkeustapauksissa kaikkien osakkeenomistajien intressit samaistuvat keskenään. Intressien erilaisuudesta, osakeyhtiön hallintorakenteesta ja mainitusta enemmistöperiaatteesta johtuu, että joku osakkeenomistaja tai osakkeenomistajaryhmä (enemmistöosakkeenomistajat)

Oikeuskäytännössä on toisinaan vedottu osakkeenomistajien yhdenvertaisuusperiaatteeseen: esim. KKO 1926 I 38 ja KKO 1927 I 46; erityisesti OYL 27.2 §:n yhteydessä: *Cederberg* LM 1931 224 viittauksin oikeustapauksiin. Ulkomaisesta oikeuskäytännöstä *Stockmann* Festgabe für Bürgi 391 ss.; myös *Wiethölter* 108 ss.

10 Tästä on nimenomainen maininta NASL 9:1.1 §:ssä. Vrt. kuitenkin *Wiethölter*, 92 s., jossa lain ja käytännön perusteella hylätään ajatus yhtiökokouksesta yhtiön ylimpänä orgaanina.

11 *Raninen* 68, 257, 394 ss.; *Taxell* Rättsskydd 26; *Kom 1969: A 20* 123.

Enemmistöperiaate perustuu osakeyhtiön kapitalistiseen luonteeseen, joka osakkeenomistajien kannalta ilmenee periaatteena »Soviel Kapital — soviel Rechte». Viimeksi mainittu koskee paitsi hallinnoimisoikeuksia myös varallisuuspitoisia oikeuksia.

12 Esim. OYL 27.1 §; OYLE 9:14.1 ja 15 §.

13 Vrt. OYLE 9:13 §, jonka mukaan vaaleissa pääsääntöisesti poiketaan enemmistöperiaatteesta lievempään suuntaan.

14 OYL 22.2 ja 27.1 §. Vrt. OYLE 9:13.2 §.

omaa etuaan ajaessaan tietoisesti tai tiedottomasti saattaa loukata toisten osakkeenomistajien (vähemmistöosakkeenomistajat) oikeutettuja odotuksia ja asemaa.[15] Tätä silmällä pitäen sisältää laki ns. vähemmistösuojasäännöksiä. Niillä pyritään estämään enemmistöperiaatteen väärinkäyttö tai korvaamaan sellaisesta yksittäisille osakkeenomistajille tai vähemmistölle aiheutuneet vahingot. Myös yhdenvertaisuusperiaatteella on pääasiallinen merkitys juuri siinä, »että sen kautta estetään enemmistövallan väärinkäytöksiä, kohdistukootpa ne sitten joko yksityiseen osakkeenomistajaan taikka johonkin osakkaiden vähemmistöön».[16]

On arvostuskysymys, missä kulkee enemmistöperiaatteen ja vähemmistösuojan raja,[17] ts. kuinka tehokkaita keinoja vähemmistölle asetetaan käytettäväksi ja missä tapauksissa niiden käyttö mahdollistetaan. Vähemmistösuojasäännöksillä pyritään estämään enemmistön väärinkäytökset. Toisaalta kuitenkin pitkälle viety ja tehokas vähemmistösuoja antaa vähemmistölle vastaavasti tilaisuuden näiden suojasäännöksien väärinkäyttöön ja saattaa estää enemmistöä tarkoituksenmukaisella tavalla hoitamasta yhtiön asioita. Tehokkaat vähemmistösuojasäännökset ovat omiaan heikentämään myös yhtiön johdon asemaa.[18]

4.1.3. Osakkeenomistajatyypeistä

Etenkin osakeyhtiöissä, joissa on lukuisia osakkeenomistajia, on lainsäädännön perusteisiin kuuluva yhdenvertaisuusperiaate osoittautunut käytännössä jääneen vaille sisältöä[19] jo siitä syystä, että osakkeenomistajat suhtautuvat yhtiöön ja omaan osakkuuteensa selvästi eri tavoilla. Osakkeenomistajat voidaan jakaa kahteen päätyyppiin. Toiset pyrkivät yhtiön hallitsemiseen, ts. pyrkivät käyttämään ja käyttävät niitä keinoja,

---

15 *Cederberg—Ylöstalo* 9. Enemmistövallan väärinkäytöstä manipuloimalla yhtiön voitonjakoa vähemmistön näännyttämisen tarkoituksessa ks. erityisesti *Drockila* LM 1966 575 ss.; *Ignatius* JFT 1929 430 ss.; *Nial* SvJT 1941 712 s.

16 *Cederberg* LM 1931 227.

17 *Nial* SvJT 1941 702; *Cederberg—Ylöstalo* 63.

18 Myös *Cederberg* LM 1934 17.

19 Esim. *Raninen*, 53, toteaa, että »Osakeyhtiölainsäädäntö on *demokraattinen*, mutta vain teoreettisesti, sillä harvoin teoria eroaa todellisuudesta niin selvästi kuin tässä tapauksessa. Vaikka yhtiökokous on osakeyhtiön ylin ja tärkein elin, tosiasiallisesti muutamat harvat, jopa joskus yksikin suurosakkeenomistaja voi ratkaisevasti määrätä osakeyhtiön asioista.»

jotka laki turvaa osakkeenomistajille ylintä päättämisvaltaa käyttävänä tahona. Näiden osakkeenomistajien, jotka lukumääräisesti saattavat muodostaa varsin pienen osan kaikista osakkeenomistajista, käsissä on usein yhtiön ylin hallinto. Ryhmään kuuluvat osakkeenomistajat saattavat myös olla itse mukana yhtiön johdossa.[20] Tyypillistä joka tapauksessa on, että näiden osakkeenomistajien intressin pääkohteena ovat osakkuuden tuottamat hallinnoimisoikeudet; varallisuuspitoiset oikeudet, sellaisena kuin ne ilmenevät jatkuvana ja korkeana voitonjakona, ovat useasti vasta toisella sijalla.

Osakkeenomistajien toisen ryhmän — lukumääräisesti usein valtaosan kaikista osakkeenomistajista — muodostavat osakkeenomistajat, jotka ovat kiinnostuneita ainoastaan osakkuutensa tuottamista varallisuuspitoisista oikeuksista, so. lähinnä vuosittaisesta voitonjaosta sekä osakeantien mukanaan tuomista eduista. Ryhmään kuuluva »pienosakkeenomistaja», »osakesäästäjä», tai millä nimellä häntä kulloinkin kutsutaankin, ei yleensä ole kiinnostunut osakkuuden tuottamista hallinnoimisoikeuksista.[21] Toisaalta tällaisen osakkeenomistajan mahdollisuudet, vaikka aikaa ja kiinnostusta asiaan olisikin, paneutua yhtiön asioihin ja asiantuntevasti arvostella niiden hoitoa, sen tarkoituksenmukaisuutta ja tehokkuutta, ovat nykyisellään jo varsin olemattomat. Myös yksittäisten pienosakkeenomistajien tietämys omien vaikutusmahdollisuuksiensa merkityksettömyydestä on omiaan vahvistamaan välinpitämättömyyttä yhtiön asioista ja hoidosta.[22] Osakkeenomistajan luottamus yhtiöön ja sen johtoon kuvastuu — ei yhtiökokouksessa esiintymällä — vaan osakeomistuksen pysyvyydessä ja määrässä. Epäluottamus ilmenee osakkeiden myymisen ja yhtiöstä »lähtemisen» muodossa.[23]

Osakkeenomistajien jakaantuminen mainittuihin ryhmiin voidaan

---

[20] Yritysjohdon ja sen lähisukulaisten osakeomistuksesta *Kom 1972: A 6* 435 ss.

[21] Syitä osakkeenomistajien poisjäämiseen yhtiökokouksista on eritellyt mm. *Schaad* 51 ss. *Wiethölter,* 268, esittää tuloksia eräästä australialaisesta tutkimuksesta. Vastaavasti *Midgley,* LBR 1974 24 ss., esittää tuloksia osakkeenomistajien käyttäytymistä koskevasta tutkimuksestaan, joka käsitti kaikkiaan 55 englantilaista suuryhtiötä.

[22] *Schaad* 53 s.; *Grossfeld* 21; *Midgley* LBR 1974 37.

[23] *Oesch* 57 s.: »Hier stimmen die Kleinaktionäre durch die Verkaufsorder. Für Grossgesellschaften ist denn auch die Börse ein Barometer, das die Stimmung der Aktionäre besser aufzeigt als das Wahlresultat in der Hauptversammlung.»

tilanteesta riippuen nähdä yhtiölle ja sen yksittäisille pienosakkeenomistajille haitallisena tai edullisena tekijänä. Haitat ilmenevät silloin, kun yhtiön hallinnosta kiinnostuneet osakkeenomistajat käyttävät valtaansa väärin siten, että pyrkivät oman taloudellisen etunsa maksimointiin normaalin voitonjaon ohi tapahtuvalla tuloksensiirrolla yhtiöltä itselleen. Ääritapauksessa kysymys voi olla yhtiön ja muiden osakkeenomistajien tietoisesta loukkaamisesta, jopa »näännyttämisestä».

Yhtiön hallinnosta kiinnostuneiden osakkeenomistajien päämäärä, so. määräämisvallan saaminen ja sen pysyttäminen itsellä, voi toisaalta olla yhtiölle ja sen muille osakkeenomistajille varsin edullinen tekijä. Ryhmään kuuluvien osakkeenomistajien intressit samastuvat ehkä useimmiten siinä määrin yhtiön intressiin, että heiltä voidaan normaalitapauksessa perustellusti odottaa harkitsevaista yhtiön asioiden hoitoa. Eduksi on myös yhtiön johdon tietty jatkuvuus, jonka edun toistuva valtataistelu eri osakkeenomistajien ja osakkeenomistajaryhmien kesken saattaa helposti mitätöidä.[24]

---

[24] *Cederberg—Ylöstalo* 26: »Vallankeskitys osake-enemmistön avulla on varsinkin suuremmissa osakeyhtiöissä tarpeellinen vahvan, johdonmukaisen johdon aikaansaamiseksi.»

Viimeksi mainittujen näkökohtien katsotaan oikeuttavan myös varsin pitkälle meneviin johtopäätöksiin: Yhtiön edun mukaista ei enää olekaan, että jokaiseen osakkeeseen liittyy yhtäläinen äänioikeus. Näin siksi, että yhtiön hallinnosta kiinnostumattomien tai siihen osallistumattomien osakkeenomistajien kädessä äänioikeus ei ole vain sisällyksetön vaan jopa vaarallinen oikeus. Se voi nimittäin milloin tahansa joutua yhtiön kannalta vaarallisten henkilöiden, esim. kilpailijoiden käsiin. Mainitut seikat oikeuttavat vaatimaan osakkeiden 'muodollistakin' jakamista kahteen ryhmään: äänioikeutettuihin, jotka siis kuuluisivat yhtiön hallinnosta kiinnostuneille ja siitä vastaaville osakkeenomistajille ja äänioikeudettomiin, joihin liittyisivät vain varallisuuspitoiset oikeudet tietyllä etuoikeudella äänioikeutettuihin osakkeisiin verrattuna. Osakkeiden mainittu jako turvaisi yhtiön hallinnon jatkuvan ja tarkoituksenmukaisen hoidon ja samalla — usein enemmistönä olevien — hallinnosta kiinnostumattomien osakkeenomistajien taloudelliset edut. Näin esim. *Brachvogel* 114.

Eräät oikeusjärjestykset sallivatkin myös ilman äänioikeutta olevat (etuoikeus)osakkeet. Näin mm. USA:ssa, Englannissa ja Saksan Liittotasavallassa. Lähemmin *Koski* Vaihtovelkakirjat 6 kirjallisuusviittauksin. Tanskan uuden lain mukaan äänioikeudettomat osakkeet eivät enää ole sallittuja; DASL 67.1 §; vrt. *Betaenkning 362—1964* 68.1 § ja s. 151; muutos herätti vastustusta elinkeinoelämän taholta ks. *Assurandør—Societetet m.m.* VI. Myös Norjan uudessa laissa on äänioikeudettomien osakkeiden käyttöä rajoitettu; NASL 9: 3.1 §.

4.1.4. Omistuksen ja määräämisvallan eriytyminen

Osakeyhtiön juridista organisaatiota koskevan säännöstön mukaan ylintä päättämisvaltaa yhtiössä käyttävät osakkeenomistajat yhtiökokouksessa. Osakkeenomistajat valitsevat yhtiölle johdon, joka huolehtii yhtiön hallinnosta. Yhtiön johto on toimistaan tili- ja vastuuvelvollinen yhtiökokoukselle. Tyytymättömyys johdon toimenpiteisiin voi aiheuttaa sen vaihtamisen periaatteessa milloin tahansa.

Yhtiökäytännön kannalta — myös empiirisiin tutkimuksiin nojautuen — korostetaan kuitenkin yhä enenevässä määrin sitä, että varsinkin yhtiöissä, joissa on suurilukuinen määrä osakkeenomistajia, ylin päättämisvalta on tosiasiallisesti siirtynyt tai siirtymässä osakkeenomistajilta yhtiön johdolle,[25] nimenomaan hallitukselle ja toimitusjohtajalle. Puhutaan *omistuksen ja määräämisvallan eriytymisestä* (separation of ownership and control, Trennung von Besitz und Herrschaft).[26] Yhtiön johto, joka itse ei ole osakkeenomistajana yhtiössä tai jonka omat omistukset ovat vallankäytön kannalta mitättömän pienet, on suuryhtiöissä muodostunut käytännössä erottamattomaksi, itseään täydentäväksi elimeksi, joka tosiasiallisesti päättää ja sanelee kaikki yhtiötä koskevat asiat.[27] Osakkeenomistajista, sikäli kuin he yleensäkään osallistuvat yhtiökokouksiin, on vastaavasti tullut vain eräät päätökset muodollisesti, lain kirjai-

---

[25] *Mm. Berle—Means* 94 ss.; Grossfeld 14 ss.; *Mestmäcker* 24 ss.; *Prentice* 126; *Wiethölter* 82 ss., 210 ss.; *Schaad* 146, 151; *Taxell* Kompetens 234 s.; *Kom 1969: A 20* 115.

[26] Eriytyminen ei sinänsä ole mikään yksinomaan yhtiökäytännölle tyypillinen piirre, vaan se on nähtävissä yleisenä »nykyaikaistumisen tärkeimpänä sosiologisena piirteenä», jonka ilmenemismuotoja on havaittavissa kaikkialla yhteiskunnassa; erityisesti *Etzioni* 154 s.

[27] Myös pienyhtiöissä ja erityisesti perheyhtiöissä, jollaisia esimerkiksi oman maamme osakeyhtiöistä on lukumääräisesti suurin osa, yhtiön johto, so. hallitus ja toimitusjohtaja ovat nykyisellään useimmiten varsinaista ylintä määräämisvaltaa käyttävä hallintoelin. Syy tähän ei kuitenkaan ole tekstissä mainitussa omistuksen ja määräämisvallan eriytymisessä, vaan päinvastoin siinä, että osakkeenomistajat ovat itse tai luottamusmiestensä kautta edustettuina yhtiön johdossa. Varsinaiset päätökset tehdään tällöin myös niiden asioiden osalta, jotka lain kirjaimen täyttämiseksi joudutaan tuomaan yhtiökokoukseen, yhtiön johdon toimesta. Tämä asiantila on otettu huomioon myös OYL-ehdotusta valmisteltaessa, onhan siinä monin tavoin muodollisestikin vahvistettu yhtiön johdon, erityisesti hallituksen asemaa yhtiökokoukseen kuten myös hallintoneuvostoon nähden.

men täyttämiseksi »siunaava» taho, joka yhtiökokouksissa on aina jo valmiiden tosiasioiden edessä.[28]

Jo klassiseksi muodostunut teos, jossa empiirisesti osoitettiin omistuksen ja määräämisvallan eriytyminen sekä analysoitiin siihen johtavia tekijöitä USA:n osalta, on vuodelta 1932[29] oleva Adolf A. Berlen ja Gardiner C. Meansin tutkimus The Modern Corporation and Private Property.[30] Olosuhteet USA:ssa ovatkin olleet erityisen suotuisia omistuksen ja määräämisvallan eriytymiskehitykselle. Erityisesti sitä ovat edesauttaneet yhtiön johdon jo perinteisesti vahva ja keskeinen asema yhtiössä,[31] ns. proxy-menettely[32] sekä osakeomistuksen institutionalisoi-

---

[28] »In der Litteratur fehlen denn auch nicht bittere und harte Worte über das an einer Generalversammlung durchzelebrierte sinn- und inhaltslose Theaterspiel.» *Kupper* 64.

Tämä asiantila sekä viimeaikaiset vaatimukset toisaalta yritysdemokratian ja työntekijöiden myötämääräämismahdollisuuksien sekä toisaalta julkisen vallan erityisesti suuryhtiöihin kohdistuvan valvonnan lisäämiseen ovat myös johtaneet pyrkimyksiin palauttaa osakkeenomistajien mielenkiinto ja vaikutusmahdollisuudet yhtiön hallintoon ja löytää tälle tavoitteelle reaaliset toteuttamiskeinot. Erityisesti *Kutzenberger* 48 ss.; *Grossfeld* 199 ss.; *Herschsohn* SAG 1970 70 ss.; myös *Aktienrecht und Rechtswirklichkeit* 26 s., 40 ss., 71 ss.; *Rodhe* ER 1950 294 ss.

[29] Eriytymisajattelu ei sinänsä ollut enää tuolloin mikään uutuus. Euroopassa siihen olivat kiinnittäneet huomiota jo edellisinä vuosikymmeninä mm. *Erwin Steinitzer, Franz Klein* ja *J. M. Keynes;* viitteitä tulevalle kehitykselle oli jo 1770-luvulla antanut *Adam Smith;* ks. mm. *Haussmann* 20 s., 30; *Grossfeld* 16 s.; *Mestmäcker* 24.

[30] Tutkimuksen empiirinen osa käsittää yhteensä 200 suurinta amerikkalaista yhtiötä, joista 42 oli rautatieyhtiöitä, 52 »public utilities» (ks. edellä I osan kohta 1.1.) ja 106 teollisuusyhtiöitä. Pankit ja vakuutusyhtiöt eivät olleet mukana tutkimuksessa. Tutkimuksen mukaan 65 % yhtiöistä (80 % yhtiöiden omaisuustaseiden yhteismäärästä) oli johdon määräämisvallassa; vähemmistöosakkeenomistajien kontrollissa oli vastaavasti 23 % (14 %), enemmistöosakkeenomistajien kontrollissa 5 % (2 %) ja yksityisen osakkeenomistajan kontrollissa 6 % (4 %) yhtiöistä; *Berle-Means* 94 ss.

Ks. myös *Wiethölter* 210 s., jossa on esitetty USA:n kongressin teettämän vastaavanlaisen tutkimuksen tuloksia vuodelta 1937. *Berle-Means'iä* tukevista 1960-luvun tutkimuksista USA:ssa *Blair* 79 s.

[31] Yhtiön hallituksella (board of directors) ja sen alaisilla toimielimillä (executive committees) ja päätoimisilla johtohenkilöillä (managing directors, management) on USA:ssa huomattavasti vahvempi asema ja suuremmat toimivaltuudet yhtiön asioissa kuin Euroopan maissa; ks. esim. *Lattin* 291 ss.; *Löw* 39 ss.; *Mestmäcker* 41 ss.

tuminen ja laaja levinneisyys yksityisten henkilöiden sijoitus- ja säästämismuotona. Omistuksen ja määräämisvallan eriytymiskehitys ei kuitenkaan ole rajoittunut USA:han, vaan on suuryhtiöiden osalta — joskin olosuhteista johtuen ehkä jossain määrin lievempänä ja erivivahteisenakin [33] — havaittu ja tunnustettu tosiasiaksi myös Euroopassa.[34] Toisaalta eriytymisajattelu on saanut osakseen myös vastustusta ja kritiikkiä, jossa erityisesti painotetaan yhtiön johdon ja sen läheisten henkilöiden oman omistuksen merkitystä sekä lukumääräisesti suhteellisen pienen osakkeenomistajaryhmän mahdollisuuksia määräämisvallan saamiseen ja pitämiseen itsellään [35] taikka yleensä vain sitä, että suuryhtiöiden johto koostuu kuitenkin aina »omistavan luokan aktiivisimmasta ja vaikutusvaltaisimmasta osasta».[36]

Keskustelua omistuksen ja määräämisvallan eriytymisestä on ilmei-

---

[32] Proxy-menettely tarkoittaa tässä lähinnä sitä, että osakkeenomistajat antavat yhtiön johdolle tai sen valitsemille henkilöille valtuutuksen käyttää äänioikeuttaan yhtiökokouksessa. Securities Exhange Act'in proxy-säännöksistä *Lattin* 309 ss.; *Löw* 206 ss.

[33] Erityisesti Saksan Liittotasavallassa ja Sveitsissä on ns. *Depotstimmrecht* l. pankkien oikeus käyttää äänioikeutta pankkiin talletettujen (säilytykseen jätettyjen) osakkeiden perusteella ollut omiaan lisäämään yhtiöiden johdon — joskin myös pankkien itsensä — tosiasiallista määräämisvaltaa osakkeenomistajien kustannuksella. AktG 135.10 §; *Kutzenberger* 102; *Schaad* 151 ss.; *Herold, Hermann, Das Depotstimmrecht der Banken, Festschrift Lehmann, Berlin 1956, s. 563 ss.* Myös Itävallan osakeyhtiölain (1965) 114.4 § ja sen osalta *Kastner* 10.

Ranskassa on käytössä proxy-menettelyä muistuttava ns. *Verwaltungsstimmrecht*-instituutio, jossa osakkailta kerätään avoimia valtakirjoja, jotka sitten yhtiön johto täyttää ennen yhtiökokousta jonkun johtohenkilön tai johdon luottamusta nauttivan osakkeenomistajan nimelle; *Schaad* 38.

[34] Mm. *Florence* 184 ss.; *Grossfeld* 16 ss.; *Herschsohn* SAG 1970 67 ss.; *Wiethölter* 53 ss.; *Zweifel* 80 s.; *Prentice* 124 s.; *Rodhe* ER 1950 289 ss.

[35] Esim. *Sweezy, Paul M., The Theory of Capitalist Development — Principles of Marxian Political Economy,* saksankielinen käännös *Theorie der kapitalistischen Entwicklung, Nördlingen* 1970, s. 308 s.

[36] *Baran—Sweezy* 42; *Kolko* 73 ss.

»Vain vastahakoisesti on kuitenkin yleensä tunnustettu, että valta on merkittävissä määrin ja pysyvästi siirtynyt pois pääoman omistajilta. Muutamat huomioijat ovat pyrkineet säilyttämään osakkeenomistajien valtaa koskevan myytin. Aivan samoin kuin ulkopolitiikassa tälläkin alalla toivotaan ylistyspuheiden pelastavan sen, minkä todellisuus kieltää. Toiset, mukaan luettuina kaikki marxilaiset, väittävät, että muutos on vain pinnallinen ja että pääomalla on edelleen syvempi ja toiminnallisempi valta.» *Galbraith* 70.

sesti ollut omiaan haittaamaan riittävien empiiristen tutkimusten puute, samoin keskustelussa käytettyjen käsitteiden epämääräisyys, eri oppisuuntien (ns. managerialistien ja marxilaisten) erilaiset kysymyksenasettelut ja tutkimusmetodit kuten myös koko keskustelun yleinen »politisoituminen».[37]

Omistuksen ja määräämisvallan eriytymisteorian mukaan todellinen määräämisvalta (suur)yhtiöissä on yhtiön hallituksella tai sen alaisella ns. operatiivisella johdolla l. toimitusjohtajalla ja päätoimisilla koulutetuilla johtajilla, joiden ei ainakaan kaikkien tarvitse kuulua yhtiön hallitukseen.[38] Määräämisvalta samastuu siten yleensä ammattimaiseen johtamiseen, joka puolestaan yhtiön rationaalisen ja tehokkaan hoidon kannalta on täysin välttämätöntä nykyaikana, jolloin erikoistuminen joka alalla on menossa yhä pidemmälle ja pidemmälle. Määräämisvallan saatetaan eriytymiskehityksen myötä katsoa jopa siirtyneen ammattimaisen johdonkin alapuolella olevan teknisen, suunnittelusta vastaavan ja muun pitkälle erikoistuneen henkilökunnan, ns. »teknostruktuurin»[39] käsiin. Tällaisen tilanteen, jota voidaan nimittää *informaation ja päätöksenteon eriytymiseksi,*[40] taustana on se pitkälle kehittyneeseen erikoistumiseen pohjautuva tosiasia, että yhtiön palveluksessa olevilla asiantuntijoilla ja spesialisteilla on yhtiön johtamisessa ja kehittämisessä välttämättä tarvittava erikoistieto mutta ei päätöksentekovaltaa, kun taas yhtiön johdolla on viimeksi mainittu mutta ei sen tehokkaaseen käyttöön tarvittavaa tietoa.[41]

---

37 Näin *Nichols* 61 ss.

38 »Toimitusjohtajan tosiasiallisesta vallantäydellisyydestä johtuu usein se, että hallitus on vain näennäinen koriste, muodollinen elin, jota ei edes kutsuta koolle.» *Caselius* DL 1964 156. Caselius toteaa samassa yhteydessä, s. 157, myös eron, joka käytännössä ilmenee hallituksen vallankäytössä »aktiivisen eli aikapalkkaa nauttivan ja passiivisluontoisen lisäjäsenen» välillä.

Toimitusjohtajasta osakeyhtiön tärkeimpänä vallankäyttäjänä ks. myös *Lidén*'in empiiristä tutkimusta *Makten över företaget* (1966), erityisesti s. 73 ss. ja 138 ss.

39 *Galbraith* 79, 82 ss.; vrt. myös *Etzionin,* 112 ss., yleisempää esitystä hallinnollisesta ja asiantuntemusauktoriteetista.

40 *Jääskeläinen, Manu—Voutilainen, Eero, Asioiden ja ihmisten johtaminen, Talouselämä 33/1973, s. 23.*

41 Eriytymisajattelua edelleen jatkettaessa tullaan nykyisenä »tietokoneaikana» lopulta johtopäätökseen, että elektroniset tietokoneet tulostamiensa raporttien ja selvitysten perusteella lopulta määräävät ihmisten tekemät ratkaisut. Ns. tieteellinen organisaatio on jo nykyisellään täysin välttämätön kaikille suur-

Suomen osalta ei ole käytettävissä empiirisiä tutkimuksia osakeyhtiöiden päätöksentekoprosessista eikä osakkeenomistajien ja johdon määräämisvaltasuhteista. Keskittymiskomitean mietintöön sisältyy tosin eräitä suuryhtiöitä koskevia huomioita, joita voidaan tulkita ainakin viitteiksi kehityssuunnasta omistuksen ja määräämisvallan eriytymiseen.[42] Toisaalta teollisuusyrityksiä koskevan empiirisen aineiston — sinänsä melko vaatimattoman — perusteella komitea katsoo osakkeenomistuksen meillä olevan varsin keskittynyttä,[43] joka ilmeisestikin viittaa siihen, että määräämisvalta on pysynyt osakkeenomistajien, suhteellisesti tosin ehkä pienen vähemmistön käsissä. Toisaalta komiteanmietinnössä osoitetaan yhtiön johdon olevan itse osakkeenomistajana, joskin tällaiset omistukset prosentuaalisesti kaikista osakkeista todetaan varsin pieniksi.[44]

Yksittäiset asiantuntijat arvioivat omistajien vallan meilläkin nimenomaan suurimmissa teollisuusyhtiöissä varsin vähäiseksi. Niinpä esim. 25 suurimman teollisuusyhtiön osalta on päädytty arvioihin, joiden mukaan niissä keskimäärin noin 2/5 vallasta olisi omistajilla; tähän lukuun vaikuttavat myös arviossa mukana olevat seitsemän valtionyhtiötä. Runsaat 2/5 vallasta olisi arvion mukaan yhtiöiden johdolla ja runsas 1/10 rahoittajilla, so. pankeilla ja muilla luottolaitoksilla.[45] Erityisesti osuustoiminnallisten keskusliikkeiden teollisuusyritysten osalta todetaan omistajien valtaa käyttävän »itse asiassa melkein kokonaan

---

yrityksille ja -konserneille. Tehokkaan liikkeenjohdon aikaansaamiseksi on hallittava organisaatiotehtäviä, joiden edellytykset ovat »niin lukuisia ja niin nopeasti vaihtuvat, että minkäänlaiset ihmisaivot eivät voisi suorittaa niitä vaadittavassa ajassa». *Bertaux, Pierre, Ihmiskunta käännekohdassa, Porvoo 1968, 106 ss. ja 117—118,* jossa Bertaux aavistelee muutoinkin aikaa, »jolloin ihmisryhmien johtaminen (ihmisten hallitseminen) tapahtuu järkiperäisellä tavalla. Se on kuitenkin mahdollista vain koneiden avulla. Valtiokoneen, hallitsevan koneen aikakausi häämöttää.»

[42] *Kom 1972: A 6* 8 ss., 555, myös 442: »Päätöksentekoelinten välillä ei juuri näytä syntyvän tilanteita, joissa ylempi käyttäisi valtaa alempaan. Tämä johtuu kahdesta seikasta, joko ylemmillä elimillä ei ole todellista valtaa alempiin tai eri elinten välinen yhteistyö on läheistä, erimielisyyksiä ja vallankäyttötilanteita ei pääse syntymään.»

[43] *Kom 1972: A 6* 431 ss., 438.

[44] *Ibid.* 435 ss. Yhtiöiden johdon osakeomistusten »mitättömyys» oli myös *Florence*'n englantilaisia teollisuusyhtiöitä koskevan empiirisen tutkimuksen »hämmästyttävimpiä» tuloksia. *Idem* 184 ss.

[45] *Waris, Klaus, Taloudellisen vallan rakenne* teoksessa *Waris—Allard—Wiio, Valinnan yhteiskunta, 2. painos, Tapiola 1972, s. 146 ss.*

asianomaisten keskusliikkeiden palkattu johto, eivätkä suinkaan osuuskuntien jäsenet, joiden valta käytännössä on yhtä olematon kuin suuryhtiöiden pienosakkaiden».[46] Toisen arvion mukaan omistuksesta eriytyneen liikkeenjohdon palveluksessa olisi nykyisellään runsas puolet (52 %) palkkatyövoimasta.[47]

Valtionyhtiöiden osalta on myös kiinnitetty huomiota omistuksen ja määräämisvallan eriytymiseen. Valtionyhtiöt — vaikkakin niissä yksi osakkeenomistaja, so. valtio, on joko ainoana tai enemmistöosakkeenomistajana — ovat meillä muodostuneet suhteellisen itsenäisesti toimiviksi, jopa »valtioiksi valtiossa».[48] Näin siitäkin huolimatta, että valtionyhtiöt ovat omistajan erityisen tarkastuselimen, so. valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuksen ja valvonnan alaisia. Valtionyhtiöiden ja niiden johdon virallisestikin todettu »itsenäisyys» on viime aikoina johtanut pyrkimyksiin vahvistaa omistajan ja omistettujen yhtiöiden »verrattain haurasta kontakti- ja kontrolliyhteyttä».[49]

4.2. Osakkeenomistajat konsernissa

Konsernissa osakkeenomistajien asema on erilainen riippuen siitä, onko kysymys emoyhtiön osakkeenomistajista vai tytäryhtiön osakkeenomistajista.

---

[46] *Ibid.* 151.

[47] *Luoma* LA 1973 23, jossa yleisesti todetaan meillä kehityssuunta kohti omistajuuden, rahoituksen, liikkeenjohdon ja työnantajuuden eriytymiseen; ks. myös *Mickwitz* EST 1974 307.

Mm. omistuksen ja määräämisvallan eriytymiskehitys on meillä johtanut jopa ehdotukseen, että osakkeenomistajien asemaa tulisi lainsäädäntöteitse muuttaa siten, että »heidän mahdollisuutensa määrätä yhtiön asioista minimoitaisiin», jolloin osakkeenomistajista tulisi »yhtiön kannalta ulkopuolisia pääoman sijoittajia». *Tolonen, Juha, Eräitä näkökohtia osakeyhtiölainsäädännön uudistamisesta, Oikeus* 1/1975 s. 25, jossa tavoitteeksi asetetaan suurten yhtiöiden johtamisen yhteiskunnallistaminen, so. johdon alistaminen »yhtiökokouksen asemasta julkisille taloushallinnosta vastaaville viranomaisille». Ks. myös *Tolonen* 182, 205.

[48] *Valtionyhtiöt 1972* 12; ks. myös *Melin* EST 1966 53 ss.

[49] *Valtionyhtiöt 1972* 13. Merkkinä valtion »omistajaoikeuksien» entistä tehokkaammasta käytöstä tulevaisuudessa on erityisen valtionyhtiöiden toimiston perustaminen vuonna 1973 kauppa- ja teollisuusministeriöön valtionyhtiöihin kohdistuvaa tutkimus- ja selvitystyötä varten. Toimenpidesuosituksia esittää myös *Melin* EST 1966 56 ss.

4.2.1. Emoyhtiön osakkeenomistajat

Emoyhtiön osakkeenomistajien asema sekä suhteessa toisiinsa että (emo)yhtiöön (sen johtoon) ei välttämättä eroa sellaisten osakkeenomistajien asemasta, joiden omistuksen kohteena ovat konsernista riippumattoman yhtiön osakkeet. Muun muassa edellä esitetyt näkökohdat yhdenvertaisuus- ja enemmistöperiaatteesta, vähemmistön suojantarpeesta, osakkeenomistajatyypeistä sekä omistuksen ja määräämisvallan eriytymisestä sopivat yhtä hyvin emoyhtiön osakkeenomistajiin kuin konsernista riippumattoman yhtiön osakkeenomistajiin. Konsernitilanne on kuitenkin omiaan jossain määrin vahvistamaan (emo)yhtiön johdon asemaa osakkeenomistajiin nähden. Johtoon kuulumattomat osakkeenomistajat joutuvat tavallista enemmän luottamaan johtoon nimenomaan konsernin sisäisen toiminnan osalta. Johdon toiminnan tarkoituksenmukaisuuden ja tehokkuuden arviointi on osakkeenomistajille konsernitilanteessa vielä vaikeampaa kuin konserniin kuulumattomassa yhtiössä. Konsernitointen arviointi on ratkaisevasti riippuvainen siitä konserniinformaatiosta, joka on osakkeenomistajien saatavilla. Informaation antaminen on puolestaan (emo)yhtiön johdon käsissä.

4.2.2. Tytäryhtiön osakkeenomistajat

Tytäryhtiön osakkeenomistajat voidaan selvästi jakaa kahteen ryhmään: konserniosakkeenomistajiin ja konsernin ulkopuolisiin osakkeenomistajiin. Edelliset, so. emoyhtiö ja/tai muut konserniyhtiöt, käyttävät tytäryhtiössä määräämisvaltaa joko absoluuttisina tai tosiasiallisina enemmistöosakkeenomistajina. Määräämisvalta on viime kädessä emoyhtiön ja sen johdon käsissä. Emoyhtiö on siten esimerkki yhtiön, so. tytäryhtiön, hallinnosta kiinnostuneesta ja siihen osallistuvasta osakkeenomistajatyypistä. Konsernin ulkopuoliset (tytäryhtiön) osakkeenomistajat saattavat myös olla yhtiön hallinnosta kiinnostuneita, mutta heidän vaikutusvaltansa ja mahdollisuutensa päästä mukaan yhtiön johtoon riippuvat määräämisvaltaa käyttävästä osakkeenomistajasta, so. emoyhtiöstä. Tytäryhtiön ulkopuolisten osakkeenomistajien osalta on selvästi kysymys omistuksen ja määräämisvallan eriytyneisyydestä,[50]

[50] »Die faktische Trennung zwischen Eigentum und Kontrolle und entsprec-

joka tosin on tapahtunut toisen osakkeenomistajan eikä yhtiön johdon hyväksi. Tytäryhtiön ulkopuoliset osakkeenomistajat ovatkin usein yhtiön hallinnosta kiinnostumattomia osakkeenomistajia, joiden intressit kohdistuvat lähinnä vain osakkuuden tuottamiin varallisuuspitoisiin oikeuksiin.[51]

4.2.3. Rajaus tytäryhtiön vähemmistöosakkeenomistajiin

Konsernissa voidaan puhua vähemmistöosakkeenomistajista sekä emoyhtiön[52] että kunkin sellaisen tytäryhtiön osalta, jonka koko osakekanta ei ole emoyhtiön välittömässä tai välillisessä omistuksessa. Yleensä konsernin vähemmistöosakkeenomistajilla tarkoitetaan vain tytäryhtiöiden vähemmistöosakkeenomistajia. Kriteerin, jolla konsernin vähemmistöosakkeenomistaja-asema tällöin määräytyy, muodostaa siis se seikka, kuuluuko tytäryhtiön osakkeenomistaja konserniin vai onko hän sen ulkopuolinen.[53] Sillä seikalla kuinka paljon osakkeita vähemmistöosakkeenomistaja tai vähemmistöosakkeenomistajat kaikkiaan absoluuttisesti tai suhteellisesti omistavat, ei ole merkitystä. Konserni voi, kuten edellä on esitetty, perustua emoyhtiön suhteellisesti varsin vähäiseen osakeomistukseen, esim. 20 prosentin suuruiseen ns. working control'iin. Tällöin

---

hend die Abspaltung von Risiko und Einfluss sind im Konzern ungewollte Wirklichkeit geworden.» *Oesch* 91.

51 Tässä yhteydessä kuten koko tutkimuksessa yleensäkin on jouduttu sivuuttamaan se eritystilanne, jolloin »tytäryhtiö» toimii kahden tai useamman yhtiön yhteistoimintayrityksenä, ns. yhteisenä yhtiönä. Tekstissä esitetty osakkeenomistajien jako ei luonnollisestikaan sovellu tällaiseen yhtiöön, vaan kaikki osakkeenomistajat voidaan yleensä luokitella yhtiön hallinnosta kiinnostuneiksi osakkeenomistajiksi.

52 Emoyhtiön vähemmistöosakkeenomistajien asemaa on tarkastellut erityisesti *Oesch*, 95 ss.

53 Vrt. myös OYLE 11:11.2 ja 14:8.1 §.

Konserniin kuuluvia ovat pääsääntöisesti vain emoyhtiö ja muut konserniyhtiöt. Esim. emoyhtiön osakkeenomistaja, joka omistaa osakkeita myös tytäryhtiössä, on siten tytäryhtiön vähemmistöosakkeenomistaja. Erityistapauksissa vähemmistöosakkeenomistajat voidaan määritellä vain in casu. Esim. emoyhtiön välillisen määräämisvallan tapauksissa emoyhtiön bulvaani tai sopimuskumppani (osakassopimus) kuuluu konserniin ja tällaisen »omistamat» osakkeet konserniosakkeisiin.

tytäryhtiön vähemmistöosakkeenomistajat siis itse asiassa omistavat enemmistön tytäryhtiön osakkeista.[54]

Seuraavassa rajoitetaan esitys koskemaan ainoastaan tytäryhtiöiden vähemmistöosakkeenomistajia.

4.3. Vähemmistöosakkeenomistajien intressistä ja asemasta yleensä

Vähemmistöosakkeenomistajien intressit kohdistuvat pääasiassa osakkuuden taloudelliseen puoleen, so. varallisuuspitoisiin oikeuksiin ja nii-

---

[54] Sanalla »vähemmistö» tarkoitetaan yleensä lukumääräisesti pienempää osaa jostain henkilöryhmästä. Esim. valtiosääntöoikeudessa vähemmistö määräytyy pääluvun mukaan. Osakeyhtiöoikeudessa vähemmistöllä kuitenkin tarkoitetaan — ei henkilövähemmistöä vaan pääomavähemmistöä, joka sinänsä saattaa olla ja usein onkin pääluvun mukaan laskien enemmistön muodostavan henkilöiden käsissä. *Bachelin* 18.

Mikäli kaikkiin osakkeisiin ei liity yhtäläinen äänioikeus, osakeyhtiöoikeudellinen enemmistö ja vähemmistö määräytyvät osakkeiden yhtiökokouksessa tuottamien äänten perusteella. Yleisesti ottaen suurempi osakeomistus, ts. suurempi pääomapanos yhtiössä, tuottaa yleensä myös suuremman äänimäärän.

Edellä esitetyn täsmennyksenkin jälkeen vähemmistöosakkeenomistajilla voidaan eri yhteyksissä tarkoittaa eri asiaa. Vähemmistöosakkeenomistajat määräytyvät nimittäin eri tilanteissa eri tavoin. Mikäli yhtiössä on yksi osakkeenomistaja, joka omistaa yli puolet kaikista osakkeista, voidaan (edellyttäen, että äänimäärät vastaavat omistettavien osakkeiden lukumäärää) sanoa, että kaikki muut osakkeenomistajat kuuluvat vähemmistöön, olkoonpa heitä sitten henkilöinä kuinka monta tahansa. He kuuluvat aina vähemmistöön riippumatta siitä, esiintyvätkö he yhtiökokouksessa vai eivät. Enemmistöosakkeenomistaja »sanelee» aina yhtiökokousten päätökset (ainakin niissä normaalitapauksissa, joissa päätöksentekoon riittää pääsäännön mukainen yksinkertainen äänestenenemmistö).

Yleensä enemmistö contra vähemmistö määräytyy kuitenkin yhtiökokouksen perusteella. Yksimielisessä yhtiökokouksessa ei voitane sanoa olevan sen paremmin enemmistö- kuin vähemmistöosakkeenomistajia. (Voidaan tosin ajatella, että jotkut osakkeenomistajat, jotka ovat päätettävistä asioista toista mieltä kuin mitä päätös osoittaa, eivät siitä syystä, että tietävät joutuvansa häviölle, esitä omaa mielipidettään kokouksessa). Äänestyksessä voittanutta mielipidettä kannattaneet kuuluvat enemmistöön, muut taas vähemmistöön. Eri asioista päätettäessä enemmistö ja vähemmistö saattavat muodostua kokoonpanoltaan erilaisiksi. Enemmistö ja vähemmistö määräytyvät kuitenkin tällöin aina sen mukaan, kuinka paljon yhtiökokouksessa on osakkeita edustettuna. Jos yhtiökokouksessa on — kuten suurissa yhtiöissä on tavallistakin — edustettuna vain pieni osa osakkeista, muodostuvat enemmistö ja vähemmistö itse asiassa edustettuna olevan vähemmistön enemmistöstä ja vähemmistön vähemmistöstä, jolloin kolmannen osakkeenomis-

den toteutumiseen. Vaikka kiinnostusta hallinnoimisoikeuksien käyttöön olisikin, rajoittavana tekijänä on emoyhtiön määräämisvalta sekä yhtiökokous- että yhtiön johdon tasolla.

Konsernissa vähemmistöosakkeenomistajien välittömän intressin kohteena on vain se (tytär)yhtiö, jonka osakkeenomistajina he ovat. Osakeoikeushan kohdistuu vain tähän yhtiöön. Vähemmistöosakkeenomistajia kiinnostaa kuitenkin myös koko konserni — sen asema ja toiminnan tuloksellisuus — sikäli, kuin se vaikuttaa positiivisesti tai negatiivisesti heidän oman yhtiönsä tulokseen ja asemaan. Positiiviset vaikutukset ovat luonnollisesti vähemmistöosakkeenomistajien intressin mukaisia, negatiiviset eivät.[55]

Konsernin vaikutuksia ja vaikutusteitä yksittäisen (tytär)yhtiön toimintaan ja asemaan on edellä tarkasteltu useammassakin yhteydessä. Konkreettiset in casu vaikutukset riippuvat viime kädessä konsernijohdon (emoyhtiön johdon) politiikasta ja toimintaperiaatteista. Konsernin vaikutukset saattavat rajoittua vain yleiseen, kaikillekin konserniyhtiöille edulliseen toimintojen koordinointiin ja rationalisointiin, mutta ne saattavat merkitä myös yksittäistä tai jatkuvaa tuloksensiirtoa joltain yhtiöltä toiselle tai toisille konserniyhtiöille. Konserni-intressin noudattaminen saattaa johtaa tytäryhtiön toiminnan oleelliseen supistamiseen, tuotantolaitoksen tai toimintahaaran täydelliseen lopettamiseen, uuden riskipitoisen toimintamuodon aloittamiseen taikka muuhun yhtiön ja erityisesti sen vähemmistöosakkeenomistajien intressin vastaiseen toimeen. Mahdollista on myös tytäryhtiön organisaation ja toimintojen koordinoiminen niin elimellisesti yhteen emoyhtiön ja muiden konserniyhtiöiden kanssa, että tytäryhtiö menettää kaikki toimintamahdollisuutensa erillisenä, konsernista riippumattomana yhtiönä ja muodostuu siten itse

---

tajaryhmän muodostavat yhtiökokoukseen osallistumattomat enemmistöosakkeenomistajat.

55 Kun konserni-intressi voidaan samastaa tytäryhtiön enemmistöosakkeenomistajan intressiin, on lähellä myös samastus vähemmistöosakkeenomistajien intressi = tytäryhtiön oma intressi. Viimeksi mainitun ei kuitenkaan tarvitse aina pitää paikkaansa. Emoyhtiön aikaansaamat toimenpiteet saattavat vaikuttaa vain tytäryhtiön vähemmistöosakkeenomistajien asemaan, esim. heidän osakkeidensa arvoon pörssissä, ilman että niillä sinänsä on mitään vaikutusta tytäryhtiön tosiasialliseen asemaan. Edellä on yleensäkin korostettu yhtiön oman intressin olemassaoloa ainakin silloin, kun yhtiössä on useita osakkeenomistajia.

asiassa vain emoyhtiön toiminnalliseksi osastoksi tai toimielimeksi, ns. toimielinyhtiöksi (Organschaftsgesellschaft).[56]

Konsernijohdon toimenpiteet, jotka merkitsevät tytäryhtiön ja/tai sen vähemmistöosakkeenomistajien intressin loukkaamista, voivat tapahtua tytäryhtiön yhtiökokouspäätösten kautta. Tällaiset päätökset voivat koskea muutosta tytäryhtiön toimialaan, muuhun yhtiöjärjestysmääräykseen taikka osakepääomaan (osakeanti). Erityisesti tytäryhtiön tuloksen vahvistamispäätösten ja voitonjakopäätösten (alkuaan jo tuloksen laskennan) yhteydessä vähemmistöosakkeenomistajien oikeutettuja odotuksia saatetaan loukata.[57] Useimmiten kuitenkin konsernivaikutukset heijastuvat yksittäiseen yhtiöön muuta tietä kuin yhtiökokouksen kautta: konsernijohto puuttuu tytäryhtiön toimintaan välittömien ohjeiden, määräysten yms. muodossa.

Konserni-informaation saanti tai ainakin saantimahdollisuus on edellä todettu perustavaa laatua olevaksi tekijäksi yksittäisten konsernietutahojen aseman kannalta. Seuraavassa tarkastellaan tätä informaatiota ja sen saantimahdollisuuksia vähemmistöosakkeenomistajien näkökulmasta. Edempänä kosketellaan niitä oikeussuojakeinoja, jotka ovat vähemmistöosakkeenomistajien käytettävissä silloin, kun heidän intressiään on oikeudettomasti loukattu tai ilmeisesti loukataan (konserni-intressin hyväksi). Oikeussuojasäännösten osalta esitys rajoittuu siviilioikeudellisiin säännöksiin.[58]

---

[56] Tältä pohjalta erityisesti vero-oikeudessa kehittynyttä ns. *toimielinteoriaa*, jossa erilliset juridiset yksiköt katsotaan (vero-oikeudelliseksi) kokonaisuudeksi on selvittänyt mm. *Kilpi*, teoksessa *Pääomanvähennys (1952)* s. 304 ss.; laajemmin esim. *Mestmäcker* 287 ss.

[57] Lisäesimerkkejä *DJT* Konzernrecht 18 ss.; *Borgström* 79 ss.

Tässä yhteydessä ei ole mahdollista lähemmin tarkastella sinänsä varsin tärkeätä ja yleisempääkin kysymystä vähemmistöosakkeenomistajien oikeudesta osinkoon. Voidaan kuitenkin todeta, että voitonjakopäätöstasolla vähemmistöosakkeenomistajien oikeutta saatetaan loukata — paitsi siten, että tilinpäätöksen tulosta rasitetaan »oikeudettomilla erillä» — myös siten, ettei osinkoa jaeta, vaikka edellytykset sille olisivat olemassa. Tarkoituksena saattaa olla vähemmistön tahallinen »näännyttäminen». Tilanteesta ja sen »oikaisemisesta» *Cederberg* Laiton osingonjako LM 1939 303 viittauksin oikeuskäytäntöön. Ks. myös *Drockila* Varat 36 s.; *Mahkonen* DL 1975 418 s.; *Voss* 22 ss. Vrt. myös OYLE 12: 4.2 §:n säännöstöä määrävähemmistön ehdottomasta osinko-oikeudesta.

[58] Ks. kuitenkin myös OYLE 16: 8 ja 9 §:n rangaistussäännöksiä.

4.4. Konserni-informaatio vähemmistöosakkeenomistajien kannalta

4.4.1. Konsernisuhteen synty

Nykyisellään — OYL:n ja KirjanpitoL:n mukaan — konserni-informaation antaminen on vapaaehtoista. Informaation määrä ja laatu on konsernijohdon harkinnassa. Tämä koskee myös tietoa konsernisuhteen syntymisestä ja olemassa olemisesta.[59]

OYLE 8:7 §:n mukaan emoyhtiön hallituksen on ilmoitettava tytäryhtiön hallitukselle konsernisuhteen syntymisestä.[60] Vastaavanlaista säännöstä ei ole siitä, onko, ja myönteisessä tapauksessa miten ja milloin, tytäryhtiön hallituksen ilmoitettava konsernisuhteen syntymisestä vähemmistöosakkeenomistajilleen. Komiteanmietinnön perusteluissa kuitenkin katsotaan, että tällainen velvollisuus on olemassa jo ennen asianomaisen tilikauden tilinpäätöksen antamista »ainakin jos joku osakkeenomistajista asiaa tiedustelee».[61]

Ajankohta, jolloin vähemmistöosakkeenomistajat viimeistään saavat tai voivat saada tiedon konsernisuhteen syntymisestä, on OYL-ehdotuksen mukaan asianomaisen tilikauden tilinpäätöstä käsittelevä yhtiökokous.[62] OYLE 11:9.2 §:n säännös konsernisuhteen syntymisen ilmoittamisesta toimintakertomuksessa koskee tosin vain emoyhtiötä, mutta — kuten edellä on esitetty — vastaava velvollisuus on tytäryhtiön osalta johdettavissa OYLE 11:9.1 §:n yleissäännöksestä. Tytäryhtiön on siten toimintakertomuksessaan ilmoitettava konsernisuhteen syntymisestä, joka on tapahtunut tilikauden aikana tai sen päättymisen ja tilinpäätöksen antamisen välisenä aikana. Toimintakertomuksessa on aina ilmoitettava myös emoyhtiön nimi (OYLE 11:12.3 §).

---

59 OYL 26 b.1 §:n mukaan osakkeenomistajalla on oikeus tarkastaa yhtiön osakeluetteloa ja siis sitä kautta mahdollisuus saada tieto ainakin enemmistöosakkuuteen perustuvan konsernisuhteen syntymisestä.

60 Vrt. myös lakiehdotus osakeyhtiölain voimaanpanosta 12 §, joka velvoittaa emoyhtiötä tekemään vastaavat ilmoitukset lain voimaantullessa olemassa olevista konsernisuhteista.

61 *Kom 1969: A 20* 108.

62 Kun tilinpäätöstä koskevat asiakirjat on OYLE 9:9.4 §:n mukaan pidettävä osakkeenomistajien nähtävinä vähintään viikon ajan ennen yhtiökokousta, on tuo nähtävilleasettamisaika tarkkaan ottaen ajankohta, jolloin tieto konsernisuhteesta on viimeistään vähemmistöosakkeenomistajien saatavilla.

4.4.2. Tilinpäätösinformaatio

On varsin poikkeuksellista, että konserniyhtiön ja nimenomaan tytäryhtiön tilinpäätökseen sisältyy erityistä informaatiota siitä, miten konsernisuhteet ovat vaikuttaneet yhtiön tulokseen ja asemaan. Konserniinformaatio rajoittuu yleensä vain muiden konserniyhtiöiden luettelemiseen ja niiden toimialan tai toiminnan ylimalkaiseen selostamiseen.

OYL-ehdotuksen mukaista konsernin minimi-informaatiota on selvitetty edellä kohdassa 2.1. Lakimääräiseksi tarkoitettu tilinpäätösinformaatio on periaatteessa kenen tahansa saatavissa, koska sekä konserniyhtiöiden yksittäiset tilinpäätökset että emoyhtiön tilinpäätökseen kuuluva konsernitilinpäätös ovat julkisia sen jälkeen, kun ne asianmukaisessa järjestyksessä on toimitettu rekisteriviranomaiselle (OYLE 11: 14 §).

Konsernia koskeva tilinpäätösinformaatio on myös kaikkien vähemmistöosakkeenomistajien saatavissa. Ensi vaiheessa tiedoksisaantimahdollisuus koskee vain yhtiön omaa tilinpäätöstä, joka varsinaisessa yhtiökokouksessa tulee osakkeenomistajien vahvistettavaksi. OYL-ehdotus ei edellytä konsernitilinpäätöksen eikä muiden konserniyhtiöiden tilinpäätösten esittämistä tytäryhtiön yhtiökokouksessa.[63] Ne ovat vähemmistöosakkeenomistajien saatavissa viimeistään silloin, kun ne on toimitettu rekisteriviranomaisille.

Konsernitilinpäätöksellä ei toisaalta ole vähemmistöosakkeenomistajille informaatioarvoa siinä mielessä, että siitä ilmenisi, mitenkä konserni on vaikuttanut yksittäisten yhtiöiden tulokseen ja asemaan. Esittäähän konsernitilinpäätös konsernia vain yhtenä kokonaisuutena, jonka osalta

---

[63] Konsernitilinpäätös esitetään emoyhtiön yhtiökokouksessa vahvistettavaksi (OYLE 9: 5 §). Emoyhtiön yhtiökokouksessa ei puolestaan edellytetä esitettäväksi tytäryhtiöiden (mahdollisesti jo vahvistettuja) tilinpäätöksiä. Niitä koskee kuitenkin osakkeenomistajan ns. kyselyoikeus; OYLE 9: 12.1 §. Lähemmin seuraavassa kohdassa 4.4.3.

Toisaalta ei voitane vaatiakaan, että tytäryhtiön tilinpäätöstä käsittelevässä yhtiökokouksessa tulisi esittää samaa tilikautta koskeva konsernitilinpäätös, koska viimeksi mainittu laaditaan kaikkien tytäryhtiöiden ja emoyhtiön tilinpäätösten perusteella ja voidaan vahvistaa emoyhtiön yhtiökokouksessa vasta kaikkien konserniyhtiöiden yksittäisten tilinpäätösten vahvistamisen jälkeen. Mahdollista olisi sitä vastoin vaatia, että tytäryhtiön yhtiökokouksessa olisi esitettävä konsernitilinpäätös edelliseltä tilikaudelta sekä kysymyksessä olevalta tilikaudelta jonkinlainen luonnos tai esim. kertomus yhtiön toimintaan vaikuttaneista konsernitoimista kyseisen tilikauden aikana.

konsernin sisäiset toiminnot on eliminoitu pois. Konsernitilinpäätöksestä ei välttämättä ilmene edes sitä, mitkä yhtiöt on otettu mukaan sitä laadittaessa.[64] Seuraavassa rajoitutaankin tarkastelemaan lähemmin vain tytäryhtiön oman tilinpäätöksen informaatiosisältöä vähemmistöosakkeenomistajien kannalta.

Tytäryhtiön tilinpäätökseen sisältyvää lakimääräistä konserni-informaatiota on tarkasteltu edellä kohdassa 2.2.1. Tytäryhtiön tuloksen muodostumisen osalta informaatio rajoittuu konserniyhtiöiltä saatujen osinkojen esittämiseen omana eränä tuloslaskelmassa (OYLE 11: 6.1 §). Lisäksi tulee konsernisuhteissakin sovellettavaksi OYLE 11: 8 §:n 5 kohdan yleissäännös merkittävien tuotto- ja kuluerien ilmoittamisesta. Muun muassa lakiehdotuksen esitöihin viitaten on edellä esitetty, että tämän säännöksen perusteella tulisi konserniyhtiöiden esittää tilinpäätöksessään muutkin konsernin sisäiset tuloksensiirtoerät kuin osingot ainakin silloin, kun tuloksensiirto on merkitykseltään huomattava ao. yhtiölle joko kyseisen tilikauden tuloksen tai tuloksen vertailukelpoisuuden kannalta. Käytännössä konsernijohto tuskin on kovinkaan halukas pitkälle meneviin »paljastuksiin» tällaisten tuloksensiirtoerien osalta jo pelkästään kilpailullisten tai verotuksellisten näkökohtien johdosta. Ainakin sisäisten suoritteiden hinnoittelun kautta tapahtuva tuloksensiirto lienee seikka, josta tieto pyrittäneen pitämään mahdollisimman pitkään konsernin omassa piirissä. Sama koskenee myös sisäisen rahoituksen yhteydessä tapahtuvaa tuloksensiirtoa, joskin nimenomaan tilintarkastajilla ja verottajalla on käytännössä paremmat mahdollisuudet selvittää näitä eriä kuin sisäisten suoritteiden yhteydessä tapahtuvaa tuloksensiirtoa.

Tytäryhtiön taseeseen sisältyvä konserni-informaatio koskee konsernin sisäistä osakeomistusta sekä konserniluottoja ja -vakuuksia. Konsernisuhteen perustana olevan (emoyhtiön) osakeomistuksen samoin kuin konserniluottojen suhteellisen suuruuden perusteella vähemmistöosakkeenomistajat voivat ainakin suuntaa-antavasti arvioida sitä, miten »tiukasti» tytäryhtiö todellisuudessa on sidoksissa emoyhtiöön ja muuhun konserniin.

Tytäryhtiön toimintakertomuksen osalta saattaa myös vähemmistöosakkeenomistajien kannalta olla merkitystä OYLE 11: 9.1 §:n yleissään-

64 Vrt. kuitenkin OYLE 11: 11.3 §, joka toisaalta kuitenkin velvoittaa ilmoittamaan mm. sen, jos jokin konserniyhtiö kokonaan tai osittain on jätetty konsernitilinpäätöksen ulkopuolelle.

nöksellä yhtiön tilan ja tuloksen arvostelemisen kannalta tärkeiden seikkojen ja olennaisten tapahtumien ilmoittamisesta. OYLE 11: 12.1 §:n mukaan on koko konsernista annettava vastaavat tiedot emoyhtiön toimintakertomuksessa. Tämä säännös ei velvoita antamaan tytäryhtiön toimintakertomuksessa tietoja koko konsernista. Kuitenkin ensin mainitun yleissäännöksen nojalla voidaan vaatia, että paitsi konsernisuhteen syntymisestä tai lakkaamisesta tulee tytäryhtiön toimintakertomuksessa antaa tietoja myös koko konsernin piirissä ilmenneistä tärkeistä ja olennaisista tapahtumista, joilla voidaan katsoa olevan vaikutusta ja merkitystä tytäryhtiön omaa asemaa ja toiminnan edellytyksiä arvioitaessa. Tiedoksiantovelvollisuus saattaa siten koskea konsernin kokoonpanossa ja konserniyhtiöiden toimialoissa tapahtuneita muutoksia, huomattavia investointeja, uusia markkina-alueita jne. Yleisluonteisuudesta johtuen säännöksen käytännöllinen merkitys vähemmistöosakkeenomistajien — kuten myös muiden ulkoisten etutahojen — kannalta jää kuitenkin riippumaan konsernijohdon yleisestä asennoitumisesta yksittäisiä yhtiöitä ja koko konsernia koskevan informaation antamiseen.

Tilinpäätösinformaatiota sisältyy vielä tilintarkastuskertomukseen ja hallintoneuvoston lausuntoon tilinpäätöksen ja tilintarkastuskertomuksen johdosta. Jälkimmäisen sisällöstä ei ole OYL-ehdotuksessa lähempiä säännöksiä,[65] eikä se myöskään ole julkinen, ellei yhtiö itse halua sitä julkistaa. Vähemmistöosakkeenomistajilla on kuitenkin aina mahdollisuus saada hallintoneuvoston lausunnosta tieto tilinpäätöstä käsittelevässä yhtiökokouksessa.[66]

Tilintarkastuskertomuksen sisällön määrittelee OYLE 10: 10 §. Erityistä lausuntoa konsernisuhteista ei vaadita, eikä tytäryhtiön tilintarkastajia edes velvoiteta tarkastamaan niitä.[67] Ainakin rajoitettu konsernisuhteiden tarkastamisvelvollisuus on kuitenkin johdettavissa OYLE 10: 10.2 §:n säännöksestä, jossa tilintarkastajien edellytetään nimenomaan tarkastavan sen, että tilinpäätös on laadittu voimassa olevien säännösten mukaan ja että tilinpäätöksessä on annettu kaikki lakiehdotuksen 11 luvussa edellytetyt ja siis myös konsernia koskevat tiedot.

---

65 OYLE 8: 11.4 §.

66 OYLE 9: 5.1 §. Tavanmukaista on nykyisin, että hallintoneuvoston lausunto julkistetaan toimintakertomuksessa (vuosikertomuksessa) taseiden ja tilintarkastuskertomuksen yhteydessä.

67 Tällainen velvollisuus on emoyhtiön tilintarkastajilla; OYLE 10: 7.2 ja 10: 10.5 §; ks. myös OYLE 10: 8 §:n viimeinen lause ja esitystä edellä kohdassa 2.2.2.7.

OYL-ehdotuksen konserni-informaatiota koskevia säännöksiä ja nimenomaan 11: 8 §:n 5 kohdan ja 11: 9.1 §:n yleissäännöksiä käytäntöön sovellettaessa on tilintarkastajilla siten ilmeisen keskeinen asema myös sen informaation määrän ja laadun osalta, joka konsernista ja konsernisuhteista annetaan ulkoisille etutahoille. Tytäryhtiön tilintarkastajat ovat kuitenkin konsernissa periaatteessa samassa asemassa kuin tytäryhtiön johto. Tilintarkastajat valitsee pääsääntöisesti tytäryhtiön yhtiökokous, jossa puolestaan määräämisvaltaa käyttää emoyhtiö, so. konsernijohto.[68]

Tilintarkastajan toimikausi kestää yleensä vuoden kerrallaan. Konsernijohdolle epämieluisaksi osoittautuva tilintarkastaja on syrjäytettävissä periaatteessa milloin tahansa, käytännössä yleensä viimeistään valintaa seuraavana vuonna tilintarkastajien vaalia uudelleen suoritettaessa. Odotettavissa ei näin ollen liene, että tytäryhtiön tilintarkastajat konserni-informaatiota koskevia säännöksiä käytäntöön sovellettaessa olisivat kovinkaan paljon informatiivisemmalla linjalla kuin ao. yhtiön johto ja viime kädessä siis konsernijohto. Tilintarkastusinstituution merkitykseen palataan vielä edempänä kohdissa 4.4.4. ja 4.4.5.

4.4.3. Yhtiökokousinformaatio; osakkeenomistajan kyselyoikeus

Vähemmistöosakkeenomistajan tiedot konsernin vaikutuksesta yhtiön toiminnan tulokseen ja asemaan pohjautuvat ensi sijassa tilinpäätösasiakirjoista ilmenevään konserni-informaatioon. Tämä informaatio on saatavissa yhtiökokouksen pöytäkirjasta myös siinä tapauksessa, ettei osakkeenomistaja ole itse osallistunut yhtiökokoukseen.[69] OYL-ehdotuksen mukaan konserni-informaatio on saatavissa myös rekisteriviranomaiselta, jolle konserniyhtiöiden tilinpäätökset ml. konsernitilinpäätös on lähetettävä (OYLE 11: 14 §).[70]

---

68 Tytäryhtiön vähemmistöosakkeenomistajien kannalta ei ole ainakaan positiivista merkitystä OYLE 10: 3.4 §:n säännöksellä, jonka mukaan tytäryhtiön tilintarkastajaksi on, mikäli mahdollista, valittava vähintään yksi emoyhtiön tilintarkastaja. Emoyhtiön tilintarkastaja saattaa olla erityisen riippuvainen konsernijohdosta tai ainakin on emoyhtiön ja sen osakkeenomistajien »luottamusmies».

69 Nimenomaisen säännöksenkin puuttuessa katsotaan, että osakkeenomistajalla on aina oikeus saada nähtäväkseen yhtiökokouksen pöytäkirja. *Kyläkallio* LM 1961 826 s. Vrt. OYLE 9: 11.3 §, jossa on nimenomainen säännös pöytäkirjan pitämisestä kaikkien osakkeenomistajien nähtävänä.

70 Vrt. myös KirjanpitoL 33 §:n julkistamissäännös.

Osakkeenomistajalla on mahdollisuus lisäinformaation saantiin käyttämällä ns. kyselyoikeutta l. oikeutta yhtiökokouksessa tehdä yhtiön johdolle yhtiön tilaa koskevia kysymyksiä. Kyselyoikeus rajoittuu yhtiökokoukseen;[71] oikeutta jatkuvaan, yhtiön toimintaa ja asemaa sekä konsernisuhteita[72] koskevien tietojen saantiin yhtiön johdolta osakkeenomistajalla ei ole. Osakkeenomistajalla ei myöskään ole oikeutta saada nähtäväkseen ja tarkastettavakseen yhtiön kirjanpitoa, kirjeenvaihtoa, sopimuksia tms. aineistoa eikä muiden elinten kuin yhtiökokouksen pöytäkirjoja.[73]

Osakkeenomistajan kyselyoikeus ilmenee nykyisellään OYL 26 b.2 §:stä. Kyselyoikeus rajoittuu tämän lainkohdan mukaan tilinpäätöstä käsittelevään yhtiökokoukseen ja voi kohdistua vain itse tilinpäätökseen ja siihen liittyviin seikkoihin.[74]

Edellistä laajempi kyselyoikeus sisältyy OYLE 9:12 §:ään. Sen mukaan kyselyoikeus on olemassa kaikissa yhtiökokouksissa ja kohdistuu sellaisiin seikkoihin, »jotka saattavat vaikuttaa yhtiön tilinpäätöksen ja taloudellisen aseman tai muun kokouksessa käsiteltävän asian arviointiin». Yhtiön johdon, so. hallituksen ja toimitusjohtajan, velvollisuus

---

71 Vrt. AktG 131.4 §, jossa lähdetään siitä, että osakkeenomistajalle voidaan antaa tietoja myös yhtiökokousten ulkopuolella. Vastaavat tiedot on tällöin kuitenkin vaadittaessa annettava yhtiökokouksessa muillekin osakkeenomistajille.

72 Vrt. kuitenkin edellä kohta 4.4.1., jossa OYLE 8:7 §:n perustelujen on todettu edellyttävän, että osakkeenomistaja kesken tilikauttakin on oikeutettu saamaan tiedon konsernisuhteen syntymisestä.

73 Vrt. *Sveitsin* OR 697.2 §, jonka mukaan osakkeenomistaja — yhtiökokouksen, hallituksen tai tuomioistuimen päätöksen perusteella — voidaan oikeuttaa tarkastamaan yhtiön kirjanpitoa ja kirjeenvaihtoa.

Myös *USA*:ssa *common law* tunnustaa osakkeenomistajalle oikeuden tutustua yhtiön asiakirjoihin. Tällainen tutustumisoikeus on jokaisella osakeluetteloon merkityllä osakkeenomistajalla ja se kohdistuu — osakkeenomistajan motiivista riippuen — osakeluetteloon, pöytäkirjoihin, kirjanpitoon, sopimuksiin, kirjeenvaihtoon, veroilmoituksiin sekä yhtiön laitoksiin ja kiinteistöihin. Tarkastuksessa on mahdollisuus käyttää apuna esim. asianajajaa tai kirjanpitoon erikoistunutta henkilöä. Useiden osavaltioiden osakeyhtiölait sisältävät lisäksi tätä tarkastusoikeutta täydentäviä ja laajentavia normeja. *Lattin* 286 ss.; *Löw* 109 ss. Konsernitilanteessa tarkastusoikeus saatetaan ulottaa myös tytäryhtiöön. *Kronstein—Claussen* 35; *Oesch* 91, 99, jossa todetaan myös, ettei tytäryhtiön osakkeenomistajalle ole kuitenkaan myönnetty vastaavaa tarkastusoikeutta emoyhtiöön; toisin kuitenkin *Lattin* 291.

74 OYL:n mukaisesta kyselyoikeudesta mm. *Cederberg* LM 1934 21 ss.; *Kilpi* DL 1955 205 ss.; *Kyläkallio* Vastuun toteuttaminen 15 ss.; *Caselius—Heikonen—Huttunen* II.2 s. 184 ss.

pyydettyjen tietojen antamiseen »koskee myös yhtiön suhdetta samaan konserniin kuuluvaan toiseen yhtiöön». Viimeksi mainittu säännös on vähemmistöosakkeenomistajan kannalta varsin merkittävä, koska tytäryhtiön tilinpäätöstä käsittelevässä yhtiökokouksessa ei vaadita esitettäväksi konsernitilinpäätöstä eikä muiden konserniyhtiöiden tilinpäätöksiä. Kyselyoikeuden kohdistuminen yhtiön konsernisuhteisiin ei myöskään oikeuta vähemmistöosakkeenomistajaa vaatimaan näiden tilinpäätösten esittämistä yhtiökokouksessa.[75] Kyselyoikeus koskee vain ko. yhtiön taloudellisia ja juridisia suhteita muihin konserniyhtiöihin — ei sitä vastoin suoranaisesti muiden konserniyhtiöiden taloudellista asemaa tai muita asioita.[76]

Kyselyoikeuden käytännöllinen merkitys vähemmistöosakkeenomistajille riippuu kuitenkin oleellisesti yhtiön johdon asennoitumisesta tietojen antamiseen. Konsernitilanteessa ratkaisevaa on konsernijohdon asennoituminen, koska tytäryhtiön johto poikkeuksetta noudattanee konsernijohdon omaksumaa linjaa. OYL-ehdotuksen säännös antaa myös tietyn liikkumavaran. Yhtiön johdolla on oikeus ja velvollisuus harkita, annetaanko vastaus esitettyihin kysymyksiin vai ei. Kieltäytymisperusteena on vastauksen antamisesta aiheutuva »olennaisen haitan tuottaminen yhtiölle».[77] Mahdollisuus vedota tällaiseen yleisluonteiseen perusteeseen mitätöi käytännössä vähemmistöosakkeenomistajan mahdollisuuksia saada tietoja niistä konsernitoiminnoista, jotka häntä eniten kiinnostavat, esim. tuloksensiirrosta yhtiön ja muiden konserniyhtiöiden

---

75 Vrt. OYLE 9:5 §, jonka mukaan emoyhtiön yhtiökokouksessa on esitettävä ja vahvistettava konsernitilinpäätös. Tähän liittyen voitaneen emoyhtiön yhtiökokouksessa OYLE 9:12 §:n kyselyoikeussäännöksen nojalla vaatia nähtäväksi myös tytäryhtiöiden tilinpäätökset.

Vaikka *Sveitsin* yhtiölainsäädäntö ei sisällä konsernisäännöksiä, on oikeuskäytännössä (II Zivilkammer des Obergerichts des Kantons Zürich, 28. 6. 1967) emoyhtiön osakkeenomistajalle kyselyoikeussäännöksen (OR 697 §) perusteella tunnustettu oikeus saada tieto tytäryhtiön tilinpäätösasiakirjoista. *Zweifel* 84 s.; myös *SAG 1973* 49, jossa on julkaistu tämän ratkaisun sanamuoto; perusteista konsernisuhteita koskevien tietojen saannille myös *Büchler* 37.

76 Samoin AktG:n osalta *Ebenroth* 62.

Emoyhtiön yhtiökokouksessa kyselyoikeus koskee myös tytäryhtiöiden taloudellista asemaa.

77 Kieltäytymisperusteena ei voi olla kysyttyjen tietojen puuttuminen kokoushetkellä ja -paikalla. OYLE 9:12.2 § edellyttää näissä tapauksissa osakkeenomistajien jälkikäteistä informointia.

välillä. Yhtiön johto voinee perustella kielteistä asennoitumistaan sillä, että tietojen antaminen tuottaisi esim. kilpailusyistä olennaista haittaa yhtiölle, koska tiedot osakkeenomistajien kautta saattaisivat joutua kilpailijoiden[78] tai muiden yhtiön kannalta »vaarallisten» henkilöiden tietoon.[79] Samoin on mahdollista että esitettyihin kysymyksiin vastataan välttelevästi ja pinnallisesti, jolloin asiallista vastausta ei saada. Toisin sanoen, jolleivat konsernin sisäiset tuloksensiirrot ilmene tilinpäätösasiakirjoista tai yhtiön johdon mahdollisesti niitä täydentämään antamasta selostuksesta,[80] ei ole odotettavissa, että vähemmistöosakkeenomistaja kyselyoikeutta käyttämällä saisi niistä (lisä)tietoa, vaikka tietojen saanti olisi osakkeenomistajalle hänen oman asemansa arvioinnin kannalta ensiarvoisen tärkeätä.[81]

Jos tytäryhtiön johto kieltäytyy aiheettomasti antamasta yhtiökokouksessa pyydettyjä tietoja konsernitoimista ja niiden vaikutuksesta yhtiön tulokseen ja asemaan, on tiedot mahdollista saada oikeudenkäyntiteitse. Tämä tie on kuitenkin pitkäaikainen, hankala ja kallis, eikä sillä käytännön kannalta ajatellen lienekään muuta kuin teoreettinen merkitys.[82]

---

87 Vrt. *Kilpi* DL 1955 205 s., jossa todetaan, että mikäli yksityisellä osakkeenomistajalla olisi rajaton tietojensaantioikeus (kyselyoikeus), tämä voisi helposti johtaa väärinkäytöksiin. »Kilpaileva yritys voisi esimerkiksi vain yhden omistamansa osakkeen nojalla saada kilpailijansa toiminnasta rajattomasti tietoja.»

Vrt. kuitenkin *Ebenroth* 117 ss., jossa katsotaan, että kyselyoikeus ulottuu myös sopimuksiin, jotka yhtiö on tehnyt enemmistöosakkeenomistajan (emoyhtiön) muiden yhtiöiden kanssa nimenomaan laittoman tuloksensiirron selvillesaamiseksi. Yhtiön johdolla ei tällöin olisi oikeutta kieltäytyä tietojen antamisesta vetoamalla olennaisen haitan tuottamiseen yhtiölle.

79 Vrt. *Cederberg—Ylöstalo* 42: »ei ole suinkaan harvinaista, että enemmistön valitsema hallitus kieltäytyy enemmistöryhmän ulkopuoliselle osakkeenomistajalle antamasta yhtiön hallintoa ja toimintaa koskevia tietoja, jotka ovat katsottavat tarpeellisiksi osakkeenomistajille - - -». Myös *Cederberg* LM 1939 617.

80 Käytännössä yhtiön johdon yhtiökokouksessa antama vapaaehtoinen lisäselostus lienee pääsääntöisesti varsin ylimalkainen eikä sisältäne oleellista informaatiota tilinpäätösasiakirjoista ilmenevien tietojen lisäksi. Vrt. myös Kilpi DL 1955 203.

81 Varsin »tehottomaksi aseeksi» vähemmistösuojan kannalta katsoo osakkeenomistajan kyselyoikeuden myös *Drockila* LM 1966 590; samoin *Mahkonen* DL 1975 421; *Rodhe* Festskrift Borum 443.

82 Myös *Kom 1969: A 20* 123; *Cederberg—Ylöstalo* 43; *Kyläkallio* Vastuun toteuttaminen 22.

Vrt. SABL 9: 12.3 §, jossa tilintarkastajien tehtäväksi on annettu ratkaisunteko siitä, tuleeko yhtiön johdon antaa pyydetyt tiedot vai ei.

Vähemmistöosakkeenomistaja voi yhtiökokouksessa kohdistaa yhtiön tilaa ja konsernisuhteita koskevia kysymyksiä myös yhtiön tilintarkastajille. OYLE 10.13.2 §:n mukaan tilintarkastajan tulee vaadittaessa antaa yhtiökokoukselle kaikki yhtiötä koskevat tiedot, mikäli siitä ei aiheudu olennaista haittaa yhtiölle. Tilintarkastaja on velvollinen itsenäisesti arvioimaan, aiheutuuko pyydettyjen tietojen antamisesta olennaista haittaa yhtiölle esim. liikesalaisuuksien paljastumisen muodossa. Jos yhtiökokouksessa esiintyy eriäviä mielipiteitä pyydettyjen tietojen tarpeellisuuden ja antamisen suhteen, tehdään asiasta normaali enemmistöpäätös. Vähemmistöosakkeenomistajien mahdollisuudet lisätietojen saantiin tätä kautta osoittautuvat siis olemattomiksi, koska emoyhtiö määräämisvallallaan sanelee asiaa koskevan yhtiökokouspäätöksen.[83]

Toisaalta osakkeenomistaja voi OYLE 10.13.1 §:ään vetoamalla pyrkiä saamaan tilintarkastajalta tietoja myös yhtiökokouksen ulkopuolella. Säännös ei kuitenkaan velvoita tilintarkastajaa tietojen antamiseen. Tilintarkastajan salassapitovelvollisuuskin on yhtiökokouksen ulkopuolella huomattavasti laajempi kuin yhtiökokouksessa.[83a]

4.4.4. Ylimääräinen tilintarkastaja

Tilintarkastajat katsotaan perinteisesti osakkeenomistajien »luottamusmiehiksi», joiden tulee osakkeenomistajien intressissä tarkastaa, onko yhtiön johto hoitanut yhtiön asioita »tarpeellisella huolella ja taidolla sekä muuten lain ja yhtiöjärjestyksen mukaan».[84] Tilintarkastusinstituutio on kehityksen myötä saanut myös yleisemmän merkityksen yhtiön muidenkin etutahojen suojelijana ja oikeuksien vartijana.[85] Niinpä tehokkaan ja puolueettoman tilintarkastuksen katsotaan herättävän muun muassa yhtiön kanssa liikesuhteissa olevien henkilöiden luottamusta yhtiöön.[86] Samoin korostetaan tilintarkastajien merkitystä jul-

83 Toisaalta yhtiökokouksella ei liene mahdollisuutta edes yksimielisellä päätöksellä pakottaa yhtiön johtoa sen paremmin kyselyoikeussäännökseen vetoamalla kuin muutoinkaan ilmaisemaan sellaisia tietoja, joiden johto katsoo tuottavan yhtiölle olennaista haittaa. Kyselyoikeus sinänsä koskee vain yksittäisiä osakkeenomistajia, ei yhtiökokousta hallintoelimenä.

83a Lähemmin *HE 27/77* 78.

84 *Cederberg* LM 1939 614; *Sama* Revision 11 ss.

85 *Fellman* LM 1937 87 s.; *Ikkala* 2 s.; *Olsson* Tilintarkastus 6/1975 7.

86 *Cederberg—Ylöstalo* 44.

kista etua suojaavana tekijänä sekä yleisen yhteiskunnallisen, yhtiöön kohdistuvan luottamuksen ylläpitäjänä.[87]

Osakkeenomistajien kannalta katsoen tilintarkastuksen tulisi olla ehdottoman tasapuolista ja asiallista niin, ettei minkään osakkeenomistajan tai osakkeenomistajaryhmän etuja aseteta toisten edelle. Tilintarkastajat valitaan enemmistöperiaatteen mukaisesti. Tällöin on olemassa vaara, että näin valitut tilintarkastajat toiminnassaan orientoituvat liiaksi heidät valinneen enemmistön intresseihin ja jättävät vähemmistöosakkeenomistajien oikeutetut intressit vastaavasti valvomatta. Tällainen tilanne on ilmeisesti lähellä konsernin tytäryhtiön kohdalla. Tilintarkastajat asettaa emoyhtiö käyttämällä määräämisvaltaansa tytäryhtiön yhtiökokouksessa. Vaikka tilintarkastajien ensisijaiseksi velvollisuudeksi voidaan katsoa yhtiön oman edun valvominen, on jo tästä valintamenettelystä johtuen lähellä vaara, että yhtiön ja sen vähemmistöosakkeenomistajien intressit jäävät enemmistöosakkeenomistajan, so. konserni-intressin, varjoon.

Tilintarkastuksen tasapuolisuuden ja asianmukaisuuden kontrolloimiseksi antaa voimassa oleva laki (OYL 26.2 §) vähemmistöosakkeenomistajille, jotka edustavat vähintään kymmenettä osaa osakepääomasta, mahdollisuuden saada ns. ylimääräinen tilintarkastaja tarkastamaan yhtiön hoitoa varsinaisten tilintarkastajien lisäksi.[88] Ylimääräisen tilintarkastajan asettaa ensisijaisesti yhtiökokous ja sen kieltäytyessä valinnasta lääninhallitus. Vastaavasti OYLE 10: 1.3 §:n mukaan vähemmistö, joka edustaa vähintään kymmenettä osaa kaikista osakkeista tai jolla on vähintään kolmasosa yhtiökokouksessa edustetuista osakkeista, voi vaatia ylimääräisen tilintarkastajan asettamista.[89] OYL-ehdotuksen mukai-

---

87 *Jägerhorn* on kartoittanut tilintarkastajien omaa asennoitumista haastattelututkimuksella, jossa kysyttiin mm. tilintarkastajien omaa käsitystä siitä, kenen intressissä he suorittavat tehtäväänsä. Yleisesti etualalle asetettiin osakkeenomistajien intressi; kuitenkin jopa 94 % vastanneista katsoi, että huomioon on lisäksi otettava velkojien, tertiuksen ja yhtiön oma intressi. Viimeksi mainittua ei samaistettu osakkeenomistajien intressiin vaan se määriteltiin mm. sanonnoilla »de förnuftiga aktieägarnas intresse», »aktieägarnas intresse på lång sikt». Vastauksissa katsottiin myös yleisesti, ettei tilintarkastajien tehtävänä ole valvoa verottajan intressiä. *Idem* 234 ss.

88 Säännös koskee osakeyhtiöitä, joiden osakepääoma on yli 3.000 markkaa.

89 Vrt. myös OYLE 10:4.5 §, jonka mukaan vähemmistöllä, jolla on vähintään kymmenesosa kaikista osakkeista, on aina mahdollisuus saada varsinaiseksi tilintarkastajaksi KHT- tai HTM-tilintarkastaja. Vrt. OYL 26.2 §, jossa vaatimus ylimääräisestä tilintarkastajasta ja KHT-tilintarkastajasta on yhdistetty.

sen ylimääräisen tilintarkastajan asettaa aina lääninhallitus, jolle hakemuksen yhtiökokouskäsittelyn jälkeen voi tehdä yksikin osakkeenomistaja riippumatta hänen omistamiensa osakkeiden määrästä. Asettamisjärjestyksen muuttamisella OYL 26.2 §:ään verrattuna pyritään varmistamaan se, että ylimääräiseksi tilintarkastajaksi voidaan saada enemmistön intresseistä riippumaton henkilö.[90] Konsernitapauksessa tämä merkitsee sitä, että vähemmistöosakkeenomistajilla, jotka edustavat mainittua osakemäärää, on mahdollisuus saada emoyhtiöstä ja siis konserni-intressistä riippumaton ylimääräinen tilintarkastaja.

Vähemmistöosakkeenomistajien oikeus ylimääräisen tilintarkastajan saamiseen on riippumaton siitä, onko heidän taholtaan esitetty tai esitettävissä moitteita tai muistutuksia normaalissa järjestyksessä valittuja tilintarkastajia vastaan.[91] Kysymyksessä ei kuitenkaan ole mikään erityinen »vähemmistötilintarkastus»[92] taikka »lisätilintarkastus», vaan ylimääräinen tilintarkastaja osallistuu tilintarkastukseen normaalisti yhdessä varsinaisten tilintarkastajien kanssa.[93] Kun ylimääräiseksi tilintarkastajaksi konsernin tytäryhtiön osalta kuitenkin on mahdollista saada emoyhtiöstä varsinaisia tilintarkastajia riippumattomampi henkilö, voidaan odottaa, että tämä tilintarkastusta suorittaessaan kiinnittää varsinaisia tilintarkastajia enemmän huomiota juuri yhtiön oman intressin valvomiseen sekä osakkeenomistajien yhdenvertaisuusperiaatteen noudattamiseen ja toteuttamiseen. Niinpä hänen — kuten myös varsinaisten tilintarkastajien — velvollisuutena on tuoda kertomuksessaan[94] tai muutoin esiin sellaiset tuloksensiirtotoimet, joilla on selvästi loukattu yhtiötä ja sitä kautta myös vähemmistöosakkeenomistajia.

Ylimääräisen tilintarkastajan kautta saavutettavat tulokset riippuvat erityisesti konsernisuhteissa paljon tilintarkastajaksi valitun henkilön pätevyydestä ja asiantuntemuksesta. Erityisesti tuloksensiirtotoimien selvittäminen vaatii hyvin perusteellista laskentatoimen ja taloudellisten asioiden tuntemusta sekä yksittäisten yhtiöiden että konsernin tasolla.

---

90 *Kom 1969: A 20* 131.

91 *Cederberg—Ylöstalo* 46, joka soveltuu myös OYLE 10: 1.3 §:ään.

92 *Cederberg* Revision 43.

93 *Cederberg—Ylöstalo* 48; *Ikkala* 235 av. 29; *Kom 1969: A 20* 131.

94 Ylimääräinen tilintarkastaja voi yhtyä muiden varsinaisten tilintarkastajien kertomukseen tai antaa siitä poikkeavan oman kertomuksensa, joka sitten asianmukaisessa järjestyksessä tulee yhtiökokouksessa osakkeenomistajien käsiteltäväksi.

Ylimääräisen tilintarkastajan mahdollisuuksia selvittää ja tutkia konsernisuhteita ja konsernin sisäisiä toimintoja haittaa se, ettei hänellä ole oikeutta [95] päästä tutkimaan niitä emoyhtiön ja muiden konserniyhtiöiden puolelta.[96] OYLE 10: 3.4 §:n mukaan tytäryhtiön varsinaiseksi tilintarkastajaksi on pääsääntöisesti valittava vähintään yksi emoyhtiön tilintarkastaja. Edelleen OYLE 10: 7.2 §:n mukaan emoyhtiön tilintarkastajan on aina tarkastettava — paitsi konsernitilinpäätös — myös konserniin kuuluvien yhtiöiden keskinäisiä suhteita. Tytäryhtiön johdolle on myös asetettu erityinen velvollisuus tietojen antamiseen emoyhtiön tilintarkastajille (OYLE 10: 8 §). Vastaavaa velvollisuutta ei sitä vastoin ole emoyhtiön johdolla tytäryhtiön tilintarkastajiin nähden eikä myöskään tytäryhtiön johdolla toisen tytäryhtiön tilintarkastajiin nähden.

Mainittu säännöstö ei ole omiaan edesauttamaan tytäryhtiön ylimääräisen tilintarkastajan mahdollisuuksia konsernisuhteiden ja -tointen selvittämiseen. Se, että emo- ja tytäryhtiöillä on myös yhteinen tilintarkastaja, tuskin suuremmalti auttaa tytäryhtiön ylimääräistä tilintarkastajaa. Yhteinen tilintarkastaja ei liene edes oikeutettu antamaan tytäryhtiössä toimivalle »kanssatarkastajalleen» tietoja, jotka on saanut emoyhtiöstä ja muista tytäryhtiöistä suorittaessaan tehtäväänsä näiden tilintarkastajana, mikäli tietojen antaminen olisi vastoin viimeksi mainittujen yhtiöiden intressiä.

Vähemmistön vaatimuksesta asetettua ylimääräistä tilintarkastajaa koskevat samat tiedonanto- ja salassapitosäännöt kuin enemmistön valitsemaa tilintarkastajaa.[97] Osakkeenomistaja voi saada tilintarkastuskertomukseen sisältymättömiä tietoja tilintarkastajalta yhtiökokouksessa ja, mikäli yhtiökokouksessa esiintyy eriäviä mielipiteitä pyydettyjen tietojen antamisesta, ainoastaan yhtiökokouksen (enemmistö)päätöksen nojalla. OYLE 10.13.1 §:n nojalla tilintarkastajalla on rajoitettu tietojenantooikeus myös yhtiökokouksen ulkopuolella.

---

95 Vrt. *Ranskan* LSC 229.3 §, joka oikeuttaa tilintarkastajan suorittamaan tutkimuksia sekä tytäryhtiössä että emoyhtiössä.

96 Osakeyhtiölakikomitea katsoi suotavaksi, että samat henkilöt yleensäkin toimisivat tilintarkastajina kaikissa konserniin kuuluvissa yhtiöissä. *Kom 1969: A 20* 132.

Vähemmistöosakkeenomistajien kannalta katsoen yhteiset tilintarkastajat ovat edellä esitettyä enemmän riippuvaisia emoyhtiöstä. Yhteiseen tilintarkastajaan pakottavalla säännöksellä ei siten ole yksittäisen tytäryhtiön vähemmistöosakkeenomistajien asemaa parantavaa vaikutusta.

97 *HE 27/77* 78.

4.4.5. Erityinen tarkastus

Osakeyhtiöoikeuden vähemmistösuojasäännöksiin kuuluu myös oikeus erityisen tarkastuksen aikaansaamiseen yhtiössä. OYL 26 c.1 §:n mukaan tällainen oikeus on vähemmistöllä, joka edustaa vähintään kymmenettä osaa osakepääomasta. OYLE 10: 14.1 §:n mukaan riittää myös, että osakkeenomistajat, joilla on vähintään kolmasosa yhtiökokouksessa edustetuista osakkeista, vaativat tarkastuksen toimittamista. Molempien säännösten mukaan erityisen tarkastajan tai erityiset tarkastajat asettaa lääninhallitus, jolla on laissa määritelty harkintavalta tarkastuksen suorittamisen suhteen.[98]

OYL 26 c.1 §:n mukainen ylimääräinen tarkastus saattaa kohdistua yhtiön hallintoon ja tileihin joko kokonaisuudessaan tai joltain määrätyiltä osin. OYLE 10: 14 §:n mukaisen erityisen tarkastuksen tulee kohdistua aina tiettyyn päättyneeseen ajanjaksoon taikka tiettyihin toimenpiteisiin tai seikkoihin. Konsernisuhteita ajatellen säännöksillä ei ole asiallista eroavaisuutta; tytäryhtiön vähemmistöosakkeenomistajat voivat vaatia erityisen tarkastuksen toimittamista konsernisuhteista ja konsernin sisäisistä toiminnoista ko. tytäryhtiön osalta sekä nimenomaan siitä, miten nämä toiminnot ovat vaikuttaneet yhtiön tulokseen ja asemaan.[99] Käytännössä tehtävänantoa tarkastajille voidaan edelleen yksilöidä esim. siten, että tarkastuksen tulee kohdistua mm. konserniyhtiöiden välillä tapahtuneiden suoritteiden hinnoitteluun, rahoitusjärjestelyihin ja niistä suoritettuihin korvauksiin.

Konsernisuhteiden ja konsernin vaikutusten selvittelyä vaikeuttaa erityisen tarkastuksen — kuten ylimääräisen tilintarkastajankin — osalta se, ettei tarkastajilla ole oikeutta tietojen saantiin emoyhtiöltä eikä muilta konserniyhtiöiltä.[100] Myöskään ylimääräinen tarkastus ei ole

---

98 OYL 26 c.1 § edellyttää tarkastajan asettamiselle »päteviä syitä» ja »yhtiön etua»; OYLE 10: 14.2 § taasen vain »päteviä syitä». Ensin mainitun osalta *Cederberg—Ylöstalo* 50 ss.; *Kyläkallio* Vastuun toteuttaminen 209; *Drockila* LM 1966 592, jossa todetaan nimenomaan, että »Lääninhallitus ei siis saa antaa lupaa tarkastuksen toimittamiseen pelkästään sillä perusteella, että yksityisen osakkaan tai vähemmistön intressit vaativat tilien selvittelemistä.» Yhtiön edun vaatimuksesta ks. myös *Caselius—Heikonen—Huttunen* II.2 s. 218 ss.

99 Vrt. AktG 315 §, joka oikeuttaa yksittäisenkin osakkeenomistajan määrätyissä tilanteissa vaatimaan erityistä tarkastusta yhtiön liiketaloudellisista suhteista emoyhtiöön ja muihin konserniyhtiöihin.

100 Tietojensaantioikeus kohdistuu sitä vastoin (tytär)yhtiön omaan johtoon,

sinänsä »vähemmistötarkastus», jossa tarkastajat olisivat oikeutettuja kiinnittämään huomiota vain vähemmistöosakkeenomistajien etuihin.[101] Tarkastusta suoritettaessa joudutaan periaatteessa vaikeisiin intressivertailuihin ensinnäkin yhtiön oman intressin ja osakkeenomistajien intressin (ml. konserni-intressin) välillä ja toiseksi — milloin jollain toimenpiteellä ei ole itsenäistä merkitystä yhtiön intressin kannalta — eri osakkeenomistajien erilaisten intressien välillä. Käytännössä erityisen tarkastuksen vaatiminen ja toimeen paneminen onkin usein osoittautunut turhaksi toimenpiteeksi pyrittäessä saamaan lisää informaatiota joistain tietyistä seikoista.[102] Sama koskee edellisessä kohdassa käsiteltyä ylimääräistä tilintarkastajaa.[103]

---

varsinaisiin tilintarkastajiin sekä mahdolliseen ylimääräiseen tilintarkastajaan. Vrt. *Cederberg—Ylöstalo* 54; *Kyläkallio* Vastuun toteuttaminen 210.

Emoyhtiölle määrättyjen erityisten tarkastajien osalta on vastaavasti OYL:n mukaan katsottu, ettei tarkastajilla ole oikeutta vaatia nähtäväkseen tytäryhtiötä koskevaa kirjanpito- ym. aineistoa, vaan että tarkastajien on tyydyttävä emoyhtiöstä itsestään löytyvään konsernisuhteita koskevaan aineistoon. *Nybergh* JFT 1938 343 s. OYL-ehdotuksen mukaan tilanne on kuitenkin emoyhtiön erityisten tarkastajien osalta toinen, koska tytäryhtiöllä on lakimääräinen tietojenantovelvollisuus emoyhtiön johdolle (OYLE 8:7 §) ja tällä puolestaan erityisille tarkastajille (OYLE 10:8 ja 14.3 §).

101 Erityiset tarkastajat ovat periaatteessa samassa asemassa kuin varsinaiset tilintarkastajat. »Heidän on otettava huomioon osakeyhtiön etu eikä pelkästään niiden yksityisten osakkaiden intressejä, joiden aloitteesta heidät on määrätty pitämään erityistä tarkastusta.» *Drockila* LM 1966 592 av. 50 a ja viitattu kirjallisuus.

102 *Obermüller—Werner—Winden* 170; vrt. myös *Mahkonen* DL 1975 422 s. Erityisen tarkastuksen toimittaneiden on annettava tarkastuksen tuloksista kertomus, joka on esitettävä yhtiökokoukselle. OYL 26 c.2 §; OYLE 10:14.4 §. Kertomukseen sisältymättömistä seikoista osakkeenomistaja voi saada tiedon yhtiökokouksessa enemmistöpäätöksen nojalla; OYLE 10:13.1 §:n mukaan myös yhtiökokouksen ulkopuolella.

103 Vrt. *Nial* SvJT 1941 710; *Ernberg, Albert, Revisorer i aktiebolag SvJT 1943* 750; myös *Kilpi*, DL 1955 213 s., joka toteaa etteivät tilintarkastajat ole velvollisia antamaan yhtiökokoukselle tietoja sellaisista asioista, joista yhtiökokous voi saada tiedon hallitukselta suoraan ja ettei yhtiökokous »voi käyttää tilintarkastajia kiertotienä yksittäistapausta koskevien puhtaiden asiatietojen hankkimiseksi yhtiön asioista».

Oikeuskäytännössä (Helsingin maistraatti 20. 2. 1937) on hylätty emoyhtiön osakkeenomistajien vaatimus erityisten tarkastajien määräämisestä tarkastamaan tytäryhtiön hallintoa ja tilejä. Epääminen perustui tosin siihen »att det

4.5. Vähemmistöosakkeenomistajien oikeussuojakeinoista

4.5.1. AktG

Edellä kohdassa 3.4. esitetyt tytäryhtiön asemaa turvaavat AktG 300—302 §:n säännökset lakimääräisistä vararahastosiirroista, voitonsiirron rajoituksista ja tytäryhtiön tappion kattamisvelvollisuudesta turvaavat ensisijaisesti tytäryhtiön oman pääoman koskemattomuutta mutta välillisesti myös tytäryhtiön vähemmistöosakkeenomistajien asemaa.[104] Kun säännösten ei kuitenkaan sellaisenaan ole katsottu takaavan tytäryhtiön osakkeiden arvon pysyvyyttä,[105] lakiin on sisällytetty myös eräitä nimenomaisesti vähemmistöosakkeenomistajien asemaa turvaavia säännöksiä.[106]

4.5.1.1. Vuosittainen minimihyvitys vähemmistöosakkeenomistajille

AktG 304 §:n mukaan voitonsiirto- ja määräämisvaltasopimusten tulee sisältää sitoumus tietynsuuruisen vuotuisen voitto-osuuden maksamisesta kohtuullisena hyvityksenä tytäryhtiön vähemmistöosakkeenomistajille. Määräystä hyvityksestä ei tarvitse ottaa sopimukseen silloin, kun tytäryhtiössä sopimuksentekohetkellä ei ole yhtään vähemmistöosakkeenomistajaa. Tällöin sopimus kuitenkin raukeaa viimeistään sen tilikauden lopussa, jonka aikana tytäryhtiöön on tullut yksikin ulkopuolinen osakkeenomistaja (AktG 307 §).

---

icke ankomme å magistraten att pröva och avgöra huruvida det påstådda dotterbolagets verksamhet och ställning till det andra bolaget vore av sådan beskaffenhet att förstnämnda bolaget icke kunde anses såsom ett självständigt rättssubjekt.» *Nybergh* JFT 1938 330. Vaatimuksen taustana ovat ilmeisesti olleet edellä I osan kohdassa 2.3. mainitut KKO:n ratkaisut vuodelta 1929.

104 Lakitekstissä (302 § ja 304—307 §) käytetään käsitettä »aussenstehende Aktionäre», joilla tarkoitetaan kaikkia osakkeenomistajia, jotka »nicht Vertragsteil sind und deren Vermögen nicht mit dem Vermögen des anderen Vertragsteils eine wirtschaftliche Einheit bilden». *Godin—Wilhelmi* 1588 s.; myös *Gessler* 333, jossa todetaan, että periaatteessa voivat kaikkikin sopimuksella velvoitetun (alistetun) yhtiön osakkeenomistajat olla ulkopuolisia. Sopimukset eivät nimittäin edellytä välttämättä yhtiöiden keskeisiä omistuksia.

105 *DJT* Konzernrecht 47.

106 Tytäryhtiön luotonantajia turvaavista erityissäännöksistä edempänä kohta 5.4.

Vuosittaisen minimihyvityksen suuruudesta on laissa tarkemmat säännökset (AktG 304.2 §).[107] Jokaisella vähemmistöosakkeenomistajalla on mahdollisuus saattaa sopimuksen mukaisen hyvityksen kohtuullisuus tuomioistuimen tutkittavaksi hyvityksen mahdollista korottamista varten (AktG 304.3—4 §).[108]

4.5.1.2. Osakkeiden lunastus emoyhtiön taholta

AktG 305 §:n mukaan tulee määräämisvalta- ja voitonsiirtosopimuksiin sisältyä myös emoyhtiön sitoumus vaadittaessa lunastaa sopimuksessa määriteltyyn kohtuulliseen hintaan tytäryhtiön vähemmistöosakkeenomistajan osakkeet. Lunastusvelvollisuus ei ole sidottu emoyhtiön oman osakeomistuksen (suhteelliseen) suuruuteen. Lunastusvelvollisuutta perustellaan ko. sopimuksesta aiheutuvilla oleellisilla muutoksilla tytäryhtiön toimintaan sekä sillä, ettei vuosittainen minimihyvityskään korvaa vähemmistöosakkeenomistajalle osakkeenomistajalle yleensä kuuluvia hallinnoimisoikeuksia eikä joka suhteessa edes varallisuuspitoisia oikeuksia esim. rahastoantiodotusten osalta.[109]

Lunastuksen suoritustavasta on laissa erityiset säännökset (AktG 305.2 §). Niiden mukaan emoyhtiönä olevan osakeyhtiön on suoritettava lunastus omilla osakkeillaan. Jos lunastusvelvollinen yhtiö on itsekin alistettu tai enemmistöosakkaan omistama yhtiö, voidaan lunastus suorittaa joko hallitsevan tai enemmistöosakkaana olevan yhtiön osakkeilla taikka käteissuorituksella. Muissa tapauksissa kysymykseen tulee ainoastaan käteislunastus. Laki sisältää myös määräyksiä siitä, milloin lunastushinta katsotaan kohtuulliseksi (AktG 305.3 §). Jokaisella vähemmistö-

---

107 »Als Ausgleichszahlung ist mindestens die jährliche Zahlung des Betrags zuzusichern, der nach der bisherigen Ertragslage der Gesellschaft und ihren künftigen Ertragsaussichten unter Berücksichtigung angemessener Abschreibungen und Wertberichtigungen, jedoch ohne Bildung freier Rücklagen, voraussichtlich als durchschnittlicher Gewinnanteil auf die einzelne Aktie verteilt werden könnte.» Mikäli emoyhtiö on osakeyhtiö, voidaan hyvitys laissa säädetyllä tavalla sitoa myös emoyhtiön omaan voitonjakoon (AktG 304.2 §).

108 Tällöin noudatettavasta menettelytavasta on laissa erityiset säännökset (AktG 306 §). Jos tuomioistuin vahvistaa sopimuksen mukaista hyvitystä suuremman hyvityksen, emoyhtiöllä on oikeus purkaa sopimus ilman irtisanomista (AktG 304.5 §).

109 *DTJ* Konzernrecht 84 ss.; *Godin—Wilhelmi* 1599.

osakkeenomistajalla on oikeus saattaa sopimukseen sisältyvän lunastushinnan kohtuullisuus oikeuden tutkittavaksi (AktG 305.5 § verr. 304.4 §).

4.5.1.3. Vähemmistöosakkeenomistajan oikeus vahingonkorvauskanteen ajamiseen sekä erityistarkastuksen aikaansaamiseen

Kuten edellä kohdassa 3.3.3.1. on todettu, emoyhtiö [110] ja sen johto sekä tytäryhtiön johto ovat velvolliset korvaamaan tytäryhtiölle konsernisuhteessa oikeudettomasti aiheutetun vahingon silloin, kun yhtiöiden välillä on määräämisvaltasopimus. AktG 309.4 §:n mukaan jokaisella tytäryhtiön vähemmistöosakkeenomistajalla on oikeus tällaisen vahingonkorvauskanteen nostamiseen tytäryhtiön lukuun. Samanlainen kanneoikeus vähemmistöosakkeenomistajalla on emoyhtiötä, sen johtoa ja oman yhtiön johtoa vastaan myös silloin, kun yhtiöiden välillä ei ole mainittua sopimusta (AktG 317.4 ja 318.4 § verr. 309.4 §). Tällöin turvaavat vähemmistöosakkeenomistajia välillisesti myös säännökset tytäryhtiön hallitukselta vaadittavasta konsernisuhteita koskevasta tilikausittaisesta kertomuksesta ja sen käsittelystä sekä mahdollisuus eräissä tapauksissa saada aikaan konsernisuhteita koskeva erityistarkastus (AktG 312—315 §).

4.5.2. Eurooppayhtiöehdotus

Tarkistetun eurooppayhtiöehdotuksen [111] mukaan tytäryhtiön vähemmistöosakkeenomistajien oikeussuoja on tarkoitus perustaa säännöstölle, joka velvoittaa emoyhtiön konsernisuhteen syntymisen jälkeen tarjoamaan vähemmistöosakkeenomistajille näiden osakkeiden lunastamista taikka vaihtamista emoyhtiön osakkeisiin, velkakirjoihin tai vaihtovelka-

---

110 Emoyhtiön vastuun osalta ks. *Godin—Wilhelmi* 1621 sekä edempänä kohta 5.4.1.

111 Vuoden 1970 ehdotuksen mukaan vähemmistöosakkeenomistaja sai valita, vaatiiko lunastusta käteistä maksua vastaan vai osakkeiden vaihtamista emoyhtiön osakkeisiin. Ehdottoman oikeuden käteislunastukseen katsottiin kuitenkin tietyissä tilanteissa aiheuttavan kohtuuttomia rahoitusvaikeuksia emoyhtiölle, joten tarkistetussa ehdotuksessa päädyttiin siihen, että emoyhtiö saa valita, tarjoaako käteislunastusta vai osakkeiden vaihtoa omiin osakkeisiinsa tai (vaihto)velkakirjoihin. *EEC* Amended proposal for S.E. 200.

kirjoihin.[112] Lunastamisen tai vaihtamisen vaihtoehdoksi emoyhtiön on tarjottava vähemmistöosakkeenomistajille vuotuista hyvitystä (equalization payment), joka määritellään suhteessa osakkeiden nimellisarvoon (art. 228). Hyvitystä laskettaessa on otettava huomioon yhtiön aikaisemman toiminnan tuloksellisuus sekä tulevaisuuden näkymät. Hyvitys on määrättävä keskimääräisten tuotto-odotusten mukaan ja sen on oltava vähintään tytäryhtiön potentiaalisten osinkojen suuruinen.[112a]

Lunastushinnan, osakkeiden vaihtoehtojen sekä vuotuisen hyvityksen määrän vahvistamisesta on ehdotuksessa erittäin yksityiskohtaiset säännökset (art. 232—236). Kun emoyhtiö on tehnyt tarjouksensa, on tytäryhtiön johdon valittava yksi tai useampi riippumaton asiantuntija arvioimaan tarjousta sekä antamaan siitä yksityiskohtainen lausunto. Asiantuntijoilla on oikeus saada kaikki tarvitsemansa tiedot sekä emoyhtiöltä että tytäryhtiöltä samoin kuin suorittaa näissä tarpeellisiksi katsomiaan tutkimuksia. Saatuaan asiantuntijoiden lausunnon tytäryhtiön johdon tulee laatia asiasta oma selvityksensä, jossa on otettava kanta asiantuntijoiden lausuntoon ja sen johtopäätöksiin. Tämän jälkeen asia käsitellään tytäryhtiön yhtiökokouksessa, jossa äänioikeus on ainoastaan vähemmistöosakkeenomistajilla.[113] Emoyhtiön tarjouksen hyväksyvään päätökseen vaaditaan 3/4 äänten enemmistö. Mikäli emoyhtiön tarjousta ei hyväksytä, emoyhtiön tulee saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi.[114] Tuomioistuimen päätöksestä ei ole oikeutta valittaa. Kun asia on lopullisesti ratkaistu, tulee jokaisen vähemmistöosakkeenomistajan määräajassa vaatia osakkeidensa lunastusta tai, vahvistetusta tarjouksesta riippuen, osakkeidensa vaihtamista emoyhtiön osakkeisiin tai (vaihto)velkakirjoihin.

---

112 Vaihtovelkakirjat (convertible bonds tai convertible debentures) ovat yhtiön liikkeelle laskemia velkakirjoja, jotka voidaan vaihtaa yhtiön osakkeisiin. Lähemmin *Koski* Vaihtovelkakirjat 19 ss. Ks. myös OYLE 5 luku, joka sisältää säännöksiä vaihtovelkakirjoista.

112a *EEC* Amended proposal for S.E. 201.

Ehdotuksessa on lisäksi erityissäännöksiä siltä varalta, että emoyhtiö on itse toisen yhtiön tytäryhtiö taikka jäsenvaltioiden ulkopuolinen yhtiö.

113 Äänioikeus on tällöin myös muutoin äänioikeudettomien osakkeiden (non-voting shares) omistajilla (art. 235.2).

114 Mikäli yhtiökokous hyväksyy emoyhtiön tarjouksen, voivat hyväksymistä vastustaneet, mutta vähemmistöön jääneet osakkeenomistajat saada asian vielä tuomioistuimen harkittavaksi. Lähemmin art. 236.2. Tuomioistuimella on oikeus käyttää apunaan asiantuntijoita (art. 236.3).

Jos osakkeenomistaja ei esitä tällaista vaatimusta, hänelle maksetaan vastedes vaihtoehdoksi tarjottu vuotuinen hyvitys (art. 237).[115]

Mikäli emoyhtiö omistaa välittömästi tai välillisesti vähintään 90 prosenttia tytäryhtiön osakkeista, emoyhtiö voi myös vaatia vähemmistöosakkeenomistajien osakkeiden lunastamista tai vaihtamista ja näin saada omistukseensa kaikki tytäryhtiön osakkeet (art. 238 a). Vastaavasti on vähemmistöosakkeenomistajilla oikeus vaatia osakkeidensa lunastamista tai vaihtamista. Emoyhtiön ollessa aloitteen tekijänä noudatetaan edellä esitettyä menettelytapaa. Vähemmistöosakkeenomistajan vaatiessa lunastusta tai vaihtoa, on emoyhtiön tehtävä hänelle tarjous, jonka osakkeenomistaja voi hyväksyä tai hylätä. Viimeksi mainitussa tapauksessa lunastus- ja vaihtoehdot vahvistaa tuomioistuin.

4.5.3. OYL ja OYL-ehdotus

Seuraavassa tarkastellaan pääpiirteittäin tytäryhtiön vähemmistöosakkeenomistajien reagointikeinoja emoyhtiön taholta tapahtuneisiin oikeudenloukkauksiin, jotka ovat kohdistuneet välittömästi vähemmistöosakkeenomistajiin tai välittömästi tytäryhtiöön ja sitä kautta välillisesti vähemmistöosakkeenomistajiin. Sen, onko oikeudenloukkaus in casu tapahtunut, ratkaisee viime kädessä tuomioistuin. Tässä on kysymys lähinnä prosessin siitä vaiheesta, jolloin yksi tai useampi vähemmistöosakkeenomistaja itse katsoo oikeudenloukkauksen tapahtuneen. Tarkastelu kohdistuu sekä OYL:n että OYL-ehdotuksen säännöksiin. Viimeksi mainitun osalta rajoitutaan siviilioikeudellisiin säännöksiin.

4.5.3.1. Yhtiökokouksen päätöksen moittiminen

Konsernitilanteessa tytäryhtiön vähemmistöosakkeenomistajia loukkaava yhtiökokouksen päätös loukannee useimmiten osakeyhtiölain ns. yleislauseketta (OYL 30.4 §; OYLE 9: 16 §) tai edellä käsiteltyä osakkeenomistajien yhdenvertaisuusperiaatetta. Esimerkkinä voidaan ajatella yhtiökokouksen päätöstä, joka koskee osakepääoman korottamista ja sii-

115 Lunastushinnan maksamisesta ovat vastuussa kaikki konserniin kuuluvat yhtiöt ja vastaavasti vuotuisen hyvityksen maksamisesta on ao. tytäryhtiön lisäksi vastuussa emoyhtiö (art. 237.3 ja 5).

hen liittyen vähemmistöosakkeenomistajien merkintäoikeuden poissulkemista tai yhtiön ja sen emoyhtiön välistä sopimusta,[116] joka on omiaan tuottamaan emoyhtiölle tai muille konserniyhtiöille »epäoikeutettuja etuja» yhtiön tai sen vähemmistöosakkeenomistajien kustannuksella. Vähemmistöosakkeenomistajien oikeuksia loukkaavat yhtiökokouksen päätökset saattavat liittyä myös yhtiöjärjestysmääräysten muuttamiseen, samoin tilinpäätöksen vahvistamiseen ja voiton käyttämiseen.

Jos yhtiökokouksen päätös on lain tai yhtiöjärjestyksen vastainen, voi vähemmistöosakkeenomistaja nostaa kanteen päätöksen kumoamiseksi (julistamiseksi pätemättömäksi)[117] tai sen muuttamiseksi.[118] Jollei päätöstä vielä ole pantu täytäntöön, osakkeenomistajalla on mahdollisuus vaatia myös sen täytäntöönpanokieltoa — OYL:n mukaan (30.1 §) itsenäisellä kanteella[119] — OYL-ehdotuksen mukaan (16: 3.1 §) vain moitekanteeseen liittyen.[120] OYL 30.2 §:n mukaan osakkeenomistajalla on, tosin vain muotovirheen perusteella,[121] mahdollisuus vaatia yhtiökokouksen koollekutsumista käsittelemään uudelleen päätöksen tarkoittamaa asiaa. Tällä säännöksellä, jolla ei ole vastinetta OYL-ehdotuksessa, ei kuitenkaan konsernitilanteessa ole asiallista merkitystä, koskapa emoyhtiöllä uudelleenkin kokoonkutsutussa yhtiökokouksessa on määräämisvalta, joka mahdollistaa tarvittaessa uuden, muodollisesti oikean päätöksen teettämisen.[122]

---

116 *SOU 1941: 9; Stenbeck—Wijnbladh—Nial* 193; *Borgström* 99.

117 OYL 30.3 §; OYLE 9: 17.1 §.

118 OYLE 9: 17.1 ja 4 §; OYL 30 §:ssä ei säädetä mitään tuomioistuimen mahdollisuudesta muuttaa (tai osittain kumota) kanteenalaista päätöstä. Oikeuskäytännössä ja kirjallisuudessa on kuitenkin suhtauduttu myönteisesti tuomioistuimen oikeuteen muuttaa (tai osittain kumota) päätös kumoamisen sijasta, jolloin perusteena on OYL 30.3 §:n laajentava tulkinta. Lähemmin *Kyläkallio* Pätemättömyydestä 119 ss. sekä viitattu kirjallisuus ja oikeuskäytäntö.

119 *Kyläkallio* Pätemättömyydestä 111.

120 *Kom 1969: A 20* 196.

121 *Kyläkallio* Pätemättömyydestä 87.

122 Osakkeenomistaja voi vaatia päätöksen ja sen täytäntöönpanotointen kumoamista myös vain siltä osin, kuin se loukkaa ainoastaan häntä itseään. Niinikään on oikeuskäytännössä katsottu mahdolliseksi ajaa tehokkaasti päätöksen muuttamiskannetta siten, että vain osakkeenomistajaan itseensä kohdistunut oikeudenloukkaus poistuu. Edelleen jos yhtiökokouksen päätöksellä osakkeenomistajalta on oikeudettomasti kielletty jokin etu, jonka tulisi hänelle kuulua, osakkeenomistaja voi ajaa suorituskannetta ko. edun saamiseksi itselleen. *Kyläkallio* Pätemättömyydestä 243, 247.

Konsernitilanteessa yhtiökokouksen päätöksen moittimistie on käytettävissä esim. sellaisissa tytäryhtiön vähemmistöosakkeenomistajien »näännyttämistilanteissa», joissa yhtiökokous emoyhtiön ääntenenemmistöllä on toistuvasti päättänyt olla jakamatta osinkoa, vaikka yhtiöllä olisi käytettävissä tähän tarkoitukseen varoja, joita lain ja kaiken kohtuuden mukaan voitaisiin jakaa.[123] Samoin menettely soveltuu tilanteisiin, joissa tytäryhtiön tilinpäätöstä on rasitettu negatiivisella tuloksensiirrolla, jota ei voida perustella vastaavilla, konsernisuhteista johtuvilla eduilla. Molemmissa tilanteissa voidaan ilmeisestikin vedota osakeyhtiölain yleislausekkeeseen.[124] Jälkimmäisessä tapauksessa voitaneen yhtiökokouksen vahvistamaa tilinpäätöstä asianmukaisesti oikaista ja yhtiökokouspäätöstä moittineet vähemmistöosakkeenomistajat oikeuttaa saamaan oikaistun tilinpäätöksen mukainen osinko.[125]

4.5.3.2. Vahingonkorvauskanne

Käytännössä vähemmistöosakkeenomistajien oikeuksien loukkaaminen ja emoyhtiön määräämisvallan väärinkäytökset eivät useinkaan tapahdu yhtiökokoustasolla vaan muissa yhteyksissä: nimenomaan emoyhtiön välittömänä, ohi yhtiökokouksen tapahtuvana puuttumisena tytäryhtiön ja sen johdon toimintaan.[126] Vähemmistöosakkeenomistajien reagointikeinona tällaisiin oikeudenloukkauksiin on vahingonkorvauskanteen nostaminen. Vahingonkorvauskannetta voidaan ajaa sekä tytäryhtiön lukuun että vähemmistöosakkeenomistajien omaan lukuun.

A. Kanne tytäryhtiön lukuun. Kanne tytäryhtiön lukuun voidaan periaatteessa ajatella nostettavaksi tytäryhtiön johtoa ja tilintarkastajia vastaan tai emoyhtiötä vastaan.

---

123 Vrt. edellä kohta 4.3. av. 57; myös *Cederberg—Ylöstalo* 28.

124 Vrt. *Cederberg* Laiton osingonjako LM 1939 303.

125 Vrt. *Cederberg* ibid. viittauksin oikeuskäytäntöön.

126 Vrt. myös *Cederberg—Ylöstalo* 24: »Yhtiön toiminnalle tärkeät toimenpiteethän suoritetaan yhä laajemmassa mitassa yhtiön johtokunnassa, ja omia tai enemmistöryhmän yksityisetuja tavoitteleva johtokunta varonee saattamasta tämän tapaisia asioita yhtiökokousten ratkaistaviksi.»

Aa. Kanne tytäryhtiön johtoa vastaan. Myös konsernitilanteessa yhtiön johdon ensisijaisena velvollisuutena on yhtiön oman intressin noudattaminen ja valvominen. Yhtiön intressin loukkaus konserni-intressin hyväksi johtaa OYL 41 §:n ja vastaavasti OYLE 15: 1 §:n mukaiseen vahingonkorvausvastuuseen yhtiölle. Tästä vastuusta ei tytäryhtiön johtoa vapauta sekään, että yhtiölle vahingollinen toimenpide on tullut yhtiön jonkun osakkeenomistajan, tässä tapauksessa siis emoyhtiön ja/tai muun konserniyhtiön hyväksi. Periaatteessa nimittäin katsotaan, että OYL 30.4 §:n ns. yleislauseke soveltuu myös yhtiön johdon toimiin.[127] OYLE 8: 14.1 §:ssä on tästä nimenomainen säännös.

OYL:n mukainen kanneoikeus yhtiön johtoa vastaan on osakkeenomistajilla. Kanne ajetaan yhtiön lukuun. OYL 30.3 §:n mukaan osakkeenomistaja voi yhtiökokouksen oikeudettoman päätöksen kumoamiskanteen sijasta ja vaihtoehtoisesti sille — mikäli yhtiökokouksen päätöstä täytäntöönpanoineen ei voida enää tuomioistuimen määräyksin kumota — ajaa vahingonkorvauskannetta päätöksen täytäntöönpannutta yhtiön johtoa vastaan.[128] Sama mahdollisuus osakkeenomistajalla on OYL 30.4 §:n mukaan silloin, kun yhtiön johto on toimeenpannut laittoman varojen jakamisen ilman yhtiökokouksen päätöstä ja yhtiökokous on hylännyt tehdyn oikaisuvaatimuksen. Tämä säännös on ilmeisen merkityksellinen konsernitilanteessa. Se saattaa tytäryhtiön johdon vastuulliseksi sellaisista toimista, jotka esim. vastikkeettomien suoritteiden tai yleensä konsernin sisäisen muun tuloksensiirron kuin osingonjaon muodossa ovat

---

127 *Hakulinen* LM 1945 432 s.; *Cederberg—Ylöstalo* 25; *Taxell* Kompetens 223 s.; *Kyläkallio* Vastuu 66; ks. myös *Fellmanin vastausta JFT:n keskustelukysymykseen JFT 1939 519 ss.* Vrt. *Caselius—Heikonen—Huttunen* II.1 s. 95.

Yleislausekkeen suhteesta yhdenvertaisuusperiaatteeseen ks. *Olsson* Festskrift Borum 353 s.; *Caselius—Heikonen—Huttunen* II.1 s. 95.

128 *Kyläkallio* Pätemättömyydestä 137. OYL 30.3 §:ssä ei tosin nimenomaisesti mainita, ketä vastaan vahingonkorvauskannetta ajetaan. Yhtiön johdolla on kuitenkin velvollisuus olla panematta täytäntöön yhtiökokouksen päätös, joka on lain tai yhtiöjärjestyksen vastainen. *Cederberg* Laiton osingonjako LM 1939 293; *Hakulinen* LM 1945 433 s.; *Kyläkallio* Vastuu 102 ss.; *Taxell* Ansvar 22, jossa todetaan, että velvollisuus kieltäytyä täytäntöönpanosta on olemassa myös silloin, kun yhtiökokouksen päätös on »rättsstridigt på den grund att detsamma orsakar bolaget förluster på ett sådant sätt eller i sådan omfattning, att bolagets intressen uppenbarligen åsidosättes. Ett sådant beslut anses strida mot bolagets syfte, av vilket även bolagsstämman är bunden, och därmed mot lag och bolagsordning.»; myös *Taxell* Rättsskydd 107 ss.; *Raninen* 96; ks. myös OYL 38.2 §.

merkinneet tytäryhtiölle vahinkoa muun konsernin, so. yhden osakkeenomistajan eduksi. Tilanne on nimittäin tällöin konstruoitavissa »laittomaksi voitonjaoksi ilman yhtiökokouksen päätöstä».

Edellä mainitut vahingonkorvauskanteet yhtiön johtoa vastaan voi yhtiön lukuun nostaa yksikin osakkeenomistaja. Muissa tapauksissa voi korvauskannetta ajaa vähemmistö, joka edustaa vähintään kymmenettä osaa osakepääomasta (OYL 26 a.3 ja 26 c.4 §).[129]

OYLE 8: 14.2 §:n mukaan yhtiön johto ei saa noudattaa yhtiökokouksen lain tai yhtiöjärjestyksen vastaista päätöstä. Jos yhtiön johto kuitenkin panee täytäntöön tällaisen päätöksen, joutuu se OYLE 15: 1 §:n mukaiseen korvausvastuuseen yhtiölle.[130] Vahingonkorvauskanteen nostamisesta päättää OYLE 15: 5.1 §:n mukaan yhtiökokous.[131] Vähemmistöosakkeenomistajilla, jotka edustavat vähintään kymmenettä osaa kaikista osakkeista, on mahdollisuus saada yhtiökokous koolle[132] käsittelemään korvauskanteen nostamista. Jos ja kun yhtiökokouksen päätös vahingonkorvauskanteen nostamisesta on kielteinen, on mainitun suuruisella vähemmistöllä tai vähemmistöllä, joka edustaa vähintään kolmatta osaa kokouksessa edustetuista osakkeista, mahdollisuus — äänestettyään kokouksessa korvauskanteen nostamisen puolesta — saada kanne vireille (OYLE 15: 6.1 §).[133]

Vähemmistöosakkeenomistajilla on kanneoikeus yhtiön johtoa vastaan myös johdon muiden tointen kuin laittomien yhtiökokouspäätösten täytäntöönpanon johdosta. Konsernitilanteessa vähemmistöosakkeenomistajien kannalta keskeinen on OYLE 8: 14.1 §, joka sisältää yleislausekkeen myös yhtiön johdon toimien varalta. Tytäryhtiön johto, joka oma-aloitteisesti tai emoyhtiön määräysten mukaisesti on ryhtynyt toimiin, joilla

---

129 Konsernitilanteessa ei nimittäin ole odotettavissa, että emoyhtiö määräämisvaltaa käyttävänä (enemmistö)osakkeenomistajana ryhtyisi toimenpiteisiin sen intressissä (konserni-intressissä) toiminutta (tytär)yhtiön johtoa vastaan.

130 Ks. myös OYLE 12: 5.2 §, jonka mukaan laittomasti jaettujen varojen palautuksessa syntyvän vajauksen täyttämisestä vastaavat mm. ne, jotka ovat osallistuneet jakopäätöksen täytäntöönpanoon.

131 OYLE 15: 5.3 §:ään sisältyy myös säännös konkurssipesän oikeudesta ajaa kannetta 15: 1—3 §:n nojalla. Vrt. edempänä kohta 5.4.3.

132 OYLE 9: 6.2 §. Asian saa yhtiökokouksen esityslistalle yksikin osakkeenomistaja; vrt. OYLE 9: 7 §.

133 Kanneoikeus on myös osakkeenomistajilla, joilla on vähintään vastaava määrä osakkeita kuin niillä, jotka yhtiökokouksessa äänestivät vahingonkorvauskanteen puolesta. OYLE 15: 6.2 §.

loukataan yhtiön intressiä konserni-intressin eduksi,[134] joutuu korvausvelvolliseksi yhtiötä kohtaan OYLE 15: 1 §:n mukaisesti. Yhtiön johdon vahingonkorvausvelvollisuuden edellytyksenä on aina se, että vahinko on aiheutettu yhtiölle tahallisesti tai tuottamuksesta. Vähemmistöosakkeenomistajien korvauskanne on mahdollista saada vireille sen jälkeen, kun kanteen nostamista — konsernitilanteessa luonnollisesti vähemmistön aloitteesta (OYLE 9: 6.2 §) — on käsitelty yhtiökokouksessa, taikka sen jälkeen kun vähemmistö yhtiökokouksessa on vastustanut vastuuvapauden myöntämistä yhtiön johdolle.[135]

Ab. Kanne tytäryhtiön tilintarkastajia vastaan. Vaikka OYL:ssa ei olekaan asiasta nimenomaista säännöstä, katsotaan nykyisellään riidattomaksi, että yhtiön tilintarkastajat ovat periaatteessa yhtiön johdon tavoin vastuussa yhtiölle tahallaan tai tuottamuksesta aiheuttamastaan vahingosta.[136] Yksittäistapauksessa tilintarkastajat vastaavat vain sellaisesta vahingosta, joka on syy-yhteydessä heidän omaan toimintaansa — useimmiten laiminlyöntiinsä.[137] Tilintarkastajien korvausvelvollisuus saattaa siten konkretisoitua esim. tilanteessa, jossa yhtiö virheellisesti laaditun tilinpäätöksen perusteella — tilintarkastajien laiminlyötyä sen asiallisen tarkastamisen ja/tai aiheellisten huomautusten teon — jakaa osinkoa, vaikkei lainmukaisen voitonjaon edellytyksiä olekaan olemassa.[138]

Kanteen nostamisesta tilintarkastajia vastaan (yhtiön lukuun) päättää

---

134 Ks. myös OYLE 12: 5.2 §, jonka mukaan laittomasti jaettujen varojen palautuksessa syntyvän vajauksen täyttämisestä vastaavat mm. ne, jotka ovat osallistuneet jakopäätöksen perusteena olevan virheellisen taseen laatimiseen.

135 Vuoden 1969 komitean ehdotuksen mukaan ja samoin vuoden 1974 OYL-ehdotuksen mukaan vastuuvapauskysymys ei olisi pakollinen asia tilinpäätöstä käsittelevässä varsinaisessa yhtiökokouksessa. Hallituksen esitystä viimeisteltäessä asia tältä osin kuitenkin palautettiin nykyisen lain ja käytännön mukaiseksi. Ks. OYLE 9: 5.2 §:n 3 kohta.

136 Mm. *Fellman* LM 1937 92; *Ikkala* 278; *Caselius—Heikonen—Huttunen* II.2 s. 146 s.

137 *OYL-ehdotus* 260. Jos vahinko on alkuaan toisen tuottama, vastaa tilintarkastaja vain siitä vahingosta, mitä tämä alkuperäinen vahingonaiheuttaja ei kykene korvaamaan ja siitä, millä vahinko on kasvanut sen jälkeen, kun tilintarkastajan laiminlyönti on tapahtunut. Vrt. *Ammattitilintarkastajat ry, Hyvää tilintarkastajatapaa koskevia lausuntoja II, Helsinki* 1972, s. 7.

138 *Fellman* LM 1937 99. Kysymys on tällöin tilintarkastajien toissijaisesta vastuusta. Vrt. edellinen alaviite. Välitön vastuu tilintarkastajille voi syntyä esim. silloin, kun he ovat laiminlyöneet salassapitovelvollisuutensa ja siitä on aiheutunut vahinkoa yhtiölle.

yhtiökokous. Päätöksenteko tapahtuu normaalisti yksinkertaisella äänten enemmistöllä; vähemmistökanne ei tilintarkastajien osalta tule kysymykseen.[139] Konsernitilanteen osalta voidaan näin ollen todeta, että vaikka tilintarkastajien velvollisuudeksi katsottaisiin esim. huomautuksen teko yhtiötä selvästi vahingoittaneesta peitellystä tuloksensiirrosta, vähemmistöosakkeenomistajilla ei OYL:n mukaan ole käytännössä mahdollisuuksia saattaa tilintarkastajia vastuuseen silloin, kun yhtiötä vahingoittaneet toimet ovat tapahtuneet emoyhtiön määräyksestä.[140]

OYLE 15: 3 §:ssä tilintarkastajat on nimenomaisesti asetettu samaan korvausvastuuseen yhtiölle kuin yhtiön johto.[141] Myös kanteen nostamisen osalta sovelletaan sekä tilintarkastajiin että yhtiön johtoon nähden samoja säännöksiä (OYLE 15: 5—6 §). Näin ollen tytäryhtiön vähemmistöosakkeenomistajat, jotka edustavat vähintään OYLE 15: 6.1 §:n mukaista vähemmistöä, voivat aina nostaa korvauskanteen tilintarkastajia vastaan, jos katsovat materiaalisten edellytysten kanteen tehokkaalle ajamiselle olevan olemassa.

Ac. Kanne emoyhtiötä vastaan. OYL:n mukaan emoyhtiö voi tytäryhtiön osakkeenomistajana joutua vahingonkorvausvelvolliseksi tytäryhtiötä kohtaan vain silloin, kun se on myötävaikuttanut laitonta voitonjakoa koskevan yhtiökokouksen päätöksen tekoon (OYL 33 §). Jos päätös on täytäntöönpantu, emoyhtiö on velvollinen palauttamaan korkoineen jaetun summan. Lainkohdan mukaan osakkeenomistaja voi joutua myös »muuten korvaamaan yhtiölle kaiken jaosta tulleen vahingon». Tällä tarkoitetaan vahinkoa, joka syntyy siitä, ettei kaikkia laittomasti jaettuja varoja ole palautettu joko oikeudellisista tai tosiasiallisista syistä.[142] Kannetta OYL 33 §:n perusteella voi yhtiön lukuun ajaa yhtiön itsensä lisäksi — joka konsernitilanteessa on varsin epätodennäköinen taho — jokainen osakkeenomistaja,[143] joka ei ole myötävaikuttanut päätöksen tekemiseen

139 *Ikkala* 283; *Caselius—Heikonen—Huttunen* II.2 s. 149.

140 Osakeyhtiön tilintarkastajien vastuuseen saattaminen on meillä muutoinkin varsin poikkeuksellinen tilanne.

141 Pykälä sisältää lisäksi säännöksen siitä, että tilintarkastaja vastaa myös apulaisensa aiheuttamasta vahingosta. Edelleen pykälä sisältää vastuusäännöksen sen tapauksen varalle, että tilintarkastajana on tilintarkastajayhteisö. Vrt. OYLE 10: 3.3 §.

142 Vrt. *Kom 1969: A 20* 166. Ks. kuitenkin *Caselius—Heikonen—Huttunen* II.2 s. 177, jossa katsotaan, että OYL 33 § ei ole laittomasti jaetun summan palauttamista koskeva vaan jaetun summan yhtiölle maksamiseen velvoittava säännös.

143 *Hernberg* DL 1922 51; vrt. *Kyläkallio* Pätemättömyydestä 137 s.; toisin

ja siitä johtuvaan jakoon. Vahingonkorvauskanne osakkeenomistajana olevan emoyhtiön johtoa vastaan ei OYL:iin vedoten ole mahdollinen.

OYL 33 §:ää vastaten sisältyy OYLE 12: 5 §:ään säännöstö laittoman jaon varalta.[144] OYL-ehdotuksen säännös on OYL 33 §:ää sikäli laajempi, että se koskee nimenomaisesti myös muuta laitonta varojen jakoa kuin laitonta voitonjakoa.[145] Tällä seikalla on tärkeä merkitys konsernin tytäryhtiön vähemmistöosakkeenomistajille silloin, kun tytäryhtiön varoja esim. sisäisten suoritteiden hinnoittelun avulla on siirretty tytäryhtiöstä emoyhtiöön tai muuhun osakkeenomistajana olevaan konserniyhtiöön.

OYLE 15: 3 §:ään sisältyy lisäksi yleinen osakkeenomistajan vastuuta koskeva säännös: »Osakkeenomistaja on velvollinen korvaamaan vahingon, jonka hän, myötävaikuttamalla tämän lain tai yhtiöjärjestyksen rikkomiseen, tahallisesti tai törkeästä tuottamuksesta on aiheuttanut yhtiölle, osakkeenomistajalle tai muulle henkilölle.» Säännös koskee konsernissa emoyhtiötä tai muuta konserniyhtiötä, joka on ko. tytäryhtiön osakkeenomistajana. OYLE 1: 2 §:n huomioon ottaen säännöstä voitaneen tulkita laajentavasti siten, että se koskee emoyhtiötä silloinkin, kun tämä vain välillisesti on tytäryhtiönsä osakkeenomistajana.[146] Sitä vastoin sellaisessa — käytännössä varsin harvinaiseksi todetussa — tilanteessa, jossa konsernisuhde perustuu pelkästään sopimuksellisiin elementteihin, esim. luotonantoon ja siihen liittyviin seikkoihin, emoyhtiön korvausvastuuta ei voida johtaa OYLE 15: 3 §:stä.[147] OYLE 15: 3 § ei myöskään oikeuta

---

Taxell Ansvar 153, jossa kuitenkin katsotaan, että OYL 30.3 § saattaa tulla tilanteessa sovellettavaksi ja sitä kautta yksittäisen osakkeenomistajan kanneoikeus (tytär)yhtiön johtoa vastaan. Vrt. myös *Kom 1969: A 20* 190, jossa katsotaan, että OYL 33 §:ään voivat vedota yhtiö, sen velkojat ja yksityinen velkoja (OYL 46 §).

144 OYLE 12: 5 §:n säännös on osakkeenomistajia kohtaan jossain määrin lievempi kuin OYL 33 §. Ehdotuksen mukaan osakkeenomistajalla ei ole palautusvelvollisuutta, jos hän ei tiennyt eikä hänen olisi pitänyt tietää voitonjakoa laittomaksi. Laittomasta voitonjaosta tehtyyn päätökseen osallistuneen osakkeenomistajan korvausvelvollisuus edellyttää osakkeenomistajan tahallisuutta tai törkeätä tuottamusta (OYLE 15: 3 §). *OYL-ehdotus* 262.

145 *Kom 1969: A 20* 166. OYL 33 §:ääkin on tulkittu laajentavasti koskemaan yleensä vastikkeettomien etujen antamista osakkeenomistajalle. *Taxell* Ansvar 133.

146 Vrt. *Borgström* 100.

147 Vrt. *Borgström* 100.

ajamaan korvauskannetta tytäryhtiön osakkeenomistajana olevan konserniyhtiön johtoa vastaan.

OYLE 15: 3 § synnyttää siis emoyhtiölle korvausvastuun tytäryhtiötä kohtaan ensinnäkin silloin, kun emoyhtiö tytäryhtiön yhtiökokouksessa aikaansaa lain tai yhtiöjärjestyksen vastaisen päätöksen. Kysymys voi olla nimenomaan 9: 16 §:n yleislausekkeen vastaisesta päätöksestä, jolla emoyhtiö itselleen tai muulle konserniyhtiölle tuottaa epäoikeutettuja etuja ko. tytäryhtiön kustannuksella. Korvausvastuun syntymisen edellytyksenä on luonnollisesti se, että (tytär)yhtiön johto on pannut täytäntöön yhtiökokouksen kyseisen päätöksen. Korvausvastuu edellyttää vielä — paitsi vahingon syntymistä yhtiölle — emoyhtiön tahallisuutta tai törkeätä tuottamusta.[148]

OYLE 15: 3 §:n perustelujen mukaan »myötävaikuttamisella» tarkoitetaan myös tilannetta, jossa »enemmistöön kuuluva osakkeenomistaja saa esimerkiksi hallituksen toimimaan lainvastaisesti, kuten vastoin 8 luvun 14 §:n 1 momentin yleislauseketta tai tilinpäätössäännöksiä».[149] Mainittu OYLE 8: 14.1 §:n säännös kieltää yhtiön johtoa ryhtymästä yhtiölle haitalliseen toimeen jonkin osakkeenomistajan eduksi. Konsernikäytännössä kieltoa tuskin kuitenkaan noudatetaan. Tytäryhtiön johto joutuu pakostakin noudattamaan emoyhtiön (konsernijohdon) antamia ohjeita ja määräyksiä, vaikka siitä aiheutuisikin haittaa tai vahinkoa tytäryhtiölle. Tällaisten ohjeiden ja määräysten noudattaminen synnyttää — kuten edellä on todettu — tytäryhtiön johdolle korvausvastuun tytäryhtiötä kohtaan. Esillä oleva OYLE 15: 3 §:n säännös synnyttää korvausvastuun siis myös emoyhtiölle.[150]

Emoyhtiöön nähden OYLE 15: 3 §:n mukainen kanneoikeus on ensisijaisesti tytäryhtiöllä itsellään. Käytännössä ei kuitenkaan ole odotettavissa, että emoyhtiöstä riippuvainen tytäryhtiön johto ryhtyisi toimenpi-

148 Emoyhtiön myötävaikutuksen näyttövaikeuksista *Bachelin* 61 ss.

149 *OYL-ehdotus* 263. Osakkeenomistajan vaikutusvallan mainitunkaltainen väärinkäyttö oli nimenomaisesti sanktioitu 1944 SABL 210 §:ssä. Näin siksi, ettei 1944 SABL 208 ja 209 §:n säännöksiä voitu soveltaa tilanteeseen. *Stenbeck—Wijnbladh—Nial* 495.

150 Tytäryhtiön johto ja emoyhtiö vastaavat vahingosta periaatteessa yhteisvastuullisesti, joskin on oletettavissa, että tytäryhtiön johdon »pakkotila» tulee otetuksi huomioon korvausvelvollisten keskinäistä takautumisvastuuta määrättäessä. OYLE 15: 4 § verr. vahingonkorvauslain (412/74) 6: 2 ja 3 §.

teisiin kanteen nostamiseksi ja ajamiseksi emoyhtiötä vastaan,[151] varsinkin kun tytäryhtiön johto itse on asiassa osallisena joko yhtiökokouksen päätösten täytäntöönpanijana tai emoyhtiön välittömästi määräämien toimenpiteiden suorittajana.

Vähemmistöosakkeenomistajien kanneoikeus emoyhtiötä vastaan määräytyy OYLE 15: 6 §:n mukaan. OYLE 9: 6.2 §:n mukaisella vähemmistöllä tai jopa yksittäisellä osakkeenomistajalla (OYLE 9: 7 §) on mahdollisuus saada kysymys vahingonkorvauskanteen nostamisesta esille tytäryhtiön yhtiökokouksessa. OYLE 15: 6.1—2 §:n mukaisella vähemmistöllä on tämän jälkeen mahdollisuus lähteä ajamaan kannetta yhtiön lukuun, vaikka yhtiökokouksen päätös kanteennostamisesta on kielteinen.

Toisaalta vahingonkorvauskanteen nostamisesta yhtiön lukuun osakkeenomistajaa, tässä tapauksessa siis emoyhtiötä vastaan päätetään yhtiökokouksessa yksinkertaisella äänestenenemmistöllä. Normaalitapauksessa emoyhtiö »sanelee» tällaista enemmistöä vaativat päätökset. Tilanne on kuitenkin toinen silloin, kun kysymys on vahingonkorvauskanteen nostamisesta sitä itseään vastaan. OYLE 9: 3.3 §:ään sisältyy nimittäin jäävisäännös, jonka mukaan »Osakkeenomistaja ei saa itse tai asiamiehen välityksellä äänestää yhtiökokouksessa asiasta, joka koskee kannetta häntä vastaan tai hänen vapauttamistaan vahingonkorvausvelvollisuudesta tai muusta velvoitteesta yhtiötä kohtaan. Hän ei myöskään saa äänestää asiasta, joka koskee kannetta muuta henkilöä vastaan tai tämän vapauttamista velvoitteesta, jos hänellä on asiassa odotettavana olennaista etua, joka saattaa olla ristiriidassa yhtiön edun kanssa.» Tämän jäävisäännöksen huomioon ottaen voivat tytäryhtiön yhtiökokouksessa päätöksentekoon kanteen nostamisesta emoyhtiötä — samoin kuin muutakin osakkeenomistajana olevaa konserniyhtiötä — vastaan ottaa osaa vain »jäävittömät» vähemmistöosakkeenomistajat. Tällöin kannetta joutuisi ajamaan tytäryhtiön oma johto.[152] Eri asia kuitenkin on, lähteekö tytäryhtiön

---

151 Käytännössä tytäryhtiön johdon taholta emoyhtiötä vastaan ajettava kanne voinee tulla kysymykseen vain konsernisuhteen purkamisen jälkeen, esim. silloin kun emoyhtiö on myynyt omistamansa tytäryhtiön osakkeet. Vrt. *Luchterhandt* ZHR 1970 25 av. 56 ja siinä viitattu amerikkalainen oikeustapaus.

152 Jos samaan aikaan vähemmistöosakkeenomistajat ryhtyvät ajamaan kannetta yhtiön omaa johtoa vastaan, joudutaan nurinkuriseen tilanteeseen: samaan vahingolliseen toimenpiteeseen perustuvaa kannetta ajetaan toisaalta emoyhtiötä vastaan tytäryhtiön johdon toimesta ja toisaalta tytäryhtiön johtoa vastaan vähemmistöosakkeenomistajien toimesta.

johto käytännössä tällaista kannetta ajamaan. Laiminlyönti johtaa siihen, että vähemmistöosakkeenomistajilla on mahdollisuus uuteen korvauskanteeseen yhtiön johtoa vastaan siitä syystä, että se ei ole noudattanut yhtiökokouksen päätöstä.

Edellä on todettu, että OYL-ehdotuksen mukaan tytäryhtiön johdon vahingonkorvausvelvollisuus yhtiötä kohtaan edellyttää tahallisuutta tai tuottamusta (OYLE 15: 1 §). Emoyhtiön korvausvastuu sitä vastoin edellyttää tahallisuutta tai törkeätä tuottamusta. Konsernissa on tästä seurauksena omalaatuinen tilanne: tytäryhtiön johto on saatavissa vastuuseen helpommin ja aikaisemmassa vaiheessa kuin sen taustalla »sanelijana» toimiva emoyhtiö. Tätä epäloogisuutta on kuitenkin omiaan tasoittamaan se, että vähemmistöosakkeenomistajien kanteennostomahdollisuudet emoyhtiötä vastaan ovat edellä mainitusta jäävisäännöksestä johtuen huomattavasti paremmat kuin tytäryhtiön omaa johtoa vastaan. Samoin se seikka, että tytäryhtiön johto on joutunut yhtiölle vahinkoa aiheuttaneeseen tekoon »pakkotilassa», otettaneen helpommin huomioon vahingonkorvauksen sovittelua sekä vastuun jakaantumista koskevia säännöksiä sovellettaessa (OYLE 15: 4 §).

Ad. Kantajan oikeudenkäyntikulut ja osuus korvauksesta. Edellä käsitellyt korvauskanteet tapahtuvat tytäryhtiön lukuun. Oikeudenkäynnillä mahdollisesti voitettavat varat tulevat yhtiölle eivätkä siis kannetta ajaneille vähemmistöosakkeenomistajille (OYL 26d.2 §). Sekä voimassa olevan lain että OYL-ehdotuksen mukaan kanteen vireille panneet vastaavat periaatteessa omista oikeudenkäyntikuluistaan, mutta voivat — oikeudenkäynnin päättyessä myönteisesti — saada niistä yhtiöltä korvauksen, mikäli yhtiölle voitetut varat siihen riittävät (OYL 26d.2 §; OYLE 15: 6.4 §).

Parhaimmassa tapauksessa vahingonkorvauskannetta ajaneen vähemmistöosakkeenomistajan välitön »hyöty» kanteesta on voimassa olevan lain mukaan yhtiöltä saatava korvaus oikeudenkäyntikuluista. Muilta osin vahingonkorvaus jää yhtiölle, ja on tämän jälkeen yhtiön johdon ja enemmistöosakkeenomistajien vallittavissa kuten muutkin yhtiölle hankitut varat.[153] Ainakin piilevänä on tällöin vaara, etteivät kannetta aja-

[153] Mahdollista on myös se, ettei yhtiölle tuomittua korvausta milloinkaan peritä korvausvelvollisilta. Täytäntöönpanoa voi hakea vain yhtiön kulloinenkin johto, eivät vähemmistöosakkeenomistajat. Viimeksi mainitut voivat ainoas-

neet vähemmistöosakkeenomistajat kulujensa lisäksi milloinkaan saa itse varsinaista hyötyä aktiivisuudestaan esim. suurentuneen osingonjaon muodossa. Tämä asiantila ei ole omiaan aktivoimaan vähemmistöosakkeenomistajia oman intressinsä valvomiseen yhtiön johtoa, tilintarkastajia ja enemmistöosakkeenomistajia vastaan.

Käytettävissä oleva korvauskannetie ei vähemmistöosakkeenomistajan kannalta katsoen ole nykyisellään kovin mielekäs. OYL-ehdotuksessa vähemmistön asemaa on tältä osin pyritty vahvistamaan säännöksellä, joka antaa kannetta ajaneille osakkeenomistajille mahdollisuuden — tuomioistuimen harkinnan mukaan — saada välittömästi osuus yhtiölle kanteella voitetuista varoista (OYLE 15: 6.4 §). Osuus määräytyy osakkuuden suhteellisen suuruuden perusteella ja on osakkeenomistajan itsensä perittävissä, mikäli yhtiön johto ei pane tuomiota täytäntöön.[154]

B. Kanne vähemmistöosakkeenomistajien omaan lukuun. OYL:ssa ei ole säännöksiä yhtiön johdon tai tilintarkastajien korvausvastuusta osakkeenomistajia kohtaan. Näin ollen katsotaankin, että osakkeenomistajalla on oikeus vain yhtiön puolesta ja sen lukuun vaatia yhtiön johdolta korvausta sen yhtiölle ja sitä kautta välillisesti myös osakkeenomistajalle aiheuttamasta vahingosta.[155] Osakkeenomistajan oikeus vaatia vahingonkorvausta suoraan itselleen tulee kysymykseen »ainoastaan silloin, kun hallitus on käyttäytymisellään tuottanut osakkeenomistajalle välittömästi vahinkoa, jolloin osakkeenomistajalla on yleisten vahingonkorvausperiaatteiden mukainen oikeus vaatia vahingon aiheuttajilta sen korvaamista».[156] Vastaavilla edellytyksillä osakkeenomistaja voi vaatia itselleen korvausta yhtiön tilintarkastajilta.[157] Osakkeenomistajan yhtiöoikeudelliseen korvausvastuuseen toista osakkeenomistajaa kohtaan on suhtauduttu myös varsin kielteisesti.[158]

OYL-ehdotus poikkeaa oleellisesti OYL:stä siltä osin, kuin kysymys on yhtiön johdon, tilintarkastajien ja osakkeenomistajan välittömästä korvausvastuusta (toista) osakkeenomistajaa kohtaan. OYLE 15: 1—2 §:ään

---

taan ryhtyä taas toimenpiteisiin korvauksen perimisen laiminlyönyttä yhtiön johtoa vastaan hakemalla siltä korvausta yhtiön lukuun.

154 *OYL-ehdotus* 270 s.

155 *Taxell* Rättsskydd 233.

156 *Kyläkallio* Vastuun toteuttaminen 221 s.; ks. myös *Taxell* Rättsskydd 231 ss.; *Caselius—Heikonen—Huttunen* II.2 s. 120.

157 *Ikkala* 282; myös *Fellman* LM 1937 106 ss.

158 *Taxell* Ansvar 178 ss.

sisältyy säännökset yhtiön johdon ja tilintarkastajien korvausvastuusta muun muassa osakkeenomistajalle. Korvausvastuu edellyttää kummankin tahon osalta sitä, että teko, jonka perusteella korvausta vaaditaan, on ollut vastoin osakeyhtiölakia tai yhtiöjärjestystä.[159] Osakkeenomistajan korvausvastuu toiselle osakkeenomistajalle edellyttää OYLE 15:3 §:n mukaan vastaavasti, että edellinen on myötävaikuttanut osakeyhtiölain tai yhtiöjärjestyksen rikkomiseen. Osakkeenomistajan omaan lukuun ajettavan kanteen osalta OYL-ehdotus ei sisällä menettelytapaa koskevia säännöksiä, jotka vastaisivat yhtiön lukuun ajettavaa kannetta koskevia OYLE 15:5 ja 6 §:n säännöksiä.[160]

Konsernissa tytäryhtiön vähemmistöosakkeenomistaja voi siten — joko yksinään tai yhdessä toisten vähemmistöosakkeenomistajien kanssa — lähteä ajamaan omasta puolestaan ja omaan lukuunsa vahingonkorvauskannetta sekä yhtiön johtoa ja tilintarkastajia että osakkeenomistajana olevaa emoyhtiötä tai muuta konserniyhtiötä vastaan. Perusteena ei ole tällöin tytäryhtiölle aiheutettu vahinko, vaan vähemmistöosakkeenomistajalle itselleen välittömästi tai välillisesti, esim. OYLE 8:14 tai 9:16 §:n vastaisesti emoyhtiön tai muun konsernin hyväksi aiheutettu vahinko. Erityisenä perusteena tulee kysymykseen OYLE 12:5.2 §:n säännös laittomasta voitonjaosta aiheutuneen vahingon korvaamisesta. Vähemmistöosakkeenomistajan kanne voi tällöin perustua siihen, ettei laittomasti jaettuja varoja ole lain edellyttämällä tavalla kokonaan palautettu yhtiölle. Jos voidaan todeta, että tytäryhtiön varoja on jaettu laittomasti emoyhtiölle esim. konsernin sisäisten suoritteiden yli- tai alihinnoittelun muodossa eikä emoyhtiö vastaavasti hyvitä tytäryhtiötä, vähemmistöosakkeenomistajat voivat omaan lukuunsa vaatia vahingonkorvausta sekä emoyhtiöltä että tytäryhtiön johdolta ja tilintarkastajilta. Korvaus määräytyy sen mukaan, kuinka paljon olisi tullut vähemmistöosakkeenomistajien osalle osinkona tai lisäosinkona siinä tapauksessa, ettei tuloksensiirtoa emoyhtiölle olisi tapahtunut.

---

159 Muun lain kuin osakeyhtiölain rikkominen ei siten aiheuta yhtiöoikeudellista korvausvastuuta. Vrt. OKL 161 §, joka ainakin sanamuotonsa mukaan saattaa aiheuttaa korvausvastuun myös muun lain kuin osuuskuntalain rikkomisesta.

160 Sama koskee kanteen vanhenemissäännöksiä. OYLE 15:7 §:n säännökset koskevat vain yhtiön lukuun ajettavia kanteita. OYLE 15:4 §:n viittaussäännös yleiseen vahingonkorvauslakiin korvauksen sovittelun ja vastuun jakautumisen osalta koskee sitä vastoin myös osakkeenomistajan lukuun ajettavia kanteita.

4.5.3.3. Osakkeiden lunastusvaatimus ja selvitystilavaatimus tytäryhtiölle

Ajettaessa OYL 30.5 §:n tarkoittamaa kumoamis- tai vahingonkorvauskannetta tuomioistuin voi, »jos katsotaan kohtuulliseksi, määrätä, että hakijan on tyytyminen ottamaan lunastus osuudestansa yhtiössä». Säännöksen tarkoituksena on ensisijaisesti yhtiön oman intressin, mutta myös yhtiön muiden osakkeenomistajien ja tertiuksen intressien suojeleminen yksittäisten osakkeenomistajien lähinnä shikaanimielessä [161] tekemiä kanteita vastaan. Säännös ei oikeuta osakkeenomistajaa suoraan vaatimaan osakkeidensa lunastusta, jos hän katsoo yhtiön ja/tai omien etujensa tulleen loukatuiksi muiden osakkeenomistajien tai yhtiön johdon toimenpiteiden johdosta. Lunastustilanne voi aktualisoitua vasta tuomioistuimessa OYL 30 §:n mukaista moite- tai vahingonkorvauskannetta ajettaessa; osakkeenomistajan halukkuus lunastuksen ottamiseen saattaa kylläkin edesauttaa lunastustuomion saamista.[162] Kysymyksessä ei siten ole varsinaisesti yksittäisen osakkeenomistajan tai vähemmistöosakkeenomistajien suojasäännös, vaan tällaisten suojasäännösten väärinkäytön estämiseen tähtäävä säännös.

OYLE 13: 3 §:ään sitä vastoin sisältyy varsinainen osakkeenomistajan ja vähemmistön suojasäännös siltä varalta, että joku muu osakkeenomistaja tai enemmistöosakkeenomistajat ovat väärinkäyttäneet valtaansa yhtiössä yhtiön ja/tai muiden osakkeenomistajien vahingoksi. Pykälän 1 momentin mukaan »Jos osakkeenomistaja osallistumalla 9 luvun 16 §:n vastaiseen yhtiökokouksen päätökseen tai muulla tavoin tahallisesti on väärinkäyttänyt vaikutusvaltaansa yhtiössä, tuomioistuin voi, milloin siihen on erittäin painavia syitä, toisen osakkeenomistajan kanteesta määrätä yhtiön selvitystilaan.» Pykälän 2 momentin mukaan tuomioistuin voi vaihtoehtoisesti, asianosaisen niin vaatiessa, yhtiön purkamisen sijasta velvoittaa yhtiön lunastamaan kantajan osakkeet.[163] Ratkaisua tehtäessä on otettava huomioon pykälän 3 momentissa mainitut seikat, mm. yhtiön palveluksessa olevien henkilöiden ja velkojien edut.

---

[161] Lähemmin *Cederberg—Ylöstalo* 38 s.; *Taxell* Rättsskydd 224 s.

[162] *Taxell* Rättsskydd 225. Lunastuksella suojellaan yhtiön — ei osakkeenomistajan intressiä. *Olsson* Festskrift Borum 360.

[163] OYLE 13: 3 §:n esikuvana on ollut 1957 NASL 110 §:n säännöstö, jolle puolestaan esikuva löytyy *Englannin* Companies Act 210 §:stä. Viimeksi mainittu antaa tuomioistuimelle varsin vapaat kädet määrätä muunkinlaisista toimenpiteistä kuin pelkästään osakkeiden lunastamisesta. Oikeuskäytännöstä ks. *Pren-*

Säännöstä voidaan soveltaa myös konsernitilanteessa. Emoyhtiön käyttäessä määräämisvaltaansa tytäryhtiön yhtiökokouksessa tai välittömästi tytäryhtiön johdon toimintaan vaikuttamalla [164] siten, että tytäryhtiön ja/tai vähemmistöosakkeenomistajien oikeutetut intressit tulevat loukatuiksi konserni-intressin hyväksi, vähemmistöosakkeenomistajilla on oikeus vaatia tytäryhtiön asettamista selvitystilaan tai vaihtoehtoisesti osakkeidensa lunastamista tytäryhtiön taholta.[165] Käytännössä viimeksi mainittu tie on ilmeisesti primäärinen. Ehdotuksen perustelujen mukaan selvitystilaan asettaminen saattaa tulla kysymykseen vain äärimmäisissä »näännyttämistilanteissa»,[166] jolloin siis emoyhtiön tarkoituksena on nimenomaan vähemmistön loukkaaminen sen saamiseksi »alihintaan» ulos yhtiöstä. Liiketaloudellisesti rationaalisen ja perusteltavissa olevan konserni-intressin toteuttaminen voinee tuskin koskaan johtaa sellaiseen tilanteeseen, jossa vähemmistöosakkeenomistajat voisivat saada yhtiön selvitystilaan ja siten puretuksi! Kanteen hyväksyminen myös lunastusvaatimuksen osalta edellyttää aina oleellista tytäryhtiön ja/tai vähemmistöosakkeenomistajien intressin loukkaamista konserni-intressin hyväksi. Kanneoikeus on yksittäiselläkin osakkeenomistajalla riippumatta hänen osakeomistuksensa suhteellisesta suuruudesta.[167] Lunastustapauk-

tice 124 ss., jossa johtopäätöksenä kuitenkin katsotaan, ettei säännöstö käytännössä ole vastannut sille asetettuja toiveita vähemmistöosakkeenomistajien oikeussuojan lisääjänä. Samoin *Rajak, H., The Oppression of Minority Shareholders, MLR 1972 156 ss.*

164 Tämä tilanne katsotaan perusteluissa säännöstön tärkeimmäksi käytännön soveltamistilanteeksi. *Kom 1969: A 20* 172; vrt. *Insstilling mars 1970* 177.

Myös *Sveitsin* OR 736.4 §:n mukaan osakeyhtiö voidaan vähemmistöosakkeenomistajien vaatimuksesta purkaa »aus wichtigen Gründen». Purkuperustetta voidaan soveltaa vain äärimmäistapauksissa, esim. silloin, kun enemmistöosakkeenomistajat ovat jatkuvasti loukanneet vähemmistöä ja hallinneet yhtiötä vain omaksi edukseen. Kun kanteen nostaminen kuitenkin edellyttää taakseen vähintään 20 %:n vähemmistöä, ei säännöksellä suuryhtiöiden osalta ole käytännöllistä merkitystä. Pienyhtiöidenkin osalta merkitys on lähinnä preventiivinen. *Nenninger* 52 s.; *Wohlmann* 140 s.

165 Lunastusta (tytäryhtiön taholta) voinee vähemmistöosakkeenomistajan ja/tai tytäryhtiön ohella vaatia myös väärinkäyttöön syyllistynyt osakkeenomistaja l. emoyhtiö, joka ilmeisestikin on »asianosainen» jutussa.

166 *OYL-ehdotus* 226; myös *Kom 1969: A 20* 172.

167 Vrt. 1957 NASL 110.1 §, jonka mukaan yhtiössä, jonka osakepääoma on suurempi kuin 100 000 kruunua, kanteen saattoi nostaa vain laissa määritelty vähemmistö; vrt. myös DASL 119 §, jonka mukaan purkamiskanteen nostamiseen tarvitaan aina 1/10:n vähemmistö. DASL 142 §:n mukaan lunastusvaatimus voi-

sessa osakkeiden lunastushinnan määrää tuomioistuin »yhtiön tilaan ja muihin seikkoihin nähden kohtuulliseksi».[168]

4.5.3.4. Osakkeiden lunastusvaatimus emoyhtiölle

Voimassa olevan osakeyhtiölain mukaan yhtiön osakkeenomistaja ei voi vaatia toista osakkeenomistajaa lunastamaan osakkeitaan yhtiössä. OYLE 14: 8.1 §:ään sitä vastoin sisältyy säännös, joka oikeuttaa tytäryhtiön vähemmistöosakkeenomistajan vaatimaan emoyhtiötä lunastamaan hänen osakkeensa silloin, kun emoyhtiö jo ennestään yksin tai muine tytäryhtiöineen[169] omistaa enemmän kuin 9/10 kyseisen tytäryhtiön osakkeista.[170] Lunastusvaatimuksen voi esittää milloin tahansa yksikin osakkeenomistaja muista mahdollisista vähemmistöosakkeenomistajista riippumatta.[171] Lunastuksen saanti ei edellytä mitään emoyhtiön taholta tapahtunutta tytäryhtiön tai sen vähemmistöosakkeenomistajien loukkaamista. Vähemmistöosakkeenomistajan oikeutta lunastuksen saantiin emo-

---

daan esittää vain väärinkäytökseen syyllistyneelle osakkeenomistajalle. Tanskan lain kannalla on myös SABL 13: 3 § muutoin paitsi, että vain yhtiö voi oikeudenkäynnin aikana vaatia kantajan osakkeiden lunastusta (itselleen). Vrt. SABL 15: 3 §, jonka mukaan osakkeenomistaja voi joutua lunastamaan toisen osakkeet. NASL 13: 3 §:ssä ei ole aikaisempaan lakiin sisältynyttä määrävähemmistövaatimusta.

Suomessa osakeyhtiölakikomitean ehdotus (119 §) herätti vastustusta. Helsingin hovioikeus katsoi lausunnossaan mm., että komitean esittämät syyt eivät riitä säännöksen puolustukseksi. »Säännös tarjoaisi osakkeenomistajalle valtakeinon, jolla hän voisi tuottaa yhtiölle korvaamatonta vahinkoa. Purkuvaatimuksen julkisuuteen saattamisella osakkeenomistaja voisi vakavasti häiritä yhtiön luottoa ja toimintaa siitäkin huolimatta, että vaatimus tulisi oikeudenkäynnissä hylätyksi. Säännös olisi jätettävä lakiin ottamatta.» *Hels. HO:n lausunto* 18.

168 OYLE 13: 3.2 §:n toisen lause.

169 Vrt. 1944 SABL 174.2 §, jota sanamuotonsa mukaisesti on tulkittu siten, että emoyhtiön tuli välittömästi itse omistaa ko. määrä tytäryhtiönsä osakkeita, ennen kuin lainkohdan tarkoittamien lunastusedellytyksien katsottiin olevan olemassa. *Borgström* 141.

170 Lisäksi edellytetään, että emoyhtiön välittömästi tai välillisesti omistamien osakkeiden tuottama äänimäärä on suurempi kuin 9/10 tytäryhtiön osakkeiden yhteisestä äänimäärästä.

171 Sopimusperusteisesti emoyhtiö voi tulla kysymykseen osakkeiden lunastajana myös edellisessä kohdassa tarkoitetussa tapauksessa, jossa ensisijaisena ja lakimääräisenä lunastajana on tytäryhtiö itse. Vrt. *Kom 1969: A 20* 173.

yhtiöltä vastaa emoyhtiön oikeus milloin tahansa lunastaa kaikki vähemmistöosakkeenomistajien osakkeet.

Lunastushinnasta voidaan vapaasti sopia lunastusvaatimuksen esittäjän ja emoyhtiön kesken. Jos sopimusta ei saada aikaan, hinnan määrittely siirtyy osakkeenomistajan vaatimuksesta lakiehdotuksen 16:5 §:n mukaisten erityisten välimiesten ratkaistavaksi.[172] Näiden välitystuomiosta on edelleen mahdollista valittaa yleiseen tuomioistuimeen. Lunastushinnan määrittelyssä tulee ottaa huomioon »kaikki kussakin yksittäistapauksessa asiaan vaikuttavat seikat» (OYLE 16:5.2 §). Periaatteessa lunastushinnan tulisi vastata osakkeiden reaalista, »todellista» arvoa.[173]

---

172 Mainittujen välimiesten ratkaistavaksi kuuluu myös riita lainkohdan tarkoittamasta lunastusoikeudesta.

173 *Kom 1969: A 20* 187 ja 197. Vrt. 1944 SABL 223.2 §, jossa lunastushinnan määrääminen osakkeiden todellista arvoa vastaavaksi oli nimenomaan todettu. Oikeuskäytäntö ei Ruotsissa kuitenkaan ole kyennyt lähemmin täsmentämään, miten osakkeiden todellinen arvo tulee laskea. Yksimielisiä ollaan siitä, että osakkeiden arvo tulee laskea ottamatta huomioon sitä, että kyseessä ovat nimenomaan vähemmistöosakkeet. *Borgström* 142; *SOU 1971: 15* 369 ja viitattu NJA 1957 s. 1. Ruotsin uuteen lakiin onkin lunastushinnasta sisällytetty säännös vain sen erityistapauksen varalta, että emoyhtö on hankkinut suurimman osan osakkeistaan »på grund av inbjudan till en vidare krets». Tällöin lunastushinnan tulee vastata tällaisen tarjouksen yhteydessä noudatettua hintaa (SABL 14:9.3 §).

Lunastushinnan määräytymisestä OYL 27.3 ja 30.5 §:n tarkoittamissa tapauksissa *Olsson* JFT 1950 170 ss., jossa edellisen lainkohdan osalta päädytään tulokseen, että osakkeiden lunastushinta lasketaan »enligt deras matematiska värde vid tidpunkten för senaste fastställda, ordinarie eller extra bokslut. Värderingen sker med beaktande av eventuella av- och uppskrivningar på basen av bokslutsvärdena, såvida dessa blivit fastställda i överensstämmelse med bokföringslagen och utan avsikt att minska aktieägares rätt till lösen.» Olssonin kantaa ovat arvostelleet *Gyllström* ja *Ingman* JFT 1951 320 ss., ja korostaneet erityisesti piilovarausten merkitystä ja huomioon ottamista.

Lunastushinnan määräytymisestä OYL 27.3 §:n mukaan ks. myös *Schultén* Fusion 149 ss.; vrt. lunastusperiaatteista AktG 305.3 §:n pohjalta mm. *Bachelin* 30 ss. Oikeuskäytännössä on katsottu, että lunastushinnan määrittelyn lähtökohtana tulee pitää yhtiötä »als lebende wirtschaftliche Einheit». »Stille Reserven sind aufzulösen, der innere Geschäftswert (z.B. Firmenwert, Kundschaft, Warenzeichen, gewerbliche Schutzrechte) ist zu berücksichtigen. Nicht die Buchwerte, sondern die wahren Werte sind anzusetzen. Dabei ist der Wert zu ermitteln, der sich bei einer möglichst vorteilhaften Verwertung des Gesellschaftsvermögens im Ganzen ergeben würde.» *Rasch* Aktuelle Probleme 14 lähdeviittauksin.

Eurooppayhtiöehdotuksen mukaan lunastushinnan tulee olla »fair and reasonable»; art. 238 a verr. art. 236.2.

5. LUOTONANTAJIEN ASEMASTA KONSERNISSA

5.1. Luotonantajista yleensä osakeyhtiön etutahona

5.1.1. Luotonantajan intressistä

Luotonantajan intressissä on saada antamansa luotto ja sille sovittu korko tai muu hyvitys perityksi ajallaan. Näin riippumatta siitä, minkälaiset motiivit luotonannolla alunperin on ollut. Jos velallisyhtiöltä on saatu riittävät vakuudet, luotonantajan asema on turvattu. Tällaiset vakuudet ovat kuitenkin yritystoiminnan piirissä nykyisellään pikemminkin poikkeus kuin sääntö. Yrityksillä on usein luoton vakuudeksi kelpaavaa omaisuutta, esim. kiinteistö tai osakkeita, harvoin kuitenkaan niin paljon, että se riittäisi kaikkien toiminnan edellyttämien luottojen vakuudeksi. Toisaalta erityisesti palveluelinkeinojen alalla [1] on yrityksiä, joilla ei ole ollenkaan tai vain vähäisessä määrin on vakuudeksi kelpaavaa omaisuutta. Myös vakuuksien todellinen, saatavia turvaava arvo on usein varsin vähäinen, vaikka niiden nimellinen arvo olisikin huomattava.[2] Luotonantajalla onkin pääsääntöisesti aina luottoriski yritystoiminnan rahoituksen yhteydessä. Tämä koskee selvimmin ei-institutionalisoitunutta luotonantoa, jossa, kuten esim. yritysten välisissä tavaraluotoissa, vakuuksien käyttö yleensäkin on poikkeuksellista.

Kun vakuudet ja velallisyhtiön koko omaisuusmassa ovat mahdollisen

---

[1] *Vakuusopas 17.*

[2] Esim. jonkin teollisuus- tai kaivoskiinteistön todellinen vakuusarvo saattaa riippua ratkaisevasti siitä, että kiinteistössä harjoitetaan juuri ko. toimintaa. Toiminnan päättyessä konkurssin tms. kautta saattaa kiinteistön arvo pudota olemattomiin siitä syystä, ettei samanlaista toimintaa harjoittavaa uutta yrittäjää löydy ostamaan tai vuokraamaan kiinteistöä eikä kiinteistö sellaisenaan sovi muuhun käyttöön.

realisaation yhteydessä riittämättömiä turvaamaan luoton takaisinsaantia, luotonantaja joutuu kiinnittämään perimmäisen huomionsa velallisyhtiön toiminnan yleisiin edellytyksiin ja tuloksellisuuteen, ts. siihen, kykeneekö yhtiö vastaisten tulojensa avulla suorittamaan korot ja luottojen takaisinmaksun sopimusten mukaisesti.[3]

Sikäli kuin saatavasta on riittävä vakuus, esim. panttien ja kiinnitysten muodossa, luotonantajalla ei ole erityistä tarvetta ryhtyä välittömästi toimenpiteisiin silloinkaan, kun luotonsaajan asema toiminnallisten tappioiden tai muiden syiden johdosta osoittaa heikkenemisen merkkejä. Luotonsaajan selvitys- tai konkurssitilanteessa luotonantaja saa suorituksen saatavistaan vakuuksien realisoimisen kautta. Harvoin tilanne luotonantajan kannalta on kuitenkaan näin hyvin. Saatavien turvaaminen velallisyrityksen aseman heikentyessä vaatii useasti erityistoimenpiteitä luotonantajan taholta. Käytännössä toimenpiteet vaihtelevat in casu pyydetyn lisäluoton epäämisestä ja olemassa olevien luottojen irtisanomisesta ja perimisestä velallisyrityksen aktiiviseen tukemiseen ja täydelliseen haltuunottoon saakka.[4] Vasta luottotappioiden realisoituessa velallisyrityksen konkurssin taikka tuloksettoman ulosmittauksen yhteydessä luotonantaja ryhtynee pohtimaan keinoja saada tappionsa peitetyksi esim. yleisiin tai yhtiöoikeudellisiin vahingonkorvaussäännöksiin nojautumalla. Käytännössä nimenomaan yhtiöoikeudellisten säännösten loukkaamistilanteet selvinnevät luotonantajille vasta velallisyrityksen konkurssin yhteydessä. Vasta tällöinhän velkojat konkurssihallinnon kautta pääsevät lähemmin selvittelemään yrityksen johdon ja osakkeenomistajien aikaisempia toimia ja niiden vaikutuksia yhtiön aseman kehittymiselle.

Luotonantaja ei kuitenkaan ole aina muista erillinen etutaho, vaan saattaa olla esim. osakkeenomistajana velallisyhtiössä. Useasti tällainen osakkuus syntyy niiden toimenpiteiden yhteydessä, joihin luotonantaja ryhtyy oman asemansa turvaamiseksi uhkaavilta luottotappioilta.[5] Toi-

---

[3] Ks. myös *Vakuusopas* 12: »Ensisijaisesti on analysoitava liikeasiakkaan elinvoimaa; vakuuksien harkinta tulee vasta tämän jälkeen. On pystyttävä punnitsemaan yrityksen voitonsaantikyky sekä sen mahdollisuudet suorittaa tulojensa avulla korot ja lyhennykset; on pystyttävä näkemään yritys kokonaisuutena, arvioimaan sen organisaation ja markkinoinnin tehokkuus, johdon kyvyt jne.»

[4] Mainituista toimenpiteistä *Drockila* DL 1966 498 ss. ja DL 1967 71 ss.; *Erma* 255 s.; *Koski* LM 1972 943 ss.; *Vakuusopas* 18 ss.

[5] Normaalitilannetta varten säädettyjen omistusrajoitusten lisäksi sallii pankkilainsäädäntö pankkien saataviensa turvaamiseksi hankkia väliaikaisesti omistuk-

saalta saattaa luotonsaajayhtiö olla puolestaan luotonantajayhtiön osakkeenomistajana. Varsinkin luottolaitosten osalta on myös tavanomaista, että nimenomaan suuryhtiöiden — ja siis suurluottoasiakkaiden — johtohenkilöitä kuuluu luotonantajayhtiön johtoelimiin, meillä nimenomaan hallintoneuvostoon. Vastaavasti luotonantajan johto- tai toimihenkilöitä saattaa olla luotonsaajayhtiön johtoelimissä tai tilintarkastajina. Tällöin siis eri intressit — osakkeenomistajan intressit ja luotonantajan intressit — saattavat käytännössä varsin moninaisesti nivoutua toisiinsa, eikä niitä voida selvästi erottaa toisistaan.

5.1.2. Luotonantajia turvaavat yleiset suojasäännökset

Osakeyhtiön päätunnusmerkin mukaan yhtiön sitoumuksista on vastuussa vain yhtiön omaisuus; osakkeenomistajilla ei ole henkilökohtaista vastuuta. Tämän vastuurajan johdosta osakeyhtiölaki sisältää useita nimenomaan luotonantajia — mutta samalla myös yhtiötä itseään ja sen osakkeenomistajia — turvaavia säännöksiä, joilla pyritään etupäässä yhtiön osakepääoman ja muun sidotun pääoman koostumisen takaamiseen sekä niiden koskemattomuuden[6] säilyttämiseen.[7] Tällaisia säännöksiä ovat muun muassa osakkeiden alikurssikielto, apporttisäännöstö, kuittauskielto, omien osakkeiden hankintakielto ja kiellot osakepääoman

---

seensa luotonsaajayhtiön osakkeita — ääritapauksessa koko osakekannan. Lähemmin *Koski* LM 1972 932 ss. ja siinä viitatut lainkohdat sekä kirjallisuus.

6 Osakepääoman koostumista ja koskemattomuutta turvaavista säännöksistä *Caselius* DL 1950 4 ss.; erityisesti luotonantajan kannalta *Drockila* Mercurialia 82 ss.

7 Tausta-ajatuksena on tällöin osakepääoma yhtiön luoton perusteena. Tästä *Cederberg* LM 1939 289; *Drockila* Mercurialia 53 ss.; *Caselius* DL 1950 4.

Käytännön luotonannossa osakepääoma (tai sidottu oma pääoma) ja sen suhteellinen osuus koko pääomasta on kuitenkin vain eräs luottopäätökseen vaikuttava tekijä. Sitä huomattavasti tärkeämpiä tekijöitä ovat yhtiön ja sen edustaman toimialan tulevaisuus- ja tuottonäkymät, yhtiön organisaatio, johdon tehokkuus jne. Yhtiö nähdään pikemminkin toimivana yksikkönä (coing concern) kuin varallisuusmassana. Ks. myös *Drockila* Korottamisesta 4.

Suomen Pankin kiertokirjeessä liikepankeille (4/5. 6. 1967) mainitaan mm., että luotonsaannin tulisi olla helpompaa sellaisille yrityksille, joiden kehitysmahdollisuudet näyttävät parhaimmilta ja että luottokelpoisuuden lisäksi on harkittava asiakasyrityksen liiketaloudellista kannattavuutta, tuotevalikoimaa, rahoitusrakennetta, organisaatiota ja liikkeenjohdon kapasiteettia.

takaisinmaksusta sekä yhtiön purkamisesta ja fuusioimisesta toiseen yhtiöön ilman velkojien turvan järjestämistä. Erityisesti luotonantajien turva on taustalla myös voitonjakosäännöksissä sekä lain kielteisessä suhtautumisessa yhtiön luotonantoon osakkeenomistajille ja johtohenkilöille. Monet vähemmistösuojasäännökset, esim. yleislauseke, yhtiökokouksen moitesäännöstö sekä ylimääräistä tilintarkastajaa ja erityistarkastusta koskevat säännökset ovat myös omiaan ainakin välillisesti turvaamaan luotonantajia.[8] Myös tilintarkastusinstituutiossa voidaan nähdä yleinen luotonantajien asemaa turvaava tekijä; sama koskee tilinpäätöstä ja erityisesti sen julkisuutta koskevia osakeyhtiöoikeudellisia erityissäännöksiä.[9]

5.1.3. Luotonantajien jaottelu

Yhtiöoikeudessa puhutaan yleensä yhtiön velkojista. Velkojalla tarkoitetaan jokaista, joka jo on saamissuhteessa yhtiöön, perustuupa tuo saaminen sitten edellä käyneeseen suoranaiseen raha- tai tavaraluottoon taikka muuhun seikkaan, kuten ulkokontrahdilliseen tai rikosperusteiseen korvausvastuuseen.[10]

Seuraavassa puhutaan kuitenkin osakeyhtiön luotonantajista. Luotonantajaksi katsotaan jokainen, joka jo on yhtiön velkojana tai joka harkitsee (lisä)luoton myöntämistä yhtiölle. Luotonantajat jaetaan edelleen kahteen ryhmään: luottolaitoksiin ja muihin luotonantajiin. Edellisillä tarkoitetaan ammattimaisia ja päätoimenaan tai siihen välittömästi ja oleellisesti liittyen luotonantoa harjoittavia, kuten pankkeja, luotto-osakeyhtiöitä, vakuutuslaitoksia, luottokaupan rahoituslaitoksia, palveluluottolaitoksia ja muita institutionalisoituneita luotonantajia.[11] Muut luoton-

---

8 Tämä turva putoaa kokonaan pois silloin, kun yhtiöstä tulee ns. yhdenyhtiö. Vrt. myös *Borgström* 159; *Honkasalo* DL 1922 323.

9 Vrt. myös *Drockila* Mercurialia 104.

OYL-ehdotukseen on sisällytetty myös rangaistussäännöksiä, jotka ovat luonnollisesti omiaan turvaamaan myös luotonantajien asemaa. Ks. erityisesti OYLE 16:8 §:n 4 kohta sekä 16:9 §:n 3 ja 4 kohta.

10 Esim. *Taxell* Ansvar 182: »Med bolagsborgenär eller borgenär avses i det följande envar som har ett betalningsanspråk mot bolaget oberoende av anspråkets rättsgrund (avtal, skadeorsakande etc.). Också den som har ett rättsligt anspråk som går ut på annat än betalning (t.ex. krav på gods i stöd av ett leveransavtal) kan betecknas såsom borgenär.»

11 Luottolaitosjärjestelmän rakenteesta *Erma* 1 ss.; vrt. *Kara—Kullberg* 31 ss.

antajat ovat tämän varsinaisen luottolaitosjärjestelmän ulkopuolella olevia, jotka antavat luottoa (jatkuvasti) muuhun elinkeinotoimintaan, kuten kauppaan tai teollisuuteen liittyen taikka muutoin (tilapäisesti) joutuvat luotonantajan asemaan esim. yksittäisen kiinteistökaupan tai obligaatioiden oston yhteydessä.

Suoritetulla luotonantajien jaottelulla on — kuten edempänä lähemmin ilmenee — käytännöllinen merkitys puhuttaessa luottosuhteista konserniin ja konserniyhtiöihin. Institutionalisoituneen luotonannon erottaminen omaksi luotonantajien ryhmäkseen on myös sikäli oikeutettua, että elinkeinoelämässä valtaosa osakeyhtiöiden — niin kuin muidenkin yritysmuotojen — vieraan pääoman ehtoisesta rahoituksesta tapahtuu juuri luottolaitosten kautta.[12] Vasta aivan viime vuosina ovat eräät suuryritykset ryhtyneet suoraan luotonottoon yleisöltä laskemalla liikkeelle suurehkoja obligaatio- tai debentuurilainoja.[13] Näistäkin lainoista ilmeisesti huomattavan osan ovat merkinneet institutionalisoituneet luotonantajat.

5.2. Luotonantajien asemasta konsernitilanteessa

Konserni on taloudellinen kokonaisuus, joka muodostuu kahdesta tai useammasta juridisesti erillisenä olemassa olevasta yhtiöstä. Yhtiöiden juridinen erillisyys merkitsee luotonantajan kannalta oleellisimman tekijän, so. vastuun rajoittumista vain sen yhtiön erillisvarallisuuteen, jolle luotto kulloinkin on muodollisesti annettu tai annetaan ja joka luotosta

---

12 Nimenomaan suomalaisten yritysten osalta on lisäksi todettavissa vieraan pääoman »ylisuuri» osuus koko rahoituksesta. Niinpä Suomen teollisuusyritysten pääomasta oli teollisuuden tasetilaston mukaan vuonna 1973 vierasta pääomaa — etupäässä pankkien ja vakuutuslaitosten luottoja — noin 74 %. Oman pääoman osuus oli vastaavasti 26 %. Kehittyneissä länsimaissa vastaavat suhdeluvut ovat huomattavasti enemmän oma pääoma voittoisia.

13 Liikkeessä olevat obligaatiolainat ovat tähän mennessä olleet pääasiassa valtion obligaatioita. *Koski* Vaihtovelkakirjat 8 av. 16 lähdeviittauksin.

Viime aikoina ovat myös liikepankkien tytäryhtiöinä olevat kiinnitysluottopankit ryhtyneet toistuvasti laskemaan liikkeelle obligaatiolainoja. Pääosaltaan nämä lainat ovat kuitenkin olleet ns. konvertointilainoja, joilla tässä yhteydessä tarkoitetaan emopankkien merkitsemiä lainoja, joista saaduilla varoilla on sitten annettu luottoja emopankkien luottoasiakkaille; toisinaan ehdoilla, että luotonsaajat vastaavasti maksavat emopankeille takaisin niiltä aikaisemmin saamiaan lyhytaikaisia luottoja.

mahdollisesti tehdyssä tai tehtävässä asiakirjassa siis on velallisena. Kun konserni kokonaisuutena ei ole juridinen yksikkö, ei luottoa muodollisesti anneta eikä voida antaa koko konsernille, vaan se on aina annettava jollekin tai joillekin yhtiöille. Näin siitäkin huolimatta, että lopullisena luottokohteena usein on koko konserni tai jokin muu konserniyhtiö kuin muodollinen velallinen.[14]

Konsernitilanteessa luotonantajan riski on periaatteessa suurempi kuin konsernista riippumattoman yhtiön osalta. Luotonannossa tytäryhtiölle on otettava huomioon, että yhtiön johto on emoyhtiön (konsernijohdon) määräämisvallan alainen ja käytännössä ilmeisen pakotettu asettamaan konserni-intressin oman yhtiönsä intressiä edelle. Ääritapauksessa konsernijohto saattaa konsernin sisäisillä toiminnoilla ja järjestelyillä »imeä yhtiön kuiviin» ja päästää jopa konkurssiin loukaten tällöin — paitsi mahdollisia vähemmistöosakkeenomistajia — myös muita etutahoja ja näistä nimenomaan velkojia.[15] Myös emoyhtiön osalta luotonantajan on periaatteessa varauduttava siihen, että konsernin sisäisillä toiminnoilla yhtiön varallisuutta siirretään toisille konserniyhtiöille, esim. huonosti kannattavalle tai suurten investointien kohteena olevalle tytäryhtiölle, jolloin lopputuloksena saattaa olla emoyhtiön oman aseman ja siis myös sen velkojien aseman vaarantuminen. Ilmeisesti kuitenkin tällainen »konserniriski» on käytännössä suurempi tytäryhtiön luotonantajalla kuin emoyhtiön luotonantajalla.

Konsernitilanteessa luotonantajan on oman asemansa turvaamiseksi kiinnitettävä huomio koko konserniin, sen taloudelliseen asemaan ja toiminnan tuloksellisuuteen eikä siis vain siihen yhtiöön, jolle luotto muodollisesti annetaan. Institutionalisoituneessa luotonannossa onkin viime aikoina yhä enenevässä määrin mielletty koko konserni varsinaiseksi luottokohteeksi silloin, kun luotonhakijana on konserniyhtiö.[16]

Konsernitilanteessa luotonantajalla on mahdollisuus pyrkiä turvaamaan asemaansa vaatimalla vakuuksia — paitsi velallisyhtiöltä itseltään — myös muilta konserniin kuuluvilta yhtiöiltä. Tytäryhtiön luotonanta-

---

14 Rationaalisesti hoidetussa ja johdetussa konsernissa selvitetäänkin ensin koko konsernin pääomantarve. Sen jälkeen ryhdytään arvioimaan eri pääomansaantikeinoja ja niiden käytön keskinäistä edullisuutta. Vasta viime vaiheessa selvitetään sopivimmat pääoman saantitiet: luottojen osalta mm. se, minkä yhtiön kautta luotot on helpoiten ja edullisimmin saatavissa.

15 Ks. myös *Koppensteiner* Gläubigerschutz 1.

16 Ks. esim. *Haavisto* Ekonomia 1969 143; myös *Vakuusopas* 14.

jan on ilmeisen tarkoituksenmukaista pyrkiä saamaan emoyhtiö vastuuseen tytäryhtiölle annetuista luotoista. Näin jo siitäkin syystä, että emoyhtiö monasti on sekä omalta erillisvarallisuudeltaan että toiminnoiltaan konserniyhtiöistä suurin. Toisaalta myös emoyhtiön luotonantajalla on intressiä saada tytäryhtiöt vastuuseen emoyhtiölle annetuista luotoista. Saadaanhan siten vastuuseen luotoista koko se taloudellinen kokonaisuus, jolle yksittäisen jäsenen kautta muodollisesti annettu luotto itse asiassa on mennyt.

Edellä tarkoitettuja ns. konsernivakuuksia ovat toisaalta kaikki konserniyhtiöiden vakuuskelpoiset omaisuusesineet ja toisaalta yhtiöiden toistensa sitoumusten suorittamisesta antamat takaukset.[17] Konsernivakuuksiin voidaan lukea myös emoyhtiön tytäryhtiöissä omistamat osakkeet, vaikkei niille yleensä olekaan laskettavissa merkittävää objektiivista vakuusarvoa. Tällaisilla osakevakuuksilla katsotaan käytännössä olevan enemmänkin subjektiivinen, myös luotonantajan neuvotteluasemaa vahvistava vaikutus.[18] Yleensäkin konsernivakuuksilla katsotaan käytännössä olevan — paitsi saatavia turvaava puhtaasti objektiivinen merkitys — erityinen subjektiivinen merkitys sikäli, että kaikkien konserniyhtiöiden sitominen vastuuseen pakottaa emoyhtiön todella käyttämään määräämisvaltaansa kaikkien konserniyhtiöiden tehokkaaksi hoitamiseksi sekä niiden toimintojen asianmukaiseksi valvomiseksi.[19]

Seuraavassa tarkastellaan lähemmin luotonantajien ja nimenomaan tytäryhtiön luotonantajan asemaa konsernitilanteessa. Lähtökohtana on konserni-informaation saanti ja sisältö. Informaatiokysymysten jälkeen tarkastellaan luotonantajan siviilioikeudellisia oikeussuojakeinoja. Tarkastelu rajoittuu vain »puhtaaseen luotonantajaan», jolloin siis huomioon ei oteta luotonantajan ja konsernin muita, esim. omistukseen ja johtoon liittyviä etuyhteyksiä. Mikäli luotonantaja on merkittävässä määrin osakkeenomistajana luotonsaajayhtiössä tai luotonantajalla syystä tai toisesta on oma edustajansa luotonsaajayhtiön — konsernitilanteessa nimenomaan emoyhtiön — johtoelimissä tai tilintarkastajana, luotonantajan mahdollisuudet sekä tarvitsemansa informaation saantiin että reagointiin mah-

17 Milloin yhtiö toimialansa ja tarkoituksensa puitteissa voi antaa takauksen tai muun vakuuden toisen yhtiön sitoumuksesta on sekä teoreettisesti että oikeuskäytännön kannalta epäselvä kysymys. Ks. edellä II osan kohta 2.3.1. av. 58.

18 *Vakuusopas* 26, 39.

19 Vrt. *Vakuusopas* 26.

dollisten oikeudenloukkausten yhteydessä ovat huomattavasti paremmat, kuin mitä ne ovat »puhtaan luotonantajan» ollessa kysymyksessä.[20]

5.3. Konserni-informaatio luotanantajien kannalta

5.3.1. Lakimääräinen konserni-informaatio

Edellä kohdassa 2. on selvitetty konserni-informaatiota sekä voimassa olevan lainsäädännön että OYL-ehdotuksen säännöstön osalta. Konserni-informaatio on nykyisellään täysin vapaaehtoista. OYLE 11: 14 §:n säännös tilinpäätösten julkisuudesta turvaa puolestaan muun muassa luotonantajille ehdotuksen edellyttämän konserni-informaation viimeistään siinä vaiheessa, kun tilinpäätökset on asianmukaisesti toimitettu rekisteriviranomaiselle.[21] Kohdissa 4.4.1—2. on tarkasteltu tämän konserni-informaation asiallista sisältöä tytäryhtiön vähemmistöosakkeenomistajien kannalta. Pääpiirteittäin samat näkökohdat tulevat esille tarkasteltaessa asiaa luotonantajien kannalta, joten tässä yhteydessä viitataan vain edellä esitettyyn.

Luotonantaja saa tiedon konsernisuhteen syntymisestä viimeistään sen tilikauden tilinpäätöksestä, jonka aikana konsernisuhde on syntynyt. Tytäryhtiön johdolla ei ole velvollisuutta ilmoittaa asiasta luotonantajalle tätä ennen, vaikka luotonantaja asiaa nimenomaisesti tiedustelisikin. Tässä suhteessa luotonantaja on siis huonommassa asemassa kuin tytäryhtiön vähemmistöosakkeenomistaja.[22]

5.3.2. Lisäinformaation saanti

Luotonantajalla ei ole käytettävissään tytäryhtiön vähemmistöosakkeenomistajalle kuuluvaa ns. kyselyoikeutta sen paremmin kuin mahdol-

---

20 Vrt. myös *Drockila* Mercurialia 104 av. 156.

21 On huomattava, ettei tilinpäätösasiakirjoihin kuuluva hallintoneuvoston lausunto ole julkinen. Vähemmistöosakkeenomistaja saa siitä kuitenkin tiedon yhtiökokouksessa tai tutustumalla ennen kokousta nähtäville asetettaviin asiakirjoihin (OYLE 9: 9.4 §) taikka kokouksen pöytäkirjaan (OYLE 9: 11.3 §).

22 Voidakseen tutustua yhtiön osake- ja osakasluetteloihin velkoja joutuu OYLE 3: 12.2 §:n mukaisesti kääntymään ensin tuomioistuimen puheenjohtajan tai kihlakunnantuomarin puoleen. Vrt. 1974 OYL-ehdotus 3: 12 §, jonka mukaan

lisuutta pyrkiä tilintarkastajien, ylimääräisen tilintarkastajan tai erityisen tarkastuksen kautta saamaan lisäinformaatiota konsernista ja sen sisäisistä toiminnoista. Tosin mainittujen keinojen käytännöllinen merkitys on vähemmistöosakkeenomistajienkin kannalta todettu vähäiseksi.

Käytännössä luotonantajat ovat kuitenkin usein lisäinformaation saantiin nähden edullisemmassa asemassa kuin vähemmistöosakkeenomistajat. Kysymys ei tällöin ole yhtiöoikeudellisten oikeuksien toteuttamisesta vaan nimenomaan luotonantaja-aseman hyväksi käytöstä. Seuraavassa tarkastellaan asiaa erikseen luottolaitosten ja muiden luotonantajien kannalta.

5.3.2.1. Luottolaitokset

Ammattimaisessa luotonannossa ei enää nykyisellään tyydytä siihen informaatioon, mitä yritysasiakkaista on saatavissa lainsäädännön edellyttämistä vuosittaisista tilinpäätöksistä. Luottoriskiä pyritään minimoimaan erilaisilla asiakkaita koskevilla tutkimuksissa.[23] Niinpä luottoasiakkailta tai luottoasiakkaiksi pyrkiviltä yrityksiltä vaaditaan luottolaitoskäytännössä lisätietoja ja -erittelyjä virallisiin tilinpäätöksiin, samoin budjetteja sekä rahoitus- ja kannattavuuslaskelmia tulevasta toiminnasta yleensä ja yksittäisistä investoinneista erityisesti. Myös konsernitaseet ja -selvitykset ovat kuuluneet vaadittaviin lisätietoihin. Tietojen keruuta varten luottolaitokset ovat kehittäneet erilaisia lomakkeita.[24] Lisäinformaatiota vaaditaan joko jatkuvasti määräajoittain taikka erikseen tiettyä yksittäistä luottopäätöstä tai tilannearviota varten.

Luottolaitoskäytännössä voidaan erottaa kolmentasoisia luotonantajien suorittamia tutkimuksia: luottotietotutkimukset, asiakastutkimukset ja yritystutkimukset.[25] Luottotietojen hankkiminen liittyy yleensä yksittäiseen luottotilanteeseen. Luottotiedot sisältävät luotonhakijalta itseltään saatavien tietojen lisäksi monista muista lähteistä, kuten julkisista rekistereistä, sanomalehdistä, protestilistoista ja verotusluetteloista koot-

---

kyseiset luettelot olisivat täysin julkisia. Samoin SABL 3:13 § ja NASL 3:8.5 §. DASL 26.2 §:n mukaan osakeluettelon julkisuus rajoittuu viranomaisiin ja työntekijöiden edustajiin.

[23] Tutkimuksia suoritetaan osittain myös luotoannon suuntaamismielessä.

[24] Ks. esim. *Vakuusopas* 13; *Kara—Kullberg* 184 s.

[25] Terminologia on nykyisellään jo melko vakiintunut, vaikka eroavuuksia tutkimusten suorittamisessa onkin eri luottolaitosten välillä. Terminologiasta myös *Kara—Kullberg* 173; vrt. *Vakuusopas* 12 ss.

tuja, ko. yritystä koskevia tietoja.[26] Asiakastutkimus on puolestaan jatkuvaa, yksittäisistä luottotilanteista riippumatonta, määräaikaisesti toistuvaa tutkimusta jo olemassa olevien luottojen valvomiseksi ja tulevaisuuden luottopäätösten valmistelemiseksi.[27] Tutkimukseen liittyy yleensä taseanalyysi ja vakuuksien todellisen arvon arviointi. Yritystutkimus on puolestaan kertaluonteinen, yrityksen taloudellista asemaa, kannattavuutta ja organisaatiota sekä tulevaisuuden kehitysmahdollisuuksia koskeva perusteellinen tutkimus, joka käytännössä edellyttää myös paikan päällä asianomaisessa yrityksessä tapahtuvaa selvitystyötä.[28] Yritystutkimus on useasti ns. projektitutkimus, joka liittyy luotonhakijan suunnittelemaan huomattavaan investointiin.[29] Yritystutkimukset ovat vielä nykyisellään rajoittuneet suhteellisesti verrattain suuriin luottoasiakkaisiin.[30]

Lisäinformaation vaatiminen ja saaminen tällaisia tutkimuksia suorittamalla perustuu ammattimaisten luotonantajien varsin vahvaan asemaan yritystoiminnan rahoittajina. Taustana on luonnollisesti pääomien niukkuus, joka osaltaan pakottaa luottolaitokset selektiiviseen luotonantoon. Luotonhakija on ilmeisen pakotettu antamaan pyydetty informaatio, varsinkin kun luottolaitoskäytäntö on pääpiirteittäin varsin yhtenäinen informaatiota koskevien vaatimusten suhteen, jolloin siis luotonantajan vaihtaminen ei normaalitapauksessa paranna luotonhakijan tai -nauttijan neuvotteluasemaa.[31]

---

26 Luottotietoja hankitaan ja välitetään myös omana elinkeinotoimintana, jolloin siis luottotietojen antaja ei itse ole luotonantaja-asemassa. Luottotietotoiminnalla tarkoitetaan monasti vain tällaista pankkien ja erityisten luottotietoyritysten harjoittamaa luottotietojen keräämistä ja antamista.

27 *Kara—Kullberg* 174; *Vakuusopas* 14.

28 *Kara—Kullberg* 174; *Vakuusopas* 15; vrt. myös *Konttinen* XVIII lakimiespäivät 140; samoin *Kärävä Simo, Pankin yritystutkimustoiminnan lähtökohtia, tavoitteita ja työskentelytapoja, KOP:n Taloudellinen katsaus 2/1974, 8 ss.*

29 Yksittäisiä yrityksiä koskevien yritystutkimusten taustaksi suoritetaan myös kokonaisia toimialoja koskevia tutkimuksia. Toimialatutkimuksia on suorittanut varsinkin Teollistamisrahasto Oy. Tutkimusten tulokset ovat kuitenkin olleet myös muiden luottolaitosten käytettävissä.

30 Poikkeuksetonta tämä ei ole. Niinpä esim. Kehitysaluerahasto Oy asettaa kaikkien luottojensa ehdoksi yrityksessä paikan päällä suoritetun yritystutkimuksen. Vastaavanlainen käytäntö on myös Teollistamisrahasto Oy:llä ja Morgage Bank of Finland Oy:llä, joskin niiden osalta kysymykseen käytännössä tulevat vain suuret tai suurehkot luottokohteet ja -asiakkaat.

31 Luottolaitokset ovat myös perustaneet yhteisen *yritystutkimusneuvottelukunnan,* joka pyrkii — paitsi tutkimusmenetelmien yleiseen kehittämiseen —

Luottolaitosten vaatimaan lisäinformaatioon sekä suorittamiin tutkimuksiin ovat enenevässä määrin sisältyneet myös erilaiset konserniselvitykset. Näiden selvitysten yhteydessä, jotka sinänsä ovat usein antaneet konsernille itselleenkin sysäyksen ryhtyä systemaattiseen konsernitietojen keruuseen ja hyväksikäyttöön omien toimintojensa suunnittelussa ja kontrolloimisessa, konsernin käsite on selvästi mielletty laajemmaksi kuin OYL-ehdotuksessa.[32]

5.3.2.2. Muut luotonantajat

Muiden luotonantajien kuin luottolaitosten mahdollisuudet lisäinformaation saantiin yksittäisestä yrityksestä ja konsernista ovat ilmeisesti edellä esitettyä huomattavasti rajoitetummat. Esim. tavaraluottoa asiakasyritykselleen antava yritys harvemmin on tilaisuudessa saamaan kovin pitkälle meneviä selvityksiä tältä asiakasyritykseltä [33] saati suorittamaan siinä paikan päällä »yritystutkimusta». Pääasiallisia tietolähteitä lienevätkin ammattimaiset luottotietoyritykset sekä (liike)pankkien luottotieto-osastot. Luottotietoyritykset ovat kuitenkin pääosiltaan keskittyneet kulutusluottokaupan luottotietotarpeen tyydyttämiseen.[34] Pankkienkin antamat luottotiedot — jo pankkisalaisuusvelvollisuudesta johtuen — ovat nykykäytännön mukaan varsin pyöreitä.[35] Saatavilla olevat luottotiedot eivät konsernien osalta voinekaan sisältää sellaista täsmällistä tietoa, jota julkistetuista tilinpäätöksistä tai muista yleisesti käytettävissä olevista tietolähteistä ei olisi saatavissa.

---

myös jäsenyritystensä tutkimuksissaan käyttämien tunnuslukujen, lomakkeiden ym. apukeinojen ja menetelmien yhdenmukaistamiseen. Myös yritystutkimusneuvottelukunta olemassaololla ja toiminnallaan vahvistaa luottolaitosten neuvotteluasemaa tarpeellisiksi katsomiensa tietojen saamisessa ja erityistutkimusten suorittamisessa.

32 Ks. edellä I osan kohta 2.4.

33 Käytännössä tietojen hankkiminen luottoasiakkaalta itseltään on todettu meillä harvinaiseksi. *Perret—Anttila—Tuovinen* 39: »Esteenä lienee useimmiten tottumattomuus ja väärinymmärretty hienotunteisuus».

34 Varsinaisia luottotietotoimistoja on Suomessa nykyisellään kolme: Luottokontrolli Oy, Luottotieto ry ja Suomen Luotonantajayhdistys.

35 Lähemmin *Perret—Anttila—Tuovinen* 43 ja 47 ss.; myös *Castren Martti, Piirteitä pankkisalaisuudesta, DL 1971, 119 ss.; Erma* 336 s.

5.4. Luotonantajien oikeussuojakeinoista

Saksan Liittotasavallan oikeuteen sisältyy säännöksiä, joilla pyritään konsernitilanteessa turvaamaan nimenomaan tytäryhtiön luotonantajia. Luotonantajan oikeussuojaa koskeva säännös sisältyy myös eurooppayhtiöehdotukseen. Muutoin luotonantajien turva perustuu niihin yleisiin yhtiöoikeudellisiin säännöksiin, jotka ovat voimassa yksittäisten osakeyhtiöiden osalta.[36]

5.4.1. AktG

Edellä kohdassa 3.4. esitetyt AktG 300-302 §:n säännökset tytäryhtiön lakimääräisistä vararahastosiirroista, voitonsiirron rajoituksista ja emoyhtiön velvollisuudesta kattaa tytäryhtiön tappio ovat omiaan turvaamaan — paitsi tytäryhtiön omaa asemaa erityisesti konsernisuhteen päättymisen varalta — myös tytäryhtiön luotonantajia konsernisuhteen aikana. Näiden lisäksi sisältää AktG 303 § erityisen velkojainsuojasäännöksen konsernisuhteen päättymisen varalta. Lainkohdan mukaan emoyhtiön tulee vaadittaessa asettaa tytäryhtiön velkojille vakuus näiden saatavista määräämisvaltasopimuksen tai voitonsiirtosopimuksen päättymisen yhteydessä.[37] Vakuuden sijasta emoyhtiö voi mennä takaukseen tytäryhtiön veloista.

Tytäryhtiön velkojilla on konsernisuhteen aikana mahdollisuus vahin-

---

36 Anglosaksisissa oikeuksissa on oikeuskäytännön perusteella syntynyt eräitä yleisiä teorioita ja oppeja, esim. ns. »disregard» teoria sekä »alter-ego» ja »inadequate capitalization» opit, joita in casu soveltamalla on voitu joissain (ääri)tapauksissa saattaa emoyhtiö vastuuseen tytäryhtiön velkojiin nähden. Näistä teorioista ja oikeuskäytännöstä ks. *Serick* 54 ss.; *Borgström* 163 ss. Vrt. myös edellä I osan kohta 2.3. av. 40.

Mannereuroopassa käytetään vastaavasti käsitettä »Durchgriff» tilanteista, joissa yhtiön erillisvarallisuuden periaate on kokonaan tai joissain suhteissa murrettu yhtiömuodon ilmeisen väärinkäytön yhteydessä. Ks. *Homburger, Eric, Zum »Durchgriff» im schweizerischen Gesellschaftsrecht, SJZ 1971 249 ss.* ja *Löber, Heinz H., Die Durchbrechung der Rechtspersönlichkeit bei Kapitalgesellschaften in den Rechten Österreichs, Deutschlands und der USA, ZfRV 1966 61 ss.*

37 Oikeutta vaatia vakuutta ei kuitenkaan ole velkojilla, »die im Fall des Konkurses ein Recht auf vorzugsweise Befriedigung aus einer Deckungsmasse haben, die nach gesetzlicher Vorschrift zu ihrem Schutz errichtet und staatlich überwacht ist» (AktG 303.2 §). Tällaisia velkojia ovat mm. kiinnitysluottopankkien obligaatioiden haltijat. *Godin—Wilhelmi* 1578.

gonkorvauskanteen ajamiseen tytäryhtiölle aiheutetun vahingon johdosta. Mikäli tytäryhtiölle on määräämisvaltasopimuksen voimassa ollessa tuotettu oikeudetonta vahinkoa, on kullakin yksittäisellä velkojalla oikeus korvauskanteen nostamiseen sekä emoyhtiön että tytäryhtiön johtoa vastaan.[38] Kanne, jota ajetaan tytäryhtiön lukuun, voidaan kuitenkin nostaa vasta sen jälkeen, kun velkoja ei ole saanut saatavastaan suoritusta tytäryhtiöltä itseltään (AktG 309.4 ja 310.4 §).[39]

Mikäli konserniyhtiöiden välillä ei ole määräämisvaltasopimusta, tytäryhtiön velkojilla on em. AktG 303 §:n lisäksi turvanaan mahdollisuus vahingonkorvauskanteen nostamiseen tytäryhtiön lukuun emoyhtiötä ja sen johtoa sekä tytäryhtiön johtoa vastaan tytäryhtiölle tuotetusta vahingosta (AktG 317 ja 318 § verr. AktG 309.4 §). Välillisesti velkojia turvaavat myös säännökset tytäryhtiön hallitukselta tilikausittain vaadittavasta konsernisuhteita koskevasta kertomuksesta ja sen käsittelystä (AktG 312 ja 313 §).

5.4.2. Eurooppayhtiöehdotus

Eurooppayhtiöehdotuksen mukaan emoyhtiö on aina vastuussa kaikista tytäryhtiön veloista ja sitoumuksista.[40] Velkojan on kuitenkin ennen emoyhtiön puoleen kääntymistään haettava saatavaansa kirjallisesti tytäryhtiöltä itseltään (art. 239).[41]

---

38 Vahingonkorvauskanne on — nimenomaisen säännöksen puuttuessakin — nostettavissa myös emoyhtiötä vastaan. *Godin—Wilhelmi* 1621, jossa todetaan tämän perustuvan yleisten oikeusperiaatteiden mukaan välittömästi määräämisvaltasopimukseen ja BGB:n säännöksiin.

39 Konkurssin yhteydessä kanneoikeus sekä vähemmistöosakkeenomistajien että velkojien osalta on konkurssipesällä.

40 Säännöksen perusteluissa todetaan tältä osin, että »Althoug creditors are consequently over-protected to a degree, this is justified in view of the controlling company's power to intervene in the management of undertaking under its control.» *EEC* Proposed statute for S.E. 188.

41 Vuoden 1970 ehdotus edellytti oikeudenkäyntiteitse tapahtuvaa saatavan hakemista tytäryhtiöltä. *EEC* Proposed statute for S.E. 188.

5.4.3. OYL ja OYL-ehdotus

5.4.3.1. Vahingonkorvauskanne tytäryhtiön johtoa ja tilintarkastajia vastaaan

OYL 46 §:n mukaan velkoja voi nostaa vahingonkorvauskanteen yhtiön johtoa vastaan vain yhtiön jouduttua konkurssiin tai tuloksettoman uloshaun jälkeen. Lainkohdassa luetelluista säännöksistä tulee konsernitilanteessa kysymykseen yhtiön johdon korvausvastuun perusteena lähinnä OYL 21 §. Korvauskanne lienee mahdollista myös yhtiön tilintarkastajia vastaan.[42] Velkoja voi ajaa kannetta omaan lukuunsa; myös kanne konkurssipesän lukuun lienee mahdollinen[43] — ainakin silloin, kun laillista vastuuvapauspäätöstä ei ole ehditty tehdä ennen konkurssin alkua.[44]

OYLE 15: 1 ja 2 §:n mukaan yhtiön johto ja tilintarkastajat ovat korvausvastuussa paitsi yhtiölle ja osakkeenomistajille myös »muulle henkilölle». Perustelujen mukaan muulla henkilöllä tarkoitetaan ensisijaisesti yhtiön velkojaa.[45] Yhtiön johdon ja tilintarkastajien korvausvelvollisuus velkojaa kohtaan voi syntyä myös OYLE 12: 5.2 §:n perusteella;[46] laittomasti jaettujen varojen palauttamisesta ovat vastuussa muun muassa ne, jotka ovat osallistuneet varojen jakamista koskevan päätöksen täytäntöönpanoon tai päätöksen perusteena olevan virheellisen taseen laatimiseen tai vahvistamiseen. Konsernitilanteessa lainkohdan mukainen korvausvastuu voi syntyä yhtiön johdolle ja tilintarkastajille erityisesti peitellyn tuloksensiirron (varojenjaon) johdosta.

OYL-ehdotus ei sisällä säännöksiä, jotka koskisivat velkojan omaan lukuun ajettavaa korvauskannetta. Korvauskanne OYLE 15: 1 ja 2 ja/tai 12: 5.2 §:ään vetoamalla yhtiön johtoa ja tilintarkastajia vastaan voitaneen nostaa milloin tahansa. Kun velkojan kuitenkin on kanteensa yhteydessä osoitettava — paitsi se, että yhtiön johto ja tilintarkastajat ovat tuottamuksellisesti rikkoneet lakia (OYL-ehdotusta) tai yhtiöjärjestystä —

---

42 *Fellmann* LM 1937 109; *Taxell* Ansvar 210; vrt. *Ikkala* 282, jossa edellytetään vahingonkorvausvelvollisuuden yleisten edellytysten olemassaoloa.

43 *Honkasalo* DL 1923 323 s.; *Fellmann* LM 1937 109; vrt. *Kom 1969: A* 20 189, jossa todetaan asian säännöksen sanamuodon johdosta olevan tulkinnanvaraisen. OYL 46 §:n tulkinnasta *Taxell* Ansvar 196 ss.

44 Vrt. *Cederberg—Ylöstalo* 36.

45 *Kom 1969: A 20* 189.

46 *Kom 1969: A 20* 189; *OYL-ehdotus* 260.

itselleen aiheutunut vahinko, voinee kanteen nostaminen käytännössä tapahtua vasta sen jälkeen, kun velallisen, so. tytäryhtiön maksukyvyttömyys on tuloksettoman uloshaun kautta tai konkurssin yhteydessä todettu.

Yhtiön lukuun velkojat voivat OYL-ehdotuksen mukaan ajaa korvauskannetta yhtiön johtoa ja tilintarkastajia vastaan vain konkurssitilanteessa. OYLE 15: 5.3 §:n mukaan yhtiön konkurssipesä voi ajaa tällaista kannetta siitäkin huolimatta, että yhtiön (aikaisemmalle) johdolle ja tilintarkastajille on myönnetty vastuuvapaus tai että yhtiökokous on nimenomaisesti tehnyt korvauskanteen nostamisesta kielteisen päätöksen. Edellytyksenä on kuitenkin, että konkurssihakemus on tehty viimeistään kahden vuoden kuluessa yhtiökokouksen päätöksestä.

5.3.3.2. Vahingonkorvauskanne emoyhtiötä vastaan

OYL 46 §:n mukaan velkoja voi nostaa korvauskanteen yhtiön osakkeenomistajaa vastaan vain yhtiön jouduttua konkurssiin tai tuloksettoman uloshaun jälkeen. Kanteen perusteena tulee kysymykseen OYL 33 §:n säännös laittomasti jaettujen varojen palauttamisvastuusta.[47]

OYL-ehdotuksen mukaan osakkeenomistajalla on edellistä laajempi korvausvastuu — paitsi yhtiötä ja toista osakkeenomistajaa — myös »muuta henkilöä», muun muassa velkojaa[48] kohtaan. OYLE 15: 3 §:n mukaan osakkeenomistaja, konsernitilanteessa siis lähinnä emoyhtiö, on korvausvastuussa kaikesta vahingosta, jonka se tahallisesti tai törkeästä tuottamuksesta on aiheuttanut yhtiölle myötävaikuttamalla lain (OYL-ehdotus) tai yhtiöjärjestyksen rikkomiseen. Emoyhtiön myötävaikutuksen ilmenemismuotoja on käsitelty edellä useissa yhteyksissä. Muilta osin voitaneen viitata samoihin näkökohtiin, joita edellisessä kohdassa on esitetty velkojan kanteesta yhtiön johtoa ja tilintarkastajia vastaan.

---

47 Perusteena voi olla myös OYL 16 §, joka koskee yhtiön perustamisvaihetta, muun muassa apporttin kautta yhtiölle tuotettua vahinkoa.

48 *Kom 1969: A 20* 191; *OYL-ehdotus* 263.

KOKOAVIA NÄKÖKOHTIA

1. YHTIÖOIKEUS JA TODELLISUUS

Osakeyhtiö on yritys- ja elinkeinotoiminnan tärkein organisaatiomuoto. Erityisesti meillä osakeyhtiömuotoa käytetään kaikentyyppisessä ja kaikenkokoisessa elinkeinotoiminnassa; skaala ulottuu vaatimatonta liiketoimintaa harjoittavista yhdenmiehenyhtiöistä ja perheyhtiöistä suuria pääomia vaativiin kansallisiin ja kansainvälisiin monitoimiyhtiöihin. Osakeyhtiömuoto on yksityisen yritystoiminnan ohella myös valtion ja muiden julkisten yhteisöjen harjoittaman toiminnan organisaatiomuoto. Erityisesti valtionyhtiöt ovat meillä esimerkkejä suuressa mittakaavassa harjoitetusta, osakeyhtiömuotoon organisoidusta elinkeinotoiminnasta. Osakeyhtiö on mitä ilmeisimmin organisaatiomuoto, »ohne die die moderne Wirtschaftsentwicklung nicht denkbar ist».[1]

Perinteinen yhtiölainsäädäntö rakentuu keskeisissä lähtökohdissaan olettamukselle, että yksittäinen osakeyhtiö on sekä juridisesti että taloudellisesti itsenäinen, ulkoisista tahoista riippumaton instituutio. Yhtiön organisaatiota, sen toimintaa, osakkeenomistajia ja velkojia koskevat säännökset on laadittu tätä näkökohtaa silmällä pitäen.

Osakeyhtiö on useiden eri henkilöryhmien (etutahojen) intressin kohteena. Osakkeenomistajat, velkojat, työntekijät, asiakkaat, kilpailijat, kuluttajat, julkinen valta jne. ovat kiinnostuneita yhtiöstä, sen taloudellisesta asemasta ja toiminnan tuloksellisuudesta. Yhtiön menestyminen on etutahoille joko mieluista tai epämieluista; eri etutahoilla on omat intressinsä, joita tuskin koskaan voidaan samastaa yhtiön, usein tosin fiktiiviseksi katsottuun intressiin.

---

1 *Kronstein-Claussen* 23.

Osakeyhtiömuodon käyttö ulottuu meillä varsin laajasti myös yleishyödylliseen toimintaan sekä yleensäkin toimintaan, joka ei ole luokiteltavissa yritys-, liike- tai elinkeinotoiminnaksi. Esimerkkinä viimeksi mainitusta ovat asuntoosakeyhtiöt.

Eri etutahot — yhtiö katsotaan toisinaan näiden etutahojen intressien synteesiksi — ovat toisiinsa ja yhtiöön nähden tietyssä, perinteisen yhtiöoikeuden mukaisessa tasapainotilassa silloin, kun yhtiö on siinä mielessä itsenäinen, että se ei välittömästi kuulu osana mihinkään suurempaan taloudelliseen kokonaisuuteen. Käytännössä tilanne on usein toinen. Kuvitelma yhtiön itsenäisyydestä ja riippumattomuudesta ei vastaa todellisuutta. Varovaiset arviot puhuvat meilläkin jopa tuhansista tilanteista, joissa yksittäinen yhtiö on toisen yhtiön määräämisvallan alainen, tai jolloin yhtiöllä itsellään on määräämisvalta toiseen yhtiöön tai useampaan muuhun yhtiöön. Moneen kymmeneenkin nousevat määräämisvaltasuhteet ovat tavallisia suuryhtiöiden yhteydessä.

Yhtiökäytännön nykyisiä keskeisiä kehityslinjoja ovat osakeyhtiöiden sekä absoluuttinen että suhteellinen suureneminen, osakeyhtiöiden konsernoituminen sekä omistuksen ja määräämisvallan eriytyminen erityisesti suuryhtiöiden kohdalla. Nämä kaikki, mutta erityisesti konsernoituminen, ovat läheisessä syy- ja seuraussuhteessa elinkeinoelämän yleiseen keskittymiseen. Konsernoituminen on sekä syy elinkeinotoiminnan keskittymiselle että samalla myös seuraus tästä keskittymisestä.[2] Syy se on siksi, että konsernimuoto on tehokas ja joustava tapa toimintojen keskittämiselle ja siten tällaista keskittämistä edistävä. Toisaalta yksittäisen yrityksen koon suureneminen ja toimintojen sisäinen keskittäminen johtavat helposti yrityksen organisaation ja toimintojen liialliseen kankeuteen ja raskauteen. Jossain kasvuvaiheessa yrityksen on edullista hajakeskittää toimintojaan useamman yksikön (konserniyhtiön) osalle, jotka kuitenkin pysytetään yhden ja saman yleisjohdon (konsernijohdon) alaisina. Konsernoitumisen voidaan tällöin sanoa olevan seuraus keskittymisestä. Yleisesti ottaen konsernimuodossa keskittämisen ja hajakeskittämisen edut yhdistyvät toisiinsa.[3]

Konsernit nähdäänkin nykyisellään tyypillisimpänä ja tärkeimpänä yritys- ja elinkeinotoiminnan keskittymismuotona. Elinkeinotoiminnan keskittyneisyysaste ja sen kehitystendessit ovat viime aikoina olleet erityisen mielenkiinnon kohteena sekä yksittäisten kansantalouksien piirissä että yleisemmällä, koko maailmantalouden kattavalla tasolla. Harvalukuisten jättiläismäisten monikansallisten konsernien on todettu vastaavan varsin suuresta ja keskeisestä osasta maailman teollisuustuotantoa

---

[2] *Brachvogel* 14.

[3] Vrt. *Heede* 5.

ja maailmankauppaa. Monet monikansalliset konsernit on todettu suuremmiksi kuin useat yksittäiset kansantaloudet. Monikansallisten konsernien merkittävä osuus maailmantaloudesta on johtanut epäilyihin, etteivät nämä yritykset ja nykyinen yhteiskuntarakenne ole enää sopusoinnussa keskenään. Monikansallisissa konserneissa on nähty jopa vaara nykyiselle, kansallisvaltioihin perustuvalle maailmanjärjestykselle.

Myös käytännön talouspolitiikassa ja lainsäädännössä on ryhdytty kiinnittämään huomiota monikansallisiin konserneihin. Konsernien toiminnan saattaminen tarkoituksenmukaisen yhteiskunnallisen kontrollin piiriin on mielletty ongelmaksi, jonka ratkaisuun pyritään sekä kansainvälisten järjestöjen että yksittäisten kansallisvaltioiden piirissä.

Monikansallisten konsernien osakseen saama huomio on osaltaan lisännyt mielenkiintoa myös pelkästään kansallisilla tasoilla toimiviin konserneihin sekä yleensäkin esitettyä rajatumpiin konsernikysymyksiin. Lainsäädännön osalta on konserniproblematiikka alun alkaen mielletty kilpailulainsäädännön alalla. Nykyisin konsernikysymysten pääpaino on toisaalta vero-oikeuden ja toisaalta yhtiöoikeuden alalla.[4]

Perinteiseen yhtiöoikeuteen eivät ole kuuluneet konsernikysymykset. Lainsäädännön ja todellisuuden välisen kuilun täyttäminen vaatii kuitenkin kiinnittämään huomion näihin kysymyksiin. Mikä sitten on yhtiöoikeuden rooli ja tehtävä konsernikysymysten osalta? Tulisiko yhtiöoikeudellisella säännöstöllä edistää konsernoitumista vai pyrkiä estämään sitä? Yhtiöoikeuden yleisen lähtökohdan huomioon ottaen vastaus on ilmeisen neutraali: konsernoitumisen suotavuus tai ei-suotavuus tulee ratkaista muulla kuin yhtiöoikeudellisella tasolla. Yhtiöoikeuden tulee nähdä konsernit olemassa olevina realiteetteina. Yhtiöoikeuden tulee säännellä konsernitilanteita niissä samoissa puitteissa ja suhteissa, joiden osalta yhtiöoikeudellista sääntelyä katsotaan tarvittavan traditionaalisten, »riippumattomien» yhtiöiden osalta.[5]

Yhtiöoikeuden keskeiset sääntelyalueet ovat toisaalta yhtiön hallinto sekä toisaalta yhtiön ja sen omistajien ja velkojien väliset suhteet. Viime-

---

4 Myös kilpailulainsäädännön alalla on painopiste ilmeisesti siirtymässä kartelleista yritysten keskinäisiin omistuksiin, johtohenkilöyhteyksiin, fuusioihin ja konserneihin. Esim. *Fröhlicher, Kurt, Konzentrationen und Marktmacht— ein Problem der EWG und der Schweiz, Festgabe Marbach, Bern 1972 93 ss.*; vrt. myös *Lutter* ZSR 1971 I 268.

5 Yhtiöoikeuden tehtävästä konsernikysymysten osalta mm. *EEC* Proposed Statute for S.E. 173 s.; *Lutter* ZSR 1971 I 269; *Oesch* XXIII; *Würdinger* 245 ss.

mainittujen aseman vahvistamispyrkimykset sekä myös ns. yleisen edun huomioonottamisen korostaminen yritys- ja elinkeinotoiminnassa ovat lisänneet yhtiöitä koskevien informaatiosäännösten merkitystä perinteisessä yhtiölainsäädännössä. Tavoitteena on ollut eri etutahojen saatavissa olevan informaation määrän ja laadun parantaminen. Useissa maissa on ns. yritysdemokratiaan tähtäävillä säännöstöillä lisätty myös yhtiön työntekijät perinteisten yhtiöoikeudellisten etutahojen joukkoon.[6]

2. KONSERNIN KÄSITTEESTÄ

Suomen OYL-ehdotuksen konsernimäärittelyjen esikuva löytyy Ruotsin vuoden 1944 osakeyhtiölaista. Oleellisin konsernin tunnusmerkki on enemmistöosakkuuteen tai ns. tosiasialliseen enemmistöosakkuuteen perustuva osakeyhtiön määräämisvalta toiseen osakeyhtiöön. Poikkeuksellisesti konsernisuhde saattaa perustua myös sopimukseen tai sopimuksiin. Tällöin — kuten myös tosiasialliseen enemmistöosakkuuteen perustuvassa konsernissa — edellytetään lisäksi huomattavaa taloudellista etuyhteyttä hallitsevan yhtiön ja alistetun yhtiön välillä. Konsernisuhteet, jotka perustuvat pelkkiin sopimusjärjestelyihin, ovat kuitenkin käytännössä harvinaisia. Esimerkiksi Ruotsin osakeyhtiölain konsernisäännöksiä on yhtiökäytännössä sovellettu vain silloin, kun yhtiöllä on osakeenemmistö toisessa yhtiössä.

Muissa kuin pohjoismaisissa säännöstöissä konsernisuhteelle tunnusmerkillisen määräämisvaltakriteerin katsotaan täyttyvän myös silloin, kun yhtiö kontrolloi toisen yhtiön johdon kokoonpanoa tai sen enemmistöä (USA, Englanti ja EEC:n eurooppayhtiöehdotus), sekä silloin, kun yhtiöt ovat yhteisen johdon alaisia (Saksan Liittotasavalta).

Yhtiön johdon tai sen enemmistön kontrolloiminen liittyy meillä yleensä osakeomistukseen. Yhtiön varsinaisen johdon (hallituksen) asettaminen ja erottaminen tapahtuvat pääsääntöisesti yhtiökokouksessa tai välillisesti

---

[6] Meillä sitä vastoin yritysdemokratiaa on nykyisten suunnitelmien mukaan tarkoitus toteuttaa yhtiöoikeuden ulkopuolisella lainsäädännöllä, jolloin työntekijöiden osallistuminen ja myötävaikutus yhtiötä koskevien asioiden käsittelyyn tulisi tapahtumaan muun kuin yhtiöoikeudellisen hallinnon puitteissa.

Tolonen, 207 s., katsoo yritysdemokratian eteenpäinviemisen edellytykseksi sen, että suurten yhtiöiden osalta minimoidaan osakkeenomistajien valtaoikeudet yhtiön johtoon.

yhtiökokouksen valitsemassa hallintoneuvostossa. Näin sillä, jolla on osakeomistuksen perusteella ääntenenemmistö yhtiökokouksessa, on myös välitön tai välillinen kontrollivalta yhtiön johdon kokoonpanoon.

OYL-ehdotuksen mukaan yhtiön johdon vähemmistö voidaan asettaa muussa kuin mainitussa järjestyksessä, esim. yhtiöjärjestysmääräyksin tai sopimuksin. Tällä tavoin ei kuitenkaan ole mahdollista päästä kontrolloimaan yhtiön johdon kokoonpanoa, koska päätöksenteko hallituksessa kuten myös hallintoneuvostossa tapahtuu pääsääntöisesti enemmistöperiaatteen mukaisesti. Yhtiöjärjestysmääräyksiin tai sopimuksiin, joilla jokin taho oikeutetaan nimeämään yksi tai useampi henkilö yhtiön johtoon, liittynee yleensä käytännössä keskinäisiä omistussuhteita. Tällöin nämä omistussuhteet yhdessä mainittujen yhtiöjärjestysmääräysten tai sopimusten kanssa saattavat täyttää OYLE 1: 2 §:n määräämisvaltakriteerit ja aiheuttaa yhtiöiden joutumisen konsernisäännösten alaisiksi.

Saksan Liittotasavallan oikeudessa katsotaan konsernisuhteen välttämättömäksi tunnusmerkiksi yhtiöiden yhteinen johto. Alistuskonsernitilanteessa tämä merkitsee käytännössä myös sitä, että emoyhtiön tulee todella käyttää osakeomistukseen tai muuhun seikkaan perustuvaa määräämisvaltaansa tytäryhtiöön nähden. Osake-enemmistökään ei siten välttämättä aikaansaa konsernisuhdetta yhtiön ja sen omistuksessa olevan yhtiön välille, jollei yhtiöillä ole sanotunlaista faktista yhteistä johtoa.[7]

OYL-ehdotus ei edellytä yhteistä johtoa siinä mielessä, että emoyhtiön tulisi todella käyttää määräämisvaltaansa tytäryhtiöön nähden. Konsernisuhteen synnyttää pelkkä mahdollisuus määräämisvallan käyttöön. Siten esim. ääntenenemmistön tuottava osakehankinta synnyttää konsernisuhteen, vaikka hankinnan tarkoituksena olisi pelkkä varojen sijoittaminen ilman määräämisvaltatavoitetta. Myös tilapäinen omistus, jonka kuluessa määräämisvaltaa ei faktisesti käytetä, aiheuttaa konsernisuhteen.[8]

Liiketaloudelliselta kannalta yhteinen johto on konsernin keskei-

7 Tämä yhteinen johto konsernin välttämättömänä tunnusmerkkinä supisti vuoden 1965 AktG:n konsernikäsitettä (18 §) verrattuna vuoden 1937 lakiin (15 §), jossa alistuskonsernitilanne edellytti vain määräämisvaltasuhteen olemassaoloa — ei sen faktista käyttöä. Toisaalta määräämisvallan käytön tulee merkitä suunnitelmallista puuttumista toisen yhtiön toimintaan, jotta se täyttäisi AktG 18 §:n mukaisen yhteisen johdon tunnusmerkit. Ks. erityisesti *Möhring* Festschrift für Westermann 439 s.

8 Eri asia on, että tällaisten tytäryhtiöiden konsolidoinnista voidaan mahdollisesti luopua OYLE 11: 11.3 §:n perusteella.

nen tunnusmerkki. Yhteisen johdon indisioita ovat yhteiset johtoelimet taikka yhteiset johtohenkilöt. Viimeksi mainitut on katsottu tunnusmerkillisiksi konsernikriteereiksi myös vero-oikeuden alalla — erityisesti ulkovaltojen kanssa tulon kaksinkertaisen verotuksen sekä veron kiertämisen estämiseksi tehdyissä verosopimuksissa.

Yhtiöoikeuden kannalta yhteisen johdon katsominen konsernin olennaiseksi tunnusmerkiksi ei välttämättä ole tarkoituksenmukaista. Yhteinen johto pohjautuu aina muihin seikkoihin, lähinnä osakeomistukseen ja /tai sopimuksiin. Nämä taustalla olevat seikat tekevät yhteisen johdon käytännössä mahdolliseksi ja ovat siten myös konsernisuhteen aiheuttavat perimmäiset tekijät. Toisaalta yhteisen johdon puuttuminen siinä mielessä, että yhtiö ei tosiasiallisesti käytä olemassaolevaa määräämisvaltaansa toisessa yhtiössä, ei oikeuta pitämään yhtiöitä toisistaan siinä määrin riippumattomina yhtiöinä, ettei niihin tulisi soveltaa materiaalisia konsernisäännöksiä. Jos määräämisvalta perustuu osakeomistukseen ja/ tai luototukseen, muodostavat yhtiöt rahoituksellisesti toisistaan varsin oleellisesti riippuvan kokonaisuuden. Perustellusti voidaan yhtiöiden osalta vaatia muun muassa konsernitilinpäätöstä ja yleensä konserni-informaatiota koskevien säännösten noudattamista siitä huolimatta, että emoyhtiö ei faktisesti käyttäisikään määräämisvaltaansa tytäryhtiöön. Tytäryhtiön ja sen vähemmistöosakkeenomistajien ja luotonantajien varsinaiset suojasäännökset saattavat sitä vastoin osoittautua tällaisissa tilanteissa vähemmän tarpeellisiksi, koska emoyhtiön passiivisuus on omiaan vähentämään sen taholta tulevaa oikeudenloukkauksien vaaraa.

Materiaalisten konsernisäännösten jako kahteen ryhmään sen mukaan, edellyttääkö niiden soveltaminen yhteisen johdon faktista olemassaoloa vai ei, ei toisaalta tunnu mielekkäältä. Vaikeaksi osoittautuu käytännössä myös yhteisen johdon tunnusmerkkien lähempi täsmentäminen. AktG:n tavoin jouduttaisiin olettamaan, että lain tarkoittamissa tilanteissa (OYLE 1: 2 §) määräämisvaltaa faktisesti aina käytetään. Todistustaakka yhteisen johdon puuttumisesta tulisi asettaa emoyhtiölle.

OYL-ehdotuksen materiaaliset konsernisäännökset koskevat pääasiassa vain konserni-informaatiota, joka sinänsä on tarpeellista siitä riippumatta, käytetäänkö määräämisvaltaa vai ei. Yhteisellä johdolla ei täten olisi konsernikriteerinä suurta käytännöllistä merkitystä. Vasta siinä vaiheessa, kun konsernisäännöstöä kehitetään ja laajennetaan käsittämään myös eri etutahojen, lähinnä tytäryhtiön sekä sen vähemmistöosakkeenomistajien ja luotonantajien suojasäännöksiä, määräämisvallan

tosiasiallisen käytön puuttumiselle voitaisiin ehkä antaa näiden säännösten soveltamisesta vapauttava merkitys.

Saksan Liittotasavallan oikeudessa tunnetaan ns. rinnakkaiskonserni, joka muodostuu juridisesti itsenäisistä, toisistaan riippumattomista yrityksistä, jotka ovat yhteisen taloudellisen johdon alaisia. Konserniin kuuluvien yritysten väliltä puuttuu alistuskonsernille tyypillinen määräämisvaltaelementti, joka mahdollistaa toisen yrityksen puuttumisen toisen toimintaan. Usein katsotaankin, että rinnakkaiskonsernia ei tästä syystä tulisi sisällyttää perinteisen konserni-käsitteen piiriin, joka nimenomaisesti perustuu yhtiöiden väliseen määräämisvalta-alistussuhteeseen. Rinnakkaiskonsernin, jossa yhteinen johto on yhtiöiden toimintoja koordinoiva elin, katsotaan enemmänkin kuuluvan yritysten vapaaehtoisten yhteistoimintamuotojen ja nimenomaan kilpailulainsäädännön piiriin. Merkille pantavaa on, ettei myöskään EEC:n eurooppayhtiöehdotuksessa ole konserni-käsitteen piiriin hyväksytty saksalaistyyppistä rinnakkaiskonsernia. Rinnakkaiskonsernin sisällyttämiselle Suomen yhteisölainsäädäntöön ei liene ainakaan tässä vaiheessa käytännön tarvetta — onhan rinnakkaiskonsernit saksalaisessakin käytännössä todettu harvinaisuuksiksi.

OYL-ehdotuksen konsernimäärittelyt koskevat nimenomaisesti vain osakeyhtiöitä. Perustelumaininnat konsernisäännösten soveltuvuudesta ja sovellettavuudesta muihin kotimaisiin yrityksiin kuin osakeyhtiöihin ovat luonteeltaan vain ohjeellisia. Näin varsinkin sen jälkeen kun Norjan ja Ruotsin laeissa konsernimäärittelyjä täydennettiin viittauksilla muihin yrityksiin. De lege ferenda Suomen konsernimäärittelyt kaipaavatkin mainitussa suhteessa täydennystä. Konserniajattelu ja konsernisäännökset eivät saa rajoittua yksinomaan osakeyhtiöihin, vaikka ne ovatkin tyypillisimpiä konserniyrityksiä. Meillä käytetään yritystoiminnassa huomattavassa määrin myös muita yritysmuotoja kuin osakeyhtiöitä: erityisesti osuuskuntia, avoimia yhtiöitä ja kommandiittiyhtiöitä mutta myös muita yhteisömuotoja kuten säätiöitä ja yhdistyksiä. Näiden erimuotoisten yritysten väliset omistus-, rahoitus- ja määräämisvaltayhteydet saattavat olla varsin moninaiset. Joidenkin yritysmuotojen jättäminen konsolidoinnin ulkopuolelle saattaa näin in casu heikentää konsernitilinpäätöksen asiallisen merkityksen minimiin. Konsernisäännösten ulottaminen koskemaan erityisesti osuuskuntia, mutta myös muita yritystoiminnassa käytettäviä yhteisömuotoja onkin nähtävä varsin tärkeänä lähiajan

tavoitteena sen jälkeen, kun ensimmäiset ja välttämättömimmät kokemukset »puhtaita» osakeyhtiökonserneja koskevista säännöksistä on käytännössä saatu.[9]

3. KONSERNIYHTIÖISTÄ JA KONSERNIN SISÄISISTÄ TOIMINNOISTA

Osakeyhtiölaki — kuten myös OYL-ehdotus — on keskeisten säännösten osalta rakennettu pitäen lähtökohtana ns. tyypillistä osakeyhtiötä. Tyypillistä osakeyhtiötä ei tosin määritellä, mutta sen hahmottaminen on mahdollista erityisesti yhtiön hallintoa, sen eri elimiä, niiden välistä työnjakoa sekä vastuuta koskevien säännöstöjen pohjalta. Tyypillisen osakeyhtiön päätunnusmerkit voidaan tiivistetysti esittää esim. seuraavasti: Tyypillisessä osakeyhtiössä on useita osakkeenomistajia, jotka yhtiökokouksessa käyttävät ylintä päättämisvaltaa yhtiön asioissa enemmistöperiaatteen mukaisesti. Osakkeenomistajat valitsevat yhtiölle varsinaisen johdon, joka koostuu hallituksesta ja (sen alaisesta) toimitusjohtajasta, sekä johtoa kontrolloivan ja tarkastavan elimen, tilintarkastajat. Lähtökohtana on osakkeenomistajien ja johdon erillisyys sekä tilintarkastajien riippumattomuus johdosta ja toimiminen osakkeenomistajien etujen valvojina.

Kuva tyypillisestä osakeyhtiöstä hämärtyy, kun osakkeenomistajien lukumäärä vähenee ja lähenee yhtä, kun osakkeenomistajat tai osa heistä kuuluvat yhtiön varsinaiseen johtoon taikka kun osakkeenomistajien lukumäärä lisääntyy siinä määrin, että voidaan puhua omistuksen ja määräämisvallan eriytymisestä.

Konsernitilanteessa emoyhtiö saattaa kuulua tyypilliseksi luonneh-

---

9 Pääasiassa lakiteknisenä on pidettävä tällöin ongelmaa siitä, tulisiko kutakin yritysmuotoa koskevaan lakiin sisällyttää omat konsernisäännökset vai olisiko tarkoituksenmukaisempaa laatia erillinen konsernilaki, joka koskisi kaikkia yritysmuotoja. Toistaiseksi ei viimeksi mainitusta ratkaisusta ole mallia minkään maan lainsäädännössä.

Myös Saksan Liittotasavallan AktG:n uudistuksen yhteydessä ilmeni erimielisyyttä siitä, olisiko tarkoituksenmukaisempaa aikaansaada erillinen konsernisäännösten kodifikaatio vai tulisiko konsernisäännökset sijoittaa eri yritysmuotoja koskeviin erityislakeihin. Ks. *Luchterhandt* 29.

ditun osakeyhtiön luokkaan. Poikkeukset tyypillisestä osakeyhtiöstä pohjautuvat joka tapauksessa samoihin tekijöihin kuin konsernista riippumattoman yhtiön kohdalla. Tytäryhtiö sitä vastoin on selvästi ei-tyypillinen osakeyhtiö. Tyypillisen osakeyhtiön hallintorakennelma ei vastaa käytäntöä: ylin päättämisvalta ei kuulu yhtiökokoukselle, vaan yhdelle osakkeenomistajalle, yhtiön varsinainen johto — kuten myös tilintarkastajat — ovat riippuvaisia emoyhtiön johdosta, yhtiön johto — tai osa siitä — koostuu emoyhtiön johtoon kuuluvista henkilöistä jne. Muut osakkeenomistajat kuin emoyhtiö (ja mahdolliset muut konserniyhtiöt) ovat asiallisesti lähellä äänioikeudettomia ja vakuudettomia sijoittajia, joiden osalta on tapahtunut omistuksen ja määräämisvallan eriytyminen ja joiden mahdollisuudet vaikuttaa yhtiön toimintaan ja sen suuntautumiseen ovat käytännössä olemattomat.

Osakeyhtiön tarkoituksena on alun alkaen ollut voiton tuottaminen osakkeenomistajille. Nykyisin yhtiöiden ja erityisesti niiden muodostamien kokonaisuuksien (konsernien) tavoitteet ovat selvästi mainittua monitahoisemmat. Enää ei ole päällimmäisenä pelkkä voiton tuottaminen ja jakaminen osakkeenomistajille, vaan tavoitteet kohdistuvat erityisesti yrityksen laajentamiseen ja kasvattamiseen sekä absoluuttisesti että suhteessa toisiin samalla alalla toimiviin yrityksiin nähden. Yhä enemmän joudutaan myös sijoittamaan varoja ja muutenkin kiinnittämään huomiota itse organisaation ylläpitämiseen ja rakentamiseen. Nimenomaan suurkonserneista onkin muodostunut ja muodostumassa »monitavoiteorganisaatioita», joiden tavoitteiden ketjuuntuminen, moninkertaistuminen ja laajentuminen on vienyt nämä yritykset varsin kauaksi alkuperäisestä yhtiömuodosta.[10]

Konserni on erityinen muoto harjoittaa yritystoimintaa. Konsernin liiketaloudellinen johto edellyttää välttämättä emoyhtiön määräämisvallan faktista käyttöä ja siten suoranaista puuttumista tytäryhtiöiden toimintaan. Käytännössä konserni-intressi käy yksittäisen tytäryhtiön intressin edelle silloinkin, kun toimenpiteet — joko yhtiökokoustasolla tai yhtiön varsinaisen johdon tasolla — merkitsevät tytäryhtiön ja sen muiden etutahojen intressin loukkaamista. Tytäryhtiön ja sen etutahojen intressin loukkaaminen tulisi kuitenkin kompensoida yhtiölle joko yksittäisillä tai yleisillä konsernieduilla. Joka tapauksessa tulisi emo-

10 Ks. erityisesti *Etzioni* 21 ss.

yhtiön ja sen johdon olla selvässä korvausvastuussa tytäryhtiölle ja muille loukatuille etutahoille.

Teoreettisesti tämä intressi- ja vastuurakennelma on selväpiirteinen. Myös lainsäädännön tasolla määräämisvallan tosiasialliset käyttötavat ja niistä johtuvat kompensaatio- ja vastuutarpeet voidaan ratkaista. Esimerkin tästä tarjoaa Saksan Liittotasavallan voimassa oleva osakeyhtiölaki, samoin suunnitteilla olevan eurooppayhtiölain konsernisäännöstö. Säännösten käytäntöön soveltaminen ei kuitenkaan ole helppoa.

Käytännön tasolla konserni-informaatiolla, sen määrällä ja laadulla on keskeinen merkitys eri etutahoille.[11] Muun muassa OYL-ehdotuksen mukaan konsernitilanteessa laadittavalla konsernitilinpäätöksellä pyritään antamaan laskennallinen kuva konsernin asemasta ja toiminnan tuloksellisuudesta ikään kuin konserni olisi yksi ainoa yritys. Konsernitilinpäätös voidaan — kuten OYL-ehdotuksessa on osittain tapahtunutkin — asettaa konsernin (lainmukaisen) voitonjaon pohjaksi. Teoreettisesti pitäisi kuitenkin lähteä siitä, että myös tytäryhtiöiden — eikä ainoastaan emoyhtiön — voitonjako saisi tapahtua vain konsernitilinpäätöksen osoittamien jakokelpoisten varojen puitteissa. Minkään yhtiön kohdalla ei konsernista tulisi saada jakaa ulos varoja enemmän, kuin mihin konserni kokonaisuutena antaisi mahdollisuuden. Tytäryhtiönkään ei tulisi saada jakaa ulos voittovaroja, jotka on aikaansaatu emoyhtiölle tai jollekin muulle yhtiölle tuotetulla tappiolla.

OYL-ehdotuksessa tytäryhtiön voitonjakoa ei ole sidottu konsernitilinpäätöksen osoittamiin jakokelpoisiin varoihin. Tytäryhtiön voitonjaon mainittu rajoitus olisi omiaan loukkaamaan sen vähemmistöosakkeenomistajien voitonjako-odotuksia. Yksittäisen tytäryhtiön vähemmistöosakkeenomistajathan joutuisivat kärsimään vähentyneen tai kokonaan poisjäävän osingon muodossa emoyhtiön tai jonkun muun konserniyhtiön toiminnan tappioista. Toisaalta tällaisesta »voitonjaon tasaamisesta» olisi ilmeistä etua sellaiselle konserniyhtiölle, jonka oman toiminnan tuloksellisuus on ollut muihin konserniyhtiöihin verrattuna keskimääräistä heikompi.

Kun konserniyhtiöitä halutaan tarkastella erillisinä yhtiöinä, konserni-informaation ja nimenomaan konsernitilinpäätöksen merkitystä ei tule

11 »Die heutige Forderung and die Gesellschaftsverwaltungen unserer Aktiengesellschaften lautet: Publizität, Publizität und nochmals Publizität.» *Kutzenberger* 180. Ks. myös *Company Law Reform 1973* 7 ss.

yliarvostaa. Täydellisinkään konsernitilinpäätös ja siihen liittyvät konserniyhtiöiden yksittäiset tilinpäätökset eivät nykyisellään kerro sitä, miten konserni todella on vaikuttanut yksittäisen tytäryhtiön — sen paremmin kuin emoyhtiönkään — tulokseen, ts. miten konsernin piirissä syntynyt tulos tosiasiallisesti jakautuu eri yhtiöiden kesken. Tällaisen tosiasiallisen tuloksen selville saamiseen voidaan tytäryhtiön kannalta katsoen pyrkiä periaatteessa kahta tietä. Ensinnäkin voidaan lähteä tytäryhtiön oman tilinpäätöksen osoittamasta tuloksesta ja pyrkiä korjaamaan sitä konsernin sisällä tapahtuneilla peitellyillä (ja avoimilla) tuloksensiirroilla, joissa osapuolena on ollut kyseinen yhtiö. Toisaalta voidaan lähteä konsernitilinpäätöksen osoittamasta koko konsernin tuloksesta ja pyrkiä jakamaan se konserniin kuuluvien yhtiöiden kesken. Kumpaakin tietä todellisuutta vastaavaan lopputulokseen pääsy — jos sellaiseen yleensäkään on käytännössä mahdollisuuksia [12] — edellyttää varsin yksityiskohtaista paneutumista konsernin sisäisten suoritteiden hinnoitteluun ja sen merkitykseen yksittäisten yhtiöiden tuloksenmuodostukselle.

Konsernin tuloksensiirtokysymykset liittyvät useimmiten tuloksen tasaukseen ja verotuksen minimoimiseen. Tuloksensiirto tapahtuu suurelta osin peitellysti, sisäisten suoritteiden hinnoittelun kautta. Konsernihinnoittelun vaikutusten eliminoiminen pyrittäessä selvittämään yksittäisen yhtiön todellista tulosta joltakin tilikaudelta on käytännössä erittäin vaikea — usein ilmeisesti suorastaan mahdoton — tehtävä konsernin ulkopuolisille etutahoille. Tilintarkastajien ja verottajankin osalta, joilla — konsernin johdon jälkeen — on parhaat edellytykset tällaisten selvitysten tekoon, mahdollisuudet in casu ovat rajatut. Suoritteiden osalta, joilla on yleinen markkinahinta, tuloksensiirtoelementin eliminoiminen on teknisesti suoritettavissa. Tällöinkin voidaan kuitenkin yksittäistapauksissa joutua vaikeasti ratkaistavan kysymyksen eteen: onko erityishinnoittelun motiivina ollut nimenomaan tuloksensiirto vai onko sillä ollut muut »hyväksyttävät» syyt.[13] Arvioimisvaikeudet lisään-

[12] »Es ist augenscheinlich eine unlösbare Aufgabe, das angemessene Verhältnis zwischen Erträgen des Konzerns (system) im ganzen zu jenen Beiträgen zu ermitteln, die die eingegliederten Tochtergesellschaften (underlying companies) hierzu geleistet haben.» *Mestmäcker* 316, jossa lainataan amerikkalaisen tuomioistuimen (Supreme Court) lausumaa. Ks. myös *Grossfeld* 212.

[13] Verottajan hyväksymistä syistä tuloksensiirtoon *Tikka* Vuositulos 36. Verottajan käyttämistä tuloksen oikaisumenetelmistä Idem 32 ss.

tyvät oleellisesti silloin, kun kyseessä ovat sisäiset suoritteet, joilla ei ole yleistä markkinahintaa tai joita ei esiinny konsernista riippumattomien yritysten välillä.

Konsernin sisäisten suoritteiden hinnoitteluun ja tuloksenmuodostukseen liittyy myös konsernin ns. sisäisen voiton problematiikka. Yksittäisen tytäryhtiön ja sen vähemmistöosakkeenomistajien kannalta katsoen konsernin sisäiset suoritteet tulisi hinnoitella jo alun alkaen tai ainakin ao. yhtiön »oikaistua» tuloslaskelmaa laadittaessa markkinahintaan tai sitä vastaavaan hintaan niin, että suoritteista syntyy tavanomainen »kauppavoitto». Sillä seikalla, että tämä erä on konsernin sisäistä voittoa, ei mainittujen tahojen kannalta ole relevanttia merkitystä. Sitä vastoin konsernitilinpäätöstä laadittaessa ja siis konsernia kokonaisuutena tarkasteltaessa sisäiset voitot saattavat olla (osittain) realisoitumattomia ja sellaisina siis eliminoitavia eriä. Konsernin kannalta katsoen selvin siirtohinta olisi siten omakustannushinta, jota käyttäen ei eliminoitavia sisäisiä tuloseriä, so. sisäisiä voittoja ja tappioita, syntyisi.

Sisäisten tuloserien eliminointi johtaa käytännössä erilaiseen konsernituloslaskelmaan riippuen siitä, kohdistuuko eliminointi koko sisäiseen voittoon ja tappioon vai ainoastaan emoyhtiön osalle tulevaan osuuteen siitä. Käytännössä eliminointia suoritetaan molemmin tavoin. Suomen OYL-ehdotuksen säännökset konsernitilinpäätöksen tekemisestä edellyttävät kaikkien sisäisten tuloserien eliminointia, kun taas esim. Ruotsin uuden lain mukaan (SABL 11: 11.2 §) eliminointi koskee vain emoyhtiön osalle tulevaa osuutta sisäisistä tuloseristä. Jälkimmäinen menettely johtaa pääsääntöisesti parempaan tulokseen konsernituloslaskelmassa kuin edellinen. Kun emoyhtiön voitonjako on sidottu konsernitilinpäätöksen osoittamiin jakokelpoisiin varoihin, seurauksena on siis myös se, että muutoin samoilla edellytyksillä konsernin emoyhtiöllä on Ruotsin lain mukaan mahdollisuudet suurempaan voitonjakoon kuin Suomen OYL-ehdotuksen mukaan.[14]

Emoyhtiön määräämisvallan faktillinen käyttö saattaa käytännössä ilmetä myös monella muulla tavalla kuin suoranaisella tuloksensiirrolla konserniyhtiöiden kesken. Tytäryhtiön toiminnan supistaminen tai osit-

---

14 Täten voidaan sanoa, että Suomen OYL-ehdotus kyseisiltä osin on omiaan Ruotsin lakia paremmin turvaamaan tytäryhtiöitä ja niiden vähemmistöosakkeenomistajia kuin myös kaikkien konserniyhtiöiden velkojia konsernin piiristä tapahtuvilta katteettomilta ja liiallisilta varojenjaoilta.

tainen lakkauttaminen, tytäryhtiön toimialan oleellinen muuttaminen, suunnitelluista tai jo aloitetuista investoinneista luopuminen sekä ylisuurien tai epätavallisten riskien ottaminen ovat esimerkkejä toimenpiteistä, joilla tytäryhtiön intressiä saatetaan loukata konserni-intressin hyväksi. Toisaalta konserni-intressin noudattaminen tällaisissa tai vastaavissa tapauksissa saattaa olla myös tytäryhtiön oman intressin mukaista. Jos ja kun pyritään selvittämään, onko emoyhtiön määräämisvallan faktillisen käytön ja yksittäisen tytäryhtiön aseman ja toiminnan tuloksellisuuden välillä positiivinen vai negatiivinen syy- ja seuraussuhde, tulisi vertailukohteena olla tytäryhtiön toimintojen ajateltu (oletettavissa oleva) järjestäminen tilanteessa, jossa yhtiö olisi konsernista riippumaton.[15] Käytännön tasolla tällaisissa arvioinneissa liikutaan alueella, jossa objektiivisiin tuloksiin päätyminen on varsin vaikeata — jos yleensäkään mahdollista.

4. VÄHEMMISTÖOSAKKEENOMISTAJIEN JA LUOTONANTAJIEN OIKEUSSUOJAKEINOISTA

OYL-ehdotuksessa on monin paikoin ja monin tavoin pyritty vahvistamaan yksittäisen osakkeenomistajan ja vähemmistöosakkeenomistajien asemaa osakeyhtiössä.[16] Konsernitilanteessa vähemmistöosakkeenomistajien oikeussuojakeinot ovat periaatteessa samat kuin mitä ne ovat yksittäisen osakeyhtiön kohdalla. Vastuusäännöstö on tyydyttävä. Vähemmistöosakkeenomistajilla on mahdollisuus korvauskanteen ajamiseen oman yhtiönsä johdon ohella myös emoyhtiötä — ei kuitenkaan sen johtoa — vastaan. Yksittäinenkin osakkeenomistaja voi omaan lukuunsa ajaa korvauskannetta mainittuja tahoja vastaan. Tilanteessa, jossa vähemmistöllä ei enää ole mahdollisuuksia vaatia lisätilintarkastajan tai erityisen tarkastuksen määräämistä, vähemmistöllä on oikeus saada lunastus osakkeistaan käypään hintaan, jonka hinnan riitatapauksessa vahvistavat puolueettomat, asiantuntevat välimiehet. Teoreettisesti erittäin vahvan oikeussuojakeinon yksittäiselle osakkeenomistajalle tarjoaa OYLE 13:3 §:n säännöstö: osakkeenomistaja voi vaatia yhtiön asettamista selvitystilaan, mikäli toinen osakkeenomistaja on tahallisesti väärinkäyttänyt vaikutusvaltaansa yhtiössä.

---

15 Vrt. myös *Paehler* 39, 42; *Luchterhandt* ZHR 1970 28 ss.

16 Yhteenveto näistä ks. *Kom 1969: A 20* 58.

Vähemmistösuojakeinojen yleisenä heikkoutena — niin konsernitilanteessa kuin muutenkin — on se, että niiden tehokkuus edellyttää — paitsi riittävää tietoa asioista — osakkeenomistajan aktiivisuutta. Tämä aktiivisuus puolestaan on poikkeuksellista. Keskivertovähemmistöosakkeenomistaja tuntee itsensä avuttomaksi voimakkaan enemmistöosakkeenomistajan tai yhtiössä valtaa pitävän osakkeenomistajaryhmän edessä. Joka tapauksessa vähemmistösuojakeinoihin turvautuminen ja aktiivinen omien etujen suojeleminen on aikaavievää ja kallista. Prosessiriski on aina olemassa ja on melkoinen aktiivisuuden hillitsijä. Helpompaa on olla reagoimatta ja riitelemättä. Tyytymättömyys yhtiön asioiden hoitoon heijastuu usein yhtiöstä lähtemisen muodossa: yksinkertaisempaa kuin ryhtyä vuosikausiksi tuloksiltaan epävarmaan prosessiin on myydä osakkeensa.

Osakkeiden myyminen yhtiön ulkopuoliselle tai toiselle (enemmistö-) osakkeenomistajalle saattaa kuitenkin merkitä vähemmistöosakkeenomistajalle huomattavaa tappiota erityisesti silloin, kun myynti tapahtuu nimenomaisessa »näännyttämistilanteessa» tai muutoin »pakon edessä». Osakeyhtiölakiin verrattuna OYL-ehdotus tarjoaa lunastustilanteissa (13: 3 sekä 14: 3 ja 8 §) osakkeenomistajalle huomattavasti paremmat mahdollisuudet saada osakkeistaan käypä hinta. Lunastussäännösten heikkoutena konsernia ajatellen on kuitenkin se, että niiden käyttötilanteet ovat rajoitetut: OYLE 13: 3 § edellyttää näyttöä toisen osakkeenomistajan väärinkäytöksistä ja oikeudenkäynnin aloittamista, kun taas OYLE 14: 3 § tulee kysymykseen vain sulautumistilanteessa ja OYLE 13: 8 § vain tilanteessa, jossa emoyhtiö ennestään omistaa yli 90 prosenttia tytäryhtiön osakkeista.

Osakkeiden lunastussäännösten kehittäminen tarjoaa kuitenkin ilmeisen käyttökelpoisen tien vähemmistösuojan parantamiselle konsernitilanteissa. Lunastusoikeus voitaisiin antaa vähemmistöosakkeenomistajalle kaikissa konsernitilanteissa, siis esimerkiksi jo tilanteessa, jossa emoyhtiö omistaa yli puolet yhtiön osakkeista. Jos osakkeenomistaja ei kuitenkaan haluaisi käyttää oikeuttaan lunastuksensaantiin, voitaisiin hänelle taata tietty ennalta vahvistettu vuosittainen hyvitys kohtuullisena korvauksena (osinkona) osakepanoksestaaan siitä riippumatta, tuottaako ja näyttääkö tytäryhtiö voittoa vai ei. Hyvityksen maksamisesta tulisi olla vastuussa myös kyseisessä (tytär)yhtiössä määräämisvaltaa käyttävä (emo)yhtiö. — OYL-ehdotuksen mukainen erityinen lunastusmenettely (OYLE 16: 5 §) lienee sinänsä tehokas ja tasapuolinen. Keskuskauppakamarin asettamien välimiesten tehtäväksi voitaisiin antaa myös

vähemmistöosakkeenomistajalle maksettavan vuosihyvityksen suuruuden määrittely, jossa tulisi ottaa huomioon yhtiön aikaisempi toiminta ja sen tuloksellisuus sekä yhtiön vastaiset toiminta- ja kehitysnäkymät.

Toisena osakkeiden lunastuksen vaihtoehtona voisi tulla kysymykseen osakkeiden vaihto emoyhtiön osakkeisiin tai emoyhtiön liikkeelle laskemiin vaihtovelkakirjoihin tai optiolainan velkakirjoihin. Näin vähemmistöosakkeenomistaja voisi halutessaan tulla osakkeenomistajaksi emoyhtiöön ja sitä kautta itse asiassa siirtyä vähemmistöosakkeenomistajan asemasta enemmistöosakkeenomistajan puolelle.

Tytäryhtiön luotonantajien osalta OYL-ehdotuksen säännöstö ei tarjoa oleellista parannusta voimassa olevaan lakiin verrattuna. Informaatio tosin lisääntyy, mutta tehokkaat oikeussuojakeinot eivät. Yhtiön johdon ja tilintarkastajien sekä osakkeenomistajien saattaminen suoraan korvausvastuuseen velkojaa kohtaan ei käytännössä liene niin tehokas oikeussuojakeino, kuin miltä se teoreettisesti näyttää. Velkojien oikeussuojakeinot aktualisoituvat yleensä vasta yhtiön konkurssin yhteydessä. Konkurssimenettely taasen on poikkeuksellinen ja aikaavievä, minkä lisäksi näyttövaikeudet oikeudenloukkauksien osalta saattavat muodostua ylivoimaisiksi.

Konsernitilanteessa yksinkertaisin ja selvin ratkaisu on emoyhtiön saattaminen omavelkaiseen vastuuseen tytäryhtiön veloista. Velkoja voisi kääntyä emoyhtiön puoleen välittömästi sen jälkeen, kun hän ei ole (kirjallisesta) vaatimuksestaan huolimatta saanut suoritusta erääntyneestä saatavastaan tytäryhtiöltä. Tällainen säännöstö — kuten EEC:n eurooppayhtiöehdotuksen yhteydessä on todettu — jossain määrin kyllä yliturvaa tytäryhtiön velkojia, mutta se tuskin olisi emoyhtiön kannalta mitenkään kohtuuton vastine tytäryhtiöön kohdistuvan määräämisvallan käytöstä ja konserni-intressin noudattamisoikeudesta.

5. KONSERNIOIKEUDEN TULEVAISUUS

Suomen osakeyhtiölakiehdotuksen konsernisäännösten tavoitteet ovat varsin rajatut. Pääpaino on konsernia koskevan minimi-informaation sisällön ja antamistavan määrittelyssä. Muut materiaaliset konsernisäännökset ovat vähäiset. Tärkeimmät niistä koskevat konsernin emoyhtiön voitonjakoa sekä emoyhtiön osakkeiden hankintaa tytäryhtiön nimiin. Tietoisesti on lakiehdotuksesta tässä vaiheessa jätetty pois muun

muassa vähemmistöosakkeenomistajien ja luotonantajien erityiset suojasäännökset. Samoin ovat sääntelyn ulkopuolelle jääneet eri etutahojen kannalta varsin keskeiset kysymykset konsernin sisäisen hallinnon ja sisäisten toimintojen järjestelystä. Konsernisuhteen oleelliseksi tunnusmerkiksi mielletään yhtiön määräämisvalta toiseen yhtiöön, mutta tämän määräämisvallan sisältöön taikka rajaukseen ei lakiehdotuksesssa ole puututtu. Kun konserneja koskevan yhtiöoikeudellisen sääntelyn pääalueita ovat toisaalta juuri konsernin perustana olevan määräämisvallan sääntely ja toisaalta konsernin ulkoisten etutahojen aseman järjestely ja suojaaminen, voidaan todeta, että Suomen OYL-ehdotuksessa on tyydytty varsin vaatimattomaan alkuun konsernikysymysten osalta. Kuilua yhtiöoikeuden ja todellisuuden välillä ei ehdotuksen konsernisäännöstöllä selvästikään luoda umpeen. Konserneja koskevan informaation osalta sitä kuitenkin oleellisesti pienennetään.

Suomen kuten myös muiden pohjoismaiden lähtökohta on ilmeisen oikea. Täydellistä konsernisäännöstöä (konsernioikeutta) ei ole syytä pyrkiä luomaan kerralla, vaan liikkeellelähtö on parempi suorittaa suhteellisen vaatimattomin tavoittein. Kun ensimmäiset ja välttämättömät kokemukset on saatu puhtaita osakeyhtiöitä koskevista konsernisäännöksistä ja niiden käytäntöön soveltamisesta, voidaan konsernisäännösten piiriin vastaisuudessa saattaa myös muut yritysmuodot, erityisesti osuuskunnat sekä avoimet ja kommandiittiyhtiöt, jotka meillä kuitenkin esittävät huomattavaa roolia yritys- ja elinkeinotoiminnan organisaatiomuotoina.

Uudesta lainsäädännöstä saatavat kokemukset sekä käytännössä mahdollisesti ilmenevät eturistiriitatilanteet motivoinevat myöhemmin myös materiaalisten konsernisäännösten edelleenkehittämiseen ja täydentämiseen.[17] Kysymys on tällöin sekä konsernin sisäistä juridista hallintoa että eri etutahojen oikeussuojaa koskevien probleemien lainsäädännöllisestä ratkaisemisesta.

Nimenomaista sääntelyä vaativat ensinnäkin emoyhtiön ja tytäryhtiön väliset toiminnot. Tosiasiallisesta käytännöstä lähtien emoyhtiölle on

[17] Toisaalta erityisten suojasäännösten vaatiminen lakiin ei välttämättä edellytä sitä, että käytännöstä voidaan osoittaa konkreettisia oikeudenloukkaustapauksia. Loukkausvaara on joka tapauksessa olemassa ainakin piilevänä: samat henkilöt (emoyhtiön johto) ratkaisevat kahden tai useamman yhtiön intressien etuoikeusjärjestyksen! — Konsernisäännöksillä voidaan katsoa olevan myös erittäin merkittävä ennaltaehkäisevä vaikutus.

tunnustettava oikeus antaa sitovia ohjeita ja määräyksiä tytäryhtiölle ja vastaavasti tytäryhtiölle ja nimenomaan sen johdolle on tunnustettava oikeus noudattaa määräämisvaltaa käyttävältä osakkeenomistajalta saatuja ohjeita. Saatujen ohjeiden noudattamisvelvollisuus liittyy kysymykseen, joka myös vaatii ratkaisua. Miten ratkaistaan ristiriidat silloin, kun toisaalta emoyhtiön ja koko konsernin ja toisaalta yksittäisen tytäryhtiön intressit käyvät ristiin? Konsernin tunnustaminen taloudelliseksi kokonaisuudeksi ja realiteetiksi vaatii yksittäisen tytäryhtiön intressin väistymistä kokonaisuuden hyväksi. Myös yhtiölle itselleen vahingollisia ohjeita on noudatettava, jos niillä aikaansaadut toimet tulevat jonkin muun konserniyhtiön tai yleensä konsernikokonaisuuden hyväksi. Vastaavasti on emoyhtiön osalta hyväksyttävä sitä vahingoittavat toimet, jotka tulevat yhden tai useamman tytäryhtiön tai yleensä konsernikokonaisuuden hyväksi.

Konsernin perustana olevan määräämisvallan lähempi täsmentäminen esimerkiksi edellä hahmotellulla tavalla vaatii vastapainokseen suojajärjestelmän, jolla turvataan eri etutahojen asema erityisesti niissä tilanteissa, joissa kyseisen etutahon juridisen kohteen intressiä on loukattu. Ensisijaisesti on tällöin kysymys tytäryhtiöiden vähemmistöosakkeenomistajista ja velkojista, mutta myös emoyhtiön osakkeenomistajat saattavat joutua oikeudenloukkauksien kohteeksi emoyhtiön joutuessa ehkä oman asemansakin uhalla tukemaan muita konserniyhtiöitä. Vaikkei yritysdemokratiaa meillä lähdettäisikään toteuttamaan ensisijaisesti yhtiölainsäädännöllisillä toimenpiteillä, lienevät konserniyhtiöiden palveluksessa olevat henkilöt kuitenkin sellainen etutaho, jonka asema ainakin välillisesti kaipaa myös suojajärjestelyjä. Yksi toteuttamistie tältä osin on kunkin konserniyhtiön tunnustaminen sinänsä omaksi, sen osakkeenomistajista erilliseksi etutahoksi, jonka elinkelpoisuus ainakin konsernisuhteen katkeamisen varalta tulisi turvata erillisillä suojasäännöksillä. Tältä osin kysymys on kuitenkin yleisempi: vastaisuudessa tullee meilläkin harkittavaksi työntekijöiden lukeminen perinteisten yhtiöoikeudellisten etutahojen joukkoon. Kun nykyisellään puhutaan yhtiöstä ja sen osakkeenomistajista ja velkojista yhtiöoikeudellisina etutahoina, jouduttaneen tähän tulevaisuudessa lisäämään työntekijät omaksi ryhmäkseen. Yhtiötä omana intressipiirinä edustaa tällöin yhtiön johto. Sen asema tulee entisestäänkin vahvistumaan osakkeenomistajien ja työntekijöiden mahdollisia intressiristiriitoja tasoittavana tekijänä.

Suojasäännösten kehittämisen kannalta tarjoavat toisaalta Saksan Liittotasavallan voimassa oleva osakeyhtiölaki ja toisaalta EEC:n piirissä kehitteillä olevaa eurooppayhtiötä koskeva ehdotus varsin huomionarvoiset esimerkit ongelmien ratkaisumahdollisuuksista. Saksalainen malli lienee meille liian raskas ja yksityiskohtainen. Omassa oikeuspiirissäänkin tämä konsernisäännöstö on saanut osakseen kritiikkiä monitahoisuutensa ja tulkinnanvaraisuutensa johdosta. Sen sijaan eurooppayhtiöehdotuksen mukaiset suojasäännökset ovat riittävän yksinkertaiset ja tehokkaat. Tytäryhtiön vähemmistöosakkeenomistajalle tarjotaan konsernitilanteessa oikeus valita, haluaako hän lunastuksen osakkeistaan vai haluaako hän mieluummin pysyä yhtiön osakkeenomistajana, jolloin hänelle taataan tietty vuosittainen hyvitys (osinko) siitä riippumatta, tuottaako yhtiö voittoa vai ei. Osakkeiden lunastuksen vaihtoehtona osakkeenomistajalle voidaan antaa mahdollisuus vaihtaa osakkeensa emoyhtiön osakkeisiin tai emoyhtiön liikkeelle laskemiin vaihtovelkakirjoihin. Vaihtovelkakirjojen ohella tulisivat meillä kysymykseen myös optiolainan velkakirjat. — Tytäryhtiön velkojien aseman järjestely on eurooppayhtiöehdotuksen mukaan yksinkertainen: emoyhtiö on vastuussa myös tytäryhtiönsä velkojille.

DER KONZERN

ZUSAMMENFASSUNG

Einleitung

Die Aktiengesellschaft ist die wichtigste Organisationsform der unternehmerischen und gewerblichen Tätigkeit. Insbesondere in Finnland verwendet man die Form der Aktiengesellschaft in der Gewerbstätigkeit aller Typen und aller Grössenordnungen; die Skala reicht von der »Ein-Mann-Gesellschaft» mit bescheidener Geschäftstätigkeit und von der Familiengesellschaft bis zu nationalen und internationalen Gesellschaften mit vielerlei Arbeitsbereichen. Die Aktiengesellschaftsform ist eine Organisationsform, die ausser von privaten Unternehmungen auch in der Tätigkeit des Staates und anderer öffentlichrechtlicher Einrichtungen benutzt wird. Insbesondere die staatlichen Gesellschaften sind in Finnland Beispiele für in grossem Masstab ausgeübte, in der Aktiengesellschaftsform organisierte gewerbliche Tätigkeit. Die Aktiengesellschaft ist ganz offensichtlich diejenige Organisationsform, »ohne die moderne Wirtschaftsentwicklung nicht denkbar ist». Die Verwendung der Aktiengesellschaftsform reicht in Finnland recht weit auch in die allgemeinnüzige Tätigkeit hinein und überhaupt in solche Tätigkeit, die sich nicht als geschäftliche oder gewerbliche Tätigkeit klassifizieren lässt. Ein Beispiel für die letztgenannten Fälle sind die Wohnungs-Aktiengesellschaften, von denen es in Finnland zur Zeit reichlich 17.000 gibt. Alles in allem sind ins Handelsregister reichlich 55.000 Aktiengesellschaften eingetragen.

Die traditionelle Gesellschaftsgesetzgebung ist auf der Annahme aufgebaut, dass eine Aktiengesellschaft eine sowohl juristisch als auch wirtschaftlich selbständige, von Aussenstehenden unabhängige Institution ist. In der Praxis ist die Lage jedoch oft anders. Die Vorstellung von der Selbständigkeit und Unabhängigkeit einer solchen Gesellschaft entspricht nicht der Wirklichkeit. Vorsichtige Schätzungen erwähnen auch in Finnland

Tausende von Situationen, in denen eine einzelne Gesellschaft der Bestimmungsgewalt einer andern Gesellschaft untersteht. Genaue Angaben über die Zahl der Konzerne und der Konzerngesellschaften liegen jedoch nicht vor. Nach einer schon einige Jahre zurückliegenden Sachverständigenschätzung gibt es in Finnland reichlich 3.000 Konzerne, denen insgesamt über 10.000 Unternehmungen angehören.

Zu den heutigen zentralen Entwicklungslinien der Gesellschaftspraxis gehören das sowohl absolute als auch relative Grösserwerden der Aktiengesellschaften, deren Konzernbildung sowie die Differenzierung von Eigentum und Bestimmungsgewalt insbesondere bei den Grossgesellschaften. All diese Dinge, besonders aber die Konzernbildung stehen in einer engen Beziehung zur allgemeinen Konzentration des gewerblichen Lebens. Man kann sagen, dass die Konzernbildung sowohl die Ursache der Konzentration des gewerblichen Lebens ist als auch zugleich eine Folge dieser Konzentration.

Der Konzentrationsgrad der gewerblichen Tätigkeit und deren Entwicklungstendenzen sind in letzter Zeit Gegenstand des Interesses sowohl im Bereich der einzelnen Volkswirtschaften als auch auf allgemeinerer, die ganze Weltwirtschaft umfassender Ebene gewesen. In Finnland sind diese Fragen von einem Komitee untersucht worden, das sein Gutachten im Jahr 1972 erstattet hat (Gutachten des Konzentrationskomitees 1972: A 6). In dieser Untersuchung sind die Konzerne jedoch nicht als eine eigene Konzentrationsform abgesondert; stattdessen hat das Komitee in seinen Darlegungen den allgemeineren Begriff »Gruppierung» angewandt, wobei auch Einzelunternehmungen mitgerechnet sind. Aus den Erläuterungen des Komitees wirk jedoch der beträchtliche Anteil grosser Industriekonzerne an der finnischen Industrie ersichtlich. Die Bedeutung der Konzerne liegt in der Grössenordnung der verhältnismässig wenigen Grosskonzerne. Der weit überwiegende Teil der Konzerne besteht jedoch aus kleinen oder mittelgrossen — vor allem aus sog. Familienunternehmungskonzernen. In dieser Hinsicht ist die Situation bei den Konzernen in Finnland ebenso wie bei den Einzel-Aktiengesellschaften. Auch von den letztgenannten lässt sich der grösste Teil in die Klasse der Familienunternehmungen kategorisieren.

Ebenso wie eine Einzel-Aktiengesellschaft ist auch ein Konzern Ziel des Interesses vieler verschiedener Personengruppen. In der Untersuchung sind die Konzerninteressenten in innere und äussere Interessenten eingeteilt (Fig. 1 auf S. 17). Zu den inneren Interessenten gehören die

Muttergesellschaft und ihre Leitung sowie die Tochtergesellschaften und deren Leitung. Äussere Interessenten sind wiederum die Aktionäre der Muttergesellschaft, die Minderheit der Aktionäre der Tochtergesellschaften, die Arbeitnehmer, Kreditgeber, Lieferanten, Kunden und Konkurrenten, die öffentliche Gewalt und in letzter Linie die ganze Staatsgemeinschaft.

Das geltende finnische Aktiengesellschaftsgesetz stammt aus dem Jahr 1895. Das Gesetz ist oftmals geändert und ergänzt worden, aber eine Gesamtreform ist vorläufig nicht durchgeführt worden. Nachdem innerhalb aller nordischen Staaten Vorbereitungsarbeiten geleistet worden waren, erschien in Finnland im Jahr 1969 das Gutachten des Komitees für das Aktiengesellschaftsgesetz (Komiteegutachten 1969: A 20), das einen Vorschlag für ein neues Aktiengesellschaftsgesetz enthält. Aufgrund des Gutachtens ist vom Justizministerium ein Vorschlag für eine neue Aktiengesellschaftsgesetzgebung ausgearbeitet worden, der im Jahr 1974 veröffentlicht worden ist (Publikation Nr. 9/1974 der Gesetzgebungsabteilung des Justizministeriums). Die Regierung hat den 18. 3. 1977 dem Parlament eine Gesetzvorlage betreffs der ebenerwähnten Sache zugeleitet (Nr. 27/1977). Das neue Aktiengesellschaftsgesetz kann vielleicht schon mit dem Beginn des Jahres 1979 in Kraft treten.

Da das geltende Aktiengesellschaftsgesetz keine Konzernbestimmungen enthält, werden der erwähnte Gesetzvorschlag von 1977 über die Aktiengesellschaft und die in ihm enthaltenen Konzernbestimmungen in die vorliegende Untersuchung aufgenommen. Die Untersuchung ist in drei Hauptteile gegliedert. In I. Teil werden die Kennzeichen des Konzerns geklärt. Im II. Teil werden folgende Dinge betrachtet: die Verwaltung des Konzerns, die innere Finanzierung und einige andere innere Tätigkeiten des Konzerns, von denen im Grunde die ganze Konzernproblematik herrührt. Im letzten (III.) Teil werden die Rechtsstellungen der zentralen gesellschaftsrechtlichen Interessenten betrachtet, nämlich die der einem Konzern angehörigen Tochtergesellschaft und die von deren in der Minderheit gebliebenen Aktionären sowie diejenige ihrer Kreditgeber.

I. Teil. Die Kennzeichen des Konzerns

1. Viele ausländische Gesellschaftsgesetzgebungen enthalten heutzutage Bestimmungen über Konzerne und Konzerngesellschaften. Die

Definitionen des Konzerns, der Muttergesellschaft und der Tochtergesellschaft weichen in gewissem Grade voneinander ab. Das wesentliche Kennzeichen des Konzerns ist jedoch immer die Bestimmungsgewalt einer Gesellschaft über eine andere Gesellschaft. Diese Bestimmungsgewalt beruht in der Hauptregel auf dem Aktieneigentum. Ausnahmsweise können auch andere Dinge die Grundlage der Bestimmungsgewalt bilden.

Den Ausdruck und Begriff 'Konzern' in seiner europäischen Erscheinungsform kennt man nicht in der Gesellschaftsgesetzgebung der *USA*, ungeachtet dessen, dass die Entstehungsphasen des modernen Konzerndenkens in den USA bis in die 1880er und 1890er Jahre zurückverfolgt werden können, vor allem in die sog. Antitrust-Gesetzgebung. Die Bestrebungen, diese Gesetzgebung zu umgehen, erzeugten einen neuen Gesellschaftstyp, die sog. holding company. Heutzutage ist die holding company u.a. im Aktiengesellschaftsgesetz des Teilstaates Kalifornien bekannt, ausserdem in den Gesetzen Public Utility Act 1935, Securities Act 1933, Securities Exchanges Act 1934 und Bank Holding Company Act 1956.

Nach der Companies Act 1948 sec. 154 (1) *Englands* ist eine Gesellschaft in dem Fall Tochtergesellschaft einer andern, wenn diese andere Gesellschaft Teilhaberin an ihr ist und entweder ihren Vorstand (board of directors) inbezug auf dessen Zusammensetzung kontrolliert oder mehr als die Hälfte ihres Aktienkapitals (equity chare capital) in ihrem Besitz hat. Die kontrollierende Gesellschaft wird im Gesetz Muttergesellschaft genannt. Das Gesetz kennt nicht den Fachausdruck 'Konzern', aber an einigen Stellen wird der Fachausdruck 'group' für die Gesamtheit angewandt, welche die Muttergesellschaft und die Tochtergesellschaften zusammen bilden.

In *Deutschland* enthielt schon das Aktiengesellschaftsgesetz von 1937 Konzernbestimmungen. Diese Vorschriften wurden im Zusammenhang der Ausarbeitung des Aktiengesellschaftsgesetzes von 1965 erneuert. Das Aktiengesellschaftsgesetz der Bundesrepublik Deutschland ist heute die einzige geltende Gesetzgebung, die eine einheitliche und spezifizierte Kodifikation des Konzernrechts enthält. Begrifflich sind die Konzernbestimmungen überhaupt auf solche Unternehmungen ausgedehnt worden, die untereinander in Interessengemeinschaft stehen oder miteinander verbunden sind. Im Gesetz sind als besonderer Oberbegriff die verbundenen Unternehmen genannt, in deren Rahmen der eigentliche Konzern lediglich eine Form der Verbundenheit zwischen Unternehmungen ist. Nach § 18.1

AktG besteht ein Konzern aus dem herrschenden Unternehmen und einem oder mehreren abhängigen Unternehmen, die dem gemeinsamen herrschenden Unternehmen unterstellt sind. Es handelt sich dann um einen sog. Unterordnungskonzern. Bei Unternehmen, zwischen denen ein sog. Beherrschungsvertrag besteht, wird die Sachlage stets derart angesehen, dass sie einer gemeinsamen Leitung unterstehen und also einen Konzern bilden. Nach AktG § 18.2 besteht ein Konzern aus auch juristisch selbständigen, voneinander unabhängigen Unternehmungen, die einer gemeinsamen Leitung unterstellt sind. Dann handelt es sich um einen sog. Gleichordnungskonzern.

Nach dem Gesellschaftsgesetz *Frankreichs* von 1966 ist laut § 354, falls die Gesellschaft mehr als die Hälfte des Kapitals einer andern Gesellschaft besitzt, diese eine Tochtergesellschaft der erstgenannten. In § 15 des Aktiengesellschaftsgesetzes *Österreichs* entsprechen die Definitionen des Konzerns denen, die im deutschen Aktiengesellschaftsgesetz von 1937 enthalten waren. Laut dem Codice civile *Italiens* vom 16. März 1942 entsteht ein Konzernverhältnis aufgrund eines die Stimmenmehrheit bringenden Aktienbesitzes (Art. 2359). Auch sind Konzernbestimmungen für die in Vorbereitung befindliche Satzung der europäischen Gesellschaften im Bereich der *EWG* (EEC) ausgearbeitet worden, ebenso für dem die Konzernbilanzen betreffenden 7. Harmonisierungsvorschriftsentwurf des Gesellschaftsrechts.

Das neue Aktiengesellschaftsgesetz *Dänemarks* ist mit dem Anfang des Jahres 1974 in Kraft getreten, die neuen Gesetze *Schwedens* und *Norwegens* dagegen mit dem Beginn des Jahres 1977. Die in diesen Gesetzen enthaltenen Konzernbestimmungen sind infolge der gemeinsamen Vorbereitungsarbeit in den Hauptzügen gleichen Inhalts und entsprechen auch den Bestimmungen des in *Finnland* gemachten Vorschlags zum Aktiengesellschaftsgesetz.

2. Die geltende Gesetzgebung Finnlands kennt eigentlich keine Konzerne. Es lassen sich jedoch einige vereinzelte Gesetzesstellen finden, die sachlich gesehen insbesondere Konzernsituationen betreffen und somit dem Konzerndenken offensichtlich nahestehen. Diese Bestimmungen gibt es u.a. in der Bankgesetzgebung von 1969 und in Steuergesetzen. In der Literatur und besonders in der Praxis der Kreditanstalten ist der Konzern heutzutage schon ein recht bekannter Begriff. Die Definitionskriterien sind jedoch ungenau und wechselnd.

§ 1:2.1 des Entwurfes zum Aktiengesellschaftsgesetz enthält die Hauptregel des Konzernverhältnisses:

»Wenn eine Aktiengesellschaft so viele Aktien einer andern einheimischen Aktiengesellschaft oder einer ausländischen Aktiengesellschaft oder einer damit vergleichbaren Gesellschaft besitzt, dass diese Aktien mehr als die Hälfte der von allen Aktien hervorgebrachten Stimmen ergeben, ist die erstgenannte Gesellschaft die Muttergesellschaft und die nacher erwähnte die Tochtergesellschaft. Wenn die Muttergesellschaft mit ihren Tochtergesellschaften oder eine Tochtergesellschaft oder mehrere Tochtergesellschaften zusammen die obenerwähnte Anzahl von Aktien irgendeiner andern Gesellschaft besitzen, ist auch die letztgenannte Gesellschaft eine Tochtergesellschaft der Muttergesellschaft.«

Die Hauptregel wird ergänzt durch die Bestimmung in § 1: 2.2 des Aktiengesellschaftsgesetzentwurfes:

»Wenn eine Aktiengesellschaft sonst aufgrund von Aktieneigentum oder eines Vertrages die Bestimmungsgewalt in einer andern Aktiengesellschaft und einen beträchtlichen Anteil am Ergebnis von deren Tätigkeit hat, ist gleichfalls die erstgenannte Gesellschaft die Muttergesellschaft und die letztgenannte die Tochtergesellschaft.«

Nach § 1: 2.3 des Aktiengesellschaftsgesetzentwurfes »bildet die Muttergesellschaft mit ihren Tochtergesellschaften einen Konzern». In allen diesen Fällen, wenn die materiellen Bestimmungen des Gesetzes über die Konzerne anzuwenden sind, ist der Konzernbegriff derselbe.

Nach § 1: 2 des Aktiengesellschaftsgesetzentwurfes ist ein Konzern also eine aus zwei oder mehreren Aktiengesellschaften bestehende Gesamtheit, worin eine Gesellschaft die Bestimmungsgewalt über die anderen hat. Die Bestimmungsgewalt kann entweder auf unmittelbarem oder mittelbarem Aktieneigentum oder auf einem Vertrag beruhen. Wenn die Bestimmungsgewalt auf der sog. tatsächlichen Stimmenmehrheit oder auf einem Vertrag beruht, wird ausserdem vorausgesetzt, dass die herrschende Gesellschaft eine wirtschaftliche Interessenverbindung zu den übrigen hat: die Muttergesellschaft hat z.B. die Möglichkeit, die Produkte ihrer Tochtergesellschaft wesentlich billiger als zu Marktpreisen einzukaufen.

Konzernbeziehungen, die auf blossen vertraglichen Regelungen fussen, sind in der Praxis selten. Auch die Konzernbestimmungen des schwedi-

schen Aktiengesellschaftsgesetzes von 1944, die das Vorbild für die Vorschriften des finnischen Aktiengesellschaftsgesetzentwurfes gewesen sind, hat man in der Gesellschaftspraxis nur dann angewandt, wenn die betreffende Gesellschaft die Aktienmehrheit in einer andern Gesellschaft besitzt. Weder nach dem geltenden Gesetz noch nach dem Aktiengesellschaftsgesetzentwurf besteht die Möglichkeit, ausdrückliche Verträge über die Bestimmungsgewalt abzuschliessen, wie das AktG der Bundesrepublik Deutschland sie kennt.

In anderen als nordischen Rechtsordnungen ist man auch der Ansicht, dass das für die Konzernbeziehung kennzeichende Bestimmungsgewaltkriterium auch dann erfüllt ist, wenn die Gesellschaft die Zusammensetzung der Leitung einer andern Gesellschaft kontrolliert oder wenigstens deren Mehrheit (USA, England und der Vorschlag für eine Europagesellschaft), wie auch dann, wenn Gesellschaften einer gemeinsamen Leitung unterstellt sind (Bundesrepublik Deutschland).

Die Kontrolle der Gesellschaftsleitung oder von deren Mehrheit hängt in Finnland im allgemeinen mit den Aktieneigentum zusammen. Die Einsetzung der eigentlichen Leitung einer Gesellschaft (des Vorstands) und ebenso die Absetzung erfolgen in der Regel während der Gesellschaftsversammlung oder auch indirekt in dem von der Gesellschaftsversammlung gewählten Verwaltungsrat. So kann der Personenkreis, der aufgrund des Aktieneigentums die Stimmenmehrheit in der Gesellschaftsversammlung hat, auch die Zusammensetzung des Vorstandes der Gesellschaft kontrollieren.

Nach dem Vorschlag für das Aktiengesellschaftsgesetz kann die Minderheit der Leitung (des Vorstandes und/oder des Verwaltungsrates) in anderer als der erwähnten Ordnung eingesetzt werden, z.B. durch satzungsmässige Gesellschaftsbestimmungen oder durch Verträge. Auf diese Weise ist es jedoch nicht möglich, die Kontrolle über die Zusammensetzung des Vorstandes der Gesellschaft zu erlangen, weil die Beschlussfassung im Vorstand wie auch im Verwaltungsrat nach der Hauptregel gemäss dem Mehrheitsprinzip stattfindet. Mit den Bestimmungen der Gesellschaftsordnung oder den Verträgen, durch die irgendeine Seite ermächtigt wird, eine oder mehrere Personen in die Leitung der Gesellschaft zu ernennen, dürften praktisch im allgemeinen gegenseitige Eigentumsverhältnisse verbunden sein. Dann können diese Eigentumsverhältnisse zusammen mit den erwähnten Ordnungsvorschriften der Gesellschaft oder mit Verträgen die Bestimmungsgewaltkriterien von § 1: 2 des Aktien-

gesellschaftsgesetzvorschlags erfüllen und verursachen, dass die Gesellschaften den Konzernbestimmungen unterworfen werden.

Im Recht der Bundesrepublik Deutschland betrachtet man als notwendiges Kennzeichen des Konzernverhältnisses die gemeinsame Leitung der Gesellschaften. In einer Unterordnungskonzernsituation bedeutet das in der Praxis auch, dass die Muttergesellschaft ihre auf Aktieneigentum oder auf etwas anderem beruhende Bestimmungsgewalt gegenüber der Tochtergesellschaft wirklich ausüben soll. Auch die Aktienmehrheit verursacht somit nicht notwendig ein Konzernverhältnis zwischen der Gesellschaft und einer in ihrem Besitz befindlichen andern Gesellschaft, wenn die Gesellschaften keine faktische gemeinsame Leitung von der erwähnten Art haben.

Der Aktiengesellschaftsgesetzvorschlag setzt keine gemeinsame Leitung in dem Sinne voraus, dass die Muttergesellschaft wirklich ihre Bestimmungsgewalt gegenüber der Tochtergesellschaft ausüben sollte. Das Konzernverhältnis entsteht durch die blosse Möglichkeit der Anwendung der Bestimmungsgewalt. So erzeugt z.B. eine Aktienerwerbung, welche die Stimmenmehrheit mit sich bringt, ein Konzernverhältnis, auch wenn der Zweck der Erwerbung lediglich in der Anlage von Geld besteht, ohne das Ziel der Bestimmungsgewalt. Auch vorübergehendes Eigentumsrecht, während dessen die Bestimmungsgewalt faktisch nicht ausgeübt wird, verursacht ein Konzernverhältnis.

Das Recht der Bundesrepublik Deutschland kennt den Gleichordnungskonzern, der aus juristisch selbständigen, voneinander unabhängigen Unternehmen besteht, die einer gemeinsamen wirtschaftlichen Leitung unterstellt sind. Zwischen den zum Konzern gehörenden Unternehmen fehlt das für den Unterordnungskonzern typische Element der Bestimmungsgewalt, das Eingriffe des einen Unternehmens in die Tätigkeit des andern ermöglicht. Oft ist man denn auch der Ansicht, dass der Gleichordnungskonzern aus diesem Grunde nicht in den Bereich des traditionellen Konzernbegriffs einbezogen werden sollte, der ausdrücklich auf dem Bestimmungsgewalt-Unterstellungsverhältnis zwischen den Unternehmungen beruht. Der Gleichordnungskonzern, in welchem die gemeinsame Leitung das die Tätigkeit der Gesellschaften koordinierende Organ ist, wird eher als zum Bereich der freiwilligen Zusammenarbeitsformen der Unternehmen gehörig angesehen, namentlich zu dem der Wettbewerbsgesetzgebung. Es ist bemerkenswert, dass auch nicht im Gesellschaftsvorschlag für Europa der EWG (EEC) der Gleichordnungskonzern deut-

schen Typs in den Bereich des Konzernbegriffs aufgenommen worden ist. Für die Einbeziehung des Gleichordnungskonzerns in die Gesellschaftsgesetzgebung Finnlands dürfte wenigstens im jetzigen Stadium kein praktischer Bedarf bestehen — auch in der deutschen Praxis sind ja die Gleichordnungskonzerne nur als Seltenheiten festgestellt worden.

II. Teil. Verwaltung und innere Tätigkeiten des Konzerns

1. Die Gesellschaftsgesetzgebung kennt nirgends besondere Verwaltungsorgane des Konzerns. Somit muss die gesellschaftsrechtliche Verwaltung des Konzerns in der Praxis auf den Verwaltungsorganen aufgebaut werden, die das Gesetz bei den Einzelgesellschaften kennt.

Die dem finnischen geltenden Gesetz wie auch dem Aktiengesellschaftsgesetzentwurf gemässen notwendigen Verwaltungsorgane der Aktiengesellschaft sind die Generalversammlung, der Vorstand und die Rechnungsprüfer. Ausserdem haben viele Gesellschaften einen geschäftsführenden Direktor, und zahlreiche — vor allem grosse — Gesellschaften haben ausserdem einen Verwaltungsrat. In einem Konzern haben sowohl die Muttergesellschaft als auch die Tochtergesellschaften diese vom Gesetz erforderten oder jedenfalls erlaubten Verwaltungsorgane. Die Aufgaben und die Arbeitsteilung werden für jede Gesellschaft gesondert nach dem Gesetz und nach der Satzung der Gesellschaft bestimmt.

Die gesellschaftsrechtliche Verwaltung des Konzerns kann lediglich darauf gegründet werden, dass die Muttergesellschaft die auf ihrem Aktieneigentum beruhende Entscheidungsgewalt in den Generalversammlungen der Tochtergesellschaft ausübt. In der Konzernsituation ist jedoch die Generalversammlung einer Tochtergesellschaft nur von recht begrenzter Bedeutung: dieser Versammlung steht es zu, den Vorstand (oder eventuell den Verwaltungsrat) einzusetzen. Die Beschlüsse über die Wahl der Leitung der Gesellschaft werden normalerweise mit einfacher Stimmenmehrheit gefasst. Eine Beschlussgewalt dieser Art steht in der Konzernsituation ausdrücklich der Muttergesellschaft zu. Die Muttergesellschaft hat so die Möglichkeit, ihr angehörende Personen oder jedenfalls ihr genehme in die Leitung der Tochtergesellschaft wählen zu lassen. Oft wird die Verwaltung eines Konzerns auf gemeinsamen Führungspersonen der Muttergesellschaft und der Tochtergesellschaft aufgebaut.

Die tatsächliche Verwaltung (bzw. Leitung) eines Konzerns ist oft auf

solchen Organen und einer solchen Organisation aufgebaut, die das Gesellschaftsrecht nicht kennt oder nicht anerkennt. Als Konzernleitung, die als »oberste Leitung» aller Konzerngesellschaften fungiert, kann die Leitung der Muttergesellschaft als solche auftreten — oder durch verschiedene Führungsstäbe ergänzt. In grossen Konzernen ist es zweckmässig, innerhalb der Leitung der Muttergesellschaft eine gesonderte Konzernleitung zu organisieren. Zuweilen wird eine getrennte Leitungsgesellschaft gebildet, um die Aufgaben auszuführen, die der Konzernleitung zufallen.

Die gesellschaftsrechtlichen Führungsweisen des Konzerns beschränken sich darauf, dass die Muttergesellschaft das Stimmrecht in den Generalversammlungen der Tochtergesellschaften ausübt. In der Praxis geschieht die Leitung des Konzerns jedoch so, dass die leitenden Personen beispielsweise durch Vorschriften, Anordnungen und durch die gemeinsamen Führungspersonen unmittelbar auf die Leitung und Tätigkeit der Tochtergesellschaften einwirken. Die tatsächliche Verwaltung des Konzerns weicht also in Organisation und Handlungsweisen wesentlich ab von der gesellschaftsrechtlichen Verwaltung, wie sie der Gesetzgeber voraussetzt.

2. Die Grundlage des Konzerns ist in der Hauptregel das Aktienkapital der Muttergesellschaft an einer oder mehreren Tochtergesellschaften. Die Tochtergesellschaften können ihrerseits Aktieninhaber der Muttergesellschaft sein. Dies innere Aktieneigentum des Konzerns wie auch andere innere Finanzierungsverbindungen erschweren die Klärung der wirklichen Lage des Konzerns und seiner einzelnen Gesellschaften. Insbesondere der gegenseitige Aktienbesitz der Konzerngesellschaften weist einige Gefahrenmomente auf. Um diese zu vermindern, enthalten die Konzernbestimmungen im allgemeinen das Verbot für die Tochtergesellschaften, sich Aktien der Muttergesellschaft zu beschaffen, oder wenigstens aufgrund solcher Aktien in den Generalversammlungen der Muttergesellschaft das Stimmrecht auszuüben. Derartige Verbote sind auch in den Vorschlag für das Aktiengesellschaftsgesetz Finnlands aufgenommen worden (§§ 7: 1 und 9: 1.3). Desgleichen enthält der Gesetzentwurf eine Bestimmung, wonach im Fall einer Wertsteigerung der Aktien von Tochtergesellschaften die Aktien der Muttergesellschaft, die Eigentum der Tochtergesellschaft sind, als wertlos angesehen werden sollen (§ 11: 4.2).

3. Der Konzern besteht aus zwei oder mehr Gesellschaften. Die Ertragsbildung im Konzern vollzieht sich in diesen Einzelgesellschaften. Die Bilanz jeder Gesellschaft zeigt den Erfolg von deren Tätigkeit und

somit deren wirtschaftliche Lage. Auf den Erfolg und die Lage der Konzerngesellschaften kann jedoch mit internen Mitteln des Konzerns eingewirkt werden. Das Ergebnis (Gewinn oder Verlust) kann von einer Gesellschaft auf die andere übertragen werden. Der im Bereich des Konzerns entstehende Ertrag kann als Ertrag jeder beliebigen Konzerngesellschaft hingestellt werden.

Die innere Übertragung des Ertrags kann auf viele Arten geschehen: in Form einer vom Normalen abweichenden Preisfestsetzung für die inneren Zahlungen des Konzerns (über oder unter dem Normalpreis), in Form abweichender Bedingungen für innere Kredite, in Form direkter Konzernbeihilfen oder der gesetzmässigen Gewinnverteilung (als Dividenden).

Die Übertragung des Ertrages hängt meistens zusammen mit dessen Ausgleichung und mit der Minimalisierung der Besteuerung. Grossenteils geschieht die Übertragung des Ertrages verschleiert, durch Preisfestsetzung für interne Leistungen. Die Eliminierung der Wirkungen der vom Konzern vorgenommenen Preisfestsetzung, um den »wirklichen» Ertrag einer Einzelgesellschaft für irgendeine Rechnungsperiode zu klären, ist in der Praxis sehr schwierig — oft eine geradezu unmögliche Aufgabe für ausserhalb des Konzerns stehende Interessenten. Bei Zahlungen, die einen allgemeinen Marktpreis haben, lässt sich die Eliminierung des Übertragungselements technisch durchführen. Auch dann kann man jedoch in Einzelfällen vor eine schwierig zu lösende Frage gestellt werden: ist das Motiv der Sonderpreisfestsetzung eben die Übertragung des Ertrages, oder gibt es dafür andere Gründe, die »anerkannt» werden können? Die Beurteilungsschwierigkeiten nehmen dann wesentlich zu, wenn es sich um innere Übertragungen handelt, die keinen allgemeinen Marktpreis haben, oder die nicht zwischen Unternehmen vorkommen, welche vom Konzern unabhängig sind.

Mit der Preisfestsetzung für innere Leistungen des Konzerns und mit seiner Ertragsbildung ist auch seine Problematik des sog. inneren Gewinns verbunden. Vom Standpunkt einer einzelnen Tochtergesellschaft und deren Minderheitsaktionäre betrachtet sollten die inneren Leistungen des Konzerns schon von Anfang an so kalkuliert werden dass aus den Zahlungen sich der übliche »Handelsgewinn» ergibt. Der Umstand, dass dieser Betrag innerer Gewinn des Konzerns ist, hat vom Standpunkt der

erwähnten Beteiligten keine relevante Bedeutung. Wenn hingegen die Bilanz des Konzerns erstellt wird und also der Konzern als Gesamtheit ins Blickfeld rückt, können die inneren Gewinne unrealisierte und somit eliminierbare Posten sein. Vom Stadpunkt des Konzerns betrachtet wäre der klarste Übertragungspreis der Selbstkostenpreis, bei dessen Anwendung keine zu eliminierenden inneren Ertragsposten entstehen würden — also keine inneren Gewinne und Verluste.

Die Gewinnausschüttung geschieht im Konzern auch im Rahmen der einzelnen Konzerngesellschaften. Es kann sich dabei um innere oder um endgültige Gewinnverteilung handeln. Die Gewinnverteilung der Muttergesellschaft ist endgültige Gewinnausschüttung: die verteilten Gelder verlassen den Bereich des Konzerns. Bei den Tochtergesellschaften ist die endgültige Gewinnverteilung der Betrag, der unter die Minderheitsaktionäre verteilt wird: die verteilten Mittel verlassen den Bereich des Konzerns.

Darüber, wie im Konzern die Übertragung des Ertrags von einer Gesellschaft auf die andere praktisch vor sich geht, gibt es einige durch Forschung und Statistik erlangte Angaben. Sie betreffen hauptsächlich die Ertragsübertragung zwischen einer ausländischen Tochtergesellschaft und der einheimischen Muttergesellschaft, insbesondere die Übertragung des positiven Ertrages (des Gewinns) und der Ertragsfaktoren an die Muttergesellschaft. Die Angaben beschränken sich auch nur auf die Dividenden und Zinsen, welche die Konzernunternehmungen aneinander bezahlen. Darüber, in wie hohem Grade als Übertragung von Erträgen die Über- oder Unterbewertung von inneren Zahlungen angewandt wird, gibt es keine Feststellungen.

Zu den Hauptregeln des Aktiengesellschaftsrechts gehört, dass Gelder der Gesellschaft nicht an die Aktionäre verteilt werden dürfen. Es gibt jedoch Ausnahmen von diesem Verteilungsverbot: 1) die gesetzmässige Gewinnverteilung, 2) die Verteilung von Geldern bei Herabsetzung des Aktienkapitals oder des gesetzmässigen Reservefonds und 3) die Verteilung der Gelder bei Auflösung der Gesellschaft.

Die Gewinnausschüttung ist nach dem in Finnland geltenden Aktiengesellschaftsgesetz an ein strenges Verfahrensnormensystem gebunden (Aktiengesellschaftsgesetz § 26.1 Punkt 1, § 21.1 und § 22.2). Eine auf andere Weise durchgeführte Gewinnverteilung ist gesetzwidrige Verteilung von Mitteln der Gesellschaft, wofür die Strafen in § 33 des Aktien-

gesellschaftsgesetzes angedroht sind. Eine gesetzwidrige Verteilung geschieht meistens als sog. versteckte Gewinnverteilung. Das Motiv dafür ist oft das Erstreben steuerlicher Vorteile. Eine klare Regel darüber, wann im Konzern die Über- oder Unterbewertung innerer Zahlungen, aussergewöhnliche Kreditbedingungen oder direkte Konzernbeihilfen die Bedeutung einer versteckten Gewinnverteilung im gesellschaftsrechtlichen Sinne erreichen, lässt sich nicht angeben. Einzelne Massnahmen zur Übertragung von Erträgen können sich nämlich von einem weiteren Standpunkt betrachtet als recht gut motiviert auch vom Standpunkt derjenigen Gesellschaft erweisen, die unter diesen Massnahmen zu leiden hat, indem sie z.B. ihre Produkte zu Unterpreisen an eine andere Konzerngesellschaft liefert.

Die Gewinnverteilungsvorschriften des Aktiengesellschaftsgesetzentwurfes enthalten bemerkenswerte Neuerungen im Vergleich zu dem geltenden Gesetz. Vom Standpunkt des Konzerns ist am wichtigsten § 12: 2.2 des ebenerwähnten Entwurfes, eine Bestimmung über die Beschränkung der Gewinnausschüttung der Muttergesellschaft auf die von der Bilanz des Konzerns ausgewiesenen verteilbaren Geldmittel: »Als Gewinn der Muttergesellschaft darf ungeachtet dessen, dass eine Gewinnverteilung aufgrund von Abs. 1 gestattet wäre, kein solcher Betrag verteilt werden, der die Gesamtsumme des der für die letztvergangene Rechnungsperiode festgelegten Konzernbilanz entsprechenden Gewinnes und des übrigen freien Eigenkapitals des Konzerns übersteigt, vermindert um den von der Konzernbilanz ausgewiesenen Verlust und um denjenigen Betrag, den die zum Konzern gehörenden Gesellschaften nach der Gesellschaftssatzung in den Reservefonds einzuzahlen oder sonst unverteilt zu lassen haben.» Nach § 9: 5.3 des Entwurfes zum Aktiengesellschaftsgesetz ist die Konzernbilanz in der ordentlichen Generalversammlung der Muttergesellschaft zu bestätigen.

§ 12: 5 des Entwurfes zum Aktiengesellschaftsgesetz enthält die Vorschriften für den Fall gesetzwidriger Verteilung der Geldmittel der Gesellschaft. Der Vorschlag entspricht in den hauptsächlichen Prinzipien dem geltenden Recht (§ 33 des Aktiengesellschaftsgesetzes). Die Bestimmungen für den Fall ungesetzlicher Verteilung betreffen auch die verschleierte Gewinnausschüttung.

Neben den normalen Bestimmungen über die Gewinnverteilung sind in dem Vorschlag zum Aktiengesellschaftsgesetz keine Vorschriften enthalten, die den Konzern zu inneren Übertragungen des Ertrages berech-

tigen oder diese ausdrücklich verbieten. Die Bestimmung über die Definition des Konzerns (§ 1: 2 des Entwurfes zum Aktiengesellschaftsgesetz) sowie einige begründende Erwähnungen zeigen jedoch, dass die Übertragung von Erträgen auch in anderer als gesetzmässiger Form als eine Tatsache der Praxis erkannt worden ist.

III. Teil. Über Konzerninformation und die Stellung einiger Interessenten im Konzern

1. Der Faktor, der auf die Stellung der Interessenten in einer Aktiengesellschaft am merklichsten einwirkt und auf dem sich u.a. die verfügbaren Rechtsschutzmittel im Grunde aufbauen, ist die Erlangung von Information über die Gesellschaft sowie Menge und Qualität dieser Information.

Das Buchführungsgesetz und die dazugehörige Verordnung stellen Mindestanforderungen an die Information über die Aktiengesellschaft. Die Konzernbestimmungen sind jedoch darin nicht enthalten. Heutzutage ist denn auch die Konzerninformation völlig freiwillig.

Das 11. Kapitel des Vorschlages zum Aktiengesellschaftsgesetz enthält Vorschriften über die Sonderinformation, die über Aktiengesellschaften und Konzerne zu geben ist. Jede Aktiengesellschaft hat in jeder Rechnungsperiode einen Jahresabschluss auszuarbeiten, der eine Gewinn- und Verlustrechnung sowie die Jahresbilanz und den Geschäftsbericht enthalten muss, einschliesslich der dazugehörigen sog. Bilanzanalysen und Beilagen. Diese Forderung gilt auch für jede Konzerngesellschaft. In die Jahresabschlüsse der Konzerngesellschaften ist ein bestimmtes Mass an Konzerninformation aufzunehmen, vor allem Angaben über die Beziehungen der Gesellschaft zu den übrigen Konzerngesellschaften. Die Muttergesellschaft hat ausserdem für jede Rechnungsperiode einen Konzernabschluss über den gesamten Konzern zu erstellen. Durch den Konzernabschluss sucht man ein rechnungsmässiges Bild von der Lage und dem Ertrag des Konzerns zu vermitteln, als ob der Konzern eine einzige Gesellschaft wäre. Der Konzernabschluss ist auch — wie bereits festgestellt — zur Grundlage der gesetzmässigen Gewinnverteilung der Muttergesell-

schaft gemacht worden. Der Konzernabschluss würde wie ein gewöhnlicher Jahresabschluss öffentlich sein.

2. Im Zusammenhang mit dem Konzern spricht man oft von einem besonderen Konzerninteresse. Darunter versteht man die tatsächliche Macht der Konzernleitung, über den ganzen Konzern zu bestimmen, d.h. über die Tätigkeit und Politik aller Konzerngesellschaften, sowie die Macht, die Interessen der einzelnen Gesellschaften im Blick auf die Gesamtheit und deren Vorteil in eine Rangordnung zu bringen.

In der Praxis geht das Interesse des Konzerns vor dem einer einzelnen Tochtergesellschaft, auch dann, wenn die Massnahmen — entweder auf der Generalversammlungsebene oder auf derjenigen der eigentlichen Konzernleitung — eine Verletzung von Interessen der Tochtergesellschaft und von deren sonstigen Interessenten bedeuten. In der Gesetzgebung hat man dies lediglich im Aktiengesellschaftsgesetz der Bundesrepublik Deutschland berücksichtigt. Wenn zwischen Mutter- und Tochtergesellschaft ein Vertrag über die Bestimmungsgewalt besteht, hat die Muttergesellschaft das Recht, der Leitung ihrer Tochtergesellschaft Weisungen und Anordnungen zu erteilen, auch wenn deren Befolgung für die Tochtergesellschaft ungünstig oder sogar schädlich ist. Falls kein Vertrag über die Bestimmungsgewalt vorliegt, setzt die Erteilung von schädlichen Weisungen und Anordnungen sowie andererseits deren Befolgung voraus, dass der zugefügte Nachteil oder Schaden kompensiert wird (AktG § 311—318). Das AktG enthält auch einige andere Schutzbestimmungen für den Fall, dass eine Tochtergesellschaft in eine solche Lage gerät, in der zwischen den Gesellschaften ein Vertrag über die Bestimmungsgewalt oder ein sonstiger gesellschaftsrechtlicher Unternehmungsvertrag besteht (§ 300—302).

Der Vorschlag für Aktiengesellschaften in Europa enthält eine Regelung, wonach die Muttergesellschaft das Recht hat, der Leitung ihrer Tochtergesellschaft Weisungen zu erteilen, wobei diese entsprechend verpflichtet ist, die Weisungen zu befolgen (Art. 240—240 c).

Anderswo ist ein Konzerninteresse nicht als Tatsache anerkannt, sondern die Verletzung des Interesses einer Tochtergesellschaft zugunsten des Konzerninteresses ist im Prinzip verboten. Dies betrifft auch den Vorschlag zum finnischen Aktiengesellschaftsgesetz, worin durch eine sog. Generalklausel verboten ist, den Vorteil der Gesellschaft zu schädigen, indem einem Aktieninhaber oder einer andern Person ein unbe-

rechtigter Vorteil zugebilligt würde (Entwurf zum AktG §§ 8: 14 und 9: 16).

3. Man ist der Ansicht, dass die Gleichberechtigung der Aktieninhaber zu den zentralen Grundsätzen des Aktiengesellschaftsrechts gehört. Der Inhalt dieses Prinzips ist jedoch in der Praxis recht beschränkt: unter gleichen Voraussetzungen sind Rechte und Pflichten der Aktieninhaber die gleichen. Die Bedeutung des Gleichheitsprinzips wird jedoch vermindert u.a. durch das gesellschaftsrechtliche Mehrheitsprinzip und auch dadurch, dass die Aktionäre als Personen und als Interessengruppe nicht gerade oft eine homogene Gruppe bilden. Besonders in Grossgesellschaften, wo es zahlreiche Aktieneigentümer gibt, ist die Beschlussgewalt in Sachen der Gesellschaft von den Aktionären auf die Leitung der Gesellschaft übergegangen oder im Begriff überzugehen. Man spricht dann von der Trennung von Besitz und Herrschaft. Die Trennung von Besitz und Herrschaft ist bei den Minderheitsaktionären von Tochtergesellschaften des Konzerns zugunsten eines andern Aktieninhabers eingetreten, nämlich zugunsten der Muttergesellschaft.

Durch Bestimmungen über den Schutz der Minderheit sucht man der Missbrauch des Mehrheitsprinzips zu verhindern und die Schäden zu ersetzen, die dadurch den einzelnen Aktionären oder der Minderheit zugefügt werden. Eine reine Wertungsfrage ist es, wo die Grenze zwischen Mehrheitsprinzip und Minderheitsschutz verläuft.

Die Zustellung von Konzerninformation ist vom Standpunkt des Rechtsschutzes aller äusseren Konzerninteressenten ein grundlegender Faktor. Die Information, welche die Minderheitsaktionäre einer Tochtergesellschaft erhalten, beschränkt sich im allgemeinen auf die obligatorische Bilanzinformation, die über den Konzern und seine einzelnen Gesellschaften laut Gesetz erteilt werden muss.

Wenn man Konzerngesellschaften als Einzelgesellschaften betrachten will, soll man die Bedeutung der Konzerninformation und namentlich die der Konzernbilanz nicht überbewerten. Auch die vollständigste Konzernbilanz und die beigefügten Einzelbilanzen der Konzerngesellschaften erzählen heutzutage nicht, wie der Konzern wirklich auf den Ertrag einer einzelnen Tochtergesellschaft eingewirkt hat — ebensowenig wie auf den der Muttergesellschaft, d.h. wie der im Bereich des Konzerns entstandene Ertrag sich tatsächlich auf die einzelnen Gesellschaften verteilt.

Zusätzliche Information zu erhalten fällt in der Praxis schwer. Man kann sich um zusätzliche Information bemühen, wenn man sich des

Anfragerechts der Aktionäre bedient, einen zusätzlichen Rechnungsprüfer fordert oder eine besondere Prüfung der inneren Tätigkeiten des Konzerns für die betreffende Tochtergesellschaft verlangt. In der Praxis erweist sich die Anwendung dieser Mittel meistens als unnütz.

Die Bestimmungen von § 300—302 AktG über die gesetzmässigen überträge in den Reservefonds, über die Beschränkungen des Gewinnübertrags und die Deckungspflicht des Verlustes einer Tochtergesellschaft sichern mittelbar auch die Stellung der Minderheitsaktionäre der Tochtergesellschaft. Ausserdem enthält das Gesetz besondere Schutzvorschriften: der Minderheitsaktionär hat ein Recht auf jährliche angemessene Vergütung (§ 304 AktG), die Muttergesellschaft ist verpflichtet, auf Verlangen die Minderheitsaktien zu einem angemessenen Preis einzulösen (§ 305 AktG), und die Minderheitsaktionäre haben das Recht, eine Schadenersatzklage anzustrengen und eine Sonderprüfung der Konzerntätigkeit herbeizuführen (§§ 309.4, 312—315, 317.4 und 318.4 AktG). Auch der Vorschlag für eine Europagesellschaft enthält Schutzbestimmungen, welche die Minderheitsaktionäre sichern (Art. 228—238 b).

In dem finnischen Vorschlag zum Aktiengesellschaftsgesetz ist auf vielerlei Weise versucht worden, die Stellung des einzelnen Aktionärs und der Minderheitsaktionäre in der Aktiengesellschaft zu stärken. In der Konzernsituation sind die Rechtsschutzmittel der Minderheitsaktionäre grundsätzlich die gleichen wie in einer einzelnen Aktiengesellschaft. Diese Aktionäre (§ 15: 6) haben die Möglichkeit, eine Ersatzklage nicht nur gegen die Leitung ihrer eigenen Gesellschaft zu erheben, sondern auch gegen die Muttergesellschaft — jedoch nicht gegen deren Leitung (§ 15: 1 und 3). Auch ein einzelner Aktieninhaber kann auf eigene Rechnung eine Ersatzklage gegen die ebenerwähnten Gremien erheben. In einer Situation, in der die Minderheit nicht mehr die Möglichkeit hat, die Hinzuziehung eines zusätzlichen Rechnungsprüfers oder die Anordnung einer besonderen Prüfung zu verlangen, ist die Minderheit berechtigt, die Einlösung ihrer Aktien zum Marktpreis zu erhalten (§ 14: 8) — einen Preis, den im Streitfall unparteiische, sachverständige Schiedsrichter festlegen (§ 16: 5). Ein theoretisch sehr starkes Rechtsschutzmittel bietet sich dem einzelnen Aktieninhaber in den Bestimmungen von § 13: 3 des Entwurfes zum AG-Gesetz: der Aktionär kann verlangen, dass die Gesellschaft in Liquidation versetzt wird, falls ein anderer Aktionär absichtlich seinen Einfluss in der Gesellschaft missbraucht hat. Die

aktiengesellschaftsrechtliche Generalklausel (§ 9: 16) ist ausdrücklich auch auf die Handlungen der Gesellschaftsleitung ausgedehnt (§ 8: 14).

Die allgemeine Schwäche der Schutzmittel für die Minderheit — sowohl in der Konzernsituation als auch sonst — ist die, dass deren Wirksamkeit ausser genügender Sachkenntnis auch Aktivität des Aktionärs voraussetzt. Diese Aktivität wiederum ist eine Ausnahme. Auch ist es zeitraubend und teuer, auf Schutzmittel zurückzugreifen. Das Prozessrisiko ist immer vorhanden, und das vermindert die Aktivität beträchtlich. Die Unzufriedenheit mit der Geschäftsführung der Gesellschaft spiegelt sich oft darin wider, dass einige die Gesellschaft verlassen. Der Aktienverkauf kann jedoch für einen Minderheitsaktionär einen beträchtlichen Verlust bedeuten, besonders wenn der Verkauf in einer »Ermattungssituation» oder sonst »erzwungenermassen» stattfindet.

Die Schwäche der Einlösungsbestimmungen des Aktiengesellschaftsgesetzentwurfes im Blick auf den Konzern ist die, dass deren Anwendungssituationen beschränkt sind: § 13: 3 des ebenerwähnten Entwurfes setzt voraus, dass ein Beweis für Missbräuche der Muttergesellschaft vorliegt, und dass der Prozess begonnen wird, wogegen § 14: 3 des Entwurfes nur in der Verschmelzungssituation in Frage kommt und § 14: 8 nur in der Situation, wo die Muttergesellschaft schon von früherher mehr als 90 Prozent der Aktien der Tochtergesellschaft besitzt.

Die Entwicklung der Einlösungsbestimmungen bietet jedoch einen offensichtlich brauchbaren Weg zur Verbesserung des Minderheitsschutzes. Das Recht auf Einlösung sollte den Minderheitsaktionären in allen Konzernsituationen zugesprochen werden. Als Alternative könnte man ihnen eine bestimmte jährliche Vergütung aus Billigkeitsgründen als Ersatz (Dividende) für ihre Aktieneinlage zugestehen, unabhängig davon, ob die Tochtergesellschaft Gewinn einbringt oder nicht. Für die Auszahlung der Vergütung sollte auch die Muttergesellschaft haften.

Das dem Vorschlag zum Aktiengesellschaftsgesetz gemässe besondere Einlösungsverfahren (§ 16: 5 des obengenannten Gesetzvorschlags) dürfte wirksam und unparteiisch sein. Den von der Zentralhandelskammer eingesetzten Schiedsrichtern könnte auch die Festlegung der Höhe der Jahresvergütung für die Minderheitsaktionäre zur Aufgabe gemacht werden.

Als andere Alternative der Aktieneinlösung könnte in Frage kommen, die Aktien in solche der Muttergesellschaft umzutauschen oder in von der

Muttergesellschaft ausgestellte Schuldverschreibungen oder in Schuldverschreibungen für Optionsdarlehen. So könnte der Minderheitsaktionär, wenn er es wollte, Aktionär der Muttergesellschaft werden und dadurch eigentlich zu den Mehrheitsaktionären übergehen.

4. In der Konzernsituation ist das Risiko des Kreditgebers prinzipiell grösser als das einer vom Konzern unabhängigen Gesellschaft. Die Haftung für die Bezahlung des Kredits beschränkt sich auf das besondere Vermögen der Gesellschaft, der man den Kredit formell bewilligt hat. Um seine Stellung zu sichern, muss der Kreditgeber jedoch sein Augenmerk auf den gesamten Konzern richten, auf dessen wirtschaftliche Lage und auf die Ergebnisse von dessen Tätigkeit. Insbesondere empfinden die Kreditanstalten heutzutage den ganzen Konzern als eigentliches Objekt der Kreditgewährung, wenn eine Konzerngesellschaft als Empfänger des Kredits auftritt. In der Praxis versucht man das »Konzernrisiko» dadurch zu vermindern, dass man Konzernsicherheiten fordert, nämlich auch von den anderen Konzerngesellschaften und nicht nur von der eigentlichen Schuldnergesellschaft.

Die Konzerninformation, die der Kreditgeber erhalten hat, beruht auf der öffentlichen Bilanzinformation. Ob man zusätzliche Information erhält, hängt von der Verhandlungsposition des Kreditgebers ab. Die Kreditanstalten sind imstande, zusätzliche Information zu erlangen, indem sie Kundenforschung und Unternehmensforschung treiben. Andere Kreditgeber haben nur geringe Möglichkeiten, zusätzliche Information zu bekommen.

Das Recht der Bundesrepublik Deutschland enthält Bestimmungen, durch die man in der Konzernsituation die Kreditgeber von Tochtergesellschaften zu sichern sucht (AktG §§ 300—303, 309.4, 310.4, 317 und 318). Laut dem Europagesellschaftsvorschlag ist die Muttergesellschaft stets haftbar für alle Schulden und Verbindlichkeiten ihrer Tochtergesellschaften (Art. 239). Der finnische Vorschlag zum Aktiengesellschaftsgesetz enthält keine Vorschriften entsprechender Art. Eine Verbesserung im Vergleich zum geltenden Gesetz ist es, dass die Leitung und die Rechnungsprüfer der (Tochter)gesellschaft einer direkten Haftpflicht auch gegenüber den Gläubigern der Gesellschaft unterstellt worden sind, falls sie gegen das Gesetz und die Statuten handeln (§ 15: 1 und 2 des Aktiengesellschaftsgesetzentwurfes). Als Aktieninhaberin kann auch die Muttergesellschaft ersatzpflichtig für einen Schaden gemacht werden, den ihre Tochtergesellschaft durch Mitwirkung bei Verstössen gegen das

Gesetz oder gegen die Statuten vorsätzlich oder grob fahrlässig dem Gläubiger zugefügt hat (§ 15: 3 des Aktiengesellschaftsgesetzentwurfes).

ZUM ABSCHLUSS

Die Ziele der Konzernbestimmungen des finnischen Entwurfes zum Aktiengesellschaftsgesetz sind recht begrenzt. Das Hauptgewicht liegt in der Definition des Inhalts und der Mitteilungsweise der Minimalinformation über den Konzern. Andere materielle Konzernbestimmungen gibt es nur wenig. Die wichtigsten von ihnen betreffen die Gewinnausschüttung der Muttergesellschaft sowie die Erwerbung von Aktien der Muttergesellschaft auf den Namen von Tochtergesellschaften. Man hat in diesem Stadium aus dem Gesetzentwurf bewusst u.a. die besonderen Bestimmungen über den Schutz der Minderheitsaktionäre und der Kreditgeber weggelassen. Ebenso sind die vom Standpunkt verschiedener Interessengruppen recht zentralen Fragen der inneren Verwaltung und der inneren Tätigkeiten des Konzerns noch ungeregelt geblieben. Als das wesentliche Kennzeichen des Konzernverhältnisses empfindet man die Bestimmungsgewalt der Gesellschaft über eine andere Gesellschaft, aber der Inhalt oder die Begrenzung dieser Bestimmungsgewalt werden in dem Gesetzentwurf nicht berührt. Bei dem finnischen Vorschlag zum Aktiengesellschaftsgesetz hat man sich also mit einem recht bescheidenen Anfang inbezug auf die Konzernfragen begnügt. Die Kluft zwischen dem Gesellschaftsrecht und der Wirklichkeit wird in der Normensammlung für den Konzern ganz deutlich noch nicht beseitigt. Sie wird jedoch hinsichtlich der Information über die Konzerne wesentlich verringert.

ASIAHAKEMISTO

Abhängige Unternehmen 30
administrateur provisoire 235
alakonserni 73, 99, 104, 204
alihinnoittelu 50, 89, 162, 176, 183, 295
alistettu yhtiö/yritys 30 s., 42, 44, 99, 235 av. 51
alistuskonserni 27, 31, 83 av. 80, 97
alter-ego 311 av. 36
anglosaksinen eliminointi 217
anpartsselskab 37 av. 68, 45
anti-trust-lainsäädäntö 23
arvonkorotus 151, 154 ss.
arvopapereiden hallinta 101 ss.
arvostusperiaatteet 151 ss., 158, 199 av. 13, 210
asiakastutkimukset 308 s.
avoin yhtiö 11, 21, 56 av. 42, 61 s., 110
Ausgleich 35, 240
autonomisuusaste 115 ss., 126 av. 47

Bank holding company 25
Beherrschungsvertrag 33 s., 80, 235
Betriebsführungsvertrag 84
Betriebspachtvertrag 36, 83
Betriebsüberlassungsvertrag 36, 83
bulvaani(yhtiö) 9 av. 22, 86 s.

Convertible bonds/debentures 282 av. 112
combination trust 23
cosmocorps 41 av. 92

Dachgesellschaft 103 s.
debentuurilainat 194 av. 9, 304
Deep Rock-doctrine 56 av. 40
Depotstimmrecht 80 av. 92, 256 av. 33
diffuusio 107 av. 46
disregard-teoria 311 av. 36
Doppelgesellschaft 112 av. 70
Durchgriff 311 av. 36

Eingliederung 33, 107 av. 46
eliminointiero 205 s., 217 s.
eläkesäätiö 149 av. 31
emoyhtiön
— osakkeenomistajat 260 ss.
— osakkeiden hankintakielto 29, 39, 145 ss.
— vastuu luotonantajille 237 av. 58, 311 ss.
— vastuu tytäryhtiöille 236 s., 289 ss.
— vastuu vähemmistöosakkaille 237 av. 58, 281, 295
emoyhtiön johdon
— vastuu luotonantajille 237 av. 58, 312
— vastuu tytäryhtiölle 237 s., 281
— vastuu vähemmistöosakkaille 237 av. av. 58, 281
enemmistöosakkaan omistama yritys 29 s.
enemmistöosakkaana oleva yritys 29 s.
enemmistöperiaate 250 s.
entity theory 205 s.
equity-method 153 av. 44, 219 av. 96
erilajiset osakkeet 66
erillisvarallisuuden periaate 56, 113, 304, 311 av. 36

erityinen tarkastus 65 av. 27, 277 ss., 281, 303
erityiset välimiehet 299
esikuntaelimet 9, 129 ss.
esteellisyys 246 s., 292
etuoikeusosakkeet 26 av. 21, 66 av. 29, 253 av. 24
euro-obligaatiomarkkinat 103 av. 33
eurooppayhtiö(ehdotus) 40 ss., 104, 196 av. 1, 281 ss., 312

Faktischer Konzern 33 av. 52, 99, 235 av. 53
financing holding 103
finanssiyhtiö 103
Fruehauf-tapaus 234 s.
fuusio 2, 8, 12, 43, 52, 106, 202 av. 24, 303

Gentlemen's agreements 1 av. 2
Geschäftsführungsvertrag 36, 82
Gewinnabführungsvertrag 36, 82
Gewinngemeinschaft 36, 82, 108 av. 47
Gleichordnungskonzern 27, 31, 97
GmbH-yhtiö 4, 37 av. 68, 63
gonglomerate 98
goodwill-arvo 9, 153, 218

Hallinto, yhtiön 118, 119 av. 21, 134
hallinto, konsernin
— hallintotavat 11 ss.
— käsite 114, 134
— tosiasiallinen h. 127 ss.
— yhtiöoikeudellinen h. 118 ss.
hallintokontrolli 93 av. 120, 126 s.
hallintoneuvosto
— valinta 121
— lausunto tilinpäätöksestä 221, 268, 307 av. 21
hallintoyhtiö 101
hallitseva yhtiö/yritys 30 s., 42, 44, 99, 235 av. 51
hallitus
— valinta 121
— vallankäyttäjänä 254 ss.
hankinta-arvomenetelmä 217 s.
harmonisointiohjesäännöt. (EEC) 43, 124 av. 40
henkilökonserni 115 av. 5
herrschende Unternehmen 30
hinnoittelu
— sisäisten suoritteiden 162 ss., 176
— informaatio 199
holding company system 23 av. 5
holding operating 101 av. 18
holdingterminologia 100 ss.
holdingyhtiö 10, 23 ss., 41, 47, 52, 100 ss., 138 av. 5
horisontaalikonserni 44, 61 av. 13, 97 s.
hyvä kirjanpitotapa 62, 207 av. 41, 210, 219

Iduna-tapaus 27 av. 28, 143 av. 12
immateriaalioikeudet 101
inadequate capitalization 157 av. 63, 311 av. 36
informaation ja päätöksenteon eriytyminen 257
informaatiopaikka 189
informaatiotarve, etutahojen 190 ss.
Interessengemeinschaft 36 av. 65, 82
interlocking directorates 26, 125, 245 av. 89
intressiryhmät ks. konsernin etutahot
intressiteoria 205 s.
investment company 103

Jakautuminen, yhtiön 107 av. 46
jaksotussäännöt 155 ss., 179 s., 199
johto, yhtiön 119 av. 21
— asettaminen ja erottaminen 66
— osakeomistukset 252 ss.
johto, konsernin 114
— tosiasiallinen j. 127 ss.
— ks. konsernijohto
johdon ja omistuksen eriytyminen 18, 68, 254 ss., 260
joint venture, — company 109 av. 54, 111

— julkinen valta etutahona 16, 193, 255 av. 28
jääviys ks. esteellisyys

Kanneoikeus, vanheneminen 295 av. 160
kansainvälinen
— yhtiö 41 av. 92, 99 av. 9
— yksityisoikeus 19 av. 60, 64 av. 24
kantaosakkeet 26 av. 21
kartelli 7, 107 s.
— -kielto 10 av. 22
— -sopimus 77, 108
kattoyhtiö 103 s.
kertomus konsernitoimista 240, 281
keskinäinen yhtiö 57, 82, 92, 230 av. 27
keskinäinen yhtymä 36 av. 65, 110 av. 60
keskittyminen, elinkeinoelämän 11 ss.
keskittymisselvitykset 11 ss., 16, 67
ketjuverotus 52, 171 s.
kilpailunrajoittamissopimus 77, 107 s.
kilpailun rajoittuminen 7, 20, 23 av. 9
kokonaisuusteoria 205 s., 213 s.
kommandiittiyhtiö 11, 21, 56 av. 42, 61 s., 110
kompensoitava intressiloukkaus 239 ss.
konglomeraattikonserni 100
konserni
— edustus 113, 134 s.
— etutahot 15 ss., 189 ss.
— hallinto ks. hallinto ja konserni-johto
— lukumäärät ja merkitys 10 ss.
— motiivit 5 ss.
— muodostamistavat 3, 115
— tunnusmerkit 60 ss.
konserniavustus 54, 161, 170, 183, 188, 200 av. 14
konserni-intressi 18, 230 ss., 263 av. 55, 274, 278
konsernijohto 18, 32, 114
— organisointi 127 ss.
— toimintatavat 133 ss.
— tehtävät 32, 128 s.
konserni-informaatio 189 ss., 196 ss.
— julkisuus 221 s.
— lakimääräinen 192, 196 ss.
— luotonantajalle 307 ss.
— taseessa 200 s.
— toimintakertomuksessa 201 ss.
— tuloslaskelmassa 198 ss.
— vapaaehtoinen 192 ss.
— vähemmistöosakkaalle 265 ss.
konserniluotot 39, 137, 156 ss., 187 s., 304 ss.
— arvostus 158
— eliminointi 214
— informaatio 200
konserniosakkeet 137 ss., 200, 214 ss.
konserniosingot 52, 151 av. 40, 198 s.
konserniriski 305
konserniselostus 204 av. 30, 208
konsernitase 213 ss.
konserniterminologia 97 ss.
konsernitilinpäätös
— EEC:n piirissä 43 s.
— julkisuus 221 s.
— käsite 204, 208 s.
— laatija 206
— laatimistavat 204 ss.
— laatimistekniikka 209 ss.
— mukana olevat yhtiöt 207 s., 267
— tilikausi 207
— tilintarkastus 220 s.
— ulkomailla 23 av. 6, 25, 40, 196 av. 1 ja 2
— vahvistaminen 186, 220 s., 271 av. 75
konsernitoimintakertomus 208
konsernituloslaskelma 211 ss.
konsernivakuudet 157 s., 187 s., 201, 305 s.
konserniyritys
— yritysmuoto 4, 60 ss.
— kansallisuus 62 ss.
konsolidointi 209 ss.
konsortio 44, 109 av. 54, 111
konsortiosopimus 30, 11 av. 64
konvertointilaina 304 av. 13
korvausosakkeiden hallintoyhteisö 100 s.

kumulaatiokielto 31, 39, 124
kyselyoikeus 39, 266 av. 63, 269 ss., 273 av. 83, 307
käyttöomaisuuden luovutukset 166 ss.

Lähjat 180, 187
lainananto-oikeus 156 av. 58
laina- ja vakuuskielto 39, 158, 187 s.
liikkeenluovutussopimus 36, 83 s., 244 av. 86
liikkeenvuokraussopimus 36, 83 s., 244 av. 86
liittyminen 33, 107 av. 46
lisenssi(sopimukset) 36 av. 66, 77, 101, 104, 169
lunastuksensaantioikeus 280 ss., 296 ss.
lunastushinta 280 ss., 298 s.
lunastusoikeus, emoyhtiön 106 av. 45, 283, 299
lunastussitoumus 35, 280
luotonantajat
— etutahona 17, 191, 258, 300 ss.
— intressi 91, 300 ss.
— jaottelu 303 s.
— oikeussuojakeinot 311 ss.
— yleiset suojasäännökset 302 s.
luotonanto
— konserni-informaatio 200 s.
— konsernikriteerinä 30, 77 ss.
— rajoitukset johtohenkilöille 31, 39, 158
— voitonjakona 181
luottoehdot
— poikkeavat 91, 169 ss., 175 s., 183
— konserni-informaatio 199
luottolaitoskäytäntö 57 s.
luottotiedot 308 ss.
luottotietotutkimukset 308 s.

Management and service contracts 84
mixed holding 101 av. 18
monikansalliset yhtiöt/yritykset 99 av. 9
— merkitys 16 s.
— omistusrakenne 94
— organisaatio 128 av. 53, 130 av. 63, 131 av. 68, 132 av. 70
— perustamismotiivit 10
— sisäinen hinnoittelu 174 ss.
— tuloksensiirtotavat 174 ss.
moniääniosakkeet 66
määräämisvalta yhtiöön
— laillinen 65
— omistusperusteinen 70 ss., 75 ss.
— perusteet yleensä 25 s., 30, 37 ss., 44 s., 65 ss.
— sopimusperusteinen 76 ss.
— tilapäinen 30 av. 42, 208 av. 42
— tosiasiallinen 65 ss., 73 ss., 139, 254 ss., 261
— välillinen ja välitön 70 ss.,
määräämisvaltasopimus 33 ss., 68, 80 ss., 235 ss., 244, 279 s. 311 s.
myyntikartelli 109 av. 54

Nettoperiaate 211 s.
näännyttäminen 253, 264 av. 57, 285, 297

Obligaatio(lainat) 91, 194 av. 9, 304
ohjeidenanto-oikeus 36, 80, 236 ss.
oikeudenkäyntikulut 293 ss.
oma pääoma, konsernissa 136 s., 203
omaisuuden myyminen 83
omakustannusehto 92, 230 av. 27
omien osakkeiden hankintakielto 29, 39, 141 ss., 302
omistajat etutahona 17, 259 ss.
omistuksen ja määräämisvallan eriytyminen 68, 254 ss., 260
omistusrajoitukset 9, 47, 67 av. 32, 141 ss., 145 ss., 301 av. 5
omistusten ketjuunnuttaminen 48, 138
omistusyhteisö, -yhtiö 47 s., 100 ss.
operatiivinen johto 192 av. 3, 257
Organ(schafts)gesellschaft 82 av. 77, 264
Organschaftsvertrag 36 av. 63
osafuusio 107 av. 46, 111 av. 67
osakassopimus 68, 77, 85 s.
osakassitoumus 85 s.

osakeluettelon tarkastusoikeus 265 av. 59, 307 av. 22
osakeoikeus 248 s.
osakeomistuksen kehittyneisyys 258
osakeomistus konsernissa
— arvostus 151 ss.
— sisäinen o. 137 ss.
— vastavuoroinen o. 141 ss.
osakkeenomistajatyypit 251 ss.
osakkeenomistajan tarkastusoikeus 269 s.
osakkeenomistajien intressi 225, 228 ss., 278
osakkeenomistajien vastuu 290 ss., ks. myös emoyhtiön vastuu
osakkeiden vaihtaminen 281 ss.
osakkuusyhtiö 14, 37, 39 av. 82
osavoitonsiirtosopimus 36, 82, 243 av. 81
osinko-oikeus 90 av. 110, 179 av. 48, 184, 264 av. 57
osuus korvauksesta 293 ss.

Pankkikonsortio 111 av. 66
pankkilainsäädäntö 9 av. 22, 19 av. 60, 47 ss., 93 av. 121, 100, 197 av. 5, 246 av. 92
pankkisalaisuus 310
pariarvomenetelmä 218, 220 av. 98
partiaarinen etuoikeusosake 26 av. 21
past-equity-menetelmä 217 s., 220 av. 98
patenttipooli 108 av. 47
peitelty konserniavustus 161
peitelty osingonjako 51, 161, 181 av. 54, 187
peitelty tuloksensiirto 172
peitelty varojenjako 181 av. 54
peitelty voitonjako 180 ss., 187
peitelty voitonsiirto 50, 161, 181 av. 54
perheyritys, -yhtiö 15, 116, 129, 225, 229 av. 26, 254 av. 27
petrooli-tapaus 80 av. 75
pooli 107 av. 47
proxy-menettely 255 s.
public-utility company 24
pure holding 102
pyramiding 138
pääoma, konsernissa 136 ss.
pääomakontrolli 126 av. 46
pörssikurssit 154
pörssiyhtiöt 13 s., 67, 173, 192

Quasifuusio 106 av. 44

Rahoitus, konsernin 136 ss.
rahoituslaskelma 204
rajavastuuyhtiö 4, 27 av. 29, 37 av. 68, 45, 60, 63 s.
rautatie-tapaus 80 av. 75
reaalikonserni 115 av. 5
rengas(tuma) 107 av. 47
repatriointi 174 ss.
rinnakkaiskonserni 27, 31, 44, 83 av. 82, 97, 105
rinnakkaistilit 210
rojaltimaksut 36 av. 66, 161 av. 3, 175
ryhmittymä 12 ss., 38, 53

Saksalainen eliminointi 217
saneeraus, velallisyhtiön 93, 301
Sarl-yhtiö 37 av. 68
sekakonserni 100
selvitystilavaatimus 296 ss.
shikaani 296
sidosryhmät ks. konsernin etutahot
sidotun pääoman menetelmä 218
sidotut yritykset 27
sijoitusrajoitukset 47 s.
sijoitusyhtiö 103
sisaryhtiö 54, 56, 97 s.
sisäinen osakeomistus 137 ss.
— arvostus 151 ss.
— eliminointi 216 ss.
— osingot 40, 151 av. 40, 198 s.
sisäinen voitto/tappio 61, 160, 163 ss., 212 s.
— eliminointi 203 s., 211 ss.
sisäiset luotot ks. konserniluotot
sisäiset suoritteet 161 ss.

Societas Europea 40
sopimus johdon nimeämisestä 84
sopimuskonserni **33 av. 52, 93,** 97, 235 av. 53
sulautuminen ks. fuusio
suurkonserni(t) 3 av. 8, 13 ss., 204, 226 av. 13
suurtuotannon edut 5 ss., 9
suuryhtiö, -yritys 3 av. 8, 124 av. 42, 226 av. 13, 255 av. 28, 256 s., 302
syndikaatti 108 s.
system of corporations 23 av. 5

Takaukset 50, 156 av. 58, 187 s., 201, 306
taloudellinen etuyhteys 48
— konsernikriteerinä 64, 73
taloudellinen kokonaisuus
— konsernin tunnusmerkkinä 21, 54, 57
tappionkattamisvelvollisuus 35, 244, 279, 311
tappionsiirto 161 av. 9
tappiontasaus 52
tavaramerkkipooli 108 av. 47
Teilgewinnabführungsvertrag 36, 82
tekijänoikeuspooli 108 av. 47
teollisoikeudet 77
teollisuusryhmittymä 38
tieteellinen organisaatio 257 av. 41
tilipuitteet 210
tilinpäätös
— julkisuus 197
— käsite 198
— oikaiseminen 285
— vahvistaminen 186, 197, 266 av. 63
tilinpäätösinformaatio 198 ss.
— vähemmistöosakkaalle 266 ss.
— luotonantajalle 307 s.
tilintarkastajat
— asettaminen ja erottaminen 66, 269 av. 68, 276
— esteellisyys 39
— korvausvelvollisuus 288 ss.
— salassapitovelvollisuus 288 av. 138
— tehtävät 119, 268, 273 ss., 303
— tietojenantovelvollisuus 273, 276, 278 av. 103
— tietojensaantioikeus 276 ss.
— toimikausi 269
tilintarkastuskertomus 268
toimialarationalisointi 6
— -motiivit 6 ss.
— -tutkimukset 6, 95
toimialatutkimukset 309 av. 29
toimielinsopimus 36 av. 63
toimielinyhtiö 264
toimintarajoitukset 9
toimitusjohtaja
— keskeinen asema 257
— valinta 118, 121
tosiasiallinen konserni 33 av. 52, 99, 235 av. 53
trust(i) 100, 109
— combination trust 23
— voting trust 23 av. 7, 109 av. 55
tuloksenmuodostus konsernissa 160 ss., 229
tuloksensiirto 92, 160 ss., 171, 182 ss., 187
— avoin 172
— informaatio 199
— käytäntö 174 ss., 213 av. 66
— merkitys 172 ss.
— motiivit 172 ss.
— peitelty 172
— tavat 161 s., 174 ss.
tutkimus konsernitoimista 241, 281
tytäryhtiöfuusio 8 av. 20, 106
tytäryhtiö
— asema yleensä 223 ss.
— intressi 18 av. 53, 233 ss.
— johdon asema yleensä 244 ss.
— johdon vastuu
  = luotonantajalle 237 av. 58, 312 ss.
  = vähemmistöosakkaalle 237 av. 58, 245, 281, 285 ss., 294 ss.
  = yhtiölle 237, 245, 281, 286 ss.
— osakkeenomistajatyypit 260 s.
— suojasäännökset 243 ss.
tytäryhtiöosakkeet 145, 151 ss., 200

työntekijät etutahona 17, 191, 238
täytäntöönpanokielto 284

Ulkomaalaispykälä 50, 67 av. 32
ulkomaiset investoinnit 10, 174 ss.
ulkomainen emoyhtiö 51, 62 ss., 95, 175 s.
ulkomainen tytäryhtiö 10, 51, 61 ss., 64 av. 24, 94 s., 115 av. 4, 174 ss., 207
Unternehmen an sich 226 av. 13
Unternehmensvertrag 34
Unterordnungskonzern 27, 31, 97

Vaihto-omaisuuden luovutukset 162 ss.
vaihtovelkakirjat 91 av. 115, 281 s.
vaikutusvaltarajoitus 67 av. 32
vakavaraisuus, pankin 48 s.
vakuudet 158, 187, 201, 300 ss.
vakuusarvo 300
valtionyhtiöt 13 av. 38, 14 s., 49, 116, 259
valvontatilintarkastaja 79
vararahastosiirrot 243 s., 279, 311
varaukset 164 av. 15, 179 s.
varojenjako 177
— peitelty 181 av. 54
varojenjakokielto 177
vastavuoroinen osakeomistus 34, 73, 141 ss.
vastuurajayhtiö 4 av. 9
verbundene Unternehmen 27
verokeidasmaa, -satamamaa 102 s.
verotuksen minimointi 9, 51, 173, 179, 181
vertikaalikonserni 61 av. 13, 97 s.
Vertragskonzern 33 av. 52, 99, 235 av. 53
Verwaltungsstimmrecht 256 av. 33
vientikieltosopimus 77
vieras pääoma, konsernin 136 s., 205 s., 214
voitonjako
— eliminointi 211 ss.
— emoyhtiön 184 ss.
— konsernin 170 ss.
— laiton 180 ss., 187, 287 ss., 295, 314
— lopullinen 171
— osakeyhtiön 177, 180, 184
— peitelty 180 ss., 187 s.
— sisäinen 171, 211
— tytäryhtiön 184
voiton maksimointi 5 av. 12, 229
voitonsiirto 161, 244
— rajoittaminen 244, 279, 311
voitonsiirtosopimus 36, 82, 244, 279 s., 311
voitonyhteisyyssopimus 36, 82, 108 av. 47
voitto 178 ss.
voitto-osuusehto 91
voting trust 23 av. 7
vuosikertomukset 192 s., 268 av. 66
vuosihyvitys osakkaalle 279 s., 282
vähemmistö 262 av. 54
vähemmistökanne
— emoyhtiötä vastaan 237 av. 58, 281, 289 ss.
— emoyhtiön johtoa vastaan 237 av. 58, 281
— omaan lukuun 294 ss.
— tilintarkastajia vastaan 288 ss.
— yhtiön johtoa vastaan 65 av. 27, 237 av. 58, 281, 286 ss.
vähemmistöosakkeenomistajat
— emoyhtiön 260 s.
— etutahona yleensä 17, 190 s., 248 ss.
— intressit 18, 262 ss.
— oikeussuojakeinot 279 ss.
— tytäryhtiön = konsernin v. 261 s.
vähemmistöosuudet
— eliminointi 205 s., 214 ss.
vähemmistösuoja yleensä 250 s.
väliaikainen omistus 93 av. 121
välikäsi 9 av. 22, 29 s., 86
— -sopimus 77, 86 s.
— -yhtiö 10 av. 22
— -yhdenyhtiö 72 av. 48

Weisungen 36, 236, 239
working control 66, 261

Yhdenvertaisuusperiaate 120, 141, 158, 181, 248 ss., 283
yhdenyhtiö 56 av. 40, 65, 72 av. 48, 129, 225
yhteinen johto
— konsernikriteerinä 3, 27, 31, 42, 44, 57, 128 av. 55
yhteinen tilintarkastaja 276
yhteinen yhtiö 97 av. 4, 111 s.
yhteiset johtohenkilöt 26, 33, 79, 85, 124 ss., 245 s., 302
yhteistoimintamuodot 1 ss., 12, 53, 95
— sidonnaisuusmuodot 27 ss.
yhteistoimintasopimukset 1, 6 s., 95
— konsernikriteerinä 77 s.
yhteisöyhtymä 110
yhtiöjärjestysmääräykset
— konsernikriteerinä 30, 87 s.
yhtiökokous
— ylimpänä elimenä 65, 254 ss.
— merkitys konsernissa 121, 231
yhtiökokousinformaatio 269 ss.
yhtiökokouspöytäkirja 269 s.
yhtiökokouspäätös
— moittiminen 283 ss.
yhtiön intressi 225 ss., 274, 278
yhtiön itsehallinto 80
yhtiöryhmittymä 38
yhtiön yleinen tarkoitus 82, 228 av. 23, 230 av. 27
yhtymä 58 av. 50, 109 s.,
— keskinäinen 36 av. 65, 110 av. 60
yksinmyyntisopimus 77
yleislauseke 120, 227, 241 s., 283, 286 s., 291, 303
ylihinnoittelu 50, 162, 176, 183, 295
ylimääräinen tarkastus 277 ss., 303
ylimääräinen tilintarkastaja 274 ss., 303
yrityksen näkökulma 228 av. 20
yritys
— käsite 21, 28
— päämäärät 5 av. 12
yritysdemokratia 191, 194, 238, 255 av. 28
yritysryhmittymä 38
yrityssopimukset 34 ss., 39, 80 ss., 243 av. 81
yritystutkimus 57, 193 av. 7, 308 s.

Zwischenholding 104 av. 36

Äänestysrajoitukset 71 s., 89
äänestyssopimus 11 av. 64
äänioikeudettomat osakkeet 253 av. 24, 282 av. 113
äänioikeusasteikko 66, 71 av. 45, 89
äänioikeuskielto 31, 144 s., 148 ss.